

COSTIN FENEȘAN

IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA

SERIA A
DIPLOMATARIA

VOLUM XII

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA
SERIA A. **DIPLOMATARIA**
Volumul XII

ACADEMIA ROMANIAE
INSTITUTUM HISTORICUM NAPOCENSE
„GEORGIUS BARIȚIU”

F O N T E S
S E D I T I O N I S H O R I A N A E

SERIES A. DIPLOMATARIA
Vol. XII

**MUNDUS HORAIANUS IN BANATU TEMESIENSIS
PARTIBUSQUE À MERIDIE MONTIBUS CARPATHICIS**

EDITVM
per
COSTINVM FENEȘAN

IN AEDIBUS ACADEMIAE ROMANIAE
BUCURESTIIS, MMXX

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE „GEORGE BARIȚIU”
CLUJ-NAPOCA

IZVOARELE RĂSCOALEI LUI HOREA

SERIA A. DIPLOMATARIA
VOLUMUL XII

„LUMEA LUI HOREA” ÎN BANAT ȘI LA SUD DE CARPAȚI

Editor

COSTIN FENEȘAN

*În murea AB readau această
lacrimă românească adunată
din articule istorice spre arhivele
suferinței,*

Costin Feneșan

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2020

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5
050 711, București, România
Tel.: 4021-318 81 06, 4021-318 81 46
Fax: 4021-318 24 44
E-mail: edacad@ear.ro
Adresa web: www.ear.ro

Referenți: Cerc. șt. I dr. Remus CÂMPEANU
Cerc. șt. III dr. Mircea-Gheorghe ABRUDAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Izvoarele răscoalei lui Horea / sub red. acad. prof. Ștefan Pascu. –
București : Editura Academiei Române, 1982-
vol.

**Seria A. Vol. 12 : Diplomataria : "Lumea lui Horea" în Banat și la
Sud de Carpați** / ed.: Costin Feneșan. - 2020. - ISBN 978-973-27-3217-5

I. Feneșan, Costin (ed.)

94

Redactor: Virginia PETRICĂ
Tehnoredactor: Daniela FLORESCU
Coperta: Mariana ȘERBĂNESCU

Bun de tipar: 27.07.2020; Format: 16/70 × 100
Coli de tipar: 22
C.Z. pentru biblioteci mari: 323.269.6(498)"1784"-0
C.Z. pentru biblioteci mici: 94

BANATUL DE LA ADMINISTRAȚIA IMPERIALĂ LA CEA COMITATENSĂ

În pofida studiilor apărute până acum¹, cercetările dedicate ecoului înregistrat în Banat de „lumea lui Horea” au rămas, aproape fără deosebire, superficiale și schematice. Mai întotdeauna, ele au fost lipsite de prezentarea contextului specific fostei provincii imperiale, aflate în cursul unui sinuos proces de tranziție spre un regim nou – factor care nu poate fi ignorat pentru înțelegerea corectă și nuanțată a evenimentelor din toamna și iarna anului 1784 și din anul următor. Lipsite de cele mai multe ori de o documentație de arhivă bogată și variată, de abilitatea analizei atente a cadrului local, de sesizarea conexiunilor acestuia cu realitățile din spațiul mai larg al monarhiei habsburgice, cercetările de până acum nu ne-au oferit decât o imagine palidă și incompletă a ecoului pe care răscoala românilor transilvăneni a înregistrat-o nu numai în lumea românească a Banatului, ci, într-o măsură chiar mai mare, în rândurile administrației civile din cele trei comitate (Timiș, Torontal și Caraș) și ale celei militare din Granița Militară Bănățeană. De aceea, am socotit cu atât mai necesar să prezentăm drept preambul al studiului nostru perioada plină de prefaceri, pe absolut toate planurile, prin care a trecut Banatul de la 1778 până la 1784. Credem că aceasta se impune cu atât mai mult, cu cât regimul comitatens din Banat s-a deosebit în anul răscoalei lui Horea nu numai de cel din Marele Principat al Transilvaniei, ci și de cel din alte comitate ale regatului ungar (Arad, Bihor, Sătmăruș, Maramureș), afectate la rândul lor de cutremurul social și național produs în Munții Apuseni și extins apoi în toate direcțiile.

Încă imediat după ocuparea Banatului (1716–1717) și încheierea tratatului de pace de la Passarowitz (1718), politicienii unguri au început să exercite o presiune constantă asupra împăratului Carol al VI-lea și a consilierilor acestuia pentru a obține reincorporarea în regatul Ungariei a teritoriului dintre Mureș, Tisa, Dunăre și munții spre Transilvania și Țara Românească. Doar opoziția fermă a prințului Eugeniu de Savoia, președinte al Consiliului Aulic de Război până la moartea sa în 1736, atitudine întemeiată pe argumente de ordin politico-militar și economic, a împiedicat revenirea la situația anterioară ocupației otomane și la restabilirea regimului comitatens în Banat. Nici șantajul la care a fost supusă tânăra împărăteasă Maria Tereza la începutul Războiului de succesiune la tronul austriac (1740–1748) de către conducătorii politici

¹ Vom aminti aceste contribuții la locul cuvenit.

unguri în schimbul acceptării *Sanctiunii Pragmatice* și a susținerii militare n-a fost urmat de primirea *in integrum* a recompensei sperate de aceștia: incorporarea Banatului în regatul Ungariei. Abia după zdruncinarea politico-militară și financiară suferită de statul habsburgic în urma Războiului de șapte ani (1756–1763) problema incorporării Banatului în regatul Sf. Ștefan a revenit printre obiectivele importante ale politicienilor unguri. Bucurându-se, pe de o parte, de susținerea necondiționată a cancelarului aulic suprem, prințul Francisc Eszterházy, pe de altă parte de sprijinul entuziast și eficient al arhiducesei Maria Cristina, fiica favorită a împărătesei, dar mai cu seamă de cel al soțului acesteia, ducele Albert de Sachsen-Teschen, devenit în 1765 palatin al Ungariei, acțiunile partizanilor incorporării Banatului au dus până la urmă la rezultatul dorit. De altfel și perspectiva unui război cu Prusia datorat succesiunii la tronul Bavariei a determinat-o pe Maria Tereza să cedeze în cele din urmă în problema incorporării Banatului, aceasta în pofida opoziției consilierilor ei austrieci. La 8 martie 1778, printr-o scrisoare autografă (*Handbillet*), suverana i-a anunțat ginerelui ei, Albert von Sachsen-Teschen, vestea pe care acesta, ca palatin al Ungariei, o așteptase de mai multă vreme: „Preaiubitului Nostru, căruia – după cum ne este cunoscut de mult vreme – îi revin toate meritele pentru acest lucru (incorporarea Banatului – C.F.), am hotărât să îi aducem la cunoștință cu milostivire, că este voința Mea nestrămutată ca reincorporarea amintitului District al Timișoarei să fie dusă negreșit mai departe, acum că au fost înlăturate orice piedici, în temeiul vechilor drepturi ale Sacrei Coroane a Regatului Ungariei, iar drept urmare să se supună aceluiași onorat Regat al Ungariei în legătură cu toate sarcinile comune ale Regatului în privința obligațiilor juridice și a jurisdicției politice”².

La 25 aprilie 1778, fără a mai ține seama de memoriul ultimului guvernator al Banatului imperial, baronul Pompeius de Brigido, împărăteasa Maria Tereza a dispus înființarea Comisiei aulice regale de incorporare (*Commissio incorporatoria aulico regia / Königliche Hof-Incorporations-Commission*), care s-a constituit la Timișoara sub președinția contelui Cristofor Niczky în calitate de comisar imperial-regal împuternicit de incorporare (*k.k. bevollmächtigter Incorporations-Commissarius*)³. Această comisie, subordonată Cancelariei Aulice Ungare, a fost, până la dizolvarea ei în 1782, forul local suprem de administrare politică a Banatului. Ea a avut, în

² Anton Tafferner, *Quellenbuch zur donauschwäbischen Geschichte*, vol. III, Stuttgart, Verlag Buch und Kunst Keppelerhaus, 1978, doc. 557, p. 267–268: „Dilectioni Vestri, cui omne hoc rei meritum longe iucundissimum futurum pridem intellexi, clementer significari determinavi: firmo iam constituisse animo, ut fati Temesiensis Districtus reincorporatio antiquis Sacrae Regni Coronae iuribus innixa, semotis quacunq[ue] ratione obvortendis difficultatibus, continuo effectui mandetur atq[ue] hoc modo ferendis communi Regni oneribus et quoad iuridica necnon politica iurisdictioni laudati eiusdem Hungariae Regni subjiaciatur”.

³ În legătură cu desfășurarea procesului de incorporare a Banatului imperial în regatul Ungariei, vezi Szentkláray Jenő, *Száz év Délmagyarország újabb történetéből (1779-től napjainkig)*, Timișoara, 1879, p. 281–380; Marlen Negrescu, *Quellenberichte über die Annexion des Banats durch die ungarische Krone*, în vol. *Das Banat im 18. Jh.*, Timișoara, 1996, p. 103–109 („Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Temesiensis”, I); Costin Feneșan, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716–1778*, Timișoara, Editura de Vest, 1997, p. 23–38; Ioan Boros, *Incorporarea Banatului la Ungaria*, în vol. Valeriu Leu, *Studii și documente bănățene*, vol. II, ed. de Carmen Albert, Timișoara, Editura Mirton, 2011, p. 119–129.

principal, două obiective: pe de o parte, să integreze, din punct de vedere politic, în mod efectiv fosta provincie imperială într-o structură nouă și să o racordeze la legislația din regatul Ungariei, pe de altă parte să elaboreze un program de politică economică, având ca unul din punctele de importanță majoră vânzarea la licitație a domeniilor și moșiilor camerale (fiscale) și introducerea unui urbariu general, adaptat noii situații constituționale a Banatului. De altfel contele Niczky i-a înaintat împărătesei în acest sens încă la 3 august 1778 un proiect cuprinzător (11 capitole) de organizare postincorporare a Banatului⁴. Tot contele Niczky fusese acela care, în calitate sa de președinte al Comisiei de incorporare, a proclamat, la 6 iunie 1778, în mod solemn includerea Banatului în regatul ungar⁵. Predarea oficială a avut loc la Timișoara, la 22 iunie 1778, în prezența vicepalatinului ungar Anton Vörös. Până la începerea funcționării efective a celor trei comitate bănățene (Timiș, Torontal și Caraș), care a fost dispusă prin decretul imperial din 23 aprilie 1779, administrarea fostei provincii imperiale a fost asigurată mai întâi de contele Wenzel von Sauer, consilier al defunctei Administrații a Țării Banatului (*Banater Landesadministration*), apoi de consilierul aulic ungar Heinrich Georg von Bretschneider. În fine, la 1 mai 1779 administrațiile *numite* iar nu *alese*, așa cum prevedea dreptul ungar, și-au preluat în mod efectiv atribuțiile în cele trei comitate: la 22 iunie 1779 Comisia de incorporare l-a instalat chiar pe contele Niczky în funcția de comite suprem de Timiș; în comitatul Torontal funcția de comite suprem, instituită oficial la 13 iulie 1779, a fost preluată ceva mai târziu de Francisc Györffy, iar în comitatul Caraș contele Josef Haller a fost pus în funcția de comite suprem la 5 august 1779⁶. Teritoriul Graniței Militare Bănățene, organizat în mod succesiv în 1766–1774 și 1783, a rămas pe mai departe sub autoritatea imperială prin Comandamentul Militar General al Banatului subordonat Consiliului Aulic de Război de la Viena⁷.

Procesul de integrare a Banatului în regatul Ungariei a înregistrat un nou pas la 1 februarie 1781, atunci când problemele camerale (fiscale) din cele trei comitate au fost trecute sub autoritatea Camerei Aulice Ungare. S-a constituit Administrația camerală a Banatului (*Banater Kameralverwaltung*), în a cărei subordine s-au aflat administrațiile camerale de la Timișoara (pentru comitatul Timiș), Becicherecul Mare/Zrenjanin (pentru comitatul Torontal) și Lugoj (pentru comitatul Caraș). De asemenea, au fost înființate 16 oficii de percepție (*Rentämter*): Becicherecul Mare/Zrenjanin, Mодоș/Jaša Tomić, Peciul Nou, Csátád/Lenauheim, Kanjiža/ Novi

⁴ *Systema welches die in dem den 6. Juny 1778 mit dem Königreich Hungarn einverleibten Temesvarer Banat errichtete Comitaten und sonstige zu diesem Geschäfte gehörige Einrichtungen betrifft*, vezi J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 328.

⁵ Din păcate, procesele-verbale de ședință ale acestei Comisii de incorporare se mai păstrează doar fragmentar la Arhiva Națională Ungară din Budapesta, vezi, J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 54. Cu privire la activitatea contelui Niczky în calitate de comisar regal de incorporare, vezi Héltai H. István, *Az első királyi komisszárius a Temesi Bánságban*, în „Századok”, vol. 47 (1913), p. 791–796. Cu privire la viața și activitatea lui Niczky, vezi și Szentkláray Jenő, *Gróf Niczky Kristóf életrajza* („Magyar Helikon”, vol. II, secț. a II-a), Bratislava, 1885.

⁶ C. Feneșan, *op. cit.*, p. 36.

⁷ Între 1783 și 1792, Comandamentul Militar al Banatului a fost unit cu Comandamentul Militar al Slavoniei, cu sediul la Petrovaradin, sub numele de Comandamentul Militar Slavono-Bănățean.

Kneževac, Sânnicolaul Mare, Ciacova, Denta, Moravița, Chevereșul Mare, Lipova, Mănăștiur, Recaș, Sânnandrei, Aradul Nou și Timișoara. Acestei structuri fiscale i s-au alăturat oficiile superioare de încasare (*Oberernehmerämter*) de la Lugoj (cu filialele – *Unterernehmerämter* de la Făget și Căpâlnaș) și Caransebeș (cu filiala de la Brebu). În același timp a fost înființat Depozitul principal de sare (*Hauptsalzlegestatt*) de la Lipova cu oficiile de sare (*Salzämter*) subordonate de la Valea Mare, Caransebeș, Timișoara și Biserica Albă/Bela Crkva, precum și oficiile de vamă/tricesimă (*Dreißigstämter*) de la Făget, Mehadia, Timișoara și Panciova/Pančevo, cu filialele Birchiș, Jupalnic, Omoljica, Cuvin/Kovin, Ostrovo, Palanca Nouă/Banatska Palanka, Moldova Nouă, Vârșeț/Vrșac și Marga⁸.

Printr-un decret din 4 aprilie 1781, împăratul Iosif al II-lea a trecut cele trei comitate bănățene din subordinea Comisiei de încorporare în cea a Consiliului Locumtenențial Ungar și a Cancelariei Aulice Ungare⁹. La 18 mai 1781, printr-un alt decret imperial, au fost precizate domeniile de competență în comitatele bănățene ale fiecăreia din cele două autorități centrale: problemele administrative, economice și militare urmau să fie coordonate de Consiliul Locumtenențial, în vreme ce problemele de justiție erau trecute în competența Cancelariei Aulice Ungare. Ca for local suprem a funcționat pe mai departe, până la desființare (1782), Comisia de încorporare.

În cadrul reformei administrative cu obiective centralizatoare inițiate de Iosif al II-lea în Ungaria, cele trei comitate din Banat au fost reunite, în temeiul decretului imperial din 18 martie 1784, în așa-numitul District al Timișoarei (*Temeswarer Distrikt/Bezirk*). Conducerea acestuia i-a fost încredințată, spre marea nemulțumire a stărilor privilegiate din Ungaria, contelui Anton Jankovics¹⁰, în calitate de comisar districtual (*Distriktskommissar*). De acum înainte comiții supremi de Timiș, Torontal și Caraș au fost datori să-i dea ascultare atât noului comisar, o persoană de maximă încredere a suveranului, cât și Consiliului Locumtenențial Ungar, supus la rândul lui unui proces de reformare în spiritul politicii centralizatoare promovate neabătut de Iosif al II-lea¹¹. Odată cu moartea împăratului reformator (20 februarie 1790), districtul Timișoarei și-a încetat existența spre marea mulțumire a stărilor ungare privilegiate.

⁸ J. Szentkláray, *Száz év*, p. 401.

⁹ *Ibidem*, p. 399.

¹⁰ Anton Jankovics (Jankovich) de Daruvár (născut în 1728 la Pécs, mort la Buda la 13 august 1787) a urmat o carieră în administrația comitatensă și în cea centrală din Ungaria. A fost, pe rând, avocat al comitatului Verőce (1754), vicecomite al comitatului Požega (1758) și după o perioadă de trei ani (1767–1770), când a activat ca judecător și consilier la Tabla de judecată a Locotenenței Croației, a fost numit comite suprem-substitut al comitatului Požega. La 28 octombrie 1772, baronul Jankovics a fost ridicat la rangul de conte, iar la 30 ianuarie 1775 a devenit comite suprem titular de Požega. După ce, în 1782, a fost numit președinte al Tablei septemvirale de judecată a Ungariei, suveranul l-a distins, la 7 decembrie 1784, cu titlul de consilier intim și secret (*wirklicher Geheimrat*), după ce mai înainte îl trimisese în Banat în calitate de comisar al Districtului Timișoarei. La 19 noiembrie 1784, Iosif al II-lea i-a încredințat contelui Jankovics președinția comisiei de investigare a răscoalei românești din Transilvania. La jumătatea anului 1784, Jankovics fusese numit președinte al Trezoreriei regale ungare și comite suprem al comitatului Srem. În fine, în 1787 a fost numit din nou președinte al Tablei de judecată septemvirale a Ungariei și tezaurar regal.

¹¹ Vezi în acest sens, Ember Gyöző, *A M.K. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848*, Budapesta, 1940, p. 98–113.

O problemă deosebit de delicată determinată de incorporarea Banatului în regatul Ungariei a reprezentat-o cea a numeroșilor funcționari germani ai fostei Administrații imperiale și a celor de la fostele oficii administrative ale districtelor. Obligați să se adapteze noii situații juridice generate de sistemul comitatens – inclusiv însușirea limbii latine și a celei maghiare –, o parte a acestora a ales să părăsească Banatul. Alții, încă rămași pe loc, și-au manifestat public nemulțumirea față de incorporarea provinciei în regatul ungar și s-au bucurat de suficientă audiență mai ales în rândul coloniștilor germani¹². Iar aceasta cu atât mai mult, cu cât în locul lor în cele trei comitate din Banat a venit de prin tot regatul Ungariei o adunătură de noi funcționari, adeseori nepregătiți și incompetenți, de cele mai multe ori mânați doar de o cupiditate fără limite. De altfel, în instrucțiunile pe care Iosif al II-lea i le-a trimis, la 30 martie 1785, comisarului său din districtul Timișoarei, contele Anton Jankovics, suveranul i-a recomandat, pe de o parte, să-i îndepărteze pe funcționarii germani nemulțumiți, dar aceasta numai dacă existau motive întemeiate, iar, pe de altă parte, să-i păstreze pe ceilalți, socotiți niște „cunoscători excelenți ai țării”, spre deosebire de pletora celor nou-veniți¹³. Acest aparat funcționăresc pestriț și cel mai adesea abuziv al comitatelor a fost cel care, în momentul de cumpănă al pericolului de extindere în Banat a „lumii lui Horea”, urma să încerce acolo, *suo modo*, zăgăzuirea unei explozii sociale și naționale asemenea celei din Transilvania.

După cum am văzut, procesul de incorporare a Banatului în regatul Ungariei și trecerea de la administrația imperială la cea comitatensă n-au fost defel liniare, ci au presupus parcurgerea unei perioade de tranziție. În acest timp urma nu numai să fie introdus noul sistem constituțional ungar, cu legislația lui până atunci necunoscută în Banat, ci și să se producă modificări vizând în principal structura vieții agrare, unul din domeniile de căpetenie al economiei provinciei. În strânsă legătură cu modificarea structurii agrare, în Banatul provincial (comitatens) a avut loc și o restructurare pe plan social: apariția unei noi nobilimi, constituită în cea mai mare parte din nobili veniți din alte părți ale regatului ungar sau din persoane care își dobândiseră statutul nobiliar prin cumpărarea domeniilor și moșiilor camerale (fiscale) din Banat scoase la vânzare prin licitație, iar mai apoi achiziționate și în mod direct. În cele ce urmează ne vom opri la toate aceste aspecte ale primei faze (1779–1784) a perioadei de tranziție.

Încă prin memoriul său din 3 august 1778, contele Niczky, președintele Comisiei de incorporare, i-a propus împărătesei Maria Tereza scoaterea la vânzare prin licitație a domeniilor și moșiilor camerale din Banat. Prin aceasta s-a urmărit, pe de o parte, asanarea finanțelor monarhiei habsburgice afectate de Războiul de succesiune la tronul Bavariei (1778), pe de altă parte însă constituirea unui patrimoniu agricol și a

¹² J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 381–398.

¹³ Costin Feneșan, *Banatul în politica lui Iosif al II-lea după incorporarea din 1778–1779*, în „Anuar 2012. Institutul de Cultură al Românilor din Voivodina”, Zrenianin, 2013, p. 23–24, 27–28. Vezi, tot aici, referirile împăratului cu privire la „calitățile” noilor funcționari veniți în Banat după incorporare: „.... funcționarii necesari a trebuit să fie aduși de prin toată Ungaria. În mod firesc, au fost căutați oameni iscușiți, dar s-au nimerit și destui dintre cei nepotrivii scopului propus. De altfel, aceștia acționează adesea cu brutalitate și doar prin prisma interesului personal”. Nu este mai puțin adevărat, că lui Iosif al II-lea situația din Banatul dinainte de incorporare îi era cât se poate de bine cunoscută ca urmare a celor trei călătorii pe care le efectuase acolo în 1768, 1770 și 1773.

unei pături de stăpâni de pământ asemeni celor din restul comitatelor Ungariei. Pentru începerea procesului de scoatere la vânzare a domeniilor și moșiilor camerale din Banat, Fiscului imperial îi era absolut necesară o evidență limpede și o inventariere economică exactă a acestora. Acțiunea se impunea cu atât mai mult, cu cât nu numai autoritățile de la Timișoara, ci și cele de la Viena se confruntaseră încă din ultimii ani ai administrației imperiale cu o problemă alarmantă: pe de o parte, cu acumularea masivă de restanțe la plata impozitului agricol (în jur de 1 ½ de milioane de florini)¹⁴, pe de altă parte cu rentabilitatea sub nivelul scontat al producției agrare.

Evidența și evaluarea domeniilor și moșiilor din Banat a fost efectuată în 1779–1780¹⁵. Cu această ocazie, în Banatul provincial au fost inventariate 127 de domenii și moșii din care 34 de domenii și 55 de moșii în comitatul Timiș și 28 de domenii și 10 moșii în comitatul Torontal, cu totul 62 de domenii și 65 de moșii. Pe teritoriul acestor 127 de domenii și moșii s-au aflat 225 de sate: 137 în comitatul Timiș și 88 în comitatul Torontal. În aceste 225 de sate au fost înregistrate 34.036 de gospodării (cu o sesie sau cu părți de sesie): 20.430 în comitatul Timiș și 13.606 în comitatul Torontal. Tot în aceste două comitate au fost recenzate 5.382 de gospodării fără sesie, aparținând unor jeleri (*inquilini/Häusler*) și așa-numiți contractualiști (negustori, funcționari, meșteșugari): 3.365 în comitatul Timiș și 1.717 în comitatul Torontal¹⁶. În evidență nu au fost cuprinse următoarele domenii și sate, care nu urmau să fie scoase la vânzare, ele rămânând pe mai departe în proprietatea Fiscului, deoarece aveau o destinație economică precisă sau un statut deosebit: domeniul Omor cu satele Omor (azi Rovinița), Berecuța, Sculia și Gătaia, rezervat culturii orezului practicate de antreprenorul italian Secondo Limoni; domeniul Căpâlnaș cu 23 de sate, destinat asigurării plutăritului sării pe Mureș; domeniul Rusova cu 29 de sate, afectat serviciului la minele de aramă și argint de la Moldova Nouă; domeniul Vârșeț cu 10 sate, destinat nevoilor minelor de aramă și de argint de la Oravița; satele din cercul (*processus*) Făget, afectate întreținerii canalului Bega și exploatării pădurilor din zonă; districtul privilegiat Kikinda cu târgul Becicherecul Mare; comunitatea privilegiată Vinga. De asemenea, în inventarul din 1780 au fost menționate și 147 de sate din comitatul Caraș și 17 sate din comitatul Timiș, care aveau să fie vândute separat sau mai multe împreună. În inventar au fost amintite cu totul, într-o formă sau alta, 452 de localități din Banatul provincial, care urmau să fie scoase la vânzare sau păstrate de Fiscul imperial ca moșii camerale¹⁷.

¹⁴ Josef Wolf, *Quellen zur Wirtschafts-, Sozial- und Verwaltungsgeschichte des Banats im 18. Jahrhundert*, Tübingen, 1995, p. 27 (Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde. Materialien, Heft 5/1995).

¹⁵ Raportul final de evaluare se păstrează la Országos Széchényi Könyvtár Budapesta, *Kéziratok*. Fol. Germ. 185, f. 1–140. Datele oferite de acest izvor de maximă importanță au fost valorificate de Aurel Țintă, *Contribuții la cunoașterea compoziției și structurii unor moșii și domenii bănățene la 1780*, în vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 143–149; Idem, *Contribuții la cunoașterea agriculturii și populației din Banat în secolul al XVIII-lea*, în „Populație și societate. Studii de demografie istorică”, sub red. acad. prof. Ștefan Pascu, vol. II, Cluj-Napoca, 1977, p. 51–107; Idem, *Structura unor domenii și moșii din Banat la 1780*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, vol. XXV (1982), p. 93–130.

¹⁶ A. Țintă, *Contribuții la cunoașterea agriculturii*, p. 88.

¹⁷ *Ibidem*, p. 88–89.

În cele 225 de sate înregistrate în inventarul din 1780 au fost conscrise 39.418 gospodării (cu sesie întreagă, părți de sesie sau fără sesie) având 197.090 de locuitori: 24.095 de gospodării cu 120.475 de locuitori în comitatul Timiș, 15.323 de gospodării cu 76.615 de locuitori în comitatul Torontal¹⁸. Cât privește structura gospodăriilor, aceasta a fost următoarea: 9.966 de gospodării cu sesie întreagă¹⁹, din care 4.274 în comitatul Timiș și 5.692 în comitatul Torontal; 12.080 de gospodării cu o jumătate de sesie, din care 7.289 în comitatul Timiș și 4.791 în comitatul Torontal; 8.786 de gospodării cu un sfert de sesie, din care 6.484 în comitatul Timiș și 2.302 în comitatul Torontal; 3.204 gospodării cu o optime de sesie, din care 2.382 în comitatul Timiș și 821 în comitatul Torontal. În afară de aceste gospodării cu sesie sau părți de sesie a fost înregistrat un număr de 5.382 de jeleri și contractualiști, din care 3.665 în comitatul Timiș și 1.717 în comitatul Torontal²⁰.

Socotim de folos să prezentăm în continuare domeniile (*Herrschaften*) și moșiile (*Güter*) din comitatele Timiș și Torontal²¹, dintre care unele au constituit, în 1781–1782, obiectul vânzării la licitație:

Comitatul Timiș: d. Aradul Nou (m. Aradul Nou, m. Sânnicolaul Mic, m. Șagu/Segenthau și m. Cruceni/Kreuzstätten), m. Lighet/Pădureni, m. Lipova, m. Tisa Nouă/ Wiesenheid, m. Frumușeni/Schöndorf, d. Veliki Gaj (m. Veliki Gaj, m. Gaiul Mic), d. Carani/Mercydorf/Merțișoara (m. Carani, m. Jadani/Cornești), d. Chizătău (m. Chizătău, m. Șanovița/Susanovăț), m. Giarmata, m. Pișchia/Brukenau, d. Mașloc/Blumenthal (m. Mașloc, m. Fibiș, m. Remetea Mică/Königshof, m. Greifenthal), d. Unip (m. Unip, m. Icloda, m. Uliuc), d. Freidorf (m. Freidorf, m. Sânmihaiul Român, m. Utvin), m. Gelu, d. Satchinez (m. Satchinez, m. Bărăteaz), d. Topolovăț (m. Topolovățul Mare, m. Topolovățul Mic), d. Ictar (m. Ictar, m. Budinț), d. Giroc (m. Giroc, m. Chișoda), d. Clarii/Radojevo (m. Clarii, m. Checea), d. Recaș (m. Recaș, m. Izvin), m. Petroman, m. Sacoșu Turcesc, m. Nadăș, d. Deta (m. Deta, m. Opațița, m. Birda), m. Denta, d. Valeapai (m. Valeapai, m. Valea Mare, m. Duleu), d. Sânanndrei (m. Sânanndrei, m. Cerneteaz), d. Drăgoiești (m. Drăgoiești, m. Ficătar), d. Sânpetru German (m. Sânpetru German, m. Felnac, m. Secusigiu, m. Satul Mare), d. Vucova (m. Vucova, m. Blajova), d. Chevereș (m. Chevereșul Mare, m. Sârbova), d. Guttenbrunn (m. Guttenbrunn/Zăbrani, m. Alioș), d. Ciacova (m. Ciacova, m. Voiteg), d. Cralovăț (m. Cralovăț, m. Lucareț), d. Stanciova (m. Stanciova, m. Hermeacova),

¹⁸ *Ibidem*, p. 89.

¹⁹ Potrivit decretului din 11 ianuarie 1772, în Banatul imperial constitutivul sesiei a fost stabilit după cum urmează: sesia întreagă avea 37 de iugăre (24 de iugăre de teren arabil, 6 iugăre de fânaș, 6 iugăre de pășune și un iugăr de teren intravilan); o jumătate de sesie avea 21 de iugăre (12 iugăre de teren arabil, 4 iugăre de fânaș, 4 iugăre de pășune și un iugăr de teren intravilan); un sfert de sesie avea 13 iugăre (6 iugăre de teren arabil, 3 iugăre de fânaș, 3 iugăre de pășune și un iugăr de teren intravilan), vezi Böhm Lénárt, *Dél-Magyarország vagy az ugynevezett Bánság külön története*, vol. II, Pesta, 1867, p. 103. Pentru o optime de sesie, A. Țintă, *op. cit.*, p. 103 a stabilit 8 iugăre (3 iugăre de teren arabil, 2 iugăre de fânaș, 2 iugăre de pășune și un iugăr de teren intravilan). Un iugăr avea 1.600 de stânjeni pătrați, adică 0,575 de hectare, iar un hectar avea 1,737 iugăre cadastrale (iugăre vieneze/*Wiener Joch*), vezi Johann Jakob, *Masse, Gewichte und Währungen im Banat 1718 bis 1990*, editura autorului, Mainz, 2001, p. 8.

²⁰ A. Țintă, *Contribuții la cunoașterea agriculturii*, p. 89.

²¹ Idem, *Structura unor domenii și moșii*, p. 96–113.

m. Belinț, d. Bobda (m. Bobda, m. Cenei, m. Cărpiniș/Gertjanosch), d. Beșenova (m. Beșenova Nouă/Dudeștii Noi, m. Becicherecul Mic), m. Checheș, m. Folia, m. Șipet, d. Hitiaș (m. Hitiaș, m. Racovița), d. Berini (m. Berini, m. Cema), d. Duboz (m. Duboz, m. Izgar), d. Silagiu (m. Silagiu, m. Buziaș), m. Căpăt, m. Fiscut, m. Fântânele/Engelsbrunn, m. Obad, m. Ghilad, m. Petrovaselo, m. Drașina, m. Firiteaz, m. Seceani, m. Altringen, m. Șoșdea, m. Hodoș, m. Cadăr, d. Jebel (m. Jebel, m. Stamora Română), m. Comeat /Lichtenwald, m. Săcălaz, m. Sinersig, m. Mehala, m. Moșnița, m. Brestovăț, m. Labașinț, m. Neudorf, d. Babșa (m. Babșa, m. Paniova), m. Parța, d. Ianova (m. Ianova, m. Bencec), m. Chizdia/Coșari, moșia Teș, m. Sintar/Buchberg, m. Zădărlac/Zădăreni, m. Bogda/Neuhof, m. Cuveșdia, d. Remetea Mare (m. Remetea Mare, m. Bucovăț), d. Călacea (m. Călacea, m. Mănăștur), m. Ohaba Forgaci, m. Bazoș, m. Buzad, m. Șarlota/Charlottenburg, m. Vizma, m. Crivobara, m. Urseni, m. Hisiaș, m. Secaș, m. Beregsău Mare, m. Ghiroda, m. Murani.

Comitatul Torontal: d. Kanak (m. Kanak, m. Sarcia/Șurjan, m. Ciavoș/Grăniceri), d. Elemir (m. Elemir, m. Aradac), d. Neuzina (m. Neuzina, m. Modoș/Jaša Tomić, m. Sečanj, m. Boka), d. Deszk (m. Deszk, m. Kláráfalva, m. Rábé), m. Kanjiža/Novi Kneževac, m. Beregsău Mic, d. Peciu Nou (m. Peciu Nou, m. Dinaș, m. Cebza, m. Sânmartinul Sârbesc, m. Macedonia), d. Ečka (m. Ečka, m. Klek, m. Jankaid/Jankov Most), d. Zombor (m. Zombor, m. Ladány, m. Dedényszék), d. Jimbolia (m. Jimbolia, m. Crnja), d. Iecea (m. Iecea Mare, m. Iecea Mică), d. Teremia (m. Teremia Mare/Marienföld, m. Teremia Mică/Albrechtsflor, m. Comloșul Mare), d. Sânpetru Mare (m. Sânpetru Mare/Sânpetru Sârbesc, m. Saravale, m. Igirș, m. Lovrin), d. St. Hubert/Banatsko Veliko Selo (m. St. Hubert, m. Seultour, m. Charleville, m. Heufeld/Novi Kozarci, m. Mastort/Novi Kozarci, m. Comloșul Mic/Ostern), d. Gottlob (m. Gottlob, m. Tomnatic/Triebswetter, m. Nerău/Dugoselo), d. Toager (m. Toager, m. Gad), d. Sânnicolaul Mare (m. Sânnicolaul Mare, m. Cenad, m. Tabakgärten/Plantația de tutun), d. Tolvădia (m. Tolvădia/Livezile, m. Giera), m. Novi Bečej/Türkisch Betsche), d. Periam (m. Periam, m. Variaș, m. Pesac), m. Rudna, d. Čoka (m. Čoka, m. Crnabara), d. Banloc (m. Banloc, m. Ofsenița, m. Dolaș-Soca, m. Partoș), m. Ostojičevo/Theiss Sct. Miklos, m. Biled, m. Beodra/Novo Miloševo, d. Idjoš (m. Idjoș, m. Bočar), m. Pardaň, d. Itebej (m. Itebej, m. Žitište/Begej Sveti Đurađ, m. Toracul Mare/Begejci, m. Toracul Mic/Begejci, d. Beba (m. Beba Veche, m. Banatsko Arandelovo/Oroslamoș, m. Valcani, m. de tutun Beba, m. de tutun Oroslamoș), m. Foeni, m. Sanad, m. Ivanda, m. Giulvăz, d. Szöreg (m. Szöreg, m. Újszentiván, m. Đala), m. Beșenova Veche/Dudeștii Vechi.

Regimul comitatens introdus în Banatul provincial deopotrivă cu evaluarea și inventarierea domeniilor și moșiilor camerale (fiscale) a impus încă de la bun început necesitatea reglementării printr-un document fundamental a raporturilor agrare atât pe plan economic, cât și social. De altfel, încă în memoriul înaintat de contele Niczky, președintele Comisiei de incorporare, împărătesei Maria Tereza la 6 ianuarie 1779²² s-a prevăzut elaborarea și introducerea unui urbariu pentru Banat

²² *Verkaufs-Plan. Ohnmaßgebiger Antrag in Betreff deren zu verkaufen kommenden Banatischen Cameral-Gütern*, vezi J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 341–342.

și obligativitatea respectării acestuia atât de către noii stăpâni de pământ, rezultați în urma vânzării la licitație a domeniilor și moșiilor camerale, cât și de către supuși. Ca model al urbariului bănățean Camera Aulică vieneză l-a folosit pe cel din Ungaria, din 1767, care a fost adaptat la condițiile și raporturile existente în Banat²³. Urbariul bănățean a fost publicat de Camera Aulică la 17 octombrie 1780 și s-a aplicat începând cu 1 noiembrie 1780²⁴. Punerea în aplicare a acestui document de importanță capitală a stat multă vreme sub semnul confruntării a două opinii la nivelul autorităților centrale ale monarhiei habsburgice: Camera Aulică și Cancelaria Aulică Ungară. Dacă până la încorporarea Banatului în regatul Ungariei au existat cazuri – mai ales după prima vizită a lui Iosif al II-lea în domeniul de coroană bănățean (1768) – de *arendare* (subl. n.) a unor domenii fiscale, după actul constituțional care a modificat statutul juridic anterior au fost puse în discuție două variante. Pe de o parte, s-a avut în vedere ca marile domenii camerale să nu fie vândute ca atare, ci, împărțite în moșii de dimensiuni mai mari sau mai mici, să fie scoase la licitație, fiind luată în considerare inclusiv posibilitatea cumpărării lor de către supușii țărani. Pe de altă parte, s-a reflectat și la posibilitatea desființării iobăgiei – în Banatul imperial și după trecerea la regimul comitatens era vorba de iobagi ai Fiscului – și la extinderea dreptului de proprietate inclusiv în beneficiul țăranilor. Până la urmă s-a impus o soluție mixtă, în cadrul căreia țăranimea și-a păstrat pe mai departe statutul iobăgesc până la publicarea Patentei imperiale de desființare a iobăgiei. Urbariul bănățean a fost promulgat tocmai cu scopul de a reglementa și după vânzarea domeniilor și moșiilor relațiile agrare ale noilor și vechilor stăpâni de pământ (Fiscul imperial), pe de o parte, și colonii (țăranii), pe de altă parte.

Potrivit cu Urbariul bănățean din 1780, structura sesiilor țărănești a fost modificată în raport cu cea stabilită prin decretul imperial din 11 ianuarie 1772. Astfel suprafața unei sesii întregi a fost stabilită la 34 de iugăre (24 de iugăre de teren arabil, 6 iugăre de fânaș, 3 iugăre de pășune și un iugăr de teren de casă și grădină); o jumătate de sesie a beneficiat de 19 iugăre (12 iugăre de teren arabil, 4 iugăre de fânaș, 2 iugăre de pășune și un iugăr de teren de casă și grădină); unui sfert de sesie i-a fost atribuite 11 iugăre (6 iugăre de teren arabil, 3 iugăre de fânaș, un iugăr de pășune și un iugăr de teren de casă și grădină); în fine, unei optimi de sesie i-au fost repartizate 7 iugăre (5 iugăre de teren arabil sau fânaș, un iugăr de

²³ David Prodan, *Problema iobăgiei în Transilvania 1700–1848*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 138 (este reluarea întocmai a studiului datorat tot lui David Prodan, *Reglementarea urbarială din Banat de la 1780*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, vol. XII (1969), p. 295–322). Despre Urbariul bănățean, vezi și Slavko Gavrilović, *Banatski urbar*, în „Zbornik Matice Srpske za društvene nauk”, vol. XXXIV (1963), p. 75–91. Un scurt comentariu despre Urbariul bănățean din 1780, la David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, ed. I-a, 1979, p. 56–57.

²⁴ Textul tipărit în limba română a fost publicat pentru prima oară, într-o formă modernizată, de George Maior, *O veche lege de tocmeli agricole: Urbariul bănățean de la 1781 [sic!]*, în „Convorbiri Literare”, București, vol. XLVI (1912), nr. 4, p. 432–445 și nr. 8, p. 897–917. Apoi textul românesc al Urbariului bănățean a fost publicat, cu respectarea strictă a originalului, de D. Prodan, *Problema iobăgiei*, p. 367–382 (tot D. Prodan îl publicase în studiul său din 1969 la p. 305–321). Textul în limba germană al Urbariului bănățean a fost publicat de J. Wolf, *op. cit.*, p. 477–496. Fragmente în limba latină ale Urbariului bănățean au fost publicate de Carolus Pauly, *Constitutio rei urbarialis regni Hungariae*, tomus I–II, Viena, 1817.

pășune și un iugăr de teren de casă și grădină)²⁵. În ceea ce privește regimul de proprietate asupra pământului, Urbarii bănățean a stabilit ca vânzarea sau cumpărarea unei sesii nu era admisă decât cu acordul stăpânului de pământ, cu condiția ca noul cumpărător să fie în stare să achite darea și să efectueze prestațiile dominiale. De asemenea, a fost reglementat dreptul de moștenire asupra sesiei și, în același timp, s-au specificat drepturile rezervate în acest sens domnului de pământ²⁶.

Pentru stabilirea prestațiilor dominiale, mai ales a robotei, sesiile și subdiviziunile lor au fost repartizate în trei clase, în funcție de fertilitatea pământului, de folosul realizat din vânzarea produselor obținute și de alte beneficii. Potrivit Urbariului bănățean din 1780, s-a stabilit că robotele puteau fi efectuate parte în natură (cu brațele sau cu animalele), parte să fie răscumpărate în bani, cu mențiunea că jelerul cu casă le presta în natură, iar cel fără casă în bani. Răscumpărarea în bani a unei zile de robotă a fost stabilită la 10 creițari pentru cea efectuată cu brațele și la 20 de creițari pentru cea realizată cu vitele.

La fel ca în Urbariul din Ungaria (1767), Urbariul bănățean din 1780 a stabilit robota aferentă unei sesii întregi la două zile pe săptămână cu brațele sau la o zi pe săptămână cu vitele; pentru subdiviziunile de sesie robota era calculată proporțional, în mod corespunzător. Tabelul care urmează ne oferă o imagine sinoptică a obligațiilor de robotă stabilite prin Urbariul bănățean din 1780²⁷:

Sesie	Clasă	Zile de lucru	Zile în natură	Zile răscumpărate	Răscumpărarea în bani
întregă	I	104	45 ½	58 ½	95 cr. 45 cr.
	II	78	35 ½	42 ½	7 fl. 56 cr.
	III	62	29 ½	33	5 fl. 30 cr.
jumătate	I	58	27	31	5 fl. 30 cr.
	II	43 ½	21	22 ½	3 fl. 45 cr.
	III	35	17	18	3 fl.
sfert	I	34	18	16	2 fl. 40 cr.
	II	25 ½	14	11 ½	1 fl. 55 cr.
	III	20 ½	11 ½	9	1 fl. 30 cr.
optime	I	21 ½	21 ½	-	--
	II	16	16	-	-
	III	13	13	-	--
jelen	cu casă	8	8	-	-
	fără casă	6	6	-	-

Urbarii bănățean a stabilit ca toate robotele pe seama stăpânului de pământ să fie efectuate cu două vite de jug, cu excepția aratului, la care puteau fi folosite patru vite. În cazul în care stăpânul de pământ ar fi avut nevoie de mai multe vite, cele două animale suplimentare urmau să fie socotite în contul robotei, cu compensarea cuvenită țaranului respectiv. Pentru a fi prevenite orice abuzuri, Urbarii bănățean i-a scutit pe țărani, spre deosebire de cel din Ungaria, de prestarea unor cărașii la distanțe mari.

²⁵ D. Prodan, *Problema iobăgiei*, p. 139.

²⁶ *Ibidem*, p. 140.

²⁷ *Ibidem*.

În ceea ce privește *censul* (darea în bani), acesta a fost eșalonat în funcție de mărimea sesiilor, după cum urmează²⁸:

Sesie	Clasă	Censul
întreagă	I	51 cr.
	II	38 ½ cr.
	III	30 ½ cr.
jumătate	I-III	28 ½ - 17 cr.
Sfert	I-III	16 ½ - 10 cr.
optime	III	10 ½ - 6 ¼

Pentru pământul care nu ținea de constitutivul sesiei (de ex. grădina) a fost prevăzută plata a 30 de creițari pentru un iugăr.

Urbariul bănățean a stabilit ca darurile convenite stăpânului de pământ să fie stabilite în funcție de mărimea sesiei, numai că, spre deosebire de Ungaria, colonii (țărani) bănățeni erau scutiți de darurile de nuntă pentru stăpân, de cele pentru prima slujbă și de cele pentru eliberarea din captivitatea inamică.

Spre deosebire de Ungaria, unde stăpânului de pământ îi revenea *nona* din roadele pământului, Urbariul bănățean a stabilit ca în Banat să fie prestată *decima* (dijma/zeciuiala), obligație care nu se extindea însă asupra produselor obținute în grădina de lângă casă²⁹. Tot Urbariul bănățean a reglementat regimul silvic, vânatul, pescuitul, ghindăritul și crâsmăritul, stabilind pedepsele pentru contravenienți. De o atenție deosebită s-a bucurat în cuprinsul Urbariului bănățean regimul de derulare a contractelor urbariale între stăpânul de pământ și țărani. Pentru a-i oferi stăpânului de pământ posibilitatea creșterii rezervei alodiale, Urbariul bănățean a menținut, la fel ca acela din Ungaria, dreptul de preempțiune al acestuia asupra terenului oferit spre vânzare din constitutivul sesiilor țărănești. În fine, în Urbariul bănățean au fost prevăzute diferite dispozițiuni cu privire la soluționarea pricinilor mărunte la scaunul de judecată al stăpânului de pământ, în vreme ce dezbaterea cauzelor penale a fost încredințată tablelor de judecată ale comitatelor. Tot Urbariul bănățean din 1780 a reglementat și modul de alegere a chinezului (judele local) și atribuțiile acestuia³⁰.

Chiar dacă s-a inspirat copios din Urbariul unguresc din 1767, cel bănățean din 1780 a fost mult mai favorabil pentru supuși (țărani)³¹, dar mai ales în raport cu propunerile de urbariu avute în vedere pentru Transilvania. Dacă în Banat sesia întreagă cu pământ bun a fost stabilită la 24 de iugăre de ogor, pentru Transilvania s-au propus, în 1785, între trei și șase iugăre, cam cât reprezenta în Banat suprafața arabilă a unui sfert sau a unei optimi de sesie. De asemenea, zilele de robotă propuse pentru Urbariul transilvănean erau mult mai numeroase decât cele stabilite prin Urbariul bănățean.

Odată rezolvată problema inventarierii și evaluării domeniilor și moșiilor din Banat și punerea în aplicare a Urbariului bănățean, Camera Aulică vieneză a trecut la îndeplinirea unui alt obiectiv important al politicii sale postincorporare: vânzarea

²⁸ *Ibidem*, p. 141.

²⁹ *Ibidem*, p. 142.

³⁰ *Ibidem*, p. 144-145.

³¹ *Ibidem*, p. 146, cu o prezentare comparativă extrem de sugestivă.

la licitație a proprietăților funciare care se aflau în proprietatea Fiscului. Așa cum am amintit, ideea vânzării domeniilor și moșiilor camerale din Banat era de dată mai veche, fiind evocată de Iosif al II-lea în raportul înaintat Mariei Tereza după prima călătorie pe care a efectuat-o în extremitatea de sud-est a monarhiei (1768). Pompeius de Brigido, ultimul guvernator al Banatului imperial, a reflectat la rândul său asupra oportunității acestei măsuri. Aceasta a fost însușită apoi cu toată convingerea de contele Cristofor Niczky, președintele Comisiei de incorporare, în memoriul pe care l-a înaintat Mariei Tereza la 6 ianuarie 1779. Acțiunea s-a pus însă în mișcare abia în ianuarie 1781, când împăratul Iosif al II-lea a numit o comisie aulică mixtă, care urma să se ocupe de problema vânzării la licitație a domeniilor și moșiilor camerale din Banat. Din comisia prezidată de prințul Francisc Eszterházy, cancelarul aulic suprem, au făcut parte ca membri contele Leopold von Kollowrath, președintele Camerei Aulice, contele Carol Pálffy, vicecancelar aulic și cancelar aulic ungar, contele Johann Franz Anton von Khevenhüller, președintele Curții Aulice de Conturi, contele Batthyány, vicepreședintele Camerei Aulice și contele Francisc Zichy, consilier aulic, în calitate de raportor. Din comisie au mai făcut parte consilierii aulici Bolza, Braun, György și Nagy, precum și secretarii aulici Brunszwick și Redl, în calitate de notari³². La 5 februarie 1781, Comisia mixtă i-a înaintat împăratului propunerile cu privire la procedura de vânzare prin licitație. Nemulțumit de modul în care i-a fost argumentată natura procesului de vânzare, Iosif al II-lea a clarificat în rezoluția sa amplă toate obiecțiile și nelămuririle, voite sau întâmplătoare, datorate pe semne colaboratorilor săi unguri, care nu vor fi uitat încercările stăruitoare ca, imediat după ocuparea Banatului în 1716–1718, provincia să fie inclusă în regatul Ungariei: „Nefiind vorba ca în Banat să fie vândute niște simple moșii (bunuri ale Fiscului) care ne aparțin, ci, mai mult, să fie scoase la vânzare moșii pe care Casa domnitoare le-a cucerit de la Imperiul turcesc și pe care le stăpânește de drept de multă vreme în deplină proprietate, pe temeiul dreptului cameral și al dreptului armelor, în consecință nu poate exista vreun impediment ca aceste moșii să fie vândute cât se poate de firesc și de întemeiat pe calea licitației publice. De aici rezultă de la sine, că la vânzare poate lua parte oricine, indiferent de confesiunea sa, dacă îi aparține unei confesiuni tolerate în Imperiu, la vânzare fiind avantajați doar acei cumpărători, care oferă prețul cel mai mare. Dar, fiindcă străinii sunt, fără îndoială, de mare folos țării, nici aceștia nu pot fi excluși de la cumpărarea moșiilor. Aceștia vor trebui însă obligați, ca de acum înainte să se stabilească definitiv fie acolo în țară [Banat – C.F.], fie într-una din țările noastre ereditare. Dacă un număr mai mare de străini ar cumpăra cumva moșii în Banat, atunci comitatelor de acolo li se va ordona de autoritățile politice să vegheze fără încetare, ca din partea comitatelor să se manifeste o moderație deosebită față de acești străini”. În același timp, suveranul a dispus ca scoaterea la vânzare prin licitație a domeniilor și moșiilor camerale din Banat să fie adusă la cunoștința publică prin intermediul ziarelor și al autorităților, acestea urmând să ofere informații despre bunurile oferite la mezat³³. Începând cu 10 aprilie 1781, în ziarele din Viena,

³² J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 405.

³³ *Ibidem*, p. 405–406.

Bratislava, Brno, Praga, Frankfurt am Main, Augsburg, Regensburg, Erlangen și Florența au apărut anunțuri – un text-standard elaborat de Camera Aulică – despre vânzarea la licitație a domeniilor și moșiilor fiscale din Banat³⁴.

Prima licitație, desfășurată în iulie-august 1781, a fost condusă la Viena de contele Zichy, iar la Timișoara de contele Niczky. În metropola Banatului au fost scoase la licitație proprietățile funciare cu o valoare estimată mai mică de 30.000 de florini, în vreme ce în capitala Imperiului habsburgic au fost oferite spre vânzare cele cu o valoare mai mare de 30.000 de florini. În secret, la aceste licitații au fost trimiși agenți aulici, cu rolul de a lua parte la încercarea de a ridica pe cât posibil prețul de vânzare al proprietăților funciare din Banat. La licitația de la Viena ca agent acoperit a fost desemnat Bujanovics, agent al Cancelariei Aulice imperiale și al Cancelariei Aulice Ungare, în vreme ce la Timișoara, la propunerea contelui Niczky, a participat comerciantul timișorean Josef Anton Kulterer, fost jude orășenesc între 1762 și 1771.

Cu ocazia primei licitații, la Viena au fost adjudecate următoarele 13 moșii și domenii din Banat (7 domenii și 6 moșii)³⁵:

1. *Domeniul Beba*; cumpărător: contele Batthyány János³⁶; preț de pornire: 204.156 fl. 46 8/9 cr.; preț de adjudecare: 229.300 fl.; câștig: 25.143 fl. 13 1/9 cr.

2. *Moșia Novi Kneževac*; cumpărător: Marko Servijski³⁷; preț de pornire: 79.732 fl. 5 cr.; preț de adjudecare: 90.000 fl.; câștig: 10.267 fl. 55 cr.

3. *Moșia Padej*; cumpărător: Ormosdy István³⁸; preț de pornire: 40.790 fl. 41 ½ cr.; preț de adjudecare: 48.000 fl.; câștig: 7.209 fl. 18 ½ cr.

4. *Domeniul Szöreg*; cumpărător: orașul liber regesc Szeged; preț de pornire: 140.405 fl. 11 6/9 cr.; preț de adjudecare: 180.000; câștig: 39.594 fl. 48 ¾ fl.

5. *Domeniul Sânnicolaul Mare-Teremia*; cumpărători: frații Hristofor și Chiril Nacu din Viena³⁹; preț de pornire: 218.561 fl. 53 8/9 cr. (pentru Teremia) și 405.732 fl. 10 2/3 cr. (pentru Sânnicolaul Mare); preț de adjudecare: 700.000 fl.; câștig: 75.705 fl. 55 ¾ cr.

6. *Domeniul Kiszombor*; cumpărător: berarul Mathias Josef Oexel din Arad; preț de pornire: 62.504 fl. 2 6/9 cr.; preț de adjudecare: 80.000 fl.; câștig: 17.495 fl. 57 3/9 cr.

7. *Domeniul Beodra (Novo Miloševo)*; cumpărător: Karácsonyi Bogdán Mihály din Arad, prim-revizor financiar al comitatului Torontal; preț de pornire: 85.948 fl. 27 4/9 cr.; preț de adjudecare: 103.000 fl.; câștig: 17.051 fl. 32 5/9 cr.

³⁴ Am publicat anunțul apărut în oficiosul „Wiener Zeitung” nr. 32 din 20 aprilie 1781, vezi Costin Feneșan, *Cum au fost scoase la licitație în 1781–1782 domeniile și moșiile fiscale din Banat*, în „Morisena”, nr. 4 (16)/2019, p. 20–23.

³⁵ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 407.

³⁶ Batthyány János (1747–1831) a fost comite suprem al comitatului Torontal de două ori, în 1783–1785 și 1790–1792, vezi Halmágyi Pál, *Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői 1779–1944*, Makó, 2001, p. 8–9 (în col. „A Makói Múzeum Füzetei”, 100).

³⁷ Marko Servijski (maghiarizat Szerviczky Mátyás), aromân de origine; a fost membru al Magistratului din Novi Sad și mecena cultural.

³⁸ Cetățean din Bratislava, înnobilit în 1793.

³⁹ Negustori aromâni (cu numele maghiarizat Nakó); înnobilați la 27 februarie 1784, din 28 mai 1784 beneficiind de predicatul nobiliar de *Sânnicolaul Mare*.

8. *Domeniul Ečka*; cumpărător: Lázár Lukács⁴⁰; preț de pornire: 174.080 fl. 51 2/3 cr.; preț de adjudecare: 217.000 fl.; câștig: 42.919 fl. 8 1/9 cr.

9. *Domeniul Pardanj*; cumpărător: contele Gabriel Buttler; preț de pornire: 143.610 fl. 27 7/9 cr.; preț de adjudecare: 178.000 fl.; câștig: 34.489 fl. 32 2/9 cr.

10. *Moșia Ivanda*; cumpărător: Naum și Constantin Muscă⁴¹; preț de pornire: 37.933 fl. 45 cr.; preț de adjudecare: 43.000 fl.; câștig: 5.666 fl. 15 cr.

11. *Moșia Urseni*; cumpărător: Hagi Pasachia⁴²; preț de pornire: 34.406 fl. 30 cr.; preț de adjudecare: 42.000 fl.; câștig: 7.695 fl. 30 cr.

12. *Moșia Frumușeni*; cumpărător: Johann Spech/Speck, berar din Bratislava; preț de pornire: 35.891 fl. 36 6/9 cr.; preț de adjudecare: 43.000 fl.; câștig: 7.208 fl. 23 1/3 cr.

13. *Moșia Fiscut*; cumpărător: Landerer Mihály din Bratislava⁴³; preț de pornire: 33.606 fl. 30 cr.; preț de adjudecare: 42.000 fl.; câștig: 8.393 fl. 30 cr.

Astfel, cu ocazia primei licitații de la Viena, Fiscul imperial a obținut din vânzarea celor 13 domenii și moșii din Banat 1.996.400 de florini, cu 298.840 fl. 59 1/6 cr. mai mult decât prețul de pornire de 1.697 550 fl. 5/6 cr.

La prima licitație de la Timișoara au fost adjudecate următoarele opt moșii fiscale din Banat⁴⁴:

1. *Moșia Ghiroda*; cumpărător: Sándor Mihály din Bratislava; preț de pornire: 21.772 fl. 55 cr.; preț de adjudecare: 30.500 fl.; câștig: 8.727 fl. 5 cr.

2. *Moșia Teș*; cumpărător: Gusztini András și János; preț de pornire: 14.548 fl. 18 1/3 cr.; preț de adjudecare: 21.000; câștig: 6.451 fl. 41 2/3 cr.

3. *Moșia Nadăș*; cumpărători: Trajcsik Adám și Ghesquier József; preț de pornire: 25.532 fl. 31 1/9 cr.; preț de adjudecare: 31.100 fl.; câștig: 5.567 fl. 28 8/9 cr.⁴⁵

4. *Moșia Hodoș*; cumpărător: Skollonics József Ferencz, avocat din Timișoara; preț de pornire: 23.987 fl. 40 cr.; preț de adjudecare: 33.100 fl.; câștig: 9.112 fl. 20 cr.

5. *Moșia Brestovăț*; cumpărător: Josić Marija; preț de pornire: 21.080 fl. 7 1/2 cr.; preț de adjudecare: 29.200 fl.; câștig: 8.119 fl. 52 1/2 cr.⁴⁶

6. *Moșia Checheș*; cumpărător: Rajkovics Károly; preț de pornire: 12.791 fl. 34 1/9 cr.; preț de adjudecare: 17.550 fl.; câștig: 4.758 fl. 25 5/9 cr.

7. *Moșia Sinersig*; cumpărător: Keresztúri József, agent aulic; preț de pornire: 24.246 fl. 51 1/9 cr.; preț de adjudecare: 33.560 fl.; câștig: 9.403 fl. 8 8/9 cr.

8. *Moșia Secaș*; cumpărător: Szebeni János din Arad; preț de pornire: 18.629 fl. 40 cr.; preț de adjudecare: 29.000 fl.; câștig: 10.370 fl. 20 cr.

Astfel, cu ocazia primei licitații de la Timișoara, Fiscul imperial a obținut din vânzarea celor opt moșii din Banat 225.100 de florini, cu 62.150 fl. 22 1/2 cr. mai mult decât prețul de pornire de 162.589 fl. 37 1/2 cr.

⁴⁰ Arendaș de origine armeană din Dumbrăveni (Transilvania).

⁴¹ Negustori aromâni din Pesta, cu numele maghiarizat *Moska*. Numele de familie este un indiciu pentru *Moscopole* ca localitate de origine a familiei.

⁴² Negustor aromân din Viena.

⁴³ Landerer Mihály (1760–1807), tipograf și editor la Bratislava, Buda și Pesta; implicat în mișcarea iacobinilor unguri.

⁴⁴ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 407.

⁴⁵ Neputând achita suma la care au licitat, moșia Nadăș a fost preluată de contele Johann Althan.

⁴⁶ Neputând achita suma la care a licitat, moșia Brestovăț a fost preluată în 1782 de Lukács Gergely și Lázár, arendași de origine armeană din Dumbrăveni (Transilvania).

Suma totală de bani încasată la prima licitație a fost de 2.221.500 de florini (1.996.400 de florini la Viena și 225.100 de florini la Timișoara), în vreme ce diferența între prețul de pornire și cel de adjudecare a fost de 361.350 fl. 21 4/6 cr.

Mulțumit de rezultatele primei licitații, Iosif al II-lea a trimis un ordin circular comitatelor din Ungaria, cerându-le să găsească eventuali cumpărători pentru domeniile și moșiile bănățene care încă nu fuseseră vândute. De altfel atât Camerei Aulice vieneze cât și Comisiei de incorporare de la Timișoara li s-a ordonat să se ocupe intens de organizarea unei noi licitații. În officiosul „Wiener Zeitung”, ca de altfel și în alte ziare din Imperiul habsburgic (de ex. „Provinzialnachrichten”)⁴⁷, a fost publicat un nou apel la licitație, în care doritorilor li s-au reamintit condițiile de participare și deopotrivă avantajele care le erau asigurate.

Pentru Timișoara, ca zi de început a celei de-a doua licitații a fost stabilită data de 15 noiembrie 1781. Atunci urmau să fie scoase la licitație domeniile și moșiile Čoka, Gelu, Foeni, Sanad, Remetea Mare, Bazoș, Murani, Firiteaz, Moșnița, Zădăreni, Veliki Gaj, Seceani, Chesinț, Tisa Nouă, Iecea Mare și Giarmata. La a doua licitație de la Viena, a cărei zi de începere a fost fixată pe data de 10 decembrie 1781, urmau să fie scoase la vânzare domeniile și moșiile Periam, Sânpetru German, Clarii/Radojevo, Itebej, Jimbolia, Elemir, Aradul Nou, Călacea, Lipova, Sândandrei, Guttenbrunn, Csatád/Lenauheim, Gottlob, Satchinez, Beșenova Nouă, Ianova, Freidorf, Jebel și St. Hubert/Banatsko Veliko Selo⁴⁸. Din păcate – așa cum se desprinde cu limpezime din situațiile pe care le menționăm în cele ce urmează – cea de-a doua licitație a înregistrat atât la Viena cât și la Timișoara rezultate modeste, chiar dacă în metropola bănățeană plafonul valoric maxim al proprietăților funciare oferite spre vânzare fusese urcat de la 30.000 de florini la 100.000 de florini⁴⁹.

La a doua licitație de la Viena (10 decembrie 1781) au fost adjudecate doar șase proprietăți funciare din Banat – două domenii și patru moși:⁵⁰

1. *Domeniul Itebej cu moșia Elemir*; cumpărător: Kiss Izsák⁵¹; preț de pornire: Itebej: 434.529 fl., Elemir: 159.562 fl.; preț de adjudecare: Itebej: 47.200 fl., Elemir: 171.750 fl.; câștig: Itebej: 37.471 fl., Elemir: 11.188 fl.

2. *Moșia Foeni*; cumpărător: Andrei Mocioni, negustor aromân din Pesta; preț de pornire: 60.331 fl.; preț de adjudecare: 70.100 fl.; câștig: 9.769 fl.

3. *Moșia Firiteaz*; cumpărător: Kojić Jefta și Aleksandar Đurković, negustori din Osijek; preț de pornire: 55.243 fl.; preț de adjudecare: 65.000 fl.; câștig: 9.757 fl.

4. *Domeniul Aradul Nou*; cumpărător: Sigismund Lovasz de Utviniș⁵²; preț de pornire: 144.177 fl. 22 4/5 cr.; preț de adjudecare: 157.501 fl. 19 cr.; câștig: 10.323 fl. 56 1/5 cr.

⁴⁷ C. Feneșan, *Cum au fost scoase la licitație*, p. 23–25.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 411.

⁵¹ Kiss Izsák (1740–1789), arendaș de origine armeană (nume anterior: Ákoncz) din Dumbrăveni (Transilvania); în Banat a achiziționat cu ocazia licitațiilor din 1781 domeniile și moșiile Aradac, Begejci (Toracul Mare și Toracul Mic), Elemir, Itebej și Žitiște; a fost înnobitat cu predicatul nobiliar de *Elemir și Itebej*.

⁵² Sigismund Lovasz de Utviniș (1750, Pecica – 1812, Neudorf), carieră administrativă: vicenotar al comitatului Arad (1770), comisar cercual în comitatul Timiș (1779), prim-vicecomite al comitatului Timiș (1783–1786), locțiitor al comitelui suprem de Timiș (1801), comite suprem al comitatului Timiș (1808–1812).

5. *Moșia Șagu*; cumpărători: Atzel István⁵³ și Vörös Ignác⁵⁴; preț de pornire: 181.896 fl. 30 41/60 cr.; preț de adjudecare: 19.473 fl. 2 cr.; câștig: 1.276 fl. 31 19/60 cr.

6. *Moșia Cruceni*; cumpărător: Frummer Mihály⁵⁵; preț de pornire: 12.171 fl. 40 109/160 cr.; preț de adjudecare: 13.025 fl. 39 cr.; câștig: 853 fl. 58 51/160 cr.

Astfel, cu ocazia celei de-a doua licitații de la Viena, Fiscul imperial a obținut din vânzarea celor șase proprietăți funciare – prin anunțul din 20 septembrie fuseseră anunțate la vânzare un număr de 19 domenii și moșii⁵⁶ – doar 968.850 de florini, cu 81.639 fl. 13/15 cr. mai mult decât prețul de pornire de 887.210 fl. 34 2/15 cr.

Nici a doua licitație ținută la Timișoara (15 noiembrie 1781) nu a adus succesul sperat de Camera Aulică. Ce-i drept, s-a reușit vânzarea a nouă proprietăți funciare (trei domenii și șase moșii), dar rețeta financiară nu credem că i-a mulțumit pe organizatori: ca preț de adjudecare a celor nouă proprietăți din cele 16 scoase la licitație s-a încasat suma de 690.320 de florini, cu 114.410 fl. 32 2/9 cr. mai mult decât prețul de pornire de 575.915 fl. 27 7/9 cr. La cea de-a doua licitație de la Timișoara au fost adjudecate următoarele proprietăți funciare⁵⁷:

1. *Domeniul Čoka*; cumpărător: Marczibányi Lőrincz⁵⁸; preț de pornire: 82.860 fl. 27 7/9 cr.; preț de adjudecare: 95.500 fl.; câștig: 12.639 fl. 32 2/9 cr.

2. *Domeniul Remetea Mare*; cumpărător: Kőszeghy János⁵⁹ și Mesterházy János; preț de pornire: 75.540 fl.; preț de adjudecare: 94.080 fl.; câștig: 18.460 fl.

3. *Domeniul Veliki Gaj*; cumpărător: Josim (Iosif) Malenica din Timișoara⁶⁰; preț de pornire: 97.882 fl.; preț de adjudecare: 109.000 fl.; câștig: 11.118 fl.

4. *Moșia Murani*; cumpărător: Josef Anton Kulterer din Timișoara⁶¹; preț de pornire: 56.503 fl.; preț de adjudecare: 62.100 fl.; câștig: 5.597 fl.

⁵³ Prim-notar al comitatului Timiș între 1779 și 1785.

⁵⁴ Fáradi Vörös Ignác (1757–1825), jurist și om politic, primpretor al comitatului Timiș (1779). Amintirile acestuia au fost publicate postum de Madzsár Imre, *Fáradi Vörös Ignác visszaemlékezései az 1778–1822 évekről*, Budapesta, 1927 (în col. „Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris/Magyarország újbabkori történetének forrásai”).

⁵⁵ Începând cu anul 1779 a fost primrevizor contabil al comitatului Timiș.

⁵⁶ Vezi C. Feneșan, *Cum s-au vândut*, p. 20–23.

⁵⁷ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 411.

⁵⁸ Marczibányi Lőrincz (1754–1786) a fost primpretor al cercului Sănnicofaul Mare din comitatul Timiș (1779), apoi unul dintre vicecomișii comitatului Torontal. La licitația din 1782 a mai cumpărat și moșiile Banatski Monoštor și Crnabara.

⁵⁹ Kőszeghy János a avut o carieră în administrația comitatensă, fiind vicienotar al comitatului Arad (1781), al doilea vicecomite de Timiș (1790–1795), prim-vicecomite de Timiș (1807–1809); frate cu Kőszeghy László, episcop romano-catolic de Cenad-Timișoara (1800–1828). Familie înnobilitată cu predicatul nobiliar *de Remetea*.

⁶⁰ A fost mai mulți ani jude rascian al Timișoarei (cartierul Fabric), fiind înnobilit în 1782 cu predicatul nobiliar *de Stamura*, vezi Slobodan Kostić, *Grobovi episkopa i gradana temišvarskih u pravoslavnom srpskom sabornom hramu temišvarskom 1757–1838*, Timișoara, 1938, p. 27–28. În 1766 a deținut patru acțiuni (fiecare în valoare de 1.000 de florini) la „Temeswarer Handlungs-Compagnie”, vezi Sonja Jordan, *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*, München, 1967, p. 161 (în col. „Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission”, 17).

⁶¹ Comerciant timișorean care a luat parte la prima licitație de la Timișoara ca agent acoperit al contelui Niczky, președintele Comisiei de incorporare. Mai târziu, după înnobilitare (cu predicatul nobiliar *de Murani*), familia s-a maghiarizat.

5. *Moșia Moșnița*; cumpărător: Kyriak (Kirják) István (probabil de origine aromână) din Szeged; preț de pornire: 55.645 fl.; preț de adjudecare: 70.000 fl.; câștig: 14.353 fl.

6. *Moșia Zădăreni*; cumpărător: Vasilje Damjanović din Sombor; preț de pornire: 47.360 fl.; preț de adjudecare: 59.200 fl.; câștig: 11.840 fl.

7. *Moșia Seceani*; cumpărător: Kászonyi András din Arad; preț de pornire: 68.465 fl.; preț de adjudecare: 80.100 fl.; câștig: 11.635 fl.

8. *Moșia Tisa Nouă*; cumpărător: Kövér Todor din Transilvania; preț de pornire: 19.319 fl.; preț de adjudecare: 30.000 fl.; câștig: 10.681 fl.

9. *Moșia Giarmata*; cumpărător: Sándor Mihály din Bratislava; preț de pornire: 72.341 fl.; preț de adjudecare: 90.426 fl.; câștig: 18.085 fl.

Suma totală de bani încasată la a doua licitație a fost de 1.659.170 de florini (968.850 de florini la Viena și 690.320 de florini la Timișoara), în vreme ce diferența între prețul de pornire și cel de adjudecare s-a ridicat la 196.049 fl. 33 cr.

Pentru a spori interesul cumpărătorilor pentru unele bunuri funciare scoase la licitație în comitatul Torontal, Camera Aulică le-a atașat acestora mai multe predii (teritorii agricole nelocuite) luate din stăpânirea târgului Becicherecul Mare, ale cărui proteste la Viena au rămas fără vreun răspuns⁶². Tot fără de răspuns a rămas un memoriu anonim adresat în luna august 1781 cancelarului de stat, principele Anton Wenzel von Kaunitz-Rietberg, prin care erau argumentate cu ajutorul mai multor calcule economice pierderile pe care le-ar înregistra Fiscul imperial în urma vânzării domeniilor și moșiilor din Banat⁶³. În februarie 1782 contele Niczky i-a predat, la Timișoara, consilierului aulic ungar contele Francisc Zichy⁶⁴ conducerea domeniului deosebit de complex al administrării bunurilor camerale din Banat. Înainte de a părăsi metropola provinciei, Niczky le-a cerut imperativ funcționarilor unguri din cele trei comitate bănățene să participe în număr cât mai mare la o viitoare licitație, ca bunurile fiscale să nu ajungă în mâna „străinilor” (adică a nemaghiarilor). Ajuns la Viena, contele Niczky i-a înaintat împăratului un raport final despre activitatea sa în Banat. Este cât se poate de probabil că, în urma acestui raport, în funcția de prim-administrator cameral (președinte al Administrației camerale) a fost numit la Timișoara, încă în februarie 1782, Franz Anton Ritter von Kranzberg, înlocuit apoi cu baronul Francisc Ladislau Orczy⁶⁵, iar mai târziu cu Josef Deschan⁶⁶.

Camera Aulică vieneză, încă optimistă în pofida rezultatelor mai degrabă modeste ale primelor două sesiuni de licitație, a decis să se organizeze și o a treia

⁶² *Ibidem*, p. 410.

⁶³ *Ibidem*, p. 412.

⁶⁴ Contele Francisc Zichy-Ferraris (1753–1826) a urmat o carieră în cercurile înalte ale administrației locale și centrale: a fost, pe rând, comite suprem de Békés și apoi de Győr, consilier al Cămarii Ungare (1783), președinte al Cămarii Ungare (1785), președinte al Consiliului Locumtenențial Ungar (1787) și jude al țării (1788). La licitațiile din Banat a cumpărat domeniul Banatsko Veliko Selo și, mai târziu, moșia Plandiște.

⁶⁵ Baronul Francisc Ladislau Orczy (1750–1807) a urmat o carieră în administrația locală și centrală: consilier al Cămarii din Košice (1773), președinte al Administrației camerale din Timișoara (1783–1785), președinte al Administrației camerale din Pesta (1785–1787), vicetezaurar regal (1790), vicepreședinte al Cămarii Ungare (1792–1806).

⁶⁶ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 412. Josef Deschan Edler von Hansen (1754–1827), a fost secretar al Cancelariei camerale de la Timișoara, apoi (până în 1813) șef al Administrației camerale din metropola Banatului.

acțiune de acest fel. Pentru cea de-a treia licitație, la Timișoara a fost stabilită ziua de 10 aprilie 1782, în vreme ce în capitala Imperiului habsburgic acțiunea urma să se desfășoare începând cu 1 mai 1782⁶⁷. În pofida speranțelor nutrite de Camera Aulică, rezultatele au fost dezamăgitoare, mult mai slabe decât cele înregistrate cu ocazia primelor două licitații.

Astfel, cu prilejul celei de-a treia licitații, la Viena au fost adjudecate doar șapte proprietăți funciare din Banat (un domeniu și șase moșii)⁶⁸:

1. *Domeniu Idjoș*; cumpărător: Balázs István⁶⁹ și Gómbocz György⁷⁰; preț de pornire: 146.636 fl.; preț de adjudecare: 160.000 fl.; câștig: 13.364 fl.

2. *Moșia Kanak*; cumpărător: Karácsonyi Bogdán Mihály, prim-revizor contabil al comitatului Timiș; preț de pornire: 47.273 fl. 2 ½ cr.; preț de adjudecare: 53.932 fl. 8 cr.; câștig: 6.689 fl. 5 ½ cr.

3. *Moșia Sutjeska*; cumpărător: Szálics Mátyás, pretor în comitatul Torontal; preț de pornire: 21.864 fl. 10 5/6 cr.; preț de adjudecare: 24.959 fl. 22 cr.; câștig: 3.095 fl. 11 1/6 cr.

4. *Moșia Šurjan*; cumpărător: Koczó Imre, asesor-jurat al comitatului Torontal; preț de pornire: 22.507 fl. 5 5/6 cr.; preț de adjudecare: 25.695 fl. 26 cr.; câștig: 3.188 fl. 20 1/6 cr.

5. *Moșia Ciavoș*; cumpărător: Endrödy Mátyás, vicerevizor contabil al comitatului Torontal; preț de pornire: 15.253 fl. 56 2/3 cr.; preț de adjudecare: 17.413 fl. 4 cr.; câștig: 2.159 fl. 7 1/3 cr.

6. *Moșia Novi Bečej*; cumpărător: Hagi Mihail Paul, negustor aromân din Viena; preț de pornire: 117.524 fl.; preț de adjudecare: 159.000 fl.; câștig: 38.476 fl.

7. *Moșia Giulváz*; cumpărători: Naum și Constantin Dadan⁷¹; preț de pornire: 36.095 fl.; preț de adjudecare: 41.200 fl.; câștig: 5.105 fl.

Astfel, la a treia licitație de la Viena, Fiscul imperial a obținut 478.200 de florini, cu 72.076 fl. 44 1/6 cr. mai mult decât prețul de pornire de 406.123 fl. 15 5/6 cr.

La a treia licitație, ținută la Timișoara începând cu 10 aprilie 1782, Fiscul imperial a reușit să vândă 14 proprietăți funciare (14 moșii, din care două formau domeniul Neuhofer)⁷²:

1. *Moșia Altringen*; cumpărător: Balázs István, vicecomite al comitatului Timiș⁷³; preț de pornire: 6.983 fl. 11 2/3 cr.; preț de adjudecare: 8.497 fl. 40 2/3 cr.; câștig: 1.486 fl. 29 cr.

2. *Moșia Sintar*; cumpărător: Szabó Ferencz, primpretor al comitatului Timiș⁷⁴; preț de pornire: 6.817 fl. 45 cr.; preț de adjudecare: 8.278 fl. 46 ½ cr.; câștig: 1.461 fl. 1 ½ cr.

⁶⁷ Vezi textul anunțului public de licitație din 17 ianuarie 1782, la A. Tafferner, *op. cit.*, vol. III, doc. 565, p. 298–301.

⁶⁸ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 414.

⁶⁹ Între 1779 și 1786 a fost al doilea vicecomite al comitatului Timiș.

⁷⁰ La vremea cumpărării domeniului Idjoș era unul dintre asesorii jurați ai comitatului Timiș.

⁷¹ Naum Dadan (1756–1802) și Constantin Dadan (maghiarizat *Dadányi*), negustori aromâni din Viena: tatăl lor s-a numit Gheorghe Dadan, iar mama Sevasta; Naum Dadan a fost căsătorit cu Maria Economu Spiridon, cu care a avut doi copii: Constantin (născut în 1783) și Anastasia (născută în 1780), căsătorită cu un membru al familiei de origine albaneză Ghika de Dejeni.

⁷² J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 414.

⁷³ Vezi nota 65.

⁷⁴ În 1789–1790 a fost al doilea vicecomite al comitatului Timiș.

3. *Domeniul Neuhof: moșia Charlottenburg*; cumpărător: Posfay József⁷⁵; preț de pornire: 6.894 fl. 41 4/6 cr.; preț de adjudecare: 8.372 fl. 12 5/12 cr.; câștig: 1.477 fl. 30 9/12 cr.

4. *Domeniul Neuhof: moșia Comeat*; cumpărător: Pottyondy József; preț de pornire: 10.162 fl. 28 1/6 cr.; preț de adjudecare: 12.169 fl. 20 5/12 cr.; câștig: 2.006 fl. 52 3/12 cr.

5. *Moșia Rudna*; cumpărători: Jovan Nikolić (maghiarizat *Nikolics*) și pedagogul Teodor Janković de Mirjevo; preț de pornire: 39.840 fl.; preț de adjudecare 52.000 fl.; câștig: 12.160 fl.

6. *Moșia Ostojičevo*; cumpărător: Bagyó Mihály, notar al comitatului Cenad; preț de pornire: 85.663 fl.; preț de adjudecare: 100.550 fl.; câștig: 14.887 fl.

7. *Moșia Fântânele*; cumpărător: Pikethy (Pigethy) Mihály din Arad; preț de pornire: 18.413 fl.; preț de adjudecare: 29.600 fl.; câștig: 11.187 fl.

8. *Moșia Folea*; cumpărător: Bieliczky József; preț de pornire: 36.743 fl.; preț de adjudecare: 45.930 fl.; câștig: 9.187 fl.

9. *Moșia Sângeorge*; cumpărător: Laczkovics István⁷⁶; preț de pornire: 19.295 fl.; preț de adjudecare: 34.800 fl.; câștig: 15.506 fl.

10. *Moșia Beregsăul Mic*; cumpărător: Damaschin Popovici din Arad; preț de pornire: 38.871 fl.; preț de adjudecare: 48.000 fl.; câștig: 9.129 fl.

11. *Moșia Belinț*; cumpărători: Konrad Mihály și Defsics Miklós; preț de pornire: 35.529 fl.; preț de adjudecare: 40.000 fl.; câștig: 4.471 fl.

12. *Moșia Neudorf*; cumpărător: Deseö Ádám⁷⁷; preț de pornire: 24.932 fl.; preț de adjudecare: 30.650 fl.; câștig: 5.718 fl.

13. *Moșia Șuștra*; cumpărător: Lofschanszki György și Márk; preț de pornire: 18.826 fl.; preț de adjudecare: 25.600 fl.; câștig: 6.774 fl.

14. *Moșia Vizma*; cumpărător: Konszky György, secretar al baronului Ladislau Orczy, președintele Administrației camerale de la Timișoara; preț de pornire: 13.980 fl.; preț de adjudecare: 23.950 fl.; câștig: 9.970 fl.

Astfel, la a treia licitație de la Timișoara, Fiscul imperial a obținut 468.380 de florini, cu 105.430 fl. 53 ½ cr. mai mult decât prețul de pornire de 362.949 fl. 6 ½ cr.

Suma totală de bani încasată la a treia licitație a fost de 946.580 de florini (478.200 de florini la Viena și 468.380 de florini la Timișoara), în vreme ce diferența între prețul de pornire și cel de adjudecare s-a ridicat la 177.507 fl. 37 4/6 cr.

Un bilanț recapitulativ al celor trei licitații ne oferă următoarea imagine de ansamblu:

⁷⁵ În 1785–1786 a fost primpretor al comitatului Timiș.

⁷⁶ Din 1779 a fost primpretor al cercului Vârșeț din comitatul Timiș; în perioada 1795–1798 a fost prim-vicecomite al comitatului Timiș.

⁷⁷ A deținut mai multe funcții în aparatul birocratic al comitatului Timiș: pretor (1779), primpretor (1780–1787), al doilea vicecomite (1787–1788). A fost cunoscut cu Sigismund Lovasz de Utviniș (vezi nota 51), care a preluat de la el, în 1797, moșia Neudorf. Menționăm că am extras datele referitoare la aproape toate persoanele care apar în calitate de cumpărători ai domeniilor și moșiilor bănățene din mai multe lucrări, fiind nevoiți, nu o dată, să le confruntăm între ele și deopotrivă cu alte surse: Lendvai Miklós, *Temes vármegye nemes családjai*, vol. I, Budapesta, 1896, vol. II, Budapesta, 1899 și vol. III, Timișoara, 1905; Borovszky Samu (sub red.), *Torontál vármegye*, Budapesta [1912]; Borovszky Samu (sub red.), *Temes vármegye*, Budapesta [1913].

Licitația	Locul de desfășurare	Încasări	Câștig
1	Viena	1.996.400 fl.	298.840 fl. 59 1/6 cr.
	Timișoara	225.200 fl.	62.150 fl. 22 1/2 cr.
	<i>Total:</i>	2.221.500 fl.	361.350 fl. 21 4/6 cr.
2	Viena	968.850 fl.	81.639 fl. 13/15 cr.
	Timișoara	690.320 fl.	114.410 fl. 32 2/9 cr.
	<i>Total:</i>	1.659.170 fl.	196.049 fl. 33 cr.
3	Viena	478.200 fl.	72.076 fl. 44 1/60 cr.
	Timișoara	468.380 fl.	105.430 fl. 53 1/2 cr.
	<i>Total general:</i>	4.827.250 fl.	734.907 fl. 32 2/6 cr.

Bilanțul domeniilor și moșiilor fiscale vândute cu ocazia licitațiilor din 1781 și 1782 este următorul:

	Licitația de la Viena		Licitația de la Timișoara		TOTAL
	domenii	moșii	domenii	moșii	
1	7	6	–	8	21
2	2	4	3	5	14
3	1	6	–	14	21
TOTAL:	10	16	3	29	56

Se cuvine amintit faptul, că unor mănăstiri ortodoxe din Banat le-au fost vândute anumite suprafețe de teren în mod direct, în afara licitațiilor: mănăstirii Mesici prediul Mesici pentru suma de 6.791 fl. 10 cr., mănăstirii Sângeorge prediul Sângeorge pentru suma de 3.986 fl. 35 cr., mănăstirii Bezdin prediile Munar și Bezdin pentru 9.009 fl. 45 cr. Orașul liber regesc Timișoara (care s-a bucurat de acest statut începând cu 21 decembrie 1781) a putut cumpăra direct, fără licitație, satul Mehala cu moșia aparținătoare pentru suma de 101.482 fl. 32 1/2 cr.⁷⁸

După încheierea celor trei licitații, Fiscul imperial a continuat să vândă în mod direct – act însoțit și de un document de danie din partea suveranului – mai multe domenii și moșii din Banat în cadrul așa-numitului proces de *mixta donatio*. De altfel Iosif al II-lea nu s-a sfiit să dăruiască „pe sub mână” unor favoriți din cercurile politico-militare și ecleziastice, precum și unor persoane potente din punct de vedere financiar, diferite proprietăți fiscale din Banat. Dintre beneficiarii mai deosebiți ai acestor acte de *mixta donatio* îi amintim pe următorii: contele Zichy-Ferraris (moșia St. Hubert), contele Draskovich, banul Croației (moșia Banloc), generalul conte Alvinczy József (moșiile Tomnatic, Nerău și Saravale), arhiepiscopul Verhovac al Zagrebului (moșiile Neuzina și Biled), Capitlul romano-catolic din Zagreb (moșiile Modoš, Sečanj și Sarča), episcopul de Veszprém, Bajzáth József (moșiile Pesac și pusta/prediul Pakász⁷⁹), baronul Gerliczy Ferencz (moșiile Deszk și Kláráfalva), Toma Jovanović Vidak (moșia Macedonia), Paolo și Carlo Arisi (moșia Topola, folosită la cultura orezului), contele Josef Saurau (moșiile Merțișoara/Carani și Jadani/Cornești), consilierul de stat ungar Izdenczy (moșia Mănăștiur), baronul Brukenthal (moșiile Știuca și Sălbăgel), d’Ellevaux, consilier al Camerei

⁷⁸ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 413.

⁷⁹ Se află între Bulgăruș și Iecea Mare.

Aulice vienezе (moșiile Spata și Lăpușnic), Piáček Miklós⁸⁰ (moșiile Oloșag și Herendești), Andreas Haslinger (moșiile Sărăzani și Botinești)⁸¹.

Preocupat de introducerea unei reforme fiscale în Ungaria, Iosif al II-lea a decretat la 5 martie 1784, la propunerea Cancelariei Aulice Ungare și a Cancelariei Aulice Transilvănene, sistarea pentru moment a vânzării domeniilor și moșiilor fiscale din Banat, aceasta urmând să fie reluată abia după noua așezare a structurii fiscale⁸². Oricum, în această primă fază a tranziției de la administrația imperială la cea comitatensă (1779–1784) în Banat au fost vândute, prin licitație sau pe altă cale, nu mai puțin de 73 de domenii fiscale și moșii aflate pe teritoriul comitatelor Timiș și Torontal. A doua fază de vânzare a domeniilor și moșiilor fiscale din Banat a început în 1797, odată cu nevoile financiare crescânde ale monarhiei habsburgice⁸³ în condițiile războaielor cu Franța republicană și apoi imperială⁸⁴. Sub influența preceptelor economice ale fiziocratismului, Iosif al II-lea a dat, la 24 martie 1789, un decret care avea să înrăurească și politica promovată de Camera Aulică în privința domeniilor și moșiilor din Banat. În legătură cu acestea, în decret s-a precizat, că „ele urmau să fie înstrăinate fie prin vânzarea lor în întregime, fie – după ce au fost împărțite în așa-numite *Junkereien* (mari proprietăți funciare – C.F.) – pe calea unor licitații obișnuite, spre a fi arendate cu titlu ereditar sau pe o perioadă de timp mai îndelungată”⁸⁵.

Vânzarea domeniilor și moșiilor fiscale din Banat a făcut parte dintr-un proces complex de integrare a agriculturii din Banat în structurile de proprietate caracteristice regimului de stări din Ungaria, proces care s-a soldat în cursul a mai bine de două decenii cu constituirea unei pătri sociale complet noi de proprietari funciari⁸⁶.

⁸⁰ Membru al unei familii nobile din comitatul Pesta. În toamna timpurie a anului 1784 a ocupat funcția de pretor în comitatul Caraș, iar în 1789 a devenit prim-vicecomite al aceluiași comitat.

⁸¹ *Ibidem*, p. 415–416. Se cuvine amintit faptul că la Hofkammerarchiv din Viena se păstrează fondul *Staatsgüterveräußerungen* (Vânzări de moșii ale statului) din perioada 1780–1848. În cele 53 de fascicule ale acestuia se găsesc și actele referitoare la vânzarea domeniilor și moșiilor fiscale din Banat. De asemenea, la Finanzarchiv din Viena, în fondul *Präsidialakten* se găsesc alte documente relevante pe această temă. Este vremea ca aceste surse de deosebit interes să fie cercetate, în fine, și de către istoricii români.

⁸² J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 417.

⁸³ În legătură cu bugetul și datoria de stat a monarhiei habsburgice în timpul Mariei Tereza și a lui Iosif al II-lea, vezi Gustav Otruba, *Staatshaushalt und Staatsschuld unter Maria Theresia und Joseph II.*, în Richard G. Plaschka et alii (eds.), *Österreich im Europa der Aufklärung. Kontinuität und Zäsur in Europa zur Zeit Maria Theresias und Josephs. II.*, vol. I, Viena, 1985, p. 197–249.

⁸⁴ Vezi Nagy Irén, *A magyar kamarai birtokok értékcsökésére a napóleoni háborúk idején*, Budapesta, 1930, p. 43–56 (în col. „A bécsi Collegium Hungaricum füzetei”, vol. VIII); vezi mai ales instrucțiunile din 20 ianuarie 1797 referitoare la vânzarea directă a domeniilor și moșiilor din Banat.

⁸⁵ Alois Brusatti, *Die Staatsgüterveräußerungen in der Zeit von 1780–1848*, în „Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs”, vol. XI, Viena, 1958, p. 257: „... entweder käuflich, im Ganzen, oder abgetheilt in sogenannte Junkereien pachtungsweis aber entweder in Erbpacht oder Zeitpacht auf längere Zeit durch den gewöhnlichen Weg der Versteigerung veräußert werden”.

⁸⁶ Deosebit de elocventă pentru geneza acestei pătri de stăpâni de pământ, a acestei nobilimi cu adevărat noi din Banat, este mediul din care au provenit câștigătorii licitațiilor din 1781–1782: membri ai vechii nobilimi din Ungaria, înalți funcționari din administrația comitatelor bănățene și a celor învecinate, agenți aulici, negustori aromâni din Viena și Pesta, liber profesioniști (avocați, tipografi/editori), întreprinzători (de ex. berari) și cetățeni avuți din Arad, Bratislava, Timișoara, Osijek și Novi Sad, arendași de origine armeană etc. Cei nenobili, care cumpăraseră domenii sau moșii în Banat, au fost obligați ca, în termen de un an de la dobândirea acestora, să solicite și să obțină, cu plata taxei aferente, acordarea nobilității și a indigenatului ungar, condiție absolut obligatorie potrivit dreptului ungar pentru stăpânirea asupra pământului.

După incorporarea Banatului în Ungaria, în partea provincială a avut loc treptat, în cursul procesului de integrare, o schimbare atât a structurii sociale, cât și a celei economice agrare, mutație care a dus începând cu primul deceniu al secolului al XIX-lea la o creștere spectaculoasă a producției agricole⁸⁷. Cele trei comitate din Banat au devenit unul dintre furnizorii cei mai importanți de produse agricole și zootehnice ai monarhiei habsburgice. Așa cum era de așteptat, vânzarea domeniilor și moșiilor fiscale a contribuit și la schimbarea structurii sociale a lumii agrare din Banatul provincial, la adaptarea acesteia la sistemul existent în celelalte comitate ale regatului ungar. Se cuvine însă remarcat faptul că, până în 1784, numărul nobililor și al celor înnobilați, care au constituit pătura stăpânilor (domnilor) de pământ, a rămas foarte redus, el începând să crească abia după 1797, când a fost reluată vânzarea domeniilor și moșiilor camerale din Banat.

Reacția unei părți a populației rurale față de noii stăpâni de pământ nu a întârziat să se producă. Astfel, în septembrie 1782 locuitorii din Itebej, Toracul Mare, Toracul Mic și Žitište s-au răzvrătit împotriva lui Kiss Izsák, noul proprietar, căruia nu au voit să i se supună. Pentru calmarea situației a fost necesară trimiterea de la Becicherecul Mare a unei deputații însoțite de pandurii comitatului Torontal⁸⁸. O rezistență cu totul deosebită față de noii stăpâni, percepuți de populația locală ca nobili unguri, a venit din partea sârbilor din mai multe sate ale comitatului Torontal⁸⁹. Decât să-l servească pe un stăpân de pământ pentru care aveau doar aversiune, o parte dintre locuitorii sârbi ai mai multor sate au preferat ca, în 1783–1784, să-și părăsească vatra și să se mute fie într-o localitate militarizată din Regimentul de graniță germano-bănățean⁹⁰, fie într-un alt sat rămas în proprietatea Fiscului⁹¹.

Pentru autoritățile comitatense pericolul cel mai mare l-a reprezentat faptul ca nu cumva unii dintre acești nemulțumiți să ia calea codrului și să îngroașe rândurile lotrilor. De altfel, în tot cursul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor, fenomenul lotriei a fost pentru autoritățile civile și militare din Banat sursa unei preocupări permanente de a-l combate și ține cât de cât sub control. Nu numai zona de munte, propice acțiunii lotrilor datorită cadrului natural, ci deopotrivă părțile de la câmpie, mai cu seamă cele aflate în lungul căilor de comunicație, au fost expuse în permanență atacurilor individuale ale lotrilor, dar mai cu seamă ale celor organizați în adevărate bande, care numărau uneori zeci de

⁸⁷ Cu privire la relațiile agrare din comitatul Torontal după reînființarea comitatului, vezi Antal Hegediš, *Agrarni odnosi Torontalskoj županiji u Banatu 1779-1848*, Novi Sad, Matica Srpska, 1987.

⁸⁸ Grigore Popiți, *Date și documente bănățene (1728-1887)*, Timișoara, 1939, p. 77.

⁸⁹ Iosif al II-lea era de altfel pe deplin conștient de animozitatea existentă între sârbi și unguri. În instrucțiunile trimise conțelui Anton Jankovics, comisarul Districtului Timișoara, la 30 martie 1785, suveranul îi atrăgea atenția în mod cu totul deosebit, că „între neamul sârbesc și cel ungueresc există, din păcate, prejudecăți de netrecut, care își au izvorul în ură, la fel cum sunt și între credincioșii greco-neuniți și unguri ... Oricât de dificilă ar fi de stabilit cauza acestei situații, ea se manifestă cu certitudine în orice împrejurare, tulburările recente din Transilvania fiind cea mai tristă dovadă în acest sens”, vezi C. Feneșan, *Banatul în politica lui Iosif al II-lea*, p. 28.

⁹⁰ Este cazul locuitorilor sârbi din Itebej, Klek, Ciavoș, Ivanda, Modoș, Veliki Gaj și Rudna, vezi S. Borovszky, *Torontal*, p. 19, 23, 35, 57, 80, 85 și 110. Chiar și locuitorii români din Žitište au preferat să se mute cu toții pe teritoriul Regimentului de graniță germano-bănățean pentru a nu rămâne sub stăpânirea lui Kiss Izsák, fostul arendaș devenit între timp stăpân al moșiei, vezi S. Borovszky, *Torontal*, p. 23.

⁹¹ Astfel locuitorii sârbi din Ečka s-au mutat la Čenta (Leopoldova) din cauza noului stăpân de pământ, fostul arendaș Lázár Lukács, vezi S. Borovszky, *Torontal*, p. 41.

membri. În pofida unor acțiuni locale sau cu caracter general, autoritățile civile și militare din Banat nu au reușit vreodată să țină sub control deplin activitatea lotrilor. La Timișoara și în alte centre importante din Banat (Caransebeș, Lugoj, Oravița, Vârșeț) au fost organizate în repetate rânduri potere pentru urmărirea și prinderea lotrilor, au fost elaborate planuri amănunțite de eradicare a acestui fenomen cu urmări grave atât pentru siguranța publică, în general, cât și pentru activitatea economică și comercială, în special, numai că au reușit destul de puțin – în pofida unor succese de moment – să restabilească pe termen lung un climat de siguranță. De altfel toți străinii care s-au aflat în Banat pentru mai multă sau mai puțină vreme (de ex. Francesco Grisellini, Ignaz von Born, Johann Jakob Ehrler, Johann Kaspar Steube) au amintit, mai pe larg sau doar fugitiv, fenomenul lotriei drept una din racilele principale care afectau provincia. Nu e mai puțin adevărat, că lotria a reprezentat un fenomen la fel de îngrijorător pentru autorități și în zona învecinată cu Banatul, în comitatele Arad și Bihor⁹².

Se pune în mod firesc întrebarea, cum trebuie evaluat și judecat fenomenul lotriei din perspectiva cercetării istorice obiective. Dacă istoricii austrieci și unguri de până la începutul secolului al XX-lea (de ex. Johann Heinrich Schwicker, Leonhard Böhm, Szentkláray Jenő) au considerat acțiunile lotrilor drept simple acte de tâlhărie⁹³, fără a le atribui vreo conotație de împotrivire socială și cu atât mai puțin națională, în schimb istoricii români din perioada interbelică (de ex. Virgil Birou, Ion Stoia-Udrea) le-au scos în evidență cu precădere aspectele pitorești, de capă și spadă, fără a le găsi însă vreo semnificație socială și națională deosebită. Cu totul altfel aveau să se raporteze la fenomenul lotriei cercetătorii în perioada comunistă. Îndoctrinați cu preceptele luptei de clasă și întemeiați pe dogmele materialismului istoric, aceștia s-au străduit să demonstreze că lotria ar fi reprezentat o formă de luptă a românilor din Banat – o împotrivire socială și națională *in nuce* – împotriva stăpânirii habsburgice⁹⁴. Opinia noastră în legătură cu lotria din Banat este mult mai nuanțată. Este dincolo de orice îndoială faptul că cei mai mulți dintre românii bănățeni care au luat calea codrului devenind lotri n-au avut alt mobil decât aflarea unei posibilități lesnicioase, dar în același timp periculoase, de a-și procura bani și bunuri la care altfel nu ar fi avut acces. Situația materială precară, care i-a afectat pe mai toți, va fi fost un imbold destul de puternic pentru a-i determina pe unii la pasul decisiv. Pe de altă parte, nu trebuie exclusă nici posibilitatea ca unii români să fi luat calea codrului fie din cauza vreunui conflict cu autoritățile, fie pentru a se sustrage pedepsei pronunțate

⁹² Ioan Ciorba, Cristian Apati, *Lotria în Arad și Bihor în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și măsuri de combatere a acesteia reflectate în circularele bisericești*, în „Caiete de antropologie istorică”, Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai”, 9 (2010), p. 19–34.

⁹³ Acest punct de vedere a fost reluat mai nou de Anton Peter Petri, *Das Räuberwesen im kaiserlichen Banat. Ein Beitrag zur Geschichte unserer Heimat*, în „Donauschwäbische Briefe. Ulmer Blätter für tätige Donauschwaben in Volk und Gemeinschaft”, 2 (1961), nr. 12, p. 18–19; 3 (1962), nr. 1, p. 11–13, nr. 2, p. 18–20.

⁹⁴ Vezi în acest sens, Aurel Țintă, *Aspecte din lupta maselor populare din Banat împotriva exploatării habsburgice în prima jumătate a sec. XVIII*, în „Studii și articole de istorie”, 2 (1957), p. 255–278; Idem, *Lotria, formă de luptă a poporului din Banat împotriva stăpânirii habsburgice*, în „Studii. Revistă de istorie”, 9 (1959), nr. 3, p. 169–192; Eleonora Calincof, *Lotria, puternică mișcare antihabsburgică în Banat în perioada administrației civile (1751–1778)*, în „Tibiscus”, 5 (1979), p. 251–267.

împotriva lor. Credem că, în acest sens sunt cât se poate de elocvente cele constatate de baronul Maximilian Joseph von Linden, consilier al Administrației Banatului în anii 1772–1774. Acesta, referindu-se la locuitorii mai înstăriți ai satelor, aruncați în temniță în urma denunțurilor calomnioase ale cnezilor sau obercnezilor care râvneau la averea lor, a ajuns – pe temeiul celor constatate personal – la o concluzie semnificativă. Cei întemnițați pe nedrept sub acuzația mincinoasă de lotrie, ținuti în arest adeseori vreme de mai mulți ani fără să fie audiați și judecați, își pierdeau în acest timp nu numai averea dar și familia. Eliberați până la urmă din temniță, cei mai mulți dintre acești oameni nevinovați luau calea codrului devenind lotri. Consilierul von Linden conchidea pe bună dreptate, că multe dintre aceste victime „au devenit din disperare cu adevărat ceea ce s-a încercat să se facă din ele”⁹⁵.

De asemenea, este de luat în considerare și faptul că românii bănățeni care dezertaseră din armata imperială – iar aceasta într-o vreme în care Imperiul habsburgic era mai mereu implicat în vreun conflict militar – să-și fi căutat, la rândul lor, scăparea de consecințe prin refugierea în rândurile lotrilor. În fine, nu este de exclus cu totul împrăjirea, ca spiritul de aventură să-i fi determinat pe unii români bănățeni (mai ales pe cei tineri) să se alăture bandelor de lotri. O judecată globală și tranșantă a fenomenului lotriei o socotim, prin urmare, neavenită și hazardată. Situația se cere cumpănită de la caz la caz și doar după analizarea unor informații cât mai numeroase și mai cu seamă credibile.

Cum în anii imediat următori încorporării Banatului în regatul ungar rapoartele venite atât din partea celor trei comitate cât și din Granița Militară, de asemenea cele primite din comitatele învecinate (Arad, Bihor, Hunedoara), au scos în evidență intensificarea acțiunii lotrilor, împăratul Iosif al II-lea a socotit necesară luarea unor măsuri concertate și de amploare pentru combaterea și limitarea acțiunilor acestora. În acest scop suveranul i-a cerut contelui Anton Jankovics, comisarul regal al Districtului Timișoara, în ultima decadă a lunii august 1784, elaborarea unui plan detaliat în acest sens⁹⁶. La 16 septembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar i-a adus la cunoștință contelui Jankovics, ordinul împăratului ca, în vederea conceperii unui plan cât mai eficient de combatere a lotriei, să convoace la Timișoara o consfătuire cu reprezentanții comitatelor Timiș, Torontal, Caraș, Arad, Bihor și Hunedoara, spre a găsi „mijloacele potrivite” (*mediis idoneis*) pentru ținerea sub control al fenomenului lotriei⁹⁷. Atacul întreprins de o bandă de opt lotri într-un sat aflat chiar în apropierea Timișoarei tocmai în ajunul consfăturii programate acolo l-a îndemnat pe corespondentul semioficiosului vienez „Provinzialnachrichten” să vitupereze plin de revoltă: „Dacă ne-ar îngădui spațiul, nu ne-ar fi deloc greu să mai amintim încă 50 de exemple de acest fel ... Se împlinește aproape un secol de când, sub sceptrul binefăcător al Austriei, ne bucurăm de liniște din partea inamicilor din afară. În schimb sabia justiției n-a rămas în teacă nici măcar un singur an împotriva

⁹⁵ Anton Peter Petri, *Maximilian Joseph Freiherr von Linden und seine Abhandlung „Etwas vom Temeswarer Banate ...”*, Mühldorf/Inn, 1984, p. 9–10 („Neue Banater Bücherei”, IX).

⁹⁶ Vezi doc. nr. 77 din Diplomatarium (II.2).

⁹⁷ Gheorghe Gorun, *Răscoala lui Horea în comitatul Bihor. Izvoare diplomatice*, vol. I, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, doc. 180, p. 267.

acestor inamici dinlăuntru”⁹⁸. În acest context, aceiași ziar vienez a ținut să pledeze în favoarea luării neîntârziată a unor măsuri energice de combatere a lotriei: „Astfel de măsuri sunt necesare și în partea în prezent tulburată a țării noastre”⁹⁹. Lotrii provin cel mai adesea, chiar și în vreme de pace, din rândul românilor care, datorită caracterului lor rudimentar, caută să își facă locuința întotdeauna prin păduri și în locuri izolate, adeseori urcând până în munții cei mai înalți. În Banat, acești lotri se amestecă adesea cu supușii turci care se strecoară peste graniță, fiind în stare să comită atrocitățile cele mai inumane”¹⁰⁰.

Încă la începutul lunii octombrie 1784 comisarul regal contele Anton Jankovics le-a adresat comitatelor Timiș, Torontal, Caraș, Arad, Bihor și Hunedoara note prin care le-a cerut să trimită delegați la consfătuirea de la Timișoara, fixată pe ziua de 24 octombrie 1784¹⁰¹. Până la urmă, conferința prezidată de contele Anton Jankovics a avut loc în metropola Banatului la 26–27 octombrie 1784. La lucrările ei au participat generalul-maior conte Johann von Soro¹⁰², comandantul militar interimar al Banatului, generalul-maior Ignaz Koppenzoller¹⁰³, delegații celor două regimente de graniță din Banat (Regimentul româno-iliric, Regimentul germano-bănățean), delegații comitatelor Timiș, Torontal, Caraș, Arad, Bihor și Hunedoara unit cu cel al Zărandului¹⁰⁴ (câte un vicecomite însoțit de 2–3 funcționari comitatensți), precum și delegații Administrației Camerale de la Timișoara și cei ai Direcției Miniere Bănățene de la Oravița¹⁰⁵. Potrivit cu planul de combatere a lotriei adoptat de consfătuirea de la Timișoara, zona de

⁹⁸ „Provinzialnachrichten”, nr. 1 din 1 ianuarie 1785, p. 5: „Noch 50 Beyspiele dürften wir nicht weit suchen wenn es der Raum litte ... Bald ein Sekulum haben wir unter Oesterreichs freundlichen Szepter vor äussern Feinden Ruhe. Aber kein Jahr stack das Schwerdt der Gerechtigkeit gegen diese inneren Feinde in der Scheide”.

⁹⁹ Articolul este publicat în perioada în care la Viena încă nu ajunsese răștiri confirmate despre înăbușirea rășcoalei românilor din Transilvania și prinderea lui Horea și Cloșca.

¹⁰⁰ „Provinzialnachrichten”, nr. 1 din 1 ianuarie 1785, p. 4: „Solche Anstalten fehlen auch in dem jetzt unruhigen Theil unsers Landes. Der Wallach, dessen roher Karakter immer Wälder und Einöden zu seinen Wohnungen sucht und sich damit oft in die höchsten Gebürge versteigt, ist meistens auch zu friedlichen Zeiten derjenige Theil, der den Räuber macht. Im Bannat untermengen sie sich oft mit türkischen Unterthanen, die über die Grenzen herüberschleichen und zu den unmenschlichsten Grausamkeiten fähig sind”.

¹⁰¹ Vezi adresa trimisă la 3 octombrie 1784 comitatului Bihor, la Gheorghe Gorun, *op. cit.*, doc. 96, p. 153.

¹⁰² Contele Johann von Soro (1730–1809), general-maior (1768), feldmareșal-locotenent (1788), general de cavalerie (1805); comandant al cetății Timișoara (1767–1791); comandant militar al Banatului (interimar: 1784–1788; titular: 1788–1805).

¹⁰³ Ignaz Koppenzoller (? – 1785), general-maior (1783); a comandat o parte din trupele imperiale trimise să reprime rășcoala românească din Transilvania.

¹⁰⁴ Comitatele Hunedoara și Zărand au fost unite prin ordinul împăratului Iosif al II-lea din 6 septembrie 1784, vezi Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784–1785 scrisă pe baza documentelor oficiale*, București, 1884, p. 159.

¹⁰⁵ Vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 77. Despre consfătuirea de la Timișoara și deciziile luate de aceasta au relatat pe larg „Siebenbürger Zeitung” din Sibiu, nr. 99 din 9 decembrie 1784, p. 787–788 și „Presspurské Nowiny” din Bratislava, nr. 97 din 4 decembrie 1784, p. 783–784, vezi *Izvoarele rășcoalei lui Horea*, sub red. Ștefan Pascu, seria B: *Izvoare narative*, vol. III: *Presă, broșuri 1784–1785*, publicat de Nicolae Edroiu, Ladislau Gyémánt, Volker Wollmann, Eva Selecká-Márza, București, Editura Academiei, 1984, p. 9 și p. 42. O relatare a apărut și în semioficiosul vienez „Provinzialnachrichten”, nr. 1 din 1 ianuarie 1785, p. 4. Despre consfătuirea de la Timișoara, vezi și D. Prodan, *Rășcoala lui Horea*, vol. I, p. 84.

acțiune avută în vedere a fost împărțită în două sectoare: cel de la nord de Mureș, cuprinzând comitatele Arad, Hunedoara unit cu Zărandul și Bihor, cel de la sud de fluviu, cu cele trei comitate bănățene (Timiș, Torontal, Caraș) și Granița Militară. Motivația acestei divizări era determinată de împrejurarea că altfel „nu se poate organiza o urmărire generală” (*persecutio universalis institui non possit*), avându-se în vedere condițiile locale diferite¹⁰⁶. S-a decis ca, în satele locuite de români (în plan s-a menționat că era vorba de cei „de rit vechi” / Altgläubige, adică ortodocși), urmau să fie numiți doar preoți în stare să le inculce enoriașilor noțiuni corespunzătoare despre valorile moralele creștine și deopotrivă despre ascultarea datorată autorităților, precum și pedepsele la care se expuneau în caz de nesupunere. În încercarea de a limita posibilitățile de acțiune ale lotrilor, la consfătuirea de la Timișoara s-a decis ca satele și casele răsfirate (mai cu seamă cele din zona de munte) să fie adunate în cadrul unor așezări regulate în care, în funcție de mărimea acestora, urmau să fie staționate trupe. La 30 noiembrie 1784 – pe când în Transilvania răscoala românească era încă departe să fi fost înăbușită – contele Jankovics a trimis planul definitivat de combatere a lotriei celor șase comitate participante la consfătuirea de la Timișoara¹⁰⁷. După reprimarea brutală a răscoalei românești din Transilvania, planul Jankovics de combatere a lotriei a fost revăzut și completat de împăratul Iosif al II-lea¹⁰⁸.

Un fenomen care le-a preocupat pe autoritățile comitatense și Administrația Camerală din Banat după incorporarea din 1778–1779 a fost cel al colonizării, numai că, spre deosebire de colonizările din timpul administrației imperiale, de această dată atât caracterul propriu-zis al acțiunii cât și resursele umane și financiar-materiale avute la dispoziție au fost sensibil deosebite. Colonizarea terezană târzie din anii 1762–1772, cunoscută și drept „a treia venire a șvabilor” (*der dritte Schwabenzug*), s-a desfășurat în întregime pe cheltuiala fiseului imperial. În pofida unor eșecuri datorate fie cupidității sau incompetenței unor funcționari ai administrației imperiale a Banatului (mai ales consilierul administrativ Hildebrand), fie unei viziuni nerealiste din partea unor consilieri aulici (de ex. Wolfgang von Kempelen) cărora le fusese încredințată coordonarea acțiunii – racile remarcate de altfel de Iosif al II-lea în timpul celor trei vizite din 1768, 1770 și 1773 –, colonizarea terezană târzie s-a soldat cu aducerea a circa 24.000 de coloniști, cei mai mulți germani din Baden, Württemberg, Renania-Palatinat, Bavaria, Hessen și Alsacia-Lorena. Astfel, de la sfârșitul anului 1762 și până la 31 decembrie 1772 coloniștii aduși în Banatul imperial au întemeiat 31 de așezări noi sau au întregit populația din alte 27 de localități colonizate anterior. Așezările nou-întemeiate au fost următoarele: Biled în 1765, Csátád (Lenaheim) și Iecea Mare în 1767, Grabaț în 1768, Bulgăruș în 1769, Iecea Mică, Heufeld (Kozarci), Mastort (Kozarci), Teremia Mare (Marienfeld), Teremia Mică (Albrechtsflur), Mașloc (Blumenthal) și Șagul German (Segenthou) în 1770,

¹⁰⁶ Gheorghe Gorun, *op. cit.*, doc. 180, p. 267.

¹⁰⁷ Gorun-Kovács Blanka, *Az 1784. évi erdélyi parasztlázadás Magyarországi iratai*, Debrecen, 2006, doc. 148, p. 173. În adresa trimisă comitatului Hunedoara la 30 noiembrie 1784, pe când răscoala condusă de Horea Cloșca și Crișan își atinsese apogeul, contele Jankovics i-a recomandat ca pe teritoriul său să fie puse în aplicare măsurile specifice prevăzute pentru cele trei comitate din Banat; vezi *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 22.

¹⁰⁸ Vezi versiunea finală a acestui plan, din ultima decadă a lunii septembrie 1785, la Nicolae Iorga, *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni (Bistrița, Brașov, Sibiu) publicate după copiile Academiei Române, 1601–1825*, București, 1913, p. 1780–1795 (= Hurmuzaki, vol. XV/2).

St. Hubert (Sv. Hubert), Seultour (Soltur), Charleville (Šarlevil)¹⁰⁹, Tisa Nouă (Wiesenhaid), Cruceni (Kreuzstätten), Comeat (Lichtenwald), Sintar (Buchberg), Bogda (Neuhof), Altringen (Klein Altringen), Șarlota (Charlottenburg), Greifenthal și Remetea Mică în 1771. În aceste 31 de așezări pentru coloniști au fost construite 3.731 de case. Cele 27 de localități în care coloniștii nou-veniți au întregit populația colonizată anterior au fost următoarele: Aradul Nou și Guttenbrunn în 1762, Beșenova Nouă (Neu Beschenowa), Mertișoara (Mercydorf), Sânpetru German (Deutsch Sankt Peter), Pișchia (Bruckenau), Receaș, Peciu Nou (Neupetsch), Gudurica (Kudritz) Biserica Albă/Bela Crkva (Weißkirchen), Lugoj și Maierlele Timișoarei (Maierhöfe) în 1763, Sânaandrei, Zădărlac (Zădăreni), Freidorf, Lipova, Deta, Mehadia, Becicherecul Mare (Zrenjanin) și Periam în 1764, Zăbrani (Neudorf, din apropiere de Lipova), Sânnicolaul Mare și Cenad în 1765, Ciacova în 1766, Făget în 1767. În aceste 27 de localități pentru coloniști au fost construite 1.628 de case. Prin urmare, în timpul colonizării terezane târzii în Banatul imperial au fost aduși coloniști în 58 de localități, pentru adăpostirea noilor-veniți fiind construite pe cheltuiala fiscului 5.359 de case¹¹⁰. La începutul anului 1771, rațiuni de ordin practic au determinat sistarea acțiunii de colonizare, care înregistrase un apogeu în anii 1765 și 1766. De altfel, dintr-un anunț tipărit al Administrației Banatului din ianuarie 1771 și răspândit pe teritoriul întregului Imperiu romano-german fie prin intermediul rezidenților diplomați habsburgici sau agenții de colonizare, fie prin paginile ziarelor se desprind cu limpezime motivele care au stat la baza acestei decizii: „Deoarece impopularea efectuată de câțiva ani în Banatul Timișoarei a înregistrat până acum rezultate atât de bune, încât acolo au fost întemeiate numeroase sate mari, iar în acestea și-au găsit adăpost potrivit și trai îndestulător multe familii de germani, ținând însă seama de faptul că, probabil din acest motiv, în anul tocmai încheiat 1770, acolo a venit dintr-odată un număr mult prea mare de coloniști și deoarece – în pofida măsurilor luate și a cheltuielilor făcute – acest număr mare de oameni n-a putut fi înzestrat, așa cum s-a făcut până acum, cu casele și ustensilele gospodărești necesare, fiind așadar necesare eforturi pentru a fi colonizate familiile încă rămase, s-a socotit necesar ca, prin acest anunț, să se aducă la cunoștință sistarea pentru o vreme a primirii de coloniști care doresc să vină în Banatul Timișoarei”. În anunț s-a mai menționat, că toți coloniștii aflați încă în drum spre Banat urmau să primească pașapoarte și bani de călătorie doar până la data de 31 martie 1771¹¹¹.

¹⁰⁹ În prezent, cele trei localități sunt cuprinse în localitatea Banatsko Novo Selo din Banatul sârbesc.

¹¹⁰ A. Tafferner, *Quellenbuch zur donauschwäbischen Geschichte*, vol. I, München, Verlag Hans Meschendörfer, 1974, doc. 152, p. 266–268. La multiplicarea numărului de case cu factorul demografic 4,5 utilizat pentru această perioadă rezultă un număr de suflete de circa 24.000.

¹¹¹ Idem, *Quellenbuch zur donauschwäbischen Geschichte*, vol. II, Stuttgart, Verlag Buch und Kunst Keplerhaus, 1977, doc. 373, p. 327–328: „Demnach die in dem Temeswarer Bannat seit einigen Jahren unternommene Bevölkerung bishero einen so guten Fortgang gewonnen hat, daß daselbst viele große Dörfer angelegt worden sind und in solchen die darin angesiedelte zahlreiche deutsche Familien ihr bequemes Unterkommen und reichlichen Lebens-Unterhalt gefunden haben, in dem verflrossenen 1770. Jahr aber, vermuthlich in dieser Rücksicht, auf einmahl eine so überhäufte Anzahl dieser Ansiedleren dahin gekommen ist, daß man mit all-angewendeter Sorgfalt und Unkosten nicht im Stande war, diese so große Anzahl nach der bisherigen Art sogleich mit den erforderlichen Häusern und Geräthschaften zu versehen, folglich man noch einige Zeit mit Ansiedlung der noch übrig gebliebenen Familien beschäftigt sein wird, so ist für nöthig befunden worden die Annehmung der in das Temeswarer Bannat sich begeben wollenden Ansiedlern immittels auf einige Zeit einzustellen”.

Ultimii coloniști au fost până la urmă repartizați la noile lor locuri de ședere până la sfârșitul anului 1772 și începutul celui următor¹¹². Johann Jakob Ehrler, un înalt funcționar al Administrației imperiale, a evaluat, în 1774, numărul locuitorilor germani din Banat la aproximativ 53.000 de suflete, reprezentând în jur de 14,11% din totalul populației (fără Granița Militară Bănățeană) estimat la 375.740 de locuitor¹¹³.

Colonizarea iosefină propriu-zisă a fost inițiată prin prima Patentă de colonizare emisă de împăratul Iosif al II-lea pentru Ungaria, Galiția și Lodomeria la 21 septembrie 1782¹¹⁴, prin care s-a urmărit mai cu seamă atragerea de coloniști din zona Rinului superior. Înlesnirile oferite coloniștilor erau cât se poate de generoase. Înainte de toate și în spiritul Patentei de toleranță religioasă, li s-a garantat libertatea de conștiință și religioasă, înzestrarea cu păstori spirituali și învățători de confesiunea lor. Fiecărei familii de coloniști i s-au dat asigurări, că la noul loc de ședere îi va fi pusă la dispoziție o casă nouă cu grădina aferentă, agricultorii urmând să fie înzestrați cu ogor și pășune de bună calitate, cu animale de tracțiune și de reproducere și cu unelte agricole și casnice necesare. Meșteșugarilor li s-a promis punerea la dispoziție a uneltelor din gospodăria casnică și suma de 50 de florini renani pentru a-și procura uneltele necesare exercitării meșteșugului. De asemenea, a fost garantată scutirea de la recrutarea militară a fiului celui mai vârstnic din fiecare familie de coloniști. Pentru a înlesni călătoria coloniștilor spre noile locuri de așezare, fiecărei familii i-a fost asigurat transportul gratuit de la Viena până acolo, precum și plata întreținerii zilnice până când va fi fost capabilă să-și asigure traiul din resurse proprii. De asemenea, în Patentă a fost prevăzută amenajarea de spitale și îngrijirea medicală gratuită a coloniștilor care s-ar fi îmbolnăvit în timpul călătoriei sau mai apoi din cauza schimbării de climă sau datorită altor motive. În fine, timp de 10 ani de la sosirea în noul loc de ședere coloniștii au fost scutiți de plata oricăror taxe fiscale și domeniiale, de prestarea oricăror dări și obligații, abia după aceea fiind datori să suporte regimul de impunere asemenea celorlalți locuitori.

La 21 martie 1783 Camera Aulică reunită, ținând seama de recomandările făcute de mai mulți consilieri aulici la 11 februarie 1783, ca prin colonizare să fie sporit numărul locuitorilor mai ales pe teritoriul cameral din Banat (aparținând Fiscului) și în comitatul Bács, i-a cerut Camerei Aulice Ungare ca străinilor prevăzuți cu pașapoarte eliberate de Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană, care și-ar fi manifestat dorința de a se stabili pe moșiile camerale, să li se plătească 6 florini drept cheltuieli de călătorie. Pe cât era cu putință, acești coloniști urmau să fie

¹¹² Cu privire la sistarea colonizării terezane târzii, vezi Konrad Schünemann, *Die Einstellung der theserianischen Impopulation 1770/71*, în „A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve”, 1 (1931), p. 167–213.

¹¹³ Johann Jakob Ehrler, *Banatul de la origini până acum (1774)*. Ediție îngrijită de Costin Feneșan și Volker Wollmann. Timișoara, Editura de Vest, 2000, p. 24 și p. 39. Francesco Grisellini, care n-a beneficiat de documentația lui Ehrler, ci s-a folosit doar de o statistică incompletă a populației, a socotit, tot în 1774, numărul locuitorilor germani din Banat la 43.201 suflete, adică 13,56% din totalul populației, evaluat (fără cea din Granița Militară Bănățeană și din districtele Panciova și Palanca Nouă) la 317.928 de locuitori și estimat, în final, la un total de 450.000 de suflete, vezi Francesco Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*. Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, ed. a II-a, Timișoara, Editura de Vest, 2006, p. 150.

¹¹⁴ Vezi textul acesteia, la A. Tafferer, *op. cit.*, vol. I, doc. 155, p. 275–277.

așezați pe sesiile pustii, fiindu-le puse la dispoziție atât cele necesare traiului cât și semințe pentru prima recoltă¹¹⁵.

Acțiunea de recrutare a coloniștilor pe teritoriul Imperiului romano-german, care a început cu intensitate în prima jumătate a anului 1783, a fost coordonată din trei centre: de la Koblenz de către rezidentul imperial contele Georg Karl von Metternich (tatăl viitorului ministru de externe și cancelar imperial), de la Frankfurt am Main de către rezidentul imperial Johann Franz von Röthlein și de la Rottenburg am Neckar (în imediata apropiere de Tübingen) de către trimisul imperial von Blank. Pentru colonizare au fost admiși doar cei care puteau prezenta un certificat oficial cu privire la buna lor purtare și la însușirile lor ca agricultori sau meșteșugari¹¹⁶. În Banat colonizarea iosefină a fost impulsionată, pe de o parte, de constituirea Districtului Timișoarei (prin decretul imperial din 18 martie 1784) încredințat contelui Anton von Jankovics în cadrul reformei administrative efectuate în regatul ungar de Iosif al II-lea, pe de altă parte ca urmare a celei de-a doua Patente de colonizare pentru Ungaria și Transilvania din 10 august 1784¹¹⁷. Deoarece în Banat terenul fertil de la câmpie fusese între timp fie colonizat, fie vândut pe calea licitațiilor sau a donațiilor maiestaticice, colonizarea iosefină s-a concentrat mai cu seamă asupra unui teritoriu mai puțin rodnic, cu păduri, în special din zona de deal de la sud-est de Timișoara, zonă locuită în mod precumpănitor de români. De altfel această situație a fost semnalată de baronul Francisc Ladislau Orczy, președintele Administrației Camerale din Timișoara, într-un raport adresat la 9 august 1784 Camerei Aulice Ungare: „Pe cât de adevărat este, că în acest district [al Timișoarei – C.F.] mai există încă un număr considerabil de sesii neocupate, tot pe atât de cert este și faptul că partea cea mai mare a acestora se află în localități naționale [adică locuite de români sau sârbi – C.F.], unde credem că nu este oportună colonizarea noilor veniți, deoarece din această cauză se vor isca în mod inevitabil conflicte, dezordini păgubitoare și frământări dăunătoare între aceste două populații cu totul diferite în ceea ce privește atât limba și obiceiurile cât și religia. Din acest motiv, chiar și cei nou-veniți vor refuza să se așeze în astfel de locuri”. Mai mult, baronul Orczy a atras atenția, că în Banat nu se mai găsea teren liber de calitate pentru așezarea coloniștilor, iar multe dintre prediile avute în vedere pentru colonizare erau expuse inundațiilor. Alte predii erau în schimb legate organic atât de strâns de domeniile și moșiile din care făceau parte, încât detașarea lor de acestea în vederea așezării coloniștilor ar fi îngreunat vânzarea de către fisc, ducând la pierderi financiare imprevizibile¹¹⁸.

¹¹⁵ *Ibidem*, vol. II, doc. 376, p. 334.

¹¹⁶ *Ibidem*, vol. V, München, Verlag Südostdeutsches Kulturwerk, 1995, p. XXV.

¹¹⁷ Vezi textul acesteia, la A. Tafferner, *op. cit.*, vol. I, doc. 157, p. 281–282.

¹¹⁸ A. Tafferner, *op. cit.*, vol. V, doc. 951, p. 196–197: „So richtig als es nun ist, daß in diesem Bezirke eine beträchtliche Anzahl lehrer [!] Constitutiv-Ansässigkeiten vorhanden ist, ebenso gewiss ist es auch, daß der größte Theil derselben bei den National-Ortschaften sich befindet, allwo diese Ankömmlinge anzusiedlen von darum nicht rätlich scheint, weil hieraus Zwistigkeiten, schädliche Unordnungen, nachtheilige Gährungen, welche zwischen zweierlei sowohl in der Sprache und Sitten als auch Religion ganz verschiedenen Nationen unvermeidlich sind, ganz unfehlbar entstehen würden. Aus welcher Betrachtung denn auch diese Ankömmlinge selbst in solchen Örtern sich niederzulassen weigern”.

Spre deosebire de colonizările din perioada administrației imperiale, în cazul acelor efectuate în Banat după 1782 se constată o distincție clară între colonizarea camerală, realizată pe cheltuiala Fiscului, și cea particulară. În cadrul colonizării iosefine particulare, destul de consistentă din punct de vedere numeric, ponderea nu a mai fost deținută de germani. Noii stăpâni ai domeniilor și moșiilor din Banat – unii dintre aceștia având proprietăți funciare și în vechile comitate din regatul ungar – au preferat să aducă de acolo coloniștii de care aveau nevoie, de regulă unguri și slovaci. Datorită rentabilității, noii proprietari au avut în vedere în mod cu totul deosebit cultura tutunului, la care excelau agricultorii unguri. De altfel, așa-numitele plantații/grădini de tutun (*Tabaksgärten*) au ajuns să înregistreze încă de la finele perioadei terezane un avânt deosebit. Pe de altă parte, în cadrul colonizării iosefine particulare noii proprietarii ai domeniilor și moșiilor din Banat s-au văzut nevoiți să-și înlocuiască cu coloniști unguri și slovaci și pe locuitorii sârbi și români care – așa cum am amintit – își părăsiseră vetrele din cauza noilor stăpâni¹¹⁹.

În ceea ce privește colonizarea iosefină camerală, în timpul acesteia în Banat au fost aduse în jur de 3.000 de familii de germani (circa 13.500 de suflete)¹²⁰. Numai în anii 1782–1784 în Banat au fost colonizate sau întregite cu coloniști următoarele localități: Bacova (inițial colonizată cu unguri și bulgari, apoi cu un număr foarte mare de germani), Plandiște (Zichydorf), Nichișoara/Nițchidorf (Niczkydorf), Tormac (Rittberg) (colonizat inițial cu germani, care au fost înlocuiți mai târziu cu unguri), Măureni (Moritzfeld), Lovrin, Cărpiniș, Orțișoara, Becicherecul Mic, Sânandrei, Aluniș (Traunau), Moravița, Darova, Știuca (Ebendorf), Jamul Mare (Freudenthal) și Liebling¹²¹. La izbucnirea războiului austro-turc (1788) în Banat existau 104 localități cu populație germană, al cărei număr se ridică la în jur de 70.000 de suflete¹²².

Pentru a cunoaște cât mai exact mediul uman din Banat, care a înregistrat mai mult sau mai puțin profund efectele izbucnirii răscoalei românești din Transilvania, credem că nu este de prisos un scurt excurs demografic al fostei provincii imperiale din acea vreme. Deoarece nu dispunem de date globale chiar din anul răscoalei sau din cei imediat anteriori, vom recurge la cele oferite de recensământul iosefin general al populației din regatul Ungariei, efectuat în 1785–1786. Cu acest prilej trebuie menționat faptul, că populația din localitățile Graniței Militare Bănățene, administrată *direct de Consiliul Aulic de Război prin Comandamentul General Bănățean*, nu a fost cuprinsă în datele recensământului iosefin. Potrivit unei statistici din anul 1787, întemeiate pe rezultatele recensământului din 1785–1786, Banațul provincial (fără Granița Militară) a avut o populație de 566.542 de locuitori: 189.469 în comitatul Caraș, 215.506 în comitatul Timiș, 152.088 în comitatul Torontal și 9.479 în orașul liber regesc Timișoara¹²³. Din punct de vedere confesional, situația populației din

¹¹⁹ Konrad Schünemann, în *Handwörterbuch des Grenz- und Auslandsdeutschtums*, ed. de Carl Petersen și Otto Scheel, vol. I, Breslau, 1933, p. 229.

¹²⁰ Hans Herrschaft, *Das Banat. Ein deutsches Siedlungsgebiet in Südosteuropa*, ed. a II-a, Berlin, 1942, p. 120 afirmă că în timpul colonizării iosefine în Banat au venit 2.702 familii de germani.

¹²¹ A. Tafferner, *op. cit.*, vol. V, p. XXV.

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Karl Georg Rumi, *Geographisch-historisches Wörterbuch des österreichischen Kaiserstaates*, Viena, 1809, p. 214, 391–392 și 400.

Banatul provincial era următoarea: 452.300 de locuitori (79,83%), adică românii și sârbii erau ortodocși, 105.798 (18,67%), mai cu seamă germanii, erau romano-catolici, 3.610 (0,63%), mai cu seamă unгурii, erau evanghelici, 2.750 (0,47%) erau reformați și 612 (0,10%) erau izraeliți¹²⁴. În ceea ce privește repartizarea teritorială a populației Banatului provincial din punct de vedere teritorial situația era următoarea:

Unitatea administrativă	Ortodocși	Romano-catolici	Evanghelici	Reformați	Izraeliți
Comitatul Caraș	173.000	15.076	50	30	44
Comitatul Timiș	172.000	40.227	2.000	1.200	118
Comitatul Torontal	103.000	46.019	1.500	1.500	64
Orașul Timișoara	4.300	4.476	60	20	386
TOTAL:	452.300	105.798	3.610	2.750	612

Din punctul de vedere al habitatului și al structurii sociale a populației, acestea au fost următoarele în ceea ce privește categoriile principale¹²⁵:

Unitatea administrativă	Case	Familii	Populație	Nobili	Țărani / orășeni	Jeleri
Comitatul Caraș	36.570	36.775	189.469	108	45.552	14.883
Comitatul Timiș	35.724	38.861	215.506	123	51.300	17.405
Comitatul Torontal	21.366	25.649	152.088	129	31.574	15.610
Orașul Timișoara	1.219	1.310	9.479	65	1.110	
TOTAL:	94.879	102.595	566.542	425	129.526	47.898

În ceea ce privește populația din Granița Militară Bănățeană, constituită succesiv începând cu anul 1766, datele demografice globale din primele două decenii de existență nu au fost date până acum la iveală din arhive. Există, ce-i drept, statistici parțiale, numai că acestea nu ne oferă o imagine demografică coerentă a Banatului grăniceresc. Pentru anul 1787 populația din Granița Militară Bănățeană a fost evaluată la circa 130.000 de locuitori¹²⁶, cifră pe care o socotim foarte aproape de realitate având în vedere datele statistice de mai târziu¹²⁷. În 1786–1787 populația totală a Banatului (provincial și grăniceresc) s-a ridicat, prin urmare, la aproape 700.000 de locuitori. Credem că, în anul răscoalei românești din Transilvania în Banat a trăit cam tot același număr de suflete.

¹²⁴ Kovách Géza, *A Bácság demográfiai és gazdasági fejlődése 1716–1848*, Szeged, 1998, p. 102 („Dél-Alföldi évszázadok”, 11).

¹²⁵ Danyi Dezső, Dávid Zoltán, *Az első Magyarországi népszámlálás*, Budapest, 1960, p. 194–197.

¹²⁶ A. Țintă, *Contribuții la cunoașterea agriculturii și populației din Banat*, p. 86, nota 1.

¹²⁷ În 1805 în Granița Militară Bănățeană au fost înregistrați 150.591 de locuitori, vezi Gr. Popiți, *op. cit.*, p. 97. Relativitatea înregistrărilor demografice, ale cărei cauze sunt de ordin general sau determinate de împrejurări speciale, este pusă în evidență de o statistică din 1804, deci cu numai un an înainte de numărătoarea de populație din 1805, când doar în cele 134 de parohii ortodoxe din Granița Militară Bănățeană au fost înregistrate 174.586 de suflete, vezi Carl Bernhard Edler von Hietzinger, *Statistik der Militärgränze des österreichischen Kaiserthums*, vol. II, Viena, 1823, p. 456.

În încheierea acestui excurs dedicat perioadei de tranziție a Banatului de la administrația imperială la regimul comitatens (1778–1784), socotim că este de folos o scurtă prezentare a structurilor de putere, centrale și locale, care au fost confruntate cu izbucnirea violentă a revoltei sociale și deopotrivă naționale a românilor din Transilvania din toamna și iarna anului 1784. În acest fel, credem că vor putea fi înțelese corect raporturile de subordonare, respectiv modul de conlucrare între diferitele organe de stat, militare și civile, ale monarhiei habsburgice.

Ca urmare a marii reforme administrative inițiate în 1749 de contele Friedrich Wilhelm von Haugwitz din însărcinarea împărătesei Maria Tereza, acțiune continuată în deceniile următoare cu o tendință vădit centralizatoare, promovată cu toată convingerea și de împăratul Iosif al II-lea, sistemul birocratic habsburgic a reușit să funcționeze mulțumitor în pofida caracterului său stufos și a unor suprapuneri instituționale păgubitoare. La nivel central, conducerea era asigurată de Cancelaria Aulică reunită, în fruntea căreia în 1784 se afla prințul Francisc Eszterházy, în calitate de cancelar suprem, în același timp și ban al Croației. Ca părți componente ale Cancelariei Aulice reunite au funcționat Cancelaria Aulică Ungară, prezidată în 1784 de contele Carol Pálffy și Cancelaria Aulică Transilvăneană, aflată în același an sub conducerea contelui Gheorghe Bánffy. Cancelaria Aulică reunită cu cele două componente ale ei se subordonau nemijlocit suveranului. Sub autoritatea Cancelariei Aulice Ungare se afla Consiliul Locumtenențial Ungar de la Buda, prezidat în 1784 de contele Cristofor Niczky, nimeni altul decât fostul președinte al Comisiei de incorporare a Banatului și fost comite suprem de Timiș. Consiliului Locumtenențial Ungar i se subordonau toate comitatele din regatul Ungariei, inclusiv cele trei comitate din Banat (Timiș, Torontal și Caraș). Sub autoritatea Cancelariei Aulice Transilvănene se afla Guberniul Transilvaniei, prezidat în 1784 de baronul Samuel von Brukenthal. Aceștia i se subordonau toate comitatele și scaunele din Marele Principat al Transilvaniei. În subordinea Cămarii Ungare de la Buda se afla Administrația Camerală de la Timișoara, condusă în 1784 de baronul Francisc Ladislau Orczy. Aceștia îi erau subordonate oficiile de venituri camerale (fiscale)/ Rentămter din cele trei comitate bănățene. Cele șase oficii miniere din Banat (Oravița, Dognecea, Sasca, Moldova Nouă, Reșița-Bocșa) se aflau sub autoritatea Direcției Miniere Bănățene de la Oravița, aflată la rândul ei în subordinea Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit. Comanda trupelor de graniță din Banat – Regimentul româno-iliric și Regimentul germano-bănățean, reunite în Brigada bănățeană de graniță – a fost deținută de Comandamentul General Bănățean (unit între 1783 și 1792 cu Comandamentul General al Slavoniei), subordonat Consiliului Aulic de Război de la Viena aflat în 1784 sub președinția feldmareșalului conte Hadik András. În fine, trupele din regatul Ungariei care nu se aflau în lungul cordonului de graniță cu Imperiul otoman – fiind exceptate, prin urmare, regimentele de graniță croate, slavone, bănățene și transilvănene – se aflau în subordinea Comandamentului General al Ungariei, condus în 1784 de generalul de cavalerie Ludwig von Schackmin.

II

„LUMEA LUI HOREA” ÎN BANAT

După ce starea de nemulțumire a românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei atinsese un punct culminant cu ocazia desfășurării incidentului violent de la Câmpeni (24 mai 1782), s-a vădit o dată mai mult că încercările făcute de deputățiile lor trimise până atunci la Viena pentru a obține din partea suveranului ușurarea situației aflate în continuă agravare erau lipsite de orice sorți de izbândă. Ce-i drept, în urma vizitei efectuate în Transilvania în 1773 lui Iosif al II-lea îi era cunoscută prea bine situația împovăraătoare a românilor de acolo datorată atât abuzurilor autorităților locale, cât și regimului aspru la care erau supuși de stăpânii lor de pământ. Dispozițiile date mai apoi de suveran au rămas însă, practic, fără vreun efect, fiind sabotate mai cu seamă de nobilime. De aceea, încă în 1779 o deputăție a românilor transilvăneni condusă de Horea luase calea capitalei imperiale cu intenția de a-i înfățișa împăratului situația grea a comunității lor și pentru a-l ruga să dispună măsuri de remediere¹²⁸. Demersul deputăției românești s-a soldat însă cu un eșec previzibil, ea nefiind primită de suveran în audiența dorită. În octombrie–noiembrie 1780 o nouă deputăție a românilor transilvăneni, condusă tot de Horea, a repetat la Viena încercarea făcută în anul anterior. Și de această dată fără să obțină vreun rezultat. Convinși, totuși, că „bunul împărat”¹²⁹ le va primi până la urmă jalba, Horea și Cloșca s-au aflat, în martie–aprilie 1782, din nou în capitala imperială, dar și de această dată demersul lor s-a soldat cu un eșec. Deloc descurajat de această împrejurare, Horea a luat din nou calea Vienei la sfârșitul anului 1783. A petrecut acolo câteva luni până când, la 1 aprilie 1784, a fost primit în audiență de Iosif al II-lea și i-a prezentat suveranului o petiție în care erau cuprinse toate revendicările românilor din Munții Apuseni. Între timp însă speranțele lumii românești din Transilvania, în mod cu totul deosebit a celei de pe domeniul Zlatnei, din comitatele Hunedoara, Zărand și Alba au fost puternic stârnite de o decizie a suveranului, act care avea să se dovedească asemeni unui fitil aprins la butoiul cu pulbere: la 31 ianuarie 1784 Iosif al II-lea ordonase efectuarea unei conscripții militare în Transilvania, cu scopul recrutării de noi soldați pentru regimentele de graniță (în speță, este vorba de Regimentul I

¹²⁸ În legătură cu călătoriile lui Horea și Cloșca la Viena, vezi Alexandru Neamțu, *Date privind călătoriile lui Horea la Viena (1779–1784)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, 22 (1979), p. 337–367.

¹²⁹ Cu privire la mitul „bunului împărat”, vezi Toader Nicoară, *Transilvania la începutul timpurilor moderne (1680–1800). Societate rurală și mentalități colective*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 316–371.

românesc de graniță, cu sediul de stat-major la Orlat). Pentru români, obținerea statutului de grănicer însemna înainte de toate scăparea din condiția apăsătoare de iobag, al fiscului sau al nobililor, deopotrivă cu dobândirea unor anumite avantaje în calitate de „cătane” ale împăratului, chiar dacă toate aceste câștiguri erau plătite cu rigorile și pericolele legate de viața militară. Numai că tergiversarea aplicării ordinului imperial, mai cu seamă datorită sabotării de către nobilimea amenințată să-și piardă forța de muncă iobăgească, a determinat o atmosferă de fierbere în rândul românilor, care își vedeau năruite speranțele. Cu toate acestea, la începutul toamnei anului 1784 situația părea să se mai fi calmat, dar aparențele aveau să se dovedească înșelătoare. La 28 octombrie 1784, cu ocazia târgului de toamnă de la Brad (în estul comitatului Zărand, unit de la 6 septembrie 1784 cu cel al Hunedoarei), românii prezenți în mare număr au hotărât să se întrunească peste trei zile la biserica din Mesteacăn. Acolo urmau să decidă modul în care să acționeze pentru a-și vedea împlinită dorința conșcrierii ca militari. La 31 octombrie 1784, cei care se adunaseră la Mesteacăn au hotărât să pornească spre Alba Iulia pentru a fi înregistrați și a primi arme. Ajunși la 1 noiembrie 1784 la Curechiu, în calea spre năzuitul loc de conșcriere, mai mulți funcționari și slujitori comitatensi au încercat să oprească mulțimea de români. S-a ajuns la incidente violente soldate cu moartea unor funcționari ai comitatului Alba. Aceasta a fost scânteia care a declanșat răscolarea românilor din zona Zărandului, mișcare care s-a extins apoi cu foarte mare rapiditate în părțile învecinate. Începând cu 2 noiembrie 1784, țărani români conduși de Crișan au atacat într-o succesiune rapidă mai multe curți nobiliare din cercul Brad, iar în zilele imediat următoare răscoala a cuprins tot Zărandul, trecând în același timp în comitatul Hunedoarei, până spre Hațeg și progresând în direcția Albei Iulii. După ce, la 4 noiembrie 1784, Horea a luat la Blăjeni jurământul de credință al primilor săi căpitani, răscoala s-a extins la fel de rapid și înspre nord, cuprinzând Câmpenii și Abrudul. Din Zărand, răscolaii conduși de Crișan au început să înainteze fără a se lovi de vreo împotrivire spre comitatele Arad și Bihor. Răscoala ajunsese astfel la hotarele comitatelor Caraș și Timiș din Banatul provincial¹³⁰.

¹³⁰ Cu privire la ecoul răscoalei românești din Transilvania în Banat, vezi Ioan Boroș, *Revoluția lui Horea și comitatul Caraș*, în „Transilvania”, LIII (1922), p. 8–14; Idem, *Rapoartele vechiului județ Caraș și alte informațiuni despre revoluția lui Horea*, în „Analele Banatului”, 4 (1931), nr. 1, fasc. 8, p. 90–98; Costin Feneșan, *Știri asupra ecoului răscoalei lui Horea în Banat*, în „Apulum”, X (1972), p. 765–775; Idem, *Ecouri bănățene ale răscoalei lui Horea*, în „Revista Arhivelor”, LI, nr. 4/1985, p. 386–389; Nikola Gavrilović, *Documente din arhivele iugoslave referitoare la răscoala din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan*, în „Studii și materiale de istorie medie”, 6 (1973), p. 363–379; Ieremia B. Ghiță, *Banatul în atmosfera revoluționară a anului 1784*, în „Mitropolia Banatului”, 34 (1984), nr. 9–10, p. 595–599; Ioan Munteanu, Margareta Curec, *Cu privire la starea de spirit a fărâmișii bănățene în timpul răscoalei populare din 1784*, în „Sargetia”, 18–19 (1985–1985), p. 23–31; Ioan P. Munteanu, *Măsuri administrative luate de autoritățile habsburgice în Banat în timpul răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan*, în „Apulum” VI (1967), p. 441–449; Dan Popescu, *Ecoul în Banat al răscoalei iobagilor din Transilvania din anul 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan*, în „Altarul Banatului”, s.n., 6 (1995), nr. 7–9; Dumitru Tomoni, *Influența și ecoul răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan în zona Făgetului*, în „Morisena”, anul I nr. 3/2016, p. 11–12; Aurel Țintă, *Răsunetul răscoalei conduse de Horea, Cloșca și Crișan în Banat*, în „Studii. Revistă de istorie”, 13 (1960), nr. 4, p. 221–238.

Pătrunderea cetelor de răsculați din Transilvania în Banat putea să se desfășoare pe două căi principale. Cea mai la îndemână, prin care era amenințată partea de nord-est a comitatului Caraș, se desprindea din direcția principală de pe valea Mureșului, pornind de la Ilia și Dobra spre Coșava și Făget, iar de acolo înspre Lugoj, sediul comitatului și al autorităților acestuia. Itinerariul părea cu atât mai amenințător pentru oficialitățile cărășene, cu cât în drumul spre Lugoj doar la Făget se aflau coloniști germani și câțiva funcționari unguri, cu ajutorul cărora s-ar fi putut încropi o încercare de rezistență. În rest, întreaga zonă era locuită numai de români, gata oricând să se alătore fraților de sânge și de suferință din Transilvania. A doua cale posibilă de extindere în Banat a răscoalei românești din Transilvania o reprezenta chiar valea Mureșului, care despărțea partea de apus a comitatului Hunedoarei unit cu Zărandul și comitatul Arad de comitatele bănățene Caraș și Timiș. Și în această zonă majoritatea precumpănitoare a populației era formată din români, cu excepția câtorva localități cu coloniști germani și a orașului Lipova. În fine, o a treia cale posibilă de pătrundere a răsculaților români din Transilvania în Banat pornea din depresiunea Hațegului, trecând pe la Poarta de Fier a Transilvaniei și coborând pe valea Bistrei până la Caransebeș. Și aici se afla o zonă locuită aproape în exclusivitate de români, numai că atât părțile Hațegului, cât și cele ale Caransebeșului se aflau sub administrație militară, făcând parte din Granița Militară: la Hațeg era sediul unei companii din Regimentul I românesc de graniță din Transilvania, în vreme ce la Caransebeș (incorporat în 1783 în Granița Militară Bănățeană împreună cu alte 13 sate din zonă) se găsea sediul unei companii din Regimentul de graniță româno-iliric. În aceste condiții, posibilitatea unei pătrunderi a răsculaților români din Transilvania pe această direcție era cu totul improbabilă.

La 3 noiembrie 1784, la Lugoj își începea lucrările, congregația generală a comitatului Caraș, pe a cărei ordine de zi figurau doar probleme de administrație curentă. Rutina birocratică a fost întreruptă de anunțul vicecomitelui Madarász Ignác, care a adus la știrea participanților relatarea îngrijorătoare pe care i-o făcuse nobilul Bisztrai Károly din Ilia, scăpat cu fuga din fața răsculaților români¹³¹. Oricât de îngrijorătoare ar fi fost știrile aduse de Bisztrai și de cei doi tovarăși ai săi de fugă, pretorul Bernát Jakab și Szabó István, congregația comitatului Caraș a reacționat la început cu oarecare reținere la situația primejdioasă, care continua să se accentueze cu trecerea fiecărei zile.

În același timp, congregația parțială a comitatului Timiș, întrunită la Aradul Nou la 4 noiembrie 1784, chiar dacă primise informația despre prezența răscoalei românești în cercul Vărădia de Mureș, pe malul drept al Mureșului, a amânat totuși luarea unor măsuri imediate de supraveghere a malului stâng al fluviului – acesta se afla sub jurisdicția sa –, deoarece dorea să rezolve împreună cu funcționarii arădeni participanți la adunare probleme pe care le socotea mai importante¹³². Numai că precipitarea evenimentelor, amploarea crescândă a acestora, amenințarea nemijlocită tot mai evidentă au smuls autoritățile din cele două comitate bănățene din expectativa lor inexplicabilă. Știrile primite din zona de propagare a răscoalei

¹³¹ I. Boroș, *Revoluția lui Horea și comitatul Caraș*, p. 9.

¹³² Márki Sándor, *A Hóra lázadás Magyarországi része*, în „Századok”, 28 (1894), p. 714.

pe valea Mureșului le-au înlăturat rapid orice urmă de pasivitate. Astfel s-a aflat că, la 6 noiembrie 1784, gornicul Pășcuț din Lăpugiul de Jos (comitatul Hunedoara) trecuse împreună cu fratele său prin satele Coșava și Coșevița din comitatul Caraș, încercând să câștige acolo aderenți la răscoală printre românii localnici. Surprinși de funcționarii locului, cei doi emisari ai răsculaților au reușit să scape cu fuga¹³³. În aceeași zi Ilia fusese atacată și prădată de o ceată de răsculați români, după care au urmat satele Lăpușnic, Gurasada, Dobra, Lăpugiul de Jos și Zam. La 7 noiembrie 1784, pe când se afla pe drumul de întoarcere din Banat, Anton Schmidt din Sibiu, conductorul diligenței poștale, însoțit de o gardă de soldați, s-a întâlnit între Coșava și Dobra cu mai mulți români bănățeni aflați în drum spre târgul săptămânal de la Dobra. La îndemnul său de a face cale întoarsă datorită tulburărilor din acea parte, românii au refuzat replicându-i: „De-ar da Dumnezeu să fie în toate părțile așa!”¹³⁴.

Tot la 7 noiembrie 1784 autoritățile comitatului Caraș au primit din zona afectată nemijlocit de acțiunile răsculaților români vești deosebit de îngrijorătoare. Szalay József, notarul din Căpâlnaș, i-a descris pretorului cărășan Piácsek Miklós imagini pe care le văzuse personal, fiind cuprins de spaimă. Până la amiaza acelei zile răsculații incendiaseră pe valea Mureșului localitățile Ilia, Petriș, Toc, Ilteu și Săvârșin, grozăvie văzută de Szalay cu proprii săi ochi pe când se afla la Valea Mare. Mai mult, dintr-o discuție avută la Căpâlnaș cu un locotenent-major imperial, Szalay aflase că acesta vorbise cu un soi de „harambașă” (căpitan) al românilor răsculați. Aceștia intenționau să dea foc și bisericii romano-catolice din Săvârșin, după ce își însușiseră potirul sfânt și alte obiecte de cult, dar au renunțat în cele din urmă la rugămintea insistentă a ofițerului imperial. În schimb curtea nobiliară a lui Forrai András, vicecomitele Aradului, a fost pustită în întregime de către răsculați: au fost sparte lăzile cu argintărie, au fost vărsate două butoaie cu vin de Tokai, au fost luate veșminte scumpe de mătase și au fost spintecate pernele și plăpumile, iar celorlalte lucruri li s-a dat foc. Întrebat de locotenentul-major din ordinul cui făptuiau toate aceste nelegiuiri, „harambașa” i-a răspuns fără ezitare, că totul se petrecea din ordinul împăratului, de la care ar avea de altfel o scrisoare „să stârpească toată nobilimea, să nimicească și să dea foc tuturor castelelor, bunurilor și vitelor aparținând nobililor”. În schimb germanii și ofițerii imperiali nu erau atacați de către răsculați. De la același ofițer imperial Szalay a mai aflat că „mizerabila gloată țărănească” înarmată cu furci și ciomege – potrivit acestuia doar doi răsculați aveau arme de foc – intenționa să se îndrepte spre Arad și să distrugă totul în calea ei¹³⁵. Hotărârea răsculaților ar fi fost determinată în bună parte de zvonul, fantezist de altfel, care se răspândise în rândurile lor, cum că, din ordinul împăratului, la Arad ar fi fost deja executați câțiva nobili, alții fiind duși în captivitate la Timișoara¹³⁶.

¹³³ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, ed. I-a, 1979, p. 311.

¹³⁴ Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria 1784–1785 scrisă pe baza documentelor oficiale*, București, 1884, p. 175–176; vezi și Szilágyi Ferencz, *A Hóra-világ Erdélyben*, Pesta, 1871, p. 85.

¹³⁵ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 1. Cu privire la acțiunile răsculaților pe valea Mureșului, în comitatul Arad, vezi S. Márki, *op. cit.*, p. 714–716 și D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 309–322.

¹³⁶ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 228.

În această atmosferă de îngrijorare crescândă, vicecomitele cărășan Madarász a informat congregația comitatului, că îi parvenise „un zvon defel neîntemeiat”, cum că „gloatele înarmate de țărani îi ucideau pe nobilii și funcționarii din comitatul Hunedoarei, dând pradă focului mai multe curți nobiliare”. Conștient că „aceste acțiuni îngrozitoare s-ar putea extinde de acolo cu ușurință și în acest comitat al nostru”, Madarász i-a cerut congregației comitatense luarea unor măsuri care să prevină o astfel de situație în Caraș. Cu dorința de a accelera luarea unor decizii, vicecomitele cărășan l-a rugat pe nobilul Bisztrai Károly și pe cei doi însoțitori ai săi să-i prezinte congregației prin viu grai momentele de groază prin care trecuseră. Din relatările acestora congregația comitatensă a aflat că mulți alți unguri transilvăneni, nobili și nenobili, se refugiaseră în comitatul Caraș, mai ales la Făget, pentru a-și salva viața. Nici aici nu se simțeau însă în siguranță, deoarece îi auziseră pe mai mulți locuitori români proferând cuvinte de amenințare. În consecință, congregația comitatensă a hotărât trimiterea urgentă la Făget a viceprezidentului Legrády Imre pentru a strânge și a aduce la Lugoj cât mai multe informații de la transilvănenii refugiați acolo și pentru a dispune primele măsuri de siguranță. De asemenea, după ce a aflat toate aceste știri, congregația comitatului Caraș a decis să sisteze începerea lucrărilor conscrierii militare¹³⁷, prevăzute să înceapă la 9 noiembrie 1784, deoarece „am ajuns totuși să ne temem mult, ca nu cumva acestui neam al românilor, altfel gata spre răscoală și gata să comită tot felul de fărâdelegi, să nu i se ofere prilej ca, având pilda în fața ochilor și ațâțat, poate, de cei care își fac de cap în Transilvania, dintre care unii ar putea pătrunde chiar până aici, să îndrăznească a comite în aceste părți lucruri asemănătoare”. De aceea, raportându-i contelui Anton Jankovics, comisarului regal al Districtului Timișoarei, în aceeași zi de 8 noiembrie 1784, cele dezbătute în congregația comitatensă, vicecomitele Madarász a cerut instrucțiuni în legătură cu proiectata conscriere „militară”. În același timp, el i-a solicitat comisarului regal trimiterea neîntârziată a unor unități militare în comitatul Caraș, „deoarece, dacă acest neam va începe să bântuiască și prin acest comitat, orice ajutor va fi cu siguranță prea târziu”, aceasta cu atât mai mult cu cât în cazarma de la Lugoj se aflau puțini soldați, iar pandurii comitatului, puțini numeroși la rândul lor, nu erau pregătiți să facă față unei astfel de situații¹³⁸.

¹³⁷ În realitate este vorba de recensământul general al populației din regatul Ungariei, decis prin ordinul dat de împăratul Iosif al II-lea Consiliului Locumtenențial Ungar la 16 august 1784. La 29 octombrie 1784 suveranul a repetat ordinul de conscriere generală adresat Consiliului Locumtenențial Ungar în pofida obiecțiilor formulate de nobilimea ungară, vezi *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 5. Împăratul a reiterat acest ordin la 28 noiembrie 1785 printr-o scrisoare autografă (*Handbillet*) adresată feldmareșalului Hadik András, președintele Consiliului Aulic de Război, fără să țină seama că răscoala românească din Transilvania era încă departe de a fi înăbușită. În același timp, suveranul a cerut ca, prin instrucțiunile date de Comandamentul General al Ungariei, ofițerii imperiali să le explice supușilor că recensământul populației nu însemna nicidecum vreo schimbare a regimului de dări, robote și alte obligații, vezi Octavian Beu, *Kaiser Josef II. und der Bauernaufstand Horias*, Sibiu, Centrul de Studii privitoare la Transilvania, 1944, p. 56 („Bibliotheca rerum Transsilvaniae”, XI).

¹³⁸ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 2; vezi și F. Szilágyi, *op. cit.*, p. 85; un rezumat al dezbaterilor din 8 noiembrie 1784 a congregației comitatului Caraș, la I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș*, p. 90–91.

Reacția comisarului regal a fost promptă. Încă a doua zi, la 9 noiembrie 1784, el l-a informat pe vicecomitele Madarász despre evenimentele din Transilvania pe temeiul știrilor care îi parveniseră până atunci, precum și asupra măsurilor luate pentru a preveni extinderea răscoalei românești. Jankovics i-a cerut lui Madarász luarea urgentă a unor măsuri care să împiedice pătrunderea răsculaților în comitatul Caraș: postarea de străji în lungul Mureșului, mai ales la vadurile de trecere, cu misiunea de a ține sub observație zi și noapte pe orice nou-venit, cercetarea atentă a tuturor acestor indivizi și trimiterea celor suspecti, sub escortă, la temnița comitatului; să facă apel la clerul neunit (ortodox) ca acesta să-și țină poporenii în pace; trimiterea unor persoane de încredere cu misiunea de a strânge informații exacte despre răsculați¹³⁹.

În aceeași zi de 9 noiembrie 1784 congregația comitatului Caraș s-a întrunit din nou, pe de o parte pentru a lua la cunoștință noi informații despre răscoala românească, pe de altă parte pentru a dispune măsurile de prevenție ordonate de comisarul regal Jankovics. Vicecomitele Madarász s-a referit din nou la cele aflate anterior de la nobilul Bisztrai Károly și confirmate prin descrierile făcute de vicepreztorul cărășan Polgár György, de Bernát Jakab, vicepreztor din comitatul Hunedoara și de Szabó István, evidențiind faptul că „nimic nu-i împiedică [pe răsculați] să treacă și în acest District al Timișului, cu gândul să-i omoare pe toți domni de pământ și întreaga nobilime, să nimicească și să distrugă din temelie casele lor și celelalte bunuri”. Tot atunci Madarász i-a informat pe cei prezenți despre eșecul misiunii de informare la Făget, în 8 noiembrie 1784, a celor doi delegați ai comitatului, Legrády Imre și Balog Gáspár, reveniți la Lugoj doar cu date suplimentare ne semnificative, pe care le obținuseră de la mai mulți nobili transilvăneni fugari și de la tricesimatorul (vameșul) din Dobra. Apoi preztorul Piáček Miklós i-a prezentat congregației două scrisori în care era înfățișat progresul răscoalei în comitatul Arad: una a lui Veszendy, administratorul din Săvârșin al castelului pustiit aparținând vicecomitelui arădean Forrai András, cealaltă a notarului Szalay József din Căpâlnaș. Față de situația rezultată în urma acestor informări, congregația comitatului Caraș a decis că desfășurarea recensământului populației era cu totul inoportună în acele împrejurări, „ca nu cumva din cauza conscrierii plănuită poporul valah să-și facă vreo iluzie și în acest tîl să provoace dezordini”¹⁴⁰. Dând curs ordinelor primite de la comisarul regal Jankovics, congregația comitatensă a hotărât ca în mai multe localități aflate la hotarul comitatului Caraș să fie trimis câte un funcționar însoțit de panduri: asesorul Kiss György la Lalașint,

¹³⁹ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 451.

¹⁴⁰ În acest sens s-a recurs și la intervenția ierarhilor ortodocși. Astfel, la 2 decembrie 1784, Vichentie Popovici, episcopul Vârșetului și Caransebeșului, le-a cerut protopopilor din eparhia sa să-i convoace pe preoții-parohi, punându-le în vedere să le explice enoriașilor semnificația reală a conscrierii populației, astfel ca nimeni „să nu îndrăznească a să rădica la vreo răutate”, vezi *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 23. De altfel tot episcopul Vichentie Popovici, aflat de această dată la Caransebeș, i-a adus la cunoștință Consiliului Locumtenențial Ungar, la 18 decembrie 1784, că ordonase protopopilor și preoților din eparhie „să nu tâlcuiască greșit” credincioșilor ordinul imperial de conscriere și astfel „să-i ofere poporului cel mai mic îndemn la vreo mișcare dăunătoare sau la tulburare”, vezi *Diplomatarium* (II.2.), doc. nr. 35.

pretorul Valentovics József la Birchiș, asesorul Zimányi József la Valea Mare, asesorul Szij János la Sălciua, pretorul Piácsek Miklós la Făget, vicepretorul Szluka András la Coșevița, pretorul Hamar Antal la Jdioara, asesorul Hamar János la Maciova, asesorul Bokros András la Harmadia și asesorul Kamenzky László la Dubești. Misiunea acestora era să supravegheze zona și de a-l informa pe vicecomitele Madarász, dator, la rândul său, să țină la curent Regimentul de graniță româno-iliric, ca nu cumva răsculații români să încerce o pătrundere pe acolo „sau chiar să se poată întreține cu aceștia vreo comunicare tainică”. Congregația comitatensă a hotărât să informeze despre toate aceste decizii atât Consiliul Locumtenențial Ungar cât și pe comisarul regal Jankovics, căruia i-a fost adresată din nou cererea de a trimite trupe în Caraș¹⁴¹.

Tot la 9 noiembrie 1784 comisarul regal Jankovics i-a raportat cancelarului aulic suprem, prințul Francisc Eszterházy, despre măsurile pe care le dispusese pentru a împiedica extinderea răscoalei românești în Districtul Timișoarei¹⁴². Din dorința unei informări cât mai corecte asupra modului în care evolua situația pe valea Mureșului în zona Banatului, Jankovics trimisese mai multe iscoade în direcția Săvârșin. Vicecomitelui cărășan Madarász îi ordonase să organizeze patrulări neîncetate la hotarele spre comitatele Arad și Hunedoara ale Carașului, „ca nu cumva datorită îndrăznelii, pătrunderii sau strecurării [acestor] oameni deosebit de ticăloși răul să se răspândească în aceste părți” (*ne pessimorum hominum ausu, irruptione aut sui insinuatione malum ad has partes transfundantur*). De asemenea, arhimandritului de la mănăstirea Bezdin, vicar episcopesc ortodox la Timișoara, și episcopului neunit de Vârșeț-Caransebeș li se ceruse să-și îndemne credincioșii la o purtare pașnică. În același timp nu fuseseră neglijate nici măsurile de ordin militar. Generalul Koppenzoller primise ordin să trimită unități militare pentru paza hotarelor de la Mureș, iar mai multe companii de dragoni din regimentul Württemberg se puseseră în marș spre Caransebeș. La Lipova, Făget și Bulci fuseseră trimise câte două companii de infanterie „pentru a ocupa întreg traseul de pe valea Mureșului, ca oamenii ticăloși să nu se poată salva de pe malul arădean” (*ut nempe totum*

¹⁴¹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 6; un rezumat al dezbaterilor din 9 noiembrie 1784 a conregației comitatului Caraș. la I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș*, p. 91-92.

¹⁴² Este, de altfel, prima știre care parvine din Banat la Viena despre răscoala din Transilvania și cu privire la măsurile luate pentru a fi împiedicată extinderea ei în Districtul Timișoarei. De la Timișoara la Viena documentele trimise ajungeau – așa cum se poate constata din însemnările de cancelarie de pe verso – în 5-6 zile. Din Transilvania (în speță de la Sibiu, sediul Guberniului și al Comandamentului Militar al Transilvaniei) documentele trimise la Viena ajungeau după 6-8 zile. Prima știre despre răscoala românească din Transilvania – raportul comitatului Hunedoara, din Deva, 4 noiembrie 1784, adresat cancelarului aulic transilvănean contele Gheorghe Bánffy și comunicat de îndată cancelarului aulic suprem Eszterházy – a ajuns în capitala imperială abia după opt zile, în dimineața zilei de 12 noiembrie 1784, vezi D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 5. Raportul din Sibiu, 6 noiembrie 1784, al guvernatorului transilvănean Samuel von Brukenthal adresat cancelarului aulic suprem Eszterházy a ajuns la Viena după șapte zile, la 13 noiembrie, în vreme ce raportul din Sibiu, 8 noiembrie 1784, al aceluiași guvernator Brukenthal adresat împăratului Iosif al II-lea a ajuns în mâinile monarhului după șase zile, la 14 noiembrie 1784. De la Timișoara la Buda corespondența ajungea de regulă în 3-4 zile. Am socotit necesare toate aceste precizări, deoarece decalajul de timp între expedierea și primirea corespondenței făcea uneori caduce dispozițiile venite de la centru, în măsura depășirii actualității lor de realitatea din teren.

tractum iuxta defluxum Marusii occupent, ne ex parte Aradiensis perversi homines semet salvare possint). Jankovics a ținut, de asemenea, să amintească – ca un semn posibil de extindere a răscoalei și pe teritoriul Banatului – răspunsul îngrijorător dat de românii din Coșava aflați în drum spre târgul de la Dobra pandurilor care însoțeau diligența poștală la averstimentul acelora că acolo izbucnise răscoala: „Numai de-ar da Dumnezeu să se întâmple peste tot!”¹⁴³.

Așa cum se hotărâse de congregația comitatensă a Carașului în dimineața lui 9 noiembrie 1784, vicecomitele Madarász i-a raportat încă în aceeași zi Consiliului Locumtenențial Ungar tot ceea ce aflase în ultima vreme cu privire la o posibilă pătrundere a răsculaților români și măsurile care fuseseră luate pentru a o împiedica. A amintit că, printr-un curier extraordinar trimis la Timișoara la 8 noiembrie, îl informase pe comisarul Jankovics cu privire la „îndrăzneala nemaiauzită a țăranilor transilvăneni”, cerându-i instrucțiuni cu privire la modul de a proceda „împotriva răului din vecinătate”. De asemenea, a relatat despre misiunea eșuată de informare în direcția Făgetului a delegaților comitatensși Legrády și Balog, care reveniseră din apropierea Lugojului „cu veștile cele mai întristătoare” despre răscoală, obținute de la mai mulți nobili și funcționari fugari din Transilvania întâlniți pe drum.

Vicecomitele Madarász s-a referit apoi la trimiterea a nouă funcționari ai comitatului însoțiți de panduri în localități din comitatul Caraș aflate în apropierea zonei de acțiune a răsculaților români. Ca urmare a raportului prezentat congregației de către locotenentul-major de dragoni Tibold din regimentul Württemberg (care fusese trimis să înceapă recensământul populației) cu privire la situația alarmantă din comitatele Hunedoara și Arad, a fost decisă suspendarea operațiunilor de conscriere, „din cauză că acest neam românesc, având ceva în minte despre amintita conscripție pe cale să înceapă, ar putea fi stărnită cu ușurință la răscoală”. Mai mult, pentru a putea face față situației amenințătoare, congregația comitatensă suspendase orice dezbateri a problemelor curente. În finalul raportului său, Madarász a adresat Consiliului Locumtenențial Ungar rugămintea de a-i prezenta împăratului „îndrăzneala și violența țăranilor din vecinătatea noastră și deopotrivă cutezanța lor”, dimpreună cu cerea trimiterii cât mai grabnice a unor trupe¹⁴⁴.

Tot la 9 noiembrie 1784 comitatul Caraș i-a adresat comisarului regal Jankovics un nou raport, aproape identic cu cel înaintat Consiliului Locumtenențial Ungar în aceeași zi. Concluzia era, în mod firesc, similară: deoarece „răul din prezent se apropie pas cu pas chiar de părțile noastre”, era necesară trimiterea cât mai grabnică de ajutor militar¹⁴⁵. Într-un alt raport din 9 noiembrie 1784, comitatul Caraș i-a detaliat Consiliului Locumtenențial Ungar împrejurările care îl determinaseră să sisteze activitatea legată de recensământul populației. Ce-i drept, pretorii Miskey Pál, Piácsek Miklós, Jankovics Antal și Valentovics József se văzuseră nevoiți să întrerupă lucrările datorită răscoalei românești care se extinsese și în comitatul

¹⁴³ J. Szentkláray, *Száz év*, p. 459–460, nota 2: vezi și I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș*, p. 95–96.

¹⁴⁴ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 3.

¹⁴⁵ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 4; vezi și I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș*, p. 9, 92–93.

Aradului, numai că toți cei patru funcționari doreau să le reia în pofida situației amenințătoare din vecinătate. În aceste condiții, pentru a nu fi acuzată cumva de sabotarea unei acțiuni ordonate de suveran, congregația comitatului Caraș a socotit potrivit să-i înfățișeze Consiliului Locumtenențial Ungar argumentele care pledau în favoarea amânării acțiunii de conscriere. În opinia conducerii de la Lugoj, pentru efectuarea recensământului în cele mai bune condiții ar fi fost necesari mai mulți cunoscători ai limbii și scrierii în română și sârbă, persoane care urmau să intre în contact nemijlocit cu populația locală. De aceea Consiliul Locumtenențial Ungar era rugat să intervină pe lângă împărat pentru a obține acordarea unei diurne și a unui supliment bănesc pe seama funcționarilor implicați în acțiunea de recenzare. De altfel comitatul Caraș decisese *proprio motu* să le acorde funcționarilor respectivi un plus de 1 fl. 30 cr. pe zi, iar scribilor 30 de creițari pe zi, bani care urmau să fie plătiți din casieria comitatului¹⁴⁶. Oricum, datorită împrejurărilor acțiunea de recenzare a populației în comitatele bănățene a fost începută abia în primăvara anului 1785, după liniștirea situației din Transilvania.

Așa cum îi raportase cancelarului aulic suprem Eszterházy la 9 noiembrie 1784, comisarul regal Jankovics s-a adresat în aceeași zi lui Vichentie Popovici, episcopul Vârșetului și Caransebeșului, căruia i-a înfățișat evenimentele din Transilvania și extinderea răscoalei în comitatul Arad, cu rugămintea ca, prin clerul aflat sub ascultarea sa, să determine menținerea în pace a enoriașilor¹⁴⁷.

Între timp, răscoala românească se extindea tot mai mult în comitatul Aradului, pe valea Mureșului, în imediata vecinătate a comitatelor Caraș și Timiș. La 9 noiembrie 1784 răsculații români au atacat și pustiit Vărădia de Mureș, Julița, Hălăliș, Găvoșdia, Căpruța, Bârzava, Milova, Conop și Odvoș. În aceeași zi cetele lor au ajuns până la Șoimuș, cu intenția de a ataca Radna. La Lipova și Radna s-au tras clopotele de alarmă, iar populația a început să fugă în panică. Pentru a se face față celor peste o mie de răsculați, din cetatea Aradului au fost puși în marș în direcția Păuliș unitățile de cavalerie comandate de căpitaniii baron Schimding și Werner, iar cetățenii orașului Arad au început să se înarmeze¹⁴⁸. În acest context, nici comisarul regal Jankovics n-a întârziat să dispună măsuri grabnice de siguranță la hotarul bănățean de la Mureș. La 10 noiembrie 1784 Jankovics a informat comitatul Caraș că, din ordinul generalului Koppenzoller, căpitanul de dragoni din regimentul Württemberg staționat în cazarma de la Lugoj primise ordin ca oamenii săi să patruleze în permanență pe drumul care lega Lugojul de Transilvania și să acorde asistență militară în caz de nevoie. Jankovics a încercat să mai liniștească autoritățile de la Lugoj, comunicându-le că s-a dispus ca, în localitățile cărășene cele mai expuse unei pătrunderi a răsculaților, să fie plasați cât mai mulți oameni înarmați, să fie blocate toate căile de acces și să se interzică orice trecere. De aceea comisarul regal Jankovics i-a cerut conducerii comitatului Caraș să ia de îndată legătura cu comitatului Timiș, punându-se de acord asupra măsurilor de apărare a malului stâng al Mureșului¹⁴⁹. În aceeași zi de

¹⁴⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 5.

¹⁴⁷ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 21.

¹⁴⁸ S. Márki, *op. cit.*, p. 717.

¹⁴⁹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 54; vezi și D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 451.

10 noiembrie 1784 vicecomitele Madarász l-a rugat pe comisarul regal Jankovics să obțină detașarea la Lugoj a două companii de dragoni din regimentul Württemberg aflate la Caransebeș, deoarece funcționarii comitateneși și ungurii localnici se temeau să nu aibă soarta nefericită a celor din Transilvania¹⁵⁰. Răspunsul primit la 11 noiembrie 1784 din partea lui Jankovics avea să-i decepționeze și în același timp îngrijoreze pe liderii comitatului Caraș. Comisarul regal îi informa că nu putea deplasa de la Caransebeș cele două companii (o jumătate de divizion) de dragoni din regimentul Württemberg, deoarece fusese informat de vicepretorul cărășan Szluca András, că răsculații români aveau intenția să pătrundă în Districtul Timișoarei, așa că aceste trupe fuseseră trimise spre Lipova, iar alte două companii spre Făget și Bulci pentru a bloca linia Mureșului¹⁵¹. Într-adevăr, la 10 noiembrie 1784 vicepretorul Szluca îi raportase din Bujor (în prezent, Traian Vuia) direct comisarului regal Jankovics, că era pericol iminent ca răsculații să treacă în Banat, aceștia afirmând că nu le vor face niciun rău românilor și germanilor de acolo, în schimb îi vor căuta pe unguri până la ultimul, pentru a-i pedepsi¹⁵². De altfel pericolul reprezentat de pătrunderea răsculaților români din Transilvania pentru stăpânii de pământ din Banat a fost sesizat și într-o scrisoare particulară din Transilvania adresată secretarului gubernial de la Sibiu, Johann Theodor Hermann¹⁵³: „Dacă, din nefericire, răscoala s-ar extinde până în Banat, atunci satele vândute proprietarilor particulari, ai căror locuitori se numesc acum *iobagi*, ar fi primele care ar pune mâna pe măciucă”¹⁵⁴. De altfel, așa cum am avut ocazia să constatăm, majoritatea celor care dobândiseră domenii și moșii camerale în Banatul provincial în cursul celor trei licitații din 1781–1782 și a procedurii de *donatio mixta* erau unguri.

În fața pericolului crescând, ca cetele de răsculați să coboare pe valea Mureșului, mai jos de Radna, colonelul J. W. Gunther, comandantul cetății Arad, a informat la 10 noiembrie 1784 Comandamentul General Slavono-Bănățean în legătură cu măsurile pe care le luase pentru a opri înaintarea românilor răsculați¹⁵⁵. Măsurile se justificau pe deplin, așa cum informa în aceeași zi de 10 noiembrie căpitanul de cavalerie Franz Karl Dobosközy conducerea Administrației Camerale din Timișoara: chiar dacă Radna nu mai fusese atacată de răsculați la 9 noiembrie, aceștia oprindu-se la Șoimuș, totuși era de așteptat un atac al acestora în noaptea care urma. Pretorul local Deseo însoțit de mai mulți cetățeni înarmați din Radna

¹⁵⁰ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 452.

¹⁵¹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 55. Vezi și Ioan Lupaș, *Răscoala țaranilor din Transilvania la anul 1784*, Cluj, 1934, p. 151.

¹⁵² D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 452.

¹⁵³ Johann Theodor Hermann (1743–1790), secretar al Guvernului Transilvaniei între 1776 și 1790. Lui i se datorează scrierea *Die Hora'schen Unruhen* (Tulburările lui Horea), redactată în 1785.

¹⁵⁴ *Izvoarele răscoalei lui Horea*, sub red. acad. Ștefan Pascu, seria Izvoare narative, Editura Academiei, vol. I (1773–1785), publicat de Nicolae Edroiu, Ileana Bozac, Ladislau Gyémánt, Volker Wollmann, Alexandru Neamțu, Costin Feneșan, Lelia Täuber, București, 1983, p. 448 (se va cita în continuare I.R.H.): „Sollte zum Unglück die Aufruhr sich bis ins Banat verbreiten, so sind die an Privat-Eigenthümer verkaufte Dörfer, deren Innwohner man nun *Jobbagy* nennet, die ersten die zur Kolbe greifen”.

¹⁵⁵ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 477.

patrulase în zonă în tot cursul nopții, iar târgoveți înarmați din Lipova, care dispuneau și de câteva mortiere ușoare, făcuseră de veghe fără întrerupere. În locurile mai înalte fuseseră ridicate prăjini cu snopi de fân în vârf, cărora urma să li se dea foc în caz de pericol. Prin lovituri trase din mortierele ușoare urmau să fie chemate în ajutor satele germane aflate în împrejurimi. Acestea primiseră de altfel ordin să țină străji înarmate zi și noapte, cu misiunea de a se grăbi în ajutor la semnalele date prin aprinderea focurilor și loviturile de tun¹⁵⁶.

La 11 noiembrie 1784 Franz Weinmeister, meșter fierar de coase pe care înaintarea răsculaților îl surprinsese la Aradul Vechi, i-a raportat superiorului său Josef Leitner, administratorul Oficiului fierului din Hunedoara, despre împrejurările care îi blocaseră plecarea spre casă. Pornit de la Arad, atacurile date de răsculați între Zam și Săvârșin l-au silit să facă la Odvoș, la 9 noiembrie, cale întoarsă. A doua zi a aflat că în jur de 3.000 de răsculați ar fi ajuns în apropiere de Arad, zvonul unui posibil atac al acestora determinând în oraș instaurarea unei stări de panică. Atunci când a vrut să se salveze spre Timișoara, Weinmeister s-a văzut nevoit să renunțe, auzind zvonul că răsculații s-ar afla deja cam la o oră depărtare de Aradul Vechi (pe malul drept al Mureșului) și de Aradul Nou (pe malul stâng al Mureșului)¹⁵⁷.

Demersul făcut de comisarul regal Jankovics la 9 noiembrie 1784 pe lângă Vichentie Popovici, episcopul de Vârșeț și Caransebeș¹⁵⁸, a dat roade încă în ziua următoare. La 10 noiembrie 1784 înaltul ierarh s-a adresat printr-o circulară tuturor protopopilor, preoților și credincioșilor ortodocși din eparhia sa, cerându-le „să fim înălțatului împărat credincioși și supuși, așijdirea și domnilor care ne stăpânesc pe noi să [le] fim în pace”. El le-a atras tuturor atenția, că această îndatorire „osebit iaste acuma, când auzim pre vecinii noștri osârduitorii la ce fel ei s-au slobozit întru îndoiala și confuzia ... ca, precum la noi, și la frații noștri să nu cadă vreo pedeapsă spre ei”. În final, episcopul Popovici a cerut fiecăruia, dar mai cu seamă clerului, „dară și pre alții să [-i] sfătuiți să fie în pace, la nimenea să nu facă rău”¹⁵⁹. În aceeași zi de 10 noiembrie 1784, Vichentie Popovici a adresat o circulară în termeni și mai limpezi protopopului, preoților și credincioșilor din protopopiatul Caransebeșului. Făcând apel să păstreze pacea, liniștea obștească și ascultarea față de împărat, înaltul ierarh a cerut ca „tot credinciosul supus datori iastă cătră al său stăpânitori de pământ toată aplecăciunea, toată cinstea, mulțămirea și toată adevărata dragoste a o arăta”, iar aceasta „mai vârtos acuma, când auzim vecinii cei din Ardial întru ce turburare jalnică de aproape s-or slobozit ..., că spre noi și spre frații noștri niciun bine nu vine până când [nu] vor fi în pace, și cu vreme cumplită caznă, cu toată nevoia și vecinica peire ne ajunge”. Circulara se încheia cu cuvintele pline de miez și de învățăminte ale Sfintei Evanghelii: „Ce nu voiești să-ți faci ție alții, nici tu aceia nu face!”¹⁶⁰. La 11 noiembrie 1784 episcopul Popovici îl informa

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 459.

¹⁵⁷ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 9.

¹⁵⁸ În legătură cu persoana și activitatea acestuia, vezi Silviu Anuichi, *Un episcop uitat: Vichentie Popovici (1774–1785)*, în „*Mitropolia Banatului*”, 29 (1979), nr. 1–3, p. 57–70.

¹⁵⁹ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 7.

¹⁶⁰ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 8.

pe comisarul regal Jankovics despre emiterea circularelor și despre intenția de a se duce de la Vârșeț în zona de nord-est a eparhiei sale, cea aflată sub amenințarea pătrunderii răsculaților din Transilvania. În același timp ierarhul îl anunța pe Jankovics că luase legătura cu generalul baron Paul Papilla, fostul comandant al Regimentul de graniță româno-iliric între 1777 și 1783¹⁶¹, aflat la Timișoara, dispoziția Comandamentului Militar Bănățean, pentru a-l sprijini în activitatea sa viitoare¹⁶².

În comitatul Torontal, chiar aflat ceva mai departe de zona în care pătrunseseră răsculații, autoritățile au reacționat imediat ce le-au parvenit știrile alarmante din părțile direct amenințate. Astfel, la 11 noiembrie 1784 congregația comitatului Torontal l-a trimis pe pretorul Budaházy Pál să inspecteze malul stâng al Mureșului și al Tisei (cele de pe partea bănățeană), să înregistreze toate bărcile aparținând fiecărei mori și să le confiște pe cele care întreceau nevoile. De asemenea, s-a stabilit ca pe lângă fiecare moară să rămână doar o singură barcă, aceasta trebuind legată de mal cu un lanț închis cu lacăt, cheia acestuia fiind încredințată spre păstrare judei sâtesc cel mai apropiat, care era dator să o înmâneze morarului doar în caz de nevoie. În lungul Mureșului, de la Periam până la Cenad, un număr de 30 de oameni călare înarmați au fost trimiși să patruleze zi și noapte. Alți 30 de călăreți înarmați au fost dispuși în pădurile de la Cenad și Kiszombor până spre Újszeged. Din aceste echipe de călăreți înarmați urmau să facă parte doar unguri, germani și bulgari, care primeau pe zi 6 creșteri pentru întreținerea calului. Cel care s-ar fi sustras de la serviciul de patrulare urma să fie pedepsit cu 12 lovituri de baston. După un serviciu de opt zile, patrulele erau schimbate. La bacurile de trecere peste Mureș și Tisa au fost postate alte gărzi de pază. În afară de aceste măsuri, congregația comitatului Torontal le-a interzis românilor să cumpere, să vândă ori să dețină lucruri din aur, argint și mătase care proveneau din Transilvania, acestea fiind probabil jefuite de la nobilii de acolo. Juzii sătești care nu ar fi respectat acest ordin urmau să fie pedepsiți cu 25 de lovituri de baston¹⁶³.

După ce și-a mai revenit din șocul produs de răscoala românească, Guvernul Transilvaniei s-a adresat la 11 noiembrie 1784 comitatului Timiș, aducându-i acestuia la cunoștință știrea pe care o știa deja de aproape o săptămână: „În unele localități din comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul, precum și din comitatul Albei de Jos, a izbucnit pe neașteptate o răscoală a plebei românești asociată cu cele mai atroce acte de violență, care au dat peste cap întreaga liniște și siguranță publică din acele părți, atunci când mulți nobili au fost uciși în chip nelegiuit, mai multe curți și case nobiliare au fost în parte jefuite, în parte arse cu o îndrăzneală necugetată,

¹⁶¹ Paul Dimich baron de Papilla (1722, Arad – 1802, Timișoara), de origine sârb, a urmat o carieră în armata imperială; a participat ca ofițer la Războiul de 7 ani, fiind decorat cu Ordinul Maria Tereza în grad de cavalier (1762); înnobilit în 1765; a fost unul dintre organizatorii Graniței Militare Bănățene (1766–1774); colonel-comandant al Regimentului de graniță româno-iliric (1777–1783); colonel-comandant al regimentului de graniță din Slavonski Brod (1783); membru al comisiei de investigație Jankovics în Transilvania (1785); a participat la operațiunile din Banat (1788–1789) din timpul războiului austro-turc, apoi s-a pensionat.

¹⁶² D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 452.

¹⁶³ J. Szentkláray, *Száz év*, p. 459, nota 2; vezi și I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș*, p. 96–97.

iar gloata asta nu se va da în lături să-i urmărească în continuare pe nobili și să-i prade”¹⁶⁴.

În același timp, Guvernul Transilvaniei a informat comitatul Timiș că, de comun acord cu Consiliul Aulic de Război, luase măsuri de reprimare a răsculaților, astfel că, la intervenția trupelor, o parte a acestora va fi nevoită să se refugieze în munți, în vreme ce alta va încerca să treacă în comitatele învecinate din regatul Ungariei. De aceea Guvernul Transilvaniei a rugat autoritățile comitatului Timiș ca, ținând seama de pericolul extinderii răscoalei „să ia fără de întârziere și cu înțelepciune măsuri potrivite momentului, ca nu cumva gloata românească răsculată, supusă unei urmăriri neconținute și nevoind să ia în seamă sfaturile mai sănătoase, să-și găsească refugiu în aceste părți (comitatul Timiș – C.F.), ceea ce ar aduce cu sine urmări neplăcute, ci să o oprească să înainteze pe acolo”¹⁶⁵. În final, Guvernul Transilvaniei a rugat comitatul Timiș să-i comunice măsurile pe care la va dispune pentru a face față situației amenințătoare.

La 12 noiembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar l-a informat pe comisarul regal Jankovics, că luase legătura cu Consiliul Aulic de Război, iar acesta îi ordonase generalului Koppenzoller să se pună de acord atât cu conducerea Districtului Timișoarei (adică cu Jankovics), cât și cu cea a comitatului Arad (adică cu comitele Fekete György) cu privire la modul „în care pacea și liniștea pot fi păstrate în conformitate cu ordinele regale și prin datorata colaborare a autorităților, și cum ar putea fi oprite și liniștite de îndată toate mișcările primejdioase în caz că s-ar produce”. Comisarului regal Jankovics i s-a pus în vedere să se înțeleagă cu generalul Koppenzoller cu privire la dispozițiile de prevenire a oricăror tulburări, pentru ca acestea să fie transmise comitatelor bănățene aflate în subordinea sa. Consiliul Locumtenențial Ungar s-a angajat ca, în urma celor ce aveau să-i fie aduse la cunoștință, să ia legătura neîntârziat cu Consiliul Aulic de Război în legătură cu măsurile de ordin militar”¹⁶⁶.

¹⁶⁴ Az 1784. évi parasztlázadás Magyarországi iratai, ed. de Gorun-Kovács Blanka, Debrecen, 2006 (se va cita în continuare Gorun-Kovács), doc. 10, p. 19: „Erupt subito in nonnullis comitatus Hunyad cum Zarand uniti, necnon Albae Inferioris locis, plebis Valachicae tumultuatio et omnem publicae tranquillitatis et securitatis in illis partibus spirans, dum multis nobilibus nefarie trucidatis, compluribus curiis et domibus nobilium temerario ausu partim expillatis, partim vero combustis, tumultuans haec plebs in determinatione et expillatione horum nobilium ulterius progredi haud reformidaret”.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 20: „ut eas ingravatim ac tutum facere provisorias dispositiones, ne tumultuans Valachica plebs in continua hic persecutione, nisi saniora amplecteretur consilia, constituta, refugium, ingratas post se sequelas relicturum, in illis partibus inveniat, sed illico reprimatur”. O notă asemănătoare a fost adresată de Guvernul Transilvaniei, tot la 11 noiembrie 1784, și comitatului Bihor, vezi Gheorghe Gorun, *Răscoala lui Horea în comitatul Bihor. Izvoare diplomatice*, vol. I (1776–1784), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, doc. 122, p. 179–180. În legătură cu măsurile militare luate în comitatul Bihor pentru a fi oprită extinderea răscoalei românești, vezi Gheorghe Gorun, *Rapoartele comitatului Bihor din timpul răscoalei lui Horea*, în „Crisia”, 17 (1987), p. 252–261; idem, *Documente inedite cu privire la măsurile militare luate pentru a împiedica extinderea răscoalei de la 1784 în părțile bihorene*, în „Cetatea Bihariei. Revistă de cultură istorică”, Oradea, 1 (1992), p. 4 și idem, *Măsurile militare de oprire a extinderii răscoalei lui Horea în părțile Bihorului*, în „Caietele David Prodan. Asociația istoricilor din Transilvania și Banat”, 1 (1994), nr. 1, p. 138–142.

¹⁶⁶ Gorun-Kovács, doc. 12, p. 21: „quo pax et tranquillitas ac erga regios ordines ac magistratus debita partitio conservari et omnes perniciosi motus praeventatur aut, si evenerint, statim sisti sedarique possint”.

În aceeași zi de 12 noiembrie 1784, Consiliul Locumtenențial Ungar a informat Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană cu privire la ordinul trimis comisarului regal Jankovics, de a fi ținut la curent, în mod operativ, cu toate evenimentele care s-ar produce la hotarele comitatului Caraș cu Transilvania: „Iar fiindcă Transilvania se învecinează cu comitatul Caraș, noi am dat ordin, de asemenea, domnului conte Jankovics și vicecomitelui Forrai, ca atât evenimentele curente cât și cele care vor surveni în această problemă (răscoala românească – C.F.) să fie raportate de îndată, prin ștafetă, acestui Consiliu Locumtenențial Regal Ungar și să se pună de acord cu generalul-maior Koppenzoller”¹⁶⁷. Tot la 12 noiembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar i-a cerut și vicecomitelui arădean Forrai ca, împreună cu generalul Koppenzoller și cu comisarul regal Jankovics „să acționeze în așa fel, încât să fie prevenite toate dezordinile care s-ar putea naște datorită legăturii Marelui Principat [al Transilvaniei] cu Banatul”. Lui Forrai i s-a ordonat în mod cu totul deosebit să vegheze, ca în comitatul Arad „să fie păstrată în continuare pacea și liniștea și datorata ascultare față de poruncile funcționarilor și față de ordinele regale și publice, să fie prevenite orice legături tainice și adunări suspecte”¹⁶⁸. Îngrijorarea Consiliului Locumtenențial Ungar era cu atât mai întemeiată, cu cât Comandamentul Militar al Ungariei îi raportase, tot la 12 noiembrie 1784, Consiliului Aulic de Război, că la hotarele Transilvaniei cu Banatul și-ar fi făcut apariția o ceată înarmată de 2.000–3.000 de țărani români, care intenționau să emigreze (sic!) după ce ar fi pustiit totul în calea lor¹⁶⁹. Starea de confuzie era de altfel alimentată în permanență de zvonurile cele mai fanteziste primite de la funcționarii aflați în contact cu zona cuprinsă de răscoală. Bunăoară, la 12 noiembrie 1784 pretorul Szluka András informa conducerea comitatului Caraș că aflase din auzite, cum că în fruntea răsculaților s-ar afla un anumit Salis, dezertor din trupele generalului Preiß – un personaj cel puțin ciudat, asupra căruia vom mai reveni pe parcursul expunerii noastre – și Horea, un protopop caterisit (sic!) din Transilvania¹⁷⁰. Panica va fi fost cu atât mai mare pentru cei zece nobili din Dobra refugiați cu familiile lor la Făget¹⁷¹, de unde Szluka transmitea aceste informații, care circulau de altfel destul de intens prin toată Transilvania. Pe de altă parte, exista un temei real pentru nobilii refugați la Făget, deoarece la 13 noiembrie 1784 căpitanul de dragoni Festenberg din regimentul Württemberg raporta că nu-i putuse potoli de la răzvrătire pe locuitorii din Căpâlnaș, o localitate aflată în apropiere, decât prin îndemnuri persuasive, dar mai cu seamă prin prezența dragonilor săi¹⁷².

¹⁶⁷ Gorun-Kovács, doc. 15, p. 23: „Und da Siebenbürgen an das Krassovaer Comitatz sich gränzet, so ist ebenfals an Herrn Grafen von Jankovich und den Vicegespan Forrai der Auftrag von hierorts ergangen, daß sowohl die weiteren in folge dieser Sache als auch die zukünftige Vorfälle gleich mittels Estafette an die königliche Hungarische Statthaltereie einberichten und [sich] mit Generalfeldwachtmeister Koppenzoller einverstehen”.

¹⁶⁸ Gorun-Kovács, doc. 13, p. 21–22: „propter nexum Magni Principatus cum Banatu eo agere velit, ut omnes qui evenire posent disordines praeventantur”; „pax, tranquillitas ac populi erga magistratum et regias publicasque dispositiones debita ultro conservetur, omnes clandestinae correspondentias et suspecta conventicula antevortantur”.

¹⁶⁹ D. Prodan, *op.cit.*, vol. I, p. 477.

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 322.

¹⁷¹ *Ibidem*, p. 346.

¹⁷² I. Lupaș, *op.cit.*, p. 151.

După ce, la 12 noiembrie 1784, împăratul Iosif al II-lea primise primul raport despre răscoala românească din Transilvania, urmat în 13 și 14 noiembrie de alte două rapoarte de acolo, care i-au îngăduit cu siguranță să-și formeze o imagine despre drama aflată în desfășurare, suveranul nu a întârziat să ia primele măsuri având ca obiectiv în primul rând ținerea sub control a situației și limitarea ariei de întindere a răscoalei. Firește, primele ordine au pornit spre autoritățile militare din Marele Principat, dar a fost avută în vedere, în același timp, și zona dinspre apus, limitrofă cu Transilvania, spre care s-ar fi putut extinde răscoala. Astfel, printr-o scrisoare autografă din 15 noiembrie 1784, Iosif al II-lea i-a ordonat generalului de cavalerie Ludwig von Schackmin, șeful Comandamentului Militar al Ungariei, să dispună luarea măsurilor de siguranță în Granița Militară Bănățeană și supravegherea trupelor din Regimentul româno-iliric, formate în cea mai mare parte din români, ca aceștia să nu pactezeze cumva cu răsculații: „Și, deoarece generalul-comandant [al Banatului] este absent și ar dura prea mult să îi trimitem ordinul pe la Petrovaradin [sediul Comandamentului Militar Slavono-Bănățean], Domnia Ta îi vei ordona în acest caz de urgență, în numele meu, prin acest curier, colonelului Hiebel¹⁷³ aflat la Timișoara și comandei Regimentului româno-iliric ca, în cazul în care tulburările vor continua în zona de acolo, pentru o mai mare siguranță a bunurilor din Graniță și mai cu seamă ca să nu fie cumva instigate și aceste trupe, care sunt și așa destul de indisciplineate, și să fie îndemnate a lua parte țăranilor, ele vor fi concentrate de îndată, companie cu companie, și ținute în frâu sub supravegherea ofițerilor superiori și inferiori, pentru a putea fi evitate orice fel de excese. În caz că liniștea va fi restabilită pe deplin, această măsură nu va mai fi luată sau va fi aplicată doar până când liniștea va fi instaurată pe deplin”¹⁷⁴.

În aceeași zi de 15 noiembrie 1784 Iosif al II-lea i-a cerut contelui Cristofor Niczky, președintelui Consiliului Locumtenențial Ungar, tot printr-o scrisoare autografă, să ia legătura fără întârziere cu generalul-comandant Schackmin și să trimită, sub semnătură comună, comitatelor afectate într-un mod oarecare de răscoala românească din Transilvania ordinul „de a contribui cu tot ceea ce este atât de necesar pentru calmarea acestor tulburări”. În continuare, suveranul i-a sugerat contelui Niczky atitudinea care, în opinia sa, era cea mai potrivită pentru calmarea situației, insistând asupra necesității de evitare a oricăror excese: „Deoarece în astfel de situații procedura marțială trebuie să servească drept pildă maximă de înfricoșare și exemplu, împreună cu trupele veți trimite câțiva funcționari ai comitatelor –

¹⁷³ Colonelul Johann von Hiebel a fost comandantul Regimentului de graniță româno-iliric între 1793 și 1798.

¹⁷⁴ O. Beu, *Kaiser Josef II. und der Bauernaufstand*, p. 37: „Da der commandirende General abwesend und es zu lange dauerte den Befehl über Peterwardein laufen zu lassen, so werden Sie in meinen Namen in diesem dringenden Fall durch eben diesen Kurier nach Temeswar an Oberst Hübel und an das Wallachische General-Regiments-Commando den Befehl erlassen, daß, wenn die Unruhen in dieser Gegend noch fort dauern, es sogleich zu mehrerer Sicherheit der Besetzungen in der Gränze und vorzüglich damit die noch ziemlich undisciplinirte Truppe nicht selbst mit den Bauern zu halten angereizet werde, selbe kompagnieweis zusammenziehen und andurch unter Aufsicht ihrer Ober- und Unterofficiere in Ordnung gehalten werden, um alle Ausschweifungen zu vermeiden. Sollte aber die gänzliche Ruhe hergestellt seyn, so hätte alles dieses zu unterbleiben oder nur solange zu dauern, bis selbe vollkommen zustande gebracht seyn wird”.

că aceștia sunt vicecomiți, pretori sau asesori – care să discute cu răsculații în limba lor sau pentru a aplica, după o cercetare sumară, dreptul marțial împotriva instigatorilor și împotriva celor care se manifestă deosebit de îndărătnici, și veți ordona executarea pe loc a celor condamnați prin călăul aflat la îndemână. Se înțelege însă, că nu trebuie să se abuzeze deloc de această procedură, doar răufăcătorii de frunte trebuind tratați în acest fel”. Iosif al II-lea i-a mai ordonat lui Niczky să dea instrucțiuni clerului ortodox din comitate în sensul „de a acționa cu cea mai mare grijă pentru a-i smulge pe acești oameni turbați din nebunia lor și pentru a-i îndemna spre datorata liniște”. De asemenea, Niczky era rugat să comunice toate aceste instrucțiuni comisarului regal Jankovics, „ca în Banat să se procedeze la fel ca în alte părți din Ungaria, purcezându-se în același mod, iar liniștea publică să fie restabilită pretutindeni cât mai curând cu putință”¹⁷⁵.

Între timp, informat desigur cu privire la ciocnirile sângeroase de la Deva (6–7 noiembrie 1784) a cetelor de răsculați cu unități ale armatei care interveniseră în ajutorul nobililor insurecționați, de masacrarea nemiloasă a țaranilor căzuți în mâinile nobililor și deopotrivă de ultimatumul tăios pe care răsculații îl adresaseră la 11 noiembrie comitelui suprem de Hunedoara, Tablei de judecată a comitatului și întregii nobilimi din Transilvania, comisarul regal Jankovics n-a întârziat să dispună în zona sa de competență contramăsurile pe care le socotise necesare. Într-un raport din 15 noiembrie 1784 el a detaliat toate acestea Consiliului Locumtenențial Ungar. Astfel, ca urmare a cererii urgente a vicecomitelui arădean Forrai, în zona atacată de răsculați fusese trimis căpitanul Festenberg cu 84 de dragoni din regimentul Württemberg. În afară de acest detașament, la 12 noiembrie din garnizoana cetății Timișoara fuseseră trimise două companii la Coșava, la hotarul cu Transilvania, și o altă companie la Valea Mare, pe cursul Mureșului, în amonte de Lipova, „locuri din care răul se poate răspândi cât se poate de repede în Districtul Timiș”. Datorită prezenței trupelor imperiale „chiar românii de pe moșia Căpâlnaș, aflată în comitatul Caraș vecin [cu cel al Aradului], au fost opriți să comită rele asemănătoare doar prin îndemnuri și prin sosirea soldaților în acel district”, astfel că „se constată că primejdia care începuse să amenințe chiar Districtul Timișului a început să scadă”. În același timp, comisarul Jankovics, conștient că scânteia răscoalei putea să se aprindă oricând datorită răsculașilor care s-ar fi refugiat în Districtul Timișoarei, a dat asigurări Consiliului Locumtenențial Ungar, că dispusese toate măsurile necesare de prevenție: „Dar fiindcă tulburările provocate de oamenii răi, care sunt

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 37–38: „Damit sie alles beitragen, was zu Stillung dieser Unruhen so nöthig ist”; „Da das standmäßige Verfahren in derley Fällen zum größten Schreckbild und Beyspiel dienen muß, so werden Sie einige Beamten der Komitate – es seyen Vice-Gespäne, Stuhlrichter oder Assessores – mit den Truppen abgehen lassen, theils um diesen Tumultuanten in ihrer Sprache zuzureden, theils wider die Aufwickler und jene die sich besonders widerspenstig zeigen, einem summarischen examine Standrecht zu halten und die Veurtheilen in loco durch den bey Handen habenden Scharfrichter exequiren zu lassen. Es versteht sich, daß davon kein Mißbrauch gemacht werden muß und daß nur die berufensten Bösewichter auf solche Art zu behandeln sind”; „daß sie [die Geistlichkeit – C.F.] sich sorgfältigst verwende, um diesen rasenden Menschen den Irrwahn zu benehmen und sie zur schuldigen Ruhe anzuhalten”; „damit er in dem Bannat, so wie es in den anderen Theilen Hungarns geschieht, auf gleichförmige Art vorgehe und die öffentliche Ruhe baldmöglichst allerorten hergestell werde”.

de temut și din alte părți, sau care se pot refugia în acest District al Timișului ori pot fi provocate doar prin emisari ori pe altă cale pot îndemna populația din Districtul Timișului la rățacire, prin comiterea de fapte asemănătoare, vor fi aplicate pe mai departe, fără să fie slăbite, măsurile de prevedere luate până acum de autoritățile militare și civile, iar străjile care veghează la păstrarea liniștii nu vor fi rechemate înainte ca totul să fie potolit în întregime și pe deplin”¹⁷⁶.

Prudența comisarului Jankovics era de altfel pe deplin justificată, bunăoară de relatarea alarmantă trimisă comitatului Caraș, la 15 noiembrie 1784, de comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul. În apelul lor, autoritățile hunedorene menționau cu mare îngrijorare faptul, că exista pericolul de extindere a răscoalei, deoarece, „după obiceiul țaranilor, mulțimea își urmează calea ca o turmă de oi, fără a lua în seamă vreo consecință”. De aceea autoritățile comitatului Caraș erau rugate să mute unități de dragoni din regimentul Württemberg în cercurile Ilia și Lăpușnic și să-l anunțe despre acest transfer pe pretorul Nopcsa Miklós pentru a lua măsurile necesare primirii acestora¹⁷⁷. Încă în ziua următoare (16 noiembrie 1784), desigur preocupat de apărarea propriilor hotare, vicecomitele cărașan Madarász s-a adresat comisarului regal Jankovics cu întrebarea dacă să dea curs cererii de transfer în comitatul Hunedoara a dragonilor comandați de căpitanul von Hinske și a infanteriștilor din regimentul Samuel Gyulai comandați de căpitanul Perczel, pentru a patrula la frontiera comitatelor Caraș și Hunedoara¹⁷⁸.

Între timp au reacționat și autoritățile comitatului Cenad, chiar dacă se aflau la o distanță ceva mai mare față de zona de desfășurare a răscoalei românești. Întrunite în congregație la Makó, acestea i-au raportat Consiliului Locumtenențial Ungar la 15 noiembrie 1784 că, aflând de evenimentele din comitatul Arad, în comitatul Cenad se instaurase o atmosferă de mare teamă, așa că pentru apărarea hotarelor comitatului fuseseră trimiși mai mulți oameni înarmați sub conducerea unui funcționar comitatens. De asemenea, colonelului-comandant al regimentului de dragoni Württemberg i se ceruse trimiterea unei jumătăți de divizion pe moșiile aflate la granița cu comitatul Arad. În același timp fusese ordonată dublarea patrulelor destinate să supravegheze zi și noapte activitatea lotrilor. Cu toate acestea, congregația comitatului Cenad a rugat Consiliul Locumtenențial Ungar să intervină pe lângă Consiliul Aulic de Război pentru trimiterea mai multor trupe care să acționeze împotriva lotrilor din părțile Aradului¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Gorun-Kovács, doc. 20, p. 27–28: „per quae nempe loca malum ad districtum Temessiensem citissime propagari posset”; „Valachos in possessione etiam Kapolnas comitatu Krassoviensis adiacente à pertrahendo pari malo nonnisi adhortationibus et adveniente ad districtum illum militia fuisse refrenatos”; „periculum, quod districtum Temessiensi imminere coepit, minui videantur”; „Cum tamen perversae hominum turbæ aliis etiam ex partibus praemendae aut in districtum eundem huncce Temessiense transfugere aut saltem per emissarios aut alia ratione populum districtibus Temessiensis ad parem uti ipsi prolapsae sunt licentiam concitare possent, praecautiones ex parte status militaris et provincialis adusque factae absque omni remissione continuantur, neque prius excubiae pro conservanda tranquillitate vigilantes revocabuntur antequam omnia plene et perfecte fuerint consedata”.

¹⁷⁷ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 10.

¹⁷⁸ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 11. La D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 560 este amintit căpitanul Hielscher.

¹⁷⁹ Gorun-Kovács, doc. 19, p. 26–27.

La 16 noiembrie 1784 comitatul Timiș i-a răspuns Guberniului Transilvaniei la nota acestuia din 11 noiembrie, afirmând că „în acest comitat s-au luat atât din partea armatei cât și a autorităților civile toate măsurile posibile de apărare împotriva răsculaților în cazul în care aceștia ar cuteza să întreprindă vreun atac în părțile de dincoace [de Mureș]”¹⁸⁰. Aceste măsuri, vizând împiedicarea extinderii răscoalei în Banat, fuseseră luate de comun acord cu comisarul regal Jankovics și comandanții militari de la Timișoara prin deplasarea mai multor unități militare spre zona amenințată. Astfel, un escadron de dragoni din regimentul Württemberg primise ordin să se deplaseze de la Sănnicolaul Mic (în prezent cartier al Aradului) spre Lipova, să treacă Mureșul la Radna și să staționeze acolo pentru a împiedica o posibilă pătrundere a răsculaților în comitatul Timiș. Din garnizoana cetății Timișoara fusese trimisă cu căruțele la Valea Mare o companie de infanterie din regimentul Anton Eszterházy, iar la Coșava o companie de infanterie din regimentul Samuel Gyulai comandată de căpitanul Perczel. De asemenea, se ordonase conscrierea a peste o mie de bărbați din satele germane ale comitatului Timiș pentru a-i trimite de pază la Mureș, până la hotarul cu Transilvania; alți coloniști germani urmau să facă de pază fie în hotarele Lugoșului, fie pe linia dealurilor de la Vârșeț la Lugoș. În același timp fusese interzisă intrarea pe teritoriul comitatului a oricărei persoane străine care nu își putea legitima pe deplin prezența în acele locuri¹⁸¹.

Nu e mai puțin adevărat, că autorităților de la Timișoara amplexarea evenimentelor din Munții Apuseni, dar mai cu seamă cele petrecute la Deva, culminând cu ultimatumul trimis de răsculați, ajunseseră să le fie cunoscută tot mai exact. În acest sens este relevant raportul (redactat la Făget în noaptea de 16 noiembrie 1784 și încheiat a doua zi, la Lugoș) adresat de Franz Benedicti, funcționar al Administrației Camerale din Timișoara, președintelui acesteia, baronului Franz Ladislaus Orczy. Informațiile pe care Benedicti le-a aflat la Deva se refereau atât la adunarea de la Curechiu (2 noiembrie 1784), la care Salis, afirmând că era un frate al împăratului (sic!), și Horea ar fi primit jurământul de credință al răsculaților, cât și la ciocnirea violentă de la Deva cu nobilii insurecționați și cu armata (6–7 noiembrie). În mod deloc surprinzător, Benedicti a redat, în varianta care i-a parvenit, cerințele formulate în ultimatumul pe care românii răsculați l-au adresat autorităților comitatului Hunedoara și, prin intermediul acestora, întregii nobilimi din Transilvania: 1) toți nobilii să jure credință regelui lor, „deoarece știu că Salis – din nou, Salis! – și Horea sunt purtătorii unor cruci imperiale”; 2) nobilii să-și împartă moșiile și pământurile cu țărani și să fie egali cu ei, fără vreo deosebire; 3) în caz că vor accepta primele două cereri, nobilii să înalțe pretutindeni stinghii albe, după care răsculații vor intra în tratative cu ei; 4) în caz că vor refuza aceste cereri, nu va fi cruțat niciun nobil, ci vor fi exterminați cu toții. În legătură cu acest ultimatum, un adevărat act programatic al răscoalei, Benedicti a sesizat o atitudine remarcată mai puțin în alte izvoare contemporane: „Dându-și seama că această răscoală a fost urzită doar de câteva canalii, românii se îndoiesc acum de faptul că exterminarea nobilimii ar fi

¹⁸⁰ I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. I, p. 241 (jurnalul lui Johann Friedrich Seiwert, secretar al Guberniului Transilvaniei și bibliotecar al guvernatorului Samuel von Brukenthal).

¹⁸¹ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 560–561.

cu adevărat un ordin imperial”. În drumul său de întoarcere de la Deva în Banat, Benedicti nu și-a putut alunga suspiciunea, că aceia, desigur români, care îl însoțiseră de la Dobra la Făget, „sunt oameni suspecti sau măcar emisari ai acelor răsculați”. De aici și concluzia cât se poate de tulburătoare pentru autoritățile de la Timișoara: „Se zvonește, că această gloată de tâlhari are de gând să-și facă de cap și prin Banat, la fel ca în Transilvania, așa că orice popă care umblă de colo-colo este suspect, iar aceasta cu atât mai mult cu cât acești popi se bucură la acest popor de atât de multă crezare, încât nu ar ezita ca, la vorba sau la îndemnul lor, să comită orice faptă rea”. Ajuns la Lugoj, Benedicti a aflat despre plecarea spre Făget a infanteriștilor căpitanului Perczel, cu misiunea de a realiza la Coșava un cordon de pază, acolo aflându-se deja un caporal de dragoni din regimentul Württemberg și un ofițer cu 12 infanteriști din regimentul Samel Gyulai, în vreme ce la Făget ajunsese căpitanul Hinske cu 30 de dragoni. Mai mult, la granița comitatului Caraș cu Transilvania era așteptată sosirea secretarului gubernial Michael von Brukenthal, un nepot al guvernatorului¹⁸².

Nemulțumit de lipsa de reacție a bătrânului general-comandant al Transilvaniei, generalul Preiss, față de evoluția răscoalei românești, împăratul Iosif al II-lea i-a cerut, la 17 noiembrie 1784, printr-o scrisoare autografă, feldmareșalului Hadik, președintelui Consiliului Aulic de Război, pensionarea acestuia (act devenit efectiv prin decretul din 20 noiembrie 1784) și înlocuirea lui cu generalul Dominic Fabris de Tomiotti¹⁸³. La ordinul suveranului, Consiliul Locumtenențial Ungar i-a transmis generalului Fabris, la 17 noiembrie 1784, instrucțiunile date de Iosif al II-lea la 15 noiembrie în legătură cu modul de acțiune împotriva răsculaților. Cu același curier special fuseseră trimise rescripte mitropolitului de la Carloviț, Moise Putnik, precum și episcopilor ortodocși ai Aradului, Timișoarei și Vârșetului, „ca, la rândul lor, să facă tot ce se putea pentru a liniști această mișcare, pentru a convinge poporul și a-i menține în liniște și pace pe oamenii de ritul lor”¹⁸⁴. În rescriptele trimise la 17 noiembrie episcopilor ortodocși de Timișoara, Arad și Vârșet, Consiliul Locumtenențial Ungar le cerea să întreprindă orice ar fi contribuit pentru „a putea fi oprit dezmățul fără de măsură al acelor oameni” și „să acționeze cu toată râvna și străduința, ca această gloată să-și poată da seama de lipsa de măsură și de sminteala celor comise și, dându-i sfaturi cât mai sănătoase, aceasta să o apuce pe calea cea bună”¹⁸⁵. De aceea fiecare episcop urma să-i poruncească clerului aflat sub ascultarea sa, „ca acei oameni să fie lămuriiți cu privire la îndrăzneala și sminteala lor și readuși

¹⁸² Diplomatarium (II.2), doc. nr. 12. De altfel, la 17 noiembrie 1784 comisarul regal Jankovics l-a informat pe vicecomitele cărășan Madarász despre trimiterea la hotarul cu Transilvania a militarilor din regimentele Württemberg și Samuel Gyulai cu misiunea de a observa mișcările răsculaților, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 56.

¹⁸³ O. Beu, *op. cit.*, p. 43.

¹⁸⁴ Gorun-Kovács, doc. 27, p. 34: „ut ex sua parte omnia ad componendos hos motus capacitandamque plebem ac in pace retinendos ritus sui homines agant”.

¹⁸⁵ La 24 noiembrie 1784, Vichentie Popovici, episcopul Vârșetului și Caransebeșului, a venit la Timișoara pentru a-l consulta pe comisarul regal Jankovics în legătură cu măsurile pe care le putea lua pentru a-i menține pe poporeniul lui în liniște, prevenind extinderea răscoalei în Banatul de deal și de munte, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 21.

de îndată la pace și liniște, iar poporul care nu s-a răsculat să se mențină în liniște și să nu se lase ispitit de îndemnurile false ale vreunui răuvoitor”. În același timp, celor trei episcopi ortodocși li s-a cerut ca, în spiritul celor ordonate de suveran, să se pună de acord cu comisarul regal Jankovics și cu conducerea comitatelor pentru a coopera la liniștirea populației agitate la vestea răscoalei. De asemenea, ierarhii ortodocși au mai fost informați, că Iosif al II-lea dispusese acordarea unei gratificații de 300 de galbeni celor care îi vor preda pe conducătorii de frunte ai răscoalei și alte căpetenii ale răsculaților¹⁸⁶.

Comitatul Aradului, aflat încă sub șocul evenimentelor de la Deva, dar mai cu seamă al ultimatumului și, deopotrivă, sub impresia situației de pe valea Mureșului, a rugat Consiliul Locumtenențial Ungar la 17 noiembrie 1784 să revoce urgent ordinul potrivit căruia o companie de dragoni din regimentul Württemberg urma să fie mutată până la 22 noiembrie la Novi Bečej, în comitatul Torontal, deoarece nu exista altă unitate militară care să-i ia locul. „Altfel – continua într-o tonalitate disperată apelul comitatului Arad –, văzând plecarea militarilor, gloata va socoti că are cale cât se poate de lesnicioasă pentru a comite de îndată tot felul de rele, ea fiind împiedicată până acum să întreprindă tot felul de atacuri doar de prezența acestor soldați. Noi însă, confrunțați cu răzvrătirea întregii plebe valahe, care murmură aproape pretutindeni, nu avem nicio putere și nu ne-a rămas niciun mijloc pentru a pune capăt ticăloșiei ei și pentru a o ține în frâu”¹⁸⁷.

Chiar dacă „armistițiile” convenite între 12 și 18 noiembrie 1784 la Tibru, Inuri, Sălciua și Valea Bradului de diferiți ofițeri ai trupelor imperiale de intervenție cu răsculații au oprit, pe de o parte, extinderea răscoalei românești, iar, pe de altă parte, au dat răgaz nobilimii să se organizeze recurgând la așa-numita insurecționare, situația era încă departe să se fi calmat. Această atmosferă s-a resimțit și la hotarul dintre Banat și Transilvania, așa cum se poate constata din ordinul pe care comisarul regal Jankovics l-a trimis, la 18 noiembrie 1784, vicecomitelui cărășan Madarász. Aflând dintr-un raport din 17 noiembrie că la Bulci, în cercul Lipova, focul zărit în timpul nopții trezise temerea că răsculații ar putea ajunge acolo, Jankovics i-a dat ordin vicecomitelui Madarász să trimită zonă locuitori germani din Făget și Lugoș care, împreună cu românii localnici, să vegheze la siguranța publică. Temerea se justifica și prin faptul că cei mai mulți paznici civili din zonă erau români, iar datorită prieteniei sau chiar a înrudirii acestora cu locuitorii din Transilvania învecinată nu era înțelept să se aibă încredere deplină în loialitatea lor. În pofida avertismentului formulat de Madarász, comisarul regal a riscat și a ordonat folosirea unor români localnici la acțiunile de patrulare. De asemenea, Jankovics i-a ordonat vicecomitelui cărășan ca, pe lângă pușinii panduri comitatensi de care dispunea, la Bulci să fie trimiși câțiva locuitori germani înarmați, care urmau să fie remunerați pentru serviciile patrulare în posibilele locuri de pătrundere ale răsculaților. În același

¹⁸⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 13.

¹⁸⁷ Gorun-Kovács, doc. 32, p. 40; „nam secus, plebs ista recessum militarium observatura, vias sibi ad omni genus malorum ultra laxatas haberi prompta inferet, qui et actu ab eruptionibus bin planon non aliter quam ipsa militarium praesentia deterrentur. Nobis autem omni plebe Valachica seditiosa existente et iam ubique passim murmurante, nulla vis, nulla etiam superest activitas ad ponendos malitiae eorum limites et in freno continendos”.

timp, toate persoanele necunoscute și cele surprinse fără pașaport trebuiau supravegheate, iar suspecții reținuți și trimiși în temnița comitatului. Jankovics i-a ordonat lui Madarász să vegheze cu atenție, „ca nu cumva oameni primejdioși să le poată suci mințile și să-i corupă, fie chinându-i, fie pe altă cale, pe cei întemnițați”. De asemenea, vicecomitele cărășan urma să colaboreze, în funcție de împrejurări, cu trupele aflate în apropiere, iar dacă pericolul era iminent trebuia să ceară de la Timișoara trimiterea fără întârziere a unor trupe suplimentare. Jankovics a socotit necesar să-i dea lui Madarász și instrucțiuni în legătură cu răsculații care ar fi fost cumva prinși. Aceștia urmau să fie ținuți separat în temnița comitatului și interogați conform cu chestionarul trimis și cu întrebările adăugate de comitat. Apoi procesele-verbale trebuiau trimise fără întârziere comisarului regal la Timișoara¹⁸⁸.

Între timp comisarul regal Jankovics a coordonat cu energie sporită acțiunile preventive din zona expusă a comitatelor Caraș și Timiș, de la care aștepta să fie informat imediat în legătură cu orice evoluție neliniștitoare a situației. La 18 noiembrie comitatul Timiș i-a raportat lui Jankovics măsurile de siguranță pe care le luase și modul în care îi distribuise pe pandurii comitatensi. În același timp, în satele comitatului fusese interzisă adunarea la un loc a mai multor persoane, se dispusese supravegherea populației de la sate, precum și notarea și raportarea discuțiilor suspecte care ar fi fost surprinse¹⁸⁹. De altfel, măsurile luate de autoritățile comitatense din Banat păreau că încep să rodească. Astfel, la 18 noiembrie 1784 pretorul Deseo Ádám i-a raportat vicecomitelui cărășan Madarász, că în zona localității Valea Mare nu mai fuseseră zăriți „prădători, că incendierile de sate de pe valea Mureșului încetaseră cu totul, unii dintre răsculați ascunzându-se prin păduri, alții încercând să scape cu fuga”¹⁹⁰.

În acest context, împăratul Iosif al II-lea, dornic pe de o parte să pună capăt răscoalei românești din Transilvania, dar deopotrivă interesat, pe de altă parte, să beneficieze de o informare detaliată și temeinică în legătură cu originea și cauzele acesteia, l-a numit pe contele Anton Jankovics conducător al Comisiei de investigare constituite în acest scop¹⁹¹. Ca adjunct al lui Jankovics, suveranul l-a desemnat pe generalul-maior Papilla, un bun vorbitor al limbii române și, în același timp, un excelent cunoscător al românilor. Iosif al II-lea i-a cerut lui Jankovics să-i adreseze

¹⁸⁸ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 14; vezi și D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 561. La 10 ianuarie 1785 congregația comitatului Caraș a raportat la Timișoara că, de când se primise ordinul lui Jankovics din 18 noiembrie 1784, nu fusese prins, întemnițat și interogat niciun răsculat, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 57.

¹⁸⁹ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 561.

¹⁹⁰ *Ibidem*.

¹⁹¹ În legătură cu numirea lui Jankovics și constituirea Comisiei de investigare, vezi scrisoarea autografă din 19 noiembrie 1784 a suveranului către cancelarul aulic suprem Eszterházy, la O. Beu, *op. cit.*, p. 44–45. În aceeași zi împăratul a informat despre decizia sa Consiliul Locumtenențial Ungar, Guberniul Transilvaniei și Comandamentul Militar al Transilvaniei, vezi I. R. H., seria A: Diplomataria, vol. VIII: Arhiva Militară, ed. de Costin Feneșan, Arhivele Naționale ale României, București, 2001, doc. 106, p. 242–243 și doc. 107, p. 143–144. Printr-o scrisoare autografă din 20 ianuarie 1785, Iosif al II-lea i-a explicat lui Jankovics obiectul misiunii sale și i-a prescris atitudinea pe care urma să o adopte la îndeplinirea acesteia, vezi O. Beu, *op. cit.*, p. 47–48. Cu privire la componența nominală a Comisiei de investigare, vezi N. Densușianu, *op. cit.*, nota de la p. 330 și p. 432.

rapoartele prin intermediul Cancelariei Aulice Ungare și Transilvănene, urmând ca în cursul activității sale Comisia de investigare să procedeze „cu ocolirea tuturor forurilor obișnuite”¹⁹².

La 22 noiembrie 1784 Consiliul Locumtenențial a informat comitatele Timiș, Torontal, Caraș și Arad cu privire la constituirea Comisiei de investigare și le-a ordonat să-i urmeze întru totul instrucțiunile și să-i sprijine activitatea în orice mod¹⁹³. Până a primi ordinul de numire în noua funcție, Jankovics a continuat să coordoneze acțiunea comitatelor Timiș și Caraș de prevenire a oricărei posibile izbucniri a unei revolte populare pe teritoriul lor. La 19 noiembrie 1784 el i-a ordonat vicecomitelui cărășan Madarász să formeze străji înarmate cu locuitorii din satele germane, care să patruleze pe drumul de la Lugoj la Făget, menținând în permanență contactul unele cu altele. Aceste străji mai aveau datoria să-i țină sub observație pe românii localnici folosiți în același scop, „verificând dacă își îndeplinesc îndatoririle și dacă nu întrețin cumva legături cu răsculații”. De asemenea, comisarul regal Jankovics i-a cerut vicecomitelui Madarász să vegheze ca funcționarii de la Lugoj și Făget să păstreze o legătură strânsă cu cei din cercul Lipova, cărora să le vină în ajutor în caz de nevoie. Jankovics i-a autorizat pe acești funcționari ca, în situații excepționale, să-i raporteze direct, ocolind ierarhia birocratică¹⁹⁴. De altfel, și în comitatul Timiș autoritățile, impulsionate de ordinele lui Jankovics, luaseră mai multe măsuri care vizau apărarea în cazul unui atac neașteptat al românilor răsculați. Astfel, la 19 noiembrie Sigismund Lovasz de Utviniș, prim-vicecomitele de Timiș, i-a raportat comisarului regal Jankovics, că până atunci nu avusese loc niciun atac al răsculaților asupra comitatului și a bunurilor camerale, chiar dacă aceștia pustiiseră districtul Vărădia de Mureș, aflat pe malul drept al Mureșului. De asemenea, cu ajutorul trupelor aflate la dispoziție fusese constituit un cordon de siguranță în lungul Mureșului, acesta fiind asigurat de un escadron de dragoni din regimentul Württemberg. Paza înspre districtul cameral Baia era asigurată de o companie de infanterie din regimentul De Vins, în zonă acționând și două companii de infanterie din regimentul Károlyi. La hotarul Banatului cu Transilvania era

¹⁹² I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VIII, doc. 105, p. 242: „mit Übergehung aller ordentlichen Instanzen”. La 28 noiembrie 1784 cancelarul aulic suprem Eszterházy i-a cerut suveranului deslușiri cu privire la îndatoririle comisarului regal Jankovics ca președinte al Districtului Timișoara în caz că misiunea sa de investigare în Transilvania s-ar fi prelungit. În rezoluția sa, Iosif al II-lea a decis ca Jankovics să ia în continuare singur hotărârile referitoare la Banat, deoarece misiunea sa în Transilvania nu va dura mult, el nefiind de altfel implicat în reglementarea urbană de acolo. În cazul în care Jankovics ar fi fost totuși nevoit să rămână în Transilvania mai multă vreme, împăratul a hotărât ca atribuțiile sale de la Timișoara în calitate de comisar regal să fie preluate interimar de contele Josef Haller, comitele suprem de Caraș, vezi N. Densușianu, *op. cit.*, p. 319–320. De altfel, la 6 decembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar i-a cerut lui Jankovics ca, în urma numirii sale în funcția de comisar de investigare, să trimită comitatelor Caraș și Timiș ultimele sale dispoziții, anunțându-le totodată plecarea sa vremelnică din Banat, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 26.

¹⁹³ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 19. Contele Jankovics a părăsit Timișoara la 2 decembrie 1784 ducându-se la Arad; aici a rămas până la 12 decembrie. La 13 decembrie Jankovics a plecat la Lugoj, iar de acolo la Deva, unde a ajuns la 15 decembrie; a rămas acolo mai multe zile, după care s-a îndreptat spre Alba Iulia. Înspre Banat, Jankovics și generalul Papilla au plecat la 5 martie 1784, vezi D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 525.

¹⁹⁴ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 60.

staționată o companie de infanterie din regimentul Eszterházy, căreia urma să i se alăture o altă companie de infanterie din regimentul Samuel Gyulai. În aceeași zonă fuseseră dispuse și două escadroane de dragoni din regimentul Württemberg. În acest fel se luaseră toate măsurile, ca niciun răsculat să nu se poată refugia din Transilvania în Banat. De asemenea, pentru a se obține informații din sursă directă despre acțiunile răsculaților români din Transilvania, în comitatul Hunedoara fusese trimis un comisar al comitatului Timiș, ale cărui rapoarte urmau să-i fie puse la dispoziția comisarului regal Jankovics fără întârziere¹⁹⁵. La 20 noiembrie 1784 acesta a transmis, la rândul său, comitatului Caraș ordinul împăratului, ca la toate casierile camerale (civile) și militare să fie puse străji, urmând ca în acest scop să fie angajați paznici civili¹⁹⁶. În aceeași zi Jankovics le-a cerut din nou lui Sofronie Chirilovici, episcopul Timișoarei și lui Vichentie Popovici, episcopul Vârșețului și Caransebeșului, să intervină prin clerul aflat sub ascultarea lor, ca enoriașii să păstreze pe mai departe pacea și liniștea în satele lor¹⁹⁷.

Împăratul, care fusese informat între timp despre măsurile de precauție luate în Banat și în comitatul Aradului, i-a exprimat, printr-o scrisoare autografă din 20 noiembrie 1784, mulțumirea sa contelui Cristofor Niczky, președintele Consiliului Locumtenențial Ungar, „pentru măsurile pe cât de oportune, pe atât de eficiente inițiate în comitatul Aradului și în Banat în vederea prevenirii și calmării răscoalei supușilor români, care se extinde din Transilvania în acea direcție”¹⁹⁸. Între timp Jankovics continua să coordoneze cu aceeași stăruință acțiunile menite să îndepărteze orice pericol reprezentat de o posibilă extindere a răscoalei în zona de nord-est a Districtului Timișoarei. La 21 noiembrie 1784, adresându-se conducerii comitatului Timiș, comisarul regal îi transmitea ordinul împăratului ca, în cooperare cu armata, „să manifeste abilitate deosebită în acțiunea de reprimare a faptelor atât de crude și de nelegiuite ale gloatei și să fie alături de trupe nu doar cu sfatul ci și cu fapta”. Urmând cu fidelitate recomandările făcute de suveran contelui Niczky la 15 noiembrie, Jankovics i-a reamintit conducerii comitatului Timiș importanța justiției marțiale și a ordonat participarea câte unui funcționar comitatens alături de trupele trimise în urmărirea răsculaților, cu misiunea de a-i îndemna pe aceștia, în limba lor maternă, să renunțe la orice acțiune violentă. Instigatorii și cei care s-ar fi opus trebuiau aduși în fața justiției marțiale, cercetați sumar, iar sentința capitală pronunțată să fie aplicată pe loc. Comisarul regal a socotit însă necesar să amintească în mod deosebit faptul că ordinul dat de împărat în acest sens urma să se aplice doar împotriva „celor mai nelegiuțiți făptași și doar atunci când o vor cere nevoile de moment”. Autorităților comitatense li s-a atras totodată atenția să nu abuzeze de procedura marțială. În același timp Jankovics a ținut să-i avertizeze pe conducătorii comitatului Timiș asupra pericolului ca răscoala românească să se extindă și acolo, în pofida unei stări aparente

¹⁹⁵ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 15.

¹⁹⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 59. La 10 ianuarie 1785 congregația comitatului Timiș a raportat că oficiile camerale nu solicitaseră dispunerea de străji, deoarece situația se liniștise.

¹⁹⁷ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 562.

¹⁹⁸ O. Beu, *op. cit.*, p. 46: „über die im Arrader Komitate und dem Bannat eingeleitete so zweckmäßig als wirksame Vorkehrungen zu Abwendung und Dämpfung des aus Siebenbürgen dahin sich verbreiteten Aufstands wallachischer Unterthanen”.

de calm din acel moment: „Chiar dacă poporul din acest District [al Timișoarei], încă nemolipsit de rău, a rămas în pace, totuși scânteia s-ar putea răspândi și aici cu ușurință de la vetrele aflate în vecinătate, iar răsculații, copleșiți în altă parte, și-ar putea căuta refugiul în aceste locuri”. Având în vedere această posibilitate, Jankovics i-a cerut comitatului Timiș să trimită pe lângă trupele de represiune fie pe unul dintre vicecomiți, fie un pretor sau un asesor, cu misiunea de a asigura aplicarea corectă a celor dispuse de împărat. De asemenea, trebuiau supravegheați cu cea mai mare atenție străinii și toate persoanele necunoscute care, în cazul vreunei suspiciuni, urmau să fie duse în temnița comitatensă. Cercetarea celor reținuți trebuia să se desfășoare însă fără întârziere, cei găsiți nevinovați urmând să fie puși de îndată în libertate. Despre punerea în aplicare și efectul tuturor acestor dispoziții, precum și despre orice alt eveniment legat de acestea, comitatul era dator să-i raporteze imediat comisarului regal. În fine, Jankovics i-a cerut conducerii comitatului Timiș ca – în sensul celor ordonate de împărat – să coopereze cu episcopii și clerul ortodox, urmând ca pe lângă funcționarii comitatensi care însoțeau trupele să fie trimiși preoți de încredere¹⁹⁹.

Între timp situația din Transilvania, aparent calmată după cele patru „armistiții”, s-a încins din nou, mai ales după întâlnirea de la Câmpeni din 21 noiembrie 1784 a lui Horea cu locotenent-colonelul Schulz. Fruntașul țăranilor români răsculați, lămurit pe deplin de tactica de tergiversare a armatei și autorităților civile, a trimis porunci satelor din comitatele Hunedoara și Alba de Jos să se ridice din nou și să formeze o oaste țărănească mai mare decât până atunci. Panica a pus din nou stăpânire pe nobilimea din acele părți. S-a făcut auzit chiar zvonul, că răsculații din Transilvania și-ar putea da mâna cu românii bănățeni de la graniță, eventualitate subliniată de Josef Leitner administratorul domeniului cameral Hunedoara în raportul pe care l-a adresat la 21 noiembrie 1784 Tezaurariatului Minier al Transilvaniei: „Supușii din satul fiscal Bătrâna au dat de înțeles, că și dinspre partea bănățeană, de care satul amintit se află cel mai aproape, sunt de temut o revoltă și tâlhării, iar eu bănuiesc asta și pot ajunge la o asemenea concluzie datorită faptului că țăranii bănățeni se strâng laolaltă și își fac veacul prin pădurile din imediata apropiere. Această îngrijorare, care ar putea fi în orice caz spre cel mai mare pericol pentru uzinele de aici, a fost adusă la cunoștința Comandamentului Militar [al Transilvaniei], care a anunțat încă înainte de asta Comandamentul General al Banatului pentru a lua, la rândul său, măsurile care ar putea opri la timp o răscoală așteptată în rândul românilor bănățeni”²⁰⁰.

¹⁹⁹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 17. Un ordin similar a fost adresat de comisarul regal Jankovics, tot la 21 noiembrie 1784, comitatului Caraș, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 60.

²⁰⁰ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. II (oct.–dec. 1784), ed. de Alexandru Neamțu, Costin Feneșan, Cristina Feneșan, București, Editura Academiei, 1983, doc. 139, p. 126: „Die Unterthanen aus dem Fiscal-Dorf Patrîna haben zu erkennen gegeben, daß auch von der Bannatischen Seite, der das gesagte Dorf am nächsten ist, Aufruhr und Räubereyen zu besorgen seyen, und daß sie dieses aus denen Zusammenrottirungen deren Bannatischen Bauren und aus derenselben Aufenthalt in den nächsten Wäldern vermuthen und schlüßen können. Man hat diese Besorgnis, welche denen hiesigen Werkern allerdings die gefährlichste seyn könnte, dem Militair-Commando eröffnet, welches dann auch schon vorgängig an das General-Commando im Bannat Anzeige macht, um von da aus Vorkehrungen treffen zu wollen, die dem besorgenden Aufstand der Bannatischen Wallachen bey Zeiten Einhalt thun möchten”.

Zvonurile fanteziste despre acțiuni violente ale românilor din zona Banatului i-au înspăimântat și pe nobilii transilvăneni refugiați la Hațeg. La 21 noiembrie 1784, deplângând victimele umane și distrugerile materiale datorate răsculaților, aceștia îi scriau cuprinși de panică vicecomitelui hunedorean Nopcsa Elek: „De aceea ne jeluim Domniei Tale și onoratei Table de judecată [a comitatului], cerând cuvenita protecție în această situație periculoasă pentru noi, iar aceasta cu atât mai mult cu cât și în Banat s-au năpustit să prade și au mânat vite fără număr spre Țara Românească, așa că ne putem teme cu deplin temei că, dacă vor năvăli încoace, vor găsi aici tovarăși din belșug”²⁰¹. Potrivit secretarului gubernial Johann Friedrich Seiwert, conducerea comitatului Hunedoara a raportat această situație Guberniului Transilvaniei la 23 noiembrie 1784, iar acesta a comunicat-o în aceeași zi Comandamentului Militar al Transilvaniei. Tot în ziua de 23 noiembrie comisarului gubernial Michael von Brukenthal, aflat la Sebeș, i s-a cerut de către Guberniu în mod imperativ să afle informații precise despre preținsele acte de violență comise în Banat și în legătură cu pericolul ca incursiuni ale răsculaților să se fi produs și dincolo de frontieră, în Țara Românească²⁰². În acest context, locotenent-colonelul Karp a luat legătura la 24 noiembrie 1784 cu Comandamentul Militar al Transilvaniei, căruia i-a raportat că se adresează Regimentului de graniță româno-iliric pentru a solicita ajutor în caz de nevoie²⁰³.

La 22 noiembrie 1784, Consiliul Locumtenențial Ungar le-a cerut comitatelor Timiș, Torontal, Caraș și Arad, din însărcinarea împăratului, să i se aducă la cunoștință numele persoanelor care se ilustraseră în mod deosebit la potolirea sau prevenirea extinderii răscoalei. În același timp conducerii celor patru comitate li s-a atras atenția să-și păstreze pe mai departe vigilența atâta vreme cât răscoala din Transilvania era încă departe să fi fost înăbușită²⁰⁴.

Tot la 22 noiembrie 1784, comisarul regal Jankovics i-a trimis Consiliului Locumtenențial Ungar, în continuarea raportului său din 9 noiembrie, o informare consistentă cu privire la măsurile pe care le dispusese pentru a preveni extinderea răscoalei românești din Transilvania în Banat. Înainte de toate, Jankovics a amintit patrulele mixte, formate din militari și civili înarmați, trimise să supravegheze zonele socotite nevralgice pentru apărare: de la Lipova, în comitatul Timiș, în lungul Mureșului, până la Lalașinț, la hotarul cu comitatul Caraș; în cercul Bulci din comitatul Caraș; în lungul drumului de la Lugoj la Făget, cu continuarea acestuia spre Coșava, Lăpușnic și Deva. De asemenea, orașul Vinga primise ordin și trimisese în cercul Lipova un grup de oameni înarmați. Infanteriști din garnizoana cetății Timișoara, transportați cu căruțele dincolo de Lipova și Lugoj, puseseră posturi de pază la poduri și la vadurile de trecere, patrulând în permanență pentru a zădărnici

²⁰¹ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. V: Tribunalul minier/Comitatul Hunedoara unit cu Zarandul, ed. de Mihail Cerghedeau, Vasile Ionaș, Ladislau Gyémánt, Viorel Vânătoru, București, Editura Academiei, 1990, doc. 162, p. 375: „Könyörgünk azért Nagyságodnak és a Tekintetes Nemes Táblának, ezen veszedelmünk között a segítő oltalomért annyival inkább, hogy a Bánátusból is prédára rohantanak és feles marhákat hajtottanak el Oláország felől, is méltán félhetünk, mivel ha kirohannak magoknak azonnal bővséges pártosokat találunk”.

²⁰² I.R.H., seria B: Izvoare narrative, vol. I, p. 243.

²⁰³ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VII, doc. 139, p. 288.

²⁰⁴ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 18.

orice tentativă de pătrundere a răsculaților în Banat. Ținând însă seama de faptul că, de-a lungul Mureșului și până la vărsarea acestuia în Tisa, românii constituiau cea mai mare parte a populației, Jankovics a menționat că, neîncrezându-se în patrulele și posturile de pază asigurate doar de români, le ordonase comitatelor Timiș și Caraș să aducă în zonă germani plătiți cu o soldă anumită, care să fie răspândiți printre români, „ca nu cumva aceștia, prin soli sau pe altă cale, să poată unelti cu răsculații din Transilvania”. În același timp, Jankovics a intervenit pe lângă Petru Petrovici, episcopul ortodox al Aradului, ca acesta să-și determine clerul de sub ascultare să nu mai repete vreo acțiune ca aceea făptuită de cei doi preoți din Butin, care voiseră să-i convertească la ortodoxie pe locuitorii reformați din Sebiș, promițându-le întocmirea unor scrisori care să-i apere de un atac al răsculaților. Jankovics a mai menționat, că funcționarii comitatensi trimiși pe lângă trupe luaseră măsuri pentru a împiedica refugierea răsculaților alungați din Transilvania în Banat. Nu în ultimul rând, Jankovics a accentuat, că le ceruse stăruitor funcționarilor comitatensi aflați pe lângă trupe să respecte ordinul suveranului cu privire la aplicarea justiției marțiale doar împotriva căpeteniilor și a răsculaților celor mai îndărătnici²⁰⁵.

Între timp, în ultimele zile ale lui noiembrie 1784 în Transilvania începuse faza confruntărilor armate deschise a cetelor de răsculați cu trupele de represieune, ciocnirile de la Brad, Râmeți și Lupșa-Valea Lupșii încheindu-se în avantajul răsculaților datorită folosirii iscusite a terenului, combinate cu atacul dat prin surprindere. În această conjunctură era de așteptat o recrudescență a acțiunilor răsculaților și în valea inferioară a Mureșului, posibilitate care a alarmat comitatele din zonă, chiar și pe cele mai îndepărtate. Astfel, la 24 noiembrie 1784 congregația generală a comitatului Csongrád întrunită la Szeged a adoptat, la rândul ei, măsurile de siguranță dispuse de Consiliul Locumtenențial Ungar, cu scopul de a împiedica o eventuală pătrundere a cetelor de răsculați²⁰⁶. A doua zi, vicecomitele Kárász István de Horgoš i-a raportat Consiliului Locumtenențial Ungar despre luarea acestor măsuri, propunând în același timp ca, datorită numărului mare de locuitori români din comitatele Csongrád, Békés, Cenad, Torontal, Timiș și Caraș, circulația liberă a acestora să fie strict controlată, iar nobilimea să fie înarmată pentru a putea riposta imediat în caz de nevoie²⁰⁷.

²⁰⁵ *Diplomatarium (II.2), doc. nr. 20. Raportul lui Jankovics a fost primit la Buda la 26 noiembrie 1784, având anexate nu mai puțin de cinci documente provenind din zona răscoalei de pe valea Mureșului în părțile bănățene. Astfel, la 16 noiembrie căpitanul de dragoni Schirmding din regimentul Württemberg îi raporta de la Valea Mare că, trecând Mureșul, va încerca să-i prindă „pe locuitorii fugiți împreună cu cnezii, cei care sunt mai cu seamă autorii incendiilor” (*profugi incolae cum knesiis, qui potissimum incendii auctores sunt*). A doua zi același căpitan Schirmding raporta că trimisese o patrulă formată dintr-un caporal și opt soldați la Birchiș, „unde poporul s-a manifestat încă de la început neliniștit, dar datorită preotului local a revenit la pace, iar acum toate sunt liniștite acolo” (*ubi principio quidem populus inquietum se exhibuerat, vel per popam suum rursus ad pacem dispositus est ac omnia ibi nunc tranquilla sunt*), vezi Gorun-Kovács, doc. 56, p. 66–67; vezi și F. Szilágyi, *A Hóra-világ*, p. 84 și D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 583.*

²⁰⁶ Gorun-Kovács, doc. 61, p. 73–75.

²⁰⁷ *Ibidem*, doc. 63, p. 77–78. La 7 decembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar a mai temperat pomirile belicoase ale autorităților de la Szeged, ordonând comitatului Csongrád doar supravegherea atentă a țărănimii din comitat, fără a întreprinde vreo acțiune care ar fi putut tulbura pacea și liniștea publică, vezi Gheorghe Gorun, *Reformismul austriac și violențele sociale din Europa Centrală 1750–1800*. Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 1998, p. 291.

Alarmat că, în pofida recomandărilor făcute, justiția marțială era folosită de autorități în mod abuziv, comisarul regal Jankovics i-a ordonat la 24 noiembrie 1784 comitatului Caraș să nu mai pronunțe sentințe capitale sau pedepse corporale împotriva răsculaților deja arestați sau care vor fi reținuți, aceștia urmând să fie mai întâi audiați de Comisia de investigare. În același timp, Jankovics a dat ordin ca locuitorii din Birchiș, care trecuseră Mureșul după incendierea localității Vărădia de Mureș, însușindu-și acolo diferite bunuri, să fie prinși și întemnițați în vederea audierii și judecării²⁰⁸. De altfel situația din zona bănățeană a Mureșului era departe să se fi liniștit pe deplin. La 26 noiembrie 1784 comisarul regal Jankovics a informat Consiliul Locumtenențial Ungar că, potrivit unui raport din ziua precedentă primit de la pretorul cercului Lipova, Deseo Ádám, „în ziua de 20 ale lunii prezente în pădurea moșiei Chesinț, care se învecinează cu târgul Lipova, au fost zărite două cete distincte de lotri, una formată din patru, alta din cinci persoane, numai că, în pofida urmăririi dispuse imediat, nu s-a reușit prinderea niciunuia”²⁰⁹. Comisarul regal Jankovics, care se pregătea să-și preia atribuțiile de investigare în Transilvania, a crezut, cu toate acestea, că poate asigura Consiliul Locumtenențial Ungar, la 29 noiembrie 1784, că „în Districtul Timișului, ale cărui hotare sunt păzite de orice rău chiar și acum, pacea și liniștea rămân netulburate”²¹⁰.

Răscoala românească izbucnită în Transilvania l-a blocat la Timișoara timp de șase săptămâni pe episcopul romano-catolic al Transilvaniei, Batthyányi Ignác, așa cum avea să-i relateze mai târziu, la 21 iunie 1788, într-un raport *ad limina* suveranului pontif Pius al VI-lea: „... când a venit anul 1784, fiind pe calea de întoarcere de la Praga, de unde plecasem așa cum am făgăduit, am fost nevoit să rămân la Timișoara șase săptămâni peste timpul de absență îngăduit din cauza răscoalei românilor, care a răscolit teritoriul prin care îmi trecea drumul, pustiindu-l prin fier și foc și umplându-l de omoruri. Am încercat și atunci să mă întorc, pentru a-i putea veni în ajutor cu puterile mele poporului ajuns în pericol, dar fiind blocate toate drumurile, nu m-am putut întoarce în dieceză [la Alba Iulia]”²¹¹. Papp János, un membru al suitei episcopului Batthyányi, i-a relatat din Timișoara, la 29 noiembrie 1784, bibliotecarului episcopal Dániel Imre amănunte cu privire la popasul forțat al înaltului ierarh în Banat: „Funesta răscoală a românilor care băntuie [și acum] a făcut primejdioase toate drumurile și ne-a împiedicat până în prezent să ne întoarcem

²⁰⁸ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 62. În răspunsul său, comitatul Caraș a raportat că temnița de la Lugoj era deja plină și a solicitat instrucțiuni în legătură cu modul de interogare a areștaților.

²⁰⁹ Gorun-Kovács, doc. 65, p. 81: „die 20-a praesentis duos distinctos latronum manipulos, quorum unum ex quatuor, alter vero ex 5 capitibus constabat, in silvis possessionis Kesincz, oppido Lippa viciniae, conspectos fuisse, instituta attamen illorum indilata persequitione, nuspiam repertos exstitisse”.

²¹⁰ Gorun-Kovács, doc. 67, p. 82: „in Districtu Temessieni, cuius limites actu etiam contra quaevis mala diligenter custodiantur, pacem et tranquillitatem imperturbatam vigere”.

²¹¹ Ion Dumitriu-Snagov, *La révolte des Roumains de Transylvanie en 1784. Contre-Réforme tardive et résistance nationale*, în „Revue d’histoire ecclésiastique”, vol. LXXXV/2, mai-juin 1990, p. 330: „... anno tamen 1784 accidit, ut dum Praga redirem, quorsum voti causa profectus fueram, ob tumultum Valachorum, qui illum terrae fractum, per quem mihi iter faciendum erat, ferro et igne vastabant ac caedibus compleverant, sex hebdomadas Tömösvarini, ultra absentiae tempus indultum, commorari debuerim. Tentavi et tunc redire, ut periclitanti populo coram, si opera mea subsidium ferre valeret, adessem, at viis omnibus obsessis, reditus mihi non patebat ad Dioecesim”.

în Transilvania. V-am scris de curând, în 17 ale acestei luni, că vom porni la drum. Am pornit, așadar, și am ajuns până la Lugoj, dar acolo, fiind avertizați printr-un curier venit de la Alba Iulia că răscoala este în creștere și drumurile sunt primejdioase, am făcut cale înapoi și am revenit aici [la Timișoara] în ziua de 19 ale acestei luni”. La decizia de întoarcere a contribuit fără îndoială și avertismentul primit de episcopul Batthyányi la Lugoj din partea generalului Jenei, comandantul Brigăzii de graniță de la Panciova, cu privire la „turbarea neîndurătoare a românilor”²¹².

Chiar dacă nu se afla în vecinătatea imediată a zonei în care se desfășura răscoala românească din Transilvania, siguranța domeniului minier din Banat a constituit dintotdeauna o preocupare constantă a autorităților, mai cu seamă datorită acțiunilor aproape de nestăvilit ale lotrilor. Deși evenimentele din Transilvania n-au avut un impact direct asupra zonei miniere din Banat, Direcția Minieră Bănățeană era totuși pe deplin conștientă că răscoala pornise în bună parte tocmai pe un alt domeniu minier, cel al Zlatnei, după cum și acolo, la fel ca la Oravița, Dognecea, Sasca, Moldova Nouă și Reșița, majoritatea covârșitoare a populației o constituiau românii afectați de același statut social și economic defavorizat, fiind supuși acelorași nedreptăți. De aceea Direcția Minieră Bănățeană s-a implicat fără ezitare în acțiunea comisarului regal Jankovics de controlare și, pe cât era cu putință, de eliminare a fenomenului lotriei. Astfel, la consfătuirea de la Timișoara din 26–27 septembrie 1784 a luat parte și un reprezentant al Direcției Miniere Bănățene, acesta participând la elaborarea planului general de combatere a lotriei. Între 3 și 8 noiembrie 1784, la lucrările congregației generale a comitatului Caraș desfășurate la Lugoj a participat ca reprezentant al Direcției Miniere Bănățene primperceptorul minier Johann Simon Rudolf. Revenit la Oravița, acesta i-a raportat conducerii Direcției Miniere Bănățene tot ceea ce aflase despre răscoala românească din Transilvania. Ascultase cu îngrijorare crescândă, la fel ca și ceilalți membri ai congregației comitatense, cele relatate de nobilul fugar Bisztrai Károly despre cele ce se întâmplau în Transilvania. Aflase cu stupefație, că în fruntea răsculaților s-ar afla „o persoană fără vreun nume (sic!), îmbrăcată nemțește și având ca însemn o cruciuliță din aur și o stea din aur, pretinzând că ar fi un comandant militar de acolo – desigur, faimosul Salis, personajul des întâlnit în mitologia răscoalei! –, precum și un țăran de rând numit Horea”. Rudolf a rămas puternic impresionat de actele de violență comise de răsculați împotriva stăpânilor de pământ și a funcționarilor, pilda celor îndurate de nobilul Bisztrai fiind cât se poate de elocventă. După cum a afirmat Rudolf mai apoi, la Oravița, vizitiul diligenței cu care se refugiase Bisztrai în Banat fusese tocmai acela care, pe drumul său din

²¹² I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. IX: Comitatul Alba de Jos/Comitatul Alba de Sus, ed. de Ladislau Gyémánt, Remus Câmpeanu, Ion Mircea, Anton Dörner. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, doc. 10, p. 28: „Funesta grassantium Valachorum seditio, quae omnes vias infestas reddidit, redire nos ad Transylvaniam usque dum prohibuit. Scripseram nuper 17-a huius, viam nos ingressuros. Ingressi sumus utique et usque Lugosinum persecuti fuimus, verum hic de inauspicata tumultu periculisque viarum staffetaliter Alba Carolina certiores redditi, gradum revocavimus hucque 19-a huius recepimus”; „crudelem Valachorum rabiem”; vezi și D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 435. Aflând de cele întâmplate episcopului Batthyányi, contele Eszterházy Károly, episcopul romano-catolic de Eger, l-a invitat, la 9 decembrie 1784, să-l găzduiască la sine până când se va termina răscoala românească din Transilvania, vezi I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. IX, doc. 13, p. 52–53.

Transilvania în Banat, ar fi adresat românilor bănățeni îndemnul de a se întoarce la casele lor, primind răspunsul ferm: „Asta ne place, poate dă Dumnezeu să se întâmple și la noi așa ceva!”. În acest caz confuzia făcută de Rudolf – vizitiul diligenței poștale, Anton Schmidt, se întorcea din Banat în Transilvania! – este evidentă, dar se datorește fără îndoială fie emoției care a marcat declarația nobilului Bisztrai, fie insuficienței cunoașterii a limbii maghiare de către funcționarul minier. În seara de 9 noiembrie 1784 Rudolf și ceilalți membri ai congregației cărășene au aflat noi amănunte despre răscoala din Transilvania de la alți nobili refugiați la Lugoj: văduva lui Szabó Mózes, vicepretorul Bernát Jakab și Szabó István. Potrivit relatărilor acestora, răsculații s-ar fi împărțit în trei cete: una care pornise spre Alba Iulia pentru a-și procura arme de foc, alta care se îndrepta spre Zlatna și o a treia care o luase spre comitatul Hunedoara, unde apucase să jefuiască deja casieria comitatensă. Cu mult mai îngrijorătoare era împrejurarea relatată de cei trei nobili fugari, cum că „mai mulți săteni români din Banat, care trecuseră dincolo [în Transilvania] și-ar fi exprimat dorința arzătoare să procedeze la fel cu ungurii de aici”. Toate aceste relatări au fost confirmate întru totul de alți numeroși nobili fugari ajunși la Lugoj în 9 și 10 noiembrie 1784. Din ceea ce reușise să mai afle, Rudolf le-a relatat superiorilor săi de la Oravița, că la Săvârșin răsculații le strigaseră peste Mureș românilor de pe malul bănățean „într-un mod cât se poate de nelegiuit, că posturile puse pe acea parte n-au niciun rost, deoarece, după ce își vor termina treaba în Transilvania, vor trece oricum Mureșul și îi vor omorî nu numai pe transilvănenii fugari ci și pe toți nobilii de dincolo care le vor ieși în cale”. Mai mult, răsculații de la Săvârșin s-ar fi interesat de funcționarii comitatului Caraș aflați cel mai aproape de graniță. Rudolf mai aflase la Lugoj că autoritățile comitatului Caraș ar fi primit informația, că în rândurile „adunăturii românești” de acolo „s-au făcut deja auzite amenințări primejdioase”, potrivit cărora, „dacă răul ar izbucni și aici, juzilor nobililor (pretorilor – C.F.) li se vor scoate măruntaiele din trup cu cângi de fier”. Potrivit celor constatate de Rudolf la Lugoj, nobilii transilvăneni refugiați acolo în cea mai mare grabă și lipsiți de orice mijloc de subzistență s-au văzut nevoiți să roage congregația comitatensă printr-o petiție, să le acorde ajutorul necesar supraviețuirii. Pentru a încerca să oprească extinderea răscoalei românești în Banat, autoritățile comitatului Caraș trimiseseră la hotarul spre Transilvania mai mulți funcționari însoțiți de pandurii comitatensi. Ca motiv al răsculării românilor, Rudolf aflase de la nobilii refugiați la Lugoj, că „supușii voiau să scape de supușenie (adică de iobăgie – C.F.) din cauza tratamentului mult prea aspru pe care îl îndurau din partea stăpânilor de pământ”. Rudolf le-a relatat apoi superiorilor săi de la Oravița zvonul pe care îl aflase de la nobilii refugiați, anume că „un ofițer dat afară din armată – din nou figura misterioasă a lui Salis! – ar fi stârnit gloata să se răscoale”, numai că „motivul adevărat al răscoalei” ar fi fost tratamentul neomenos la care erau supuși iobagii români. La finele relatării pe care a făcut-o conducerii Direcției Miniere Bănățene, Rudolf și-a exprimat speranța că, prin măsuri eficiente, răscoala va fi potolită cât de curând, mai ales că se apropia și iarna. „Cu toate acestea – încheia Rudolf –, trebuie să fim cât se poate de prudenți, ca nu cumva în primăvara viitoare focul domolit în cursul iernii să reizbucnească din cenușă sau ca (...) bandele de lotri de aici [din Banat] să sporească prin rebelii fugari din Transilvania”.

După ce a ascultat raportul mai mult decât îngrijorător și în același timp edificator al funcționarului său, Direcția Minieră Bănățeană a dispus tuturor oficiilor miniere și oficiului fierului aflate în subordinea sa luarea mai multor măsuri de siguranță. A raportat despre toate acestea Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit la 20 noiembrie 1784²¹³. Astfel oficiile miniere Oravița, Dognecea, Sasca, Moldova Nouă și oficiul fierului Reșița-Bocșa urmau să convină, de comun acord cu ofițerul-comandant al trupelor de apărare dislocate acolo, ca, în cazul unui atac neașteptat al „adunăturii rău-intenționate”, pentru apărarea fiecărei casierii miniere să fie lăsați doar soldații strict necesari, în vreme ce restul, împreună cu trupa înarmată de pază de la fiecare topitorie, să se îndrepte spre locul de adunare stabilit și să oprească orice încercare de pătrundere a vreunui atacator. Tuturor oficiilor miniere li s-a ordonat reținerea tuturor persoanelor care nu aveau pașapoarte valabile, dar mai ales a celor fugite din Transilvania, până la stabilirea certă a identității lor. De asemenea, oficiilor miniere li s-a cerut să supravegheze cu maximă atenție populația mai ales în zilele de târg, atunci când se adunau mulți țărani la un loc, să interzică „orice apeluri îngrijorătoare și primejdioase”, să-i rețină pe loc și să-i predea autorităților comitatense celor mai apropiate pe astfel de „instigatori”. În acest sens trebuiau să fie instruiți funcționarii de la oficiile miniere, supraveghetorii târgurilor și cârciumarii, cărora li se va recomanda „mare prudență și discreție deplină”, precum și atenție sporită, „ca nu cumva gloata să fie provocată și întărită și mai mult spre răscoală decât să fie ținută sub control”. Socotind că toate aceste măsuri satisfăceau doar în parte nevoia de securitate publică și de siguranță a topitoriilor și minelor, Direcția Minieră Bănățeană a rugat Camera Aulică pentru Monetării și Minerit să intervină pe lângă Consiliul Aulic de Război, ca în Banatul montanistic să mai fie trimisă măcar o a doua companie de infanterie la topitorii, iar la Reșița să fie turnate 18 tunuri de trei livre, câte trei piese pentru fiecare topitorie (Oravița, Dognecea, Sasca, Moldova Nouă, Reșița, Bocșa), pe care să le folosească în caz de nevoie.

Starea de nemulțumire și de tensiune socială din Banatul montanistic îi era de altfel cunoscută și comisarului regal de la Timișoara, contele Jankovics. La 30 noiembrie 1784, sub impresia evenimentelor din Transilvania, el l-a avertizat pe vicecomitele cărășan Madarász: „Mi s-a adus la cunoștință, că poporul din cercul Oraviței, dar mai cu seamă din plasa Sascăi, este tulburat din cauza tratamentului dur al mai multor funcționari, așa că este de temut să nu izbucnească într-o revoltă”²¹⁴.

La 3 decembrie 1784 Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a aprobat măsurile dispuse de Direcția Minieră Bănățeană pentru protejarea topitoriilor și minelor de un posibil atac. În schimb forul central vienez nu a fost de acord cu

²¹³ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 16.

²¹⁴ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 287: „Relatum est mihi, populum in processus Oraviczensi, praesertim in tractu Szaszzensi, nonnullorum magistratualium dura agendi commotum esse, ut metuendum sit, ne in turbam erumpat”; vezi și idem, *Cercetări istorice în arhivele și bibliotecile Ungariei și ale Transilvaniei*, în „Analele Academiei Române”, seria a II-a, secțiunea I-a, tomul II, București, 1884, p. 188.

turnarea celor 18 tunuri destinate apărării topitoriilor, securitatea acestora urmând să fie asigurată de comitatele Caraș și Timiș, sprijinite de Comandamentul Militar al Banatului²¹⁵. În aceeași zi Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a informat Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană despre temerile exprimate de Direcția Minieră Bănățeană în legătură cu posibilitatea extinderii răscoalei din Transilvania și în rândul românilor bănățeni și despre atitudinea pe care o recomandase într-o atare situație. În același timp, a solicitat un punct de vedere cu privire la o eventuală întărire a trupelor staționate în Banat²¹⁶. Drept răspuns, Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană a rugat Camera Aulică pentru Monetării și Minerit, la 13 decembrie 1784, să le ordone oficiilor miniere din subordine să apeleze doar la armată și la autoritățile comitatense pentru a primi ajutor împotriva răsculaților din Transilvania²¹⁷. Atât datorită evenimentelor din Transilvania, cât mai cu seamă din cauza intensificării acțiunilor întreprinse de bandele de lotri în Banatul montanistic, Direcția Minieră Bănățeană a intervenit din nou, la 31 decembrie 1784, pe lângă Camera Aulică pentru Monetării și Minerit. A cerut aprobarea ca, din fondurile Casieiei miniere, să cumpere 440 muschete cu baionetă la arsenalul din Timișoara, pentru a-i înzestra cu aceste arme pe mineri și lucrătorii de la topitorii. Direcția Minieră Bănățeană și-a argumentat cererea prin nevoia luării unor măsuri de protecție, „deoarece și în Banat se află popor de același neam [cu răsculații], gata să cuteze la întreprinderea unor acțiuni păgubitoare”. Cele 440 de arme aveau să fie repartizate astfel: 120 la Oravița, 80 la Dognecea, câte 60 la Sasca, Moldova Nouă, Bocșa și Reșița. Armele noi urmau să fie încredințate personalului tânăr, iar muschetele vechi celor vârstnici, folosiți la patrule nocturne prin localitățile miniere²¹⁸.

La 31 ianuarie 1785 Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a informat Consiliul Aulic de Război despre cererea Direcției Miniere Bănățene și a susținut-o, argumentând că „nemulțumirea izbucnită în Transilvania ... se face simțită și la populația din Banat, acum în orice caz mai cutezătoare în a întreprinde vreo acțiune, iar aceasta cu atât mai mult cu cât cei de aici (românii bănățeni -- C.F.), reuniți în bande de lotri, comit deja de mai mulți ani ticăloșii numeroase și tot mai grave, iar rebeliunea din Transilvania poate să le fi oferit o pildă și mai scelerată”. În consecință, Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a solicitat punerea la dispoziție a celor 440 de muschete cu baionete, achiziționate din fondurile Fiscului minier²¹⁹.

La 3 februarie 1785 Camera Aulică pentru Monetării și Minerit, deplângând faptul că Direcția Minieră Bănățeană încă nu ar fi primit planul Jankovics de combatere a lotriei, i-a dat asigurări Cancelariei Aulice Ungare și Transilvănene, că în Banatul montanistic vor fi aplicate toate măsurile de siguranță dispuse de Administrația Camerală timișană și de cele trei comitate (Timiș, Caraș și Torontal)²²⁰.

²¹⁵ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 24.

²¹⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 25.

²¹⁷ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 31.

²¹⁸ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 40.

²¹⁹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 67.

²²⁰ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 68.

Greoiul mecanism birocratic central s-a urmit în cele din urmă, iar la 12 februarie 1785 Consiliul Aulic de Război i-a trimis Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit planul de combatere a lotriei în Banat, pe care îl întocmise împreună cu Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană. Drept urmare, Direcției Miniere Bănățene urma să i se comunice refuzul de a i se pune la dispoziție cele 440 de muschete solicitate²²¹. Camera Aulică pentru Monetării și Minerit a stăruit însă pe mai departe pentru furnizarea acestor arme pe seama Direcției Miniere din Banat. La 17 februarie 1785 ea a argumentat această cerere Consiliului Aulic de Război prin faptul că cei mai mulți mineri și topitori din Banat erau germani, că aceștia trebuia să fie înzestrați cu arme de foc și să se instruiască în mânăuirea lor, pentru ca, în caz de nevoie, să fie capabili să apere minele și topitoriile protejate doar de efectivele mici de trupe regulate împotriva atacurilor date de bandele de lotri²²². În fine, la 12 martie 1785 Direcția Minieră Bănățeană i-a trimis Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit extrasul din planul Jankovics de combatere a lotriei din Banat, care se referea direct la regiunea minieră²²³.

Revenind la evenimentele de la finele lunii noiembrie 1784, constatăm că starea incertă de la hotarul de nord-est al Banatului s-a menținut în continuare. Astfel, la 30 noiembrie 1784 vicecomitele cărășan Madarász i-a raportat Consiliului Locumtenențial Ungar printr-un curier extraordinar, că la Ilia fuseseră zăriți mai mulți țărani înarmați, care au fost urmăriți de sublocotenentul Teleki cu 24 de soldați. Detașamentul lui Teleki a fost însă nevoit să revină în grabă la Dobra, deoarece se zvonise că va fi atacat în cursul nopții, așa că s-a cerut ajutor căpitanului Bürkl. Aflând toate acestea, Madarász i-a adresat o cerere de ajutor căpitanul de dragoni Hielscher din regimentul Württemberg, care se afla cu oamenii săi în cazarma de la Lugoj. A fost refuzat, sub motivul că, a doua zi, avea ordin să se deplaseze cu trupa sa la Pișchia. În urma raportului lui Madarász, generalul Koppenzoller a dat ordin printr-un curier rapid, ca trupele aflate la Lugoj să rămână pe loc, urmând să fie puse în marș spre hotarul cu Transilvania doar în urma unei cereri bine întemeiate a vicecomitelui. Motivul: din informațiile de care dispunea generalul, se părea că răscoala din Transilvania ar fi slăbit în intensitate²²⁴. Numai că, în realitate, situația era cu totul alta. La 7 decembrie 1784, la Mihăileni, în estul fostului comitat al Zărândului, avusese loc o confruntare armată decisivă între grupul principal de răsculați conduși de Horea și Cloșca și trupele comandate de locotenent-colonelul Kray. În urma înfrângerii suferite, Horea a decis peste puține zile dizolvarea grupului său și s-a refugiat împreună cu Cloșca în codrii Scorușetului/Scorăgetului din munții Gilăului, la nord de Albac. Încă înainte ca această ciocnire să aibă loc, autoritățile din zona direct amenințată, aflând desigur de concentrarea cetelor de răsculați, adresaseră cereri insistente de ajutor militar. Cel așteptat din Banat era în acele împrejurări de maximă importanță, așa cum se desprinde din apelul disperat adresat de baronul Bornemissza János, comitele suprem al comitatului Hunedoarei

²²¹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 69.

²²² Diplomatarium (II.2), doc. nr. 75.

²²³ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 77.

²²⁴ Gorun-Kovács, doc. 81, p. 97-98.

unit cu Zărandul, guvernatorului Samuel von Brukenthal la 9 decembrie 1784: „Am aflat, nu fără a resimți cea mai mare întristare, că ajutorul militar pus nouă la dispoziție în orice împrejurare de preavestitul domn general Koppenzoller, care ne este cât se poate de necesar și de binevenit, este pe cale să ne fi îngreunat. Excelența Voastră să binevoiască a-și aminti cu bunăvoință că, prin mai multe rapoarte pe care le-am trimis de aici, am adus la cunoștință cu adevărat, că în părțile de dincoace de Mureș, anume pe valea Căianului și în zona Ilia și Brănișca, de asemenea și în părțile cinstului regat al Ungariei și ale Banatului cuprins în acesta, o mulțime mare de oameni înarmați cu diferite lucruri caută să comită noi omoruri și revolte, care, este de temut și nu fără de motiv, vor fi și mai funeste nu numai pentru regiunea de aici, ci și pentru regatul învecinat al Ungariei”. De aceea Bornemissza îl conjura pe guvernatorul Brukenthal să intervină pentru aducerea cât mai rapidă de ajutoare militare, ca nu cumva „duhul amintițiilor locuitori să se înfierbânte, iar aceștia să comită fără îndoială noi grozăvii”²²⁵. Un contact pe cât de posibil pe atât de primejdios pentru autorități între românii răsculați din Transilvania și frații lor de sânge din Banat și din alte comitate de margine a constituit de altfel o preocupare constantă atât la Sibiu și Deva cât și la Timișoara și Buda. Drept urmare, la 13 decembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar a repetat ordinul dat comitatelor Caraș, Timiș, Arad, Bihor, Sătmăr și Maramureș, de a intercepta eventuala corespondență trimisă de răsculații din Transilvania, de a-i urmări și prinde pe emisari²²⁶.

Între timp, după primele ezitări, Iosif al II-lea a stabilit definitiv modul de acțiune pentru trupele și autoritățile din Transilvania la înăbușirea răscoalei românești. La 13 decembrie 1784, printr-o scrisoare autografă, suveranul i-a atras atenția noului general-comandant al Transilvaniei, feldmareșalului-locotenent Fabris, asupra obiectivelor generale al acțiunilor militare, în cursul cărora „trebuie ocupat înainte de toate cursul Mureșului, ca acești răufăcători să nu se poată cumva retrage în Țara Românească, așa că atât prin concentrarea grănicerilor români cât și prin folosirea Brigăzii Koppenzoller din Banat trebuie luate măsuri care să împiedice trecerea Mureșului, mai ales la Dobra, Deva și înspre Orăștie, unde munții le-ar putea oferi [răsculaților] o ocazie lesnicioasă [de a se ascunde]”. În opinia suveranului, „acțiunea principală trebuie să vizeze obiectivul ca ei [răsculații] să-și dea seama de seriozitatea reală a situației și să li se taie orice posibilitate de retragere, fiind împiedicați atât de la pătrunderea pe mai departe în alte comitate, cât și de la emigrarea din țară, deoarece dacă ei sau chiar numai conducătorii lor s-ar refugia în Țara Românească

²²⁵ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. V, doc. 209, p. 415: „Subaudio, non sine maxime doloris sensu, subsidium militare ab illustrissimo domino generale Koppenzoller nobis et summe necessarium et opportunum omnino occasione suppeditatam difficultari caepisse. Dignabitur Excellentia Vestra gratiose recordari in submissarum relationum serie hinc genuine relatum, in partibus Transmarusianis, nominanter valle Kajan ac dominiis Illye et Branytska, partibus inclyti Regni Hungariae atque eidem ingremiato Bannatui vicinis magnam hominum multitudinem varis instrumentis armatam ad novas caedes et tumultus aspirare, qui tam huic regioni quam etiam vicino Hungariae Regno funestiores esse non sine causa praemetuentur”; „praefatorum incolarum animi ad nova molimina certo certius incanduissent”.

²²⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 29.

ar putea provoca apoi mult rău”²²⁷. În aceeași zi de 13 decembrie 1784, Iosif al II-lea i-a dat ordin generalului Schackmin, generalul-comandant din Ungaria, să disloce în comitatele vecine cu aria de desfășurare a răscoalei brigăzile comandate de generalii Koppenzoller, în sud și Sturm, în nord. Printr-o manevră de clește, aceste două mari unități urmau să ocupe trecătorile dintre regatul ungar și Marele Principat, pătrunzând apoi pe teritoriul Transilvaniei. Generalul Koppenzoller avea ordin ca, împreună cu regimentul de dragoni Württemberg și cu unu-două batalioane de infanterie din garnizoana Timișoarei, trupe însoțite de artilerie de câmp, să pornească pe Mureș în sus pentru a ocupa valea acestuia de la Făget – Dobra până la Deva. Trupele lui Koppenzoller urmau să ocupe toate podurile peste Mureș, trăgând toate vasele pe malul stâng al fluviului, pentru a le tăia răsculaților posibilitatea unei refugieri prin pasul Vulcan în Țara Românească, „deoarece ar putea iniția de acolo incursiuni păgubitoare în Transilvania și ar putea urzi și întreține instigări primejdioase”²²⁸.

Aflat deja la Deva, unde a aflat cu siguranță de înfrângerea răsculaților la Mihăileni (7 decembrie 1784) și de dizolvarea oștii lui Horea, comisarul de investigare Jankovics a rugat cu toate acestea Consiliul Locumtenențial Ungar, la 17 decembrie 1784, ca trupele dislocate la hotarele comitatelor din Banat și Ungaria cu Transilvania (un escadron de cavalerie din regimentul Károlyi fusese dislocat în comitatele Timiș și Arad cu misiunea de a interveni în caz de nevoie) să fie lăsate pe loc cel puțin până la restabilirea deplină a liniștii, „chiar dacă siguranța publică în cele trei comitate din Districtul Timiș se menține până acum netulburată”. Motivul invocat de Jankovics era, că „cei mai mulți dintre locuitorii Districtului Timiș sunt de același neam cu cei din Transilvania, putând fi ușor determinați să îi egaleze în fapte rele dacă văd că armata nu este de față”²²⁹. De altfel, așa cum menționează Jankovics, în cele trei comitate ale Districtului Timișoarei nu fuseseră semnalate fenomene îngrijorătoare pentru menținerea ordinii și siguranței publice²³⁰. Sofronie

²²⁷ O. Beu, *op.cit.*, p. 67–68: „...da aber hauptsächlich die Maros zu besetzen ist, damit diese Frevler nicht etwa in die Wallachey ziehen können, so müssen sowohl durch die Zusammenziehung der wallachischen Gränzer als durch die Verwendung der Koppenzollerschen Brigade aus dem Bannat solche Anstalten getroffen werden, damit die Übersetzung der Maros, besonders bey Dobra, Deva und gegen Szászváros zu, wo die Gebirge ihnen hierzu eine Leichtigkeit zu verschaffen scheinen, davon verhindert werden”: „Das Hauptwerk kommt darauf an, daß sie wahren Ernst sehen und ihnen aller Rückzug abgeschnitten werde und daß sie sowohl vom weiteren Eindringen in andere Komitate als von ihrer Auswanderung aus dem Lande sicher verhindert werden, weil, wenn sie oder auch nur die Chefs sich in die Wallachey flüchteten, sie weiters viel Unheil anstellen würden”. În legătură cu planul de acțiune militară împotriva răsulaților, vezi Costin Feneșan, „Planul de campanie” al Comandamentului militar imperial din Transilvania în primele zile ale răscoalei românești de la 1784, în „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, 17–18 (1984–1985), p. 192–205.

²²⁸ Gheorghe Gorun, *Răscoala lui Horea în comitatul Bihor*, doc. 198, p. 288–291: „...weil sie nachhher von dort aus mehrere schädliche Incursionen in Siebenbürgen machen und gefährliche Aufwiegelungen spinsinnen und unterhalten können”.

²²⁹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 32.

²³⁰ La 20 decembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar le ordonase vicecomiților de Timiș, Torontal, Caraș, Arad, Csongrád, Békés, Bihor, Sătmar, Maramureș și Ugocsa să trimită în fiecare săptămână un raport despre orice ar fi privit răscoala românească din Transilvania și să vegheze în continuare la păstrarea păcii și liniștii publice, vezi Gorun-Kovács, doc. 112, p. 134. La 27 decembrie 1784 episcopul Sofronie Chirilovici al Timișoarei l-a asigurat pe comisarul regal Jankovics, că credincioșii ortodocși din Districtul Timișoarei aflați sub păstorirea sa fuseseră din nou îndrumați prin protopopi și preoți să nu tulbure în vreun fel pacea publică, vezi I. Lupaș, *Răscoala țaranilor din Transilvania*, p. 133–134.

Chirilovici, episcopul ortodox al Timișoarei, se lăuda, la rândul său, Consiliului Locumtenențial Ungar la 20 decembrie 1784 că, datorită strădaniilor clerului său, în satele din eparhia sa nu se înregistrase vreo manifestare suspectă, pacea și ordinea publică fiind în continuare netulburate²³¹. O știre de la Timișoara din 24 decembrie 1784 primită de ziarul „Presspurské Nowiny” din Bratislava și publicată în nr. 3 din 8 ianuarie 1785 ne înlesnește o privire ceva mai nuanțată asupra realității din comitatul Timiș: „În împrejurimile noastre este liniște, cu excepția unui ținut aflat la 6 mile de noi, unde se pregătea o răzvrătire, dar compania a patra din trupele noastre de protecție, împreună cu un divizion de dragoni Württemberg, au adus totul la normal”²³². De altfel un raport al generalului Koppenzoller de la sfârșitul lunii decembrie 1784 amintea îngrijorarea sa în legătură cu posibilitatea izbucnirii neașteptate a unei răzvrățiri la Fibiș și Alioș, în apropiere de Lipova²³³.

Chiar dacă se afla oarecum mai ferită de o pătrundere a răsculaților români din Transilvania, conducerea și nobilimea din comitatul Csongrád a trecut, așa cum vom vedea, prin aceeași stare de teamă și incertitudine ca în alte părți, lovite direct de unda marelui cutremur social și național. Astfel, la 8 decembrie 1784 vicecomitele Kárász István de Horgoš i-a făcut generalului conte Károlyi Antal, între alte demnități comite suprem de Sătmar²³⁴, o expunere amănunțită, străbătută de îngrijorare, în legătură cu ceea ce aflase despre „lucrurile înfiorătoare” săvârșite de răsculați. Nu încearcă deloc să-și ascundă teama față de o posibilă extindere a răscoalei: „Avem anumite motive să credem, ca nu cumva și românii care locuiesc în patria noastră [Ungaria] să se înfrățească cu ceilalți, deoarece atunci când au pătruns din Transilvania în nobilul comitat al Aradului, românii noștri li s-au alăturat pretutindeni, parte fiind trași în țepă, parte spânzurați”. Nici Kárász, la fel ca mulți alți contemporani, nu scapă din capcana știrilor fanteziste. Din cele auzite, el îi relatează generalului conte Károlyi, „că instigatorul acestui tumult ar fi Salis, ... dar acesta pare să se afle în Transilvania, deoarece n-a fost văzut pe aici, ci doar tovarășul său numit Horea”, care s-ar fi retras cu 900 de oameni în pădurile și munții din comitatul Zărând. O altă știre fantezistă – adusă la Timișoara de un curier venit din Transilvania – pe care vicecomitele Kárász a ținut să i-o împărtășească generalului conte Károlyi, socotind probabil că îl va bucura, a fost cea referitoare la prinderea fiului lui Horea „în haina lui cu găitane” și tragerea în țepă a acestuia la Sibiu. În cele din urmă Kárász l-a informat pe generalul Károlyi în legătură cu măsurile luate în comitatul Csongrád pentru a se face față unui eventual atac al răsculaților. Astfel, la hotarele

²³¹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 36.

²³² I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III: Presă. Broșuri 1784–1785, ed. de Nicolae Edroiu, Ladislav Gyémánt, Volker Wollmann, Eva Selecká-Márza, București, Editura Academiei, 1984, p. 22.

²³³ D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 219.

²³⁴ Contele Károlyi Antal de Careii Mari (1732–1791), mare proprietar de moșii în comitatele Sătmar, Csongrád și Békés, a urmat în paralel o carieră administrativă și militară. În urma participării la Războiul de 7 ani a fost decorat cu crucea de cavaler a Ordinului Maria Tereza și avansat la gradul de general-maior (1758). După numirea în funcția de comite suprem de Sătmar (1758), în 1760 a fost promovat ca judecător al Tablei septemvirale. Avansat la gradul de feldmareșal-locotenent (1766), el a devenit și mare vistiernic regal (1775), iar apoi consilier aulic secret (1776). Odată cu avansarea la gradul de general de artilerie (1787) el a devenit și căpitan al Gărzii ungare personale a suveranului. În 1790 a refuzat dregătoria de ban al Croației și Dalmației, fiind în schimb decorat cu Ordinul Lânii de Aur.

cu comitatele Cenad și Békés fuseseră trimiși să patruleze 54 de oameni călare, cu misiunea de a supraveghea populația românească și de a da alarma în cazul unui atac. De asemenea, se dispusese așezarea unor străji pe malul Tisei, iar corăbiile și bărcile fuseseră trase de pe malul stâng pentru a fi împiedicată orice posibilitate de trecere a fluviului. Locuitorilor din comitatul Csongrád li se interzisese deplasarea fără pașaport dintr-un sat în altul. În același timp, Consiliului Locumtenențial Ungar i se solicitase pe lângă trimiterea de trupe suplimentare și aprobarea pentru declanșarea insurecției nobiliare²³⁵.

La 12 decembrie 1784 vicecomitele Kárász a revenit cu o nouă scrisoare adresată generalului conte Károlyi. De această dată l-a informat că, potrivit știrilor primite din Transilvania, răscoala s-ar fi liniștit, dar – continuă Kárász – „se crede că e mai curând vorba de un armistițiu”, deoarece apropierea iernii i-ar obliga pe răsculați să se liniștească. În schimb Kárász este alarmat, că răsculații „au trimis vorbă în comitatul Caraș că, dacă vor pătrunde acolo, [românimea] va ține cu ei”, ca semn al acestei atitudini fiecare sat trebuind să arboreze un steag alb pentru a nu fi trecut prin foc. Aflând că Jankovics se afla încă la Arad, Kárász i-a mărturisit generalului Károlyi fără ezitare, că nu ar cuteza să se ducă în Transilvania, cum urma să procedeze comisarul regal, de frica românilor. Ca măsuri pentru a preveni extinderea răscoalei, Kárász a menționat că autoritățile din comitatul Bács dispuseseră, la rândul lor, străji pe malul Tisei pentru a împiedica orice tentativă neautorizată de trecere, deoarece în comitatul învecinat al Torontalului „se găsesc cu adevărat destui oameni răi, care abia așteaptă o ocazie [pentru a comite vreo faptă necugetată]”. Comentariul final al lui Kárász ne dezvăluie pe deplin starea de spirit care îl stăpânea: „Să ne ferească Dumnezeu, ca românimea [răsculată] să pătrundă în comitatul Caraș, deoarece, dacă va intra în această parte a țării, poate nu vom mai găsi niciun petec de pământ pe care să ne putem menține și împotrivi”²³⁶.

Nici în scrisoarea pe care vicecomitele Kárász a adresat-o generalului conte Károlyi la 23 decembrie 1784 – poate neaflând încă de ciocnirea de la Mihăileni și de urmările acesteia –, înaltul funcționar nu s-a arătat mai optimist. El a deplâns faptul, că măsurile luate de comitatul Torontal pentru a preveni extinderea posibilă a răscoalei fuseseră dezavuate de Consiliul Locumtenențial Ungar. Și-a exprimat temerea că, dacă s-ar produce vreo ridicare a românilor din comitatul Cenad, autoritățile din comitatul Torontal s-ar vedea lipsite de orice apărare, deoarece partea cea mai mare a trupelor de la Szeged, Csongrád și Szentes fusese trimisă la Arad. Drept urmare, Kárász l-a rugat pe generalul Károlyi să intervină pe lângă Consiliul Locumtenențial Ungar pentru a aproba măcar înarmarea nobililor și a stăpânilor de pământ din comitatul Torontal dacă nu vor fi trimise noi unități militare și nu vor fi lăsate în vigoare măsurile luate până atunci. Plin de îngrijorare și deopotrivă de revoltă, Kárász se întreba: „Așteptăm, oare, ca mai întâi să ne ardă și să ne pustiască moșiile și casele, să ne răpească și ucidă soțiile și copiii, iar după ce toate acestea se vor fi întâmplat, abia atunci să ne gândim la apărare? Ce treabă-i

²³⁵ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 27.

²³⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 28.

asta, ce urmări poate, oare, avea? ... Mă gândesc doar, ce se va întâmpla dacă se răscoală cumva românii din comitatul învecinat al Cenadului ... Dacă se întâmplă așa ceva, se vor năpusti și asupra comitatului nostru și în cinci ore vor fi la Hodmezővásárhely”²³⁷.

Nici în scrisoarea pe care vicecomitele Kárász i-a adresat-o generalului conte Károlyi la 21 ianuarie 1785 – când răscoala românească din Transilvania fusese deja înăbușită și conducătorii ei arestați – înaltul funcționar nu-și regăsește liniștea. Mai mult, îl informează pe Károlyi despre zvonul de-a dreptul grotesc în legătură cu prezența la Szeged a unor răsculați români îmbrăcați în straie femeiești, ceea ce făcuse necesară rechemarea sa de la Becej în capitala comitatului. Kárász era profund îngrijorat și de faptul că, deși Horea și Cloșca împreună cu alți 45 de răsculați de frunte fuseseră prinși, ceea ce duse la calmarea românilor din Transilvania, totuși aceștia „nici acum nu vor să le lucreze domnilor de pământ”. Stăpânit de o adevărată psihoză a răscoalei, Kárász scria: „Nu știu cine i-a relatat Excelenței Sale stimatului domn comite suprem [de Csongrád]”²³⁸, că mai mulți bărbați dintre românii răsculați din Transilvania au fost zăriți la Szeged îmbrăcați în straie femeiești și că populația din comitat așteaptă și venirea altora, că mormăie ca vitele, ține sfat și nu vrea să dea ascultare nici funcționarilor nobilului comitat și nici stăpânilor de pământ”. Până la urmă, Kárász conchide, totuși, ceva mai relaxat: „Ceea ce i s-a relatat Excelenței Sale domnului comite suprem despre bărbații români sunt simple povești”²³⁹.

Nu este mai puțin adevărat, că atmosfera de teamă și tensiune atât în rândurile nobilimii cât și a oficialităților comitatense a fost întreținută până la jumătatea lunii decembrie 1784 și de unele relatări provenite de la ofițerii imperiali trimiși să pună capăt răscoalei. În acest sens sunt sugestive cele două scrisori adresate de stegarul Anton Bubna amintitului general conte Károlyi. Prima scrisoare, trimisă la 17 decembrie 1784 din Petriș, descria aproape cinematografic acțiunile cetelor de răsculați români pe valea Mureșului, așa cum fuseseră înregistrate de stegarul Bubna, comandantul unui detașament militar de urmărire²⁴⁰. În aceeași zi Bubna îi relata generalului Károlyi într-o nouă scrisoare despre acțiunile răsculaților desfășurate pe valea Mureșului, de la Petriș până la Odvoș, în intervalul 7–10 noiembrie 1784, despre înfrângerea acestora la Deva, despre încercuirea lui Horea și a oamenilor săi în munții de dincolo de Brad. Drept urmare, potrivit lui Bubna exista speranța ca, de foame, răsculații să capituleze, chiar dacă, așa cum se zvonea, ar primi neconținut ajutor din Țara Românească. Din acest tablou nu putea lipsi, desigur, nici figura de acum familiară a lui Salis, „despre care încă nu se știe cine este”. Așa cum afirmă Bubna, Salis ar fi venit în Transilvania unde, trecând din sat în sat, le-ar fi spus românilor că era trimis de împărat să-i adune pentru a-i ucide pe nobilii unguri și a le pustii bunurile. Pentru a

²³⁷ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 38.

²³⁸ Este vorba de contele Pálffy Lipót.

²³⁹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 65.

²⁴⁰ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 33. Este de remarcat faptul că, prins în vârtoarea evenimentelor, Bubna fusese nevoit să-și prepare cearșaful necesar la scris din praf de pușcă.

câștiga încrederea românilor, el le-ar fi arătat o foaie de pergament scrisă cu litere de aur, afirmând că era ordinul dat de împărat și cerându-le celor care îl ascultau să-i jure credință și să păstreze tăcerea. Tot acest enigmatic Salis i-ar fi împărțit pe răsculații români în trei cete mari. Pentru a întregi confuzia, Bubna afirmă apoi despre Salis că, „pe cât se pare, ar fi un ofițer dat afară din armată, dar, deoarece încă nu a fost prins, nu se știe nimic sigur despre originea sa”. Mai mult, după ce l-ar fi numit (sic!) conducător al răsculaților pe Horea – despre care stegarul imperial afirmă că „pare foarte iscusit” – fantomaticul Salis „a dispărut cu totul și nu se știe unde se mai află”²⁴¹. În finalul scrisorii sale, Bubna a ținut să repete informația – de altfel eronată –, că „Horea, acest răufăcător, primește încă fără încetare întăriri din Țara Românească”, tot Bubna, referindu-se la cele declarate de unele căpetenii ale răsculaților prinse mai demult, a mai adăugat că, datorită foametei tot mai mari în rândul oamenilor săi, „Horea ar plăti bucuros doi florini pentru o ferdelă de grâu”²⁴². În orice caz, după înfrângerea de la Mihăileni (7 decembrie 1784) soarta răscoalei românești era pecetluită definitiv.

În pofida redobândirii controlului în Transilvania de către autoritățile militare și civile, în comitatele bănățene o recrudescentă neașteptată a acțiunilor bandelor de lotri a continuat să le impună o atenție nediminuată. Astfel, la 30 decembrie 1784 Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană i-a propus suveranului ca, în contextul atacării de către bande de lotri a casieriiilor camerale de la Chevereșul Mare, Lugoj și Ocna de Fier, pentru protejarea acestora și a încasatorilor de dări să fie angajați mai mulți dorobanți (*Trabanten*) dacă nu puteau fi trimise detașamente militare. Cancelaria Aulică a dezavuat însă propunerea făcută de comitatul Timiș ca, pentru a se împotrivi unui posibil atac al răsculaților, comunitățile germane din Zăbrani (Guttenbrunn) și Lipova să fie înarmate cu arme de foc din arsenalul de la Timișoara. În rezoluția sa, Iosif al II-lea a interzis categoric distribuirea de arme către populația civilă și a ordonat în același timp luarea unor măsuri eficiente de supraveghere a persoanelor suspecte din fiecare sat, patrulări și străji de noapte, precum și confiscarea armelor de foc găsite cu ocazia perchizițiilor. Pe lângă toate acestea, suveranul a cerut continuarea cu și mai multă energie a poterelor trimise pe urmele lotrilor și angajarea, cu soldă, a mai multor grăniceri din cele două regimente bănățene de graniță, socotiți a fi mai eficienți la protejarea percepțiilor și a banilor publici. Concluzia împăratului la cele relatate de Cancelaria Aulică: „Această informare îmi servește, din nou, drept știre prea puțin plăcută”²⁴³.

Între timp, neavând încă știri despre prinderea lui Horea și Cloșca, autoritățile centrale și locale au dispus la 27 decembrie 1784 măsuri stricte pentru

²⁴¹ Cu privire la persoana și acțiunile lui Salis, în istoriografia română s-a născut o dispută care continuă și în prezent, vezi mai ales Carol Göllner, *Participarea emisarilor Mihail Popescu și Salis la revoluția lui Horea*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, vol. VI (1931–1935), Cluj, 1936, p. 503–514; Michael Auner, *Participarea lui Salis la răscoala țărănilor din Ardeal*, în „Revista Istorică”, 23 (1937), p. 13–25; Carol Göllner, *Existența și activitatea lui Salis*, în „Revista Istorică”, 25 (1939), p. 44–49 și D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 363–366, vol. II, p. 649–651 și p. 665–667.

²⁴² Diplomatarium (II.2), doc. nr. 34.

²⁴³ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 39.

interceptarea și capturarea lor²⁴⁴. În mod cu totul special au fost vizate comitatele de la hotarul cu Marele Principat al Transilvaniei. La 31 decembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar le-a adus la cunoștință comitatelor Timiș, Torontal, Caraș, Arad, Cenad, Békés, Csongrád, Bihor, Sătmár, Szabolcs, Bereg, Ugocsa și Maramureș posibila încercare a lui Horea și Cloșca de a fugi prin trecătoarea de la Negreni din comitatul Bihor, de unde ar fi putut încerca să-i stârnească pe români la răscoală. De aceea, conducerii tuturor acestor comitate li s-a cerut supravegherea cu maximă atenție a tuturor drumurilor și potecilor din munți și deopotrivă a populației românești, acțiune care trebuia realizată prin cooperarea permanentă a autorităților civile cu trupele imperiale aflate în apropiere²⁴⁵. Dând curs acestui ordin, congregația comitatensă a Carașului, întrunită la Lugoj la 10 ianuarie 1785, a ordonat funcționarilor săi continuarea acțiunii de supraveghere a drumurilor și podurilor deopotrivă cu observarea atentă a populației românești. Pretorii, notarii și juzii sătești au primit ordinul să-i rețină pe toți aceia care nu puteau prezenta un pașaport valabil. Oficiului sării de la Valea Mare, care exercita controlul în zona Birchiș, Direcției Miniere Bănățene și Regimentului de graniță româno-iliric le-a fost trimisă, ce-i drept *post festum*, descrierea lui Horea și Cloșca²⁴⁶. Încă la 6 ianuarie 1785, dând curs ordinului primit de la Consiliul Locumtenențial Ungar, vicecomitele Madarász îi raportase acestuia că, în Caraș, „nu s-a întâmplat absolut nimic, ba mai mult, poporul de pe teritoriul acestui comitat se află până în prezent neconținut în stare pașnică”²⁴⁷.

Comitatul Timiș a raportat, la rândul lui, Consiliului Locumtenențial Ungar, la 6 ianuarie 1785, măsurile pe care le luase pentru supravegherea hotarelor comitatului, mai ales în lungul Mureșului, pentru a împiedica fuga eventuală a lui Horea și Cloșca. Astfel, potrivit vicecomitelui Sigismund Lovasz de Utviniș, la Mureș fusese trimiși patru pretori însoțiți de persoane de încredere pentru a coordona supravegherea cât mai eficientă. Morarilor de la Mureș li s-a poruncit să-i observe pe toți străinii, să-i legitimizeze și să-i rețină pe cei suspecti. De asemenea, Lovasz s-a dus și la Aradul Nou pentru a-l pune la curent pe vicecomitele Forrai cu

²⁴⁴ La 2 ianuarie 1785 Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană i-a raportat împăratului că fusese informată despre posibila intenție a lui Horea de a veni la Viena, așa că Iosif al II-lea a dispus ca semnalmentele lui să-i fie trimise Poliției vieneze pentru a-l prinde dacă ar fi reușit să ajungă în capitala Imperiului. În raportul cancelarului aulic Eszterházy fusese avansată și eventualitatea ca Horea să se refugieze în Țara Românească sau în Moldova. De altfel, convins mai mult de această posibilitate, Cancelaria Aulică Transilvăneană i-a atras atenția Guberniului Transilvaniei, la 4 ianuarie 1785, că Horea și ceilalți conducători ai răscoalei „vor căuta să se îndrepte mai mult spre granița cu Țara Românească” (*daß sie vielmehr ihre Wege gegen die walachische Grenze zu nehmen trachten werden*), vezi Ioan Fruma, *Horea. Procesul și martiriul său*, Sibiu, Editura „Dacia Traiană”, 1947, p. 60.

²⁴⁵ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 41. Cu această ocazie, comitatelor le-a fost trimisă și descrierea lui Horea și Cloșca.

²⁴⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 45.

²⁴⁷ Gorun-Kovács, doc. 152, p. 176. La 7 ianuarie 1785 baronul Franz Ladislaus Orczy, președintele Administrației Camerale din Timișoara, i-a solicitat comisarului de investigație Jankovics să-i aprobe, din motive personale, un concediu de șase săptămâni, în condițiile în care Horea și Cloșca fuseseră deja prinși, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 43. Cămara Regală Ungară a aprobat, la 12 ianuarie 1785, această solicitare, cu condiția ca, înainte de plecare, Orczy să asigure continuitatea serviciului în cele mai bune condiții, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 61.

măsurile pe care le luase și pentru a-l ruga să întreprindă aceeași pași la hotarele cu comitatul Bihor. Nici vicecomitele Lovasz n-a scăpat, la rândul său, de zvonurile – cele mai multe neîntemeiate – care se răspândeau pe atunci cu maximă celeritate. Astfel, Lovasz aducea la cunoștința Consiliului Locumtenențial Ungar știrea, că Horea ar fi înoptat în casa unui român din Țiria, iar a doua zi ar fi pornit-o călare spre Cherechiu (în prezent Caporal Alexa – C.F.). Drept urmare, pentru verificarea acestei informații fuseseră trimiși funcționari comitatensi, iar aceasta cu atât mai mult, cu cât o copilă din Țiria afirmase că pe la ei circula zvonul despre prezența fugarului Horea. Lovasz era însă de părere că, datorită măsurilor luate, Horea nu se va îndrepta spre comitatul Timiș, ci va încerca să scape trecând prin Maramureș, cu intenția de a ajunge la Viena și de a obține iertarea din partea împăratului. Cu toate că, potrivit vicecomitelui Lovasz, în comitatul Timiș domnea calmul, „ne vor mai aștepta multe altele, deoarece, dacă populația românească va fi ținută departe de o răscoală și de jafuri în urma veghei efectuate de soldații înarmați și a iernii aspre, odată cu venirea verii îndrăzneala ei va crește și nu va putea fi înfrântă nici prin îndemnul celor trimiși de către episcopi, ci va spori mereu mai mult”. În aceste împrejurări, socotea Lovasz, „nu putem fi siguri de viața noastră”, deoarece românii vor profita de mijloacele limitate de apărare ale autorităților. De altfel credem că, în pofida optimismului de moment afișat de vicecomitele timișan, recrudescența violentă a acțiunilor bandelor de lotri l-au adus rapid pe tărâmul realității. Astfel, chiar Lovasz îi raporta Consiliului Locumtenențial Ungar două incidente grave: o bandă formată din șase lotri îl omorâse pe judele sătesc (chinezul) din Jamul Mare și îl rânise grav pe încasatorul de dări din Vârșeț, în vreme ce autori necunoscuți incendiaseră rezervele de furaj aparținând nobilului Szebeni János din Secaș²⁴⁸. Cumulate, toate aceste știri și constatări l-au determinat pe Lovasz ca, la finele raportului său să izbucnească – asemeni atâtor altor contemporani ai săi – într-o violentă diatribă la adresa românilor: „Până când acest neam barbar, de la care numai că nu simți cum răsuflă cruzimea, nu va fi deprins cu bunele rânduieli și roade și nu va fi readus la așezămintele unui popor cu bune moravuri, contribuabilii de treabă mult mai valoroși, precum și cetățenii patriei vor ajunge să fie ori storși cu totul ori vor pieri în mod jalnic ca victime ale acestei specii ticăloase. după pilda nobililor și funcționarilor uciși în Transilvania. o pildă pe care acest neam o va avea mereu în fața ochilor, ba mai mult, acesta ar putea cuteza să făptuiască lucruri și mai grave, pentru a căror înfrânare nu mai rămâne altă soluție decât ca aceia, care pornesc o răscoală nelegiuită sau tulbură pacea și liniștea publică, să fie pedepsiți conform cu legea la pedeapsa cu moartea și, ca urmare a exemplului dat în acest fel, ceilalți să se teamă și să se lepede de cruzimea și de nelegiuirile lor”. În final, Lovasz își revarsă toată ura sa față de români, dar își exprimă la fel de limpede îngrijorarea că, deși pacea și liniștea fuseseră restabilite în Transilvania, totuși „nu trebuie să-i dai crezare nici celui mai de treabă român, chiar și atunci când e pe moarte, deoarece dacă el însuși nu va mai putea face vreun rău, cu siguranță îi va încuraja pe fiii săi să săvârșească orice fel de cruzimi”²⁴⁹.

²⁴⁸ Szebeni cumpărase moșia Secaș la licitația din 1782.

²⁴⁹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 42.

Știrea prinderii lui Horea și Cloșca, la 27 decembrie 1784, a fost adusă la Timișoara abia la 4 ianuarie 1785, în jurul orei 23, de un curier trimis de la Deva de comisarul de investigație Jankovics²⁵⁰. Tot acesta îi va confirma vicecomitelui timișan Lovasz, printr-o scrisoare din 5 ianuarie 1785, știrea mult așteptată despre capturarea celor doi conducători ai răscoalei românești. La 24 ianuarie 1785 Lovasz putea să-i raporteze, în fine, Consiliului Locumtenențial Ungar că, „din cele ce s-au întâmplat pe teritoriul acestui comitat [Timiș], n-am sesizat nimic potrivit siguranței și liniștii publice”²⁵¹.

Chiar dacă Horea și Cloșca fuseseră prinși iar împotriva foștilor răsculați se dezlănțuise o teroare nemiloasă, totuși autoritățile din comitatele transilvănene afectate direct de eveniment simțeau cu acuitate că vulcanul nemulțumirilor sociale și naționale ale românilor continua să clocotească, putând reizbucni oricând și implicând oameni dintr-o arie geografică mult mai întinsă, inclusiv din Banat. Bunăoară, conducerea comitatului Hunedoarei unit cu Zărandul îi scria Guberniului Transilvaniei următoarele la 9 ianuarie 1785: „Circulă teama îndreptățită, ca nu cumva, după ce vor înceta pedicile puse de iarnă, românii să înceapă să bântuie nu numai împotriva ungarilor, așa cum au făcut-o până acum, ci chiar împotriva tuturor neamurilor diferite de al lor. Ei ar putea să atragă la răspândirea mai intensă și mai rapidă a tulburărilor o mulțime periculoasă dintre frații lor de neam atât din Moldova, Țara Românească și dintr-o mare parte a Iliriei (adică, din Serbia – C.F.) cât și din Districtul Timișoarei și comitatele Arad și Bihor”. În opinia conducerii hunedorene, acestui pericol i se putea pune capăt prin prinderea și pedepsirea exemplară a fruntașilor și prin confiscarea armelor deținute de români. Totodată, era socotit insuficient numărul de trupe de ajutor venite din Banat și dislocate dincolo de Mureș, în cercul Zărand și târgul Zlatna, după cum nu erau îndestulătoare nici cele aflate prin satele din districtul Hațeg și de la hotarul de munte spre Țara Românească²⁵².

Câteva zile mai târziu, la 14 ianuarie 1785, tot autoritățile comitatului Hunedoara s-au adresat Guberniului Transilvaniei cu rugămintea, ca numărul trupelor dislocate acolo să nu fie nicidecum redus: „Ne rugăm din nou preasupus, ca numărul stabilit de militari și de străji care urmează să rămână pe timpul verii în acest cerc de graniță [al Hațegului], aflat mai aproape de fălcile răsculaților români decât alte cercuri, să rămână neschimbat, pentru ca acestea să fie eficiente în zona expusă de la hotarul de munte cu Țara Românească și de la cel cu comitatele Caraș, Arad și Bihor, iar în afară de asta să poată fi apărat, pe lângă târgurile Hunedoara și Deva, și districtul Hațegului și să fie împiedicate emigrările în părțile de munte ale

²⁵⁰ Iosif al II-lea a primit știrea prinderii lui Horea și Cloșca abia la 10 ianuarie 1785, vezi I. Fruma, *op. cit.* p. 70. Crișan a fost prins abia la 30 ianuarie 1785.

²⁵¹ Gorun-Kovács, doc. 189, p. 212: „nihil in gremio comitatus huius, quod publicae securitati et tranquillitati adversum esse, observassem”.

²⁵² I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VI, doc. 93, p. 257: „... iustus metus subversatur, ne cessante hiemis impedimento, Valachi non tantum contra Hungaros, prout hactenus factum, sed contra omnes reliquos nationes à generatione eorum diversas grassari incipiant eo maiori ociorique turbulentiorum propagationem, quod ex Moldavia, Valachia magnoque Illyrici parte, item ex Districtu Tömösiensi comitatibusque Aradiensi ac Bihariensi fratrum suorum congenerationalium periculosam multitudinem in societatem suam pertrahere possint”.

Țării Românești, fiind întărite și trupele din cercurile de dincoace și de dincolo de Mureș și din cercul Zărandului”²⁵³.

Începând cu jumătatea lunii ianuarie 1785, grija autorităților centrale și locale s-a îndreptat, pe de o parte, spre investigarea și pedepsirea celor care luaseră parte la răscoală, pe de altă parte spre luarea unor măsuri eficiente de supraveghere a populației românești, fără a-i oferi însă acesteia noi temeuri de nemulțumire. În acest sens Consiliul Locumtenențial Ungar i-a cerut vicecomitelui Madarász, la 17 ianuarie 1785, ca în vederea păstrării liniștii în comitat „să fie evitate toate cheltuielile fără rost, care ar spori greutatea populației contribuabile”²⁵⁴.

Pe cât de nepăsătoare fuseseră autoritățile centrale și locale față de situația tot mai grea a românilor, cea care îi determinase să se răscoale, pe atât de prevenitoare s-au manifestat pentru a-i recompensa pe funcționarii comitatensii care se ilustraseră în acțiunea de stăvilire a românilor răsculați. Astfel, încă la 22 noiembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar i-a cerut conducerii comitatului Caraș să-i comunice numele funcționarilor care se remarcaseră până atunci la apărarea hotarelor comitatului de o posibilă pătrundere a cetelor de răsculați din Transilvania²⁵⁵. Încă la 9 noiembrie 1784 administrația cărășană îi nominalizase pe cei zece funcționari trimiși la hotarele spre Transilvania ale comitatului, aceștia străduindu-se ca, „fie prin îndemnuri stăruitoare, fie prin vigilență neîntreruptă” să îndepărteze pericolul, „ba chiar și ticăloșia care începuse să-i cuprindă pe unii dintre locuitorii comitatului nostru, anume pe aceia care nu se deosebeau de transilvăneni prin însușiri și modul de gândire”²⁵⁶. La 10 ianuarie 1785 congregația comitatului Caraș i-a înaintat Consiliului Locumtenențial Ungar lista funcționarilor remarcați: pretorul Valentovics József care, aflat la Birchiș, luase măsurile necesare pentru a împiedica trecerea peste Mureș a răsculaților de la Vărădia de Mureș, aflată pe celălalt mal; vicepretorul Szluka András care, aflat la Coșevița, pusese străji pentru a supraveghea mișcările răsculaților, apoi, îmbrăcat în straie țărănești și deopotrivă prin iscoade, adunase diferite informații, aflând cu acest prilej locul în care se aflau doi boi jefuiți de răsculați și pe care i-a restituit proprietarului, după care contribuise la buna aprovizionare a trupelor imperiale aflate în marș spre Transilvania; asesorul Szij János care, aflat la Sălciua, recuperase mai multe piese din argintăria vicecomitelui arădean Forrai jefuită de răsculați la Săvârșin și restituite apoi proprietarului; asesorul Zimányi József care, aflat la Căpâlnaș, îi determinase cu vorba bună pe răsculații care jefuiseră Săvârșinul și intenționau să-i dea foc casei din Căpâlnaș a asesorului cărășan Sarlay György să renunțe la planul lor. În lista celor remarcați mai figura și locotenentul de panduri Tormássy Mihály care, trimis să facă de pază

²⁵³ *Ibidem*, vol. VI, doc. 98, p. 261: „..... iterum perdemisse oramus, stabilem et pro aestivis etiam diebus permansurum excubantis militiae numerum pro hoc circulo finitimo faucibus tumultuantium Valachorum prae aliis circulis ob confinium quoque in collimitibus concursum alpestris Valachiae comitatumque Krassoviensis. Aradiensis et Bihariensis exposito ea quantitate impetrari, ut praeter oppida Hunyad ac Deva districtus Hatzeg ad impediendas etiam in alpestem Valachiam emigrationes, item circuli Cis- et Transmarusianus Zarandiensisque necessario militari praesidio communiri possint”.

²⁵⁴ Gorun-Kovács, doc. 170, p. 198: „omnes superfluae et in aggravium contribuentis plebis faciendae expensae evitentur”.

²⁵⁵ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 15.

²⁵⁶ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 44; vezi și *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 46.

la hotarul mureșean al comitatului, asigurase acolo o patrulare eficientă. Printre cei evidențiați de congregația comitatensă se mai număra și Mathias Lobenstein, notarul din Coșava care, potrivit cu atestatul dat de vicepretorul Szluka²⁵⁷, se dusese până la Deva pentru a strânge informații despre răsculați, iar mai apoi ajutase la aprovizionarea trupelor imperiale aflate în marș spre Transilvania. Congregația comitatului Timiș, întrunită la Timișoara între 14 și 17 februarie 1785, i-a adus la cunoștință, la rândul ei, Consiliului Locumtenențial Ungar numele funcționarilor care se remarcaseră în acțiunea de supraveghere a răsculaților de pe valea Mureșului, împiedicând trecerea acestora pe teritoriile comitatelor Timiș și Caraș. Pretorul Deseo Ádám din cercul Lipova pusese posturi de veghe la Mureș pentru a împiedica orice comunicare cu răsculații aflați pe malul drept al fluviului și deopotrivă o tentativă de trecere a acestuia. Apoi, îmbrăcat în straie românești, trecuse Mureșul și văzând că răsculații se aflau lângă Șoimuș gata să atace Radna și Lipova, reușise să-i convingă cu vorba bună să renunțe la planul lor. Apoi asigurase vreme de câteva săptămâni aprovizionarea cu pâine a trupelor imperiale. Vicecomitele Lovasz și pretorul Vörös Ignác au trecut Mureșul, înaintând călare până la Odvoșul pustiit de răsculați, au strâns informații despre aceștia și au luat măsuri care să le interzică trecerea fluviului și luarea de contact cu românii din comitatul Timiș. De asemenea, cei doi au pus peste tot cordoane de siguranță formate de coloniști germani din satele aflate pe malul stâng al Mureșului. În fine, Kaszor György, însoțit de un funcționar cameral, s-a dus din ordinul comisarului regal Jankovics la Deva pentru a aduce informații pe temeiul cărora să poată fi luate măsurile preventive cele mai nimerite. Potrivit raportului congregației timișene, toți funcționarii comitatului vegheaseră cu atenție, „ca nu cumva poporul român de acolo, îndemnat de pilda cea rea, să pornească oareceva, iar dacă în comitatul Caraș s-ar fi stârnit vreo răscoală, să-i poată sări în ajutor pentru a o înăbuși”²⁵⁸.

Mai grăbită decât administrațiile comitatense să-i recompenseze pe funcționarii merituoși s-a dovedit a fi Administrația Camerală din Timișoara. La propunerea acesteia, Cămara Regală Ungară a dispus, la 27 decembrie 1784, acordarea unor recompense bănești viceincasatorului König din Bulci și funcționarului Franz Benedicti pentru a le răsplăti „serviciile folositoare” (*ersprießliche Dienste*) aduse cu ocazia răscoalei românești din Transilvania²⁵⁹.

O problemă de maximă importanță, care a preocupat autoritățile centrale dar mai cu seamă pe cele locale atât în timpul desfășurării răscoalei, cât și după aceea, a fost cea a aprovizionării cu alimente și furaje a trupelor imperiale și deopotrivă a populației din zona afectată de evenimente. Încă la 28 noiembrie 1784 cancelarul aulic suprem, prințul Francisc Eszterházy, i-a înaintat suveranului propunerea, ca din Banat să fie aduse alimentele necesare nobililor și populației din regiunea cea mai afectată de atacurile răsculaților în Marele Principat. Rezoluția lui Iosif al II-lea: „Să se permită transportul liber al alimentelor din Banat și din celelalte părți ale Transilvaniei”²⁶⁰. La 6 decembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar i-a atras

²⁵⁷ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 64.

²⁵⁸ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 72; vezi și Diplomatarium (II.2), doc. nr. 70.

²⁵⁹ Magyar Országos Levéltár Budapesta, E. 46: *Banatica 1778-1785*, Registerbuch 3 k (Session der Ungarischen Kammer), Extranotata I (976).

²⁶⁰ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 313.

atenția comitatului Caraș că, în urma pustiirii curților nobiliare din Transilvania, era de prevăzut o gravă lipsă de grâne și de alimente, așa că, îndată ce va fi fost restabilită siguranța drumurilor, să-i îndemne pe locuitorii comitatelor să ducă în Transilvania spre vânzare grâne și alimente²⁶¹. Tot atunci Consiliul Locumtenențial Ungar a dat aceeași aprobare comitatelor Timiș, Torontal, Arad, Bihor, Sătmar și Szabolcs²⁶².

La 20 decembrie 1784 comitatul Timiș a primit ordin din partea Consiliului Locumtenențial Ungar să aprovizioneze cu furaje și alimente trupele generalilor Koppenzoller și Sturm trimise din comitatele Arad și Bihor să înăbușe răscoala românească din Transilvania²⁶³. Dând curs ordinelor primite, vicecomitele cărășan Madarász a pus la dispoziția acestor trupe 50 de butoaie cu făină din depozitul de la Timișoara, 16 dintre acestea fiind trimise la Făget²⁶⁴. Cum era de așteptat, strângerea de furaje și provizii pe seama trupelor imperiale a constituit un prilej binevenit pentru abuzuri și extorcări. De altfel, în urma ordinului dat de Iosif al II-lea la 11 ianuarie 1785, Consiliul Locumtenențial Ungar le-a cerut imperativ comitatelor Timiș, Caraș, Arad, Csongrád, Bereg, Bihor, Szabolcs, Sătmar și Maramureș, ca toate produsele în natură strânse de la populație pentru întreținerea cailor banderilor nobiliare în cadrul așa-zisei insurecții nobiliare să le fie plătite contribuabililor din fondurile comitatense, iar chitanțele de plată să-i fie trimise împăratului²⁶⁵. La 14 februarie 1785 comitatul Timiș îi raporta Consiliului Locumtenențial Ungar că, pentru a contribui la întreținerea trupelor imperiale, populația comitatului suportase două feluri de obligații: pe de o parte cele în natură, adică diferite alimente și nutreț, care au fost însă luate în calcul la stabilirea dării de peste an, pe de altă parte operațiuni de cărăușie la transportul pâinii necesare trupelor la o distanță de cinci mile de Lipova, cheltuieli care nu puteau fi însă bonificate. De aceea s-a solicitat aprobarea plății atât pentru transportul pâinii cât și a soldaților, pentru a nu se stârni nemulțumirea populației²⁶⁶.

Cum foametea care s-a instaurat la începutul primăverii anului 1785 în comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul a luat proporții îngrijorătoare, administratorul special trimis acolo, comisarul gubernial Michael von Brukenthal, s-a adresat la 16 aprilie 1785 comitatului Timiș cu rugămintea de a facilita accesul locuitorilor hunedoreni în anumite cercuri timișene, pentru a putea cumpăra grâu la un preț mai mic decât cel curent. De asemenea, Brukenthal a solicitat scutirea de vamă și de taxa de drum pentru grânele achiziționate și a rugat în același timp autoritățile comitatului Timiș să le permită locuitorilor de acolo venirea în comitatul Hunedoara pentru a vinde grâne²⁶⁷. În acest context Guberniul Transilvaniei s-a adresat, la 21 aprilie 1785, comitatului Timiș cu rugămintea ca aceleora, care transportau grâu

²⁶¹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 48.

²⁶² Gorun-Kovács, doc. 86, p. 105.

²⁶³ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 37.

²⁶⁴ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 50.

²⁶⁵ Gorun-Kovács, doc. 188, p. 211.

²⁶⁶ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 73.

²⁶⁷ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 78; vezi și I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VI, doc. 202, p. 415–416. Comitatul Hunedoara s-a adresat cu cereri similare comitatelor Caraș și Arad, vezi Diplomatarium (II.2), doc. nr. 77.

din Banat în comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul, să le fie înlesnit păscutul vitelor de tracțiune și să fie înlăturate toate piedicile care ar putea afecta aceste transporturi²⁶⁸. În schimb, locotenent-colonelul Kray, care participase activ la reprimarea răscoalei, a manifestat o atitudine mai rezervată față de libera circulație a locuitorilor. Aflat la Hațeg, punctul de comandă al unei companii din Regimentul I românesc de graniță din Transilvania, Kray îi scria la 22 mai 1785 următoarele vicecomitelui hunedorean Nopcsa Elek: „Nu intră în atribuțiile mele dacă, potrivit cu propunerea domnului vicecomite, țărani pot trece în Banat cu pașapoartele date de stăpânii lor de pământ, deoarece, de drept, fiecare om ar trebui să treacă în altă țară cu pașaportul dat de Comandamentul Militar General [al Transilvaniei], în vreme ce eu le-am dat pașapoarte acestor oameni de la hotar doar pentru a le face o înlesnire, ei putându-se legitima în fața mea cu aprobarea primită fie din partea funcționarilor comitatensi, fie a stăpânilor lor de pământ”²⁶⁹. Venirea verii avea să pună însă capăt treptat crizei de alimente.

Așa cum am mai amintit, acțiunile bandelor de lotri din Banat n-au încetat nici în timpul și nici după înăbușirea răscoalei românești din Transilvania, combaterea acestora rămânând unul din obiectivele prioritare ale autorităților comitatense. În acest scop comitatul Caraș îi solicitase comisarului regal Jankovics încă la 5 octombrie 1784 aprobarea de a ține pe timpul lunilor de vară, pe cheltuiala sa, un număr de 50 de panduri destinați urmăririi și prinderii lotrilor. Primind din partea lui Jankovics, la 30 noiembrie 1784, planul de combatere a lotriei în comitatele Timiș, Caraș, Torontal, Arad și Hunedoara, Consiliul Locumtenențial Ungar a refuzat să aprobe cererea comitatului Caraș²⁷⁰. De altfel comitatul Caraș fusese, mai ales datorită configurației sale geografice, un teritoriu propice pentru acțiunile bandelor de lotri. Un exemplu în acest sens: la 17 aprilie 1785 comisarul gubernial Michael von Brukenthal, pe atunci administrator special al comitatului Hunedoarei unit cu Zărandul, i se plângea vicecomitelui cărășan Madarász că, în zona Porții de Fier a Transilvaniei, acționa cu deosebită violență o bandă de 30 de lotri și îl ruga să ia măsuri împotriva acesteia. Răspunsul lui Madarász, preocupat desigur de urmărirea altor lotri, cu mult mai supărător²⁷¹, a fost sec: în urma verificărilor pe care le dispusese, s-a constatat că banda celor 30 de lotri nu acționa pe teritoriul comitatului Caraș, așa că nu socotise necesar să ia vreo măsură²⁷².

La 27 iulie 1785, potrivit unei știri pe care o primise de la Timișoara, ziarul vienez „Provinzialnachrichten” constata că eficiența cea mai mare în combaterea

²⁶⁸ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 79.

²⁶⁹ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VI, doc. 227, p. 453: „Hogy az úr viceispány úr propositiója szerént a parasztságot a földes úraik passussaival a Bánátusba passualhassam nem áll, mivel de iure minden embernek a Suprema Armorum Praefecturának passussával kellene más országra menni és én csak ezen végbeli embereknek könnyebbségekre facultattam nékiek passussukot adni, hogy magokat vagy a vármegye tisztbeli vagy a földes úraiktól szabadsággal elöttem legitimálják”.

²⁷⁰ Gorun-Kovács, doc. 148, p. 172–173.

²⁷¹ Vezi acțiunea de urmărire a bandei de lotri de la Găvojdia, în februarie 1785, între ai cărei membri se număra și Ioan Iancu, fostul cnez (chinez) al satului, la Gorun-Kovács, doc. 209, p. 237–238; doc. 221, p. 246; doc. 231, p. 252–253; doc. 240, doc. 240, p. 258. Vezi și cazul bandei de lotri de la Ferendia, la Gorun-Kovács, doc. 241, p. 259.

²⁷² Diplomatarium (II.2), doc. nr. 80.

lotriei nu se datora acțiunilor de urmărire organizate de armată, de pandurii comitatensi sau de puterile civile, ci acordării unui premiu de 100 de ducăți pentru predarea unui lotru viu. Plin de optimism, ziarul vienez își încheia știrea cu următoarele cuvinte: „Cei 100 de ducăți plătiți în mod efectiv fac ca până și cei mai înveterați lotri să-și trădeze propria bandă, oferind ei înșiși mijloacele cu ajutorul cărora acest soi ticălos poate fi stârpit încetul cu încetul. Urmarea celor 100 de ducăți plătiți în bani sunători este că niciun lotru nu se mai poate încrede în celălalt, iar pofta pentru o îndeletnicire așa de periculoasă va trebui, prin urmare, să dispară cât de curând”²⁷³. Câteva săptămâni mai târziu, același ziar vienez anunța triumfător efectele acestei măsuri: „Sperăm că, încetul cu încetul, lotrii vor dispărea, măcar cea mai mare parte a lor. De curând, un singur lotru i-a predat justiției pe 18 dintre tovarășii săi și se estimează că numărul acestor răufăcători prinși în acest mod, după ce s-au trădat unii pe alții – fie morți, fie vii –, se ridică deja la un număr 50 de persoane”²⁷⁴. Spre dezamăgirea autorităților, nici planul Jankovics de combatere a lotriei, revăzut și completat de Iosif al II-lea la finele lunii septembrie 1785²⁷⁵, nu a dus defel la diminuarea fenomenului lotriei în Banat.

În contextul răscoalei românești din Transilvania și deopotrivă în lunile care au urmat înăbușirii acesteia, autoritățile comitatense din Banat – confruntate, așa cum am văzut, și cu fenomenul lotriei – au fost nevoite să consacre o atenție deosebită, pe de o parte, supravegherii populației, pe de altă parte, confiscării armelor de foc deținute de țărani. Încă la 13 decembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar i-a pus în vedere comitatului Timiș să procedeze de îndată la aplicarea ordinului imperial de confiscare a armelor de foc deținute de țărani. De asemenea, acestora urma să le fie interzisă cumpărarea de praf de pușcă și de plumb. În același timp, autoritățile comitatense erau datoare să urmărească și să rețină toate persoanele suspecte, dar și să supravegheze căile de comunicație spre localitățile încă nepacificcate din Transilvania²⁷⁶. Pentru a pune în aplicare acest ordin pe care îl primise la rândul său, congregația comitatului Caraș a raportat la Buda că îi însărcinase pe pretori „să împiedice orice legătură ascunsă și orice incitare a populației, ca nu cumva dintr-un motiv oarecare să se producă vreo amăgire a acesteia”²⁷⁷.

²⁷³ „Provinzialnachrichten”, nr. 60 din 27 iulie 1785, p. 958: „... die 100 Dukaten und deren richtige Auszahlung machen, daß auch Erzräuber ihre eigene Bande verrathen und selbst Mittel an die Hand geben, wie man diese verderbliche Brut nach und nach vertilgen könne. Die Folge von den 100 Dukaten baar ausgezahlt ist, daß kein Räuber dem andern trauen darf, und folglich die Lust zu diesem gefährlichen Handwerke bald verschwinden muß”.

²⁷⁴ „Provinzialnachrichten”, nr. 75 din 17 septembrie 1785, p. 2091–2092: „Wir hoffen, daß sich die Räuber nach und nach wenigstens größtentheils verlieren werden. Ohnlängst lieferte ein einziger 18 seiner Gesellen dem Gerichte in die Hände, und man rechnet daß die Zahl der auf diese Weise unter einander verrathenen und theils todt, theils lebendig eingebrachten Bösewichter sich schon auf 50 Köpfe beläuft”.

²⁷⁵ Textul acestuia a fost republicat mai nou de Gheorghe Gorun. *Răscoala lui Horea în comitatul Bihor. Izvoare diplomatice*, vol. II; Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2001, doc. 399, p. 284–307.

²⁷⁶ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 30. Comitatul Caraș, căruia i se transmisese același ordin, s-a grăbit să raporteze Consiliului Locumtenențial Ungar că aplicase consecvent toate măsurile referitoare la armele de foc și la reținerea persoanelor suspecte, vezi *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 49.

²⁷⁷ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 51.

Alarmat de proporțiile luate de acțiunile lotrilor, Iosif al II-lea i-a ordonat Consiliului Locumtenențial Ungar să dea comitatelor Caraș, Timiș, Torontal și Arad instrucțiuni precise pentru prevenirea și combaterea acestui fenomen. Potrivit cu cele dispuse de la Buda la 17 ianuarie 1785, celor patru comitate li s-a cerut ca, pe lângă măsurile aflate deja în vigoare, să-i supravegheze cu maximă atenție pe „oamenii cu intenții rele”, să inspecteze inopinat casele locuitorilor fugiți și să confiște orice armă de foc sau unealtă care s-ar fi pretat pentru atac. De asemenea, străjile din fiecare localitate trebuiau să interzică sub grea pedeapsă plecarea de acolo a oricărei persoane suspecte. Pe plan local urmau să fie organizate cât mai curând potere călare, cu misiunea de a întreprinde acțiuni de recunoaștere²⁷⁸. Măsurile dispuse la nivel central au fost însă primite cu destule rezerve, unele motivate, de către comitatele vizate. Astfel, la 14 februarie 1785 congregația comitatului Timiș i-a atras atenția Consiliului Locumtenențial Ungar că o acțiune de confiscare fără discernământ a armelor de foc deținute de populație și în special de la români, chiar și cu bonificarea acestora, ar lăsa comunitățile rurale expuse atacurilor lotrilor, fără posibilitatea de a se apăra. În cazul în care ar fi fost confiscate armele de foc de la toți locuitorii, își continua argumentația congregația comitatensă, pentru combaterea lotrilor ar trebui dislocați în fiecare sat din comitatul Timiș cel puțin zece soldați; la fel, satele locuite de coloniștii germani aveau nevoie de arme pentru a se putea apăra de lotri²⁷⁹. Peste doar câteva zile, la 17 februarie 1785, congregația comitatului Timiș i-a adus la cunoștință Consiliului Locumtenențial Ungar că, cel puțin pentru moment și până la primirea unor instrucțiuni, va renunța la strângerea armelor de foc, mai ales că la aproape niciun român nu fusese găsită ascunsă vreuna²⁸⁰. În aceeași zi congregația Timișului, reflectând desigur la cele ordonate de împărat, i-a raportat Consiliului Locumtenențial Ungar că dăduse ordin pretorilor cercuali în legătură cu dezarmarea țăranilor, excepție făcând coloniștii germani. De asemenea, se hotărâse ca în satele românești armele de foc să poată fi folosite doar de un anumit număr de țărani de încredere, aceasta după consultarea judeului sătesc (chinezul) și a frunțașilor comunității²⁸¹.

În vara anului 1785 în comitatele bănățene au început să circule – la fel, ca de altfel, în toată Transilvania – zvonuri tot mai persistente despre o nouă posibilă ridicare la răscoală a românilor. Starea de tensiune a autorităților a atins iarăși cote maxime și le-a determinat să treacă neîntârziat la acțiune. Astfel, la 10 august 1785 congregația parțială a comitatului Timiș i-a cerut episcopului ortodox al Timișoarei, Sofronie Chirilovici, să-i îndrume pe preoți și credincioși să-i dea în vileag funcționarilor comitatului pe toți aceia care răspândeau zvonuri „precum că rumâni până la scurtă vreme o să se ridice”, în vederea pedepsirii „cu ștrafă mare” a colportorilor. Preoții urmau, la rândul lor, să-și îndemne enoriașii, „ca nimeni acestea fără socoteală și îngrozitele vorbe să grăiască sau cineva, auzind pre cineva grăindu-le, să le asculte și apoi să le tăgăduiască, ce numaidecât acela grăitori de așa vorbe tuturor celor de obște dregători ai Maghiștrului să-i arate”²⁸².

²⁷⁸ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 63.

²⁷⁹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 71.

²⁸⁰ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 74.

²⁸¹ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 76.

²⁸² Diplomatarium (II.2), doc. nr. 81.

La 3 iulie 1785 Consiliul Locumtenențial Ungar a avertizat autoritățile comitatului Caraș că, „în părțile de dincolo de Mureș sunt de temut răscoale, că un român necunoscut a declarat cu îndrăzneală în public într-o cârciumă din Chelmac, că peste numai opt zile se va ridica un nou Horea”. De asemenea, pentru a se aduna o mulțime cât mai mare de oameni, până înspre Ghioroc fuseseră trimiși ca instigatori 12 oameni. Toate aceste știri îi fuseseră aduse la cunoștință Consiliului Locumtenențial Ungar de către autoritățile camerale. Primind ordin să ia măsuri pentru restabilirea liniștii, congregația parțială a comitatului Caraș, întrunită la Lugoj la 12 august 1785 sub președinția vicecomitelui-substitut Békássy János, a raportat la Buda că, încă anterior, în zonă fusese trimis pretorul Szluka András, care adusese informații despre starea de lucruri. Lui Szluka i se atrăsese în același timp atenția să manifeste cea mai mare atenție în cerul pe care îl conducea, „mai ales la granița de la Mureș”, să raporteze de îndată comitatului „și cea mai mărunță mișcare”, urmând să trimită la fiecare opt zile un raport amănunțit²⁸³.

Vichentie Popovici, episcopul Vârșetului și Caransebeșului, le-a cerut, la rândul său, protopopilor din eparhie să nu mai tolereze discuțiile duse în public în legătură cu o „oarecare noauă adunare de lotri în Ardeal”, ci să-i denunțe autorităților pe aceia care vorbesc „mai vârtos pentru adunarea lotrilor întră sine”. În circulara sa din 9 septembrie 1785 episcopul Popovici îi condamna vehement pe aceia care, „la beție adunându-să, să sfădesc și pre alții suduie și ca nește oameni netrebnci pentru faceri de rău și pentru faptele făcătorilor de rău și pentru oarecare noauă adunare de lotri în Ardeal să vorbește”, cuvinte care „pre oamenii cei proști spre rău și spre mare pagubă lesne pot a-i întărâta”²⁸⁴.

* * *

Răscoala românească din Transilvania și-a aflat, în mod firesc, prin amploarea și implicațiile ei, o reflectare consistentă nu numai în presa din monarhia habsburgică – atât în cea centrală cât și în cea provincială –, ci deopotrivă în cea din toată Europa²⁸⁵. *Impactul puternic al știrilor de presă, dirijate fără îndoială de cei interesați în propagarea unei orientări bine țintite, selectarea și modul de prezentare al știrilor de*

²⁸³ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 82.

²⁸⁴ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 83.

²⁸⁵ În legătură cu ecoul european al răscoalei românești din Transilvania, vezi Nicolae Edroiu, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea (1784–1785)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976, cu traducerea în limba engleză *Horea's Uprising European Echoes*, București, Editura Academiei, 1984. Relatăriile de presă din 1784–1785 au fost publicate în I.R.H., seria B: Izvoare narrative, vol. III: Presă. Broșuri 1784–1785, editat de Nicolae Edroiu, Ladislau Gyémánt, Volker Wollmann și Eva Selecká-Márza, București, Editura Academiei, 1984. Contribuții ulterioare se datoresc lui Eugen Glück, *Din răsunetul răscoalei populare din 1784 în presa suedeză și daneză*, în „Sargetia”, 25 (1992–1994), p. 391–393; George Cristea, Nicolae Edroiu, *Izvoare istorice suedeze privind răscoala lui Horea (1784–1785)*, Cluj-Napoca, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, 2001 și Costin Feneșan, „Provinzialnachrichten” – *relatăriile unui ziar vienez despre răscoala lui Horea (1784–1785)*, în „Banatica”, 29/2 (2019), p. 145–202.

presă au fost determinate, pe de o parte, de cerințele politicii oficiale de stat, pe de alta de interesul/preferințele publicului căruia i se adresau. Ca izvor istoric, știrile de presă n-au adus un plus notabil de informații față de cele provenind din alte surse (de ex. din corespondența particulară), dar i-au oferit cititorului date care implicau o relație, o luare de atitudine a acestuia față de cele relatate. Pe de altă parte, informațiile din presa monarhiei habsburgice au constituit o sursă de informații nu numai pentru reprezentanții diplomatici străini acreditați la Viena, ci deopotrivă pentru organele de presă din alte state europene, care le-au preluat adesea *tale-qualē*. Având în vedere contextul în care au fost redactate știrile din presa habsburgică, subordonate fără de excepție intereselor de stat, se impune evaluarea lor critică atât pentru a desluși motivația lor, uneori străvezie, cât și pentru a rectifica inexactitățile, uneori frizând domeniul fantasticului, dar nicidecum de neexplicat. De altfel, chiar redactorii unui important organ de presă, „Pressbuer Zeitung” din Bratislava, își manifestau rezervele față de veridicitatea și, implicit, față de valoarea știrilor de presă apărute despre răscoala românească din Transilvania, mai ales cele publicate în străinătate: „Zvonurile răspândite de diferite ziare străine despre răscoala românească au fost prezentate într-un mod atât de contradictoriu, cu totul fals și ridicol, încât se cuvine cu atât mai mult să le sancționăm pentru a restabili adevărul, iar asta pentru că unui istoric i-ar fi foarte greu să culeagă fapte petrecute cu adevărat din aceste știri care se contrazic, fiind în cea mai mare parte născociri. Pentru un istoric toate zierele ar reprezenta cel mai prost izvor. De aceea, ni se pare cu totul de prisos să mai amintim aici toate știrile absurde care au fost tipărite. Ne-am îndeplinit însă misiunea afirmând, că de abia a șasea parte din relatările despre răscoala românească au vreun temei. Chiar și adevărul pe care îl cuprind este pus în umbră de numeroasele lucruri lipsite de importanță și de perifraze”²⁸⁶. De altfel, chiar Iosif al II-lea i-a exprimat cancelarului de stat, contele Philipp von Cobenzl²⁸⁷, printr-o scrisoare autografă din 28 decembrie 1784, nemulțumirea sa în legătură cu știrile inepte publicate despre răscoala românească din Transilvania în zierele din Viena și i-a cerut luarea unor măsuri drastice: „Deoarece am aflat că, în zierele germane de aici publicului cititor i se oferă multe lucruri absurde despre tulburările din Transilvania și Ungaria, Domnia Voastră veți dispune, potrivit cu ordinele pe care le-am dat deja, ca pe viitor să nu mai apară nicio știre despre evenimentele de acolo dacă cenzura ziarelor oficiale de aici, care se află sub conducerea Cancelariei de Stat, nu va da aprobare specială pentru vreuna sau alta

²⁸⁶ „Pressburger Zeitung”, nr. 104 din 29 decembrie 1784, p. 2, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 88; „Die in verschiedenen auswärtigen Blättern von den Wallachen-Aufstand verbreitete Gerüchte sind so widersprechend, grundfalsch und lächerlich angeführt worden, daß wir sie zur Steuer der Wahrheit hier umsomehr andnen müssen, je schwerer es dem Historiker wäre aus diesen widersprechenden meistentheils erdichteten Nachrichten wahrhaft geschehene Tatsachen zu sammeln, sowie überhaupt alle die Blätter die schlechteste Quelle für ihn wären. Uns scheint es hier ganz überflüssig alle ungreimte gedruckte Nachrichten anzuführen. Wir haben unsere Absicht erreicht wenn wir sagen, daß kaum der sechste Theil in jenen Blättern vom Wallachen-Austande seinen Grund habe. Selbst das Wahre ist schon mit vielen Nebendingen und Periphrasen verdunkelt worden”.

²⁸⁷ Philipp von Cobenzl (1741–1810) a fost vicecancelar de stat (1779–1792), apoi cancelar de stat (1792–1793) și, la sfârșitul carierei, ambasador imperial la Paris (1801–1805).

dintre situații, în caz contrar editorul [ziarului] urmând să-și piardă privilegiul”²⁸⁸. La 1 ianuarie 1785 suveranul a revenit asupra acestui subiect printr-o scrisoare autografă adresată de această dată cancelarului aulic suprem Eszterházy. Fiind informat că în ziarele din Bratislava („Pressburger Zeitung”, „Presspurské Nowiny” și „A Magyar Hirmondó”) apăruseră de mai multe ori „știri absurde” (*ungreimtes Zeug*) cu privire la „tulburările” (*Unruhen*) din Transilvania, Iosif al II-lea i-a cerut cancelarului aulic să dispună o cenzurare strictă a acestora înainte de apariție, cu scopul de a se elimina știrile neaprobate de Consiliul Locumtenențial Ungar. Ordinul viza toate ziarele din Ungaria și Transilvania, indiferent de limba în care apăreau²⁸⁹. Acesta este contextul în care se cuvin receptate și ecourile despre „lumea lui Horea” în Banat, așa cum sunt reflectate în știrile din presa monarhiei și din cea europeană. Firește, aceste știri nu sunt atât de numeroase precum cele care se referă direct la răscoala românească din Transilvania. Ele sunt însă un indiciu limpede, că și organele de presă sesizaseră pericolul real al extinderii violentei răscoale țărănești pe teritoriul comitatelor bănățene.

Încă la 24 noiembrie 1784 ziarul „A Magyar Hirmondó” (*Vestitorul Ungar*) din Bratislava, o publicație cu atitudine vădit pronobiliară și antiromânească, afirma că românii din Banat, instigați de Salis – din nou Salis, ca un *Deus ex machina!* – erau pe punctul de a se alătura, la rândul lor, răsculaților din Transilvania: „Să aruncăm acum o privire și asupra comitatelor numite mai demult Banat, anume care este situația de acolo. Se zice, că și aici românii instigați de un venetic apărut de niciunde, numit Salis, care slujește de acum drept conducător al răzvrătirii lor, nu numai că s-au răsculat, ba au săvârșit și lucruri înfrorătoare, chiar dacă n-au făptuit încă crime atât de cumplite împotriva populației țării (recte, a nobilimii – C.F.) ca oastea sălbatică adunată laolaltă a românilor ardeleni. Semnalmentele și caracteristicile amintitului răufăcător Salis, conducătorul românilor, pot fi zărite în scris pe zidurile de la porțile orașului nostru [Bratislava]. Credem că și în alte părți a fost anunțată o recompensă de 300 de galbeni pentru prinderea acestuia, ca să-și primească pedeapsa meritată pentru ticăloșia sa”²⁹⁰.

²⁸⁸ O. Reu, *op. cit.*, p. 77: „Da ich vernehme, daß in den hiesigen deutschen Zeitungen viel ungreimtes Zeug von den Unruhen in Siebenbürgen und Hungarn an das Publikum gebracht wird, so werden Sie nach meinen bereits bestehenden Befehlen die Anordnung treffen, daß künftig keine Nachricht mehr von den hiesigen Vorfällenheiten, es sey denn daß hierzu in ein oder andern Falle die besondere Erlaubnis gegeben wird, bey der Zensur der hiesigen öffentlichen Blätter, welche die Staatskanzley zu besorgen hat, passiret, widrigenfalls der Verleger seines Privilegiums verlustiget seyn soll”.

²⁸⁹ *Ibidem*, p. 75.

²⁹⁰ „A Magyar Hirmondó”, nr. 91 din 24 noiembrie 1784, p. 749–750, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 106–107: „Nézük már a régi nevezett szerént ugy nevezhető *Bánát* vármegyéket is, mitsodás állapotban vagynak. Az mondatik, hogy itten is az oláhok egy sohonnából jött Szális nevezetű jövevénynek ingerléséből, ki már most a zenebonában közöttök mint egy vezéri szolgálatban vagyon, nem tsak felzudultak, sőt szörnyü dolgokat is tselekesznek, nóha a háza népén még is olly irtózatosságot nem véznek végben mint az erdélyi egyben verődött vad olá sereg. Ezen említett Szális nevü gonosztevő olá vezérnek minden környüllállásait megismerhető jeleit a mi városunk kapu közfalain is irva szemlélhetjük. Ugy itélünk, hogy másut is és 300 arany vagyon feltéve jutalomul a ki ötet gonoszsága érdemlett büntetésének elvételére kézhez keritheti”.

Ceva mai ponderat, ziarul bratislăvean de limbă slovacă „Presspurské Nowiny” relatează, tot la 24 noiembrie 1784, următoarele despre starea de teamă din rândurile nobilimii în urma atacului dat de răsculați la Deva (6–7 noiembrie 1784) și despre posibilitatea alăturării românilor bănățeni la răscoală: „De la această întâmplare (atacul de la Deva – C.F.) ne aflăm, cu toate acestea, încă în mare primejdie și teamă, anume că această ceată asmuțită își va continua furia împotriva nobilimii maghiare. Suspiciunea aceasta este întărită și de o știre mai nouă primită din Banat, unde tot poporul român se unește cu *fratuzzi* (sau *frătușii*)²⁹¹ și în acest fel comite în Banat, la fel ca în Principatul Ardealului, tot felul de acte nedrepte și cruzimi. Unindu-se cu cei din Ardeal, va fi ștearsă amintirea lor (a nobililor – C.F.)”²⁹².

La 4 decembrie 1784, „A Magyar Hirmondó” își informa cititorii cu privire la măsurile de siguranță luate de autoritățile din comitatul Timiș pentru a împiedica eventuala extindere a răscoalei pe teritoriul său: „În așa-numitul comitat Timiș și în toate localitățile aflate împrejur în care s-ar fi putut cumva extinde această răzvrătire primejdioasă au fost trimiși anumiți comisari care, împreună cu domnii din comitat, să se adune și să se opună prin orice mijloc posibil unor astfel de acțiuni violente. Maiestatea Sa a dat astfel de dispoziții speciale chiar dacă forța distrugătoare a răscoalei încă n-a fost liniștită cu totul, dar putem spera că, peste câteva zile, va fi astupat cât de curând izvorul acestui torent aducător de rele. În conformitate cu aceste ordine milostive, casele și cătunele aflate până acum risipite în locuri cu pădure vor fi adunate la un loc, iar acolo vor fi postați oameni înarmați pentru mai multă siguranță”²⁹³.

La 27 noiembrie 1784 a apărut în ziarul din Roma „Notizie del Mondo” o scurtă știre, preluată desigur dintr-un ziar din monarhia habsburgică sau din relatările nunțului papal de la Viena, cu privire la conscrierea militară – confundată din nou cu conscrierea populației –, care ar fi generat o stare de spirit efervescentă și în rândul populației din Banat: „Apoi, în Banat, în mod cu totul contrar (față de Ungaria – C.F.), se aude că s-au ridicat românii de acolo, jurând că vreau să fie cu toții soldați ai regelui și nedorind nimic altceva decât să-i slujească Maiestății Sale”²⁹⁴.

Preluând o știre din Viena din data de 8 decembrie 1784, ziarul francez „Le Courier d’Avignon” le oferea cititorilor săi, la 24 decembrie 1784, o știre adevărată doar pe jumătate în legătură cu evenimentele de pe cursul Mureșului

²⁹¹ În slovacă: *fratussy* (aneb *bratru*).

²⁹² „Presspurské Nowiny”, nr. 94 din 24 noiembrie 1784, p. 749, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 33.

²⁹³ „A Magyar Hirmondó”, nr. 94 din 4 decembrie 1784, p. 769–770, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 114: „Az ugynevezett Temes vármegyében és minden körül fekvő helységekbe, a hol tsak ezen veszedelmes zenebona elharapodzott volna, bizonyos commissáriusokat rendelvén a vármegye úrainak egyben gyűjteséssel és efféle erőszak tételeknek minden kigondolható ellentálásával, oly különös rendelkezet Ö Felsége, mely által, nóha még egészen a felzendült pusztító erő le nem tsendesedett is, mindazonáltal rövid napok alatt ezen rossz folyamatok kutfejének bedugását remélhetjük. Ezen kegyelmes rendeletek szerént, az erdős helyeken eddig szerte-széjjel levő házak vagy falutskák tágosobb helyen öszve vétetnek és nagyobb bátorságnak okaért fegyvert viselő néppel annyira megrakotnak”.

²⁹⁴ „Notizie del Mondo”, nr. 95 din 27 noiembrie 1784, p. 808, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 189: „Nel Banato poi, tutto all’oposto, si sente essersi sollevato quei Vallachi ed aver giurato di volere essere tutti soldati regi e niente altro desiderare che di servire S.M.”.

inferior: „Comitatele care se învecinează cu Transilvania oferă imagini nu mai puțin alarmante: sângele a curs în Banatul Timișoarei și în comitatul Arad”²⁹⁵.

Ziarul „Politisches Journal” din Hamburg, preluând o știre primită de la Viena în legătură cu atacurile răsculaților români la Zam, Petriș, Toc, Săvârșin, Vărădia de Mureș și Odvoș din prima decadă a lunii noiembrie 1784, a surprins în ediția sa din decembrie 1784 simpatia manifestată de românii bănățeni pentru răscoala din Transilvania: „Din Banat se putea zări în flăcări întreaga zonă de la frontiera învecinată. Nobili, femei și copii, fugeau din toate părțile doar pentru a scăpa cu viață, după ce în cursul primelor opt sau nouă zile par să fi fost uciși cam 120 dintre ei. De altfel nici în Banat nu erai pe deplin în siguranță. Românii de acolo au manifestat o mare satisfacție față de acțiunile fraților lor din Transilvania. Au început să vorbească deschis și s-au grăbit pe cât le-a stat în putință să se alătore răsculaților. Armata a primit ordin să țină sub supraveghere atentă toate mișcărilor”²⁹⁶.

Încă pe când evenimentele din Transilvania erau departe să fi fost decise, în completarea informațiilor oferite de presă au apărut câteva broșuri, a căror sursă de informații o constituia corespondența particulară primită de la fața locului. Astfel, în decembrie 1784 un anumit G.M. a publicat la Viena broșura „Raport amănunțit despre tulburările iscate în Transilvania redactat din știri adevărate” (*Umständlicher Bericht von den in Siebenbürgen entstandenen Unruhen, aus wahrhaften Nachrichten gesammelt*), întemeiat pe o scrisoare din Deva din data de 10 noiembrie 1784. Autorul vienez a surprins, la fel ca alte surse, tendința de solidarizare a românilor bănățeni cu frații lor răsculați din Transilvania: „Din aceste părți [aflate la Mureș, răsculații] au plecat și s-au îndreptat spre Banat, unde cea mai mare parte a populației românești s-a adunat la un loc sub numele de *frățuț*”²⁹⁷, a comis tot acolo diferite acte de violență și s-a jurat că îi va pustii cu foc și sabie pe toți ungurii transilvăneni și le va stinge amintirea”²⁹⁸. Cât de departe de realitate erau toate aceste aserțiuni am avut deja ocazia să constatăm. În același timp, autorul broșurii vieneze a insistat asupra măsurilor de siguranță luate de autoritățile din Banat: „La Timișoara, unde toată lumea era cuprinsă de teama unui atac al rebelilor, deoarece aceștia dispuneau de ascunzișuri din belșug în munții de la Lugoj și Caransebeș, au fost luate toate măsurile posibile împotriva acestora, pentru a nu mai putea ajunge

²⁹⁵ „Le Courier d’Avignon”, nr. 103 din 24 decembrie 1784, p. 413, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 257: „Les Comitats qui confinent avec la Transilvanie n’offrent pas des scènes moins alarmants: il y a eu du sang répandu dans les Bannat de Temeswar et le Comitad d’Arad”.

²⁹⁶ „Politisches Journal”, decembrie 1784, p. 1270, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 214: „Vom Bannate aus sah man die ganze benachbarte Grenze in Flammen stehen. Die Edelleute, Weiber und Kinder, flohen von allen Seiten herbei, um nur ihr Leben zu retten, nachdem schon in den ersten 8 oder 9 Tagen bey 120 derselben sollen getödtet worden seyn. Uebrigens war man im Bannate selbst nicht ganz sicher. Die dasigen Wallachen äußerten viel Wohlgefallen an den Unternehmungen ihrer Brüder in Siebenbürgen. Sie fiengen an ganz laut zu reden und eilten soviel sie konnten den Aufrührern in die Arme. Das Militaire erhielt Befehl genaue Osicht auf alle Bewegungen zu haben”.

²⁹⁷ Vezi referirea la *frățuți* din paginile ziarului „Presspurské Nowiny” din 24 noiembrie 1784.

²⁹⁸ I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 347: „Von dieser Gegend entfernten sie sich nun und zogen in das Banat, wo sich das meiste wallachische Volk unter den Namen *Fratuschi* haufenweise zusammenrottete und eben allda verschiedene Gewalthätigkeiten ausübten und sich wider die siebenbürgischen Ungarn verschworen, alle mit Feuer und Schwerdt zu verheeren und ihr Gedächtnus zu vertilgen”.

atât de lesne la locurile lor tainice de ședere și nici a mai găsi hrană. În acest scop, cu participarea mai multor comitate dar și a reprezentanților Comandamentului Militar, a autorității camerale și a altor delegați, sub președinția Excelenței Sale contele Jankovics trimis acolo de Maiestatea Sa în calitate de comisar regal, s-a ținut o adunare, al cărei rezultat este următorul: întâi, ca în satele de rit vechi (ortodoxe – C.F.) să fie puși preoți care sunt în stare să le transmită enoriașilor lor noțiuni mai potrivite despre religie și despre dragostea față de aproape, lămurindu-i că sunt întotdeauna de neocolit urmările grave care se datoresc setei de răzbunare și omuciderii; în al doilea rând, ca toate casele răspândite prin păduri și munți să fie concentrate în sate regulate; în fine, ca în localități, în funcție de mărimea acestora, să fie încartiruiți soldați pentru a-i speria în viitor pe lotri”²⁹⁹. Numai că, toate aceste măsuri fuseseră decise încă de consfătuirea de la Timișoara din 26–27 octombrie 1784, prin urmare înainte de izbucnirea răscoalei din Transilvania. Faptul că autorul broșurii vieneze a legat această informație de răscoala românească se explică, credem, prin dorința lui de a scoate în evidență presupusa intervenție promptă a autorităților, acuzate de altfel, mai cu seamă de nobilimea ungară, de confuzia și indecizia din primele zile ale evenimentelor din Transilvania. În fine, în 1785 a apărut la Hamburg – chiar dacă pe foaia de titlu sunt indicate drept loc de apariție Alba Iulia și Sibiu – broșura lui Adam Friedrich Geisler, *Horea și Cloșca. Conducător suprem și sfetnic al răsculaților din Transilvania (Horja und Klotska. Oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen)*. Inspirat, fără îndoială, de relatările din decembrie 1784 apărute în ziarul hamburghez „Politisches Journal”, Geisler i-a preluat *tale-qual*e comentariul referitor la simpatia manifestată de românii bănățeni pentru răscoala din Transilvania³⁰⁰.

* * *

Încă în timp ce vâlvătaiele răscoalei românești nu se stinseseră cu totul, autoritățile centrale și mai ales cele locale au fost preocupate de modul în care urmau să-i pedepsească pe cei care cutezaseră să se ridice împotriva unui regim abuziv și brutal. Dacă în cursul desfășurării evenimentelor autoritățile comitatense din Transilvania n-au ezitat să recurgă pe larg la justiția marțială, aplicată în mai

²⁹⁹ *Ibidem*, p. 349: „Zu Temeswar, allwo auch alles in Furcht war von den Rebellen überfallen zu werden, weil sie in den Gebirgen von Lugosch und Caransebesch große Schlupfwinkel hatten, wurden auch alle möglichen Anstalten gegen sie gemacht, daß sie nicht so viele Gelegenheiten zu ihrem verborgenen Aufenthalte oder Nahrung finden mögen. In dieser Absicht wurde mit Zuziehung von verschiedenen Gespannschaften, auch von dem Militairkommando, der Kameralbehörde, unter dem Vorsitze des von Seiner Majestät dahin gesandten Grafen von Jankovics Excellenz als königlicher Kommissair eine Zusammenretung gehalten, wovon das Resultat seyn soll, erstens, in den altgläubischen Dörfern solche Geistliche anzustellen, welche die Fähigkeit besitzen ihren Pfarckindern bessere Begriffe von der Religion und Nächstenliebe bezubringen und sie zu belehren, daß die schlimmen Folgen von Rachgierde und Menschenmord immer unausbleiblich sind; zweitens, daß die in den Wäldern und Gebirgen zerstreuet liegenden Häusern in ordentliche Gassen zusammengezogen; endlich, in die Ortschaften, nach dem Verhältnisse ihrer Größe, Militair einzuquartieren, um die Räuber künftig zu verschrecken”.

³⁰⁰ *Ibidem*, p. 359.

toate cazurile cu cruzime și în mod excesiv, ele au reflectat în același timp și la soluțiile punitive pe care să le aplice după înăbușirea răscoalei. Astfel, la 24 decembrie 1784 comitatul Hunedoara i-a înaintat comisarului de investigare Jankovics cererea ca, după ce românii acuzați de acte de violență împotriva nobililor, mai ales a femeilor, vor fi fost judecați și condamnați la diferite pedepse corporale, aceștia să fie deportați cu întreaga lor familie pe teritoriul vreunui regiment de graniță sau în Districtul Timișoarei. Ocupat cu anchetarea și judecarea lui Horea, Cloșca și Crișan, Jankovics a răspuns abia la 21 februarie 1784, cerând să-i fie trimise liste nominale cu românii aflați într-o astfel de situație³⁰¹.

După executarea lui Horea și Cloșca (28 februarie 1785) și sinuciderea în temniță a lui Crișan, măsurile de siguranță luate în Transilvania de autorități, dar mai cu seamă publicarea Patentei imperiale de desființare a iobăgiei (22 august 1785) și promisiunea introducerii unui *Urbariu* transilvănean, păreau să fi determinat instaurarea unui climat de calm în lumea românească din Marele Principat. Situația era însă departe de asta. Într-o scrisoare trimisă din Zlatna la 12 noiembrie 1785 de colonelul Kray, unul dintre artizanii principali ai represiunii militare, fratelui său Alexander, ofițerul imperial constata plin de îngrijorare: „Abolirea iobăgimii și publicarea acesteia înainte de introducerea Urbariului face ca gloata românească să devină smintită și încăpățanată. Numai puțini [dintre români] vreau să le mai muncească stăpânilor lor de pământ, ba nici supușii împăratului nu vor să-și mai îndeplinească, așa cum ar fi datori, munca la mine. Armata imperială este nevoită să le aducă la cunoștință aproape peste tot această intenție imperială, deoarece altfel nemulțumirea lor ar putea deveni în curând și mai păgubitoare. Câtă vreme suntem prezenți aici, lucrurile merg bine. Cum va pleca însă armata, vechiul tărăboi se va porni din nou. Pe multe moșii roadele se află încă pe câmp. Poate că împăratul își va pierde până la urmă răbdarea în urma atâtor plângeri și va porunci să se intre în ei cu forța, altfel lucrurile nu vor urma un curs bun”³⁰².

În acest context, reacția autorităților de la Viena nu a întârziat pentru a determina curmarea unei situații care putea deveni primejdioasă în orice moment. La 17 octombrie 1785 Iosif al II-lea a aprobat raportul Cancelariei Aulice Ungare și Transilvănene prin care era solicitată deportarea mai multor români transilvăneni care luaseră parte la răscoală. În rezoluția sa suveranul a poruncit „ca toți acei români, respectiv supuși provinciali, care cu ocazia tulburărilor de acolo [din Transilvania] au participat la cruzimile și la maltratările comise asupra mai multor domni de

³⁰¹ D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 516; vezi și Heinrich Herbert, *Briefe an den Freiherrn Samuel von Brukenthal*, în „Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde”, 41 (1905), p. 808–809.

³⁰² *Briefe des Feldzeugmeisters Paul Freiherrn Kray de Krajova et Topolya an seinen Bruder Alexander von Kray. Mitgeteilt und zu einer Lebensschilderung erweitert von Hauptmann Dr. Just*, în „Mitteilungen des k.u.k. Kriegsarchivs”, 3. Folge, vol. VI, Viena, 1909, p. 31: „Die abgeschaffte Leibeigenschaft und deren Sanktion vor Einführung des Urbary macht den wallachischen Pöbel irre und unbiegsam. Die wenigsten wollen ihren Grundherrschaften arbeiten, selbst des Kaisers Unterthanen wollen die bedungenen Bergwerksarbeiten nicht wie sie sollten bestreiten. Das Militär muß fast allerorten diese kaiserliche Absicht publizieren, sonst würde ihr Unwillen bald bössartiger werden. Solang man anwesend, geht es gut; wenn das Militär abzieht, so ist der alte Teufel los. Viele Herrschaften haben ihre Früchte noch auf den Feldern. Vielleicht wird der Kaiser über soviel Klagen unwillig und läßt zuletzt dreinschlagen, ohne welchem es auch nicht gut gehen dürfte”.

pământ, fiind recunoscuți ca atare vinovați fără vreo urmă de îndoială, lucru cunoscut de oricine, să fie strămutați în Banat, în Regimentul româno-iliric, cu toate bunurile și vitele lor, dar fără să sufere cea mai mică pierdere”³⁰³. După cum vom vedea, Iosif al II-lea a renunțat curând la proiectul de deportare a foștilor răsculați din Transilvania pe teritoriul Regimentului de graniță româno-iliric, pe de o parte fiindcă majoritatea covârșitoare a populației de acolo o formau românii, pe de altă parte datorită apropierii acestuia tocmai de zona în care se desfășuraseră numeroase episoade ale răscoalei. Alegerea suveranului s-a oprit asupra teritoriului Regimentului de graniță germano-bănățean atât datorită faptului că majoritatea locuitorilor erau germani și sârbi, cât și pentru depărtarea mai mare a acestuia de Transilvania.

La 30 octombrie 1785 Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană i-a transmis ordinul de deportare în Banat a foștilor răsculați români Consiliului Aulic de Război, cu rugămintea ca, împreună cu Guvernul Transilvaniei, să dispună cele necesare pentru stabilirea numărului și a localităților de origine al celor vizați de această măsură. De asemenea, Consiliul Aulic de Război a fost rugat să-i ceară Comandamentului Militar Slavono-Bănățean alegerea locurilor celor mai potrivite pentru așezarea deportaților în Banat³⁰⁴. Apoi mașinăria birocratică habsburgică s-a pus în mișcare cu deosebit zel. La 11 noiembrie 1785 Comandamentul Militar al Transilvaniei, pus la curent, la rândul său, cu ordinul de deportare, a rugat Guvernul Transilvaniei să-i comunice opiniile și propunerile în legătură cu numărul de români vizați de deportare, conscrierea averii mobile și a vitelor care le aparțineau, modul lor de transportare în Banat și data la care să înceapă acțiunea. În aceeași zi Comandamentul Militar al Transilvaniei a rugat Comandamentul Militar Slavono-Bănățean să-i comunice cât mai repede localitățile din Banat pe care le socotea cele mai potrivite pentru așezarea deportaților, al căror număr urma să fie adus la cunoștință cât mai curând³⁰⁵.

La 10 decembrie 1785 comisarul gubernial Michael von Brukenenthal i-a înaintat Guvernului Transilvaniei un raport cu privire la măsurile legate de deportare, căruia i-a atașat o listă nominală a așa-zișilor „coloniști” – cum sunt numiți eufemistic deportații –, deocamdată doar români din comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul, deoarece actele de proces ale românilor din comitatele Alba de Jos și Cluj fuseseră deja restituite acestora. Brukenenthal estima numărul acelor români la în jur de 20 de persoane. Comisarul gubernial a mai propus Guvernului ca românii din districtul Hațeg să nu fie deportați în Banat, deoarece acolo ar fi fost prea aproape de satele lor de baștină; pentru aceștia, Brukenenthal avea în vedere îndepărtata Croație. Plin de zel, el i-a înaintat Guvernului o listă cu 94 de potențiali deportați din comitatul

³⁰³ Gheorghe Vinulescu, *Contribuțiuni la colonizările din Banat*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, vol. VI (1931–1935), Cluj, 1936, p. 545: „daß diejenige Wallachen und respective Provinzial-Unterthanen, welche der von ihnen bey der fûrgewest dortigen Unruhen an einigen ihrer Besitzern und Edelleuten verübten Grausamkeiten und Mißhandlungen persönlich und dergestalt schuldig anerkannt werden, daß darüber gar kein Zweifel, auch soliches jedermann bekannt ist, mit allen ihren Gerätschaften und Vieh, ohne daß sie daran den geringsten Verlust erleiden, in das Bannat zu dem wallachisch-illyrischen Gränz-Regiment übersetzt werden sollen”; vezi și J. Szentkláray, *Száz év*, p. 460 și N. Densușianu, *op. cit.*, p. 500.

³⁰⁴ Gh. Vinulescu, *op. cit.*, p. 546.

³⁰⁵ *Ibidem*, p. 546–547.

Hunedoarei unit cu Zărandul, menționând că mai rămăseseră destui „infractori” încă neprinși sau decedați între timp. Guvernului îi revenea misiunea să stabilească includerea sau eliminarea de pe listă a celor vizați de deportare. Plin de cinism, comisarul gubernial a propus ca deportarea să se desfășoare în secret, la nevoie cu utilizarea forței, dacă nu se putea realiza prin mijloace pașnice. Plecarea deportaților urma să aibă loc din trei localități în care urma să fie concentrați³⁰⁶.

Cei 94 de români, capi de familie din 37 de localități ale comitatului Hunedoarei unit cu Zărandul, care urmau să fie deportați în Banat împreună cu toți ai lor, proveneau din următoarele sate: Crișcior (Todor, Țigan. Marcu Giurgiu, Toader Pipa), Țărățel, sat din apropiere de Brad (Florea Giurca, Solomon Savu, Adam Cristea, Ioan Rus senior, Marcu Groza, Petru Stănișan, Ursu Căpuț), Brad (Costea Moț, Toma ginerele lui Gligor Lazăr, Iov Pitica, Lăpădat Lucaci, Ursu Banciu, Ion Ruxanda, Avram Tudoran, Ursu Boghin, Ianăș Jula, Ion Suci, Adam Sitaru, Onu Sitaru, Petru Dudaș, Gheorghe Mogoșan, Matei Indrei, Ianăș Golcea), Ribița (Ioan Biro, Toghilă Iepure, Ianăș Olaru, Toader Bolca, Ianăș Muraru, Onu Roman), Ruda, sat lângă Crișcior (fiul lui Mihai Mareș, judele sătesc), Mesteacăn (Petru Lian), Vaca (Petru Trifa, Gheorghe Lupea, Onu Lupea, Gavrilă Lupea, Truț Marta, Nicula Manea, Dumitru Uibar, Ion Lupea al Florinchiei, Ion Ilie, Onu Tivică), Valea Mare (nobilul Pavel Bufta), Baia de Criș (Gavrilă Heteș), Luncoiu (Todor Buciu), Boz (Iosif Micle, Iacob Rus), Brașeu (Pascu Hertie, Ion Hertie), Bozul de Jos (Dodoi Lupuț), Almășel (Ion Băluț), Băcia (Ion Mocanu, Toader Topor), Gurasada (Iosif Olaru zis Oțet, Cristian Dan, Ion Drăgoi zis Fuga), Gothatea (Ion Moț), Stretea (Ion Stoica, Lup Halasu), Lăpușnic (Mihai Popa), Rădulești (Ion Toma), Visca (Ursu Albu), Vâlcelele Bune (Ișfan Ioaneș), Ohaba Sângeorgiu (Șandru Angheloiu), Bretea Română (Ioaneș Bota, Petru Bota, Ion Todor), Vâlcelele Rele (Zaharia a lui Stan), Linjina (Petru Barb, Gheorghe Modârlea), Geoagiu de Jos (Petru Ursa), Simeria (Aron Gavriescu, Mihuț Lup zis Peniț), Peștișul de Jos (Lațcu Lascu), Popești (Avram Pușcaș zis Noghiță), Șerel (Ion Iancu, Florea Gârză), Fizeș (Dan Miclăuș), Ohaba Ponor (Crăciun Plave), Nucșoara (Micu Conț, Ion Mureș), Păucinești (Zaharia Dănilă, Ion Dănilă, Ioaneș Bogdan, Stanciu Știrban, Mândruț Cârța), Clopotiva (Ioaneș Suci, Pătruț Licon, Roncea, Petru Romanescu, Ion Vârvescu), Silvașul de Sus (Zaharia Ciulan, Mihuț Murgu)³⁰⁷.

În timp ce erau întocmite listele românilor transilvăneni osândiți la deportare, autoritățile militare din locul de surghiun și-au făcut datoria cu remarcabilă celeritate. La 7 decembrie 1785, Brigada bănățeană de graniță comandată de generalul-maior Papilla i-a comunicat Comandamentului Militar al Transilvaniei localitățile în care puteau fi așezați deportații transilvăneni, inclusiv suprafața ogoarelor și pășunilor disponibile. Pe teritoriul Regimentului româno-iliric pentru așezarea unui număr de 55 de familii fuseseră alese patru localități: Jasenovo (10 familii), Crvena Crkva/ Biserica Roșie (10 familii), Kaluđerovo/Rebenberg (15 familii) și Lescovita (20 de familii). Pe teritoriul Regimentului germano-bănățean pentru așezarea unui număr de 291 de familii

³⁰⁶ I. Fruma, *op. cit.*, p. 252.

³⁰⁷ *Ibidem*, p. 253–256; cei 25 de români din comitatele Cluj și Alba de Jos, la N. Densușianu, *op. cit.*, p. 503.

fuseseră alese 19 localități: Pančevo/Panciova (55 de familii), Crepaja (2 familii), Tomaševac (3 familii), Botoș (5 familii), Orolovat (2 familii), Jarkovac (4 familii), Margitica/Banatska Dubica (5 familii), Dobrica (3 familii), Idvor (5 familii), Sakule (4 familii), Baranda (10 familii), Jabuka (42 de familii), Glogonj (64 de familii), Sefkerin (7 familii), Kovin/Cuvin (9 familii), Pločica (4 familii), Banatski Brestovac (7 familii), Omoljica (21 de familii) și Starčevo (39 de familii). În total, în Granița Militară Bănățeană în 23 de localități urmau să fie aduse 346 de familii de români deportați din Transilvania³⁰⁸.

La 14 decembrie 1785 Comandamentul Militar Slavono-Bănățean i-a adus la cunoștință Comandamentului Militar al Transilvaniei toate aceste informații, cu mențiunea că pe teritoriul Regimentului româno-iliric putea fi „colonizate” (*angesiedelt*) doar 55 de familii, deoarece lipseau terenurile agricole libere³⁰⁹. Comandamentul Militar al Transilvaniei a comunicat, la rândul său, Guvernului Transilvaniei, la 30 decembrie 1785, informațiile primite din Banat. În același timp, a rugat să-i fie adus la cunoștință numărul exact al familiilor care urmau să fie deportate, pentru a putea lua măsurile necesare în cazul că ar fi fost mai multe de 346, atât cât se stabilise până atunci³¹⁰. În acest joc de-a dreptul sinistru cu soarta unor oameni striviți de aparatul de stat, rutina birocratică și-a văzut netulburată de drum. La 11 ianuarie 1786 generalul Fabris, comandantul militar al Transilvaniei, a rugat Guvernul Transilvaniei – instituție aflată de altfel în aceeași piață centrală din Sibiu – să-l informeze în legătură cu modul de „strămutare” a familiilor țăranilor români: aveau să fie, oare, ridicați împreună cu toți ai lor, cu vitele, carele și averea mobilă sau acestea rămâneau pe loc, urmând să le fie trimise ulterior? Ca un bun administrator, Fabris a mai dorit să știe și cine va suporta cheltuielile legate de „strămutare” (*Übersetzung*), cum va fi asigurat nutrețul vitelor pe care „strămutații” le luau cu sine și din ce fonduri urmau să fie procurate semințele destinate deportaților la noile lor locuri de ședere³¹¹. La fel de conștiincios, Guvernul Transilvaniei i-a dat generalului-comandant deslușirile dorite. Țăranii români care dispuneau de mijloace proprii de subzistență urmau să facă drumul până în Banat pe cheltuiala lor, în vreme ce aceia lipsiți de resurse de trai vor primi în localitățile prin care treceau până la părăsirea Transilvaniei pâinea și nutrețul necesar, care vor fi bonificate ulterior prestatorilor. De toate aceste aspecte urmau să se îngrijească ofițerii care escortau convoiul „strămutaților”. Odată cu trecerea în Banat, toate aceste probleme reveneau în sarcina administrațiilor comitatense de acolo. În ceea ce privește concentrarea „strămutaților” în cele trei locuri de adunare, comisarul gubernial Michael von Brukenthal ceruse deja comiților din Alba de Jos și Cluj trimiterea unor comisari speciali, care să ia măsuri de calmare a populației și de evitare a unei răscoale. Mai mult, țăranii supuși „strămutării” fuseseră îndemnați să-și vândă în Transilvania grânele pe care le aveau, deoarece în Banat puteau cumpăra altele, mult mai ieftin³¹².

³⁰⁸ Gh. Vinulescu, *op. cit.*, p. 548–549.

³⁰⁹ *Ibidem*, p. 547–548.

³¹⁰ *Ibidem*, p. 550.

³¹¹ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 500.

³¹² *Ibidem*, p. 501.

La 31 ianuarie 1786 generalul Fabris i-a comunicat colonelului Hoche, comandantul cetății Alba Iulia, cele convenite cu comisarul gubernial Michael von Brukenthal în legătură cu modul de desfășurare a „strămutării” românilor transilvăneni: cei din comitatul Alba de Jos urmau să fie adunați la Alba Iulia, iar cei din cercul Trascăului la Colțești (Sângeorgiul Trascăului). Acțiunea trebuia să se desfășoare cu multă precauție, la Alba Iulia urmând să fie prezenți, pe lângă cei condamnați la „strămutare”, juzii sătești, preoții și câțiva locuitori de încredere din satele de origine ale deportaților, aceasta sub pretextul comunicării unor înalte ordine. Termenul de adunare la Alba Iulia a fost stabilit pe 10 februarie 1786. Aici deportaților li se va aduce la cunoștință ordinul irevocabil de „strămutare”, fiindu-le acordate trei zile pentru a lua cu sine pe orice membru de familie și bunurile pe care le-ar fi putut transporta. Numai că membrii de familie ai deportaților și bunurile lor mobile trebuiau aduse la Alba Iulia de juzii sătești și de jurații din satele respective, capii de familie rămânând în cetate sub pază militară. La 13 februarie 1786 convoiul deportaților urma să se pună în mișcare de la Alba Iulia spre Banat. Deportajii din comitatul Hunedoarei unit cu Zărândul trebuiau să se concentreze la Brad și Deva și să pornească de acolo spre surghiun. Din informarea generalului Fabris poate fi sesizat cu ușurință tragismul situației celor obligați să-și părăsească vatra strămoșească și familia, îndurând suferințe greu de descris. Astfel, potrivit generalului imperial, în rândul celor condamnați la deportare s-au înregistrat cazuri în care părinții fuseseră nevoiți să-și lase copiii de vârstă mică acasă, în grija unor rudeni, alți deportați trebuind să pornească pe drumul lung și dureros al exilului luând cu sine copiii de vârstă fragedă³¹³.

Stabilirea listelor nominale ale celor sortiți deportării a fost prilejul pentru comiterea unor abuzuri și ticăloșii josnice, determinate fie de porniri de răzbunare personală, fie de acte dezgustătoare de cupiditate. Astfel, în martie 1786 Todor Toader, Petru Goia și Costin Boc din Râul Mic și Ursu Joldeș din Râul Mare, care fuseseră deportați în Banat, s-au plâns Oficiului Minier Superior Zlatna împotriva juzilor domeniali și ai comitatului, care îi spoliaseră de bunuri cu promisiunea că-i scapă de „strămutare”. Mai mult, lui Petru Goia și Ursu Joldeș protopopul Iosif Adamovici le luase câte șase florini cu promisiunea, până la urmă deșartă, că va obține scutirea lor de la deportare³¹⁴.

Colonelul Kray, care, așa cum am amintit, se ilustrase la intervenția militară de reprimare a răscoalei românești din Transilvania, a fost martor direct la acțiunea de „strămutare” din iarna târzie a anului 1786. Într-o scrisoare din Zlatna adresată fratelui său Alexander la 15 februarie 1786, colonelul Kray îi descrie „strămutarea” românilor în următoarele cuvinte: „Acum pot să te informez pe larg cu privire la misiunea secretă pe care am avut-o până acum. Maiestatea Sa împăratul poruncise ca toți cei care fuseseră implicați în omoruri în timpul răscoalei – o sută dintre ei deja prenotați, mulți dintre ei morți între timp sau neștiindu-se locul lor de ședere –

³¹³ *Ibidem*, p. 501–503. Impresionant este, de pildă, cazul lui Ursu Joldeș în vârstă de 70 de ani, inițial condamnat la moarte, apoi grațiat și destinat deportării în Banat; a fost nevoit să-și lase acasă, la Râul Mare, soția bolnavă.

³¹⁴ D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 523.

să fie prinși și mutați de îndată în Banat, la Regimentul I românesc (în realitate este vorba de Regimentul 13 de graniță româno-iliric – C.F.) cu femei, copii, vite și bunuri mobile. Toată această operațiune urma să fie efectuată într-o singură zi de către armată. Luând în considerare vremea de atunci, cu zăpadă și ger, precum și ținând seama de casele foarte răspândite prin munții cei mai înalți, am ridicat obiecții și am propus, ca din fiecare sat să fie convocați preoții, juzii, câțiva locuitori și oameni de încredere, precum și toți cei prenotați, pentru a le fi adus la cunoștință un ordin imperial. Comandamentul General și Guberniul, foarte îngrijorate de o răscoală, au aprobat această propunere, au desemnat Zlatna, Alba Iulia, Brad și Deva ca locuri de adunare, mi-au trimis ordinele necesare și au stabilit ziua de 10 ale lunii curente [februarie]. Această acțiune a reușit așa de bine, că dintre acești răufăcători aici [la Zlatna] au fost reținuți 24, la Brad 26, la Alba Iulia 9 și la Deva mulți alții. Am ordonat încă ieri, ca aceia pe care i-am reținut să fie duși sub escortă la Alba Iulia, de unde trecând prin Deva vor fi trimiși mai departe. Femeile, copiii, vitele și lucrurile lor vor fi trimise în urma lor, iar proviziile care le aparțin vor fi vândute celor ce oferă mai mult, fiindu-le rambursată valoarea. Sper acum, că mi se va permite să plec cât de curând la sediul meu de stat-major³¹⁵. Sper, că împăratul va afla cu cea mai mare mulțumire de această acțiune, aceasta cu atât mai mult cu cât s-a desfășurat cu blândețe și cu tot calmul³¹⁶.

După ce toate problemele legate de deportarea românilor transilvăneni au fost puse la punct, s-a trecut la aplicarea planului elaborat pentru această acțiune. La 17 februarie 1786 comitatul Caraș a fost informat de comisarul regal Jankovics

³¹⁵ Paul Kray von Krajowa și Topolya (1735–1804), locotenent-colonel în Regimentul II secuiesc de graniță din Transilvania (1783), a fost avansat la 12 februarie 1785 la gradul de colonel ca răsplătă a meritelor sale la înăbușirea răscoalei românești și numit al doilea colonel, iar de la 31 decembrie 1785 colonel-comandant al Regimentului II secuiesc de graniță. În 1788 a fost numit colonel-comandant al Regimentului I românesc de graniță din Transilvania, cu sediul de stat-major la Orlat, funcție pe care a deținut-o până în 1789.

³¹⁶ *Briefe des Feldzeugmeisters Paul Freiherrn von Kray de Krajowa et Topolya*, p. 34–35: „Nun kann ich Dir umständliche Nachricht von meinem annoch gehalten heimlichen Auftrag geben. St Majestät der Kaiser befahl, daß alle, so während dem Tumult in Mordtaten verwickelt und über 100 pränotiert waren, wovon jedoch schon viele gestorben und unwissend sind, eingefangen und sodann in das Banat zum 1. Wallachischen Regiment übersiedelt und mit Weib, Kinder, Vieh und Gerätschaften dahin abgeschickt werden sollen. Dieses sollte alles in einem Tage durch das Militär befolgt werden. In Rücksicht der dermaligen schneeigen und kalten Witterung und der großen Zerstreung der Häuser auf den höchsten Gebirgen machte ich Gegenvorstellung und projektierte, daß man aus jedem Dorf die Popen, Richter, einige Inwohner, mehrere Gutgesinnte und dazwischen auch alle Pränotierten zur Publizierung eines kaiserlichen Befehls hereinberufen sollte. Das Generalkommando und Gubernium, welches sehr wegen einem Aufstand besorgt war, genehmigte diesen Vorschlag und benannte zu Versammlungsorten Zalatna, Karlsburg, Brad und Deva und sendete mir die nötigen Befehle mit Bestimmung des 10. d. M. Es gelang auch dieser Fürgang so gut, daß hier 24, zu Brad 26, zu Karlsburg 9 und zu Deva auch einige von diesen Übeltätern eingezogen wurden, wovon ich die meinigen bereits gestern nach Karlsburg eskortieren ließ, woher selbe über Deva weiter abgeschickt werden. Weiber, Kinder, Vieh und Habseligkeiten werden ihnen nachgesendet, ihre Vorräte plus offerenti verkauft, die Meliorationen aber vergütet. Nun hoffe ich von hier bald in mein Stabsquartier abgelassen zu werden. Hoffentlich wird dem Kaiser diese entreprise umso angenehmer zu hören sein, als selbe mit Güte und gänzlicher Beruhigung abgelaufen ist”.

că, în cursul acelei luni vor porni spre Banat cel 94 de familii românești din comitatul Hunedoarei unit cu Zărândul, adică acelea nominalizate de comisarul gubernial Michael von Brukenthal încă în raportul său din 10 decembrie 1785. Un grup din acești deportați urma să treacă prin Lugoj, Sinersig, Chevereșul Mare, Denta până la Sânmihai/Lokve, celălalt grup avea să parcurgă traseul Caransebeș, Brebu, Călnic, Goruia, Petrovăț, Vârșet până la Alibunar, ambele grupuri fiind sub escorte militare comandate de câte un ofițer³¹⁷.

La finele lunii februarie 1786 Consiliul Aulic de Război a informat Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană, că între 17 și 19 februarie 1786 plecase sub escortă militară un grup de 122 de deportați, cărora Guvernul Transilvaniei le va trimite în urmă familiile, vitele și averea mobilă. Construcțiile și vitele rămase în Transilvania urmau să le fie bonificate. Localitățile de origine ale acestor deportați se aflau în comitatele Zărând (Baia de Criș, Brad, Crișcior, Lunca, Luncoi, Mesteacăn, Mihăileni, Ribîța, Ruda, Zdrapți, Țărățel, Vaca și Valea Mare), Hunedoare (Almășel, Băcia, Boiul de Jos, Boz, Brașeu, Bretea Română, Clopotiva, Fizeș, Geoagiul de Jos, Gothatea, Grădiște, Gurasada, Lăpușnic, Linjina, Nușoara, Ohaba Ponor, Păucinești, Peștișul de Jos, Poiana, Popești, Rădulești, Sângeorge, Șerel, Simeria, Silvașul de Jos, Stretea, Târnăvița, Vâlcelele Bune, Vâlcelele Rele și Visca), Alba de Jos (Abrud, Baia de Arieș, Bistra, Brezești, Câmpeni, Cărpiniș, Cetea, Geoagiul de Sus, Lupșa, Mogoș, Muncel, Musca, Ponor, Râmeți, Râul Mare, Roșia, Vințul de Jos și Vurpăr) și Cluj³¹⁸. Dintre deportați în nota Consiliului Aulic de Război erau amintiți următorii 25 de fruntași: Gheorghe Marcu din Crișcior, care fusese al doilea căpitan al Zărândului, popa Mihai din Lăpușnic, fostul căpitan Ion Muntean din Vurpăr, popa Ion din Bistra cunoscut și sub numele de popa Ion Crișănuț³¹⁹, fostul căpitan Vasile Todor din Baia de Arieș, Todor Faur un alt fost căpitan din Baia de Arieș, fostul căpitan Vasile Zgârciu din Săliște, fostul căpitan Todor Lazăr din Râul Mare, Ispas Gâldău alt fost căpitan din Râul Mare, fostul căpitan Ursu Joldeș din Săcătura, fostul căpitan Nicolae Pleșa din Scărișoara, fostul căpitan Todor Berindei din Câmpeni, fostul căpitan Petru Goia din Vidra, Toma Gligor un alt fost căpitan din Vidra, fostul căpitan Iacob Todea tot din Vidra, fostul căpitan David Onu Surdu din Musca, fostul căpitan Drăgoi Rotea din Cârna, Ionel Secăreanu fost căpitan tot din Cârna, Serafim Goanță un alt fost căpitan din Cârna, fostul căpitan Petru Oaidă Țică din Bistra, fostul căpitan Ion Biron din Ribîța, fostul căpitan Ion Iarai din Colțești (Sângeorgiul Trăscăului), fostul caporal Lupu Roncea din Brezești, Ursu Roncea un fost căpitan din Brezești și fostul caporal Petru Vesa Deheleanu din Câmpeni³²⁰. Cel mai important dintre deportați era, fără îndoială, fiul de 21 de ani al martirului Horea, Ioan Nicola Ursu, condamnat să fie surghiunit

³¹⁷ I. Boroș, *Rapoartele vechiului comitat Caraș*, p. 98. Grupul de deportați a părăsit Lugojul la 1 martie 1786 dar nu în direcția Sinersig, ci s-a îndreptat spre Chizătau.

³¹⁸ Densușianu nu a reușit să afle lista satelor din comitatul Cluj nici în arhiva Guvernului Transilvaniei și nici în cea a Cancelariei Aulice Transilvăne.

³¹⁹ Cu privire la acesta, vezi Spiridon Cădea, *Preotul Crișănuț Ioan-Hagiul – vestitor al revoluției țărănești de la 1785*, în „Mitropolia Ardealului”, 10 (1965), nr. 9–10, p. 737–738.

³²⁰ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 503–504.

împreună cu soția sa la cererea satului natal Albac, așa cum pretindea Guvernul Transilvaniei³²¹.

În încheierea notei sale, Consiliul Aulic de Război a informat Cancelaria Aulică Ungară și Transilvăneană că îi ordonase Comandamentului General Slavono-Bănățean să stabilească în așa fel locurile de așezare pentru deportați încât să fie cât mai aproape de frontiera de la Dunăre, luând măsuri ca, la sosire, aceștia să primească adăpost și terenul agricol necesar asigurării subzistenței până la venirea familiilor și vitelor din Transilvania³²².

La 29 aprilie 1786 Consiliul Aulic de Război i-a comunicat Cancelariei Aulice Transilvănene cu satisfacție vădită, că „dintre supușii din Transilvania care, așa cum se știe, trebuie transferați în Granița [Militară] Bănățeană, în amintita Graniță Germană (pe teritoriul Regimentului germano-bănățean – C.F.) au sosit și au fost deja colonizate 137 de familii”³²³. În aceeași zi Consiliul Aulic de Război i-a comunicat Comandamentului Militar Slavono-Bănățean aprobarea avansului bănesc pentru cumpărarea animalelor de tracțiune și a vitelor necesare celor 137 de familii deportate. S-a cerut luarea de măsuri, ca banii primiți de deportați să fie folosiți de aceștia numai pentru procurarea vitelor și nicidecum în alt scop. Această sumă de bani urma să fie apoi restituită în mod treptat, pe măsură ce noile gospodării ale deportaților vor fi fost în stare. În încheiere, Consiliul Aulic de Război a confirmat interdicția, ca deportații să se poată întoarce în Transilvania, deoarece autoritățile militare și civile de acolo hotărâseră să le trimită efectele rămase acolo la plecarea în surghiun³²⁴. Pe de altă parte, Consiliul Aulic de Război era îngrijorat de faptul că – așa cum îi atrăsese atenția într-o notă de la începutul lunii mai 1786 Cancelariei Aulice Ungare și Transilvănene – în grupurile de deportați s-ar fi strecurat mai mulți răufăcători notorii din rândul românilor, care ar fi solicitat ei înșiși „strămutarea” în Banat³²⁵.

Dând curs ordinelor primite de la Consiliul Aulic de Război, Comandamentul Militar Slavono-Bănățean i-a cerut imperativ comandai Regimentului de graniță germano-bănățean să controleze cu strictețe modul de folosire al banilor avansați deportaților pentru cumpărarea vitelor, anume în așa fel, ca prețul unei perechi de boi de tracțiune să scadă de la 50 de florini la 30 de florini, iar al unei vaci de la 15 florini la 8–10 florini. De asemenea, pentru a fi împiedicată revenirea deportaților în Transilvania, fie și individual, pentru a-și aduce vitele și efectele lăsate acolo,

³²¹ *Ibidem*, p. 504. Cu privire la Ioan Nicula Ursu, vezi Ileana Bozac, *Niculae Iuon al Horii, fiul lui Horea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca”, 25 (1982), p. 235–264; Nicolae Edroiu, *Familiiile lui Horea și Cloșca. Încercare de reconstituire genealogică*, în „Buletinul Comisiei de heraldică, genealogie și sigilografie al Academiei Române, filiala Cluj-Napoca”, vol. I–II (1995–1996), Cluj-Napoca, 1998, p. 107–117.

³²² N. Densușianu, *op. cit.*, p. 503.

³²³ *Ibidem*, p. 505, nota 1: „sind von denen aus Siebenbürgen bekanntermaßen in die Banatische Grenze zu übersetzende siebenbürgischen Unterthanen bereits 137 Familien in besagt deutscher Gränze eingetroffen und angesiedelt worden”. Consiliul Aulic de Război primise această informație de la Comandamentul Militar Slavono-Bănățean la 15 aprilie 1786, vezi *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 84.

³²⁴ *Diplomatarium* (II.2), doc. nr. 84.

³²⁵ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 460.

Comandamentul Militar Slavono-Bănăţean a rugat Comandamentul Militar al Transilvaniei să urgenteze trimiterea acestora în Banat³²⁶.

Cum deportările românilor transilvăneni au continuat și în lunile martie și aprilie 1786, în rândul populației românești din Marele Principat s-a născut o stare crescândă de tensiune. De aceea, la 15 mai 1786 Cancelaria Aulică Transilvăneană i-a reproșat Guberniului Transilvaniei depășirea ordinelor imperiale referitoare la „strămutări” prin trimiterea unor persoane care nu figurau pe liste³²⁷. Știrile referitoare la abuzurile comise cu ocazia „strămutărilor” au ajuns în curând la cunoștința împăratului Iosif al II-lea. De aceea, pe când se afla la Szeged, suveranul și-a exprimat nemulțumirea într-o scrisoare autografă pe care i-a adresat-o cancelarului aulic ungar, contele Carol Pálffy, la 10 iulie 1786: „Se adeverește ceea ce am prevăzut, anume că dacă li s-ar îngădui transilvănenilor să-i trimită din țară [Transilvania] în Banat pe acei români, care s-au făcut vinovați cu ocazia ultimei răskoale de atrocități deosebite și de delictе carnale, atunci această permisiune ar putea degenera cu certitudine în excese – ceea ce a început cu adevărat să se confirme –, deoarece, în pofida tuturor condițiilor puse de mine, în Banat se află deja peste 160 de familii din acest popor, iar această deportare continuă pe mai departe în mod individual. De aceea, îi veți cere Guberniului Transilvaniei din nou, sub cea mai strictă răspundere, ca de acum înainte să se pună capăt definitiv tuturor investigațiilor de acest fel, iar trimiterea românilor în afara țării să fie, prin urmare, sistată cu totul. Cei care s-ar mai afla cumva în arest să fie eliberați de îndată și să nu mai fie urmăriți vreodată, indiferent sub ce pretext, pentru ceea ce s-a întâmplat în trecut”³²⁸. Era, în fapt, ordinul care punea capăt deportărilor în Banat. Drept urmare, la 1 august 1786 guvernatorul Samuel von Brukenthal i-a raportat atât împăratului, cât și Cancelariei Aulice Transilvănene, că poruncise comitatelor Hunedoara, Alba de Jos și Cluj oprirea definitivă atât a deportărilor în Banat, cât și a acțiunilor în justiție împotriva românilor implicați în vreun fel în evenimentele din 1784³²⁹.

Într-o altă scrisoare autografă adresată după aproape doi ani, la 13 mai 1788, aceluiși cancelar aulic transilvănean Pálffy, împăratul a revenit asupra abuzurilor

³²⁶ *Diplomatarium* (II 2), doc nr 85

³²⁷ D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 521.

³²⁸ [Virgil Ciobanu], *România înainte cu 130 de ani*, în „Lucaefărul”, Sibiu, 12 (1913), nr. 17, p. 551: „Was ich vorgesehen habe, daß wenn man den Siebenbürgern gestatten würde diejenigen Wallachen, die sich bei dem letzten Aufruhr besonderer Grausamkeiten und fleischlicher Vergehungen schuldig gemacht haben, ausser Land in das Banat zu schicken, diese Erlaubnis ganz gewiss in Excessen ausarten dürfte, welches wirklich anfängt sich zu bestätigen, dann, unerachtet aller Klauseln die Ich gesetzt habe, befinden sich schon über 160 Familien von dieser Nation im Banat und diese Verschickung dauert noch immer einzelweise fort. Sie werden also dem Siebenbürger Gubernio neuerdings unter der schärfsten Verantwortung auftragen, daß alle derley Inquisitionen von nun an vollkommen beendigt, mithin die Verschickungen der Wallachen ausser Land ganz eingestellt, die sich etwa noch im Arrest befindliche alsogleich auf freyen Fuß entlassen und wegen des Vergangenen niemals mehr unter was immer für einen Vorwand angefochten werden”. Vezi și J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 461 și N. Densușianu, *op. cit.*, p. 505. Szentkláray, p. 460 afirmă că, în 1785–1786, din Transilvania au fost deportate în Banat în jur de 300 de familii românești, însumând circa 1.200 de persoane.

³²⁹ J. Szentkláray, *op. cit.*, p. 461 și I. Lupaș, *Răskoala țaranilor din Transilvania*, p. 179.

comise cu ocazia „strămutărilor”: „Am interzis deja de multe ori orice transferări și mutări, mai ales de familii românești, dintr-un loc în altul, deoarece acestea sunt doar un bun prilej pentru manifestarea urii personale și pentru comiterea de ticăloșii, constituind mai apoi un motiv de emigrare, lucru pe care mulți îl doresc cu stăruință, în parte fiindcă sașii vor să-și mărească astfel teritoriul (așa-numitul „Pământ crăiesc” – C.F.), în parte fiindcă domniile de pământ pot câștiga pe această cale o mărire a alodiilor”³³⁰.

Ruperea brutală de la vetrele lor și dorul de casă deopotrivă cu greutățile și incertitudinile la noile locuri de ședere i-au determinat pe unii dintre deportații transilvăneni să fugă din Banat încă în iarna anului 1786–1787 și să se întoarcă în Transilvania. Decizia le-a fost cu atât mai ușoară, cu cât despăgubirile pentru bunurile lăsate acasă erau de-a dreptul rizibile, de multe ori fiind primite abia după 2–3 ani³³¹. Ne sunt cunoscute mai multe cazuri de deportați transilvăneni care s-au hotărât să fugă din Banat în 1786. Astfel Ursu Rancea din Brezești, deportat în părțile Panciovei, a fugit și a reușit să ajungă împreună cu alți tovarăși de suferință în Transilvania, ascunzându-se în munții de lângă Sălciua, până când au fost prinși de autorități și retrimiși în Banat. La rândul lor, Ion Bârlea din Bistra, Costan Trif și Todor Toader din Râul Mic, Florea Pleșa alias Tulea cu soția și Ion Nicola Ursu, fiul lui Horea, împreună cu soția, au reușit să fugă și să se ascundă în Munții Apuseni, fiind căutați de autorități. Fiul martirului Horea și soția sa aveau să fie prinși la sfârșitul lunii noiembrie 1786. Alți fugari, ca Dod Jefle din Râul Mic, Avram și Petru Vesa alias Deheleanu din Câmpeni, reușiseră să fugă, la rândul lor, din deportare, ascunzându-se prin munții Zărandului³³².

La 9 octombrie 1788 Daniel Horetsni, șpanul domeniului cameral Baia de Arieș, i-a raportat Administrației fiscale miniere de la Zlatna că reușise să-i prindă și să le ia puștile lui Ioan și Lup Rancea din Brezești și lui Ioan Andrei din Muncel care, însoțiți de soții, copii și vite, fugiseră de la Panciova. Grupul celor 12 români deportați în Banat profitase de atacarea Panciovei de către trupele turcești în cursul războiului austro-turc care începuse în primăvara timpurie a aceluia an³³³.

Cei mai mulți dintre românii transilvăneni deportați în 1786 s-au integrat însă, încetul cu încetul, în comunitățile în care au fost așezați. Amintirea originii lor se păstrează până în zilele noastre în Banatul sârbesc, descendenții lor fiind cunoscuți sub numele de *erdeljci* (ardeleni)³³⁴.

³³⁰ [V. Ciobanu], *op. cit.*, p. 551: „Ich habe schon oft alle Übersetzungen und Übersiedlungen, besonders wallachischer Familien, von einem Ort auf den andern verboten, weil selbe nur Gelegenheit zur Ausübung persönlichen Hasses und zu Neckereyen, nachhero aber zu Emigrationen Anlass geben, welche man in vielen Gegenden geflissentlich sucht, theils weil die Sachsen ihr Territorium zu vergrößern trachten und theils weil die Grundherrn mehrere Allodiaten dadurch machen”.

³³¹ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 506. Unii dintre deportați nu primiseră încă despăgubirile nici în 1790, autoritățile neputând stabili bunurile de pe urma cărora fuseseră obținuți banii.

³³² D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 522–523.

³³³ Arhivele Naționale Cluj-Napoca, *Tezaurariatul Minier al Transilvaniei*, nr. 3877/1788, f. 3.

³³⁴ Sub această denumire sunt cuprinși și coloniștii români din comitatele Arad, Bihor, Sătmar și Maramureș veniți mai târziu.

Amintirea „lumii lui Horea” a continuat să stăruie în Banat în amintirea contemporanilor și urmașilor, fiind, pe de o parte, un motiv permanent de îngrijorare pentru autorități, pe de altă parte un memento pentru românii bănățeni, că pot urma pilda celor de la 1784.

La 7 martie 1792 baronul Péchy Imre, comitele suprem al Bihorului³³⁵, l-a informat pe Pavel Avakumović, episcopul ortodox al Aradului, cu vădită îngrijorare: „Mi s-a adus la cunoștință că, mai cu seamă în Banat, s-ar fi ridicat unii care vreau să asmută norodul românesc împotriva neamului unguresc, respectiv a episcopilor de credința lor și trimit preoților, din sat în sat, scrieri incitante”³³⁶. Bănuim că aceste „scrieri incitante” n-au vizat doar înalta ierarhie bisericească ci deopotrivă autoritățile civile, altfel nu i-ar fi suscitat o îngrijorare atât de mare comitelui bihorean. Cine vor fi fost autorii acestor „scrieri incitante” și în ce împrejurări au fost redactate și răspândite va trebui să fie deslușit de cercetările viitoare.

La 14 martie 1792 congregația comitatului Caraș i-a înaintat împăratului Francisc al II-lea un memoriu prin care protesta împotriva privilegiilor ilirice și a hotărârilor Congresului iliric de la Timișoara (1790), dar și a înființării Cancelariei Aulice Ilirice. Unul dintre argumentele aduse, menit să dea greutate demersului întreprins pe lângă monarh, era tocmai amintirea încă proaspătă a „lumii lui Horea”: „Noi ne temem tocmai de pildele numeroase din vremea mai apropiată, deoarece ne dăm seama de cât de puțină iscusință este nevoie ca poporul de rând să fie mulțumit, prin firea sa, cu cele vechi și cât de greu este să-l liniștești dacă este răscolit de o flacără nouă. Cu siguranță că și în cazul răscoalei lui Horea, care a bătuit pe la sfârșitul anului 1784 în Marele Principat al Transilvaniei și în orașele învecinate din Ungaria, a cărei amintire funestă ne revine încă și acum în minte, preludiul a fost asemănător, iar din asta s-a născut în acele părți [ale țării] un incendiu ireparabil, însoțit de pagube și de uciderea multor oameni iluștri și de bun neam”³³⁷.

La finele anului 1800 autoritățile comitatense din Banat au fost confruntate din nou cu spectrul „lumii lui Horea”. Alarma a fost dată de Vallya László, vicecomitele Zărandului, care le-a adus la cunoștință comitatelor Hunedoara, Caraș și Arad, la 1 decembrie 1800, zvonul circulând prin comitatul Zărand, cum că românii de

³³⁵ Péchy Imre de Pécsújfalu (1753–1841), vicecomite (1787–1791), apoi comite suprem al Bihorului (1791–1803), vicepalatin al Ungariei (1803) și judecător la Tabla septemvirală (1824).

³³⁶ I.D. Suci, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1980, doc. 213, p. 485: „Innotuit mihi, exsurexisse nonnullos, praeprimis in Banatu, qui plebem Valachicam contra nationem Hungaricam et respective contra episcopos ritus sui concitare intendunt sufflaminatoriaque scripta de loco in locum ad manum poparum transmitti”.

³³⁷ Arhivele Naționale Timișoara, *Muzeul Banatului – Societatea de Istorie și Arheologie*, nr. 356, f. 43: „Terremus nos plura recentiorum etiam temporum exempla, quia videmus quam exiguae artis sit plebem natura sua antiquis raro contentam, sed nova semper ambientem ad motum ponere, quam difficile eandem sedare. Certe, tumultus illius Horaiani circa exitum anii 1784 in Magno Transylvaniae Principatu et vicinis Hungariae civitatibus grassantis, cuius lugubris adhuc in mentibus nostris vertatur memoria, similia fuerant praeludia et enatum est exinde incendium irreparabili partium earundem cum damno et multarum illustrium prosapiarum excidio coniunctum”.

acolo intenționau să se răscoale. Potrivit lui Vallya, aceștia erau hotărâți să pornească o răscoală mult mai cumplită decât cea a lui Horea, începutul acesteia fiind stabilit pentru ziua de 11 decembrie 1800. De aceea comitatul Arad era rugat cu insistență să trimită unități militare spre Iosășel și Gurahonț pentru a patrula până la Brad și a preveni extinderea temutei răscoale înspre vest și sud-vest. Congregația parțială a comitatului Arad a rugat, la rândul ei, comitatul Timiș, la 4 decembrie 1800, să țină pregătite unități de cavalerie, mai ales că partea cea mai mare a cavaleriștilor din comitatul Arad erau români nenobili, iar în infanterie nu se putea avea încredere³³⁸. Comitatul Timiș i-a împărțit la 5 decembrie 1800 comitatului Caraș știrile alarmante primite de la Arad și i-a adus la cunoștință că ordonase deja deplasarea unor unități de cavalerie spre Lipova și alte puncte de trecere înspre Transilvania. În același timp, comisarul timișan pentru siguranță publică, Császár, primise ordin să-i adune pe pandurii comitatului pentru a putea interveni în caz de nevoie. Comitatul Caraș n-a întârziat, la rândul său, să informeze comitatele Timiș, Arad, Hunedoara și Zărand, la 8 decembrie 1800, despre măsurile pe care le luase în eventualitatea izbucnirii unei răscoale. Pretorii din Bata și Căpâlnaș primiseră ordin să fie în alertă sporită și să țină în permanență legătura cu autoritățile din comitatele vecine, raportând apariția oricărei mișcări suspecte. Pandurilor comitatului li se poruncise deplasarea la hotarele dinspre Făget, Mureș și Transilvania cu misiunea de a strânge informații relevante cu privire la o posibilă răscoală. Reiter, comisarul cărășan de siguranță publică, fusese trimis la Coșevița în același scop. În același timp, fusese luată legătura cu Comandamentul General Bănățean, ca acesta să ia măsuri de supraveghere și pază la Vama Marga³³⁹. Comitatul Caraș a înaintat apoi un raport amănunțit cu privire la toate aceste măsuri Consiliului Locumtenențial Ungar. Din acesta străbate o certă notă de îngrijorare: „Deși poporul român, de care este locuit aproape întregul comitat, poate fi socotit peste tot supus și cu bună ascultare față de autorități, totuși, deoarece firea acestui popor nu este statornică, este de temut ca nu cumva din cauza religiei, a naționalității și a datinilor lui să poată fi stârmit, mai ales dacă va fi îndemnat să ia parte la răscoală”, așa că s-a cerut cea mai mare vigilență din partea tuturor funcționarilor comitatensi. De asemenea, Direcției Miniere Bănățene, care dispunea de mai mulți lucrători germani înarmați, i s-a solicitat cooperarea în cazul izbucnirii unei răscoale. Surpriza pentru conducerea comitatului Caraș a fost, în aceste condiții, opoziția populației la recrutarea forțată în corpurile teritoriale de pază: la Căprioara militarii trimiși în acest cop fuseseră chiar luați la bătaie. Chiar dacă zvonul referitor la o posibilă răscoală în Zărand se dovedise până la urmă neîntemeiat, comitatul Caraș a socotit totuși oportună amânarea recrutării forțate din cauza efectelor ei nocive³⁴⁰. Un ultim ecou al acestei alarme false o constituie o însemnare din 13 decembrie 1800 în Jurnalul mănăstirii minoriților din Lugoj: „Miliția călare a insurecționiștilor (nobilii insurecționați – C.F.) sub comanda căpitanului Sirtics s-a dus la Făget pentru a se uni cu trupele regulate din

³³⁸ Ioan Boroș, *Frica de o nouă răscoală a românilor din Zarand la 1800*, în „Transilvania”, Sibiu, 57 (1926), p. 629.

³³⁹ *Ibidem*, p. 630.

³⁴⁰ *Ibidem*, p. 630–631.

Transilvania în cazul că ar izbucni răscoala despre care se zvonește împotriva domnilor de pământ”³⁴¹. Învățămintele din 1784 fuseseră asimilate pe deplin.

Un alt episod, în care amintirea în Banat a „lumii lui Horea” a planat din nou, s-a produs în contextul conflictului dintre mai mulți învățători și preoți români cu ierarhia bisericească sârbă de la Carloviț. La 23 ianuarie 1816, Ștefan Stratimirović, arhiepiscop de Carloviț și patriarh al sârbilor (cărui i se subordonau și românii ortodocși din Banat), i-a înaintat arhiducelui Iosif, palatinul Ungariei, un denunț împotriva acțiunilor desfășurate împotriva ierarhiei sârbești de învățătorul Gheorghe Velia din Ticvaniul Mare și de diaconul și învățătorul Matei Cherciu din Comorâște. Aceștia îi fuseseră pârâți lui Stratimirović de Luka Kengelac, directorul districtului școlar Timișoara că, instigați de Dimitrie Țichindeal, fost profesor la Preparandia din Arad și preot la Becicherecul Mic, plănuiau să adune la Ticvaniul Mare un număr de 30 de învățători români. Țichindeal fusese oprit de Ștefan Avakumović, episcopul Timișoarei, să ia parte la acea întrunire, la care Gheorghe Velia reușise să-i convingă pe 13 participanți să semneze petiția pe care o redactase. Rugându-l în aceste împrejurări pe palatinul Iosif să-l îndrume cu privire la pedepsirea lui Velia, arhiepiscopul Stratimirović i-a amintit insidios că, potrivit cu raportul care îi fusese adresat de Kengelac despre evenimente, acolo se menționa primejdia că, „întru slăvirea lui Gheorghe Velia, numele lui, la fel ca și acela al tovarășului său Cherciu, sunt preamărite, nu fără îndeajuns temei, ca acelea ale lui Horea și Cloșca”, o afirmație deosebit de gravă. În post-scriptumul denunțului său, Stratimirović îi atrăgea atenția palatinului Iosif că, dacă nu erau luate măsuri împotriva lui Velia și Cherciu, care acționau împotriva ierarhiei sârbești încă din 1812, se vor produce mari neplăceri, deoarece „îndrăzneala lor a ajuns până acolo, că poate fi asemuită cu aceea a lui Horea și Cloșca”³⁴².

În fine un alt episod târziu al amintirii de care s-au bucurat printre românii bănățeni Horea și Cloșca a fost înregistrat în anul 1824. Un raport pe care comisarul militar Dobrowolny l-a înaintat Comandamentului Militar al Banatului la 5 ianuarie 1824 este pe deplin edificator în acest sens. Potrivit lui Dobrowolny, în localitatea Șopot din Valea Almăjului, în Granița Militară Bănățeană, la fereastra locuinței subofiterului de administrație staționat acolo, fusese găsită o scrisoare în limba română, „care conține insulte foarte necuviincioase împotriva preafaultului Guvern și a autorităților militare și civile în funcție”. În scrisoarea anonimă era criticat printre altele prețul prea mare al sării, efectul păgubitor pentru populație al devalorizării bancnotelor, piedicile puse în calea contrabandei cu sare. Ceea ce l-a îngrijorat însă în cea mai mare măsură pe comisarul militar a fost amenințarea proferată de autorul anonim: „În continuare, în această scrisoare anonimă se sugerează că, dacă situația nu va fi îndreptată grabnic, soluția va veni de la sine și vor începe iarăși vremurile lui Horea și Cloșca, deoarece va apare un nou [Toma] Scripete (care a fost executat în anul 1811 din cauza tulburărilor de la Kruščica din

³⁴¹ *Ibidem*, p. 632.

³⁴² I.D. Suci, R. Constantinescu, *op. cit.*, doc. 269, p. 552: „ad gloriationem Georgii Velja qui suum et socii Kertsu nomen prout Hora et Klotska celebrari dicit [Lukas Kengelac], non sine sufficienti ratione”; „audacia eorum iam ad summum evecta gradum Horam et Klotskam imitari cupit”.

anul 1808), care va pune capăt neorânduiei de acum”. De altfel Dobrowolny intuia cât se poate de corect, că referirea la cei doi eroi români de la 1784 era cu atât mai periculoasă cu cât, provenind fără îndoială de la o persoană cu un anumit nivel de instruire, bună cunoșcătoare a evenimentelor din trecut, putea avea urmări nefaste în lumea românească: „M-am simțit cu atât mai mult dator să aduc aceasta la înalta cunoștință, cu cât amenințarea cu venirea vremurilor lui Horea și Cloșca dă de bănuț în mod cu totul deosebit, că autorul scrisorii anonime trebuie să fie un individ care cunoaște bine istoria patriei, fiind prin urmare mai periculos decât este cazul de obicei cu cineva care provine din categoria poporului de rând”³⁴³.

Pentru Nicolae Stoica de Hațeg, în 1784 preot-paroh la Comea și loialist monarhic convins, răscoala din Transilvania a însemnat doar o acțiune necugetată împotriva stăpânirii. În *Cronica Banatului*, redactată în 1826–1827, bătrânul protopop al Mehadiei, rămas credincios crezului său în „bunul împărat”, a afirmat cu deplină convingere dar și certă lipsă de înțelegere: „Hora, Cloșca în Ardeal asupra neameșilor rebelie rădicând, reăle făcând, ceăte de oameni să scula. Și nu numai reghimentele de regulaș (regulate – C.F.) a lui Oros, ce și granița în poteri să sculă și mulți oameni prindea și-i închidea. Gheneralul nostru Papila, pre poruncă, îndată cu comisariu-auditoru, maioru Cleber, cu un batalion dând brigada gheneralului Jenei al Pancevii la Ardeal să dusără: 4 companii au întrat, 2 la Marga au stat, unde dintre rebeli 2 companii de fraicori, volintiri, au adunat. Și Papila din Sibii în Deăva comision ținea”³⁴⁴. Pentru un om care i-a fost loial toată viața împăratului „său”, pentru un om măgulit de atenția pe care i-au acordat-o înalte „fețe” militare și civile, pentru un om care a dat ascultare fără obiecții celor poruncite de superiorii lui militari și ecleziastici, pentru un om care a trăit în atmosfera de rigoare și obediență dintr-un regiment de graniță răscoala românilor transilvăneni însemna o ridicare împotriva ordinii pe care el o socotea firească. Cunoștințele bogate dobândite de Stoica de Hațeg în timpul studiilor și mai apoi, curiozitatea sa nedezmințită și simțământul său pentru trecut nu i-au înlesnit însă defel înțelegerea adevărată a răscoalei românești din 1784. Prin structura sa mentală, prin mediul în care a trăit, învățatul protopop al Mehadiei nu și-a putut depăși statutul de supus loial al împăratului și al monarhiei habsburgice.

³⁴³ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 75–76: „welcher äusserst anstößige Ausfälle gegen die allerhöchste Regierung und den aufgestellten Militair- und Zivil-Behörden enthalten soll”; „Weiters soll in diesem anonymen Brief angedeutet seyn, wenn nicht schnell die erforderliche Abhilfe verschafft werde, sich die Abhilfe selbst werde verschafft und die Zeiten von Hora und Kloska eintreten gemacht werden, dann auch ein zweiter Scribette (welcher wegen der im Jahre 1808 zu Kruschitza ausgebrochenen Unruhen anno 1811 hingERICHTET worden ist) erscheinen werde, um dem dermaligen Unwesen ein Ende zu machen”; „Ich habe mich verpflichtet dieses umsomehr zur hohen Kenntnis zu bringen, weil die Drohung von Eintretung des Hora und Kloskas Zeiten insbesondere vermuthen lässt, daß der Verfasser des anonymen Briefes ein in der vaterländischen Geschichte besser unterrichtetes mithin gefährlicheres Individuum seyn müsse als es sonst in der gemeynen Volksklasse der Fall zu seyn pflegt”.

³⁴⁴ Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, ed. de Damaschin Mioc, Timișoara, Editura Facla, ed. a II-a, 1981, p. 227.

II.1

REGESTE

1. *1784 noiembrie 7, Căpâlnaş.* Szalay József, notar din Căpâlnaş, către Piácsek Miklós, pretor din comitatul Caraş: îi relatează despre pustiirea localităţilor Ilia, Petriş, Toc, Ilteu şi Săvârşin de către românii răsculaţi, despre constatările pe care le-a făcut personal la Valea Mare şi despre cele care i-au fost aduse la cunoştinţă de un locotenent-major după întâlnirea cu o căpetenie a răsculaţilor.

2. *1784 noiembrie 8, Lugoj.* Comitatul Caraş către Comisia Jankovics: aduce la cunoştinţă informaţiile primite de la nobilul Bisztray Károly şi de la alţi doi fugari din Transilvania despre acţiunile românilor răsculaţi în comitatul Hunedoara şi raportează că la Făget a fost trimis Legrády Imre, vicepretor al nobililor, pentru a obţine informaţii suplimentare de la transilvănenii refugiaţi acolo şi a dispune primele măsuri de siguranţă; îşi exprimă temerea faţă de posibilitatea extinderii răscoalei în rândul românilor din comitatul Caraş şi remarcă lipsa de militari care să poată fi trimişi spre a se opune unei eventuale ridicări a acestora; solicită urgent atât instrucţiuni cu privire la modul de a acţiona în viitor, cât şi trimiterea grăbnică de trupe la hotarele comitatului Caraş spre Transilvania.

3. *1784 noiembrie 9, Lugoj.* Comitatul Caraş către Consiliul Locumtenenţial Ungar: îi prezintă informaţii în legătură cu pericolul extinderii răscoalei româneşti din comitatele Arad şi Hunedoara în comitatul Caraş, măsurile luate pentru a preveni o ridicare a românilor de acolo, deopotrivă cu insuficienţa mijloacelor necesare stăpânirii unei situaţii de criză acută; raportează că, în condiţiile reprezentate de pericolul extinderii răscoalei din Transilvania, a anulat lucrările la conscripţia generală militară, care urma să înceapă la 9 noiembrie; roagă să întreprindă demersuri pe lângă împarat pentru a îi trimise trupe care să împiedice extinderea răscoalei şi în comitatul Caraş.

4. *1784 noiembrie 9, Lugoj.* Comitatul Caraş către Comisia Jankovics: aduce la cunoştinţă ştirile alarmante despre propagarea răscoalei româneşti din Transilvania şi pericolul extinderii acesteia în comitatul Caraş, aşa cum rezultă din mărturiile mai multor nobili transilvăneni refugiaţi la Făget, iar mai apoi la Lugoj; raportează că, datorită răscoalei din vecinătate, a amânat efectuarea conscripţiei militare şi a dispus diferite măsuri de supraveghere a hotarului spre Transilvania şi a populaţiei din localităţile comitatului Caraş; roagă să-i fie trimise instrucţiuni în vederea acţiunii împotriva unei eventuale pătrunderi a răsculaţilor pe teritoriul comitatului Caraş şi cere intervenţia la forurile competente în vederea trimiterii urgente a unor trupe imperiale de protecţie.

5. *1784 noiembrie 9, Lugoj.* Comitatul Caraş către Consiliul Locumtenenţial Ungar: raportează că, în pofida răscoalei ţărăneşti din Transilvania, intenţionează

să înceapă lucrările la conscripția generală a populației, solicitând ca în acest scop să se obțină de la împărat aprobarea de a se plăti din Casieria comitatului o diurnă de 1 fl. 30 cr. pentru funcționari și 30 cr. pentru scribii de limba română și sârbă, precum și acordarea unei subvenții financiare pentru acoperirea acestor cheltuieli.

6. 1784 noiembrie 9, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale ale congregației generale a comitatului Caraș începute la 3 noiembrie 1784 în legătură cu măsurile luate pentru a fi împiedicată extinderea răscoalei românești din Transilvania pe teritoriul comitatului Caraș.

7. 1784 noiembrie 10 Vârșeț. Vichentie Popovici, episcopul ortodox al Vârșețului, Caransebeșului și Lugojului către protopopii, preoții și credincioșii din eparhia sa: le cere păstrarea credinței față de împărat, respectul față de autorități și menținerea liniștii și ordinii publice „acuma, când auzim pre vecinii noștri osârduitori la ce fel ei s-au slobozit întru îndoiala și confuzia”.

8. 1784 noiembrie 10, Vârșeț. Vichentie Popovici, episcopul ortodox la Vârșețului, Caransebeșului și Lugojului către protopopii, preoții și credincioșii din eparhia sa: în urma tulburărilor izbucnite în Transilvania, face un apel stăruitor pentru păstrarea liniștii și ordinii publice, respectarea credinței față de împărat și îndeplinirea obligațiilor față de autorități și de stăpânie de pământ.

9. 1784 noiembrie 11, Aradul Vechi. Franz Weinmeister, meșter fierar de coase, către Josef Leitner, administrator al Oficiului de fier din Hunedoara: datorită atacurilor date de cetele de răsculați care au pustiit mai multe localități între care Săvârșin și Zam, a fost nevoit să se întoarcă din drum la Odvoș; la Arad starea de teamă și incertitudine a sporit după ce în împrejurimile orașului a fost semnalată prezența unui grup de 3.000 de răsculați, care blochează posibilitatea de refugiere la Timișoara.

10. 1784 noiembrie 15, Deva. Comitatul Hunedoara către comitatul Caraș: roagă ca regimentul Württemberg să fie mutat fără întârziere în cercurile Ilia și Lăpușnic pentru a împiedica o eventuală extindere a răscoalei din comitatul Hunedoara în comitatul Caraș.

11. 1784 noiembrie 16, Lugoj. Madarász Ignác, vicecomite al comitatului Caraș, către contele Anton Jankovics, președintele Comisiei aulice de la Timișoara: îl informează că, după ce a primit din partea comitatului Hunedoara o scrisoare referitoare la desfășurarea răscoalei țărănești din Transilvania, a cerut de îndată cavaleriștilor din regimentul Württemberg comandați de căpitanul von Hinske și unei companii de infanterie din regimentul Samuel Gyulai să se deplaseze la frontiera comitatului Caraș cu Transilvania și să patruleze în acea regiune.

12. 1784 noiembrie 16, Făget / 1784 noiembrie 17, Lugoj. Franz Benedicti, funcționar al Administrației Camerale de la Timișoara, către baronul Ladislaus Franz von Orczy, șeful Administrației Camerale de la Timișoara: îi înfățișează pe larg episoade ale răscoalei românești din Transilvania, începând cu adunarea la Curechiu (2 noiembrie 1784) și până la ultimatumul adresat de răsculați nobililor refugiați în cetatea Deva (14 noiembrie 1784); scoate în evidență pericolul extinderii răscoalei românești în Banat, subliniază rolul preoților la îndrumarea atitudinii populației românești și amintește măsurile militare luate pentru a se realiza un cordon de siguranță la hotarul spre Transilvania, în zona Coșava-Făget.

13. 1784 noiembrie 17, [Buda]. Consiliul Locumtenențial Ungar către episcopii ortodocși ai Timișoarei, Aradului și Vârșetului: le cere ca, prin clerul din subordine, să-i readucă la ascultare pe răsculați, convingându-i de nelegiuirea faptelor comise, iar acolo unde populația nu s-a răsculat să o îndrume la păstrarea liniștii și să evite de a da ascultare oricăror îndemnuri adresate de către răuvoitori.

14. 1784 noiembrie 18, [Timișoara]. Contele Anton Jankovics, președintele Comisiei aulice de la Timișoara, către Madarász Ignác, vicecomite al comitatului Caraș: îi cere ca, în urma apropierii răsculaților de localitatea Bulci din cercul Lipova, să detașeze pe lângă patrulele aflate acolo, formate mai ales din români, locuitori germani din Făget și Lugoj; îi expune felul în care urmează să se desfășoare acțiunile de patrulare, scopul acestora și modul în care să se procedeze cu arestații trimiși în temnița de la Lugoj.

15. 1784 noiembrie 19, Timișoara. Sigismund Lovasz de Utviniș, prim-vicecomite de Timiș, către contele Anton Jankovics, președintele Comisiei aulice de la Timișoara: îi relatează despre măsurile luate la hotarele dinspre Transilvania ale comitatului Timiș pentru a împiedica o eventuală pătrundere a răsculaților, insistând asupra faptului că atât comitatul Timiș, cât și comitatul Caraș sunt din acest punct de vedere în siguranță; transmite informarea primită din comitatul Hunedoara despre începutul și desfășurarea răscoalei, prezentând punctele principale ale ultimatumului dat de răsculați nobililor refugiați la Deva.

16. 1784 noiembrie 20, [Oravița]. Direcția Minieră Bănățeană către Camera Aulică pentru Monetării și Minerit: îi raportează despre diferite episoade ale răscoalei românești din Transilvania, așa cum au fost aflate la Lugoj de prim-perceptorul minier Johann Simon Rudolf, prezent la congregația comitatului Caraș, de la mai mulți nobili transilvăneni care se refugiaseră în Banat; prezintă măsurile dispuse în vederea protejării exploatărilor miniere și a uzinelor metalurgice din Banatul Montan față de o posibilă izbucnire a unei răscoale a românilor din acea zonă și cere, în acest context, să se obțină atât sporirea numărului de soldați din armata regulată dislocați în regiunea minieră, cât și aprobarea de a fabrica 18 tunuri de trei livre pentru apărarea celor șase topitorii de fier și aramă (Reșița, Bocșa Montană, Oravița, Dognecea, Sasca, Moldova Nouă).

17. 1784 noiembrie 21, Timișoara. Contele Anton Jankovics, președintele Comisiei aulice de la Timișoara, către comitatul Timiș: stabilește măsurile pe care autoritățile comitatului Timiș, în colaborare cu armata și cu sprijinul clerului ortodox, urmează să le pună în aplicare pentru a împiedica extinderea răscoalei țărănești din Transilvania și pentru a menține liniștea în rândul populației din comitatul Timiș.

18. 1784 noiembrie 22, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către comitatele Arad, Timiș, Caraș și Torontal: le transmite mulțumirea împăratului Iosif al II-lea față de măsurile luate pentru oprirea răscoalei românilor din Transilvania și cere să-i fie raportate numele persoanelor care s-au remarcat cu acest prilej.

19. 1784 noiembrie 22, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către comitatele Arad, Timiș, Torontal și Caraș: le informează că, din ordinul împăratului Iosif al II-lea, contele Anton Jankovics a fost numit comisar regal și șef al comisiei de anchetare a cauzelor răscoalei românești din Transilvania, avândul ca adjunct pe generalul baron Paul Papilla; le cere să dea toată ascultarea și sprijinul solicitat de această comisie pentru a-și putea desfășura activitatea.

20. 1784 noiembrie 22, Timișoara. Contele Anton Jankovics, președintele Comisiei aulice de la Timișoara, către Consiliul Locumtenențial Ungar: îi relatează pe larg măsurile pe care le-a dispus în comitatele Timiș, Caraș și Torotal din districtul Timișoara atât pe plan militar cât și prin implicarea autorităților civile și a clerului ortodox pentru a împiedica extinderea răscoalei românești din Transilvania în Banat.

21. 1784 noiembrie 27, Timișoara. Vichentie Popovici, episcopul ortodox al Vârșețului, Caransebeșului și Lugojului, către Consiliul Locumtenențial Ungar: îl informează că a dat dispoziții clerului din subordine să-și îndemne credincioșii din districtul Timișoarei la păstrarea păcii și liniștii, iar în ziua de 24 noiembrie a avut o discuție cu contele Jankovics, comisar regal și președinte al Comisiei aulice, cu privire la mijloacele cele mai potrivite pentru potolirea răscoalei din Transilvania.

22. 1784 noiembrie 30, Timișoara. Contele Anton Jankovics, președintele Comisiei aulice de la Timișoara, către comitatul Hunedoara: îi trimite planul de combatere a lotriei în districtul Timiș (comitatele Timiș, Caraș și Torontal) și în comitatele Arad, Bihor și Hunedoara, care fusese convenit la consfătuirea de la Timișoara din 27 octombrie 1784, și îi cere să ia măsurile decurgând din prevederile acestuia, inclusiv cele stabilite în mod special pentru cele trei comitate din Banat.

23. 1784 decembrie 2, Lugoj. Vichentie Popovici, episcopul ortodox al Vârșețului, Caransebeșului și Lugojului, către protopopii din eparhia sa: le cere să-i convoace pe preoții din subordine și să le pună în vedere explicarea conscripției populației, care urmează să fie efectuată, anume în sensul celor ordonate de la autoritățile centrale, astfel ca niciun credincios „să nu îndrăznească a să rădica la vreo răutate”.

24. 1784 decembrie 3, Viena. Camera Aulică pentru Monetării și Minerit către Direcția Minieră Bănățeană: aprobă măsurile luate pentru a se împiedica extinderea în Banat a răscoalei țărănești din Transilvania, dar nu este de acord cu turnarea unor tunuri pentru apărarea topitoriilor de fier și aramă, securitatea acestora urmând să fie asigurată în caz de nevoie de autoritățile comitatului Caraș și Timiș, sprijinite de Comandamentul Militar General al Banatului.

25. 1784 decembrie 3, Viena. Camera Aulică pentru Monetării și Minerit către Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană: îi aduce la cunoștință temerile exprimate de Direcția Minieră Bănățeană în legătură cu posibilitatea extinderii în rândul românilor bănățeni a răscoalei țărănești din Transilvania și informează cu atitudinea pe care i-a recomandat-o în situația existentă; solicită un punct de vedere în legătură cu eventuala întărire a trupelor staționate în Banat.

26. 1784 decembrie 6, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către contele Jankovics, președintele Comisiei aulice de anchetă: îl anunță că va trebui să abandoneze cercetările referitoare la răscoala țărănească în comitatele Caraș și Arad, unde liniștea a fost restabilită, urmând a se duce în Transilvania pentru a continua acolo investigațiile; este rugat să trimită ordinele date comitatelor Caraș și Arad până la plecarea sa din Timișoara.

27. 1784 decembrie 8, Becej. Kárász István de Horgoš, vicecomite al comitatului Csongrád, către generalul conte Károlyi Antal, comite de Sătmar: îi transmite informații despre acțiunile răsculaților pe valea Mureșului și își manifestă temerea că răscoala s-ar putea extinde și la românii din Banat și din Câmpia Aradului; îl informează în legătură cu măsurile luate de autoritățile comitatului Csongrád în

eventualitatea extinderii răzcoalei, exprimându-și îngrijorarea în legătură cu atitudinea populației din comitat față de acțiunea de conscriere începută din ordinul împăratului.

28. 1784 decembrie 12, Becej. Kárász István de Horgoš, vicecomite al comitatului Csongrád, către generalul conte Károlyi Antal, comite de Sătmar: îl informează că, datorită venirii iernii, activitatea răsculaților în Transilvania a scăzut în intensitate, dar își exprimă temerea unei posibile treceri a acestora în comitatul Caraș și eventuala solidarizare a românilor de acolo; îi aduce la cunoștință măsurile de apărare luate la Tisa de autoritățile comitatului Bács.

29. 1784 decembrie 13, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către comitatele Caraș, Timiș, Arad, Bihor, Sătmar și Maramureș: le ordonă interceptarea corespondenței trimise de răsculații din Transilvania, urmărirea și prinderea purtătorilor acesteia.

30. 1784 decembrie 13, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către comitatul Timiș: îi cere să respecte ordinul imperial cu privire la confiscarea armelor de foc de la toți țărani, interdicția ca aceștia să cumpere sau să vândă praf de pușcă și plumb, urmărirea și reținerea persoanelor suspecte, precum și supravegherea comunicațiilor cu localitățile din Transilvania care încă nu sunt pacificate.

31. 1784 decembrie 13, Viena. Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană către Camera Aulică pentru Monetării și Minerit: o roagă să dea instrucțiuni oficiilor miniere din subordine, ca acestea să se adreseze numai armatei și comitatelor pentru a primi ajutor împotriva răsculaților din Transilvania.

32. 1784 decembrie 17, Deva. Conte Anton Jankovics, președintele Comisiei aulice din districtul Timiș, către Consiliul Locumtenențial Ungar: solicită ca trupele dislocate la hotarul comitatelor din Banat și Ungaria cu Marele Principat al Transilvaniei să fie lăsate pe loc cel puțin până la restabilirea deplină a păcii și siguranței publice.

33. 1784 decembrie 17, Petriș. Stegarul conte Anton Bubna către generalul conte Károlyi Antal: îi trimite, în anexă, descrierea acțiunilor întreprinse de răsculații români, așa cum le-a înregistrat el însuși în timp ce făcea parte dintr-un detașament de urmărire a acestora.

34. 1784 decembrie 17, Petriș. Stegarul conte Bubna, comandantul unui detașament militar detașat la Petriș, către generalul conte Károlyi Antal: îl informează despre acțiunile răsculaților desfășurate pe valea Mureșului, de la Petriș până la Odvoș, între 7 și 10 noiembrie, despre înfrângerea acestora la Deva și încercuirea de către trupele imperiale a lui Horea și a oamenilor aflați cu el în munții de dincolo de Brad; afirmă, că există speranțe că răsculații vor capitula în urma înfometării, chiar dacă se spune că primesc neconținut întăriri din Țara Românească.

35. 1784 decembrie 18, Caransebeș. Vichentie Popovici, episcopul ortodox al Vârșetului, Caransebeșului și Lugojului către Consiliul Locumtenențial Ungar: îl informează că a ordonat protopopilor și preoților din subordinea sa ca nu cumva prin interpretarea greșită a ordinului imperial referitor la organizarea conscrierii populației să dea prilej de tulburări în rândul credincioșilor, ci cu atât mai mult să-i îndemne la ascultare și la respectarea liniștii publice.

36. 1784 decembrie 20, Timișoara. Sofronie Chirilovici, episcopul ortodox al Timișoarei, către Consiliul Locumtenențial Ungar: îl informează că, în urma supravegherii atente de către cler a poporenilor, nu s-a produs nicio manifestare suspectă, pacea și ordinea publică fiind în continuare netulburate; aduce la cunoștință

că a dispus menținerea măsurilor de supraveghere a credincioșilor și a vigilenței de către preoții din subordine.

37. 1784 decembrie 20, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către comitatul Timiș: îi ordonă să asigure aprovizionarea cu alimente și furaje a trupelor comandate de generalii Koppenzoller și Sturm trimise din comitatele Arad și Bihor în Transilvania pentru a înăbuși răscoala țărănească.

38. 1784 decembrie 23, Becej. Kárász István de Horgoš, vicecomite al comitatului Csongrád, către generalul conte Károlyi Antal, comite suprem de Sătmar: deplânge faptul că măsurile luate de comitatul Torontal în eventualitatea extinderii răscoalei românești din Transilvania au fost dezavuate de Consiliul Locumtenențial Ungar, își exprimă temerea că, în cazul unei răscoale a românilor din comitatul Cenad, s-ar vedea lipsiți de orice apărare, mai ales că cea mai mare parte a trupelor aflate la Szeged, Csongrád și Szentes au plecat deja spre Arad; solicită în mod indirect o intervenție pe lângă Consiliul Locumtenențial Ungar, care să permită măcar înarmarea nobililor și a stăpânilor de pământ din comitatul Torontal în cazul în care acolo nu vor fi trimise unități ale armatei regulate ori nu vor fi menținute în vigoare măsurile luate până atunci pe plan local.

39. 1784 decembrie 30, Viena. Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană către împăratul Iosif al II-lea: îi propune ca, pentru a proteja percepțiile și funcționarii însărcinați cu strângerea dărilor de atacurile unor bande de lotri – așa cum s-a întâmplat la Chevereușul Mare, Lugoj și Ocna de Fier – să fie angajat un anumit număr de dorobanți în cazul în care nu ar putea fi trimise detașamente militare; dezavuează propunerea comitatului Timiș vizând înarmarea cu puști din arsenalul de la Timișoara a comunităților din Lipova și Zăbrani pentru a se împotrivi unui posibil atac al răsculaților din Transilvania; susține continuarea activității puterilor organizate împotriva bandelor de tâlhari și efectuarea unor acțiuni de siguranță în fiecare sat. În rezoluția sa, împăratul interzice în mod ferm distribuirea de arme de foc către locuitori, cerând în schimb măsuri de supraveghere strictă a persoanelor suspecte din fiecare sat, continuarea activității puterilor și angajarea, în schimbul unei remunerații, a mai multor grăniceri din cele două regimente de graniță din Banat, care ar fi mai potrivit decât dorobanții la asigurarea protecției percepțiilor, a fondurilor fiscale și a funcționarilor trimiși la strângerea dărilor.

40. 1784 decembrie 31, Oravița. Direcția Minieră Bănățeană către Camera Aulică pentru Monetării și Minerit: în contextul răscoalei românești din Transilvania și a intensificării acțiunilor întreprinse de bandele de lotri mai ales în zona minieră din Banat, se solicită aprobarea de a fi achiziționate pe cheltuiala Casieriei Miniere 440 de puști noi cu baionetă, pentru a-i înzestra cu acestea pe minierii și lucrătorii de la topitoriile din Banat.

41. 1784 decembrie 31, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către comitatele Arad, Timiș, Caraș, Torontal, Cenad, Békés, Csongrád, Sătmar, Szabolcs, Bereg, Ugocsa și Maramureș: le anunță posibilitatea încercare a lui Horea și Cloșca de a fugi prin trecătoarea de la Negreni în comitatul Bihor și cere supravegherea cu maximă atenție a tuturor drumurilor, podurilor și potecilor din munți, sporirea atenției asupra populației românești, colaborarea cu armata și autoritățile civile din vecinătate.

42. 1785 ianuarie 6, Timișoara. Sigismund Lovasz de Utviniș, vicecomite al comitatului Timiș, către Consiliul Locumtenențial Ungar: îl informează cu privire

la măsurile de supraveghere luate la hotarele comitatului Timiș, mai ales în lungul Mureșului, pentru a împiedica eventuala fugă a lui Horea și Cloșca; aduce la cunoștință atacarea de către o bandă de lotri a judeului sătesc din Jamul Mare și a încasatorului de dări trimis acolo, precum și incendierea rezervelor de furaj aparținând nobilului Szebeni János din Secaș; își exprimă îngrijorarea că, odată cu venirea verii, răscoala românească ar putea reizbucni și solicită luarea unor măsuri severe, inclusiv aplicarea pedepsei cu moartea, împotriva românilor care ar cuteza să se răzvrătească.

43. 1785 ianuarie 7, Timișoara. Baronul Ladislaus Franz von Orczy, președintele Administrației Camerale din Timișoara, către contele Anton Jankovics, președintele districtului Timișoara și al Comisiei de investigare a răscoalei românești din Transilvania: îi anunță prinderea lui Horea și Cloșca și escortarea lor la Alba Iulia și trimite o schiță de portret a lui Horea; în aceste condiții, precum și datorită întăririi prezenței militare, care fac imposibilă un eventual atac asupra Banatului, solicită, din motive de ordin personal, să îi aprobe un concediu de șase săptămâni.

44. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Comitatul Caraș către Consiliul Locumtenențial Ungar: îi nominalizează pe funcționarii care s-au remarcat la apărarea hotarelor comitatului Caraș de pătrunderea răsculaților din Transilvania, care au dispus măsuri pentru prevenirea extinderii răscoalei în Banat și pentru menținerea liniștii și ordinii publice în rândul românilor bănățeni.

45. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 în legătură cu răspândirea de către autoritățile comitatului a descrierilor personale ale lui Horea și Cloșca, cu măsurile de supraveghere a căilor de acces (poduri, vaduri, zone cu pădure) de pe teritoriul comitatului și de ținere sub observație a stării de spirit a românilor din comitatul Caraș.

46. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Timiș începute la 10 ianuarie 1785 în legătură cu raportarea funcționarilor comitatului care s-au remarcat la prevenirea extinderii în comitatul Caraș a răscoalei românești din Transilvania.

47. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș în legătură cu obligația de a sprijini comisia regală de anchetă condusă de contele Anton Jankovics, care fusese numită de împărat pentru a cerceta cauzele răscoalei românești din Transilvania.

48. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la îndemnarea populației din comitat ca, odată cu securizarea drumurilor, să exporte grâne și alimente spre zonele din Marele Principat al Transilvaniei, în care acestea au fost distruse în timpul răscoalei țărănești.

49. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la confiscarea armelor de foc deținute de țărani din comitat, interdicția pentru aceștia de a cumpăra praf de pușcă și plumb și interzicerea comunicării cu localitățile încă nepacificcate din Transilvania.

50. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 în legătură cu procurarea

făinei necesare pentru producerea, la hotarele comitatului Caraș cu Transilvania, a pâinii necesare soldaților puși în marș din comitatele Bihor și Arad sub comanda generalilor Sturm și Koppenzoller trimiși să participe la înăbușirea răscoalei țărănești din Transilvania.

51. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la luarea unor măsuri necesare prinderii emisarilor trimiși de răsculații din Transilvania în localități din vecinătatea frontierei cu comitatele din Ungaria și reținerea celor surprinși asupra faptului.

52. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 în legătură cu măsurile de precauție luate la hotarul de la Mureș cu Transilvania pentru a fi prevenită extinderea răscoalei țărănești, precum și referitor la dispoziția de continuare a conscrierii generale a populației în pofida circumstanțelor existente.

53. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la măsurile de supraveghere a hotarului spre Transilvania al comitatului Caraș dispuse de comisarul regal contele Anton Jankovics pentru a împiedica extinderea răscoalei românești.

54. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 în legătură cu ordinele date de comisia regală Jankovics de a fi supravegheate drumul de la Lugoj spre Transilvania și cursul Mureșului pentru a putea fi împiedicată extinderea răscoalei românești din Transilvania.

55. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 în legătură cu măsurile dispuse de comisarul regal contele Anton Jankovics pentru apărarea liniei Mureșului în zona Lipova – Făget.

56. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la deplasarea unor unități din regimentele Württemberg și Gyulai pentru supravegherea frontierei spre Transilvania.

57. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la măsurile dispuse de Comisia Jankovics în vederea asigurării siguranței publice mai ales în districtul Bulci și în părțile Lugojului.

58. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 în legătură cu instrucțiunile date de Comisia Jankovics comitatului Caraș despre activitatea străjilor formate din locuitori germani și slujitori ai comitatului în zona Lugoj–Făget–Lipova, urmând ca românii localnici să fie supravegheați cu cea mai mare atenție pentru a nu lua cumva în ascuns legătura cu românii răsculați din Transilvania.

59. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la ordinul Comisiei Jankovics ca la casierile camerale civile și militare din comitatul Caraș să fie puși paznici civili.

60. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la instituirea judecății marțiale în cazul răsculaților prinși, la participarea comitatului Caraș la această formă extremă de justiție și la implicarea episcopilor și a clerului ortodox în acțiunea de liniștire a populației.

61. 1785 ianuarie 10, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș începute la 10 ianuarie 1785 cu privire la revocarea ordinului imperial de aplicare a judecății marțiale, precum și în legătură cu situația unor locuitori din Birchiș care au trecut Mureșul, prădând în localitatea Vărădia de Mureș incendiată de răsculați.

62. 1785 ianuarie 12, Buda. Extras din registrul de procese-verbale al ședințelor Cămării Regale Ungare cu privire la cererea baronului Ladislaus Franz von Orczy, șeful Administrației Camerale a districtului Timiș, de a i se acorda un concediu de șase săptămâni necesar îngrijirii sănătății, aceasta în condițiile prinderii lui Horea și Cloșca, conducătorii răscoalei românești din Transilvania.

63. 1785 ianuarie 17, Buda. Consiliul Locumtenențial Ungar către comitatele Arad, Caraș, Timiș și Torontal: le comunică instrucțiuni referitoare la prevenirea și combaterea atacurilor date de lotri.

64. 1785 ianuarie 20, Făget. Szluka András, vicepretor din comitatul Caraș către congregația generală a comitatului Caraș: atestă și certifică meritele lui Mathias Lobestein, notarul satului Coșava, la strângerea de informații cu privire la răsculații din zona Devei și la aprovizionarea trupelor de represiune trimise prin pasul de la Coșava.

65. 1785 ianuarie 22, Szeged. Kárász István de Horgoš, vicecomite al comitatului Csongrád, către generalul conte Károlyi Antal, comite suprem de Sătmar: îl informează în legătură cu zvonurile fanteziste despre prezența la Szeged a unor răsculați români îmbrăcați în straie femeiești și despre starea de spirit a românilor din comitat, împrejurări care au dus la rechemarea sa la Szeged; îi comunică știrea despre prinderea lui Horea și Cloșca, precum și a 45 de răsculați, fapt care a determinat liniștirea românilor din Transilvania, numai că aceștia refuză să le lucreze domnilor de pământ.

66. 1785 ianuarie 28, Petriș. Stegarul conte Anton Bubna, comandantul detașamentului militar de la Petriș, către generalul conte Károlyi Antal, comite suprem de Sătmar: îi comunică amănunte despre prinderea, prin trădare, a lui Horea și interogarea acestuia la Alba Iulia de către contele Anton Jankovics.

67. 1785 ianuarie 31, Viena. Camera Aulică pentru Monetării și Minerit către Consiliul Aulic de Război: îl informează cu privire la influența răscoalei țărănești din Transilvania asupra stării de spirit a românilor din Banatul montan și susține cererea Direcției Miniere Bănățene de a i se pune la dispoziție 440 de muschete cu baionetă, care să fie folosite la înarmarea și instruirea minerilor.

68. 1785 februarie 3, Viena. Camera Aulică pentru Monetării și Minerit către Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană: o informează că n-a primit niciun raport din partea Direcției Miniere Bănățene în legătură cu planul de combatere a lotriei din Banat elaborat de comisarul imperial contele Jankovics, dar dă asigurări că aceasta, instruită în repetate rânduri, va urma toate măsurile de siguranță publică ordonate în Banat de Administrația Camerală a Timișului și de comitatele de acolo.

69. *1785 februarie 12, Viena.* Consiliul Aulic de Război către Camera Aulică pentru Monetării și Minerit: îi trimite planul de măsuri pentru combaterea lotriei în Banat întocmit împreună cu Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană, ceea ce face caducă cererea de a se pune la dispoziția Direcției Miniere Bănățene cele 440 de arme de foc solicitate.

70. *1785 februarie 14, Timișoara.* Comitatul Timiș către Consiliul Locumtenențial Ungar: îi aduce la cunoștință numele funcționarilor care s-au ilustrat în acțiunea de împiedicare a extinderii răscoalei țărănești din Transilvania în comitatul Timiș.

71. *1785 februarie 14, Timișoara.* Comitatul Timiș către Consiliul Locumtenențial Ungar: își exprimă rezervele în legătură cu confiscarea fără discernământ a armelor de foc de la populație, mai cu seamă de la români, invocând pericolul permanent reprezentat de atacurile lotrilor și imposibilitatea de a li se opune altfel în mod eficient.

72. *1785 februarie 14, Timișoara.* Comitatul Timiș către Consiliul Locumtenențial Ungar: îi raportează numele funcționarilor comitatului care s-au remarcat în mod deosebit la acțiunea de supraveghere a mișcărilor răsculaților transilvăneni pe valea Mureșului și la luarea măsurilor care au împiedicat extinderea răscoalei în comitatele Timiș și Caraș.

73. *1785 februarie 14, Timișoara.* Comitatul Timiș către Consiliul Locumtenențial Ungar: îl roagă să aprobe decontarea către contribuabilii din comitatul Timiș a cheltuielilor de transport legate de aducerea pâinii necesare trupelor, respectiv mutării acestora în timpul operațiilor efectuate împotriva răsculaților din Transilvania.

74. *1785 februarie 17, Timișoara.* Comitatul Timiș către Consiliul Locumtenențial Ungar: îi raportează că a sistat strângerea fără discernământ a armelor de la țărani din comitatul Timiș și că le-a poruncit juzilor nobililor cercuali să întocmească o evidență nominală exactă a armelor confiscate în scopul despăgubirii proprietarilor acestora.

75. *1785 februarie 17, Viena.* Camera Aulică pentru Monetării și Minerit către Consiliul Aulic de Război: îi cere din nou ca minerii din Banat, cei mai mulți dintre ei germani, să fie înzestrați cu arme de foc și să facă instrucție pentru a fi apti ca, în caz de nevoie, să apere minele și topitoriile, slab protejate de efectivele reduse din trupele regulate în fața atacurilor date de bandele de lotri.

76. *1785 februarie 17, Timișoara.* Comitatul Timiș către Consiliul Locumtenențial Ungar: îi raportează că, în urma recomandării făcute de împăratul Iosif al II-lea, a dispus juzilor nobililor din cercurile comitatului Timiș să treacă la dezarmarea țărănilor din comitat, cu excepția celor germani, în satele românești armele urmând să poată fi folosite în continuare doar de un anumit număr de țărani de încredere după consultarea judei sătesc și a frunțașilor comunității.

77. *1785 martie 12, Oravița.* Direcția Minieră Bănățeană către Camera Aulică pentru Monetării și Minerit: îi trimite un extras referitor la oficiile minere și ale fierului din Banat cuprinse în planul de stârpire a lotriei, elaborat de conferința de la Timișoara (27–28 octombrie 1784) sub președinția comisarului aulic, contele Anton von Jankovics.

78. *1785 aprilie 16, Deva.* Comisarul gubernial Michael von Brukenthal, administrator al comitatului Hunedoara unit cu Zărandul, către comitatul Timiș:

având în vedere foamea care a cuprins comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul, roagă să fie facilitat accesul locuitorilor de acolo în unele cercuri din comitatul Timiș pentru a putea cumpăra grâu la un preț mai mic decât cel obișnuit și scutirea acestora de vamă și de taxa de drum.

79. 1785 aprilie 21, Sibiu. Guvernul Transilvaniei către comitatul Timiș: roagă să se îngăduie celor care transportă grâu din Banat în comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul să-și pască netulburați vitele de tracțiune, fiind înlăturate în același timp toate piedicile care ar afecta aceste transporturi extrem de importante.

80. 1785 iunie 27, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației generale a comitatului Caraș ținute la 27 iunie 1785 în legătură cu investigarea și urmărirea unei bande de 30 de lotri care opera la hotarul comitatului Caraș cu cel al comitatului Hunedoarei unit cu Zărandul, în zona Porții de Fier a Transilvaniei, acțiune solicitată de Michael von Brukenthal, consilier gubernial și administrator al comitatului Hunedoara unit cu Zărandul.

81. 1785 august 10, [Timișoara]. Comitatul Timiș către Sofronie Chirilovici, episcopul ortodox al Timișoarei: îi cere să-i îndrume pe preoți și credincioși să-i denunțe funcționarilor comitatului Timiș pe aceia care răspândesc zvonuri neîntemeiate, „precum ca rumâni până la scurtă vreme iară o să se ridice”, ca acei colportori să fie pedepsiți „cu ștrafă mare”.

82. 1785 august 12, Lugoj. Extras din registrul de procese-verbale al congregației parțiale a comitatului Caraș ținută la 12 august 1785 cu privire la măsurile cerute de Consiliul Locumtenențial Ungar în legătură cu amenințările proferate public de un român din Chelmac despre ridicarea iminentă a unui nou Horea, precum și despre cei 12 emisari trimiși până la Ghioroc spre a instiga populația românească.

83. 1785 septembrie 9, Vârșeț. Vichentie Popovici, episcopul ortodox al Vârșețului, Caransebeșului și Lugojului către protopopii din eparhia sa: le ordonă să le pună în vedere cu strictețe preoților și credincioșilor de sub jurisdicția lor, să nu mai tolereze discuțiile duse în public despre o „oarecare noaună adunare de lotri în Ardeal”, denunțându-i pe aceia care vorbesc „mai vârtos pentru adunarea lotrilor întră sine”.

84. 1786 aprilie 29, Viena. Consiliul Aulic de Război către Comandamentul Militar General Slavono-Bănățean: aprobă acordarea avansului bănesc necesar cumpărării animalelor de tracțiune și vitelor necesare celor 137 de familii românești din Transilvania strămutate pe teritoriul Regimentului de graniță germano-bănățean și ordonă realizarea unei înțelegeri cu Comandamentul Militar General al Transilvaniei în legătură cu aducerea în Banat a efectelor lăsate în urmă de cei strămutați.

85. 1786 mai 13, Petrovaradin. Comandamentul Militar General Slavono-Bănățean către Regimentul de graniță germano-bănățean și către Comandamentul Militar General al Transilvaniei: îi ordonă, celui dintâi, modul în care să se procedeze la cumpărarea animalelor de tracțiune și a vitelor necesare în gospodărie pentru cele 137 de familii românești din Transilvania strămutate în Banat și roagă Comandamentul Militar General al Transilvaniei să le trimită cât mai grabnic vitele și efectele rămase în urmă.

II.2

DIPLOMATARIUM

1.

1784 noiembrie 7, Căpâlnaş

Mărite domnule pretor, mie vrednic și iubit superior!

Am dorit să vă comunic vestea tristă, că Ungaria este cuprinsă de foc și că Ilia, Petriș, Toc, Ilteu și Săvârșin au fost cuprinse de flăcări în jurul orei două ale după amiezii. Ducându-mă personal la Valea Mare, am văzut cu ochii mei cum focul a prefăcut în cenușă localitățile amintite. Trecând pe la noi, un locotenent-major ne-a relatat că ar fi vorbit chiar cu harambașa¹. Acesta a vrut chiar să dea foc bisericii, începând să fure potirul și alte lucruri sfinte. La rugămintea acestuia [a locotnentului-major – C.F.] de a se gândi la Dumnezeu, a închis până la urmă biserica și nu i-a produs nicio pagubă. Cu toate acestea, în curte [răsculații] au spart lăzile pline cu argint și au vărsat în fața acestuia [a locotentului-major – C.F.] două butoaie pline cu vin de Tokai, au luat veșmintele scumpe de mătase și, spintecând pernele și plăpumile, au răsfirat penele în vânt. Având cu ei 60 de femei, [răsculații] au dus cu sine tot ceea ce au putut lua, iar ceea ce n-au putut au aruncat în foc. Văzând toate acestea, locotenentul l-a întrebat [pe harambașa] din ordinul cui îndrăznesc să facă astfel de lucruri. Acesta a răspuns că din porunca Maiestății Sale împăratul, de la care ar avea și scrisoare – pe care n-a arătat-o însă – să stârpească toată nobilimea, să nimicească și să aprindă toate castelele, bunurile și vitele acesteia. Toate acestea le-a raportat apoi domnului Vogel și altor funcționari veniți de la Săvârșin. Pe germani și pe ofițerii împărătești nu-i atacă și nici nu le fac vreun rău, dar omoară și taie tot ceea ce este unguesc. Această mizerabilă gloată țărănească este înarmată cu furci și ciomege; numai la doi am văzut puști. Ei declară, că se grăbesc să ajungă la Arad și să nimicească tot ceea ce le iese în cale.

Odată cu relatarea celor constatate, mă recomand Domniei Voastre mărite ca umil și supus slujitor,

Căpâlnaş, 7 noiembrie 1784

Szalay József m. p.²

În 1931, originalul în limba maghiară se păstra la Lugoj, în arhiva comitatului Caraș, unde a fost cercetat de către Ioan Boroș. În pofida cercetărilor noastre, n-am reușit să-l regăsim, așa că publicăm traducerea, modernizată, după cum a fost realizată de primul editor.

¹ Din turcescul *harumbași*, cu înțelesul de căpitan de lotri.

² După cum se poate constata din alte izvoare, dincolo de orice dubiu (vezi doc. 6), este vorba de notarul Szalay József, iar nu de Balog József, așa cum este amintit de Ioan Boroș.

2.

1784 noiembrie 8, Lugoj

E generali congregatione 3-a Novembris 1784

Excelsi Commissioni Regiae

Excelsa etc.

Accidit ut, dum sub infra attacto dato generalem congressum nostrum celebraremus, dominus ordinarius vicecomes noster sub hodierna die, 8-va quippe praesentis, horis pomeridianis, non vano rumore inaudiendo in advicinante inclyto comitatu Hunyadiensi rusticani plebem ad caedes nobilium armatam homines innocuos et promiscue quemvis obvium officialium interimere, integras possessiones ignis voragine in nihilum redigere caepisse, statim ac illico nos fine consultationis ac ad anteventendum omne, quod exinde in comitatum etiam huncce facile irrumpere quiret rei malum, in unum convocando rem hanc funestissimam nobis detexerit, atque etiam ex authore huiusmodi insperati rumoris nobili Carolo Bisztray in praesentiam nostri accersito ac successive aliis etiam duobus Transylvaniensibus, non obscure conditionis hominibus, plene informati fuerimus, quemadmodum Excelsa quoque Commissio Regia ex isthic advoluta specie facti et respective fassionibus gratiose ac uberius perspicere dignabitur.

Cum autem iudex nobilium praeallatus, nobilis Carolus Bisztray, ac alii duo fatentes Transylvanienses inter reliqua et hoc nobis detexissent, quod nonnulli alii etiam Transylvanienses in gremium comitatus huius et signanter Fatsetinum ad salvandam vitam suam semet iam receperint, ac quod à nonnullis huius comitatus incolis Transylvaniam versus tendentibus minas effuriri adiverint, citra ullam cunctationem viceiudicem nobilium nostrum, egregium Emericum Legrady, cum uno e iuratis assessoribus nostris Fatsetinum extraordinario cursore eum in finem expeditivimus, ut uberiosem ab iis etiam qui Fatsetini iam existunt Transylvani accipiant informationem ac nobis instantanee vel soli referant, vel actutum sub mittant et interea etiam necessarias circa securitatem quas possunt praecautiones faciant.

Etsi quidem clemeter demandatae conscriptionis militaris operis iudices nobilium nostri cum militaribus officialibus cras recte die, utpote 9-a praesentis, manum admoverent, multum praemetuimus interim, ne natio isthaec Valachica, alioquin ad tumultum et quaevis crimina patrandi prona, quaeve nonnisi occasionem praestolatur, securitatem publicam, viso exemplo, et ne fors per Transylvanienses

grassantes horsumve penetrantes animata interturbet et similia quae ibidem aguntur temerarie aggrediatur, ideo nobis his funestis in circumstantiis de securitate quoque publici plurimum interest prospicere ac propterea etiam haec Excelsae Commissioni Regiae tantisper, donec Excelso quoque Consilio Regio Locumtenentia quamprimum nota reddiderimus. Eum in finem significamus, ut nos passu in hoc gratiose et quamprimum instruere et de securitate per suppeditandam sua via militiam providere dignetur, nam si semet in hoc quoque comitatu natio isthaec grassari caeperit, serotina certe erunt omnia remedia. Nos etenim aliquot illis exiguis in casarum Lugosiensium existentibus militibus pro enato casu nihil assequi poterimus. Domestica etiam militia nostra, alioquin exigua et inexercitata in eiusmodi casibus, nec attentionem meretur.

Qui in reliquo, dum gratiosam Excelsae Commissionis Regiae dispositionem ac suppeditandum ad limites comitatus huius e militia succursum firmiter praestolaremur, gratiis et favoribus eiusdem commendati iugi cum venerationis cultu et obsequio perseveramus. Datum etc.

Traducere:

Din congregația generală de la 3 noiembrie 1784
Înaltei Comisii Regale
Înaltă etc.

S-a întâmplat ca, tocmai pe când ne țineam adunarea noastră generală la data menționată mai jos, domnul vicecomite al nostru obișnuit¹ ne-a înfățișat în ziua de astăzi, adică în 8 ale lunii prezente, la orele după-amiezii, că i-a parvenit un zvon defel neîntemeiat, cum că în onoratul comitat învecinat al Hunedoarei gloate înarmate de țărani au început să-iucidă pe oameni nevinovați din rândul nobililor și deopotrivă al funcționarilor care le-au ieșit în cale și au dat pradă flăcărilor distrugătoare întregi moșii, astfel că, după ce ne-a înfățișat toate aceste lucruri deosebit de funeste și deoarece aceste acțiuni cumplite s-ar putea extinde de acolo cu ușurință și în acest comitat al nostru, ne-a convocat de îndată aici pentru a ne sfătui și pentru a preveni totul. De asemenea, înaintea noastră s-au înfățișat nobilul Bisztray Károly, aducătorul acestui zvon neașteptat, iar mai apoi alți doi transilvăneni, oameni de condiție deloc neînsemnată, care ne-au informat despre toate pe deplin, așa cum înalta Comisie Regală va binevoi să afle cu milostivire mai pe larg din descrierea, respectiv din mărturiile anexate prezentei.

Deoarece amintitul pretor, nobilul Bisztray Károly și ceilalți doi transilvăneni care au depus mărturie ne-au înfățișat printre altele și faptul că mulți alți transilvăneni s-au refugiat deja pe teritoriul acestui comitat, mai cu seamă la Făget, pentru a-și salva viața și deoarece au auzit proferându-se amenințări de către mai mulți locuitori din acest comitat care se îndreptau spre Transilvania, l-am trimis la Făget fără întârziere, ca mesager extraordinar, pe vicepretorul nostru, pe alesul Legrády Imre, cu unul dintre asesorii noștri jurați², cu scopul de a strânge informații mai multe de la ceilalți transilvăneni aflați deja la Făget și pentru a ne da

de știre de îndată fie ei înșiși, fie să ne transmită totul imediat prin cineva, iar între timp să ia măsurile necesare de siguranță care vor fi cu puțință.

Cu toate că pretorii noștri s-au pregătit ca tocmai mâine, anume în 9 ale lunii prezente, să înceapă împreună cu ofițerii din armată munca la preamiliostiv ordonata conscriere militară, între timp am ajuns totuși să ne temem mult, ca nu cumva acestui neam al românilor, de altfel înclinat spre răscoală și gata să comită tot felul de fărâdelegi, să nu i se ofere vreun prilej ca, având pilda în fața ochilor și ațâțat poate de cei care își fac de cap în Transilvania putând pătrunde chiar până aici, să îndrăznească a comite în aceste părți lucruri asemănătoare, așa că, în aceste împrejurări funeste, trebuie să ne îngrijim cât se poate de mult de siguranța publică, iar tocmai de aceea am adus totul cât mai grabnic la cunoștința acestei înalte Comisii Regale cât și a înaltului Consiliu Regal Locumtenențial [Ungar] și ne adresăm cu rugămintea să binevoiască a ne da cât mai curând instrucțiuni în această privință și să se îngrijească de securitatea publică pe căile sale, prin trimiterea armatei, deoarece dacă acest neam va începe să bântuie și prin acest comitat, orice ajutor va fi cu siguranță prea târziu. Noi însă, cu puținii soldați aflați în cazarma de la Lugoj nu putem face nimic dacă se întâmplă ceva. Militarii noștri de casă [pandurii comitatului – C.F.] sunt, la rândul lor, puțini și nici nu sunt pregătiți pentru o astfel de situație, așa că nu merită nicio atenție.

În rest, așteptând ordinul preamiliostiv din partea înaltei Comisii Regale și trimiterea unui însemnat ajutor militar la hotarele acestui comitat, ne recomandăm milostiviei și bunăvoinței acesteia și rămânem cu deosebită stimă și considerație. Dată etc.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1779–1784 (*Protocollum correspondentiarum in congregationibus et sedibus iudicialiis incltyi comitatus Krassoviensis repraesentationum*), p. 956–959; original.

¹ Madarász Ignác.

² Balog Gáspár.

3.

1784 noiembrie 9, Lugoj

E generali congregatione 3-a Novembris 1784

Excelso Consilio

Excelsum etc.

Quamprimum non vano rumore tristissimus nuncius nobis in eo perlatus fuisset, quod in advicinante incltyto comitatu Transylvanico-Hunyadiensi rustica plebs ad caedes nobilium armata inaudita temeritate grassari, homines innocuos et promiscue quemvis e statu provinciali sibi obvium officialium interimere, integras possessiones et terrestrium dominorum residentionales domus ignis voragine in

nihilum redigere pergat, sub infra attacto dato generalem congregationem celebrantes illico Regiae Commissioni in Districtu Temesiensi operanti inauditam enormiter grassantis plebis rusticanae Transylvaniensis temeritatem circumstantialiter et genuine extraordinario cursore, et quidem 8-a praesentis, eum in finem notam reddimus et una maximopere exoramus, ut Eadem nos praesentando et nobis advicinante in malo quidnam agamus instruere, ac una Eadem cum inclyto statu militari cointelligenter ad tutandam securitatem publicam, adeoque anteverendam plebis illius in gremium comitatus huius irruptionem necessaria agere succursumque militarem sua via exoperandum suppeditare dignetur, quemadmodum speciem facti e transfugorum 3-ium Transylvaniensium nobilium fassionibus erutam Excelso quoque Consilio Regio isthic demisse advolvimus.

Accidit interim, ut dum praemissa antelatae Regiae Commissioni perscriberemus iudicemque nobilium nostrum, egregium Emericum Legrady, cum adiuncto sibi iurato assessore ad faciem gremialis oppidi nostri Fatset ea ex causa et motivo ab iis qui ad praedictum oppidum Fatset ad tutandam salutem suam semet receperant Transylvani uberiora et magis certiora resciant ac denique et ea quae e re fuerint fine dispositionis et ponendae, ne aliqua in gremium comitatus huius ab iis attentatur irruptio praecautiois ex reflexione exmitteremus. Vix e territorio Lugosiensi egressi, complures nobiles cum tricesimatore Dobrensi sibi obviaverint sibi que tristissima quaeque retulerint, uti eorundem praevis exmissorum magistratualium nostrorum isthic advoluta relatio uberius perhibet, iidem igitur exmissi magistratuales nostri à sibi destinato itinere reversi publico potius instantanee idipsum quod inaudiverunt referendum quam ultro progrediendum esse existimarunt, prout etiam nobis omnia, quae à praedictis transfugis Transylvaniensibus acceperant, genuine retulerunt.

Altera itaque die, 9-a quippe praesentis, coeptum nostrum generalem congressum dum continuato et praemisso in passu debitas dispositiones facere vellemus, tristes sane nobis duplicio ordinis litterae exhibentur, quas genuinis in paribus isthic demisse advolvimus, quibus non obstantibus, ex magistratualibus nostris nonnullos praevis instructos cum adlateratis e domestica militia sive potius publicis inexpertis servitoribus nostris, qui saltem haberi et repente conquiri poterant, ad novem stationes versus Transylvaniam situatas exmisimus, reliquos vero magistratuales ad processualia loca, quo plebis huius gremialis actionibus et motui continuo vigilant, ordinavimus.

Tandem vero, accersito in praesentiam nostri domino superiori locumtenente inclytae legionis dimacharum equestris ordinis Würtembergicae à Tibold, qui cum reliquis 4 individuis militaribus fine conscriptionis generalis seu militaris exmissus habetur, eidem uberius manifestavimus, quae in vicinitate nostra, in inclytis comitatibus Hunyadiensi et Aradiensi agantur, dein declaravimus, nos non tantum praeattactam conscriptionem militarem hodierna die, 9-a quippe praesentis, inchoari ordinatam, verum inceptam etiam omnium publicorum petractionem interim aliter, donec plenam in securitatem collocati fuerimus gensque praeallata rustica in praeallatis duobus inclytis comitatibus saevire desierit, interrumpere necessitari, tum ideo etiam quod magistratuales nostri effectuantibus nostris dispositionibus impediuntur, cum etiam propterea, ne natio quippe haec Valachica ob intentandam praemissam conscriptionem quidpiam sibi praefigret, adeoque tumultum facile excitet atque tali modalitate reapse etiam publicus concursus noster solutus exstitit.

Ideo Excelsum Consilium Regium Locumtenentialem demisse exoramus, ut si quaepiam mora in gratiose demandatis dispositionibus regiis ob tardiozem earundem effectuationem intercesserit, non intermissioni nostrae quam potius interventis modernis tristissimis circumstantiis et factis nostris praevis dispositionibus, consequenter magistratualium nostrorum impedimento gratiose tribuere dignetur.

Demissime denique in eo etiam Excelsum Consilium Regium orare non desinimus, ut Suae Maiestati Sacratissimae concitat et in vicinitate nostra plebis rusticae audaciam et saevitiam gratiose repraesentare ac eorum temeritatem mittendo brachio militari quamprimum refrenari, clementer disponere dignetur. Qui in reliquo gratiis et favoribus Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis nosmet demisse commendantes, iugi cum veneratione et obsequio perseveramus. Datum etc.

Traducere:

Din congregația generală de la 3 noiembrie 1784

Înaltului Consiliu

Înalt etc.

De îndată ce a fost adusă la cunoștință vestea cât se poate de tristă și deloc lipsită de temeii, că în onorat învecinatul comitat al Hunedoarei din Transilvania țărani înarmați au început să comită cu îndrăzneală nemaiauzită omoruri împotriva nobililor, că i-au ucis deopotrivă pe funcționarii care le ieșeau în cale, dând pradă focului nimecitor întregi moșii și case de ședere ale stăpânilor de pământ, încă la data mai în jos amintită a congregației noastre generale aflate în curs de desfășurare, anume în ziua de 8 ale lunii de față, printr-un curier extraordinar, i-am înfățișat pe larg și în mod cât se poate de real Comisiei Regale [Jankovics] care activează în Districtul Timișoarei îndrăzneala nemaiauzită a țăranilor transilvăneni care bântuie în chip cumplit, iar în legătură cu aceasta ne-am rugat cât se poate de insistent ca această Comisie, aflând de la noi toate acestea, să ne dea instrucțiuni despre felul în care să procedăm împotriva răului din vecinătate, urmând ca tot aceasta, în înțelegere cu autoritățile militare, să ia măsurile necesare pentru apărarea siguranței publice și pentru a împiedica pătrunderea acelei gloate pe teritoriul acestui comitat, binevoind să obțină pe căile sale trimiterea de ajutor militar în situația înfățișată pe temeiiul mărturiilor celor trei nobili transilvăneni refugiați, descriere pe care o anexăm cu supunere prezentei.

Între timp s-a întâmplat ca, pe când îi scriam cele pomenite mai înainte amintitei Comisii Regale, i-am trimis în târgul Făget de pe teritoriul comitatului nostru pe pretorul nostru, anume pe alesul Legrády Imre, căruia i s-a alăturat un asesor-jurat [Balog Gáspár– C.F.], cu scopul de a afla lucruri mai multe și cu mult mai precise de la transilvănenii care se refugiaseră în târgul Făget pentru a se salva, iar apoi, în funcție de starea de lucruri, să dea dispozițiile trebuincioase și să ia măsurile necesare, ca nu cumva acei [țărani răsculați] să încerce să pătrundă pe teritoriul acestui comitat. Abia că [aceștia doi] părăsiseră Lugojuul, când s-au întâlnit cu mai mulți nobili și cu vameșul de la Dobra, care le-au dat veștile cele mai

întristătoare, așa cum acestea sunt înfățișate mai pe larg în raportul anexat prezentei al acelorași funcționari pe care îi trimiseserăm [spre Făget]. Drept urmare, după ce au aflat tot ceea ce li s-a relatat, funcționarii pe care i-am trimis s-au întors de îndată din drumul la care fuseseră destinați de adunarea publică a noastră, socotind că nu trebuiau să-și continue calea, iar apoi ne-au adus la cunoștință cât se poate de veridic ceea ce aflaseră de la amintiții fugari transilvăneni.

A doua zi, anume în ziua de 9 ale lunii curente, pe când adunarea noastră își continua lucrările, în momentul în care am vrut să hotărâm cele necesare în legătură cu situația amintită mai sus, ne-au fost aduse două scrisori care ne-au întristat peste măsură, ale căror copii exacte vă sunt trimise cu supunere odată cu prezenta. Cu toate acestea, am trimis în nouă localități aflate la hotarul cu Transilvania mai mulți funcționari de-ai noștri, care fuseseră instruiți mai înainte, dându-le alături oameni din rândul soldaților noștri de casă [pandurii comitatului – C.F.], mai bine zis dintre slujitorii noștri publici deloc experimentați, pe care îi aveam măcar la îndemână și care puteau fi adunați dintr-odată, iar pe ceilalți funcționari ai noștri i-am trimis în localitățile din cercurile comitatului pentru a veghea neconținut la acțiunile și mișcările populației de pe teritoriul respectiv.

În fine, venind în fața noastră domnul locotenent-major von Tibold din onoratul regiment de dragoni Württemberg, care fusese trimis împreună cu patru soldați în vederea conscripției generale sau militare, i-am înfățișat pe larg ceea ce se petrecea în vecinătatea noastră, în onoratele comitate Hunedoara și Arad, apoi i-am declarat că ne vedem nevoiți să întrerupem pentru un timp amintita conscripție militară ordonată să înceapă azi, adică în 9 ale lunii prezente, ba chiar și dezbateră începută deja a diferitelor treburi publice, anume până când ne vom afla în siguranță deplină, iar amintita gloată țărănească va înceta să mai pustiască în cele două onorate comitate pomenite de noi, dar și fiindcă funcționarii noștri sunt împiedicați să ducă la îndeplinire dispozițiile noastre, la fel și din cauză că acest neam românesc, având ceva în minte despre amintita conscripție pe cale să înceapă, ar putea fi stârnit cu ușurință la răscoală, iar în acest fel chiar și întrunirea noastră publică ar ajunge, de fapt, să se dizolve.

De aceea rugăm cu supunere înaltul Consiliu Regal Locumtenențial [Ungar] ca, în cazul în care s-ar produce vreo întârziere în ducerea la îndeplinire a ordinelor regale date cu milostivire, să binevoiască în mod îndurător să nu o atribuie întreruperii de către noi, ci mai cu seamă deosebit de tristelor împrejurări de acum și dispozițiilor noastre amintite mai înainte, care i-au oprit de la lucru pe funcționarii noștri.

De asemenea, nu încetăm a ruga înaltul Consiliu Regal cu cea mai mare supunere, să se adreseze de îndată Maiestății Sale Preasacre, să-i înfățișeze cu milostivire îndrăzneala și violența țăranilor din vecinătatea noastră, la fel și cutezanța lor, ca Maiestatea Sa să binevoiască cu îndurare a trimite cât mai curând trupe care să îi țină în frâu. În rest, ne recomandăm cu supunere milostiviei și bunăvoinței înaltului Consiliu Regal Locumtenențial și rămânem cu profund respect și considerațiune. Dată etc.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1779–1784, p. 959–963; original.

1784 noiembrie 9, Lugoj

E generali congregatione 3-a Novembris 1784

Excelsae Commissioni Regiae

Excelsa etc.

In consequentiam demisse relationis nostrae intuitu enormis saevitiae illius quam concitata et in vicino comitatu Transylvanico Hunyadiensi crudeliter grassans rustica plebs attentat, hesternae die, 8-a quippe Novembris, extraordinario cursore submissae Excelsae Commissioni Regiae demisse item referendum habemus, quod quamvis quidem viceiudicem nobilium nostrum, egregium Emericum Legrady, hesternae die Fatsetinum eo fine, ut uberiores in notitiam et tam ipsius tumultus rusticani originem à Transylvanis illis, qui Fatsetinum pro securitate semet receperant, inquirat, quam vero eatenus etiam ut, si quae e re viderit disponenda, etiam disponat et praesentaneum contra praeallatam grassantem plebem rusticanam Transylvaniensem in gremium comitatus huius incursum attentantem praecautiones faciat, exmissemus, idem nihilominus nobis retulerit, quod vix e territorio oppidi Lugoss egressus fuit, dum observavit complures Magni Principatus Transylvaniae nobiles cum oppidi Dobra tricesimatore in profugio constitutos et versus oppidum Lugoss praedictae diei 8-a Novembris vero vespere ad tutandam salutem suam proficiscentes, prout eosdem etiam intuitu sui adventus ita et praeallati tumultus rusticani interrogavit, qui sibi reposuerunt, quod plebs rusticana Magni Principatus Transylvaniae obvius quosque sibi nobiles et eorum proles non tantum trucidare, verum omnia ad ipsos pertinentia flamarum voragina in cineres redigere pergat. His auditis, à destinato sibi itinere revertit et sibi relata referenda in publico potius quam ulterius proficisci existimavit, uti idipsum eiusdem viceiudicis nobilium et adiuncti iuratis assessoris isthic advoluta relatio perhibet.

Sequenti iterum die, 9-na utpote praesentis, dum publicum congressum nostrum continuarem ac debitas hoc in obiecto dispositiones faceremus, isthic adiacentes duplicis ordinis tristes sane litterae nobis exhibentur, quibus non obstantibus, nonnullos e dominis magistratualibus cum adlateratis qui repente ad manum haberi poterant domesticis servitoribus sive pandurionibus ad 9 stationes versus Transylvaniam situatas, praevis debite instructos, exmisimus, reliquis autem magistratualibus nostris alios ordines dedimus, ut in his processibus ad motum plebis et alias circumstantias serio invigilent.

Tandem in publicum accersito domino superiore locumtenente inclityi regiminis Würtembergici à Tibold, qui cum reliquis 4 individuis militaribus pro conscriptione generali sive militari exmissi sunt, eidem deteximus ac una declaravimus, nos ex ratione unice in dies magis increbrescentis tumultus rusticani ac ad nos perlatorum temerariorum ausuum motivo non autem protrahendae praeattactae conscriptionis studio, sed ob interventas etiam hoc in passu dispositiones et absentiam potiorum dominorum magistratualium interea, donec re ipsa rumores hi rusticani cessaverint ac ad plenam securitatem repositi fuerimus, non tantum praeattactam conscriptionem,

verum etiam omnium publicorum pertractationem interrumpere necessitari, quemadmodum etiam generalis congressus noster tali modalitate effective solutus erat. Ideo, si qui defectus ob isthoc grave incidens in interventis Excelsae Commissionis Regiae dispositionibus quod sero effectuentur, non intermissioni nostrae sed his tristissimis circumstantiis gratiose attribuere dignetur.

Demississime in reliquo Excelsam Commissionem Regiam exorantes, ut contra praesentaneum et iamiam proxime horsum etiam facile appropinquans malum, quae salutaria arripiamus media gratiose nos eatenus edocere atque ad tutandam securitatem publicam ab inclyto statu militari necessarium etiam succursum quantocyus et effective exoperari dignetur. Qui in reliquo gratiis et favoribus eiusdem Excelsae Commissionis Regiae insuper commendantes, iugi cum venerationis cultu et obsequio perseveramus. Datum etc.

Traducere:

Din congregația generală de la 3 noiembrie 1784

Înaltei Comisii Regale

Înaltă etc.

În continuarea supusului nostru raport în legătură cu violențele cumplite pe care le comite gloata țărănească răsculată, care bântuie cu cruzime în onoratul comitat învecinat al Hunedoarei din Transilvania, printr-un curier extraordinar trimis ieri, adică la 8 noiembrie, îi raportam cu supunere onoratei înalte Comisii Regale că încă de ieri l-am trimis pe unul dintre vicepreztorii noștri, anume pe alesul Legrády Imre, la Făget, atât pentru a afla știri mai multe despre începuturile acestei răscoale țărănești de la transilvănenii care s-au refugiat la Făget pentru a se salva, cât și cu scopul ca, văzând starea de lucruri de acolo, să dispună ceea ce este de dispus și să ia măsuri de prevenire împotriva amintitei gloate țărănești care bântuie prin Transilvania, ca nu cumva aceasta să încerce a pătrunde pe teritoriul acestui comitat. Acesta [Legrády – C.F.] ne-a relatat că, abia ce se îndepărtase de Lugoj, când s-a întâlnit cu mai mulți nobili din Marele Principat al Transilvaniei aflați împreună cu vameșul din târgul Dobra, cu toții aflați pe fugă și îndreptându-se spre amintitul târg Lugoj pentru a se pune la adăpost. Drept urmare, i-a întrebat atât cu privire la venirea lor, cât și în legătură cu amintita răscoală țărănească. Aceștia i-au răspuns, că țărani din Marele Principat al Transilvaniei nu numai că îiucid pe nobilii și pe copiii acestora care le vin în cale, ci dau pradă flăcărilor nimicitoare tot ceea ce le aparține acestora. Auzind toate acestea, s-a întors din drumul la care fusese trimis și a socotit mai cu cale să relateze public cele care i-au fost povestite, decât să purcedă mai departe, așa cum se poate constata din rapoartul anexat prezentei al aceuiași jude al nobililor și al asesorului-jurat care îl însoțea.

În ziua următoare, adică în 9 ale prezentei luni, în vreme ce continuam adunarea noastră publică luând măsurile necesare în această problemă, ne-au fost aduse două scrisori¹ de-a dreptul întristătoare. În pofida acestora, am trimis în nouă localități situate spre hotarul cu Transilvania mai mulți domni funcționari pe care i-am instruit în prealabil cum se cuvine, căroră le-am dat alături servitori de-ai noștri

de casă sau panduri, atâția câți am avut dintr-odată la îndemână, iar celorlalți funcționari ai noștri le-am dat alte ordine, anume să vegheze cu cea mai mare atenție la mișcările populației și la alte circumstanțe de pe teritoriul cercurilor lor. Apoi, după ce în adunarea noastră publică s-a prezentat domnul locotenent-major von Tibold din onoratul regiment Württemberg împreună cu alți patru militari trimiși în vederea conscripției generale sau militare, i-am dezvăluit și adus la cunoștință că noi, îndemnați nu numai de răscoala țărănească tot mai intensă cu fiecare zi datorită îndrăznelii necugetate despre care ni s-a relatat, ci și datorită dispozițiilor date în legătură cu aceasta și a absenței celor mai mulți domni funcționari, am hotărât să amânăm activitatea de ducere la îndeplinire a amintitei conscripții, anume până când vor înceta zvonurile despre acești țărani răsculați și până când ne vom afla iarăși în cea mai deplină siguranță, așa că am sistat chiar și rezolvarea tuturor problemelor publice, după cum s-a hotărât în această privință chiar de către adunarea noastră generală. Prin urmare, dacă din cauza acestui incident grav se va produce cumva vreo deficiență la aplicarea dispozițiilor înaltei Comisii Regale, acestea fiind duse cu întârziere la îndeplinire, aceeași Comisie să binevoiască a o atribui nu întreruperii de către noi, ci împrejurărilor cât se poate de triste din prezent.

În rest, rugăm înalta Comisie Regală cu cea mai profundă supunere ca, având în vedere răul din prezent, care se apropie pas cu pas chiar de părțile noastre, să ne sfătuiască pentru moment preamilsotiv la ce fel de mijloace salutare să recurgem și să binevoiască a obține din partea autorităților militare cât mai curând și în mod efectiv ajutorul armat necesar apărării siguranței publice.

În rest, ne recomandăm milostiviei și bunăvoinței aceleiași înalte Comisii Regale și rămânem cu expresia respectului și considerațiunii. Dată etc.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1779-1784, p. 963-966; original.

¹ Una din aceste scrisori era de la Szalay József, notar din Căpâlnaș, iar cealaltă de la Veszendy, administratorul din Săvârșin al moșiei lui Forrai András, vicecomite al comitatului Arad.

5.

1784 noiembrie 9, Lugoj

E generali congregatione 3-a Novembris 1785

Excelso Consilio

Excelsum etc.

Erga benignum tandem Suae Maiestatis Sacratissimae de dato Vienna Austriae 29-ae 8-bris a.c. ad nos expeditum mandatum, quo mediante Eadem, universalem per regnum personarum conscriptionem via Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii sub 16-a Augusti a.c. et numero 19.547 nobis intimatum, non obstantibus regnicolarum demissis remonstrationibus, suscipi porro etiam clementer voluit ad conscriptionem eandem seu sub spe verbi regii in eo nobis dati, quod iuribus et praeogativis

nobilitaribus nihil praeiudicii exhinc inferendum sit seu quod caeteroquin Altefata Sua Maiestas eos qui mandato huic morem gerere recusaverint modis et viis sibi cognitiss ad id adstringendos esse clare edicere dignata sit, anxii licet accessimus et pro illo peragenda ordinarios nostros iudices nobilium Paulum Miskey, Nicolaum Piatsek, Antonium Jankovits, Antonium Hamar et Josephum Valentovits exmisimus, qui licet ab incepto opere ob tumultum rusticorum in Transylvania et Aradiens comitatu exortum supersedere debuerint, rebus attamen hac saltem in vicinia tantisper compositis, labori iterum sese accinxerunt.

Caeterum, cum conscriptio haec praeter id quod illa linguis vernaculis scribenda concinandaque sit, longius etiam in tempus duratura praevideatur, magistratuales autem nostri nec scripturarum Valachicae et Rascianicae in gremio nostri applicandarum gnari sint, nec vero ab iis aequiter praetendi valeat, ut ii penes multa et extraserialia haec fatigia rei etiam suae familiaris iacturam patiantur, Maiestatem Suam Sacratissimam medio Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii demisse in eo exorare constituimus, ut à paritate etiam militaris status in extraordinaria hac operatione iis et assumendis scribentibus titulo expensarum diurnam aliquam suo ex Aerario clementer resolvere, dignetur remunerationem, cum nempe huic solvendae nostra plebs contribuens et Cassa Domestica sine manifesto aggravio haud sufficiat, et ea quidem spe quod Altefata Sua Maiestas Sacratissima aequitatem huius petitionis benigne agnitura sit, nos antelatis magistratualibus praemisso titulo 1 fl. 30 xr., scribentibus vero 30 xr. dietim quemadmodum resolvimus, ita ut opus hoc inchoari valeat, ex Cassa Domestica unius mensis competentiam anticipari ordinavimus.

Quare Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium demisse exoramus, dignetur Altefatae Suae Maiestati Sacratissimae aequam hanc petitionem proponere et benignam in eo resolutionem gratiose exoperari, ut Cassa nostra Domestica, multis caeteroquin gravata, in extraseriali hac quae ad ordinarios magistratuales labores referri nequit operatione clementer sublevetur.

Qui caeteroquin gratiis et favoribus commendati, iugi cum venerationis cultu et obsequio perseveramus. Datum etc.

Traducere:

Din congregația generală de la 3 noiembrie 1784

Înaltului Consiliu

Înalt etc.

Ca urmare a ordinului din 29 octombrie a.c. dat la Viena din Austria de către Maiestatea Sa Preasacră, ordin care ne-a fost trimis și prin care aceeași Maiestate ne-a făcut cunoscut prin intermediul Înaltului Consiliu Locumtenențial Regal, la 16 august a.c. sub numărul 19.547, efectuarea conscripției generale a persoanelor din țară, fără a lua în seamă preasupusele observații ale regnicolarilor, binevoind să susțină cu îndurare că prin această conscripție – sub cuvânt regal dat nouă în această privință – nu va rezulta vreun prejudiciu pentru drepturile și prerogativele nobiliare, iar în privința acelor care vor refuza să dea ascultare acestui ordin al înalt amintitei Sale Maiestăți a binevoit să hotărască în chip limpede, că sunt obligați

să o ducă la îndeplinire în modul și pe căile care le sunt cunoscute, prin urmare ne-am ocupat de aceasta și pentru a o pune în aplicare i-am trimis pe pretorii noștri obișnuiți, anume pe Miskey Pál, Piáček Miklós, Jankovics Antal, Hamar Antal și Valentovics József, care au fost însă nevoiți să-și întrerupă activitatea din cauza răscoalei țărănești din Transilvania și comitatul Arad, numai că aceștia vor să se apuce iarăși de treabă chiar dacă astfel de lucruri se întâmplă tocmai în vecinătatea apropiată.

Apoi, deoarece s-a estimat că această conscriere va dura ceva mai mult, fiindcă actele trebuie scrise și întocmite în limbile vorbite în partea locului, iar funcționarii noștri folosiți pe teritoriul comitatului nostru nu cunosc scrierea în română și sârbă și nici nu li se poate pretinde așa ceva, ca aceștia să nu sufere cumva vreo pagubă pe lângă osteneala considerabilă și peste limită datorate unei munci altfel obișnuite, am hotărât ca, prin intermediul înaltului Consiliu Locumtenențial Regal să o rugăm cu toată supunerea pe Maiestatea sa Preasacră ca, pe lângă cheltuielile zilnice pe care a decis cu îndurare să fie plătite de Fiscul său celor din armată care iau parte la această operațiune extraordinară și se ocupă de actele scrise, să binevoiască a aproba în mod cu totul îndreptățit o remunerație și pe seama funcționarilor, doar că pentru plata acesteia populația noastră contribuabilă și Casieria domestică [a comitatului – C.F.] nu oferă mijloace suficiente fără simțitoarea lor împovărare, așa că înalta Sa Maiestate Preasacră să binevoiască a lua în considerare echitatea acestei cereri ale noastre. În sensul celor de mai sus, am hotărât să le dăm amintiiților funcționari 1 fl. 30 cr. pe zi, iar scribilor 30 cr. pe zi, anume în așa fel, ca această activitate să poată începe, ordonând ca din Casieria domestică să fie avansată suma necesară pe o lună.

De aceea ne rugăm cu supunere, ca înaltul Consiliu Locumtenențial Regal să binevoiască a-i înfățișa înaltamintitei Sale Maiestăți Preasacre această cerere îndreptățită și să obțină cu bunăvoință o milostivă hotărâre în această privință, anume Casieria noastră domestică, de altfel mult împovărată cu alte cheltuieli, să fie ajutată în această situație extraordinară, altfel neputând susține decât activitățile funcționărești obișnuite.

În rest, ne recomandăm milostiveniei și bunăvoinței, rămânând cu profund respect și considerație. Dată etc.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1779 1784, p. 966-969; original

6.

1784 noiembrie 9, Lugoj

6-to. Caeterum, dum haec actarentur, dominus ordinarius vicecomes detexit, sibi per certum nobilem Carolum Bisztray ex oppido Illie incltyi comitatus Hunyadiensi ingremiato oriundum detectum esse, qualiter in praeallato vicino comitatu Transylvanico-Hunyadiensi plebs rustica Valachica, nescitur per quem aut quo ex motivo comitata consurexerit atque ex statu nobili quosvis sibi obeunt, nulla habita characteris vel aetatis aut sexus ratione, crudeliter trucidare eorundemque residentionales domos in cineres redigere, verbo omnia depopulari coeperit, et nihil

praepedita fuerit in districtum huncce Temesiensem transire atque dominos terrestres cum tota nobilitate interimere, aedificia eorum cum aliis rebus funditus coercere et diripere intendant. Quare omnia ex praesentata per dominum viceiudicem nobilium Georgium Polgar specie facti et praeve ex fassione antelati nobilis Caroli Bisztray, domini item Jacobi Bernard, praeacti comitatus Hunyadiensis viceiudicis nobilium, necnon Stephani Szabo eruta uberius patent.

Cuiusmodi funestae circumstantiae interea etiam, donec Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium eatenus informabimus, extraordinario cursore Commissioni Regiae cum transmissione praeexhibitae speciei facti perscribentur, una vero Eadem interpellabitur, ut succursum militarem ad tutandam in limitibus comitatus huius securitatem, sua via exoperari et quantocyus horsum ordinari curare dignetur.

Caeterum autem, dominus viceiudex nobilium Emericus Legrady cum iurato assessore Caspate Balog Facsetinum eum in finem exmittimus, ut à reliquis quoque Transylvaniensibus, qui semet eorsum receperant, uberiolem praeallati tumultus capiat certitudinem et quae e re videbuntur circa securitatem disponenda etiam disponat.

Mox itaque praeallatus dominus viceiudex nobilium Emericus Legrady ea statim qua commissa sibi investigatio erat divertatus aut potius vespere re publico scripto retulit, quod dum diei hesternae, 8-vae nempe 9-bris, vespere, Facsetinum exire voluisset, statim in limitibus oppidi Lugos complures Magni Principatus Transylvaniae nobiles, ita et oppidi Dobra tricesimatorem, e Transylvania profugos ac versus oppidum Lugos intendentes impegerit. Cumque intuitu praeallati tumultus rusticani interrogasset, consternato sane animo uniformiter sibi reposuerint, quod plebs rusticana in Transylvania obvios quoque sibi nobiles et eorum proles non tamen trucidet, verum omnia ad ipsos pertinentia ignis voragine in cineres redigat. Quae etiam inaudiendo à hisce, à suscepto itinere, velut minus necessario, supersedendum esse existimavit.

Quoniam autem hac occasione per dominum ordinarium iudicem nobilium Nicolaum Piacsek duplices litterae de grassante ac iam in inclytum comitatum Aradiensem irrumpente tumultu rusticano exhiberentur, quarum una provisor Forraianus Veszedy significat, oppida Zam et Petris praefato comitatui Aradiensi ingremiata per plebem rusticanam Transylvaniensem iam igne absumpta ac propediem etiam oppidum Zoborsin, nisi ex parte comitatus huius supperiae datae fuerint, voragine ignis absumendum esse. Altera porro per Josephum Szalay Kopolnasiensem notarium notificatur, gremialia loca comitatus Aradiensis, utpote Petris, Iltyo et Tok, iam reipsa in cineres redacta esse, prouti etiam oppidum Zoborsin 7-a 9-bris hora pomeridiana 2-a relate ad aedificia dominalia idem triste fatum, quod per ignem reliqua praerecensita loca perpessa sunt, expertum fuisse. Porro, iisdem litteris indicatur et id, quod grassantis rusticanae huius plebis ductor spargat, se regio mandato ita provisum esse, ut per totam Hungariam gentem nobilam Hungaram extirpet, res et substantiam eius depraedatur ac igne consumat, gentem e converso Germanam cum militaribus personis intacta relinquatur, ideo ubi ubi Hungarum reperiunt immisericorditer trucidant ac dilaniant.

Haec pariter omnia tam Excelso Consilio Regio Locumtenentiale quam vero Commissioni Regiae Temessiensi incunctanter adeoque cursore extraordinario referentur, militia pro tutanda securitate quamprimum horsum ordinanda efflagitabitur.

Cum autem in hac tristi rerum facie publica ulto commode pertractare nequire sed nec in ipsa militaris conscriptione procedi posset, ideo significabitur et id, quod tantisper donec hicce tumultus sedatus non erit comitatus hicce publicorum pertractationum, veluti etiam praeattacta conscriptione, suspendere necessitari sit ac propterea, si benigne dispositiones regiae maturius effectui mancipari nequeant, non intermissioni nostrae quam tristissimis his circumstantiis imputare dignetur.

Caeterum interea etiam, donec militia horsum ordinanda effective advenerit, ne aliqua irruptio eveniat ad limitaneas stationes versus Marusium et Transylvaniam sequentes domini magistratuales ordinantur, et quidem:

Ad possessionem *Lalaszincz* dominus iuratus assessor Georgius Kiss

Ad possessionem *Birkis* dominus ordinarius iudex nobilium Josephus Valentovics

Ad possessionem *Valliamare* dominus iuratus assessor Josephus Zimányi

Ad possessionem *Szelcsova* dominus iuratus assessor Joannes Szij

Ad oppidum *Facset* dominus ordinarius iudex nobilium Nicolaus Piacsek

Ad possessionem *Kossovicza* dominus viceiudex nobilium Andreas Szluka

Ad possessionem *Zsidovár* dominus ordinarius iudex nobilium Antonius Hamar

Ad possessionem *Macsova* dominus iuratus assessor Joannes Hamar

Ad possessionem *Harmadia* dominus iuratus assessor Andreas Bokros

Ad possessionem *Dubest* dominus iuratus assessor Ladislaus Kamenszky.

Qui quidem praevis nominati magistratuales cum pandurionibus, equibus duos tresve singulis ad latus sumendo, ad designatas stationes exhibunt et sollerter invigilari facient, ne ex tumultuantibus horsum vel etiam ex gremialibus comitatus huius incolis quispiam ad eos accedere attentet, et si quid relatione dignum observaverint, illico eatenus dominum ordinarium vicecomitem certiozem reddant ac ad invicem etiam in quibusvis minimis circumstantiis cointelligentiam foveant. Dominus denique ordinarius vicecomes iurisdictionem militarem confinalem Karansebessensem hac super re certiozem pariter reddet, Eandem requirendo, ut illa quoque ex parte sui debitas dispositiones institueret, ne quo pactu alicubi per tumultuantes Transylvanienses irruptio tentetur vel etiam clancularia cointelligentia cum his foveatur. Publicus de reliquo hic congressus hoc ex incidenti interruptur.

Lectis et publicatis per praelibati incltyti comitatus iuratum ordinarium notarium Joannem Trákoczy m. pa.

Traducere:

6. Apoi, în timp ce se dezbăteau acestea, domnul vicecomite obișnuit [Madarász Ignác – C.F.] a adus la cunoștință, că un anumit nobil, Bisztray Károly, originar din târgul Ilia în onoratul comitat al Hunedoarei din Transilvania, i-a dezvăluit cum că în amintitul comitat învecinat al Hunedoarei țărani români, instigați nu se știe de către cine și din ce motiv, s-au răsculat, căucid cu cruzime pe oricine din starea nobiliară care le iese în cale, fără a ține seama de rang, vârstă sau sex, că transformă în cenușă casele de reședință ale acestor nobili, cu un cuvânt că au început să pustiască totul și că nimic nu-i împiedică să treacă și în acest district al Timișului, având de gând să-i omoare pe toți domni de pământ și întreaga nobilime și să nimicească și distrugă din temelie casele lor și celelalte bunuri. Toate acestea aflate

de noi pot fi cunoscute mai pe larg din descrierea făcută de domnul vicepretor Polgár György și din mărturia de mai înainte a pomenitului nobil Bisztray Károly, de asemenea din cea a domnului Bernárd Jakab, vicepretor din amintitul comitat al Hunedoarei, precum și din cea a lui Szabó István.

Până ce vom informa însă înaltul Consiliu Locumtenențial Regal [Ungar] cu privire la această situație funestă, Comisiei Regale [Jankovics] îi va fi trimisă în scris, printr-un curier extraordinar, sus-amintita descriere a faptelor, iar acea Comisie va fi rugată să binevoiască a obține pe căile sale, trimițându-l încoace cât mai grabnic, ajutor militar în vederea apărării siguranței la hotarele acestui comitat.

Apoi i-am trimis la Făget pe domnul vicepretor Legrády Imre împreună cu asesorul-jurat Balog Gáspár, cu scopul de a afla lucruri mai sigure și mai amănunțite de la ceilalți transilvăneni care s-au refugiat acolo și, în funcție de situație, să dispună măsurile de siguranță care se impun. Dar, îndată după ce amintitul domn vicepretor Legrády Imre a plecat să ducă la îndeplinire investigația care îi fusese încredințată, spre seară ne-a adus la cunoștință public, în scris, faptul că în ziua de ieri, adică în 8 noiembrie seara, după ce pornise la drum spre Făget, încă la marginea târgului Lugoj s-a întâlnit cu mai mulți nobili din Marele Principat al Transilvaniei, de asemenea cu vameșul de la Dobra, care fugiseră cu toții din Transilvania și se îndreptau spre Lugoj. Întrebându-i cu privire la răscoala țărănească amintită, el a aflat de la aceștia, cu inima de-a dreptul împietrită, aceeași veste, anume că țărani din Transilvania nu numai că-iucid pe nobili și pe copiii acestora care le ies în cale, ci dau pradă focului nimicitor toate bunurile lor. Auzind toate aceste, a socotit că trebuie să renunțe la drumul pe care pornise, acesta fiind de mai mică importanță.

Cu acest prilej, domnul pretor obișnuit Piácsek Miklós a prezentat două scrisori cu privire la răscoala țăranilor care a izbucnit și bântuie deja și prin comitatul Arad, dintre care una, cea de la administratorul Veszendy, administratorul bunurilor familiei Forrai¹, informa că târgurile Zam și Petriș din amintitul comitat Arad fuseseră deja arse de țărani transilvăneni, iar a doua zi chiar și târgul Săvârșin, fiind de temut ca nu cumva și alte localități din partea de sus a comitatului să cadă pradă flăcărilor. Cealaltă scrisoare, de la Szalay József, notarul din Căpâlnaș, aducea la cunoștință faptul că unele localități de pe teritoriul comitatului Arad, anume Petriș, Ilteu și Toc, ar fi fost deja transformate în cenușă, după cum, în după-amiaza zilei de 7 noiembrie, pe la ora două, suferiseră aceeași soartă tristă și clădirile domeniile din târgul Săvârșin și, după cum aflate, toate celelalte localități amintite erau expuse focului. Mai apoi, aceleași scrisori aduceau la cunoștință și faptul, că fruntașul acestei cete de țărani care jefuia răspândise zvonul că ar deține un ordin regal în acest sens, anume să-i stârpească pe nobilii unguri din toată Ungaria, să le jefuiască toate lucrurile și bunurile și să le dea pradă focului, în schimb să-i lase neatînși pe locuitorii germani și pe militari, așa că, oriunde dau de un ungur, [românii răsculați] îlucid fără milă și îl fac bucăți.

Toate acestea vor fi raportate fără întârziere prin curier extraordinar atât înaltului Consiliu Locumtenențial [Ungar] cât și Comisiei Regale a Timișului și se va cere cu insistență trimiterea cât mai grabnică de trupe pentru a fi protejată securitatea. În situația atât de tristă de acum nu este cu putință să fie continuate așa cum se cuvine treburile publice și nici nu se poate efectua conscripția militară, așa că s-a făcut cunoscut faptul că, atâta vreme cât această răscoală nu va fi înăbușită,

este necesară suspendarea acestei conscriptii, iar dacă din acest motiv nu vor putea fi duse la îndeplinire mai repede binevoitoarele ordine regale, această întârziere să nu ne fie imputată nouă ci împrejurărilor cât se poate de triste de acum.

Mai apoi, până când vor sosi aici în mod efectiv trupele trimise, ca nu cumva să se producă vreo pătrundere [a răsculaților] în localitățile de hotar, înspre Mureș și Transilvania au fost trimiși următorii domni funcționari, anume:

La moșia *Lalașinț* domnul asesor-jurat Kiss György

La moșia *Birchiș* domnul pretor obișnuit Valentovics József

La moșia *Valea Mare* domnul asesor-jurat Zimányi József

La moșia *Sălciua* domnul asesor-jurat Szij János

La târgul *Făget* domnul pretor obișnuit Piácsek Miklós

La moșia *Coșevița* domnul vicepretor Szluka András

La moșia *Jdioara* domnul pretor Hamar Antal

La moșia *Maciova* domnul asesor-jurat Hamar János

La moșia *Harmadia* domnul asesor-jurat Bokros András

La moșia *Dubești* domnul asesor-jurat Kamenszky László

Acești domni funcționari menționați mai sus au plecat în localitățile desemnate cu mai mulți panduri, fiecare având cu sine doi sau trei cai, pentru a veghea cu atenție ca nu cumva răsculații să încerce a se îndrepta încoace sau chiar ca vreunul dintre locuitorii acestui comitat să încerce să ajungă la aceia, iar dacă vor remarca ceva vrednic de raportat, să-i dea de acolo știri cât mai demne de crezare domnului vicecomite obișnuit și să păstreze comunicarea unii cu alții în orice împrejurare, oricât de neînsemnată ar fi. Apoi, domnul vicecomite obișnuit va informa despre acest lucru cât mai exact jurisdicția militară de graniță de la Caransebeș, cerându-i să ia, la rândul ei, măsurile necesare, ca nu cumva răsculații din Transilvania să încerce într-un fel oarecare să pătrundă sau chiar să se întrețină cu aceștia vreo comunicare tainică. În rest, adunarea publică s-a încheiat odată cu dezbaterea acestui eveniment.

Citită și făcută public de notarul-jurat obișnuit al amintitului onorat comitat Ioan Trákoczy m. pa.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 4/1784, f. 10 v – 12 v; original.

¹ Este vorba de conacul/castelul și gospodăria de la Săvârșin aparținându-i lui Forrai András, vicecomite de Arad.

7.

1784 noiembrie 10 Vârșeț

Vichentie, cu mila lui Dumnezeu pravoslavnicul episcop al Vârșețului, Caransebeșului, Lugojului i proci.

Preacucernicilor protopresviteri, binecucernicilor preoților, tuturor pravoslavnicilor creștini, fiilor noaă de Dumnezeu iubitori, pace și milă de la Dumnezeu fieștecăruia pravoslavnic creștin!

Datori iaste aceia a face acel cu ce chip pe fratele său a nu-l dosădi. Cu aceasta datori iaste fieștecare om totdeauna osăbit, iară când iaste întru nevoie, spre ajutori să-i fim și precum cu sfătuirea, așa și cu fapta, adecă cu ajutori. Am eu adecă, întru aceia țară unde nu e dragoste, acolo nici nu e pace, nici odihnă, numai ce se naște dintr-un rău și alte răotăți, adecă nevoia și lovirea. Cunoscute iaste la noi tuturor, precum să nu pomenească slăvita împărătească grație, cum ei neavând pace, de tot au prăpădit pacea cătră aproapele său. Facem, și pre această lume vom fi buni, iară pe ceialaltă fericiți. Pentru aceasta, să fim înălțatului împărat credincioși și supuși, așjidirea și domnilor care ne stăpânesc pe noi, să fim în pace, să arătăm adevărată dragoste, precum pentru toți sântem datori, dar osăbit sântem să ne rugăm lui Dumnezeu pentru înălțatu împărat și pentru toți care stăpânesc pre noi, ca să viețuim în pace.

Ai mei pravoslavnici creștini! Datoria aceasta, care noi mai sus am zis, în toate vremile la noi iaste, dară osebit iaste acuma, când auzim pre vecinii noștri osârduitori la ce fel ei s-au slobozit întru îndoiala și confuzia, să gândim toți și un gând să vrem fieștecarele și ca să nu călcăm poruncile lui Dumnezeu și ale împăratului ca, precum la noi, și la frații noștri să nu cadă vreo pedeapsă spre ei. Numai pace să avem între noi Dumnezeu ne învață pre noi prin apostolul Petru, când tuturora zice: „Iubiților, temeți-vă de Dumnezeu, iubiți pe împăratul vostru și pliniți ce poruncește”. Prin noi toți în pace și în dragoste să viețuim, întru tot luminatului nostru împărat în fieștecare întâmplare credincioși și ascultători să fim, pre el să-l cinstim și întru toată dragostea să-l miluim, că precum cu ajutorul lui Dumnezeu și prin a lui stăpânire împărătească, toate în pace a viețui să avem. Fiți cu pace, că făr de pace nu e noroc, nici mărturie. Dară și pre alții să sfătuiți să fie în pace, la nimenea să nu facă rău, numai țineți-vă învățătura Sfintei Evanghelii a noastre, bucuros să-ți facă cineva vrun rău. Dumnezeu milostivul să vă milostivească spre noi și să ne învrednicească spre tot binele. Amin.

În Vârșeț, 10 noiembrie 1784.

Vichentie Popovici¹

Arhiva Mitropoliei Banatului Timișoara, *Protocolul circularelor. Parohia Cornereva*, inv. nr. 9074-A.

Ediție: I.D.Suciu, R. Constantinescu, Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului, vol. I, Timișoara, 1980, nr. 161, p. 446–447.

¹ Vichentie Popovici a fost episcop al Vârșețului, Caransebeșului și Lugojului din 1774 până la 16 decembrie 1785.

8.

1784 noiembrie 10, Vârșeț

a.

Vichentie, cu mila lui Dumnezeu pravoslavnic episcop al Caransebeșului și al Verșețului și altor părți.

Bine cucernicului protoprezviter, preoților și tuturor de obște pravoslavnicilor creștini care să află în protopopiatul Caran-Săbeșului întru Duhul Sfânt ai noștri iubiți fii, bun dar, milă și pace de la Dumnezeu.

Fieștecăruia, bună și credincioasă supusă dajnică a crăirii, iară îndeosebi pravoslavnicilor creștini, datoriia le iestă a nu face aceia cu care ar putea strica fratele și deaproapele său. Aceia iastă datori toți oamenii fără deschilinire oare în ce chip a acelora puțani de obște în crăire să se poată strica odihna, iară împotriva aceia datorie stă fieștecarele față, căruia totdeauna, iară mai vârtos la trebuință și în nevoi, îndeamnă a fi și cum cu sfat bun așa și singur fapta care iestă cu ajutor spre nepace pre dânsul a-l mângăia din nevoi, slobozeniie și din nepace a face nu iestă în țara aceia, unde nu-i adăogată pace și odihnă, nici un feli de vesălie, nici un feli de noroc, nici un feli de bună norocire, numai să naște dintru aceia dintr-un rău altul, nevoie și jale mare, nepace cea dinlăuntru crăirei, precum iestă cunoscut, multe pământuri și noroade în mare nevoie le-au adus, de altele să nu aducem aminte, făr decât slăvitei împărății crăești pentru cia dinlăuntru a lor nepace au perit cu totul. Pentru aceia fericită pace face pre oameni și întru aciastă lume și întru ceaialaltă lume norocoși și cu prea bună norocire din care iestă norocul și buna câștigare, fiindcă după Dumnezeu pe stăpânitoriul pământului cu înțeleaptă îndreptare a-l cinsti, așa și pentru aceia tot credinciosul supus datori iastă cătră al său stăpânitori de pământ toată aplecăciunea, toată cinstea, mulțămirea și toată adevărata dragoste a o arăta și precum pentru toți și mai deosăbi pentru dânsul cu deaproape ferbinte inimă pre Dumnezeu a-l ruga, precum ne aduce aminte noă și Apostolul grăind: „Rogu-vă să faceți rugăciuni, cereri și mulțămiri toți oamenii pentru împăratul și pentru toți cei ce sânt în stăpâniri, ca viață lină să veșuim”.

Ai mei pravoslavnici creștini! Datoriia aceia, care mai sus o am adus aminte noi, pretutindena, iară mai vârtos acuma, când auzim vecinii cei din Ardial întru ce turburare jalnică de aproape s-or slobozit, să avem în minte și să nu gândim de nepace sfintelor porunci ale lui Dumnezeu și îndreptărilor împărătești, că spre noi și spre frații noștri nici un bine nu vine până când vor fi în pace și cu vreme cumplită, caznă, cu toată nevoia și vecinica peire ne ajunge. Dumnezeu ne învață pre noi prin apostolul Pavel grăind în 13 capete: „Tot sufletul să să supună stăpânirilor, pentru că toată stăpânirea de la Dumnezeu iese făcută și cine se împotrivese stăpânirii lui. Însului Dumnezeu să împotrivese, pre sfârșitul cel pământesc a-l asculta”, iară prin apostolul Petru cele următoare: „Pre toți, iubiți de Dumnezeu, să vă temeți, pre împăratul să-l cinstiți”, ne poruncește. Pentru aceia, după apostolul Pavel cu pace și cu bună norocire să veșuim, întru prealuminatului împăratului nostru în tot ciasul și în tot ciasul și în toată întâmplarea credincioși și ascultători să fim, pre dânsul să-l cinstim cu osârdie, să-l iubim neîncetat, pentru el pre Dumnezeu să-l rugăm ca cum am putia cu sfântul ajutori al lui Dumnezeu supt împărățiile sale în pace și cu odihnă a veșui, rămânând în pacea fără de care nu iese noroc, nici mântuire și aplecați pre alții cătră pace întoarceți, nimănui niciun rău nu faceți, numai veniți după îndreptarea Sfintei Evanghelii: „Ce nu voești să-ți faci ție alții, nici tu aceia nu face”. Și Dumnezeul milei să vă milostivească spre noi și să ne îndrepteză pre noi spre tot binele. Amin.

Datu-s-au în Verșeț, 10 noemvrie 1784

Vichentie Popovici

b.

Bine cucernice protoprezviter, noă iubite!

Preoților și tuturor de obște pravoslavniceilor creștini care se află în protopopiatul acela al vostru întru Duhul Sfânt, ai noștri iubiților buni fii, dar și milă de la Dumnezeu.

Fieștecărui bun și credincios supus al crâirii aceștia, iară deosăbi pravoslavniceilor creștini, datorie iaste a nu face aceia cu care s-ar putea strica fratele și deaproapele său. Aceia sânt datori toți oamenii fără de deschilinire oare în ce chip acelora puțini de obște în crăire să-i poată strica odihna, iar împotriva aceia datori iaste fieștecare fieștecărui om totdeuna, iar mai vârtos la trebuință și în nevoie, cu dânșii când ar fi, cum și cu un sfat bun așa și sânșur lucrul care iaste cu ajutoriul pre dânșul a-l mângăia din năpasta slobozenii și din nepacea a face. Nu iaste țară aceia unde nu iaste dragoste, pace și odihnă, niciun fel de bună nenorocire să mai să naște, aceia din întru rău altul, nevoie și jale mare. Nepacea cea dinlăuntru crâirii, precum iaste cunoscut, multe pământuri și noroade în mare nevoie le-au adus, de altele să ne aducem aminte: slăvita împărăție grecească pentru cea dinlăuntru a lor nepace au perit cu totul! iar fericirea face pre oameni într-astă și într-aceialaltă lume norocoși, din care pace norocul și bunătatea să câștigă, fiindcă Dumnezeu, stăpânitoriul pământului, cu îndreptare înțeleaptă trebuie a-l cinsti datori iastă cătră al său stăpânitori de pământ toată aplecaciunea, toată cinstea, mulțămirea și toată adevărata dragoste, iar precum pentru toți, așa mai deosăbi cătră dânșul cu deaproape inimă pre Dumnezeu a ruga, aduce-ne aminte și Apostolul grăind: „Să faceți rugăciune la cearuri și mulțămiri pentru toți cei ce sânt în stăpânire”. Cu viață lină să viețuim, ai mei pravoslavnici creștini, datoria aceia care mai sus am amintit, noi pretutindenea, iară mai vârtos acuma, când auzim pentru vecinii cei din Ardeal întră ce turburare s-au slobozit, să avem în minte și să gândim de nepacea sfințelor porunci ale lui Dumnezeu și îndreptărilor împărătești, când spre noi și spre frații noștri niciun bine nu va urma până când [nu] vom fi în pace și cu vreme cumplită, cu toată nevoia și vecinica peire ne va ajunge. Dumnezeu ne învață pre noi prin apostolu Pavel, grăind cap. 13: „Tot sufletul să să supue stăpânitorilor, pentru că toată stăpânirea de la Dumnezeu iaste făcută. Și cine să împotrivească stăpânirii, lui Dumnezeu să potrivească”, pre împăratul cinstiți și a-l iubi noă ne poruncească. Pentru aceia, după apostolul Pavel, cu pace și bună norocire să viețuim, întru tot prealuminatul nostru împărat în tot ceasul și întru toată întâmplarea credincioși, ascultători să fim, pre dânșul să-l cinstim, cu osârdie să-l iubim, neîncetat pentru el pre Dumnezeu să rugăm, ca cum am putea, cu sfânt ajutoriu lui Dumnezeu, supt împărăția sa în pace și cu odihnă să rămâneți, în fără de care nu iaste noroc, nici mântuire și pre alții cătră pace să întoarceți, nimărora niciun rău să nu faceți, numai vă țineți după îndreptarea Sfintei Evanghelii: „Ce nu voești să-ți faci ție alții, nici tu altuia nu face”. Și Dumnezeul milostiv să să milostivească spre noi și să ne îndreptează spre tot binele. Amin.

În Verșeț, 10-a noemvrie 1784

Vichentie Popovici m. p.

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MLXXXVIII, nr. 21, f. 6 r (fostul Mss. Rom. 6436): *Condica circularelor episcopoești – Mehadia*. (a) Textul circularii se păstrează și în Arhiva Mitropoliei Banatului Timișoara, *Protocolul circularilor. Parohia Ilova*, inv. nr. 9069-A, f. 23–24. (b) Deosebiriile dintre cele două texte sunt minore și nu afectează conținutul. Publicăm mai întâi textul păstrat la Timișoara, mai complet și mai îngrijit, apoi pe cel de la București.

1784 noiembrie 11, Aradul Vechi

Hochedelgebohrene gnädigste Herrn etc.

Daß ich nach meiner Aushändung des Kreis-Ambt (s) von Prukh glichlich nacher Pest gekumen, ist Eyer Gnaden durch mein Schreiben bekind, aber wie unglückseelich mir 6 Meill unter Arradt, Oswald genandt, aldort gestandten sein ist unaussprechlich. Da seindt die Räuber etliche Stundt vor unser schon etliche Derfer ausgebrent haben und sie seindt gögen vns auf den Marsch. Da war schon abgebrent Sepercin, Sam und ich gehört wie merterrösch sie mit den Leiten so übel verfahren und vuelle Reisente witerumb zurükh auf Arrat gereiset sein. So mir aber das Unglückh so glarlich vor Augen sahen, so haben mir uns nacher Arrat raeterirt und den 9-ten dises Monnath seint mir witerumb nacher Arrat zurükh gekumen. Den 10-ten dieses seint schon bey 3 000 Räuber vm die Stadt herum geschlichen. So weis der gütigste Himel wan mir von Arrat wögziehen können. Es seindt meine Leith schon klein verzagt. Wahrhaftig, wieviele 1.000-e Seiftzer habe ich göng den Himbel geschikht, ja was ellentlich seint mir betrankht, was Schaten werten mir et die k.k.Kammer leiten, wan mir Simbirgn nit sehen werten, Arrat in krester Läbns-Gefahr stehen, ob nit die Stadt in Aschen gesötzt wirt und mir auf keiner Seit weichen kinen. Salt wohl mein Vergniegen mich ins Verbrechen bringen und vielleicht das Leben dardurch einpueßen mueß, so sei es schon Gott geglagt. Es seint schon viele Soltaten, auch einige Räuber zukrundt gegangen durch dise Scharmittel und es hat niemant kein Einsehen wan solches zu Ente gehen wirt. Mir haben auf Demeswar fahren wohlen, so seint die Räuber so umb Nej-Arrat als umb Alt-Arrat eine Stundt in Umbkreiß herum.

Ich mueß aufhören von Schreiben, mein Hertz fangt an zu citeren, meine Augen fließen Wasser. Es ist aber meinem Godt anbefohlen, er wirt der Schutzmantel sein.

Der ich mich höflich empfehle, stetz beharre, meines gnädigsten Herrn aufrichtigster Knecht, Frantz Weinmaister ppr., Sensenschmitmeister aus Siebenbürgen.

Mir wonnen anhietzo bey Herrn Lämbl, Wirdt und Gastäber.

In Alt-Arrat, den 11. 9-ber 1784

Pe verso: Von Arad. An Eine Wohllöbliche k.k. Cameral-Berg- und Eysenwesens-Administraton, per Deva à Hunyad/Vajda-Hunyad, in Siebenbirgn.

Praesentirt den 16-ten 9-ber

Traducere:

De nobil neam, preamilostivi domni!

Domnia Voastră a aflat din scrisoarea mea că, după ce am predat Oficiul cercual de la Bruck [an der Leitha], am ajuns cu bine la Pesta, dar nu se poate descrie situația nefericită în care ne-am găsit la șase mile dincolo de Arad, în localitatea numită Odvoș. Aici tâlharii au ars deja mai multe sate cu câteva ore înainte de venirea

noastră și au pornit în marș spre noi. Săvârșinul și Zamul erau deja arse și mi-a fost dat să aud cât de cumplit și de rău s-au purtat cu oamenii, așa că mulți călători s-au întors înapoi la Arad. Văzând cât de evidentă este nenorocirea, ne-am retras și noi spre Arad, așa că, în ziua de 9 ale acestei luni am ajuns iarăși la Arad. În ziua de 10 ale acestei luni, cam 3 000 de tâlhari au ajuns să se furișeze în jurul orașului, așa că doar bunul Dumnezeu știe când vom putea pleca din Arad. Oamenii mei sunt un pic descurajați. Numai eu știu câte mii de suspine am înălțat către cer pentru situația mizerabilă, aflați la strămoare, în care ne găsim, ce pagube vom avea de suferit noi și Cămara cezaro-crăiască până când ne vom vedea în Transilvania. Acum ne aflăm încă la Arad, în cel mai mare pericol de viață, ca nu cumva orașul să fie trecut prin foc, iar noi să nu mai avem pe unde scăpa. Dacă plăcerea mea îmi va aduce pierzania și îmi voi pierde poate viața, nu-mi rămâne decât să mă jeluiesc lui Dumnezeu. În urma ciocnirilor au pierit deja mulți soldați și câțiva tâlhari, dar nimeni nu-și poate da seama când se vor sfârși toate astea. Am vrut să pornim spre Timișoara, dar tâlharii se află, la cale de o oră, în jurul Aradului Nou și Aradului Vechi. Mă văd nevoit să mă opresc din scris, deoarece inima începe să-mi bată, iar din ochi îmi curg lacrimi. Totul stă în puterea lui Dumnezeu. El ne va fi mantia protectoare.

Mă recomand cu respect, rămânând cu stimă al preamilstivului meu domn preadevotat slujitor Franz Weinmeister ppr., meșter fierar de coase din Transilvania.

În prezent locuim la domnul Lămbel, restaurator și hangiu.

Aradul Vechi, la 11 noiembrie 1784

Pe verso: De la Arad. Către stimata Administrație Camerală Monată și a Fierului, prin Deva la Hunedoara, în Transilvania.
Prezentată la 16 noiembrie¹

Hofkammerarchiv Wien, *Hofkammer in Münz- und Bergwesen*, Fasz. Rote 3106, Nr. 6956 ex 1784, f. 523–524; original.

Ediție: *Izvoarele răscoalei lui Horea*, seria A: Diplomataria, vol. II (oct.–dec. 1784), ed. Alexandru Neamțu. Costin Feneșan, Cristina Feneșan. București, Editura Academiei Române. 1983, nr. 71, p. 61 (ediție după o copie contemporană).

¹ Scrisoarea lui Franz Weinmeister a fost atașată ca anexă la raportul pe care Administrația domeniului Hunedoara l-a trimis Tezaurariatului Minier Transilvaniei la 21 noiembrie 1784, fiind expediată apoi împreună cu acesta Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit de la Viena.

10.

1784 noiembrie 15, Deva

Inclyta universitas etc.

Tumultus rustici hic adhuc servant et ardent, qui siquidem in vicinas quoque regni Hungariae partes moribus rusticanorum, qui multitudinem ritu ovium sine omni consequentiarum consideratione sequuntur, facile propagare possint. Ad impediendam propagationem consultum censuimus sine mora inclytam legionem Württembergicam

circulis Illye et Lapusnok eiati comitatus vicinis illocari, quem in finem praeaudata universitas requiritur, quatenus eandem legionem ad praedicta loca ita quidem invariare velit, ut in antecessum et tempestive de termino motionis eorundem circulo-
ordinarium iudicem nobilium, dominum Ludovicum Nopcsa, pro faciendis emensuratis intertentionalibus dispositionibus informare ne gravetur. Caeterum decenti cum cultu mansimus inclytiae universitatis obsequentissimi servi et fratres

Nicolaus Puy m. p., substitutus vicecomes

Samuel Balia m. p., iuratus assessor ordinarius

Ex congregatione inclyti comitatus Hunyad

Deva, 15. Novembris 1784

Traducere:

Onorată Universitate etc.

Până acum răscoala țărănească se menține și se desfășoară aici, dar se poate întinde cu ușurință în părțile învecinate din regatul Ungariei, deoarece, după obiceiul țaranilor, mulțimea își urmează calea ca o tună de oi, fără să ia seama la vreo consecință. Pentru a împiedica extinderea răscoalei socotim potrivit ca onoratul regiment Württemberg să fie mutat fără întârziere în cercurile Ilia și Lăpușnic, vecine cu comitatul Dumneavoastră. De aceea preanonorata Universitate [a comitatului Caraș] este rugată să binevoiască a trimite acel regiment în așa fel în locurile amintite, capretorul din cele două cercuri, domnul Nopcsa Lajos, să fie informat din vreme și la momentul potrivit despre data deplasării acestuia, pentru a putea da dispozițiile necesare la întreținerea acestuia. În rest, rămânem cu stima cuvenită ai lăudatei Universității [a comitatului Caraș] preascultători servitori și frați,

Puj Miklós m. p., vicecomite substitut

Balia Sámuel m. p., asesor-jurat obișnuit

Din congregația onoratului comitat Hunedoara

Deva, la 15 noiembrie 1785

Magyar Országos Levéltár Budapest. Helvartótánácsi levéltár. C. 44: Depatamentum politicum comitatum, 1784, 290 sz., 151 cs., f. 43; copie.

Ediție: Az 1784. évi erdélyi parasztlázadás Magyarországi iratai, ed. Gorun-Kovács Blanka, Debrecen, 2006, doc. 21, p. 29 (se va cita în continuare Gorun-Kovács).

11.

1784 noiembrie 16, Lugoj

Excellentissime etc.

Qualesnam sub hodierna idque circa horam 4-am promeridie nam ab inclyto comitatu Hunyadiensem intuitu tumultus rusticani perceperim litteras ex hicce demisse advoluta eorundem copia uberius una ac gratiose informari dignabitur.

Ego quidem, perceptis iisdem, cursore extraordinario datis litteris rem illico tam cum domino inclyti regiminis Württembergici, equitum magistro ab Hinske, quam vero cum inclyti legionis pedestris ordinis Samuele Gyulaiani, qui ante triduum cum sua centuria horsum appulit, communicavi eidemque domini officiales in eo quo tam praeallata equestris quam pedestris militia ad limites comitatus huius vigilatura quantocius exeat, quod ipsum dum Excellentiae Vestrae demisse idque tempestive notifico, altis eiusdem gratiis et praepotenti patrocínio commendatus, constanti cum veneratione persevero,

humillimus servus
Ignatius Madarász etc.

Ex Lugossini, 16. Novembris 1784

Traducere:

Preaînălțate etc.

Despre scrisoarea pe care am primit-o azi în jurul orei patru ale după-amiezii din partea onoratului comitat Hunedoara cu privire la răscoala țărănească veți binevoi să aflați mai pe larg și cu bunăvoință din copia acesteia, anexată cu supunere prezentei. Eu însă, după ce am primit această scrisoare, i-am încredințat o scrisoare referitoare la situația din acele părți unui curier special trimis atât la domnul căpitan de cavalerie von Hinske din onoratul regiment Württemberg cât și la regimentul de infanterie Samuel Gyulai, care venise încoace cu o companie cu trei zile mai înainte¹, și le-am cerut acestor domni ofițeri ca atât unitatea de cavalerie cât și cea de infanterie să pornească de îndată pentru a face de veghe la hotarele acestui comitat, ceea ce am onoarea să-i aduc din timp la cunoștință Excelenței Voastre. Recomandându-mă înaltei voastre milostiviri și protecției voastre preaputernice, rămân cu venerație nestrămutată al Excelenței Voastre

preasupus servitor,
Madarász Ignác

Din Lugoj, la 16 noiembrie 1784

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz. 151 cs., f. 42; copie.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 23, p. 31.

¹ Este vorba de compania sub comanda căpitanului Perczel.

12.

1784 noiembrie 16, Făget / 1784 noiembrie 17, Lugoj

Anmit habe ganz gehorsamst zu berichten, wie daß in Deva, belangend die in jenen Gegenden beschehene Mordbrennerey, hiernach folgendes in Erfahrung gebracht, nemlichen:

Den 2-ten Novembris seynd bey Kurety in dem Zarander Comitats die Walachen sehr viele zusammengekommen, allwo eben der gewisse Salis nebst einem Gehülfe Horra genannt, von ihnen den Eyd der Treue abgenommen habe. Bey dieser Gelegenheit hat der Salis sich für den Bruder St Majestät des Kaisers ausgegeben. Diese Zusammenkunft hat der Vicegespan Hollaki erfahren und alsogleich 4 Herren Stuhlrichter, um in der Sache sich besser zu erkundigen, dahin abgeschicket. Der schon benannte Horre wurde durch die Herren Stuhlrichter gefangen, gleich aber darauf ist unter denen Walachen ein Lärm entstanden und sind Herren Stuhlrichter Gál Mihály, dann Nalácz András, todtgeschlagen worden, die andern zwey aber, Andrassy Joseph und Ribiczei Gábor haben sich mit der Flucht gerettet.

Gleich darauf haben sie angefangen sich zu zertheilen und aller Orthen die herrschaftliche Gebäude anzuzünden, rauben und, wo sie nur einen männlich oder weiblich angetroffen, todtgeschlagen, auch viele dergestalten naked und ohnbedeckt auf der Straßen oder in ihren Höfen und Wohnungen liegen gelassen. Ohne daß diesem Gesindel eine Gegenwähr gesetzt werden können, haben selbe bis 10-ten huius ganz Zarand und Hunyader Comitats dergestalten mißhandlet, daß nirgends ein herrschaftliches Gebäud verschont worden. Ein nehmliches geschahe in einem Theil des Fejérvärer Comitats. Mit einem Wort, was sie nicht fortbringen können, als Pretioses, Pferde, ander Vieh und dergleichen, so haben sie alles das übrige in die Asche verwandelt.

Während dieser Zeit haben zwar die Herren Oberlieutenants, als Kemény von Szekler-Huszaren und Kallyani von nemlicher Infanterie, in der Gegend Kenyérvice gegen 56 Rebellen nieder gemacht, sowie bey Benczencz 25 massacrirt und 58 gefangen. Hunyad und Deva sind noch verschont geblieben, als den 6-ten, Abends um 8 Uhr, an den an den jenseitigen End, bey der Brücken, mit viel Lärmen einen Stall angezündet haben und so weiter gegen die Stadt angerucket sind. Dieses Feuer hat solche sichtbar gemacht, daher ungefähr 13 Edelleute auf sie losgeritten, geschossen, 3 plessirt, 6 gefangen und übrige verjagt.

Den 7-ten huius sind diese Rebellen mit starker Macht angerucket, um die Stadt Deva zu plündern und anzuzünden. Einige 40 von der Noblesse aber haben solche attackirt, 200 massacrirt, fast sovielle in das Wasser gesprengt und einige 70 gefangen, wovon auch gleich den 2-ten Tag von Seiten des Comitats werden nur 27 Geköpft angegeben. Die erstere Zahl ist eher weniger, als mehr um 20–45 durch den Scharfrichter geköpft worden, die übrigen aber noch in Verhaft sind, um ordentlich verhört zu werden.

In der Gegend Hunyad sind 75 massacrirt und 107 gefangen worden. Die Letztere hat man anwieder losgelassen gegen Versprechen einer guten Aufführung, doch muthmaßlich auf Befehl des Gubernii.

Alles vom Adel, was nur Zeit gehabt, [hat] sich theils nach Hunyad oder Deva geflüchtet. In letzterer Festung werden dermahlen männlich und weiblich [sich geflüchtet haben und befinden] sich über 200. Bey der Affaire oder Massaker hat kein Militair mitoperirt, außer daß der Festungs-Commendant seine Magazine verwachen lassen, sich auch in der Gegend gezeigt hat.

Nach geschehener Execution der Gefangenen ist den Tag darauf der Vicegespan Zejk János gestorben, eigentlich nach einer erhaltenen Nachricht, daß eines seiner besten Güter in Rauch gegangen, durch den Schlag gerühret worden.

In Deva sind 2 Compagnien Granadiers von Franz Gyulay eingerücket, sowie auch einige 20 Mann von gewest Kálnoky Huszaren und soviel von denen Szeklern.

Den 14-ten dieses ist von Seiten des Gubernii ein versiegeltes Schreiben an die Räuber nach Kurety geschickt worden, maßen in der Gegend ihr Hauptquartier ist, jedoch dessen Inhalt unbekannt.

Diese Räuber-Canaille hingegen hat den 13-ten dem Salzamt zu Solymos in Siebenbürgen einige Punckte zugeschickt, welche an das löbliche Hunyader Comitats von da eingereicht worden, und zwar:

1° Sämtlicher Adel soll zu ihren König schweren, sie wissen daß Salis und Hore Ordenskreuze tragen.

2° Solle der Adel ihre [sic!] Güter und Gründe mit denen Bauern theilen und ohne weiters ihnen gleich sein, ohne Distinction.

3° Werde der Adel diese Puncta acceptiren, sollen sie allenthalben weiße Plänken ausstecken, worauf sodann sie Räubers schon das weitere mit ihnen abhandeln werden.

4° Werde der Adel dieses nicht acceptiren wollen, so solle kein einziger im ganzen Land verschonet bleiben, sondern alle durch sie ausgerottet werden.

Diese Puncta sind an das Gubernium geschickt worden, und nun ist das weitere zu erwarten.

Sämtliche diese Nachrichten hat man von dem Comitats-Notario und dem Herrn Postmeister von Deva.

So wie die Walachen schon sehen, daß dieser Tumult blos von ein Paar Canaillen angesponnen worden, so sind sie noch immer sub dubio in dem Punct, daß es wirklich ein kaiserlicher Befehl wäre den Adel auszurotten. Alle und überall warten mit Verlangen hier jede Gelegenheit zu erwarten [sic!], daher noch sehr weit von einer Sicherheit zu gedenken.

ch bin noch immer in dem Supposito, wie ich unterthänigst von Dobra aus mit Estafetten bis Facset und so weiters durch gewöhnlicheren Gang expedirt, daß wenn die suspecte Leute nicht selbstjenige sind, wenigstens Abgeordnete seyn können. So wie ich heute Nacht hier angelanget bin, gegenwärtig vorläufig unterthänigst einberichte, so werde in Betreff des vergangenen Punkts mit Herrn Untereinnehmer sprechen und das weitere hier einfügen.

Dieses Räubergesinde läßt sich vernehmen, daß [es] im Banat, ebenso wie in Siebenbürgen, zu wirtschafften gedenke, daher jederley vagabunde Poppe verdächtig sind [sic!] und desto umsomehr [sic!] da diese Poppen bey der Nation soviel Credit haben, daß auf ihr Worth oder Zuspruch keine Übelthat zu erdenken, welche sie zu vollführen nicht bereit wären.

Mit Submission erharrend

Unterthänigster

F. Benedicti m. p.

Facset, den 16-ten Novembris 1784, Nachts

Continuation: Heute Früh habe mit Herrn Einnehmer zu Facset gesprochen und erfahren, daß vorbemelter Poppe und Kammerdiener, mit Paß aus Siebenbürgen versehen, nach Tömösvar gereiset, auch allda anzutreffen wäre, eine Verordnung welche mir zugeschickt worden; ist mir nicht zu Händen gelanget, sondern hoffe, solche an Retour von Kossava noch heute bis morgen Früh zu erhalten, darum auch hier solche erwarten will.

Herr Hauptmann Perczel von Samuel Gyulay ist heute nacher Facset eingerückt; gedenket nacher Kossava und wird in der Gegend mit seiner Compagnie auf den Cordon gesetzt. Auch ist heute Früh ein Herr Officier von Württemberg mit 30 Pferd in Facset eingetroffen. In Kossava befindet sich von nemlichen Regiment ein Corporal mit 12 Pferden, sowie von Gyulay ein Officier mit 12 Mann.

Die Rebellen haben bey Kurety im Zarander Comitath noch immer sehr häufige Zusammenkünfte, von welchen sie alltäglich die Stadt Deva und überhaupt alle Hungarn bedrohen. Obschon Deva durch Militair gesichert wird, so ist doch zu muthmaßen, daß in andern Gegenden den vorigen ähnliche Verheerungen entstehen können, auch daher von einer Sicherheit in Betracht dessen gar nicht zu gedenken ist.

Gestrigen Tag wurde zu Deva Herr Gubernial-Secretair von Brukenthal erwartet. Das Hunyader Comitath ist von Seiten des Gubernii zur Verantwortung gezogen worden, warum selbes die bemerkte Zahl von denen gefangenen Walachen zu Deva in Form eines Standrechts [hat] exequiren lassen und mit solchen nicht ordentlich procediret seye. Dieses aber gedenket dagegen hinlänglich zu legitimiren, besonders zugleich wird sich auf die hohe Verordnung berufen, allwo empfohlen worden, den Salis auf der Stelle zu massacriren., mithin ein solches mit allen denen geschehen dürfte, welche dessen Anhänger sind. Wie weit als dieser Satz geltend gemacht werden könne ist außer mein Fach zu beurtheilen.

Mit aller Hochachtung geharrend, Ewer Excellenz unterthänigster

F. Benedicti m. p.

Lugos, den 17. Novembris 1784

Traducere:

Prin prezenta am onoarea să raportez preasupus că am aflat la Deva următoarele în legătură cu crimele și incendiile produse în părțile de acolo, anume:

La 2 noiembrie s-au adunat foarte mulți români la Curechiu, în comitatul Zărandului. Tot acolo, un anumit Salis împreună cu un ajutor al lui numit Horea a primit din partea lor jurământul de credință. Cu acest prilej Salis s-a dat drept frate al Maiestății Sale împăratul. Vicecomitele Hollaki a aflat de această adunare și a trimis acolo de îndată patru domni pretori pentru a afla mai multe despre cele întâmplate. Horea, cel amintit deja, a fost reținut de domnii pretori, dar îndată s-a stârnit zarvă printre români, iar domnii pretori Gál Mihály și Naláczi András au fost omorâți; ceilalți doi, Andrassy József și Ribiczzei Gábor, s-au salvat însă cu fuga.

Imediat după aceia, românii au început să se împartă [în cete] și să dea foc pretutindeni clădirilor aparținând domnilor de pământ și să jefuiască. Unde au dat de vreun bărbat sau de vreo femeie, i-au omorât, mulți dintre aceștia fiind lăsați în drum sau în curțile și locuințele lor, zăcând despuiați, fără haine. Deoarece acestei gloate nu

i s-a putut opune vreo rezistență, aceasta a pustiit până în ziua de 10 ale acestei luni în așa hal întregul comitat Zărand și Hunedoara, încât niciunde nu a fost cruțată vreo clădire a domnilor de pământ. Același lucru s-a întâmplat și într-o parte a comitatului Alba. Cu un cuvânt, ceea ce pot lua cu sine, precum giuvaericele, caii, alte vite și lucruri asemănătoare, răsculații le-au luat cu ei, iar restul l-au dat pradă flăcărilor.

Între timp, domnii locotenent-major Kemény din regimentul secuiesc de husari și Kallyani din regimentul secuiesc de infanterie au măcelărit în zona Șibot 56 de rebeli, iar la Bințiți au masacrat 25 și au luat 58 în prinoare.

Hunedoara și Deva au rămas încă cruțate, dar în ziua de 6 [noiembrie], seara la ora opt, răsculații, făcând mare zarvă, au dat foc unui grajd aflat în celălalt [capăt al Devei], la pod, și s-au apropiat astfel de oraș. Incendiul a dezvăluit însă locul unde se aflau, așa că în jur de 13 nobili au pornit călări asupra lor, i-au rănit pe trei dintre ei, i-au prins pe șase, iar pe ceilalți i-au alungat.

În ziua de 7 ale acestei luni, rebelii s-au apropiat în număr mare pentru a jefui orașul Deva și pentru a-i da foc. În jur de 40 de nobili i-au atacat, i-au masacrat pe 200 dintre ei, au aruncat în râul [Mureș] cam tot atâția și au prins în jur de 70. A doua zi, 27 dintre aceștia au fost decapitați, așa cum afirmă comitatul [Hunedoara unit cu Zărandul]. Numărul este mai curând mic, mai ales că între 20 și 45 au fost decapitați de călău; ceilalți se află în arest, pentru a fi interogați ca lumea.

În părțile Hunedoarei au fost masacrați 75 de răsculați, iar 107 au fost luați prizonieri. Celor din urmă li s-a dat iarăși drumul după ce au făgăduit că se vor comporta bine; este de presupus că totul s-a făcut din ordinul Guvernului.

Toți nobilii care au mai avut răgazul necesar s-au refugiat în parte la Hunedoara, în parte la Deva. În cetatea de aici se află în prezent peste 200 de nobili, bărbați și femei.

La atac sau masacru n-a participat niciun militar. Doar comandantul cetății a pus posturi de pază la depozitele sale și și-a făcut apariția prin zonă.

La o zi după executarea prizonierilor a murit vicecomitele Zejk János, fiind lovit de apoplexie după ce primise vestea că una din cele mai bune moșii ale sale căzuse pradă focului.

La Deva au intrat două companii din regimentul Franz Gyulai, precum și în jur de 20 de oameni din foștii husari Kálnoky și tot atâția secui.

În 14 ale acestei luni Guvernul le-a trimis tâlharilor o scrisoare pecetluită la Curechiu, deoarece acolo se află sediul lor principal. Cuprinsul acestei scrisori este însă necunoscut. În schimb la 13 [noiembrie] aceste canalii ticăloase i-au trimis Oficiului sării de la Șoimuș în Transilvania câteva puncte, care au fost transmise de acolo onoratului comitat al Hunedoarei, anume:

1. Toți nobilii să jure credință regelui lor, deoarece știu că Salis și Horea sunt purtătorii unor cruci ai ordinelor [imperiale].

2. Nobilii să-și împartă moșiile și pământurile cu țăranii și să fie egali cu ei, fără vreo deosebire și fără vreo distincție.

3. Dacă nobilimea va accepta aceste puncte, atunci să afișeze pretutindeni stinghii albe, după care ei, tâlharii, vor trata cu ea cele necesare.

4. Dacă nobilimea nu va accepta asta, nimeni din rândurile ei nu va fi cruțat în întreaga țară, ci va fi exterminată în întregime.

Aceste puncte au fost trimise Guvernului, iar acum se așteaptă ceea ce va urma.

Toate aceste știri provin de la notarul comitatului și de la domnul magistru de poștă din Deva.

Dându-și seama că această răscoală a fost urzită doar de câteva canalii, românii se îndoiesc acum de faptul că exterminarea nobilimii ar fi cu adevărat un ordin imperial. Toți așteaptă, pretutindeni, o ocazie potrivită, așa că de oarecare siguranță încă nu poate fi vorba.

Am încă dubii în legătură cu faptul că am fost trimis cu o ștafetă de la Dobra la Făget, iar de acolo mai departe, pe cale obișnuită, și mă întreb dacă nu cumva chiar aceia care m-au însoțit sunt oameni suspecti sau măcar emisari ai acelor răsculați. De îndată ce am ajuns aici [la Făget] astă noapte, am și raportat preasupus, dar în legătură cu cele de mai sus voi vorbi cu domnul viceîncasator de dări și voi raporta cele aflate.

Se zvonește, că această gloată de tâlhari are de gând să-și facă de cap și în Banat, la fel ca în Transilvania, așa că orice popă care umblă de colo-colo este suspect, iar aceasta cu atât mai mult, cu cât acești popi se bucură la acest popor de atât de multă crezare, că nu ar ezita ca, la vorba sau la îndemnul lor, să comită orice faptă rea.

Rămân cu supunere, preaplecat

F. Benedicti m. p.

Făget, la 16 noiembrie 1784, noaptea

Continuare: Azi dimineață am vorbit cu domnul încasator din Făget și am aflat că amintitul popă și sluga sa, prevăzut cu un pașaport din Transilvania, a plecat spre Timișoara și ar putea fi întâlnit acolo. Ordinul care mi-a fost trimis nu mi-a parvenit. Sper să îl primesc până la revenirea mea la Coșava, încă azi sau mâine dimineață. De aceea îl voi aștepta aici [la Lugoj].

Domnul căpitan Perczel din regimentul Samuel Gyulai a plecat azi spre Făget. Intenționează să se deplaseze la Coșava, unde va forma un cordon de pază cu compania sa.

De asemenea, azi dimineață a ajuns la Făget un domn ofițer din regimentul Württemberg¹ cu 30 de cavaleriști. La Coșava se află un caporal din același regiment, precum și un ofițer cu 12 soldați din regimentul Gyulai.

Rebelii se întrunesc încă foarte adesea la Curechiu, în comitatul Zărandului. De aici amenință zi de zi orașul Deva și, în general, pe toți ungurii. Deși Deva este la adăpost datorită armatei, totuși este de presupus că în alte părți se pot produce pustiiri asemănătoare cu cele de mai înainte. De aceea pe acolo nici nu poate fi vorba de vreo siguranță.

Ieri era așteptat la Deva domnul secretar gubernial von Brukenenthal². Guberniul a tras la răspundere comitatul Hunedoarei pentru faptul că a executat la Deva, prin aplicarea justiției marțiale, amintitul număr de români luați prizonieri și că nu a procedat cu aceștia în modul obișnuit. Comitatul are însă de gând să se justifice îndestulător, invocând mai cu seamă înaltul ordin, care recomandă masacrarea pe loc a lui Salis, așa că, pe cale de consecință, tratamentul ar putea fi aplicat tuturor adepților săi. Este însă dincolo de competența mea să apreciez cât de mult poate fi extins acest principiu.

Rămân cu deosebită considerație al Excelenței Voastre preasupus,

F. Benedicti m. p.

Lugoj, la 17 noiembrie 1784

¹ Este vorba de căpitanul von Hinske.

² Este vorba de Michael von Brukenthal, nepotul guvernatorului transilvănean Samuel von Brukenthal.

13.

1784 noiembrie 17, [Buda]

Episcopis graeci non-uniti ritus Temessiensi, Aradiensi et Vershecziensi

Ut tumultus ille, qui ex Magno Principatu Transylvaniae iam in vicinos Hungariae comitatus penetravit, quantocius reprimi ac publica tranquillitas restitui possit, factae sunt apud statum militarem quam etiam respectivas provinciales iurisdictiones eiusmodi dispositiones, ut dubitari non possit, nefariorum horum hominum effrenatam licentiam adcommodatis mediis mox cohibendam. Ne vero quidquam eorum intermittatur, quod ad sedandam licentiosae huius plebis furorem quaqua natione confesse posse videtur, hinc de positivo Suae Maiestatis iussu praetitulatae Dominationi Vestrae hisce Consilium hoc Regium iniungit, ut omni studio ac conatu eo agere velit, quo de facti enormitate ac insania capacitati ad frugem amplectendaque saniora consilia adduci possint.

Praetitulatae proinde Dominationi Vestrae tam per subordinatum sibi clerum ita rem instituere velit, ut tumultuarii hi homines de sua temeritate ac insania capacitati, mox ad pacem et tranquillitatem sese componant, reliqua vero plebs semet in quieta contineat, neque falsis ac quibusvis malevolorum sollicitationibus seducti sunt. Quo in passu tam cum excellentissimo domino commissario regio comite à Jankovics, quam vicinis iurisdictionibus praetitulatae Dominationis Vestrae sese cointelligenter habebit. Sua Maiestas Sacratissima pro illo vel illis, qui corripheos aut alios antesignanos tradiderint, trecentos aureos benigne resolvit.

Datum 17-a Novembrie 1784

Pe verso: De dato 17-ae Novembris 1784. Episcopis graeci ritus non-uniti Temesvariensi, Aradiensi et Vershecziensi circa seditiosos Valachos de temeritate sua et infamia capacitandos et ad frugum reducendos.

Traducere:

Episcopilor de rit greco-neunit ai Timișoarei¹, Aradului² și Vârșetului³

Pentru ca răscoala care a pătruns deja din Marele Principat al Transilvaniei în comitatele din Ungaria să poată fi reprimată cât mai curând și să fie restabilită liniștea publică, s-au dat dispoziții atât autorităților militare, cât și autorităților

civile respective, așa că nu există îndoială că, prin mijloace amăsurate, în curînd va putea fi oprit dezmățul fără de măsură al acelor oameni nelegiuîți. Iar pentru a nu fi lăsat de o parte nimic din ceea ce se crede că ar putea contribui la liniștirea furiei neînfrînate a acestei gloate, de orice neam ar fi aceasta, Consiliul Locumtenențial Regal îi ordonă preatitulatei Domnii ale Voastre, ca urmare a poruncii limpezi ale Maiestății Sale, să acționeze cu toată râvna și străduința, ca această gloată să-și poată da seama de lipsa de măsură și de sminteala celor comise și, dându-i sfaturi cât mai sănătoase, aceasta să o apuce pe calea cea bună.

De aceea preatitulata Voastră Domnie va binevoi să orânduiască prin clerul care îi este subordonat, ca acei oameni răsculați să fie lămurîți cu privire la îndrăzneala și sminteala lor și readuși de îndată la pace și liniște, iar poporul care nu s-a răsculat să se mențină liniștit și să nu se lase ispitit de îndemmurile false ale vreunui răuvoitor. În acest sens, preatitulata Voastră Domnie va trebui să se pună de acord atît cu preainălțatul domn comisar regal contele von Jankovics cît și cu jurisdicțiile învecinate cu Domnia Voastră. Maiestatea Sa Preasacră a hotărât ca acela sau aceia care îi vor preda pe corifeii răscoalei sau pe alte căpetenii să primescă [o recompensă de] 300 de galbeni.

Data la 17 noiembrie 1784

Pe verso: Din data de 17 noiembrie 1784. Episcopilor de rit greco-neunit ai Timișoarei, Aradului și Vârșetului în legătură cu lămurirea românilor răsculați, cu privire la îndrăzneala și ticăloșia lor și readucerea pe calea cea bună.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum politico-publicum*, 1784, 290 sz. 151 cs., f. 49; concept.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 31, p. 37–38.

¹ Sofronie Chirilovici, episcop al Timișoarei (1781–1786).

² Petru Petrovici, episcop al Aradului (1783–1786).

³ Vichentie Popovici, episcop al Vârșetului și Caransebeșului (1774–1785).

14.

1784 noiembrie 18, [Timișoara]

Spectabilis ac perillustris domine vicecomes!

Indicante ex processu comitatus Temessiensis Lippensem mihi novissime facta relatione, in partibus Bultsensem praeteribus noctibus ignes visi metum generant, ne forsitan eorsum etiam iam tumultuans plebs pertingerit.

Esto vero districtus illius securitati per expositos provinciales vigiles prospectum sit, qui tamen hi plerumque Valachi essent et propter amicitiam aut etiam sanguinis nexum, qui forsitan illos inter et tumultuantes vicinos Transylvanos incolas intercedit, et ne fide eorum plene conquiescere consultum haud foret.

Specatbilis Dominatio Vestra proinde velit, ut eorsum Germanae etiam incolae ex Fatset et Lugos, quo intermixtim cum Valachis securitati publicae ab omni

discrimine in salvo conservandae invigilare exmittantur, et praeterea, non sufficientibus fors inclyti comitatus servitoribus, aliquot etiam ex Germanis incolis erga stipendium conducendi armigeri deligantur eorsumque fine eo expediantur, ut alternatim continuo bini ternique aut etiam quaterni per districtum eundem maxime vero in ea parte, per quam malum eorsum facillime penetrare posse exstimaretur, nocte dieque circumeant, ignotos et absque passualibus oberrantes atque adeo suspectae fidei homines comprehendant et ad carceres comitatus transmittant, diligenterque invigilent, ne homines perniciosi populum eius, seu per crucios seu alia quacunque ratione dementare et corrumpere valeant, ut vero eiusmodi circulatores armigeri in casu necessitatis, dato signo, aut in damnationem unius vel alterius mutuo sibi auxilio parte, et celeriter succurrere valeant stationes prope ad invicem sibi deligant.

Quod si vero ad tutandam securitatem publicam arcendosque à finibus districtus huius malorum hominum conatus alias etiam praecautiones facere circumstantiae exposcerent, spectabilis Dominatio Vestra in mutua cum statui militari cointelligentia unitisque studiis cum dominis magistratualibus ea agat, quae maxime rerum et periculi circumstantiis congruae esse videbantur, meque de tempore in tempus certioremeatenus facere velit, ut pro casu aliquod imminens periculum maius robur exposceret, de illo in rei et tempore suppeditando provisio fieri valeat.

Si porro aliquos e tumultuantibus intercipi et ad magistratuales carceres inclyti huiusce comitatus adduci contingeret, tales separatim ac colloqui valeant custodiantur, et indilate iuxta adnexa et alia etiam per inclytam Universitatem pro ratione circumstantiarum formandae interrogationum puncta examinentur, eorumque fassiones mihi sine omni mora per spectabilem Dominationem Vestram submittantur.

Quibus in reliquo solita cum aestimatione persevero spectabilis ac perillustris Dominationis Vestrae

servus obligatissimus,
comes Antonius Jankovics m. p.

18. Novembris 1784

Traducere:

Cinstite și preavestite domnule vicecomite!

Din raportul care mi-a fost adresat foarte recent am aflat că la Bulci, în cercul Lipova din comitatul Timiș, focul văzut în cursul nopților trecute a trezit teama, ca nu cumva gloata răsculată să ajungă și acolo.

Este adevărat că, prin paznicii civili puși acolo s-a avut în vedere siguranța în acest district, numai că cei mai mulți dintre ei sunt români, iar datorită prieteniei sau chiar a legăturilor de sânge care există, poate, între aceștia și locuitorii răsculați din Transilvania învecinată nu credem că este înțelept să se aibă deplină încredere în loialitatea lor.

Cinstita Voastră Domnie să binevoiască a se îngriji prin urmare, ca acolo să fie trimiși chiar locuitori germani din Făget și Lugoj care, amestecați cu românii, să vegheze la păstrarea în afara oricărei primejdii a siguranței publice. Mai apoi, dacă nu vor fi cumva suficienți slujitorii onoratului comitat, atunci acolo să fie trimiși

câțiva locuitori germani înarmați, care să primească o plată, pentru a patrula cu schimbul în mod neîntrerupt, de două ori, de trei ori ba chiar și de patru ori prin district, dar mai ales în acea parte a lui, prin care se crede că răul ar putea pătrunde cel mai ușor, să-i supravegheze zi și noapte pe cei necunoscuți și pe cei care rătăcesc încoace și încolo fără pașapoarte, iar pe oamenii suspecti să îi rețină și trimită în temnița comitatului și să vegheze cu grijă, ca nu cumva oameni primejdioși să le poată suci mințile și să-i corupă, prin chinuri sau pe altă cale, pe cei întemnițați. În caz de nevoie acești supraveghetori înarmați care patrulează vor alerga în grabă odată ce s-a dat alarma, pentru a da ajutor fie unuia, fie altuia dintre cei aflați la nevoie, sprijinindu-se în același timp unii pe alții din posturile apropiate în care se află.

Dacă împrejurările vor cere și alte măsuri de prevedere pentru apărarea siguranței publice și îndepărtarea de la hotarele acestui district a încercărilor întreprinse de oamenii răi, atunci cinstita Voastră Domnie va acționa în înțelegere cu autoritățile militare și, împreună cu eforturile depuse de toți domnii funcționari ai comitatului, va întreprinde ceea ce este mai potrivit în circumstanțele primejdioase din acel moment, binevoind a-mi da de știre din timp în timp, anume în așa fel, că dacă un pericol iminent ar face necesare forțe mai numeroase, trimiterea acestui ajutor să se poată face la timp și cu bune rezultate.

Dacă s-ar întâmpla însă să fie prinși unii din rândul răsculaților, iar aceștia vor fi aduși în temnița acestui onorat comitat, ei vor fi păziți și ținuți separat și vor fi interogați fără întârziere potrivit cu întrebările anexate, ba chiar și cu cele pe care onorata Universitate a comitatului le va formula în funcție de împrejurări, iar cinstita Voastră Domnie îmi va trimite mărturiile acestora fără întârziere.

În rest, rămân cu stima obișnuită al Domniei Voastre preavestite îndatorat slujitor,

contele Anton Jankovics m. p.

18 noiembrie 1784

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Hellytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz., 151 cs., f. 37: copie.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 34, p. 41–42.

15.

1784 noiembrie 19, Timișoara

Excellentissime ac illustrissime domine comes thesaurarie regie!

Domine, domine patrone gratiosissime!

Licet perturbatio illa, quae inter plebeos comitatus Zarandiensis et Hunyadiensis in Transylvania orta est, nondum sit composita, praeter igne devastatum districtum Toth-Varadiensem nullae adhuc irruptiones seu ad bona cameralia seu ad comitatum hunc Temessiensem attentata sunt, in comitatu Aradiensi et quidem iuxta Marusium una cohors equestris Würtembergica versus districtum cameralem Banyensem

centuria una legionis pedestris Devinsianae excubias agit, num vero duo centuriae legionis Karolyiane ad illas partes dispositae habentur.

In Banatu vero Temessiensi, ad limites Transylvaniae una centuria legionis Eszterhaziane, alia vero Samuele Gyulaiana exmissa est, cohors vero Würtembergica equestris atque una ad eosdem limites disposita exstitit, sed et praeterea ex parte comitatus huius Temessiensis et Krassoviensis possibiles tantum dispositiones factae sunt, ne ullus ex Transylvania ad has partes penetrare aut diffugere possit. Ut in originem incepti motus devenire circumstantiasque rerum Transylvanicarum nescire possimus, exmisimus abhinc ad comitatum Hunyadiensem commissarium nostrum, qui hodie abinde detur speciem facti per Transylvanorum scriptam nobis attulit, quam isthic adnexam Excellentiae Vestrae humillime submitto.

Memorable illud enim etiam, quod post admonitionem per Regium Gubernium seditiosis plebis transmissam, sequentes conditiones nobilitati praescriperint:

1° Ut omnes nobiles ad illam crucem, quam seductores Salis et Hore ex collo pendentem gerunt, iuramentum deponant.

2° Fundos suos allodiales communi et aequali substernant divisioni et in futurum aequalem cum rusticis ferant conditionem.

3° Qui has complectere volunt conditiones, in signum pacificationis ineundae in suis possessionibus alba exponant vexilla.

Nunc de generali ipsorum persecutione agit, hucusque enim nullus turbam rusticorum ubi duo etiam illi seductores latitant, propter multitudinem aggredi potuit. Tristia haec certe sunt, excellentissime domine, tanto magis, quod quamplurimi nobiles partim crudelissime trucidati, partim vero amissis rebus suis, tota aetate quaesitis, in mendacitatem redacti sunt. Vicecomes etiam comitatus Hunyadiensis, intellecta bonorum suorum incineratione, apoplexia tactus vivere desinit. Et haec sunt, quae Excellentiae Vestrae humillime referenda censi, et una altis gratiis Excellentiae Vestrae

servus humillimus
Sigismundus Lovasz m. p.

Temesvarini, 19-a Novembris 1784

Traducere:

Preaînălțate și preavestite domnule conte tezaurar regal!
Domnule, domnule mie patron preamilstiv!

Chiar dacă tulburarea care a izbucnit în rândul gloatei din comitatul Zărandului și Hunedoarei în Transilvania încă nu s-a potolit, în afară de focul care a pustiit districtul Vărădiei de Mureș, până acum nu a avut loc nicio pătrundere sau vreun atac asupra bunurilor camerale sau asupra acestui comitat al Timișului. În comitatul Arad, anume de-a lungul Mureșului, a fost dispus un escadron de cavalerie din regimentul Württemberg, înspre districtul cameral Baia paza este asigurată de o companie de infanterie din regimentul De Vins, iar acum au fost trimise în acele părți două companii din regimentul Károlyi.

În Banatul Timișoarei însă, la hotarul cu Transilvania, este dispusă o companie din regimentul Eszterházi și a fost trimisă o altă companie din regimentul Samuel Gyulai, iar un escadron de cavalerie din regimentul Württemberg împreună cu încă unul au fost dispuse la același hotar. Cu toate acestea, comitatele Timiș și Caraș au luat toate măsurile posibile, ca nimeni din Transilvania să nu poată pătrunde sau să fugă în aceste părți. Deoarece nu știam însă cum au început și s-au desfășurat lucrurile în Transilvania, l-am trimis de aici în comitatul Hunedoara pe un comisar al nostru, care ne-a adus astăzi de acolo o descriere a celor care s-au întâmplat, redactată de transilvăneni, descriere pe care am onoarea să o trimit în anexă cu supunere Excelenței Voastre.

Trebuie luat aminte și la faptul că, după ce a fost avertizată de Guberniul Regal [al Transilvaniei], gloata răsculată i-a trimis nobilimii în scris următoarele condiții:

Întâi: Ca toți nobilii să depună jurământul pe crucea purtată la gât de corupătorii Salis și Horea.

În al doilea rând: Ca [nobilii] să-și supună pământurile alodiale unei împărțiri, în comun și egale, iar în viitor să fie de aceeași stare cu țăranii.

În al treilea rând: Cei care vor voi să primească aceste condiții să scoată pe moșiile lor steaguri albe ca semn al împăcării în curs de realizare.

Acum este vorba de urmărirea lor generală, până când nu va mai fi vreo tulburare a țăranilor, iar acei doi corupători care se ascund să poată fi prinși în mulțimea de oameni. Toate acestea sunt, cu certitudine, lucruri triste, preainălțate domn, iar aceasta cu atât mai mult cu cât mulți nobili au fost în parte uciși cu cea mai mare cruzime, în parte și-au pierdut bunurile și tot ceea ce au câștigat în timpul vieții, ajungând niște cerșetori. Chiar vicecomitele Hunedoarei, după ce a aflat de incendierea bunurilor sale, a fost lovit de apoplexie și a murit¹. Acestea sunt cele pe care am socotit necesar să le înfățișez preasupus Excelenței Voastre și mă recomand înaltei milostiviri ale Excelenței Voastre.

preasupus servitor
Lovasz Zsigmond m. p.²

Timișoara, la 19 noiembrie 1784

Magyar Országos Levéltár, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Deputamentum politicum comitatum*. 1784. 290 sz. 152 es. f. 64–65; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 38, p. 45–46.

¹ Este vorba de Zejk Ferenc, vicecomite al Hunedoarei.

² Sigismund Lovasz de Utviniș, prim-vicecomite al Timișului (1783–1786).

16.

1784 noiembrie 20, [Oravița]

Hochlöbliche Hofkammer in Müntz- und Bergweesen!

Es hat der bey der lezthieigen General-Congregation zu Lugosch anwesend geweste diessseitige ertse Berg-Directions-Fiscal, Herr Johann Simon Rudolff, bey

dieser Berg-Direction die Relation gegeben, wienach bey Gelegenheit der untern 3-ten und folgenden Tügen dies Monats zu Lugosch abgehaltenen General-Congregation des löblichen Kraschowaer Comitats untern 9-ten eiusdem von einem der Lebens-Gefahr aus dem nächst angränzenden Hunyader Comitats des Gross-Fürstenthums Siebenbürgen entflohenen und dann mit der Siebenbürger Diligenz zu Lugosch angekommenen Edlmann Nahmens Carolus Bisstray angezeigt worden seyn, welchergestalten sich allda das wallachische Land-Volk unter Anführung eines unbenahmsten deutsch gekleideten zum Zeichen ein goldenes Kreuzl und goldenen Stern führenden, sich für einen destselbig kaiserlichen Befehlshaber ausgehenden, dann eines gemeinen Landmanns Nahmens Horea, gegen ihre Grund-Herrschaften und Obrigkeiten dergestalten empört habe, daß von dem wütenden nur mit Haken, eisernen Gabeln, Dremeln und dergleichen Mord-Instrumenten bewaffneten wallachischen Pöbel bereits die grausamsten Mordbrennereyen, Verheerungen und Mordthaten ausgeübt worden.

Soviel dem Überbringer dieser betrübten Nachricht bekannt war, fügte er ferner hinzu, daß sich der nächst der Stadt Deva wohnende Adl, Obrigkeits-Persohnen und Beamten in aller Eyllle, und zwar die meisten mit gänzlicher Zurücklassung ihres Vermögens, in die erstgedachte Stadt, von den entferneren aber nur jene, denen es geglückt diesem traurigen Schicksaal zu entgehen, sich in den nächst angränzenden hungarischen Comitats, und zwar wegen allzugroßer Gefahr mit Zurücklassung ihrer Habseeligkeiten geflüchtet haben, worunter mehrere bereits bis Facset gekommen seyen. Danebst machte er mehrere adeliche Familien nahmhaft, als Baron Josika, Baron Bornemiszsza, Ribiczay, Barcsay, Georg Bethlehem und andere mehr, welche sich zwar nacher Deva geflüchtet, ihre weitwendige Güter und Habseeligkeiten aber, durch ausgeübte Raub- und Mordbrennereyen gänzlich verheeret, dann mehrere grundherrliche wie auch Comitats-Magistratual-Persohnen, herrschaftliche Beamte und ihre Familien auf das grausamste ermordet, zerhackt und ihre Körper zerstreuet worden seyn.

Welch letzteres derselbe auch an seiner selbst eigenen Familie erfahren, allermaßen er in seiner Flucht von einigen Rebellen verfolgt worden, und da er sich nicht mehr anderst zu retten wußte, entfernte er sich von dem Waagen mit Zurücklassung seines Weibs und Kindes und verbarg sich in dem nächst erreichenden Gebüsch (wovon er auch ganz gekratzt erschienen), und da mußte er die grausamste Begebenheit selbst ansehen, wie nehmlichen sein Weib und Kind von den Bösewichtern ermordet und in Stücke zerhackt worden seyn.

Während seiner mit dem Siebenbürger Postwaagen fortgesetzten Flucht seyen ihm mehrere aus dem Banat nacher Siebenbürgen hinüber getretene Dorfs-Wallachen begegnet, welche der Conductor vermahnet zurückzukehren, maßen allda von den Rebellen mit Morden und Brennen alles verheeret werde, allein die Banater Wallachen versetzten nur: „Dies gefällt uns, vielleicht wird es Gott geben, daß es auch bey uns so zugehen wird!“.

Diese ganze Anzeig hat nicht nur andurch allen Glauben gefunden, weil der Angeber ein zu seiner Bedeckung von dem Siebenbüger Conducteur abverlangtes desthalbiges Zeugnis fürgebracht hat und weill etwelch vorhergehende Nächte hindurch in der Gegend des benachbarten Siebenbürgens eine so außerordentliche

Röthe zu sehen war, daß man ganz sicher auf große Feuers-Brünste schließen mußte, sondern es sind noch am nehmlichen Tag Abends 3 adeliche Familien, als die Moses Sándorische Wittib, Vice-Stuhlricher Jacob Bernat und Stephan Szabo nacher Lugosch angekommen, von welchen die bisherige Anzeig unter Nahmhafftmachung mehrerer grausam ermordeter adelicher Familien und veheerter Gütter bestätigt worden, mit dem Beysatz, daß die Hunyader Comitats-Cassa geraubet und der General-Perceptor sich zwar geflüchtet, dessen Schreiber aber nebst etwelchen Comitats-Bandurn ermordet und die Schrifften in den Fluß Marosch geworfen worden seyen. ferners, daß sich die Rebellen in 3 Banden getheilet haben und jede aus etwelchen Tausend Persohnen bestehe, deren eine sich nacher Karlsburg gewendet, in der Absicht einiges Gewähr zu erbeuten, die zweyte sich gegen Salathna begeben und die 3-te noch immer im Hunyader und Zarander Comitats herumwüte, inngleichen daß mehrere aus dem Bannat hinüber getretene Dorffs-Wallachen ein sehnlichen Wunsch geäußeret mit den hierländigen Ungarn auf gleiche Weise zu verfahren.

Am 9-ten und 10-ten huius sind noch mehrere flüchtige adeliche Persohnen zu Lugosch angekommen, welche eben nur den vorigen gleichlautende Nachrichten gebracht, mit dem Beysatz, daß von den Rebellen auch die Kirchen beraubet und verheeret werden, weswegen auch ein flüchtiger Pfarrer mitgekommen, und daß die Rebellen bereits auch die Stadt Deva umleget und die Festung angegriffen haben, aus welcher die sich dahin geflüchtete Edelleute bewaffneter einen Ausfall gewaget und etwelche Hundert Rebellen theils erleget, theils in den Fluß Marosch gesprengt, die übrigen aber zerstreuet haben.

Zugleich liefen verläßliche Nachrichten ein, daß die Rebellen bereits auch schon in Ungarn, benanntlich in dem angränzenden Arader Comitats, herüber gedrungen und die Salbekischen Güter Petrisch und Zam, dann das Gut Soborschin des Herrn Vicegespans Forray verheeret haben, desgleichen sind die Rebellen an der Seite des Bannats bis an den Fluß Marosch gekommen, über welchen sie ganz frewelhafft heüber geruffen, daß die ausgestellten diesseitigen Wachten fruchtlos seyen, maßen sie, nach vollendeter Arbeit in Siebenbürgen, ja gleichwohlen herüberkommen und nicht nur die flüchtigen Siebenbürger, sondern auch die ihnen aufstoßende diesseitigen Ungarn ermorden würden, wobey selbe auch um die nächst an den Gränzen wohnende Comitats-Magistratual-Persohnen gefragt.

Auch selbst in Rücksicht des diesseitigen wallachischen Pöbels sind bey dem Comitats Nachrichten eingelaufen, daß von demselben bereits gefährliche Drohungen zu vernehmen gewesen, welchergestalten bey hierlandes ausbrechenden üblen Quaestiones denen Stuhlrichtern das Ingeweyd mit eysernen Haaken aus dem Leibe gezogen werden würde.

Der Umstand hat aber das Unglück der aus Siebenbürgen herübergewichenen adelichen Persohnen vollkommen gemacht, daß ihre Fluchtnehmung zur Lebens-Rettung so plötzlich geschehen haben müssen, daß einige nicht einaml nothdürfftlich gekleydet, weniger mit einem Zehr-Pfennig versehen sind, weswegen selbe gleich bey ihrer Ankunfft zu Lugosch dem löblichen Comitats um ein Allmosen bittschrifflich anzugehen bemüßiget waren.

Zur Hindanhaltung dieses auch in dem Bannat leicht ausbrechen könnenden Übels sind die betreffende Herrn Magistratuales mit einigen Banduren und Hussarn

auf die Gränze beordert und zur täglichen Berichts-Erstattung befehligt worden. Zugleich wurden in den Dorfschafften solche Veranstaltungen getroffen, als ob [in den] nächsten Tagen eine zahlreiche Militz sowohl zu Pferd als zu Fuß erwartet würde, wodurch bey den hierendigen wallachischen Landvolk die Lust zur Empörung augenscheinlich verschwunden. Nicht minder sind täglich Estafetten theils an den zu Temesvar operirenden Herrn Hof-Commissaren Grafen von Jankoviz, theils aber an eine hochlöbliche Hungarische Statthalterey abgefertiget worden.

Man hat von den sich in das Bannat geflüchteten Siebenbürger Edlleuten keine andere Ursach ob welcher der Pöbel zur Empörung entbrannt ist vernommen, als die Muthmaßung, daß die Unterthanen sich der Unterthänigkeit entschlagen wollen, aus Ursach der von den Grundherrschaften erleidenden allzuharten Behandlung. Einige setzten zwar hinzu, daß dem Vernehmen nach etwelicher cassirte Militaer-Officier den Pöbel zur Rebellion gereizt hätte, es scheint aber erstere Ursach der wahre Grund zu seyn, maßen die Aussage von mehreren einstimmig geschehen, daß die ältesten der mißvergnügten Unterthanen von den oberwehnten Anführern in ein gewisses Thal vorgeladen worden, woselbst diese jenen unter dem Vorwand eines desthalbig kaiserlichen Befehls die Eröffnung gemacht, daß sie es mit dem Kaiser halten und, wenn sie sich mit ihren Grundherrn nicht vertragen können, selbe vertilgen sollen.

Es ist zwar nicht zu zweifeln, daß die Rebellion durch wirksame Gegenanstaltungen in balden gedämpft, Ruhe und Sicherheit hergestellt und der hierendige Ausbruch eines ähnlichen Übels hindangehalten werden würde, besonders weil die Winters-Zeit bevorstehet. Jedannoch aber ist ganz gewiss zu besorgen, daß nicht etwa mit künftigen Frühling das den Winter hindurch gedämpfte Feuer aus der Asche anwiederumen hervorbrennen oder wenigstens durch flüchtige Rebellanten die hierendigen Räuberrotten vermehret werden. Gleichwie man demnach auf die bestmöglichst zu erhaltende Sicherheit der diesseitigen Werker und der Werks-Kassen aufmerksam und bedacht zu seyn mehr als jemals wichtigste Ursache hat, so wird den sämtlichen Berg- und Eisenämtern unter einem verordnet:

a) daß sich selbe mit dem die in jedes Werk verlegte regulaire Mannschafft commandirenden Officier dahin einverständlich benehmen sollen, auf daß bey etwa wider besseres Vermuthen geschehenden Einfall einigen bösen Gesindes nur sovielle Mannschafft bey der Cassa als zu Bedeckung derselben unmittlbar erforderlich ist belassen werde, die übrige regulaire Mannschafft aber so wie auch die bewährte Werks-Mannschafft mit genugsamen Patronen versehener sich alsogleich auf den gewöhnlichen Sammel-Platz verfüge und vereinige und dann von beedseitiger Mannschafft mit vereinigten Kräfften die Böswichter hindangehalten oder, wenn sie schon wirklich eingefallen wären, unter Voraustretung des Militairs angegriffen, eingebracht oder erleget werden mögen. Des weiteren

b) sollen die Ämter mehr als jemals bedacht seyn, daß alle verdächtige und nicht mit ächten Passeporten versehene Persohnen, besonders aber Siebenbürger Flüchtlinge, bis zur vollkommenen Legitimation gefänglich anhalten und im Fall der nicht geschehenden Ausweisung rechtlich behandeln und davon die Anzeige anhero machen sollen, wobey sich von selbst verstandet, daß besonders bey den Siebenbürgern nur solche Pässe für glaubwürdig anzunehmen seyen, auf welche

über genaue Beurtheilung und Zusammenhaltung mit dem Verhör des Vorzeigers gar kein Verdacht geworfen werden kann. Nicht minder

c) sollen die Ämter besonders an Wochenmarktstagen und sonst wenn immer ein mehrerer Zusammenlauf des Land-Volks geschieht allen Fleisses darob gute Obacht tragen, daß alle besorglich-gefährliche Aufredungen sorgsamst hindangehalten, die Ausstreuer gefährlicher Aufredungen sogleich handfest gemacht und (wenn es auswärtige Partheyen wären) sogleich cum specie facti der nächsten Comitats-Magistratual-Persohn übergeben werden, weswegen jedes Amt hauptsächlichen denen Amts-Dienern, Marktaufsehern und Schanks-Wirthen die nothdürftliche Belehrung zu geben und dabey gute Vorsicht und genaue Verschwiegenheit aufzutragen, überhaupts aber darob zu seyn habe, auf daß der wallachische Pöbel nicht etwa mehr aufgebracht und zum Aufstand gereizet als in seinen Schranken erhalten werde.

Ein welches dann einer hohen Hof-Stelle pflichtschuldigt anzeigen und anbey bitten sollen, womit sich gehöriger Orten verwendet werden wolle, auf daß hierlandes ein mehreres Militare, und zwar in die diesseitige Werker, wenigstens noch die zweyte Compagnie verleget, dann für jedes Werk 3, in allem also 18 Stück 3-pfündige Cannonen zu erzeigen gestattet werden möchte, um im Nothfall davon Gebrauch machen zu können.

P r a e s e n t e s: Herr Berg-Rath Falk m. p.
 Herr Assessor von Lhotka m. p.

Pe verso: Hochlöbliche Hof-Kammer in Münz- und Bergwesen. Bericht der Bannatischen Berg-Direction de dato 20-n 9-ber 1784. Enthaltet die Anzeige von einer sich in Siebenbürgen ergebenden Aufruhr des Land-Volks. Referente & concipiente Fiscali Rudolff.

Traducere:

Preanonrată Cameră Aulică pentru Monetării și Minerit!

Domnul Johann Simon Rudolf, prim-perceptor al Direcției Miniere de aici, care a fost prezent la ultima congregație generală de la Lugoj, i-a relatat acestei Direcții Miniere că, la congregația generală a onoratului comitat Caraș ținută la Lugoj în ziua de 3 [noiembrie] și în zilele următoare ale acestei luni, un nobil numit Bisztray Károly, care a ajuns la Lugoj în ziua de 9 ale aceleiași luni după ce a fugit, fiind în pericol de moarte, din comitatul învecinat al Hunedoarei din Marele Principat al Transilvaniei și a călătorit apoi cu diligența transilvăneană, a povestit că țaranii români de acolo, conduși de o persoană fără vreun nume, îmbrăcată nemțește și având ca însemn o cruciuliță de aur și o stea de aur, pretinzând că ar fi un comandant militar de acolo, precum și de un țaran de rând numit Horea, s-au revoltat în așa măsură împotriva stăpânilor lor de pământ și a autorităților, încât gloata românească, înarmată doar cu topoare, furci de fier, îmblăciuri și alte asemenea unelte ucigașe, a comis deja cele mai cumplite incendieri, jafuri și omoruri.

Atât cât îi era cunoscut aducătorului acestor știri funeste, nobilimea, dregătorii și funcționarii locuind în apropiere de orașul Deva – a mai adăugat

acesta – s-au refugiat în toată graba, cei mai mulți părăsindu-și întreaga avere, în orașul tocmai amintit, în vreme ce dintre cei aflați mai departe doar aceia au reușit să scape de această soartă tristă, care au fugit în comitatele din Ungaria aflate în imediata vecinătate, părăsindu-și toate bunurile datorită pericolului prea mare, unii dintre ei ajungând deja la Făget. A amintit apoi cu numele mai multe familii nobiliare, anume familia baronului Jósika, familia baronului Bornemissza, familiile Ribiczei, Barcsai, Bethlen György și multe altele, care s-au refugiat la rândul lor la Deva, dar ale căror moșii întinse și bunuri au fost pustiite complet prin actele de tâlhărie și prin incendiere, iar mai mulți funcționari domeniiali, de-ai comitatului și Magistratului, cu familiile lor, au fost omorâți în mod groaznic, fiind tăiați în bucăți, iar trupurile lor răspândite pretutindeni. Treaba din urmă a pățit-o și familia sa. În timp ce fugea, fiind urmărit de câțiva rebeli și nemai având altă cale de scăpare și-a părăsit trăsura, lăsându-și în urmă soția și copilul. S-a ascuns în tufele aflate în apropiere (de la care i-au rămas de altfel zgârieturile pe care le-am văzut), iar de aici a fost nevoit să privească o scenă cât se poate de cumplită, anume felul în care răufăcătorii au ucis-o pe soția și pe copilul său și i-au tăiat apoi în bucăți.

În timp ce își continua fuga cu diligența transilvăneană, a întâlnit mai mulți săteni români care trecuseră din Banat în Transilvania. Vizitiul le-a cerut acestora să se întoarcă din drum, deoarece în Transilvania totul era pustiit de rebelii puși pe omoruri și incendieri. Românii bănățeni i-au răspuns scurt: „Asta ne place, poate dă Dumnezeu să se întâmple așa ceva și la noi!”.

Toată această relatare a dobândit deplină crezare nu numai prin faptul că, pentru a se putea justifica pe deplin, autorul povestirii a prezentat un certificat în acest sens dat de vizitiul transilvănean, dar și pentru că în nopțile precedente înspre zona învecinată din Transilvania cerul a fost de o roșeață extraordinară, ceea ce sugera fără îndoială incendii extinse. Mai mult, în aceeași seară [de 9 noiembrie 1784] au ajuns la Lugoș trei familii nobile, anume văduva lui Sándor Mózes, vicepreședintele Bernát Jakab și Szabó István, care au confirmat știrile de până atunci, făcând cunoscut numele mai multor familii nobiliare ucise cu cruzime și cel al moșiilor devastate. De asemenea, au mai adăugat, că a fost jefuită Casieria comitatului Hunedoara, că încasatorul-șef a scăpat cu fuga, dar secretarul său și câțiva panduri ai comitatului au fost uciși, iar toate actele au fost aruncate în râul Mureș. Apoi rebelii s-au împărțit în trei gloate, fiecare formată din câteva mii de persoane. Cea dintâi s-a îndreptat spre Alba Iulia, cu intenția de a pune mâna pe ceva arme de foc, o a doua a luat-o spre Zlatna, iar a treia își face în continuare de cap prin comitatul Hunedoara [unit cu] Zărandul. Au mai relatat, că mai mulți săteni români din Banat care trecuseră dincolo [în Transilvania – C.F.] și-ar fi exprimat dorința arzătoare să procedeze în același fel cu ungurii de aici [din Banat – C.F.].

În ziua de 9 și 10 ale lunii curente la Lugoș au ajuns alți numeroși nobili fugari, care au adus știri într-un tot identice cu cele de mai sus, adăugând însă că rebelii jefuiesc și pustiiesc și bisericile, din care cauză printre fugari se află și un preot, că rebelii au împresurat orașul Deva și au atacat cetatea din care nobilii refugiați acolo au făcut o ieșire cu mâna armată, în parte omorând, în parte aruncând în Mureș câteva sute de rebeli, iar pe cei rămași i-au împrăștiat.

În același timp s-au primit știri demne de crezare, că rebelii ar fi pătruns deja în Ungaria, anume în comitatul învecinat al Aradului, pustiind moșiile Petriș și Zam ale familiei Salbeck și moșia Săvârșin a domnului vicecomite obișnuit Forrai. De asemenea, rebelii au ajuns până la râul Mureș, la malul opus celui bănățean, strigând dincolo de firul apei într-un mod cât se poate de nelegiuit, că posturile puse pe acea parte n-au niciun rost, deoarece, după ce își vor termina treaba în Transilvania, vor trece oricum Mureșul și îi vor omori nu numai pe transilvănenii fugari ci și pe toți nobilii de dincolo care le vor ieși în cale. Cu acest prilej s-au și interesat cu privire la dregătorii de comitat care locuiau cel mai aproape de graniță.

Comitatul [Caraș] a primit informații și în legătură cu adunătura românească din aceste părți, anume că în rândurile ei s-au făcut auzite deja amenințări primejdioase, potrivit cărora, dacă râul ar izbucni și aici, juzilor nobililor li se vor scoate măruntaiele din trup cu cângi de fier.

Împrejurările au făcut ca nenorocirea nobililor refugiați din Transilvania aici să fie cu atât mai mare, cu cât, pentru a-și salva viața, au fost nevoiți să fugă atât de neașteptat, încât unii abia dacă au haine pe ei și cu atât mai vătos nu au niciun ban. De aceea, îndată ce au ajuns la Lugoj s-au văzut nevoiți să-i adreseze onoratului comitat o petiție prin care solicita un ajutor.

Pentru a opri acest rău, care poate izbucni cu ușurință și în Banat, anumiți domni din administrația comitatului [Caraș] au fost trimiși la graniță cu câțiva panduri și husari și li s-a ordonat să raporteze situația în fiecare zi. În același timp, la sate s-au făcut pregătiri, de parcă în zilele următoare era așteptată venirea unor soldați călări sau pedestri., astfel că țăranilor români de aici le-a trecut, după toate aparențele, pofta de revoltă. De asemenea, în fiecare zi au fost trimise ștafete fie la domnul comisar aulic, Excelența Sa contele von Jankovics, la Timișoara, fie la preanonatul Consiliu Regal Locumtenențial Ungar.

De la nobilii transilvăneni refugiați în Banat n-am aflat alt motiv care ar fi determinat gloata la răzvrătire decât presupunerea, că supușii vreau să scape de supușenie din cauza tratamentului mult prea aspru pe care îl îndură din partea stăpânilor de pământ. Unii mai adaugă, ce-i drept, că – după cum se zvonește – un ofițer dat afară din armată ar fi stârmit gloata să se răscoale, dar se pare că motivul amintit mai întâi este cauza cea adevărată, mai ales că declarațiile mai multora coincid în sensul, că *supușii nemulțumiți mai în vârstă au fost chemați de conducătorii amintiți mai sus într-o anumită vale, unde aceștia le-au dezvăluit – pretextând că ar fi un ordin imperial în acest sens – că ei țin cu împăratul și, dacă nu se vor putea înțelege cu stăpânii lor de pământ, să îi nimicească.*

Ce-i drept, este dincolo de orice îndoială faptul că rebeliunea va putea fi potolită în curând prin contramăsuri eficiente, că liniștea și siguranța vor fi restabilite și că izbucnirea unui rău asemănător în aceste părți [Banat – C.F.] va fi oprită, mai ales că ne aflăm în prag de iarnă. Cu toate acestea, trebuie să fim cât se poate de prudenți, ca nu cumva în primăvara viitoare focul domolit în cursul iernii să reizbucnească din cenușă sau ca, în cel mai bun caz, bandele de lotri de aici să sporească prin rebelii fugari [din Transilvania]. Având, prin urmare, motive mai mult decât întemeiate să ne îngrijim cât se poate mai bine de siguranța exploatărilor miniere de aici și de cea a casieriiilor lor, se ordonă de îndată tuturor oficiilor miniere și oficiilor fierului ca:

a) oficiile să convină de comun acord cu ofițerul care comandă trupele regulate dislocate la fiecare uzină [metalurgică], că dacă, în pofida oricăror așteptări, s-ar produce un atac al adunăturii rău-intenționate, să lase pentru apărarea casieriei doar atâția soldați câți sunt necesari, iar restul, împreună cu trupa de pază a uzinei, prevăzuți din plin cu cartușe, să se îndrepte la locul obișnuit de adunare, iar mai apoi cele două trupe să-i oprească pe răufăcători cu forțe unite sau, în caz că ar fi reușit deja să pătrundă, să-i atace cu soldații trimiși în față, să-i prindă sau să-iucidă. De asemenea

b) oficiile să fie circumspecte mai mult ca oricând și să rețină toate persoanele suspecte care nu sunt prevăzute cu pașapoarte autentice, dar mai ales pe fugarii din Transilvania, până la deplina lor legitimare, iar în cazul în care nu s-ar produce o identificare legală acestea să fie tratate conform cu legea, urmând ca totul să ne fie adus la cunoștință. Este însă de la sine înțeles că, mai ales în cazul transilvănenilor, vor fi luate în considerare drept credibile doar acele pașapoarte asupra cărora nu planează nicio bănuială după examinarea și compararea lor atentă cu cele declarate de posesor la interogatoriu. De asemenea,

c) oficiile miniere vor exercita cea mai intensă supraveghere mai ales în zilele de târg săptămânal și oricând se adună mai mulți țărani laolaltă, interzicând cu cea mai mare strictețe orice apeluri îngrijorătoare și primejdioase, cei care răspândesc astfel de chemări periculoase urmând să fie reținuți de îndată și (dacă sunt persoane străine) să fie predați imediat, împreună cu actele care descriu fapta, celei mai apropiate persoane magistratale a comitatului. De aceea fiecare oficiu îi va instrui în legătură cu cele necesare mai ales pe slujitorii oficiului, pe supraveghetorii târgurilor și pe cârciumari și le va cere în acest caz mare prudență și discreție deplină, dar se va îngriji mai cu seamă ca gloata românească să nu fie cumva provocată și mai mult și întârâtată spre răscoală decât să fie menținută sub control.

Acestea le raportăm înaltului for aulic prin datoria de serviciu care ne revine, rugându-l cu acest prilej să intervină acolo unde se cuvine, ca aici [în Banatul Montan] să fie transferați mai mulți soldați, adică cel puțin încă o a doua companie, la uzinele [metalurgice]¹ și să se aprobe ca pentru fiecare uzină să fie fabricate câte trei tunuri de trei livre, deci cu totul 18 piese, care să poată fi folosite în caz de nevoie.

P r e z e n ț i : domnul consilier minier Falk m. p.

 domnul asesor von Lhotka m. p.

Pe verso: Preanoratei Camere Aulice pentru Monetării și Minerit. Raportul Direcției Miniere Bănățene din data de 20 noiembrie 1784, care cuprinde informația despre răscoala țaranilor izbucnită în Transilvania. Referent și concipist perceptorul Rudolf.

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*. Fasz. rote Nr. 3107, nr. 6982 ex 1784, f. 331-345; original.

Ediție: Costin Feneșan, Știri asupra ecoului răscoalei lui Horea în Banat, în „Apulum”, vol. X (1972), p. 772-774.

¹ Este vorba de topitoriile de fier de la Reșița și Bocșa Montană și de topitoriile de aramă și argint de la Oravița/Ciclova, Dognecea, Sasca și Moldova Nouă.

1784 noiembrie 21, Timișoara

Inclyta universitas!

Ut tumultuantis in vicinis Transylvaniae et comitatus Aradiensis partibus plebis insane furori fraenum poni ac quae inde nasci possunt ampliora detrimenta anteverti, publica tranquillitas restabiliri valeat, visum est Suae Maiestati Sacratissimae benigne ordinare, ut ex parte inclytae huiusce comitatus cointelligenter cum statu militari, qui à Suprema Armorum Caesareo-Regia Praefectura idcirca suos obtinuit habetque ordines, animi solertia ad reprimendum tam atrox ac nefarium plebis factum adhibeatur et coniunctis non tantum consiliis sed etiam operis ei occurratur.

Et quia in eiusmodi publicam tranquillitatem respicientibus casibus statarium iudicium maximam impressionem faceret, ideo eo est Suae Maiestatis Sacratissimae positiva voluntas ac mandatum, ut ex comitatensibus officialibus aliquis illico denominetur, qui cum ordinatis ad malevolorum horum hominum persecutionem militaribus copiis proficiscetur, tumultuantes native ac ipsis cognite ideomate ad agnitionem suae insaniae amplectendaque saniora consilia hortentur, in concitatores vero et illos, qui à renitentia primis notari metuerint seque singulariter resistentes exhibuerint, praemisse examine ac summaria delicti cognitione, statarium celebratum iudicium sententia feratur et per carnificem (qui in promptu et ad manum sic oportet) executio dictae sententiae in loco peragatur. Quae tamen Suae Maiestatis Sacratissimae ordinatio ita intelligi accipique debet, ut tantum in maxime nefarios et necessitate ac circumstantiis id exigentibus praevio modo animadvertatur, proinde à tributae huius activitatis nullus fiat abusus.

Placuit praeterea Suae Sacratissimae Maiestati pro ille vel illis, qui coripheum aut alios antesignanos tradiderint, 300 aureos in praemium resolvere.

Esto vero districtus huius populus malo necdum infectus in pace perseverat, quia tamen ardens in vicinia solamina facile horsum etiam propagari et seditiosi, dum alibi prementur, in his partibus refugium quaerere possent, ad id praecavendum inclytis comitatus, observatis quam exactissime hanc in rem iam factis dispositionibus, praemissae positivae Suae Sacratissimae Maiestatis ad reducendam tranquillitatem avertendaque maiora detrimenta ac refraenandam hanc plebis licentiam, unice directae benignae ordinationi se omnimodo accomodare et cum militia, iam eatenus sua via instructa, semet cointelligenter habere, ex officialibus suis magistratualibus seu dominum vicecomitem sive iudicum [nobilium] aut etiam aliquem ex assessoribus cum militia ad reprimendos hos tumultuantes destinata simul prefecturos ac cum debita ut praemissum est ex circumstantiis accomodata circumspectione ac iuxta dandam illis in conformitate praemissarum instructionum operaturos in antecessum ordinare ac oriture necessitatis casu ad eas gremii sui partes, quae periculo vicinae sunt, undeve sibi suisve providere et in auxilium vicini comitatus seu Hungarici seu Transylvanici citissime succurrere possunt exmittere, sed et de iustitiae executoriae cum illis exmittendae necessaria disponere, una vero supramemoratorum 300 aureorum praemium suo modo illico per cuncta sua gremialia loca publicare, et praeterea id

etiam ordinare velit, ut si aliquando in modernis maxime circumstantiis deponere, ut ubique locorum peregrini ignotique homines, qui accuratissime observentur, per locorum communitates ad dominos magistratuales comitatenses deducantur et si aliquam suspicionis indicia adfuerint, sub securo custodia ad carceres magistratuales transmittantur, ne vero in his forsitan innocenter diutius macerari debeant, ab illis benevola examina pro more consueto sine mora excipiantur et dum, pro re nata, circa eorum instantaneam dimissionem vel ulteriorem detentionem opportuna disponantur, et taliter de conservanda inter populum comitatus huius pace et tranquillitate ultro quoque debite prospiciatur.

De dispositis porro ac ei progressu incluta universitas regiae huicce commissioni circumstantiali relationem facere ac quaevis occurrentes eventus mature et de tempore in tempus significare non gravetur. Caeterum autem clementissimae Suae Maiestatis Sacratissimae ordinationi sub onere gravissimae responsionis satisfacere omnimode satagat, ne vero in adimplenda altissimis iussis vel minima intercedat mora, eorum effectus, non expectata generalitati aut parti comitatus congregatione, medio domini vicecomitis procuretur ac per hunc opportunae fiant dispositiones.

Quoniam porro Sua Sacratissima Maiestas graeci etiam non-uniti ritus dominis episcopis in benignis mandatis dari dignata fuerit, ut sua ex parte omnia ad componendas hos motus capacitandamque plebem ac in pace retinendos sui ritus homines agant, ut effectui huiusce benigni Suae Maiestatis Sacratissimae mandati procurando omni studio et contentione intenti sint ac apud subordinatum sibi clerum opportuna eatenus disponant, per commissionem hancce regiam iam inviati sunt. Cum vero populus graeci non-uniti ritus in clero suo magnam fiduciam collocat, velit incluta universitas cum iisdem dominis episcopis agere, ut nonnullos probatae fidei et activos de clero suo viros exmittendos praevia ratione cum militari assistentia magistratualibus adiungent.

Datum Temesvarini, ex commissione regia, die 21-a Novembris anno Domini 1784.

Inclutae universitatis ad officia paratissimi, obligatissimi

comes Antonius Jankovics m. pr.

Adamus Trajesik ppr.

De altă mână: Lecta et publicata in generali congregatione die 26-a Novembris 1784 continue celebrata.

Traducere:

Onorată universitate!

Pentru a pune stavilă furiei smintite a gloatei din părțile învecinate ale Transilvaniei și din comitatul Arad și pentru a preîntâmpina pierderi și mai mari care se pot naște de aici, pentru a se putea restabili liniștea publică, Maiestatea Sa Preasacră a socotit necesar să poruncească binevoitor, ca acest onorat comitat, în înțelegere cu autoritățile militare care au primit și în această privință ordine de la Consiliul Aulic de Război cezaro-crăiesc, să manifeste o abilitate deosebită în acțiunea

de reprimare a faptelor atât de crude și de nelegiuite ale gloatei și să ia parte alături de armată nu numai cu sfatul ci și cu fapta.

Iar fiindcă în astfel de cazuri care privesc liniștea publică justiția marțială are cel mai mare efect, voința și porunca limpede a Maiestății Sale Preasacre este ca dintre funcționarii de comitat acolo să fie trimis unul care să însoțească unitățile militare trimise în urmărirea acelor oameni rău-intenționați și care să-i îndemne pe răsculați în limba lor, anume în cea pe care o înțeleg, să-și dea seama de nebunia lor și să prețuiască sfaturile cele mai înțelepte. Instigatorii și aceia care sunt mai cu seamă cunoscuți că n-au nicio teamă să se opună și manifestă o cerbicie deosebită vor fi aduși în fața judecății marțiale și, după cercetarea și cunoașterea sumară a infracțiunii lor, sentința va fi aplicată pe loc de către călău (cel aflat cât mai lesne la îndemână). Acest ordin al Maiestății Sale Preasacre trebuie însă înțeles și aplicat în așa fel, ca în modul amintit mai înainte să fie pedepsiți doar cei mai nelegiuți făptași și doar atunci când o cer nevoile de moment, prin urmare să nu se facă niciun abuz la aplicarea acestei proceduri.

De asemenea, este voința Maiestății Sale Preasacre, ca aceleia sau acelora, care vor preda vreun conducător sau alți fruntași [ai răsculaților], să li se plătească o recompensă de 300 de galbeni.

Chiar dacă poporul din acest district [al Timișoarei], încă nemolipsit de rău, a rămas în pace, totuși scânteia s-ar putea răspândi și aici cu ușurință de la vetrele aflate în vecinătate, iar răsculații, copleșiți în altă parte, și-ar putea căuta refugiul în aceste locuri. Pentru a preveni această situație, onoratul comitat, respectând cât mai strict ordinele care au fost deja date în această privință și având drept îndrumar amintita poruncă limpede a Maiestății Sale Preasacre cu privire la readucerea liniștii, la evitarea unor pagube și mai mari și la înfrânarea bunului plac al gloatei, va acționa împreună cu armata, care a primit deja instrucțiuni pe canalele ei. Astfel [comitatul] îl va trimite pe unul dintre funcționarii săi, fie pe domnul vicecomite sau pe un pretor, fie chiar pe vreunul dintre asesori, la trupele destinate stăvilirii acestor răsculați. Acesta îi va însoți pe militari și împreună vor acționa cu circumspecția cerută de împrejurări – așa cum s-a amintit mai înainte – și potrivit cu instrucțiunile pe care le vor primi în conformitate cu cele menționate, iar, dacă va fi nevoie, să existe posibilitatea trimiterii cât mai grabnice de ajutor celor aflați în imediata apropiere a pericolului de către comitatele învecinate din Ungaria sau din Transilvania. De asemenea, [trimisul comitatului] va dispune cele necesare în legătură cu justiția marțială încredințată lui, va face public așa cum trebuie răsplata amintită mai sus de 300 de galbeni în toate localitățile prin care trece, iar în afară de asta va ordona ca, mai ales în împrejurările dificile de acum, în toate localitățile să fie supravegheați străinii și oamenii necunoscuți, care să fie duși de comunitățile locale la domnii funcționari ai comitatului și, dacă ar fi cumva temeuri de suspiciune, să fie trimiși sub pază sigură la temnița comitatului. În acest caz nu vor trebui să fie însă chinuți timp mai îndelungat cei care sunt poate nevinovați, ci li se va lua fără întârziere, în modul obișnuit, un interogatoriu benevol, iar apoi, în funcție de situație, se va dispune, așa cum este mai bine, fie imediata lor eliberare, fie reținerea pe mai departe, iar în acest fel să se poarte de grijă așa cum se cuvine menținerii pe mai departe a păcii și liniștii în rândurile poporului din acest comitat.

Onorata universitate nu va întârzia, la rândul ei, să-i facă acestei comisii regale un raport temeinic cu privire la măsurile luate și la efectul acestora, iar orice eveniment produs îl va aduce la cunoștința ei la timp și din vreme în vreme. De asemenea, [onoratul comitat] se va strădui, sub cea mai grea răspundere, să ducă la îndeplinire în orice chip preamilstivul ordin al Maiestății Sale Preasacre, veghiind să nu se producă nici cea mai mică întârziere în ducerea la îndeplinire a poruncilor preafnalte și în privința rezultatelor acestora, iar dispozițiile potrivite vor fi date de domnul vicecomite fără să mai aștepte vreo implicare din partea militarilor sau a congregației comitatului.

De asemenea, deoarece Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să le poruncească cu milostivire și domnilor episcopi de rit greco-neunit să întreprindă totul din partea lor pentru a liniști această tulburare, pentru a convinge poporul și a-i menține în pace pe oamenii de ritul lor, pentru a se obține rezultatul dorit de pe urma acestui preabinevoitor ordin al Maiestății Sale Preasacre, [episcopilor] li s-a cerut să intervină cu toată râvna și să depună toate eforturile, dând clerului care le este subordonat dispozițiile cele mai potrivite, cum au fost de altfel îndemnați și de această comisie regală. Deoarece poporul de rit greco-neunit are mare încredere în clerul său, onorata universitate [a comitatului Timiș] va binevoi să acționeze împreună cu acești domni episcopi pentru ca mai mulți bărbați din rândul clerului lor, a căror credință este probată și care sunt activi, să fie trimiși pentru a fi alături de funcționarii comitatului sprijiniți de către militari.

Data la Timișoara de comisia regală, la 21 noiembrie în anul Domnului 1784.

Ai onoratei universități gata mereu și preaîndatorați

contele Anton Jankovics m. pr.

Adam Trajesik ppr.

De altă mână: Citită și făcută public în congregația generală ținută în mod continuu, în ziua de 26 noiembrie 1784.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Generalna kongregacija, broj 70; original.

Ediție: Nikola Gavrilović, *Documente din arhivele iugoslave referitoare la răscola din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VI (1973), p. 369–371.

18.

1784 noiembrie 22, Buda

Comitatibus Aradiensi, Temessiensi, Krassoviensi et Torontaliensi, necnon horum comitatum ordinariis vicecomitibus

Sua Maiestas Sacratissima datis benignis manualibus peculiarem suam complacentiam et plenam satisfactionem super factis ad suppressendum seditiosae in Principatu Transylvaniae et comitatu Aradiensi furentis Valachorum turbae perniciosum

publico tumultum efficacibus dispositionibus benigne significare unaque desiderium suum, ut plena pax et tranquillitas in illis partibus quantocius restituantur, clementer adaperire dignata est.

Quare benignam hanc complacentiam regiam, ita disponente Sua Maiestate Sacratissima, inclyti huic universitati, vicecomitibus, praetitulatae Dominationi Vestrae praesentibus notificare.

Solis comitatibus

eo addito, ut nomina illorum individuorum, quae semet in sedando aut praeventendo hoc tumultu peculiariter distinxissent, horsum referat ac ultronee etiam omnem studium ac vigilantiam adhibeat, ut conformiter ad benignas eidem insinuatam pax publica conservari posset.

Datum Budae, 22-a Novembris 1784

concipit Metzner m. p.

26-o Novembris vidit consiliarius Boros m. p.

Eidem, vidi Györy m. p. Eas statim, Christophorus Nyiczky m. p.

Allatum 28-a Novembris dictando scriptum. Eadem expedituram.

Pe verso: Ad numero 27.056. 2-a Novembris 1784 comitatibus Aradiensi, Temessiensi, Krassoviensi et Torontaliensi et horum vicecomitibus circa complacentiam Suae Maiestatis Sacratissimae super dispositionibus ad sedandam seditiosorum in Transylvania et comitatu Aradiensi furentem turbam Valachorum factis.

Traducere:

Comitatelor Arad, Timiș, Caraș și Torontal, precum și vicecomiților obișnuți ai acelor comitate

Preasacra Sa Maiestate a binevoit să aducă la cunoștință cu îndurare prin biletul său autograf aprecierea sa deosebită și deplină sa satisfacție cu privire la măsurile eficiente care au fost dispuse pentru a fi oprită răscoala primejdioasă și deschisă a gloatei ieșite din minți a românilor răsculați din Principatul Transilvaniei și comitatul Aradului și și-a exprimat dorința ca pacea și liniștea deplină să fie restabilite cât mai curând în acele părți.

De aceea, din dispoziția Preasacrei Sale Maiestăți, această binevoitoare apreciere regală se aduce prin prezenta la cunoștința acestei onorate universități [a comitatului ...], a vicecomiților și a preatitulatei Voastre Domnii.

Numai către comitate

Cu adausul, ca numele acelor persoane, care s-au ilustrat în mod deosebit la potolirea sau la prevenirea acestei răscoale, să ne fie adus la cunoștință, iar acestea să manifeste pe mai departe toată râvna și vigilența ca, în conformitate cu ordinele binevoitoare care le-au fost comunicate, pacea publică să poată fi menținută.

Data la Buda, la 22 noiembrie 1784

conceput de Metzner m. p.

Văzut la 26 noiembrie de consilierul Boros m. p.

Văzut în aceeași zi de Györy m. p. De asemenea de Cristofor Niczky m. p.

Scrisă în 28 noiembrie după dictare. Expediată în aceeași zi.

Pe verso: La nr. 27.056. La 22 noiembrie comitatelor Arad, Timiș, Caraș și Torontal și vicecomiților acestora cu privire la dispozițiile date în legătură cu potolirea gloatei turbate a românilor răsculați din Transilvania.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz. 153 cs., f. 34; concept.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 47, p. 57–58.

Nikola Gavrilović, *op.cit.*, p. 374–375 (originalul trimis comitatului Timiș, păstrat la Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Generalna kongregacija, broj 40).

19.

1784 noiembrie 22, Buda

Comitatibus Aradiensi, Temessiensi, Torontaliensi, Crassoviensi

Ut ad originem detestandi illius tumultus deveniri possit, qui ex Transylvania in comitatum Aradiensem penetravit, convenientissimum scopo, videbatur Suae Maiestati Sacratissimae illius inquisitionem ex civili et militari statu constituenda commissioni deferre. Et quia tam in animi integritate quam et iudicii praestantia excellentissimi domini comitis Antonii Jankovics plenam fiduciam collocatam haberet, hinc illi ac adiuncto eidem domino generali baroni à Papilla hanc provinciam detulit eumque in commissarium regium benigne nominavit. Quod ipsum inclyti huic universitati iussu Suae Maiestatis Consilium hoc Locumtenentiale Regium fine eo significandum habet, ut eidem excellentissimo domino commissario regio in hocce negotio processuro non tantum debitam paritionem exhibere, sed etiam ei in operando omnibus modis adesse, una vero conservandae publicae tranquillitati ultro etiam omni studio ac contentione incumbere noverit.

Datum 22-a Novembris 1784

Expeditur 22., hactenus in domo mea, Christophorus Nyiczki m. p.

Exedit die 22-a Novembris 1784

Pe verso: 27.058 de dato 22-a Novembris 1784. Comitatus introsertis [communicatur], ut comiti Jankovics, qua pro investigatione tumultum Transylvanicorum originis benigne nominato commissario regio, omnem paritionem et requisitam in operando assistentiam praestet.

Comitatelor Arad, Timiș, Torontal, Caraș.

Maiestatea Sa Preasacră a considerat cel mai potrivit să-i încredințeze aflarea cauzelor răscoalei îngrozitoare, care a pătruns din Transilvania în comitatul Aradului, unei comisii de cercetare formate din civili și militari. Deoarece Maiestatea Sa are încrederea cea mai deplină în judecata distinsă și în iscusința de acțiune a preainălțatului domn conte Anton Jankovics, aceasta a binevoit să-l numească pe acesta drept comisar regal, dându-i ca adjunct pe domnul general Papilla. Din ordinul Maiestății Sale, Consiliul Locumtenențial Ungar aduce aceasta la cunoștința onoratei universități [a comitatului...], cu ordinul de a-i da deplină și cuvenită ascultare aceluiași preainălțat domn comisar nu numai la lucrările în legătură cu această problemă, ci și pentru a-i fi de ajutor în orice mod la operațiunile pe care le desfășoară, urmând să depună în același timp toată râvna și tot efortul, cum va putea mai bine, pentru a fi menținută liniștea publică.

Data la 22 noiembrie 1784

Prezenta a fost rezolvată tot în 22, în casa mea, Cristofor Niczki m. p.

Trimisă în ziua de 22 noiembrie 1784

Pe verso: 27.058 din data de 22 noiembrie 1784. Comitadelor amintite în interior li se aduce la cunoștință că pentru cercetarea cauzelor răscoalei transilvănenilor a fost numit cu bunăvoință contele Jankovics drept comisar regal, căruia i se va da toată ascultarea și ajutorul solicitat în desfășurarea acțiunii.

Magyar Országos Levéltár, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz., 151 cs., f. 35; concept.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 52, p. 60.

Nikola Gavrilović, *op. cit.*, p. 371-372 (originalul ordinului trimis comitatului Timiș, păstrat la Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Generalna kongregacija, broj 97).

20.

1784 noiembrie 22, Timișoara

Excelsum Regium Locumtenentiale Consilium!

Quamprimum de exorto in Transylvania tumultu, uno eodemque tempore etiam ad comitatum Aradiensem propagato, notitia ad me pertigit, uti sub 9-a praesentis mensis Excelso Regio Locumtenentiale Consilio humillime retuleram, incontinenti cointelligenter cum statu militari quae ad arcendum à finibus districtus Temessiensis malum efficacissima videbantur feci dispositiones et hoc ipsum per statum etiam militarem prompte et exacte factum est. Lippensis comitatus Temessiensi ingremiatus

processus inde à Lippa inchoando et usque limites comitatus Krassoviensis versus fluvium Marusium progrediendo, ac pari ratione ex parte comitatus Krassoviensis contiguus Bultsensis processus, ac praeterea tractus Lugossino per Facset et Koschovam versus Lapusnyek et Dobra, loca Transylvaniae, protensus, per quos nempe processus et respective tractum flamma facillime sese in districtum Temessiensem diffundere potuisset, indilate provincialibus et militaribus armigeris provisi erant, civitas Theresianopoliensis ex gremio sui armigeros in auxilium dicti processus Lippensis promptissime expedivit, pedestris vero militia ex praesidio Temesvariensi, ne quid in tempore negligetur, ultra Lippam et Lugossinum ad limites quippe curribus promoti existeret, quod ad destinata sibi loca tempestive adveniente, excubia ad pontes viasque et traiectus expositae constanter vigilantes, ne malum ad districtum etiam Temessiensem serpere possit, impediverunt et pax tranquillitasque eodem hocce in districtu imperturbata hactenus perdurat.

Quia vero populus districtum Temessiensem iuxta defluxum fluvii Marusii situm et fructum etiam Lugossino versus Transylvaniam protensum incolens Valachicus à potiori esset et tumultuantes etiam Transylvanici eiusdem perinde nationis vicini ac forsitan etiam consanguinei essent, haud consultum esse censebam in illorum vigiliis et excubiis plene conquiescere et ideo disposui apud Temessiensem et Krassoviensem comitatus, ut probata fidei armigeri Germani erga stipendium assumantur et vigilibus custodibusque Valachicis intermiscerentur, invigilentque ne illi seu per nuncios seu alia quacunque ratione cum Transylvanicis tumultuantibus conspirare valeant, ut item Germani eiusmodi armigeri continuo ab inferiori et superiori expositarum vigiliarum parte ita bini ternique aut etiam quaterni circumeant, ut sibi in certis terminis occurrentes Valachicas illas excubias cunctasque earum actiones vigili continuo oculo observent, si quid vero suspecti adverterint, illico ad magistratuales comitatenses referunt, peregrinos homines diligenter observent, passualibus destitutos intercipient et ad magistratuales carceres transmittant. Ut vero ipsi quoque magistratuales comitatenses in districtu Lippensi et Bulcensi negotia securitatis publicae curantes semet invicem et cum militia cointelligenter habeant, omnique studio conservandae ulterius etiam districtus huius securitatis publica intenti sunt, disposui et his proinde pactis hucdum districtus huius pacem et tranquillitatem conservatam, tanta magis spero haud perturbendam, quod in comitatu etiam Aradiensi malum cum tempestivo militiae adventu ultro haud propagatum, iam multum remisisset, adlatas relationes perhibeant, quodve illius ibidem quoque penitus suppressendi, iuxta relationem sub numero 4-o in consignatione interius humillimae huicce repraesentationi meae una cum ipsis relationibus adnexa attactam, spes affulgeat.

Qualianam autem à die 19-a usque hodiernam diem inclusive hoc in merito intervenerint acta, Excelsum Regium Locumtenentiale Consilium ex adnexa consignatione gratiose uberiusque perspicere dignabitur. Triplices ordinis sub numero 1, 2, 3 et 4 denotata deserviunt et illud tantum Excelso Regio Locumtenentiale Consilio humillime referendum duxi, quod cum ex privatis literis horsum Temesvarinum adlatis mecumque brevi manu communicatis perspexerim, causam interceptionis duorum poparum in districtu Buttyin eam fuisse, quod nempe illi Helveticae confessioni addictos possessionis Sebes incolas ad amplectendum non-unitum

ritum pellicere conati eisdem polliciti sunt, quod si id fecerint, eos contra impetum tumultuantium literis securos velint reddere. Scripsi domino graeci non-uniti ritus episcopo Aradiensi, ut cum circumstantia attentione digna sit, velit omnimodo praecavere, ne plura similia clero non-unito derogantia eveniant. In quantum vero et relatione sub numero 4-o perspexissem, quod plebi verbera infligantur, eatenus ordinarium comitatus Aradiensis vicecomitem reflexi.

Demum, in consequentiam benignae [resolutionis] Suae Sacratissimae Maiestatis per excellentissimum dominem comitem, Excelsi huiusce Regii Locumtenentialis Consilii praesidem, mihi significatae, in continuationem priorum apud omnes tres districtus Temessiensis comitatus disposui, ut esto eiusdem huiusce districtus populo malo necdum infectus in pace, uti praemisum est, perseveraret, quia tamen necdum plene extincta in vicinia flamma facile horsum propagari, et seditiosi, dum alibi praemuntur, in his partibus refugium quaerere possent. Ad id praecavendum, iidem comitatus, observatis quam exactissime hanc in rem iam factis dispositionibus, praectactae Suae Sacratissimae Maiestatis ad reducendam, si illum praeter omnem expectationem perturbari contingeret, ubi vero imperturbata manet ultro quoque conservandam pacem et tranquillitatem publicam avertendaque maiora detrimenta et refrenandam plebis licentiam unice directae benigne ordinationi se omnimode accomodare atque cum militia iam eatenus sua via instructa semet cointelligenter habere, ex officialibus suis magistratualibus seu vicecomitem seu iudicem nobilium aut etiam aliquem ex assessoribus cum militia ad reprimendos hos in vicinia vigentes tumultus destinata simul profecturos ac cum debita, uti et circumstantiis adcommodata circumspectione ac iuxta dandam illis in conformitate praectactae benignae ordinationis instructionem operaturos, in antecessum ordinare et pro enascituro necessitatis casu ad eas gremii sui partes, quae periculo vicina sunt, undeve sibi suisve providere et in auxilium vicini comitatus seu Hungarici seu Transylvanici citissime succurrere possunt, exmittere, sed et de iusticia executore cum illis exmittendo necessaria disponant ac ita etiam trecentorum aureorum proemium suo modo illico per cuncta sua gremialia loca publicent, et praeterea id etiam ordinent, ut si aliquando in modernis maxime circumstantiis disponant, ut ubique locorum peregrini ignotique homines quam accuratissime observentur, per locorum communitates ad *comitatenses magistratuales transmittantur*, ne vero in his forsitan innocenter diutius macerati debeant, ab illis benevola examina, ut primum adducti fuerint sine mora excipiantur et dein pro re nata circa eorum vel instantaneam vel ulteriorem detentionem opportuna disponantur ac taliter servanda inter populum comitatum horum pace et tranquillitate ultro quoque debite prospiciatur.

Graeci porro non-uniti ritus episcopis sonantia intimata indilate transmissi ac porro quoque eosdem cohortatus sum, ut sua ex parte omnia ad componendos hos motus capacitandamque plebem ac in pace continendos sui ritus homines agant ac apud subordinatum sibi clerum opportuna eatenus disponant.

Cum vero populus graeci ritus non-uniti ritus in clero suo magnam fiduciam locat, apud praedictos tres districtus Temessiensis comitatus disposui, ut cum iisdem graeci non-uniti ritus [episcopis] rem eo agere non intermittant, quo iidem, dum cum assistentia militari finem in praemisum magistratuales comitatenses exmittentur, eisdem nonnullos probatae fidei magisque activos de clero suo viros adiungunt.

Caeterum, cum eadem benigna ordinatio regia per Excelsum Regium Locumtenentiale Consilium Aradiensi comitatui intimata sit, non dubito illum eiusdem effectui omnimode intentum futurum.

Pro meliori tamen ordinario eiusdem vicecomiti ex superabundanti, prout et tribus districtus huius comitatibus, commendavi, ut cum Suae Sacratissimae Maiestatis benigna voluntas sit, iudicio statario tantum primipilos, corripheos et magis renitentes ac protervos subjiciendi idem praecavent ac etiam exmittendos magistratuales ita instruat, ne in adhibendis suppliciis modus excedatur, neve attributae huius activitatis fiat abusus. Penes quorum omnium humillimam relationem gratis commendatus, omni cum veneratione persevero Excelsi Regii Locumtenentialis Consilii

*observandissimus et obligatissimus
comes Antonius Jankovics m. p.*

Datum Temesvarini, die 22-a mensis Novembris 1784

Pe verso: 27.410. Percepit 26-a Novembris 1784. Comes Antonius Jankovics, qua in tribus districtus Temessiensis comitatibus operans commissarius regius, de dispositionibus quoad motum rusticum in Transylvania exortum et uno eodemque tempore ad comitatum etiam Aradiensem propagatum à finibus districtus Temessiensis praecavendum, ab omni statim initio, et in consequentiam etiam benignae ordinationis regie per excellentissimum dominum comitem à Niczky, Excelsi Regii Locumtenentialis Consilii praesidem, sub 17-a praesentis mensis mecum communicatae, primipilos item et antesignanos ac alios corripheos et concitatores iudicio statario subjiciendos et iuxta eius sententiam supplicio afficiendos, necnon trecentorum aureorum proemium pro eiusmodi primipilis, antesignanis corripheisque et concitatoribus tribuendum, et per expressum courierum adlatae, factis, circumstantialem facit relationem. De dato 22-ae Novembris 1784.

Traducere:

Onorat Consiliu Locumtenențial!

Îndată ce mi-a parvenit știrea despre izbucnirea răscoalei în Transilvania, care s-a extins în același timp în comitatul Aradului, așa cum am informat cu tot respectul Consiliul Locumtenențial Regal în data de 9 ale lunii curente, în înțelegere neîncetată cu autoritățile militare am dat ordinele pe care le-am socotit cele mai eficiente pentru a ține răul departe de hotarele districtului Timiș, dispoziții care au și fost duse la îndeplinire de autoritățile militare fără șovăire și cât se poate de exact. Cercul Lipova, care face parte din comitatul Timiș, începând de la Lipova și până la hotarul cu comitatul Caraș, de-a lungul râului Mureș, și – din același motiv – cercul Bulci din comitatul învecinat al Carașului și, în afara de asta, drumul de la Lugoj la Făget și Coșava spre Lăpușnic și Dobra, localități care se află în Transilvania, cercuri și respectiv drum prin care flacăra răscoalei s-ar fi putut extinde cu ușurință în districtul Timișului, au fost prevăzute fără întârziere cu civili și militari înarmați.

Orașul Vinga a trimis cât se poate de repede oameni înarmați din rândul locuitorilor săi în ajutorul zisului cerc Lipova, iar infanteriștii din garnizoana Timișoarei, pentru a nu se pierde timp, de vreme ce se aflau avansați cu căruțele la hotar, dincolo de Lipova și Lugoj, au ajuns la timpul potrivit în locurile care le fuseseră stabilite, au pus posturi de pază la poduri și drumuri și la trecerile expuse unei pătrunderi, veghiind fără încetare și împiedicând ca răul să se poată furișa și în districtul Timișoarei, așa că pacea și liniștea se mențin până acum netulburate în acest district.

Dar, deoarece populația din districtul Timișului până la vărsarea râului Mureș [în Tisa], la fel ca și de la Lugoj înspre Transilvania este formată în cea mai mare parte din români, iar răsculații transilvăneni învecinați sunt, la rândul lor, de același neam, fiind poate chiar înrudiți unii cu alții, am socotit că nu este potrivit să mă încred pe deplin în străjile și posturile de pază ale acestor români. De aceea am ordonat comitatelor Timiș și Caraș să aducă, cu plata unei solde, germani înarmați, a căror credință este pe deplin dovedită, și să-i amestece cu străjile și paznicii români, asupra cărora să vegheze, ca nu cumva aceștia, prin soli sau pe altă cale, să poată unelti cu răsculații din Transilvania, de asemenea ca acești germani înarmați să dea înconjur fără încetare, de două, de trei sau chiar și de patru ori pe zi părților de jos și de sus ale posturilor de pază expuse și să supravegheze neconținut, la anumite intervale de timp, posturile românești de pază și toate acțiunile românilor, iar dacă vor observa ceva suspect să aducă totul la cunoștința funcționarilor de comitat, să-i supravegheze cu atenție pe străini, să-i rețină pe cei lipsiți de pașapoarte și să-i trimită la temnița comitatului. Am dispus toate acestea pentru ca funcționarii de comitat, care au în grijă siguranța publică în cercurile Lipova și Bulci, făcând cu schimbul și operând în înțelegere cu armata, să depună toată râvna la păstrarea pe mai departe a siguranței publice în acest district, așa că, în urma acestor măsuri, pacea și liniștea din acest district se mențin până în prezent. Cu atât mai mult sper că nu vor fi tulburate, iar odată cu venirea la timp a armatei răul nu se va mai putea extinde în comitatul Arad, mai ales că a dat mult înapoi și, așa cum se poate vedea din rapoartele venite, va putea fi stârpit din rădăcini, după cum reiese în mod încurajator din raportul sub numărul 4, împreună cu relatările anexate care sunt cuprinse în lista alăturată acestui supus raport al meu.

Înaltul Consiliu Locumtenențial Regal va binevoi să afle mai pe larg din lista anexată preasupus despre ceea ce s-a întâmplat în această privință din ziua de 19 până astăzi. În al treilea rând, rapoartele notate sub 1, 2, 3 și 4 servesc spre știință, eu hotărând cu supunere să le aduc la cunoștința înaltului Consiliu Locumtenențial Regal, deoarece din scrisorile particulare aduse de acolo [din zona răscoalei] la Timișoara, care mi-au fost comunicate imediat, mi-am dat seama că motivul prinderii celor doi popi din districtul Butin a fost că, străduindu-se să-i ademenească pe locuitorii moșiei Sebiș, care sunt de confesiune helvetică [calvină – C.F.], să treacă la ritul neunit, le-au promis că, de o vor face, le vor da scrisori care să îi apere de un atac al răsculaților. I-am scris, prin urmare, domnului episcop de rit greco-neunit de la Arad ca, luând aminte la împrejurări, să binevoiască a lua măsuri de prevedere, ca astfel de abateri ale clerului neunit să nu se mai producă. Cât privește însă ceea ce am aflat din raportul sub numărul 4, anume că populația a fost lovită cu biciul, mă delimitez deocamdată de vicecomitele obișnuit al comitatului Arad.

În fine, ca urmare a binevoitoarei hotărâri a Maiestății Sale Preasacre, comunicate mie de prealuminatul conte [Cristofor Niczky], președintele acestui Consiliu Locumtenențial Regal, am dispus tuturor celor trei comitate [Timiș, Torontal și Caraș] din districtul Timișoarei continuarea celor amintite mai înainte, cu scopul de a se menține în pace – așa cum s-a amintit – gloata cea înrăită dar nicidecum infestată [de răscoală] din acest district, deoarece flăcările încă nu sunt pe deplin stinse în vecinătate și s-ar putea propaga cu ușurință aici, iar răsculații, după ce vor fi alungați în alte părți, și-ar putea găsi refugiu pe aici.

Pentru a preveni aceasta este necesar ca aceste comitate să respecte cât mai strict dispozițiile date în această privință, în conformitate cu ordinul amintit al Maiestății Sale Preasacre, pentru a readuce liniștea dacă s-ar întâpla cumva ca aceasta să fie tulburată în pofida oricărui așteptări, iar dacă va rămâne netulburată să fie cu atât mai mult păstrată pacea și liniștea publică pentru a se evita pagube mai mari, fiind înfrânat dezmățul gloatei, așa că toate comitatele trebuie să respecte în orice mod binevoitorul ordin care le-a fost trimis, iar până atunci să urmeze calea stabilită de comun acord cu armata. Dintre funcționarii de comitat fie vicecomitele, fie un pretor sau chiar vreunul dintre asesori va trebui să plece împreună cu trupele destinate reprimării răscoalei din vecinătate, să acționeze cu necesară prudență, pe măsura circumstanțelor și în conformitate cu instrucțiunile primite prin amintitul ordin binevoitor, să se pregătească din vreme și, în caz de nevoie, să se adreseze conducerii comitatului aflat cel mai aproape de pericol, din partea căruia poate primi ajutor cât mai rapid, precum și comitatelor vecine fie celor din Ungaria, fie celor din Transilvania. De altfel, aceștia au la îndemână toate mijloacele necesare și în privința celui care duce la îndeplinire actul de justiție, deoarece unul ca acesta îi însoțește. De asemenea, vor trebui să facă public, așa cum cred mai bine, recompensa de 300 de galbeni în localitățile aflate sub jurisdicția lor. În afară de asta, vor trebui să ordone ca oricând – după cum o vor cere împrejurările – toți cei străini de loc și persoanele necunoscute să fie supravegheate cât mai strict și să fie trimise de comunitățile locale la funcționarii comitatului (dar cu acest prilej nu trebuie să fie reținuți timp mai îndelungat oameni poate nevinovați), să le ia acestora un interogatoriu benevol de cum au fost aduși, iar apoi, în funcție de situație, să dispună cele necesare, adică fie să-i elibereze imediat, fie să-i rețină în continuare, îngrijindu-se în acest fel cât mai bine de păstrarea păcii și liniștii în rândul populației din aceste comitate.

Apoi, au fost trimise fără întârziere scrisori către episcopii de rit greco-neunit, pe care i-am îndemnat chiar și eu să acționeze la rândul lor cum pot mai bine pentru a liniști acele mișcări și pentru a calma poporul și a-i ține în pace pe oamenii de credința lor, dispunând în acest scop cele necesare clerului din subordine. Deoarece populația de credință greco-neunită are mare încredere în clerul ei, le-am ordonat celor trei comitate din districtul Timișoarei să nu înceteze să colaboreze cu acești clerici de rit greco-neunit mai ales că, atunci când funcționarii comitatelor sprijiniți de armată vor fi trimiși în scopul amintit mai sus, acestora le vor fi dați alături mai mulți membri activi din rândul clerului, care și-au dovedit credința.

De asemenea, deoarece binevoitorul ordin regal a fost trimis de înaltul Consiliu Locumtenențial Regal și comitatului Arad, nu mă îndoiesc că acesta va fi

neapărat pus în practică pe viitor. Dar, pentru o mai bună aplicare a acestuia, le-am recomandat atât [vicecomitelui comitatului Arad] cât și celor trei comitate din acest district [al Timișoarei] ca, luând aminte la voința binevoitoare a Maiestății Sale Preasacre, să-i supună judecății marțiale doar pe conducătorii de frunte, pe marii opozanți și pe cei îndrăzneți peste măsură, să se ferească de pripeală și, de asemenea, să-i instruiască pe funcționarii de comitat să nu depășească măsura la aplicarea pedepselor și să nu comită abuzuri în această activitate care le-a fost încredințată.

După înfățișarea supusă a tuturor acestor lucruri, mă recomand milostivirii voastre și rămân cu toată considerația al înaltului Consiliu Locumtenențial Regal

*preastimător și preaîndătorat,
contele Anton Jankovics m. p.*

Data la Timișoara, în ziua de 22 a lunii noiembrie 1784

Pe verso: 27.410. Primită la 26 noiembrie 1784. Contele Anton Jankovics, în calitate de comisar regal care acționează în cele trei comitate din districtul Timiș, relatează pe larg, în data de 22 noiembrie 1784, despre dispozițiile date în legătură cu mișcarea fărănească izbucnită în Transilvania și extinsă în același timp în comitatul Arad, despre măsurile de precauție luate la hotarele districtului Timiș, despre cele care au fost luate pe loc încă de la început iar mai apoi în urma binevoitorului ordin regal comunicat în 17 ale lunii curente de către contele Niczky, președintele Consiliului Locumtenențial Regal, în legătură cu supunerea la judecata marțială a conducătorilor și fruntașilor, a altor corifei și instigatori, care urmează să-și primească pedeapsa potrivit cu sentința, precum și despre recompensa de trei sute de galbeni care se va acorda pentru [prinderea] unor astfel de conducători, căpetenii, corifei și instigatori. Raport adus prin curier rapid.

Magyar Országos Levéltár, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz. 151 cs., f. 111–115; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 54, p. 61–64.

21.

1784 noiembrie 27, Timișoara

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale!

Prout prius, erga gratiosam excellentissimi domini commissarii regii comitis à Jankovics sub dato 9-nae mensis et anni labentis mihi demisse, illo qui in Magno Transylvaniae Principatu excitatus est [tumultum], inde vero et in vicinos Hungariae serpserat comitatus factam relationem et ordinationem, apud mihi subordinatum clerum efficaciter disposueram, ut illi ad arcendum hoc Temesiensi malum et continendum in quiete et à periculo populum curae suae concreditum omnem impendant operam, ita in effectum quoque gratiosissimi Excelsi Regii Locumtenentialis Consilii die 17-a praesentis ad me expediti, per me die 21-a eiusdem percepti intimati,

repetitum clero serio et efficaciter, ut salutaribus quotidianis exhortationibus suis populum in pace et tranquillitate retinere, omni satagant studio.

Porro, ut promptissimis obsequiis meis, debitae meae erga summum terrae principem fidelitatis, patriam et populum amoris eo luculentiora testari valeam argumenta, die 24-a currentis horsum, cum excellentissimo domino commissario comite à Jankovich de opportunis ad sopiendum tumultum mediis et continuando, si necesse fuerit ultro itinere, consultaturus veni. Cum quo excellentissimo domino comite commissario, ita aliis etiam iurisdictionibus, prout hactenus ita in posterum etiam, mihi gratiosissime commendatum hoc in passu cointellectum fovere adlaborabo.

Altis gratiis humillime devotus, summa cum veneratione persevero Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis

humillimus servus
Vichentie Popovics m. p.

Temesvarini, die 27-a Novembris 1784

Pe verso: 27.906. Percepit 3. Decembris 1784. Pro notitia. Ex Consilio, 6-a Decembris 1784, secretarius Metzner m. p.

Traducere:

Onorat Consiliu Locumtenențial Regal!

După ce am aflat mai întâi din milostiva relatare și din dispoziția dată în 9 ale lunii și anului curent, care mi-a fost trimisă de preainălțatul domn comisar regal contele von Jankovics, că răscoala izbucnită în Marele Principat al Transilvaniei s-a întins de acolo în comitatele învecinate din Ungaria, am poruncit cu cea mai mare luare-aminte clerului care îmi este subordonat să se străduiască din toate puterile pentru a feri de rău acest district al Timișoarei și să păstreze în pace, departe de orice primejdie, poporul încredințat grijei lui. În urma înștiințării trimise mie preamilostiv de Consiliul Locumtenențial Regal în ziua de 17 ale lunii curente, primită de mine în ziua de 21 ale aceleiași luni, i-am cerut clerului din nou, cât se poate de serios, să se străduiască din plin, cu toată energia, ca prin îndemnuri zilnice să-și mențină poporeni în pace și liniște.

Apoi, pentru a putea dovedi cu argumente cât mai consistente ascultarea mea plină de râvnă, credința pe care o datorez domnului suprem de pământ, dragostea mea pentru patrie și popor, în ziua de 24 ale lunii curente am venit încoace pentru a mă sfătui cu preainălțatul domn comisar conte von Jankovics asupra mijloacelor potrivite de potolire a răscoalei și pentru a continua pe această cale dacă ar fi nevoie. De altfel, voi lucra împreună cu preainălțatul domn comisar conte, precum și cu celelalte autorități – la fel cum am făcut-o până acum, tot așa și în viitor –, după cum voi sprijini ceea ce mi se va recomanda preamilostiv în această privință.

Preasupus devotat înaltei milostiviri, rămân cu toată considerațiunea al onoratului Consiliu Locumtenențial Regal

preasupus slujitor
Vichentie Popovici m. p.

Pe verso: 27.906. Primită la 3 decembrie 1784. Spre știință. Din Consiliu, la 6 decembrie 1784, *Metzner m. p., secretar*.

Magyar Országos Levéltár, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz., 151 cs., f. 178–179; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 66, p. 81–82.

22.

1784 noiembrie 30, Timișoara

Inclyta Universitas!

Ut securitas, quae praedonibus invasionibus in districtu Temessiensi et inclytis comitatibus Arad, Bihar, Hunyad laesa est, restituatur et stabiliatur, Sua Maiestas Sacratissima, uti gratiosum Excelsi Consilii Regii litteralis intimatum de dato 16-a Septembris anni labentis innuit, clementer resolvere dignata est, ut cum deputatis inclytorum comitatum et status quoque militaris sub praesidio meo deliberatio de mediis ad id consequendum idoneis instituantur et ea quae conclusa fuerint per me ad effectum dirigantur, deliberatio die 27. praeteriti mensis Octobris habita est, praesentibus inclytae quoque Universitatis dominis deputatis, et planum elaboratum, quomodo praedones extirpari securitatisque contra eos, et defendi et conservari possit.

Istud hic inclytae Universitati eo fine transmitto, ut in eius conformitate dispositiones tempestive fieri possint. Ex tota plani serie observabit inclyta Universitas tractum quem pro obiecto haec securitatis providentia habet, sex comitatus Arad, Bihar, Hunyad, Temes, Krasso, Torontal in duas quodammodo partes, uti natura per Marusium fecit, secutum considerari, ea potissimum de causa, quod ita persecutio universalis institui non possit, ut totum hunc tractum simul complectatur.

Igitur, quae hanc in rem de districtu Temessiensi singulative dicta sunt, ne supervacaneae repetantur, in altera quoque parte eodemmodo instituenda sunt, ac ideo dispositiones quoque ea *ratione faciendae*. Quae, dum inclytae Universitati officiose significo, constanter persevero inclytae Universitatis

Obligatissimus

comes Antonius Jankovics m. p.

Temesvarini, 30-a Novembris 1784

Traducere:

Onorată Universitate!

Pentru a fi restabilită și statornicită siguranța afectată de atacurile lotrilor în districtul Timiș și în onoratele comitate Arad, Bihor și Hunedoara, Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să hotărască preaîndurător – așa cum s-a făcut cunoscut prin

milostiva comunicare a înaltului Consiliu Regesc [Locumtenențial Ungar] din data de 16 septembrie anul curent – ca sub președenția mea în ziua de 27 ale trecutei luni octombrie să aibă loc o consfătuire cu delegații onoratele comitate și deopotrivă cu cei ai armatei, pentru a fi stabilite măsurile potrivite spre aplicare în acest scop, iar ceea ce se va hotărî să fie dus la îndeplinire de mine, anume planul elaborat în prezența domnilor delegați ai Universității comitatelor, cu privire la modul în care pot fi stârpiți lotrii și cum să poate fi apărată și păstrată siguranța împotriva acestora.

Prin cele de față îi transmit onoratei Universității acest plan, cu scopul ca, în conformitate cu el, să poată lua din timp măsurile care se impun. Din cuprinsul întregului plan onorata Universitate va observa că zona având drept obiect aceste măsuri de siguranță ne-a obligat ca – la fel cum o face Mureșul în mod natural – să împărțim cele șase comitate, anume Arad, Bihor, Hunedoara, Timiș, Caraș și Torontal, în două părți distincte, aceasta mai ales datorită faptului că nu poate fi organizată o urmărire generală [a lotrilor] în așa fel încât să fie cuprinsă toată această zonă.

Drept urmare – pentru a nu fi repetate lucruri de prisos – ceea ce este prevăzut în această privință în mod distinct pentru districtul Timiș va fi pus în aplicare la fel și în celelalte părți, iar dispozițiile vor fi date în acest sens. După ce am comunicat acestea onoratei Universității în modul convenit, rămân cu statornicie al onoratei Universități

preaîndatoritor,

contele Anton Jankovics m. p.

Timișoara, la 30 noiembrie 1784

Arhivele Naționale Deva, *Comitatul Hunedoara unit cu Zarandul*, dos. 26/1784, f. 11; original.

Ediție: Izvoarele răscoalei lui Horea, sub red. acad. prof. Ștefan Pascu, seria A: *Diplomataria*, vol. V: *Tribunalul minier. Comitatul Hunedoara unit cu Zarandul*, publicat de Mihail Cerghedean, Vasile Ionaș, Ladislau Gyémánt și Viorel Vânătoru, Editura Academiei Române, București, 1990, doc. 181, p. 393-394.

23.

1784 decembrie 2, Lugoj

Binecucernice protoprezviter, noaă iubite!

Înalt slăvitul Crăescul Conziliium supt 2-a lunii cei curgătoare și anul, la n-rul 27.750 mie îmi arată, precum aceluiasi Înalt slăvitul Conziliium de credere îi iaste adus, ca unii îndreptarea aceia care acelora ce prin eparhiile episcopilor în lucrarea conșcripții cei de obște a sufletelor pentru îndreptarea norodului celui prost iaste dată, nu după gândul și rânduiala întru tot Înaltei a lor Măririi, ci într-alt feliu protivnice acelea le tâlcuesc și le spun, și așa pe lângă acea conșcripție gândesc și fac, carii la oamenii cei proști de obște vătămătoarea de pricină poate fi spre vreo rădicare rea. Iară pentru aceea înalt slăvitul Nâm(ț)escu Crăescul Conziliium

cu milostivire poruncește, ca eu, precum aceeaia trecută supt 17 noemvrie acesta înștiințat arătată iaste, toată grija pentru aceeaia să o am, ca nu cumva gândul cel cu milostivire a Măririlor Lor prin preoți pe dos să să talmăcească rău, spre vătămare sau mai puțin cătră nepace pre cine ar da, și iarăși ca pre preoți tare să-i îndreptați precum că îndreptarea lor liniște, odihnă și datornica ascultare cătră stăpânitorii țării să facă.

Care milostivă rânduială pe de a doă oară rânduiala Cucerniciei Voastre o arată mai bine, încredințazi și tare poruncesc, pe preoții din protopopiatul vostru fără de toată zăbava să-i adunați la un loc sau la două și acelora supt cumplită pedeapsă să le porunciți, ca nu cumva ei buna rânduială a Măririlor Lor, care de folosul cel de obște a dajnicilor și buna rânduială în crăirea să face, adecă lucrarea aceeaia să nu îndrăznească a să rădica la vreo răutate, ci mai vârtos cu toată putearea pentru aceeaia să să grijească, precum ar fi norodul în odihnă și întru toată ascultarea cătră stăpânitorii săi, spre folos cu neîncetată îndreptare să să poată împlini.

După aceeaia poruncă, aceeaia rânduială orânduieți așa ca și mainainte, fieștecare preot din Proviințialnice¹ cât de grabă luată în protocol să scrie, iar pentru împlinirea sa mie înștiințare să faceți să nu sloboziți.

În Logoj, 2-adecehemvrie 1784

Smeritul episcop al Verșețului, Caransebeșului i proci,
de bine voitori

Vichentie Popovici m. p.

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MLXXXVIII, nr. 23, f. 6 v (fost Mss. Rom. 6436): *Condica circularelor episcopoești – Mehadia*; original.

¹ Este vorba de teritoriul aflat sub administrație civilă („provincialul”), în acest caz comitatul Caraș. Sub autoritatea canonică a episcopului Vârșețului se afla și teritoriul de sub administrație militară – Granița Militară Bănățeană.

24.

1784 decembrie 3, Viena

An die k.k. Bannatische Berg-Direction

Auf den untern 20-ten Novembris anher erstatteten Bericht, mittels welchen die k.k. Berg-Direction die Forcht geäußeret, daß sich der in Siebenbürgen ergebene Bauern-Aufstand auch nach Bannat ziehen und dort unter den wallachischen Volk verbreiten dürfte, werden hiemit die einstweillen in den dortigen Werkern getroffene Fürkehrung und gemachten Anstalten gutgeheißen. Die Verfertigung eigener Kanonen für die Werker aber kann man aus mehreren Gründen nicht bewilligen, sondern die k.k. Berg-Direction hat bey einer allenfalls sich wirklich ergebenden oder auch nur bemerkenden Aufruhr sogleich davon dem Politico und

dem General-Commando die Anzeige zu machen und von selben die den Werkern erforderliche Hilfeleistung anzubeghehen, in allen aber nach derselben Anleitung und einverständlich mit den betreffenden Comitaten fürzuziehen. Wienn, den 3-ten Decembris 1784.

*Gr(af) v. Stampfer ppr.
Born m. p.
Gussmann m. pria.*

Expedirt den 3-ten Decembris

Traducere:

Către Direcția Minieră Bănățeană cezaro-crăiască

La raportul care ne-a fost înaintat sub data de 20 noiembrie, prin care Direcția Minieră cezaro-crăiască își exprimă temerea că răscoala țărănească izbucnită în Transilvania s-ar putea extinde în Banat cuprinzând poporul român de acolo, prin prezenta sunt aprobate măsurile luate și pregătirile făcute pentru moment la exploatarea miniere de acolo. Fabricarea anume a unor tunuri pentru uzinele de acolo nu poate fi însă aprobată din mai multe motive, iar Direcția Minieră cezaro-crăiască va trebui, dacă s-ar produce cu adevărat vreo revoltă sau dacă ar fi cumva sesizată în acest sens, să anunțe despre aceasta autoritatea politică și Comandamentul General [al Banatului], solicitând acestora acordarea ajutorului necesar uzinelor, iar apoi să procedeze întrutotul conform cu instrucțiunile acestora și în înțelegere cu comitatele respective. Viena, la 3 decembrie 1784.

*Contele von Stampfer ppr.
Born m. p.
Gussmann m. Pria*

Expediată la 3 decembrie.

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. rote Nr. 2195, nr. 6600 ex 1784, f. 702; concept.

25.

1784 decembrie 3, Viena

An die Löbliche königlich hungarisch und siebenbürgische Hof-Kanzley

N O T A

Aus dem mitfolgenden und nach genonemmer Einsicht sich wieder zurückerbittenden Berichte der Bannatischen Berg-Direction wird Eine Löbliche königlich hungarisch und siebenbürgische Hof-Kanzley des mehreren gefälligst zu

entnehmen belieben, wie nachgedachte Berg-Direction befürchtet, daß der in Siebenbürgen ausgebrochene Bauern-Aufstand sich auch nach Bannat ziehen und dort unter dem wallachischen Bauern-Volk verbreiten dürfte, auch was selbe einstweillen für Vorkehrungen getroffen habe. Da man nun nicht zweiflet, es werde von Seiten des Bannatischen Politici hievon ebenfalls die Anzeige Einer Löblichen königlich hungarisch und siebenbürgischen Hof-Kanzley gemacht worden seyn, so gewärtiget man die gefällige Rückäußerung, ob es allenfalls jenseits bereits beliebt worden seyn wegen Verstärkung des dortländigen Militaris einige Vorkehrungen zu treffen, wo man indessen unter einem der Bannatischen Berg-Direction rescribendo mitgiebet, daß man die einstweillen in den dortigen Werkern zu Abwendung einer Aufruhr gemachte Anstalten gutheiße, die Verfertigung eigener Kanonen aber für dieWerker aus mehreren Gründen nicht bewilligen könne, sondern Sie k.k. Berg-Direction bey einer allenfalls sich wirklich ergenden oder auch nur bemerkenden Aufruhr sogleich davon dem Politico und dem General-Commando die Anzeige machen und von selben die den Werkern erforderliche Hilfeleistung anbegehren, in allen aber nach derselben Anleitung und einverständlich mit den betreffenden Comitaten fůrgehen solle. Den 3-ten Decembris 1784.

Gr (af) v. Stampfer pria
Born m. p.
Gussmann m. p.

Expedirt den 3-ten Decembris.

Traducere:

Către onorata Cancelarie Aulică regală Ungaro-Transilvăneană

NOTĂ

Din raportul Direcției Miniere Bănățene, pe care îl trimitem în anexă și a cărui restituire o solicităm după luarea acestuia la cunoștință, onorata Cancelarie Aulică regală Ungaro-Transilvăneană va binevoi să afle mai în amănunțime că amintita Direcție Minieră se teme că răscoala țărănească izbucnită în Transilvania s-ar putea extinde și în Banat și i-ar putea cuprinde pe țărani români de acolo, precum și despre măsurile luate deocamdată de această Direcție. Deoarece nu ne îndoim, că onorata Cancelarie Aulică regală Ungaro-Transilvăneană a primit deja o informare în acest sens din partea autorităților politice din Banat, așteptăm din partea Dumneavoastră un răspuns binevoitor, anume dacă s-a avut cumva în vedere luarea unor măsuri de întărire a trupelor de acolo [din Banat]. Între timp, Direcției Miniere Bănățene i s-a comunicat aprobarea măsurilor pe care le-a luat până acum în vederea prevenirii unei răscoale la uzinele de acolo, dar și faptul că nu poate fi aprobată, din mai multe motive, fabricarea anume a unor tunuri pentru uzine, Direcția Minieră cezaro-crăiască urmând ca, de s-ar produce cu adevărat vreo răscoală sau doar ar fi sesizat așa ceva, să anunțe autoritățile politice și Comandamentul General [al Banatului], de la care să solicite ajutorul necesar,

trebuind să procedeze de altfel în înțelegere cu comitatele respective [Caraș și Timiș].

contele von Stampfer pria.

Born m. p.

Gussmann m. p.

Expediată la 3 decembrie.

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. rote Nr. 2195, nr. 6600 ex 1784, f. 701; concept.

26.

1784 decembrie 6, Buda

Comiti Jankovics qua commissario regio

Acceptit Consilium hoc Locumtenentiale Regium relationem Excellentiae Vestrae de dato 29-ae proxime evoluti mensis Novembris circa tranquillitatem et pacem districtui Temessiensi restitutam praestitam, ex qua apparet confrontationem quietis magna in parte Excellentiae Vestrae provisus dispositionibus adscribi debere. Cum interim recentissime superveniens benignum rescriptum regium Excellentiam Vestram ab investigationem in comitatibus Krassoviensi et Aradiensi ac alibi etiam Marusio suscipienda ex ratione eidem in Magno Transylvaniae Principatus benigne delatae momentosioris perquisitionis Arad dispensatam esset innueret, licet quidem Consilium hoc Locumtenentiale altissimam hanc ordinationem ad Excellentiam Vestram iam percepisse non dubitet, idem hoc Locumtenentiale Regium Consilium praehabiti benigni rescripti copiam ea cum significatione communicat, quod in huius conformitate apud respectivos comitatus sub hodierno necessariae dispositiones dimittantur.

Caeterum, si in sequelam prioris benigne resolutionis aliquas in quibus comitatibus dispositiones fecisset easdem Excellentia Vestra vel propter nexum manipulationis et quo eo magis ad mensae circumstantiis abhinc dispositiones fieri valeant, horsum notas reddere velit.

Datum Budaë, 6-a Decembris 1784

secretarius Metzner m. p.

Die 7-a Decembris vidit *Darvas m. p.*

Eidem vidi, *Györy m. p.* Et statim, *Christophorus Nyiczky m. p.*

Allatus 7-a Decembris. Eadem purisatur, *Farkas m. p.* Eadem expeditur.

Pe verso: Ad nr. 27.904/28.146 de dato 6-ae Decembris 1784. Comiti Jankovics, penes communicati benigni rescripti circa proceduram cum tumultuantibus observandam interveni, intimatur, ut si quas in sequentiam prioris benigni resolutionis in comitatu Arad et Krassoviensi fecisset, eas Consilio huic Locumtenentiale Regii notificat.

Contelui Jankovics în calitate de comisar regal

Consiliul Locumtenențial Ungar a primit raportul pe care Excelența Voastră l-ați trimis în data de 22 ale trecutei luni noiembrie cu privire la restabilirea liniștii și păcii în districtul Timiș, din care rezultă că o mare parte la dobândirea liniștii se datorește dispozițiilor înțelepte ale Excelenței Voastre. Deoarece între timp recentul binevoitor rescript regal a decis să o mute pe Excelența Voastră de la investigațiile în comitatele Caraș și Arad și chiar de la Mureș și vă scutește de cercetările efectuate în acest moment în comitatul Arad pentru a vă îndrepta spre Marele Principat al Transilvaniei, Consiliul Locumtenențial Ungar nu se îndoiește că Excelența Voastră va fi primit deja acest înalt ordin, pe care vi-l trimite în copie cu mențiunea ca, în conformitate cu acesta, să trimiteti cu data de azi dispozițiile necesare comitatelor respective.

De asemenea, ca urmare a binevoitoarei hotărâri de mai înainte, Excelența Voastră va binevoi să ne trimită dispozițiile pe care le-a dat acelor comitate, dar care în urma legăturilor de transmitere și cu atât mai mult datorită împrejurărilor existente trebuie cunoscute aici pentru a se ține seama de ele la luarea unor decizii.

Dată la Buda, la 6 decembrie 1784

secretar Metzner m. p.

Văzut la 7 decembrie, *Darvas m. p.*

Văzut în aceeași zi, *Györy m. p.*

De asemenea, *Cristofor Niczky m. p.*

Adusă la 7 decembrie. Corectată în aceeași zi, *Farkas m. p.* Expediată în aceeași zi.

Pe verso: Ad nr. 27.904/28.146 din data de 6 decembrie 1784. Contelui Jankovics i se aduce la cunoștință, pe lângă comunicarea binevoitorului rescript referitor la modul de procedare cu răsculații, că, dacă a dat comitatelor Arad și Caraș dispoziții referitoare la aplicarea binevoitoarei hotărâri de mai înainte, să le comunice Consiliului Locumtenențial Regal.

Magyar Országos Levéltár Budapest, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*. 1784, 290 sz., 151 cs., f. 188; concept.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 84, p. 103–104.

27.

1784 decembrie 8, Bečej

Nagyméltóságu groff, kegyelmes urmam!

Excellentiádnak múlt holnapnak 27-dik napjan költ 's hozzám bocsajtott kegyes levelét vettem alázatos tisztelettel. Későbbben felelek erre ugyan mint sem

kötelességem hozza magával, de ennek csak az az oka, hogy ez előtt két héttel házomat elhagyván 's az Tisza melleti privilégiált districtusában reám bizott commissionak folytatására Ó-Becsére vévén magamot, Excellentiádnak kegyes levelét csak az múlt postával vehettem.

Iszszonyok azon dolgok mellyeket az nyughatatlan Oláhok véghez visznek, mert Erdélyben, valahol nemes embert vagy nemes gyermeket találtak, megölték, sőt a nemes gyermekeket vas villákra vévén egyik az másiknak játék képpen hányták. Igaz ugyan, hogy Déva körül a nemesség fegyvert fogvan, közülök mint egy 200 Marosban ölt s némelyleket közülök megfogott, de mi ez, a midön bizonyos hogy Erdélyországban az Oláhok közönségessen egyettértenek. Sőt, a mi veszedelmesebb, bizonyos okaink vannak attúl tartani, ne talán tán hazánkban lakozó Oláhok amazoknak czimborai legyenek, mert a midön Erdélybül n (emes) Arad vármegyében kirohantak valamerre mentek, melléjek adták magokat Oláhink, akik közül mint egy 40 megfogattván n (emes) Arad vármegyében rész szerént karóban huzattattak, r'ész szerént fölakasztattak.

N (emes) Arad vármegyében Zsám, Petris, Iltyó, Soborsin, Trojás, Halalics, Tok, Odvas 's Tóth-Váradgya helységek tapasztalták először is dühösködésseknek sullyát, mert ezekben valahol csak urasság épületteit találtak, azokat tűzzel elemésztettek. Az kárvallottak között legszerencsétlenebb volt Forrai uram, mert jószágában semmit éppségében nem hagytak. Soborsinban, a mint hallom, 23 szobabúl álló kastellyát semmivé tették, sőt ispitállyának, templomának, parochiájának sem engedtek, minden majorságbeli épületteit elemésztettek.

Ezen zenebonának inditójának Salis (a ki nem régenten currentáltatott) mondatik lenni, de eö Erdélyben mulatozik talán, mert itt nem láttatott, hanem az eö társa, Horé nevezetű, most is n (emes) Zaránd vármegyében kilencszáz Oláhal az erdőkben s hegyek közé vette magát. De én előttem mind ezeknél nagyobb az, hogy az Oláh papok közül nem régenten, sőt csak ez előtt mint egy három héttel, szamos nevezetű n (emes) Arad vármegyében lévő helységben, mellynek fele Kalvinistákbúl, fele Oláhokbúl áll, mentek 's ott a Kalvinista népet arra bizgattak, hogy az Oláh hitre lépjenek, biztatván eöket hogy ha ezt cselékszik eö által adandó salvus conductus-levelek mellet az Oláhoktúl mentek lesznek, a mi több tegnap vettem oly tudositást, hogy Horé az Oláh papokat maga ereiével is segitt, mert a Kalvinistakot erölteti hogy az Oláh vallást fölvegyék és ugyan ezen okbúl egy praedicator meg is ölltetett és a leányit élebenen melle temettette.

Erdélybúl Temesvárra küldött utolsó staffetéval azt irták, hogy Horénak fia elfogattatott és Szebenben paszmantos ruhájában nyársban huzattatva.

Groff Jankovics, generalis Papila és a Verseczi Rác püspök 1-n Decembris elindultak Erdélyben, hogy az Oláhokat lecsendesítsék. Adgya Isten! Ennél többet mind ekkoraig nem tudok. Ha mi más tudositásokot (mellyeket venni reméllek) veszek, fogom Excellentiádot aláztatosson tudositani.

Mi nálunk ezen zenebonákra nézve 54 lovas ember a vármegye szellein, n (emes) Békés és Csanád vármegyék felé patroléroz azon okbúl, hogy közel lévén a tűzhoz smind Békés ugy Csanád vármegyei Oláhoktúl tartván, ha ne talán tán felénk gyünni akarnának hiradóink legyenek. Azon esetre penig, ha télnek alkalmatosságával

az Tisza befagyna, gyalog strázsák fognak a Tisza mentében rendeltetni. Hajókat és csolnokokat az Tiszának innenső részére huzattattuk. Minden külső embert, kinek passussa nem leszen, megfogattunk, sőt megyinkben sem szabad egy helysébül az másokban lakossáinknak passus nélkül menni. Ezen rendelkezéseinket a Fölséges Consiliumnak megirtuk, sőt kértük hogy mivel az inquartérisált militia rész szerént Arad varmegyében küldtetett, rész szerént pedig azok is kik elmaradtak oda fognak rendeltetni, vagy annyi katonaság szállitássék megyinkben mely védelmezéssünkre eléendő legyen, vagy pedig nekünk megengedtéssék, hogy ad statum deffensionis tehessük magunkat.

A conscriptio mi nálunk foly, miképpen történt a nemes vármegye részéről kirendelt conscripto-roknak exmissioja, reménlem tudtára leszen Excellentiádnak. A mult generalis gyűléssünknak alkalmatosságával, midőn azon particularis gyűlésnek, mellybül az conscripto-rok exmittáltattak, végezéssi refferáltatták ezen exmissionak törvénytelesége azon okbül, hogy a különös gyűlés a közönséges gyűlésnek végzéssé ellen cselekedett exprobalatott és ugyan Fölséges Úrunknak e dologban küldött kegyes parancsolattyára ily formán feleltünk, hogy jóllehet hatalmában nem volt ez különös gyűlésnek az közönséges gyűlésnek végzéssét fölbontani és azért cselekedett törvénytelen. Mivel mind azonáltal e Fölsége bennünket kemény és fenyegető parancsolattya által az conscriptionak véghezvitelére kénszerit és egyszersmind bennünket kegyessen assecural hogy ezen conscriptio iussainknak és szabadságainknak sérelmére nem céloz, szenvedni fogjuk hogy az exmittált conscripto-rok dolgokát folytassák, declarálljuk mindazonáltal magunkat, hogy ha üdövel is ezen conscriptiobül legkissebb sérelmünk következne, mostani kegyes assecuratioját e Fölségének iussainknak oltalmára fegyverrül fogjuk venni. Mit tudtam egyebet tenni!

Még köl vallanom, kegyelmes uram, hogy az nép halgat ugyan, de keservessen nézi házának numerisatioját és gyermekeknek termete szerént való följegyzéssét. Félek, hogy egészlen el ne keseredgyen.

Semmit egyebet nemes vármegyeink dolgairül irni nem tudok. Van mindazáltal Excellentiád előtt egy alázatos kérésem. Itt létemben tudtomra esett, hogy percepto-ro uram, a ki méltóságos főispány urunk által távolétemben vagy pedig oly dolgokban, mellyekben interessáltatom, hivatalomban surrogáltatott. Ez bizonyossan oly ember, kinek még csak lakóhelye sem lévén, nem gondol semmit vele akármi törtéyen, csak eő nyugodalomban élhessen. Igaz hogy hivatalyát jól folytattya, de nem tartom arravalónak, hogy hivatalomban surrogáltassék, mert a nemes vármegye gyűlésséinek determinatioit nem hogy effectuálni igyekezne, hanem inkább azokkal ellenkező rendelkezéseket teszen. Ez pedig oly hiba, kivált egy viceispányban, mellyet elszervedni nem lehet. Méltoztasson azért Excellentiád ebben belétekénteni és Török fiscalis uramnak megparancsolni, hogy szorossan vigyázzon és ne halgasson ha surrogátusom által a nemes vármegye gyűlésének determinatioi ellen valamely rendelkezések tétettetnek. Ugyis én ritkán lehetek mostanában a gyűlésekben, mivel commissionalis dolgaim akadályoztatnak s távollyabb is vagyok e nemes vármegyétül. Ha pedig megengedgyük hogy akarattya szerént mindeneket cselekedgyen, alig-alig ha sérelmünk nem következik. Ezt pedig kéreimet sem azért kérem, hogy Excellentiád nehézzteléssel legyen surrogatusomhoz, hanem csak hogy eő Kegyelme törvénytelen cselekedeti megzaboláztássának.

Ó-Becse, 8-dik December 1784

Traducere:

Mult stimate conte, domnul meu milostiv¹!

Am primit cu cinstea cuvenită milostiva scrisoare pe care Excelența Ta mi-ai adresat-o în ziua de 27 ale lunii trecute [noiembrie]. Faptul că răspund la aceasta mai târziu decât aş fi fost dator are drept cauză că, părăsindu-mi casa acum două săptămâni pentru a mă duce la Becej, spre a-mi îndeplini în continuare îndatoririle care îmi revin în districtul privilegiat de lângă Tisa², am primit milostiva scrisoare a Excelenței Tale de abia cu ultima poștă.

Lucrurile pe care le făptuiesc românii răsculați sunt înfiorătoare, deoarece în Transilvania, oriunde au găsit vreun nobil sau vreun copil de nobil l-au ucis, ba mai mult, pe copiii de nobil i-au luat în furcile de fier și i-au azvârlit de la unul la altul în chip de distracție. Este adevărat, că nobilii din jurul Devei, punând mâna pe arme, au omorât cam 200 dintre ei și i-au aruncat în Mureș, iar pe câțiva i-au prins. Dar asta nu-i mare lucru, de vreme ce e sigur că în Transilvania românii sunt, în general, de aceeași teapă. Ba, ceea ce este chiar mai periculos, avem anumite motive să credem, ca nu cumva și românii care locuiesc în patria noastră³ să se înfrățească cu ceilalți, deoarece atunci când au pătruns din Transilvania în nobilul comitat al Aradului, românii noștri li s-au alăturat pretutindeni, iar în jur de 40 dintre aceștia au fost prinși de nobilul comitat Arad, parte fiind trași în țeapă, parte fiind spânzurați.

În nobilul comitat Arad, comunele Zam, Petriș, Ilteu, Săvârșin, Troiaș, Hălăliș, Toc, Odvoș și Vărădia de Mureș au fost afectate cele dintâi și au simțit apăsarea furiei lor, deoarece aici [răsculații] au lovit mai peste tot clădirile stăpânilor de pământ, pe care le-au trecut prin foc. Dintre cei care au fost păgubiți, cel mai lipsit de noroc a fost domnul Forrai⁴, deoarece pe moșia sa n-au mai lăsat nimic întreg. După cum am auzit, i-au distrus castelul de la Săvârșin, care avea 23 de camere, ba mai mult, au nimicit prin foc azilul, biserica, casa parohială, precum și toate clădirile gospodărești.

Se spune că instigatorul acestui tumult ar fi Salis (care nu de mult a fost dat în urmărire), dar acesta pare să se afle în Transilvania, deoarece n-a fost văzut pe aici, ci doar tovarășul lui numit Horea, care s-a retras acum în pădurile și munții din nobilul comitat Zărând cu 900 de români înarmați. În ceea ce mă privește însă personal, pentru mine este mai important faptul că, nu demult, cam cu vreo trei săptămâni în urmă, mai mulți popi români s-au dus în mai multe sate importante aflate în nobilul comitat Arad, sate locuite jumătate de calvini, jumătate de români, iar acolo i-au îndemnat pe locuitorii calvini să treacă la credința românească, dându-le speranța că dacă vor face asta le vor da un salvconduct scris, care îi va

salva de românii [răsculați]. Mai mult, ieri am aflat că Horea îi ajută și el intens pe popii români, deoarece îi constrânge pe calvini să primească credința românească. Tocmai din această cauză a și ucis un pastor calvin și alături de el a înmormântat-o de vie pe fiica lui.

Prin ultima ștafetă trimisă din Transilvania la Timișoara ni s-a scris, că fiul lui Horea a fost prins, fiind tras în țepă la Sibiu, în haina lui cu găitane.

La 1 decembrie contele Jankovics⁵, generalul Papilla⁶ și episcopul sârb al Vârșețului [Vichentie Popovici]⁷ au plecat spre Transilvania pentru a-i calma pe români. Să dea Dumnezeu să fie așa! Până acum nu știu mai multe despre toate acestea. Dacă ne vor veni alte știri (pe care sper să le primim), o voi informa preasupus pe Excelența Ta.

Având în vedere aceste tulburări, 54 de oameni călări patrulează la hotarele comitatului [Csongrád] cu nobilele comitate Békés și Cenad pentru a fi în apropierea vâlvătăii, dar și pentru a-i ține sub ochi pe românii din comitatele Békés și Cenad și pentru a ne da de veste dacă aceștia nu au cumva de gând să vină asupra noastră. Într-un astfel de caz însă, dacă Tisa ar îngheța cumva din cauza iernii, vor fi puse străji pedestre pe malul Tisei. De asemenea, de astă parte a Tisei au fost trase corăbii și bărci. Vom lua în prinsoare orice om străin care nu are pașaport, ba mai mult, în comitatul nostru [Csongrád] locuitorii nu au voie să meargă fără pașaport dintr-o localitate în alta. I-am scris despre aceste măsuri înaltului Consiliu [Locumtenențial Ungar], ba chiar i-am cerut ca o parte din trupele încartiruite să fie trimisă în comitatul Arad, iar soldații care mai rămân să fie trimiși și ei tot acolo sau în comitatul nostru să fie aduși atâția soldați cât să fie îndeajuns pentru apărarea noastră ori să ni se îngăduie să ne punem noi înșine în stare de apărare.

La noi conscripția este în curs de desfășurare și sper că Excelența Ta ai deja cunoștință despre modul în care a avut loc trimiterea conscriptorilor desemnați de către nobilul comitat. Cu ocazia adunării generale [a comitatului Csongrád], când în ședința specială prin care urmau să fie trimiși conscriptorii au fost prezentate hotărârile, s-a ridicat problema ilegalității acestei trimiteri din cauză că ședința specială a acționat contrar cu hotărârea adunării generale. La milostiva poruncă în această problemă a Înaltului nostru Domnitor, am răspuns că nu stă în puterea acestei ședințe speciale să încalce hotărârea adunării generale și de aceea acțiunea ei este ilegală. Dar, deoarece în urma poruncii severe și amenințătoare a Înălțimii Sale, aceasta ne obligă să ducem conscripția la îndeplinire și ne asigură în același timp că această conscriere nu urmărește vătămarea drepturilor și libertăților noastre, vom îngădui ca toți conscriptorii trimiși să-și continue munca, dar declarăm în același timp că, dacă în cursul vremii datorită acestei conscripții vom avea de suferit cea mai mică pagubă, vom recurge la arme pentru a ne proteja drepturile garantate prin milostiva asigurare dată de Înălțimea Sa. Ce puteam face mai mult?

Mai trebuie să mărturisesc, milostive domn, că populația este, ce-i drept, ascultătoare, dar privește cu îngrijorare numărătoarea caselor și înregistrarea copiilor după statură. Mă tem, ca nu cumva să se înverșuneze cu totul. Altceva nu am să vă mai scriu despre treburile nobilului nostru comitat. Cu toate acestea, doresc să-i fac Excelenței Tale o rugămintă supusă. Pe când mă aflam aici [la Becej], mi-a ajuns la

cuoștiință că, în timpul absenței mele, domnul perceptor s-a insinuat în funcția mea din însărcinarea multstimatului domn comite suprem, anume în treburi în care eu eram interesat. Acesta este un om care n-are nici măcar o locuință pe aici și nici nu cugetă la cele ce i se pot întâmpla, ci dorește doar ca el să trăiască în tihnă. E adevărat, că funcția și-o îndeplinește bine, numai că nu-l socotesc potrivit să mă înlocuiască, deoarece nu s-ar strădui să pună în aplicare hotărârile luate în ședințele nobilului comitat, ci mai degrabă ar da dispoziții contrare, iar așa ceva este o greșeală care nu poate fi tolerată, mai ales pentru un vicecomite. De aceea, o rog pe Excelența Ta să intervii în această treabă și să-i poruncești domnului fișcal Török să vegheze cu atenție și să nu dea ascultare dacă, în urma înlocuirii mele, s-ar întâmpla să fie rânduit ceva contrar cu hotărârile luate în ședința nobilului comitat. Oricum, eu pot fi acum doar arareori prezent la ședințe, deoarece activitatea care mi-a fost încredințată mă împiedică, așa că voi fi în continuare departe de acest nobil comitat. Dacă îi vom îngădui însă să facă totul după voința sa, mai-mai că va fi spre paguba noastră. Formulez aceste cereri ale mele nu pentru a o împovăra pe Excelența Ta cu substituirea mea, ci doar pentru a pune frâu acțiunilor ilegale ale Domniei Sale.

Cu acestea, mă recomand cu supunere milostiviei și protecției Excelenței Tale, rămânând al Excelenței Tale supus servitor,

Kárász István ppr.

Becej, la 8 decembrie 1784

Magyar Országos Levéltár Budapesta, P. 396: *Károlyi család levéltára*, Acta publica, 14. tétel, f. 384–385; original.

¹ Contele Károlyi Antal era comite suprem al comitatului Sătmar, cămărar imperial, consilier aulic intim, cavaler al ordinului Maria Tereza, general-locotenent (*Feldzeugmeister*), mare stolnic al regatului Ungariei (*dapiferorum magister*) și colonel-proprietar al unui regiment unguresc de infanterie.

² Este vorba de districtul privilegiat Kikinda, înființat prin decretul imperial din 12 noiembrie 1774.

³ Transilvania era constituită ca unitate aparte (din 1765 ca Mare Principat), în vreme ce comitatele Timiș, Caraș și Torontal făceau parte, începând din anul 1778, din regatul Ungariei, la fel ca și comitatul Arad.

⁴ Forrai András de Săvârșin (cca. 1718–1788), din 1751 notar al comitatului Arad, apoi, din 1767, vicecomite al comitatului Arad.

⁵ Anton Jankovics (Jankovich) de Daruvár (1728, Pécs – 1787, Buda) a fost, pe rând avocat al comitatului Verőce, vicecomite al comitatului Požega (1758), judecător și consilier la Tabla de judecată a Locotenenței Croației (1767–1770), comite suprem substituit al comitatului Požega (1770). La 28 octombrie 1772 baronul Jankovics a fost ridicat la rangul de conte. În 1775 a devenit comite suprem titular de Požega. Numit președinte al Tablei septemvirale de judecată a Ungariei (1782), a primit la 7 decembrie 1784 de la împărat titlul de consilier intim și secret (*wirklicher Geheimrat*) în urma activității pe care o desfășurase în calitate de consilier aulic și șef al comisiei aulice din districtul Timiș. Apoi, Iosif al II-lea i-a încredințat conducerea comisiei aulice de investigare a răscoalei românești din Transilvania. La mijlocul anului 1785 a fost numit președinte al Trezoreriei regale ungare și comite suprem al comitatului Srem (Sirmiu). În 1787 a devenit din nou președinte al Tablei de judecată septemvirale și tezaurar regal (*thesaurarius regius*).

⁶ Paul Papilla von Dimich (1722, Arad – 1802, Timișoara), ca militar într-un regiment slaven de graniță (1749) a luat parte la Războiul de succesiune la tronul austriac, ajungând până la gradul de căpitan; cu gradul de maior a participat la Războiul de șapte ani, fiind avansat, în 1758 la gradul de locotenent-colonel, decorat cu crucea de cavaler a ordinului Maria Tereza (1763) și înnobilit (1765) ca liber-baron (*Freiherr*). În 1768 a fost mutat în regimentul de graniță de la Slavonski Brod,

devenind în 1773 comandantul acestuia cu gradul de colonel. În 1783 a fost avansat la gradul de general-maior; a participat la războiul austro-turc din 1788–1791 purtat în bună parte pe teritoriul Banatului. În 1774–1775 a contribuit la organizarea Regimentului bănățean de graniță româno-iliric, al cărui comandant a fost între 1777 și 1783.

⁷ Vichentie Popovici, episcop ortodox al Vârșetului, Caransebeșului și Lugojului (1774–1785).

28.

1784 decembrie 12, Bečej

Nagyméltóságu groff, kegyelmes uram!

Irják Erdélyből, hogy alkalmas reménységül volna az Oláhok nyughatatlanságának csendesítéséhez, de erről is csak úgy gondolkodnak, hogy inkább Stil (I)standnak lehet tartani, mert télre fordulván az üdö, kéntelenek csendessek lenni. Nem is ok nélkül gondolyák ezt, mert Krassó vármegyében beüzentek, hogy ha beütnek, velek tartsanak, aztat pedig azzal adgyák jellül, hogy fejár zászlót tegyen ki mind az a falu, a melly velek tartandó leszen, külömben azonnal tűzel semmivé teszik.

Groff Jankovics ur eö Excellentiája még nem ment be Erdélyben. Aradon vagyon. Gondolom, az Oláhokra nézve, nem bátorkodik bemenni. A Verseczi Rác Püspök 's Generalis Papila Lugoson várjak eö Excellentiája rendelését.

Irják ezt is, hogy az Oláhság Erdélyben a nemes aszszonyoságot már nem ölli, hanem elviszi a szépet, az alább valót pedig a cigányokkal öszve adgyák papjok által és egyszersmind az Oláh vallást kénszeritik. Ezt tudom, inkább szenvedik az megöllésének szegény nemes aszszonyaink, kivált ha jó markos Oláh legények jutnak protectiójában.

N (emes) Bács vármegye is a Tisza mentében strázsákat rendelt, hogy senki hir nélkül a Tisznán által ne gyühessen. Van is oka, mert szomszéd Torontál vármegyében is ugyan valóban elég a rosz ember, aki csak az alkalmatosságtúl vár. Mentzen Isten bennünket, hogy az Oláhság Krassóban beüssen, mert ha beütt e részen az országnak, talán egy talpalni földöt nem találunk az hol bátran megmaradhassunk.

Hallatik nálunk, hogy a Frantzia magát az Hollandusi háboruban keverni nem akarja. Errül tudom Excellentiád többet méltóztatik tudni.

Ha Excellentiád nekem irni méltóztatik, levelét méltóztasson per Szeged, Temesvár, Új Becsére utasítani. Mindenekben is többiben kegyességében s hathatos protectiójában Excellentiádnak aláztatossan ajánlott, mély tisztelettel maradok, Excellentiádnak aláztatossan szolgálja,

Kárász István ppria.

Ó-Becse, 12-a Decembris 1784

Pe verso: Excellentissimo ac illustrissimo domino comiti Antonio Károlyi de Nagy-Károly, insignio Ordinis Militaris Regio Theresiani equiti, incltyi comitatus Szatthmariensis supremi comiti, Sacrae Caesareae et Regiae Apostolicae Maiestatis camerario et actuali intimo status consiliario, generali campi mareschallo locumtenenti, unius legionis pedestris ordinis Hungarici colonello

et per inclytum regnum Hungariae dapiferorum regalium magistro, domino et patrono mihi gratiosissimo. *Pestini.*

Traducere:

Multstimate conte, milostive domn!

Din Transilvania se scrie că ar fi speranțe întemeiate de liniștire a tulburării românilor, dar se crede că este vorba mai curând de un armistițiu, deoarece, îndreptându-ne spre iarnă, [răsculații] sunt nevoiți să se domolească. Această credință nu este fără de motiv, deoarece au trimis vorbă în comitatul Caraș că, dacă vor intra acolo, [românii] să țină cu ei, iar ca semn pentru asta să scoată steag alb în fiecare sat care vrea să fie cu ei, fiindcă altfel îl vor trece de îndată prin foc.

Excelența Sa domnul conte Jankovics încă n-a plecat în Transilvania; este la Arad. Cred că, avându-i în vedere pe români, nu îndrăznește să se ducă acolo. Episcopul sârb de la Vârșeț [Vichentie Popovici] și generalul Papilla așteaptă la Lugoj dispozițiile Excelenței Sale.

De asemenea, se mai scrie că în Transilvania românimea nu mai omoară femeile nobile, ci le ia cu sine pe cele frumoase, iar pe cele mai puțin reușite le căsătorește cu țigani prin preoții lor și le silesc în același timp să treacă la credința românească. Un lucru știu cu siguranță: bietele noastre femei nobile mai degrabă suferă să fie ucise, mai ales dacă ajung sub protecția unui român tânăr dintre cei cât se poate de vânjoși.

Și nobilul comitat Bács a orânduit străji pe malul Tisei, ca nimeni să nu poată trece Tisa fără știrea lor. Pentru asta este și un motiv, deoarece în comitatul învecinat al Torontalului se găsesc cu adevărat destui oameni răi, care abia așteaptă o ocazie. Să ne ferească Dumnezeu, ca românimea să pătrundă în comitatul Caraș, deoarece dacă va intra în această parte a țării poate nu vom mai găsi un petec de pământ pe care să ne putem menține împotriva lor.

Pe la noi se aude, că Franța nu vrea să se amestece în războiul din Olanda. Eu așa știu, dar Excelența Ta vei binevoi să știai multe.

Dacă Excelența Ta va binevoi a-mi scrie, o rog să-mi adreseze scrisoarea prin Szeged și Timișoara la Novi Becej¹. Voi îndeplini întru totul ordinele milostive ale Excelenței Tale, recomandându-mă preasupus în toate celelalte milostiveniei și puternicei protecții a Excelenței Tale, rămânând cu profundă stimă al Excelenței Tale supus servitor,

Kárász István ppria.

Becej, la 12 decembrie 1784

Pe verso: Preainălțatului și preavestitului domn conte Károlyi Antal de Careii Mari, cavaler al ordinului militar regal Terezan, comite suprem al onoratului comitat Sătmar, cămărar și consilier intim și secret de stat al Sacrei Maiestăți Apostolice Imperiale și Regale, general-locotenent, colonel al unui regiment unguresc de infanterie și mare stolnic regal al onoratului regat al Ungariei, domnului și patronului mie preamilostiv. *La Pesta.*

¹ Új-Becse, Türkisch- sau Neu Betsche, în prezent Novi Bečej, se află pe malul stâng al Tisei, în vreme ce Ó-Becse sau Alt- ori Serbisch Betsche, în prezent Bečej, se află pe malul drept al Tisei.

29.

1784 decembrie 13, Buda

Comitatibus Krassoviensis, Temessiensis, Aradiensis, Bihariensis, Szathmariensis et Maramarosiensis

Siquidem ex submissis horsum relationibus apparet, tumultuantes Transylvanos ad possessiones Hungaricas Transylvaniae vicinas quoque nonnulla mandata mittere, hinc Consilium hoc Locumtenentiale Regium huic universitati in continuationem hoc in puncto iterato factarum dispositionum denuo committendum duxit, ut omnes eiusmodi suspectas correspondentias solerter praecaveat, ipsorum emissariis quam diligentissime invigilari deprehensosque illico intercipi curet ac de tempore in tempus superinde adaequatas informationes praestet.

Datum Budae, 13-a Decembris 1784

secretarius Meltzer m. p.

13. Decembris percepit et vidit *Darvas m. p.*

21-a vidi *Györy m. p.*

Allatas 23. Decembris. Purisatur 24. eiusdem. Eadem expedita.

Pe verso: Ad nr. 28.103 de dato 13-ae Decembris 1784. Comitatus insertis, ut tumultuantium Transylvanicorum correspondentibus eorumque emissariis solerter invigilent eosque intercipient.

Traducere:

Comitatelor Caraș, Timiș, Arad, Bihor, Sătmar și Maramureș

Dat fiind că din rapoartele primite aici reiese că răsculații din Transilvania au trimis mai multe scrisori în localități din Ungaria învecinate cu Transilvania, Consiliul Locumtenențial Regal a decis să ordone din nou universității [comitatului ...], în continuarea repetatelor ordine în această privință, să prevină cu iscusință o astfel de corespondență suspectă, să-i supravegheze cât mai atent pe emisarii acesteia și să-i trimită aici pe cei prinși, comunicându-ne din timp în timp informațiile convenite cu privire la toate acestea.

Dată la Buda, la 13 decembrie 1784

Meltzer, secretar m. p.

Primită și văzută la 13 decembrie, *Darvas m. p.*

Văzută la 21, Györy m. p.

Adusă la 23 decembrie. Corectată în 24 ale aceleiași luni. Expediată tot atunci.

Pe verso: Ad nr. 28.103 din data de 13 decembrie 1784. Comitadelor scrise în interior [li se ordonă] să intercepteze corespondența răsculaților transilvăneni și să-i supravegheze cât mai atent pe emisarii acesteia.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz., 151 cs., f. 205; concept.

Ediție: Gorun-Kovacs, doc. 97, p. 120.

30.

1784 decembrie 13, Buda

28.459 Inclytæ universitati comitatus Temessiensis
Temesvarini

Quoniam Sua Maiestas Sacratissima rem eo cointelligenter cum statu militari ad impediendam seditiosorum Transylvaniae rusticorum irruptionem securitandamque publicam tranquillitatem dirigi clementer præcipere dignata sit, ut rusticis arma bono modo ac convenienti ratione adimantur omnisque pulveris pyriorum et plumbi emptio et venditio ipsis interdicitur, circumvagantes suspectæ personæ detineantur omnique cum Transylvaniae possessionibus nondum pacatis communicatio solerter præcaveatur, hinc benignam hanc ordinationem regiam inclyti huic universitati ea cum intimatione de altissimo iussu notam reddit Consilium hoc Locumtenentiale Regium, ut in eiusdem conformitate agenda agat.

Datum e Consilio Regio Locumtenentiale Hungarico, Budae, die 13-a Decembris 1784 celebrato.

Ad officia paratissimi

comes Christophorus Niczky pr.

Traducere:

28. 459 Onoratei universității a comitatului Timiș
la Timișoara

Deoarece Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să poruncească cu milostivire ca, pentru a fi împiedicată pătrunderea țăranilor răsculați din Transilvania și pentru a fi asigurată liniștea publică, țăranilor urmează să le fie luate armele cu binețe și într-un mod potrivit și le va fi interzisă cumpărarea și vânzarea prafului de pușcă și a plumbului, iar persoanele suspecte, care rătăcesc prinprejur, vor fi reținute, urmând a fi prevenită cu iscusință orice comunicare cu localitățile din Transilvania care nu au fost încă liniștite, Consiliul Locumtenențial Regal aduce din cea mai înaltă însărcinare la cunoștința acestei onorate universități acest binevoitor ordin regal, cu indicația de a acționa în conformitate cu acesta.

Dată la Buda de Consiliul Locumtenențial Regal Ungar în ședința ținută la
13 decembrie 1784.

gata mereu spre a servi,

contele Cristofor Niczky pr.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Generalna kongregacija, broj 10; original.

Ediție: Slavko Gavrilović, op.cit., p. 372.

31.

1784 decembrie 13, Viena

N O T A

Da aus Anlass des Bauernaufstandes in Siebenbürgen das Militair schon den wiederholten Befehl erhalten hat, aller Orthen wo es nöthig seyn dürfte Hilfe zu leisten, so wären nach diesseitigen Ermessen die unterstehenden Bergämter lediglich an das Militair und an die Comitaten anzuweisen. Übrigens aber findet man über das was ob Seiten Einer Löblichen Hofkammer in Münz- und Bergweesen bereits verordnet worden ist nichts weiters zu erinnern. Ein welches man derselben auf die gefällige Nota vom 3-ten dieses nebst danknehmiger Rückschließung des anhero mitgetheilten Originalis hiemit zu erinnern die Ehre giebt

Wien, den 13-ten Decembris 1784

Graf Esterházy pr.

An Eine Löbliche Hofkammer in Münz- und Bergweesen

Traducere:

N O T Ă

Deoarece cu prilejul răscoalei țărănești din Transilvania armata a primit deja ordin în repetate rânduri să vină în ajutor oriunde este nevoie, suntem de părere că oficiilor miniere din subordine trebuie să li se trimită instrucțiunea de a se adresa doar armatei și comitatelor. În rest nu mai avem nimic de remarcat în legătură cu ceea ce s-a dispus deja de către onorata Cameră Aulică pentru Monetării și Minerit. Acestea avem onoarea să i le comunicăm prin prezenta ca răspuns la onorata notă din 3 ale acestei luni, restituind în același timp, cu mulțumiri, originalul care ne-a fost trimis.

Viena, la 13 decembrie 1784

contele Eszterházy pr.

Către onorata Cameră Aulică pentru Monetării și Minerit

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. Rote Nr. 3107, nr. 6982 ex 1784, f. 532; original.

1784 decembrie 17, Deva

Excelsum Regium Locumtenentiale Consilium!

Esto quidem in tribus districtus Temessiensis comitatibus publica securitas hucdum in statu imperturbato sit consecrata, quia tamen malum in vicino Transylvaniae principatu necdum plene consopitum foret, districtum vero Temessiensis incolae maiori numero eiusdem essent cum Transylvaniae accolis nationibus et ad aemulandum eorum malefacta, nisi militiam adesse videant, facili adduci possent, ideo consultum videretur, ut donec fluctuantis populi animi ad pacem plene compositi non fuerant, vigilatio omni ex parte porro quoque adhibeatur consequenter militia ex parte Hungaricorum et Banaticorum comitatum in finibus Transylvaniam versus sit exposita, ibidem ultro etiam permaneat, acta et facta plebis diligenter observatura.

Hinc Excelsum Regium Locumtenentiale Consilium obsequiose interpello ac pretiose providere dignetur, quo phalanx legionis Karolyiana per comitatus Aradiensem et vicinum Temessiensem dislocata illic, si non diutius quousque saltem donec pristina pax et tranquillitas restabilita exstiterit plenaque securitas omni ex parte adfuerit, consequenter omnis de ulteriori motu rusticano metus evanuerit, relinquatur, hocce pacto publico pro omni insperato casu praesentaneum adsit militare subsidium. Quo in merito pe dominum etiam generalem à Koppenzoller in consequentiam praehabita eatenus illam et me inter mutuae concertationis conformem competentiae suae facturum esse repraesentationem, non dubito.

Caeterum autem gratis commendatus omni cum veneratione persevero Excelsi Regii Locumtenentialis Consilii obsequentissimus et obligatissimus

comes Antonius Jankovics m. p.

Datum Devae, die 17-a Decembris 1784

Pe verso: 29.310. Percepit 26. Decembris. Comes Antonius Jankovics, qua in tribus districtus Temessiensis comitatibus operans commissarius regius, humillime interpellat Consilium Regium Locumtenentialem, quo militia ex parte Hungaricorum et Banaticorum comitatum in finibus Transylvaniam versus sitis dislocata, si non diutius saltem donec pristina pax et tranquillitas plene restabilita fuerit, relinquatur. De dato 17. Decembris 1784.

Traducere:

Onorat Consiliu Locumtenențial Regal!

Chiar dacă siguranța publică în cele trei comitate din districtul Timiș se menține până acum netulburată, deoarece răul din principatul învecinat al Transilvaniei încă nu a fost curmat pe deplin, iar cei mai mulți dintre locuitorii districtului Timiș sunt de același neam cu cei din Transilvania, putând fi ușor determinați să îi egaleze în

fapte rele dacă văd că armata nu este de față, de aceea socotesc necesar ca, până când cugetul schimbător al poporului nu va fi cu totul pregătit pentru pace, vigilența să fie menținută în continuare în toate părțile, așa că armata poziționată la hotarul comitatelor din Ungaria și Banat cu Transilvania să fie lăsată acolo pe mai departe, pentru a ține sub supraveghere cu grijă acțiunile și faptele populației.

De aceea, prin prezenta apelez cu respect la înaltul Consiliu Locumtenențial Regal și îl rog cu insistență a binevoii să lase pe mai departe dislocat escadronul din regimentul Károlyi în comitatul Arad și în cel învecinat Timiș măcar până când vor fi restabilite pacea și liniștea de mai înainte, dacă să nu rămână acolo chiar mai mult, și până când va domni pretutindeni siguranța deplină, dispărând prin urmare orice temere de o nouă mișcare țărănească, iar asta și pentru cazul cu totul nedorit că ar fi nevoie de ajutor militar, lucru care, nu am nicio îndoială, îi este pe deplin cunoscut și domnului general von Koppenzoller în urma împuternicirii obținute, după ce amândoi ne puseserăm anterior de acord.

În rest, mă recomand bunăvoinței înaltului Consiliu Locumtenențial Regal și rămân cu considerațiune preasupus și preaîndatorat

contele Anton Jankovics m. p.

Dată la Deva, la 17 decembrie în anul Domnului 1784

Pe verso: 29.310. Primită la 26 decembrie 1784. Contele Anton Jankovics, în calitate de comisar regal operând în cele trei comitate ale districtului Timiș, cere Consiliului Locumtenențial Regal ca trupele dislocate la hotarul comitatelor din Ungaria și Banat cu Transilvania să fie lăsate acolo, dacă nu ceva mai mult atunci măcar până la restabilirea deplină a păcii și liniștii de mai înainte. Din data de 17 decembrie.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatuum*, 1785, 290 sz. 152 cs., f. 1; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 101, p. 123–124.

33.

1784 decembrie 17, Petriș

Euer Excellence, insonders hochgebittendester Herr General-Feldmarschall-Leutnant und Regements-Inhaber!

Euer Excellence werden zur Gnade erlauben, daß Ihr Client jene aufrichtigsten Wünsche zu diesen neu ankommenden Jahr wiederhollen darf, welche sein Hertz von Anfang, als er die hohe Gnade gehabt Euer Excellence kennen zu lehren, mit aufrichtigsten Gefühl geheget, dann so viele unentliche Gnaden, die ich bereits genossen, werden wenig Söhne von ihren eigenen Vättern sich rühmen können empfangen zu haben.

Ich hoffe, Gott der Allmächtige wird meine Wünsche erhören und Euer Excellence ohnzahlbare Jahre samt Hochdero Familie erleben lassen, um nach so

vielen erwiesenen Wohlthaten an arme Waisen so einen gnädigen Vatter als Euer Excellence sind in der andern Welt belohnen zu können.

Da ich nun auf Räuber-Commando zu Petris an der äußersten Siebenbürger Kranitz detaschirter liege, so unterfange mich Euer Excellence die ausgeübten Bosheiten deren wallachischen Unterthanen zu berichten, welche Euer Excellence für eine gründliche Wahrheith halten können, nachdeme ich es so beschreibe wie ich es selbst gesehen und selbst im Mittelpunkt dieser Bösewichter leben muß. Ich lege demnach diese Beschreibung meinem unterthänigsten Schreiben bey, nachdeme ich versichert zu seyn mir schmeichle, daß Euer Excellence es mit Gnaden aufnehmen werden. Der ich mich zu hohen Gnaden und Protection gantz unterthänigst empfehle und in submissesten Respect verharre, Euer Excellence

*unterthänigst gantz gehorsamster Diener und Client,
Gr (af) Bubna, Fähnrich m. ppa.*

Nachdeme ich hier, in diesem Nest der Wallachen, keine Tinten bekomme und aus Schußpulver Tinten machen muß, so bitte wegen dieses schlechten Schreiben gantz unterthänigst um Vergebung.

Traducere:

ExceleŃta Voastră, mult stimate domnule feldmareşal-locotenent
şii proprietar de regiment!

ExceleŃta Voastră să binevoiască a-i îngădui slujitorului Domniei Voastre să repete acele urări atât de sincere cu ocazia anului nou pe cale să înceapă, sentimente pe care le-a nutrit în inima sa din cea mai curată pornire încă din clipa când a avut marea cinste să o cunoască pe ExceleŃta Voastră, mai ales că puşini fii se pot mândri că s-au bucurat de la proprii lor taşii de atât de multe binefaceri pe câte am avut eu parte până acum din partea Domniei Voastre.

Sper ca Dumnezeu cel Atotputernic să dea ascultare rugăminşilor mele şii să-i dăruiască ExceleŃtei Voastre laolaltă cu familia Domniei Voastre ani fără de număr, pentru a răsplăti în cealaltă lume, după atâtea binefaceri pe seama unor bieşii orfani, un părinte milostiv ca ExceleŃta Voastră.

Deoarece în prezent mă aflu detaşat la Petriş, la un detaşament de urmărire a tâlharilor, la marginea hotarului transilvănean, îndrăznesc să-i relatez ExceleŃtei Voastre faptele ticăloase comise de supuşii români, ştiri pe care ExceleŃta Voastră le poate considera drept adevărul adevărat, deoarece descriu totul aşa cum l-am văzut cu ochii mei, fiind eu însumi nevoit să trăiesc înconjurat de aceşii răufăcători. Ataşez, prin urmare, această descriere scrisorii mele preasupuse, dorindu-mi mult ca ExceleŃta Voastră să o primească în mod binevoitor.

Recomandându-mă preasupus înaltei milostivirii şii protecşii, rămân cu cel mai profund respect al ExceleŃtei Voastre

*preasupus şii preaascultător servitor şii client,
conte Bubna, stegar m. ppa.*

Deoarece n-am găsit cereală în acest cuib al românilor, am fost nevoit să-mi fac cereală din praful de puşcă, așa că îmi cer iertare preasupus pentru scrisul defectuos.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, P. 396: *Károlyi család levéltára*, Acta publica, 14. tétel, f. 344–345.

34.

1784 decembrie 17, Petriș

Beschreibung der verübten Boßheiten der wallachischen Unterthanen

Ein gewisser Salis, von dem man noch nicht weiß wer er sey, hat sich gelüsten lassen in Siebenbürgen zu kommen und von Orth zu Orth denen wallachischen Unterthanen, welche Nation ohnedies zur Rebellion geneigt ist, zu verkündigen, er wäre von Seyner Majestät den Kayser geschüget [!], ihnen Wallachen zu publiciren, sie sollten sich alle versammeln und die hungarische Edelleute umbringen, ihre Schlösser, Haab und Guth verbrennen und verwüsten. Zur größeren Bekräftigung zeigte er ihnen ein Pergament-Papier mit goldenen Buchstaben beschireben, mit dem Ermahnen, daß in diesem Papier der Befehl des Kaysers enthalten wäre und sie müßten ihm das Jurament der Treu und Verschwiegenheit ablegen. Um nun also das Werck vollkommen auszuführen, theilte er sie in 3 Theile; von einen jeden Theil machte er einen zum Haupt-Harum-Bassa. Von den Theil der hier einbrechen sollte machte er einen gewissen Hora, welcher sehr geschückt sein muß. Man will behaupten, er wäre ein cassirter Officir. Da aber selber noch nicht gefangen, so kann man seines Herkommens noch nicht recht versichert seyn. Da nun Hora das Commando über die Bösewichter übernehmen, ist obgenannter Salis verschwunden und man weiß nicht wo er hinekommen ist.

Der Hora fing also seine Boßheith dergestalten an: er theilte die Wallachen haufenweis ein. machte einige von ihnen zu Capitains. Diese mußten ihm ebenfalls [den] Eid ablegen, und so brachen diese Bösewichter den 7. November gegen Abend nach Petris, welches das [!] 1-te Gräntz-Orth in Hungarn ist, ein. Dieser Orth geheret [!] dem Herrn Stuhlrichter des Arader Comitats v. Salpen [!], verprenten [!] das schöne Castell, alle herrschaftliche Wirthshäuser, und die wallachischen Unterthanen des nemlichen Orths mußten mithelfen, indeme sie ihnen ebenfahls vorsagten, daß es der Befehl des Kaysers wäre, und würden sie nicht mithelfen und sich zu ihrer Banda schlagen, so wollten sie ebenfahls alle ihre Häuser anzünden. Diese Kerls glaubten den Canaillen und schlugen sich ebenfahls zu der Banda dieser Mordbrenner. Von Petris aus gingen sie weiter nach Illtyo, welches dem Edelmann Herrn v. Vaida zugehörig, und kamen um Mitternacht dahin. Der Herr vom Haus war nicht zuhaus, indeme selber einige Verrichtungen zu Pest hatte. Seine Frau aber und seine erwachsene Tochter, wie sie diesen Lärm hörten, flüchteten sich, allein einer von diesen Barbaren Nahmens Voina Grosav, welcher

bereits verarretiret ist, lief ihnen nach, riss ihnen alle Kleider [!] vom Leib ab, setzte die Hacken der Frau v. Vaida an den Kopf mit der Drohung, er wolle sie gleich umbringen wenn selbe nicht alles Geld hergeben würde. Und nachdem er sie bis aufs Hemmet [!] ausgezogen und bey ihr kein Geld mehr gefunden, so zwang er selbe, mit einem Kind an der Brust, durch das eiskalte Wasser zu gehen, wo sie sich hernach in den Wald geflichtet. Die Tochter aber wollte dieses Vieh nothzüchtigen, allein zu ihrem größten Glück entwichte sie diesem Barbaren. Nachdem nun diese Cujons das Castell verbrennet und alles weggeraubt, wie auch die Illtyoer Unterthanen sich ebenfahls zu ihnen geschlagen, gingen sie weiter über Tok nach Soborsin, welche beide Güther dem Herrn Vicegespan v. Foray gehörig, verbrennten beide Kastells nebst allen herrschaftlichen Wirthshäusern, und da sie niemanden von der Herrschaft zuhause fanden, so gingen sie aus voller Wuth in die katholische Kirchen, machten die Gruften auf, nahmen die Tochter des Herrn v. Foray, welche in Brauthumständen gestorben, aus den Sarg heraus, schnitten ihr den kleinen [!] Finger, auf welchem sie einen brillantenen Ring hatte, ab und ließen sie so entblößter in der scandalösesten Laage in der Kirchen liegen. Darauf zerschlugen sie die Altäre, nahmen aus denen Tabernacels die Monstranzen heraus, zerhauten sie in Stücke, tranken aus den Kelchs den herrschaftlichen Tokajer Wein mit Brandwein vermischt, die heiligsten Hostien zerstreuten sie nur so auf die Erden und verrichteten s.v. ihre Nothdurft darauf. So zwar schauet diese Kirchen aus, daß sie ehender einem Schweinstall als einem Gebäu Gottes ähnlich ist.

Von Soborsin aus gingen sie über Tott-Varad, Kaprucza, Konopp bis Odvos, verwüsteten ebenfalls, so wie in den andern Örthern alles, und ihr Vorhaben ware bis nach Maria Radna. Allein, da kam schon das Militair entgegen, auf welches sie alle wieder zurückliefen. Es sind aber doch schon über 200 von ihnen eingefangen und werden täglichen noch eingebracht.

Nachdeme ich nun zu Petris mit 1 Corporal und 18 Mann Infanterie, dann 1 Corporal und 12 Cavallerie von Modena an dieser äußersten Granitz von Siebenbürgen, wo die Cujons am ersten eingefallen, detachirter liege und alle diese Ruinen beaugenscheiniget, so unterfange mich selbes als eine sichere Nachricht Euer Excellence einzureichen.

Obwohlen nun in Hungarn alles wieder ruhig ist, so haben die Unruhen in Siebenbürgen noch kein Ende. Erst kürzlich wollten diese Bösewichter wieder in Deva einbrechen, allein es versammelten sich über 50 Edelleuthe, gingen über diese Räubers los und zerhauten ihrer gleich auf den Fleg [!] über 80 und die übrigen sprenckten [!] sie davon. Dieses ist mir durch meine Spions hinterbracht worden.

Dieser Bösewicht Hora bekommt aber doch immer Verstärkung aus der Wallachei und stehet mit seinen Gesindel hinter Brath [!] im Gebürg. Er ist jetzt föllig [!] mit Militair umgerungen. Da man ihn aber im Gebürg nicht ankreifen [!] kann, so will man ihn mit Hunger sich zu ergeben zwingen, und die allererst gefangene Baschen von ihm gestehen ein, daß Hora gern ein $\frac{1}{4}$ Frucht pro 2 fr. zahlen wollte, woraus zu schlußien, daß er jetzt viel Hunger leiden müsse und gezwungen seyn wird sich zu ergeben.

Dieses ist alles was mich unterfangen kann Euer Excellence sicher zu berichten. Sollte [sich] ins künftige, während meinen Daseyn, was wichtiges ereignen, so werde die hohe Gnade haben es Euer Excellence gantz unterthänigst zu berichten.

Signatum Petris, den 17. Decembris 1784

Gr (af) Bubna, Fähnrich m. ppa.

Traducere:

Descrierea faptelor ticăloase comise de supușii români

Un anume Salis, despre care încă nu se știe cine este, și-a permis să vină în Transilvania unde, trecând dintr-o localitate în alta, le-a vestit supușilor români, neam care este oricum predispus spre rebeliune, că ar fi fost trimis de Maiestatea Sa Împăratul să le aducă la cunoștință lor, românilor, să se adune laolaltă și să-i ucidă pe nobilii unguri, să le ardă și pustiiască toate bunurile și castelele. Pentru mai multă crezare, le-a arătat o foaie de pergament scrisă cu litere de aur, atrăgându-le [românilor] atenția, că pe această foaie s-ar afla ordinul împăratului, iar ei ar trebui să-i depună jurământul de credință și să păstreze tăcerea. Pentru a-și putea duce cu totul la îndeplinire activitatea, i-a împărțit pe români în trei cete, iar în fruntea fiecărei cete a pus ca șef un harambaș¹. Pentru ceata care urma să pătrundă aici l-a pus ca șef pe un anume Horea, care pare să fie foarte iscusit. Pe cât se pare, el [Salis] ar fi un ofițer dat afară din armată. Dar, deoarece încă nu a fost prins, nu se știe nimic sigur despre originea sa. După ce Horea a preluat comanda asupra acestor răufăcători, sus-amintitul Salis a dispărut cu totul și nu se știe unde se mai află.

Horea și-a început după cum urmează faptele sale ticăloase: i-a împărțit pe români în gloate, pe câțiva i-a făcut căpitani, iar aceștia au trebuit să-i depună jurământul de credință. Apoi acești răufăcători s-au îndreptat în ziua de 7 noiembrie, către seară, spre Petriș, prima localitate de graniță din Ungaria². Au devastat localitatea și au ars castelul frumos și toate clădirile gospodărești care îi aparțineau pretorului din comitatul Arad, von Salbeck³. Supușii români din localitate au dat și ei o mână de ajutor, deoarece li se spusese, că așa ar fi ordinul împăratului, iar în cazul în care nu ar coopera și nu s-ar alătura gloatei le vor fi incendiate și lor toate casele. Indiviziiăștia au dat crezare canaliilor și s-au alăturat acestor ucigași și incendiatori. De la Petriș [răsculații] au înaintat spre Ilteu, care îi aparține nobilului domn von Vajda, ajungând acolo pe la miezul nopții. Stăpânul casei nu se afla acolo, având de rezolvat unele treburi la Pesta, dar soția și fiica sa adultă, îndată ce au auzit zarva, au luat-o la fugă. Numai că unul dintre acești barbari, Voinea Grozav cu numele, acum deja arestat, s-a luat după ele, le-a rupt toate hainele de pe trup și i-a pus securea la cap doamnei von Vajda, amenințând că o va ucide pe loc dacă nu-i va da toți banii. După ce a dezbrăcat-o până la cămașă fără să găsească vreun ban asupra ei, a silit-o ca, împreună cu un copil pe care îl ținea strâns la piept, să meargă prin apa rece ca ghița, după care ea a reușit să se refugieze în pădure. Pe fiică, bruta a vrut să o violeze, dar spre marele ei noroc a reușit să-i scape din mâini acestui barbar. După ce aceste bestii au ars castelul și

au jefuit totul și după ce li s-au alăturat și supușii din Ilteu, ei au trecut prin Toc spre Săvârșin, ambele moșii aparținându-i domnului vicecomite von Forrai. Au incendiat ambele castele, precum și toate cârciumile domeniiale. Negăsind acasă niciun aparținător al stăpânilor domeniului, s-au îndreptat, cuprinși de furie, spre biserică. Acolo au deschis criptele, au scos-o din sicriu pe fiica domnului von Forrai, care fusese înmormântată în veșmânt de mireasă, i-au tăiat degetul mic pe care avea un inel cu briliante și au lăsat-o despuiată în cea mai jalnică situație, zăcând în biserică. După aceea au distrus altarele, au scos chivotele din tabernacole, le-au făcut bucăți, au băut din potire vinul domnesc de Tokai amestecat cu rachiu, au împrăștiat ostiile sfinte pe pământ și, scuzați-mi cuvintele, și-au făcut nevoile pe acestea. Drept urmare, biserica asta seamănă mai curând cu o cocină decât cu un lăcaș al Domnului.

De la Săvârșin, trecând prin Vărădia de Mureș, Căpruța și Conop până la Odvoș, au pustiit totul, la fel ca în celelalte localități, având de gând să ajungă până la Maria Radna, numai că armata le-a ieșit înainte, așa că s-au întors cu toții din drum. Au fost deja prinși peste 200 dintre ei, iar zilnic sunt aduși alții.

Aflându-mă detașat la Petriș cu un caporal și 18 infanteriști, de asemenea cu un caporal și 12 cavaleriști din regimentul Modena, la acest hotar îndepărtat al Transilvaniei, acolo unde aceste bestii au pătruns mai întâi, și văzând cu proprii mei ochi toate aceste ruine, îndrăznesc să îi înfățișez Excelenței Voastre toate acestea drept știri sigure.

Deși în Ungaria totul este iarăși calm, totuși tulburările din Transilvania n-au luat încă sfârșit. De curând acești răufăcători au vrut să atace Deva din nou, dar s-au adunat peste 50 de nobili, care au pornit asupra acestor tâlhari, masacrând pe loc peste 80 dintre ei, iar pe ceilalți dintre ei i-au respins.

Horea, acest răufăcător, primește încă fără încetare întăriri din Țara Românească și se află cu gloata lui în munții de dincolo de Brad. Acum este complet înconjurat de armată, dar, deoarece nu poate fi atacat în munți, se urmărește să se obțină predarea lui prin înfometare. Căpeteniile lui prinse mai demult mărturisesc că Horea ar plăti bucuros doi florini pentru o ferdelă⁴ de grâu, ceea ce dovedește că suferă de foame cumplită și că va fi nevoit să se predea.

Asta e tot ceea ce mă pot încumeta să-i relatez Excelenței Voastre drept lucruri certe. Dacă în cursul șederii mele viitoare aici s-ar produce vreun lucru important, voi avea plăcerea deosebită să-l raportez preasupus Excelenței Voastre.

Semnat Petriș, la 17 decembrie 1784

conte Bubna, stegar m. ppa.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, P. 396: *Károlyi család levéltára*, Acta publica, 14. tétel, f. 346 r-v; original.

¹ Din turcescul *harumbași*, cu înțelesul de căpitan de lotri.

² Este vorba de hotarul între Marele Principat al Transilvaniei și comitatul Arad, care făcea parte din regatul Ungariei.

³ În text cu forma coruptă *Salpen*.

⁴ Măsură de capacitate pentru grâne, cuprinzând circa 20 de litri.

1784 decembrie 18, Caransebeș

Excelsum Regium Locumtenentiale Hungaricum Consilium!

Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis gratiosissimum die 2-a mensis et anni praesentium sub numero 27.750 ad me expeditum intimatum die 13-a aequae praesentis Lugosini, ubi excellentissimi domini commissarii regii comitis ab Jankovics, sub praesenti in vicino nobis Transylvaniae principatu turbulento rerum statu, ulteriores gratiosos ordines exspectando, ita in vicinis etiam possessionibus populum ad constantem pacem, intemeratam fidem et omnigenum obsequium, convocatos presbyteros ad exactum suae hac in parte pastoralis obligationis implementum iterum atque iterum efficacissime hortatus sum, humillime percipiens, instantaneae ad omnes protopresbyteratus repetitum strictissimos expedivi ordines, in his vero districtibus sacerdotibus ad me convocatis in persona gravissima sub animadversione iniunxi, ne clementissimam Maiestatis Sacratissimae circa conscriptionem animarum intentionem, publica commoda et bonum in regno ordinem pro scopo habentem, sinistre interpretari atque eiusmodi aliorum interpretatione plebi ad perniciosos motus et inquietudinem vel minimam ansam praebere attentent, quin immo spirituali suae curae concreditos ad perennem pacem debitamque obedientiam dictim et efficaciter hortari, totis adlaboret viribus.

Altis gratiis humillime devotus, summa cum reverentia persevero Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis

*humillimus servus
Vicentie Popovics m. p.*

Karansebesini, die 18-a Decembris 1784

Pe verso: 29.377. Percepit 27. Decembris 1784. Vicentii Popovich, orientalis graeci ritus ecclesiae episcopi Verscheczienensis, erga gratiosissimum Excelsi Regii Locumtenentialis Consilii de dato 2-ae mensis Decembris anni 1784 numero 27.750 humillimum responsum, se actutum et repetitum clero strictissimos extradidisse ordines, ne sinistris interpretationibus benignae regiae generalem conscriptionem concernentis ordinationibus populo ad perniciosam inquietudinem ansam dare attentent, quin immo populum in pace et omnimoda obedientia conservare omni studio satagant. Pro notitia. Ex Consilio, 28-a Decembris 1784, secretarius Metzner m. p.

Traducere:

Onorat Consiliu Regal Locumtenențial Ungar!

După ce am primit cu tot respectul nota preonorată a stimatului Consiliu Locumtenențial Regal din ziua de 2 ale lunii și anului prezent sub nr. 27.750, care

mi-a parvenit în ziua de 13 prezent la Lugoj, unde așteptam viitoarele milostive dispoziții ale preainaltului domn comisar regal conte de Jankovics, aflat în prezent în principatul învecinat al Transilvaniei în urma situației tulburi, am îndemnat poporul din localitățile vecine la statornică pace, la credință curată și la ascultare în orice chip, iar pe preoții pe care i-am chemat acolo i-am îndemnat iarăși și iarăși, cât se poate de stăruitor, să-și îndeplinească în părțile lor cât se poate de bine îndatorirea de păstori, am trimis pe loc și din nou tuturor protopopiatelor cele mai stricte ordine și le-am poruncit preoților din aceste districte chemați la mine, ca, sub cea mai grea pedeapsă, să nu tâlcuiască greșit proiectul preaindurător al Maiestății Preasacre cu privire la conscrierea sufletelor, care are drept scop binele public și buna rânduială din țară, iar în acest fel, printr-o interpretare greșită, să nu cuteze a-i oferi poporului cel mai mic îndemn la vreo mișcare dăunătoare sau la tulburare, ci cu atât mai mult să lucreze din toate puterile, cu vorba și în mod stăruitor, pentru a-i îndemna pe cei încredințați grijii lor sufletești spre pace veșnică și datorată ascultare.

Devotat preasupus înaltei milostiviri, rămân cu toată considerațiunea al onoratului Consiliu Locumtenențial Regal

*preasupus slujitor,
Vichentie Popovici m. p.*

La Caransebeș, în ziua de 18 decembrie 1784

Pe verso: 29.377. Primită la 27 decembrie 1784. Răspunsul preasupus al lui Vichentie Popovici, episcopul de Vârșeț al bisericii de rit greco-oriental cu privire la preamlostivul ordin al onoratului Consiliu Locumtenențial Regal din data de 2 ale lunii decembrie 1784 nr. 27.750, că a dat de îndată și în mod repetat cele mai stricte ordine, ca nu cumva prin interpretări greșite a binevoitorului ordin regal privind conscripția generală să se dea poporului îndemn rău, ci cu atât mai mult să se străduiască din toate puterile să păstreze poporul în pace și în deplină ascultare. Spre știință. Din Consiliu, la 28 decembrie 1784, *Metzner, secretar m. p.*

Magyar Országos Levéltár Budapest, Helytartótanácsi levéltár, C. 44: Departamentum politicum comitatum, 1784, 290 sz., 151 cs., f. 162; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 103, p. 125.

36.

1784 decembrie 20, Timișoara

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum Aulicum!

Benignum gratiosum intimatum de dato 17-ae Novembris anni expirandis in merito exorti tumultus in Magno Principatu Transylvaniae emanatum gratioseque iniungens, ut subiectum mihi clerum eo inviém quatenus omnes suos conatus

intendant, ne gliscens malum incrementum capiat, verum supprimatur ac populus ad pacem tranquillitatemque disponatur, praeve capacitates de tumultuantium temeritate et insania caveatque ne falsis pollicitationibus sollicitationibusque serio iisdem iniunctum est, ut de possessione in possessionem populum adeant, ad pacem, tranquillitatem, debitam fidelitatem exhortentur, nec quidquam praetermittant, ne ultra malum vires suas exserat, prout etiam Deo adiutore hucdum fideliter iussa exequente clero meo, pax et tranquillitas regnat, nec ullus hucdum motus quodpiam vestigium apparuit.

Ego interim non cesso identidem commonere ac clerum meum exstimulari, ut vigiles sunt ac in omnem populi sibi subiecti motum intenti, ne repente quod malum emergat ac eatenus relationes mihi praestari de casu in casum districtim demandavi.

Quaedum in vicem demissae relationis me et repraesentarem altis gratiis et protectioni devotus profundo cultu venerabundus maneo Excelsi Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici Aulici

*humillimus obsequientissimus servus,
Sophronius Cyrillovics m. p.*

Temesvarini, die 20-a Decembris 1784

Pe verso: 29.378. Percepit 27. Decembris 1784. Sophronius Cyrillovics, graeci non-uniti ritus episcopus Temesvariensis et administrator dioecesis Budensis, demisse refert, in negotio tumultus in Transylvania exorti clerum suum eo inviasse, ut omnem operam adhibeant, ne populus seducatur, prout hucdum nullus casus evenit, una sibi eatenus relationem praestari imposuisse repraesentat. Pro notitia. Ex Consilio, 28. Decembria 1784, secretarius Metzner m. p.

Traducere:

Onorat Consiliu Aulic Locumtenențial Regal Ungar!

Potrivit cu milostiva notă din data de 17 noiembrie a anului pe cale să se încheie, referitoare la răscoala izbucnită în Marele Principat al Transilvaniei, mi s-a ordonat cu milostivire să-i cer clerului aflat sub ascultarea mea, să depună toată străduința ca nu cumva răul în creștere să sporească, ci să fie înlăturat iar poporul avertizat mai înainte despre îndrăzneala și necugetarea răsculaților să fie îndemnat spre pace și liniște și să se ferească de false promisiuni și instigări, așa că i-am poruncit [clerului] cu strășnicie să se ducă din localitate în localitate printre oameni, să-i îndemne la pace și liniște și la datorata credință, să nu-l scape pe vreunul din ochi, ca nu cumva răul să bântuiască pe mai departe, astfel că, ducându-se la îndeplinire cu ajutorul lui Dumnezeu cele poruncite până acum clerului meu, acolo domnesc pacea și liniștea, iar până în prezent nu s-a manifestat nicio urmă de răscoală.

Între timp eu nu încetez să îndemn și să îmboldesc mereu clerul din subordinea mea să fie vigilant și să afle de orice mișcare a poporenilor încredințați lui, ca nu cumva răul să izbucnească pe neașteptate, ba mai mult, i-am cerut ca, de la caz la caz, fiecare protopopiat să-mi trimită un raport.

Cu aceasta închei supusul meu raport și mă recomand înaltei milostiviri și protecții, rămânând devotat, cu profundă considerațiune, al onoratului Consiliu Aulic Locumtenențial Regal Ungar

*preasupus și preaascultător slujitor,
Sofronie Chirilovici m. p.*

Timișoara, în ziua de 20 decembrie 1784

Pe verso: 29.378. Primită la 27 decembrie 1784. Sofronie Chirilovici, episcopul Timișoarei de rit greco-neunit și administrator al eparhiei Budei, raportează cu supunere că, în legătură cu răscoala izbucnită în Transilvania, i-a poruncit clerului său să depună toată strădania, ca nu cumva poporul să fie amăgit, așa că până acum nu s-a produs niciun asemenea caz, și a cerut ca până atunci să-i trimită rapoarte. Spre știință. Din Consiliu, 28 decembrie 1784, Metzner, secretar m. p.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 44: *Departamentum politicum comitatum*, 1784, 290 sz., 151 cs., f. 260–261; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 115, p. 136–137.

37.

1784 decembrie 20, Buda

28.733 Inclytae universitati comitatus Temessiensis

Inclyta universitas!

Quandoquidem militia in comitatibus Bihariensi et Aradiensi stativa tenens ex altissima ordinatione regia cum generalibus campi vigiliarum praefectis à Koppenczollern et barone Sturm pro suppressenda seditione in Principatum Transylvaniae proficisci debeat, Suaque Maiestas Sacratissima quod militia haec omnibus necessariis provisiva sit clementissime velit, ut panis, in quantum fieri potest, in equis avena, medio praeiuncturarum militiae huic in Transylvaniam pro relevando ibidem defectu administretur, siquidem magna huius regionis parte per tumultuantes devastata, ibidem militiae de necessariis provisionibus prospici haud posse praevideretur, hinc Consilium hoc Locumtenentiale Regium inclytae huic universitati praesentibus iniungendum duxit, ut praefata militia tam de necessariis vitae mediis, quam etiam praeiuncturis pro ratione emersurae necessitatis omnem debitam provisionem sibi peculiari curae ducat.

Datum ex Consilio Regio Locumtenentiale Hungarico, Budae, 20-a Decembris anno 1784 celebrato.

Ad officia paratissimi,

comes Christophorus Niczky ppr.

De altă mână: Lecta et publicata sub generali congregatione die 14-a Februarii 1785 Temesvarivi celebrata.

28.733 Onoratei universităţii a comitatului Timiş!

Onorată universitate!

Deoarece trupele care se află staţionate în comitatele Bihor şi Arad urmează să pornească din preaînalt ordin spre Principatul transilvaniei sub comanda generalilor-maiori von Koppenzoller şi baron von Sturm pentru a înăbuşi răscoala transilvăneană, Maiestatea Sa Preasacră vrea preaindurător ca aceste trupe să fie aprovizionate cu tot ceea ce le este necesar, anume să li se trimită pâine câtă va fi cu putinţă şi ovăs pentru caii de tracţiune ai acestor trupe trimise în Transilvania, pentru a suplini astfel lipsurile de acolo, deoarece mare parte din acea regiune fiind pustiiată de răsculaţi, trupele nu vor putea fi prevăzute acolo cu proviziile necesare, aşa că prin prezenta Consiliul Locumtenenţial Regal a decis să ordone acestei universităţi [a comitatului Timiş] să se îngrijească în mod cu totul deosebit ca trupele amintite mai sus să fie aprovizionate pe deplin atât cu alimentele necesare cât şi cu furajul pentru caii de tracţiune, aşa după cum o vor cere nevoile.

Data în Consiliul Locumtenenţial Regal Ungar ţinut la Buda, la 20 decembrie 1784.

Gata mereu a servi,

contele Cristofor Niczki pr.

De altă mână: Citită şi făcută public în congregaţia generală ţinută la Timişoara, la 14 februarie 1785.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Generalna kongregacija, broj 10; original.

Ediţie: Slavko Gavrilović, *op. cit.*, p. 373.

38.

1784 decembrie 23, Bečeş

Nagyméltóságú groff, kegyelmes uram!

Excellentziádhoz vonzó mindenkori alázatos mély tisztelem emlékeztett kötelességemről, hogy jelen lévő Új-Esztendő napján buzgó szivel megjelenyek 's egyszersmind kívánnyam hogy az Fölséges Úr Isten mind ezt, mind más sokszámú akori minden kigondolható jókban 's szerencsékben édes hazánkknak oltalmára 's javainak előlmozdítására Excellentziádnak boldogúl elérni 's eltölteni engedgye.

Temesvárrúl már az ágyukot viszik Erdélyben az Oláhok ellen. Innend bizonyos hogy a csendesség mellyről Excellentziádot utobbi levelémben tudósítottam csak szines és nem valóságos.

A melly rendeléseket az Oláhoknak nyughatatlanságára nézve tettünk, nemes Arad vármegyével közölttük. Erre minemü választ vettünk azon nemes vármegyétül az ide rekesztett levelének mássábúl méltóztatik Excellentziád kegyessen megérteni.

Valóban keserves panaszszai szaporíthatják sok okokból származot mostoha szerencsénknak boldogtalanságát, ha kivált azon környüállásokat mellyeket tudunkra adnak megtekéntyük.

Erdélyben a fegyver viselő nép jelenlétében estek a pusztítások, gyilokosságok. Arad vármegyében nem volt katona ezeknek akadályoztatására. Az vármegyének (a mint írja) tilalmaztatik hogy a zenebonáskodó Oláhokat kiirtsa. Én magam is vettem ide rekesztett Fölséges Consiliumnak parancsolattját, hogy mivel a veszedelem még vármegyénket nem érte, azon rendelésektül mellyekett tettünk praescindállunk. Várjuk tehát, hogy elébb házainkat, jószáginkat égessek 's pusztítsák, feleségeinket, gyermekeinket vagy elragadgyák, vagy megölyyék és a midőn ezek történni találkoznak, gondolkodgyunk a védelmezésrül. Micsoda dolgok ezek, mit huzhatnak magok után? Könnyü meggondolni. Már a katonaság mind Szeged várossábül, mind Csongrádrül, mind Szentésrül elment Arad felé. Vagyon még két század Vásárhelyen, de ezekben alig leszen százhusz fegyverviselő ember. Mit teszen ily kevés nép? Nem szóllok az Erdélyi 's Arad vármegyeyi Oláhokrül, de csak szomszéd Csanád vármegyeyi Oláhok támadgyanak fel, ezeknek sem állhatnák ellent. Ne adgya az Isten hogy Erdélyben 's Arad vármegyében nagyobb erőt vegyen a zendülés, de ha ugyan csak megtörténnik, mi nekik vármegyénkben által rugazkodni ött óra alat Vásárhelyi határában lesznek.

Mind ezekre nézve, tehát irok a nemes vármegyének, hogy továbbra is kérje a Fölséges Consiliumot hogy tett rendeléseink jóváhagyattassanak el vagy elégedendő reguláris katonaság helyheztessek megyénkben vagy engedtessek meg hogy védelmezéssünkre fegyvert foglassunk, legalább ha az üdö ugy hozza magával hogy a veszedelmet el nem kerülhettyük, készen talállyon bennünket. Mert én valóban nem tudok más modot oltalmunkra, azt talán csak nem kívánnya tölünk sem Fölséges Úrunk, sem a Fölséges Consilium hogy életünknek, javainknak, feleségeinknek 's gyermekeinknek védelmezésérül ily nyilván való veszedelemben ne gondokodgyunk.

Ha mi tanácsal Excellentziád e dologban segíteni méltóztatik, különös kegyességül fogom venni, ki is többiben grátiájában s hathatos oltalmában alázatosan ajánlott, mély tisztelettel maradok Excellentziádnak alázatos szolgája,

Kárász István m. ppr.

Ó-Becse, 23-ik Decemberben 1784

Pe verso: Praes (entata) 8-va Januarii 1785

Traducere:

Mult stimate conte, milostive domn!

Profunda stimă, dintotdeauna preasupusă, pentru Excelența Voastră mi-a adus în minte datoria ca, în prag de An Nou, să mă manifest cu inima plină de râvnă și să doresc în același timp ca Dumnezeu cel Atotputernic să binevoiască a o fericii și dăruii pe Excelența Voastră atât cu unele cât și cu altele din numeroasele bunătăți și lucruri fericite, așa cum pot fi doar închipuite, întru apărarea patriei noastre scumpe și propășirea drepturilor noastre.

De la Timișoara tunurile au pornit deja spre Transilvania împotriva românilor. Din asta rezultă însă cu certitudine faptul, că liniștea, de care i-am vorbit Excelenței Voastre în ultima mea scrisoare, este doar un vis și nicidecum o realitate.

Măsurile pe care le-am luat [în comitatul Csongrád] din cauza răscoalei românilor au fost aduse la cunoștința nobilului comitat Arad. Excelența Voastră va binevoi să afle din copia anexată răspunsul pe care l-am primit de la acel nobil comitat. Plângerile lui amarnice ar putea spori cu adevărat din mai multe motive, care își au originea tocmai în soarta noastră vitregă și în nefericirea ei, mai ales dacă luăm în seamă situația pe care ne-o aduce la cunoștință.

În Transilvania pustiiurile și omorurile au avut loc în prezența unor purtători de arme. În comitatul Arad n-au fost soldați pentru a împiedica acestea. Comitatului i s-a interzis (așa cum scrie acesta) să-i stărpească pe românii răsculați. Chiar și eu am primit ordinul, pe care îl anexez prezentei, al Înalțului Consiliu [Locumtenențial Ungar] ca, atâta vreme cât primejdia încă nu amenință comitatul nostru, să renunțăm la măsurile pe care le-am luat. Așteptăm, prin urmare, ca mai întâi să ne ardă și pustiască moșiile și casele, să ne răpească sau ucidă soțiile și copiii, iar după ce acestea se vor fi întâmplat, abia atunci să ne gândim la apărare. Ce treabă-i asta, ce urmări poate să aibă? Este lesne de închipuit. Soldații au plecat deja spre Arad atât din orașul Szeged cât și din Csongrád și Szentes. La Hodmezővásárhely se mai află două sute de soldați, dar printre ei abia dacă 120 au arme. Ce pot face așa de puțini oameni? Iar acum nu mă refer la românii din Transilvania și din comitatul Arad, ci mă gândesc doar ce se va întâmpla dacă se răscoală cumva românii din comitatul învecinat al Cenadului. Nici acestora acei soldați nu li s-ar putea împotrivi. Să nu dea Dumnezeu ca răscoala să devină mai puternică în Transilvania și în comitatul Arad. Dacă se va întâmpla asta și răsculații se vor năpusti asupra comitatului nostru, în cinci ore vom fi la hotarul de la Hodmezővásárhely.

Având în vedere toate acestea, îi scriu deci nobilului comitat [Csongrád] să-i ceară în continuare Înalțului Consiliu [Locumtenențial Ungar] să aprobe măsurile care au fost luate ori să trimită suficiente trupe regulate în comitatul nostru sau să ne îngăduie să luăm armele pentru a ne apăra, astfel că, dacă timpul nu ne-ar permite să evităm pericolul, atunci măcar să ne găsească pregătiți. Eu nu știu cu adevărat un alt mod de a ne proteja, deoarece nu mi vine să cred că Înalțul nostru Domn și nici Înalțul Consiliu [Locumtenențial Ungar] ar dori să nu ne gândim la apărarea vieților, drepturilor, soțiilor și copiilor noștri într-o primejdie atât de evidentă.

Dacă Excelența Voastră va binevoi să ne ajute cu sfatul în această problemă, voi primi totul cu îndurare, cel care mă recomand în toate celelalte cu supunere milostiviei și puternicei protecții ale Excelenței Voastre, rămânând cu profundă stimă al Excelenței Voastre supus servitor

Kárász István m. ppr.

Bečej, la 23 decembrie 1784

Pe verso: Prezentată la 8 ianuarie 1785.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, P. 396: *Károlyi család levéltára*, Acta publica, 14. tétel, f. 377 r-v; original.

1784 decembrie 30, Viena

Allerunterthänigste Nota

Die in der Anlage beygebogene durch die Königliche Hungarische Statthalterey einbegleitete Berichte enthalten zwey Gegenstände:

Erstens, die untern 8-ten December durch die aus dem Bannat nach Siebenbürgen heimlich abgeschickte Kundschaften von den noch immer fürdauerenden daselbstigen Unruhen eingezogenen Nachrichten.

Zweytens, die in den drey rentämtlichen Bezirken des Köverescher, Lugoscher und Moravizer Rentamts vollstreckte Räubereyen, welche mit Ermordung einiger Cameral-Unterthanen, tödlicher Verwundung der Cameral-Beamten und Entwendung der eingesammelten Cameral- und Contributions-Gelder für sich gegangen sind.

All dieses wird mit der gehorsamsten Frage einbegleiet, ob der Lippaer und Guttenbrunner Gemeinde nicht nach Anhandlassung des Temescher Comitats aus dem Arsenal von Temeswar Feuegewehr zu verabfolgen wären, um sich auf den Fall eines Einbruchs den aufrührischen Unterthanen in Gegenwehr setzen zu können.

Votum: Überhaupt ist der Antrag die Unterthanen mit Feuegewehr zu versehen den angenommenen Maßnehmungen ganz entgegen und wäre demnach, da die Zeit her erfolgten Veranstaltungen das Temescher Bannat von einen Einfall aus Siebenbürgen sicher zu stellen scheinen, die vorgeschlagene Austheilung desselben nicht zu gestatten. Dagegen scheinen die wieder ausbrechende Räubereyen, welche nicht nur alleine der Sicherheit jedes wohlhabenden Unterthans drohen, sondern hauptsächlich auf die Cameral-Beamten und die Dorfrichter, die mit Einhebung des Contributionalis beschäftigt sind, abzielen, alle Aufmerksamkeit verdienen. Wenn daher bey den dermaligen Umständen nicht mehr Militair in dasige Gegenden verlegt werden könnte, welches zwar das sicherste Mittel wäre, so würde nichts anderes, da die von Euer Majestät zur Ausrottung der Räubereyen begenehmigte Anstalten nicht in diesem Zeitpunkte in Vollmaße gleich vollführet werden können, erübrigen, als daß den Cameral-Ämtern zu ihrer und zur Bedeckung der auf Gefälls-Sammlung ausgehenden Beamten einige bewaffnete Trabanten aufzunehmen bewilliget, den daruntigen Comitaten aber gleichfalls eine angemessene Anzahl Trabanten auf eine Zeit bewilliget und mit Zuhilfenahme der Gemeinden die Verfolgung dieser Räuber und Bösewichter veranstaltet, zugleich aber auch neuerdings die Veranstaltungen wegen Vertheilung der Nachtwachten und die Beobachtung der übrigen Vorsichten nachdrücklichst sämtlichen Orts-Gemeinden durch die in dem Temescher Bezirk gelegenen Comitaten eingebunden werden sollen.

Wien, den 30-ten December 1784

Esterhazy

Diese Anzeige dienet abermal zur unangenehmen Nachricht. Der Antrag, die Unterthanen mit Feuegewehren zu versehen, kann allerdings nicht statthaben. Da aber meistens die Räubereyen im Banat von den Einwohnern des Landes selbst

verübet werden, so ist besonders darauf der Bedacht zu nehmen, daß in jedem Dorfe die nichtswürdigen Leute bekannt, die Häuser zum öftern überfallen, die vorfindigen Gewehre abgenommen, Wächter in den Dörfern ausgestellt, des Nachts keine verdächtige Leute aus dem Dorfe gelassen und jene die es unternehmen scharf gestraft werden. Auch sind zu größerer Vorsicht die sonst üblichen Streifereyen auf die Räuber-Banden nicht zu unterlassen. Übrigens ist die Sicherheit der Aerarial-Gelder ein Gegenstand der die Kanzley betrifft. Sollte hierzu die Administration einiges Militare nöthig haben, so ist solches von den dortigen zwey Gräniz-Regimentern herzunehmen, wovon die Mannschaft gegen eine von dem Camerali zu verabreichende Löhnung besser Dienste leisten würde als die angetragene Trabanten.

Joseph

Traducere:

Notă preasupusă

Rapoartele înaintate în anexă de Consiliul Locumtenențial Ungar se referă la două probleme:

Întâi: Știrile aduse la 8 decembrie de iscoadele trimise în taină din Banat în Transilvania cu privire la tulburările care acolo sunt încă în desfășurare.

În al doilea rând: Actele de tâlhărie comise în cele trei circumscripții ale Percepției, la Chevereșul Mare, la Lugoj și la Ocna de Fier, care s-au soldat cu uciderea mai multor supuși camerali, cu rănirea foarte gravă a unor funcționari camerali și furtul banilor camerali și a celor din dări care se păstrau acolo.

Toate acestea sunt aduse la cunoștință cu întrebarea preasupusă dacă, dând curs propunerii comitatului Timiș, comunelor Lipova și Guttenbrunn [în prezent Zăbrani – C.F.] nu ar trebui cumva să li se dea din arsenalul de la Timișoara arme de foc pentru a se putea apăra în cazul vreunei pătrunderi a supușilor răsculați.

Opinie: Propunerea ca supușii să fie dotați cu arme de foc este cu totul contrară măsurilor dispuse și de aceea nu se poate accepta distribuirea, mai ales că măsurile luate între timp par să pună la adăpost Banatul Timișoarei de o pătrundere din Transilvania. În schimb tâlhăriile se manifestă din nou, amenințând nu numai siguranța oricărui supus avut, ci vizându-i mai ales pe funcționarii camerali și pe juzii sătești angrenați la strângerea dărilor, așa că merită toată atenția. Astfel, dacă în împrejurările de acum în acele părți nu pot fi dislocați mai mulți soldați – ceea ce ar fi de altfel soluția cea mai potrivită –, deoarece în momentul de față nu ar putea fi aplicate de îndată și pe deplin măsurile aprobate de Maiestatea Voastră în vederea stărpirii actelor de tâlhărie, nu mai rămâne decât ca oficiilor camerale să li se aprobe câțiva dorobanți înarmați pentru protecția lor și a funcționarilor care strâng dările. De asemenea, comitatelor din acele părți trebuie să li se aprobe pe un anumit timp un număr bine stabilit de dorobanți, iar cu ajutorul comunelor să fie organizată urmărirea acestor tâlhari și răufăcători. În același timp, comitatele aflate în districtul Timișoarei vor trebui să le ceară din nou, cât se poate de serios, tuturor comunităților locale să aplice măsurile legate de efectuarea patruleșilor de noapte și respectarea celorlalte măsuri de prevenire.

Această informare îmi servește din nou drept știre prea puțin plăcută. Propunerea de a-i înzestra pe supuși cu arme de foc nu poate fi aprobată defel. Dar, deoarece tâlhăriile sunt comise în Banat mai cu seamă de locuitorii țării, trebuie vegheat cu mare grijă, ca în fiecare sat să fie cunoscuți oamenii netrebnici, casele unora ca aceștia să fie cercetate inopinat de mai multe ori, armele găsite să fie confiscate, în sate să fie puse străji, la ceas de noapte să nu se permită ieșirea din sat a niciunei persoane suspecte, iar cei care ar încerca asta să fie pedepsiți cu severitate. De asemenea, pentru mai multă precauție nu vor fi întrerupte nici puterile, altfel obișnuite, împotriva bandelor de tâlhari. De altfel, siguranța banilor care aparțin Fiscului este o problemă care privește Cancelaria [Aulică Ungaro-Transilvăneană]. Dacă administrația ar avea în acest scop nevoie de mai mulți militari, aceștia vor fi luați din cele două regimente de graniță de acolo [din Banat], mai ales că, în schimbul unui salariu plătit de Administrația Camerală, acei soldați ar aduce servicii mai bune decât dorobanții propuși.

Iosif

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. rote Nr. 2195, nr. 948 ex 1785, f. 719–720; copie.

40.

1784 decembrie 31, Oravița

Hochlöbliche Hof-Kammer in Münz- und Bergwesen!

Die sehr üblen Folgen, welche aus einem in grausame Bosheiten ausgearteten Mißvergnügen der Siebenbürger wallachischen Unterthanen entstanden sind, bringen diese k.k. Berg-Direction dahin, auch hierlands all nur mögliche Vorsicht in den Bergwerken fürzukehren. maßen das nehmliche zu schlechten Unternehmungen allerdings dreiste Nationalvolk im Bannate vorhanden ist, welches durch Zusammrottung der Räuberbanden schon mehrere Jahre viele, ja immer ärgere Boßheiten äußert und aus der Siebenbürger Rebellion ein noch ruchloseres Beyspiel entnommen haben mag. Damit nun bey sich allenfahls ereignenden Beunruhigungen der Bergwerke der größte Theil der Bergleute und der Eisenwerks-Manipulanten zur Gegenwehr gebraucht werden könnte, so bedarfet man noch für Oraviza 120, für Dognazka 80, für Saska 60, für Moldova 60, für Bogschan 60, für Reschiza 60, zusammen 440 Stück Musquetten samt Pajonetten und Patrontaschen, um mit dem neueren Gewehre die zu strapazierlichem Diensten tauglichere junge Bergmannschafft, mit den alten Gewehren hingegen das abgediente Personale versehen und solches – da es zu keinen Nachtstreifen gebraucht werden kann – wenigstens zu Ortwachen verwenden zu können, welches ansonst aus Mangl des Gewehrs zu dienen nicht vermögend wäre.

Diesemnach beschiehet das Anersuchen, womit vorbemelte Quantitaet Gewehr samt Pajonetten aus dem Temeswarer Zeughaus, die Patronentaschen samt Schildern nebst den Pajonets-Kuppeln aus dem Alt-Ofner Mondurs-Depot, beym Hochlöblichen Hofkriegsrathe erwirkt werden wollen. Worzu noch die Bitte beygerücket wird, für das Stück Gewehr lieber 1 bis 2 fl. mehr anzubiethen, als uralte Gewehre den hierendigen Bergwerken aufbürden zu lassen, welche zwar brauchbar zusammgeflicket, keineswegs aber dauerhaft gemacht ist [!], sondern als durch viele Jahre abgenützt, theils von langen her eroberten Stätten [!], Reparationen unterliegen würden, welche sich bewärtermaßen [!] in einigen Jahren so hoch belaufen dürften, als das Gewehr selbst von neuen zu stehen gekommen ist.

Man zweifelt demnach gar nicht, daß eine hohe Hofstelle zu Bewaffung der Bannatischen jungen Bergmannschafft ein vollkommen gut und dauerhaftes Gewehr auf viele Jahr zum höchst dürftigen Gebrauch aus angeführten Gründen lieber theurer als so wohlfeill, dagegen minder nützlich, anzuschaffen bewilligen werde, maßen dem hohen Aerario durch dessen Beyschaffung keine Geldauslage verursacht würde, weillen in den Zeughäusern ohnehin eine Menge vorrätthiges Gewehr vorhanden ist, wovon man die wenigen Stücke aus einer, und zwar der Montanistischen zur Militarisch eben aerarialischen Cassae zahlen, folgbar so viel als von einer in die andere Hand das aerarialische Geld legen würde.

Oraviza, den 31-n December 1784

P r a e s e n t e s: Herr Bergrath Falck
 Herr Assessor v. Lhotka
 Herr Assessor v. Brinken
 Herr Assessor Barth

Carl Jos (eph) Falk m. pria.

Pe verso: Hochlöbliche Hof-Kammer in Münz- und Bergweesen. Bericht der Bannatischen Berg-Direction de dato 31-n December 1784, womit zu Bewaffung des Bannatischen Bergwerks-Personals 440 Stück Musqueten samt Zugehör bewilliget, auf ein Stück Gewehr lieber 1 bis 2 fl. mehr geleet und solches desto besser, folglich dauerhafter, angeschaffet werden wolle. Retèrente et concipiente assessore v. *Lhotka*.
Praesentirt den 28-ten Januar 1785.

Traducere:

Mult stimată Cameră Alică pentru Monetării și Minerit!

Urmările foarte grave rezultate din revolta, care a degenerat în atrocități cumplite, a supușilor români din Transilvania determină această Direcție Minieră [Bănățeană] cezaro-crăiască să ia și la minele de aici toate măsurile posibile de precauție, deoarece și în Banat se află popor de același neam [cu răsculații transilvăneni], gata să cuteze la acțiuni păgubitoare. Mai mult, adunat în bande de lotri, poporul de aici a comis de mai mulți ani încoace fapte rele tot mai grave, iar

de la rebeliunea din Transilvania va fi luat, poate, o pildă și mai ticăloasă. Deoarece în situația unor tulburări care s-ar putea produce la minele de aici, pentru ca partea cea mai mare a minerilor și lucrătorilor de la mine și topitoriile de fier să poată fi folosită la apărare, sunt necesare 120 de muschete cu baionetă la Oravița, 80 la Dognecea, 60 la Sasca, 60 la Moldova, 60 la Bocșa, 60 la Reșița, cu totul 440 de muschete cu baionetă și cartușieră, asta pentru a-i înzestra cu puștile noi pe minerii mai tineri, mai potriviți pentru serviciile istovitoare, în vreme ce personalul mai vârstnic, care nu poate fi folosit la patrurile de noapte, să primească puștile vechi, pentru a putea fi folosit măcar la paza în localități. În lipsă de arme însă, tot acest personal nu are cum să servească.

Drept urmare, înaintăm solicitarea ca, prin intermediul preanonatului Consiliu Aulic de Război, să se obțină livrarea amintitei cantități de puști cu baionetă din arsenalul de la Timișoara, a cartușierelor cu apărătoare și a cuplelor baionetelor din depozitul de efecte de la Ó-Buda. La aceasta mai adăugăm rugămintea, de a oferi cu unul sau doi florini mai mult pentru o pușcă, asta pentru ca minelor de aici să nu le fie trimise puști străvechi, ce-i drept cârpite pentru a putea fi folosite dar nicidecum pentru a ține mult, fiind uzate de folosința de-a lungul anilor și provenind în parte din capturi vechi, așa că trebuie să fie mai mereu reparate, iar costul acestor reparații ar putea ajunge în câțiva ani la costul unei puști noi.

De aceea nici nu ne îndoim că, din motivele arătate, înaltul for aulic va aproba mai degrabă procurarea mai scumpă decât mai ieftină în schimb mai puțin economică a armamentului pentru tinerii mineri din Banat, care trebuie înzestrați cu o pușcă pe deplin bună și rezistentă, care să poată fi folosită vreme de mulți ani în situații de cea mai mare stringență, iar aceasta cu atât mai mult, cu cât prin procurarea acestor arme înaltul Fisc nu va trebui să cheltuiască bani, deoarece în arsenal există oricum un stoc de puști, iar numărul mic de arme va fi plătit de Casieria Minieră celei Militare, care aparține tot Fiscului, astfel că banii Fiscului vor trece doar dintr-o mână în cealaltă.

Oravița, la 31 decembrie 1784

P r e z e n ț i :

domnul consilier minier Falck

domnul asesor v. Lhotka

domnul asesor v. Brinken

domnul asesor Barth

Carl Joseph Falk m. pria.

Pe verso: Mult stimatei Camere Aulice pentru Monetării și Minerit. Raport al Direcției Miniere Bănățene din data de 31 decembrie 1784, prin care se cere aprobarea ca pentru cele 440 de muschete cu tot ceea ce ține de ele, care sunt necesare înarmării personalului minier din Banat, pentru o pușcă să fie plătit mai degrabă cu unul sau cu doi florini mai mult pentru a se putea procura puști mai bune și prin urmare mai durabile.
Prezentată la 28 ianuarie 1785.

Hofkammerarchiv Wien, Münz- und Bergwesen, Fasz. Rote Nr. 2195, nr. 1311 ex 1785, f. 729-731; original.

1784 decembrie 31 Buda

Comitatui Aradiensi, Temesiensi, Krassoviensi, Torontaliensi, Csanadiensi, Bekesiensi, Csongradiensi, Szatmariensi, Szabolcsensi, Bereghiensi, Ugocsiensi, Maramarossiensi.

Relatum est Consilio huic Locumtenentiale, primipilum tumultuantium Valachorum Hora nominatum cum socio uno Kloska Joan fuga sibi consuluisse, ne per passum Fekete-Tóoiensem iter per comitatum Bihariensem suscepisse. Quia vero metuendum est, ne is harum quoque partium incolas ac cumprimis Valachos ad nefarios tumultus audendos concitare adlaboret, hinc praetitulatae Dominationi Vestrae penes utriusque personalis descriptionis communicationem hisce serio committit Consilium Regium Locumtenentiale, ut profugo Hora eiusque socio non tantum in ipsis pontibus ac traectibus, verum etiam per anfractus silvarum ac montium abditasque licet vias sollicite invigilari et, si alicubi deprehensi fuerint, intercipi curet ac indilate idcirco relationem horsum praestet.

Una denuo eidem Dominationi Vestrae serio committit ac commendat Consilium hoc Regium Locumtenentiale, ut ad ipsos quoque comitatus huius incolas, cumprimis vero Valachos, vigiles oculos habere, omnes sollicite (ea tamen cum providentia ac cautione, ne aliqua in populo excitetur attentio) observare, verbo ad conservandam ultro quoque pacem ac tranquillitatem publicam intercipiendosque dictos binos profugos omni cura, sollicitudine adlaborare ac mutuam cum statu militari, sua via idcirco iam instructos, ac vicinis iurisdictionibus cointelligentiam foveret, super cunctis vero periodicam informationem horsum praestare non intermittat.

31. Decembris 1784

Végh m p.

31. Decembris statim expetatus, *comes Christophorus Nyiczky m. p.*

31. Decembris dictando. Eidem expeditus.

Pe verso: Descriptio personarum, Hungaricae et Germanicae.

Traducere:

Comitatelor Arad, Timiș, Caraș, Torontal, Cenad, Békés, Csongrád, Sătmar, Szabolcs, Bereg, Ugocsa, Maramureș.

Consiliului Locumtenențial Regal i s-a adus la cunoștință că principalul conducător al răsculaților români, Horea cu numele, împreună cu Cloșca Ioan, unul dintre ortacii săi, care au socotit cu cale să fugă, ar putea încerca să o ia prin trecătoarea Negreni spre comitatul Bihor. Deoarece este însă de temut, ca nu cumva acesta să-i stârnească pe locuitorii din acele părți, dar mai cu seamă pe români, să se ridice la o răscoală nelegiuită, Consiliul Locumtenențial Regal îi ordonă titulatei Voastre Domnii – pe lângă aducerea la cunoștință a descrierii

personale a celor doi – să-l supravegheze cu mare atenție pe acest fugar Horea și pe tovarășul său nu numai la poduri și drumuri, ci și prin ocolșurile pădurilor și munților și deopotrivă pe drumurile ascunse și, dacă vor fi prinși undeva, să ne trimită neîntârziat un raport cu privire la aceasta.

De asemenea, Domniei Voastre i se ordonă și recomandă din nou cu toată seriozitatea de către Consiliul Locumtenențial Ungar să-i supravegheze cu toată atenția pe locuitorii acestor comitate, dar mai cu seamă pe români, să țină sub observație orice instigare (dar cu precauție și grijă, pentru a nu stârni atenția populației), să vorbească despre păstrarea pe mai departe a păcii și liniștii publice, să acționeze cu toată grija pentru a-i prinde pe ziii doi fugari și să mențină cooperarea reciprocă atât cu armata, care a fost deja instruită pe căile ei, cât și cu jurisdicțiile învecinate și să nu omită a ne trimite informări periodice în legătură cu toate acestea.

31 decembrie 1784

Végh m. p.

Cerută de îndată, la 31 decembrie 1784, *conte Cristofor Niczky m. p.*

Dictată la 31 decembrie. Expediată în aceeași zi.

Pe verso: Descrierea persoanelor în ungurește și nemțește.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum publicum politicum*, 1785, 13 sz., 151 cs., f. 27–28; concept.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 132, p. 155–156.

42.

1785 ianuarie 6, Timișoara

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Personalem descriptionem tumultuantium Transylvanorum ductoris et primipili Hora eiusque socii Kloska Juon sub 31-a missa, ut primum mihi reddita erat, quatuor processualibus iudicibus nobilium ea cum instructione absque ulla dilatione transmissi, ut iidem iuxta fluvium Marusium, praecipue in traiectionibus duobus, his profugis malefactoribus medio hominum ad id peculiariter destinandorum et quorum fidei et dexteritati neve et secure semet concredere poterant invigilari curent, sed et praeterea cunctas molitores, quorum alioquin ab ipsa tumultus huius origine peculiaris cura habetur, à trajiciendis quibus eis hominibus sub gravi animadversione inhibeant, vigiles constituent, qui cunctas peregrinantes eorumque actiones rite observent et investigent, legitimationem personae cuiusvis exigant, suspectos autem detineant, nec prius dimittendos donec per proximum magistratualem circumstantialiter examinati et cogniti non fuerint, ne secus sub simulata aliqua specie quoquomodo per gremium comitatus huius iter suum continuantes faciliorem elabendi modum nasciscatur, in ipsis denique possessionibus ubivis providas faciant dispositiones, ne per territoria

propria, quorum praecipue extensiones maiores aut vero sylvis referto sunt, suspecti et extranei oberrare permittantur.

Et quia in eodem gratiose intimato suo Excelsum Consilium Regium significare mihi dignabatur, quod duo hi profugi iter suum per comitatum Bihariensem, signanter vero per passum Fekete-Tóiensem, susceperint, statim Vetro Aradinum ad dominum ordinarium vicecomitem Forray transivi, eidem dispositiones meos communicavi, ut idem ad limites praecipue antelati comitatus Bihariensis suas etiam dispositiones faciat et, si quid contra hos profugos detectum fuerit, mihi significet, ut iunctis viribus mutisque consiliis persecutionem statim instituere possimus, quemadmodum ideo, in conformitate transmissarum dispositionum, idem dominus vicecomes instantaneae ordinationes suas facere Excelso Consilio Regio effective submisisse.

His recte diebus rumores aliqui sparsi sunt, quod primipilus tumultuantium Hora in oppido Világos comitatu Aradiensi ingremiatae apud certum Valachum noctem exegerit et inde sequenti diluculo sex equis ad possessionem Kerek devectus extiterit. Ut ad genuinam rumoris huius notitiam deveniri possit, exmissi sunt iam magistratuales in facie loci investigationem peracturi, et quia ex fassione unius puellae iam evenisset, in antelato oppido de profugo Hora sermones intercessisset fieri, facile potuit ulteriora etiam medio huius investigationis detegi posse.

Iam cum in his partibus cunctae hae dispositiones fiant, vix supponere possum, ut profugus Hora, si nondum hic versabatur, ad partes has deflectat, verum semet aut per partes Marmaticas salvare conabitur aut vero pro obtinenda gratia regia Viennam proficiscetur, in desperatione enim constitutus, possibilia saltem remedia salutis suae certe quesiturus est et id eo salvo altiori iudicio Excelsi Consilii Regii demisse censerem, ut idem Hora una cum socio etiam per alias regni iurisdictiones comprehendendus disponatur.

Pax et tranquillitas in praesens usque tempus per gremialem populum Valachicum comitatus huius adhuc observetur, nec alium evenit, quam quod in possessione Zsam iudicem loci et scribam officii cameralis Versiczensis in incassatione constitutum sex praedones iam proveciori nocte armis instructi invaserint, iudicem quidem plumbea glande traiectum interfecerunt, scribam vero exploso pistoleta in pectore graviter sauciarunt et arrepta etiam clava, in occipite plures eidem infligerunt ictus, ut vix amplius reconvalescere possit. *His ita crudeliter expeditis, tam pecuniariam contributionalem quam cameralem, quam denique ipsius iudicis propriam et insimul 556 fl. efficientem secum acceperunt, licet in flagranti per exmissum magistratualem persecutis et investigatio instituta sit, ad nullam tamen certitudinem hucusque deveniri poterat, peracto enim atroci hoc facinore post tergum domus penes horti cincturam subsistentem currum et sex equis praeiuncturam praedones conscenderunt et manus persequentium incolarum celeri equorum cursu effugerunt.*

Porro in possessione Szekas nobilis Joannis Szebenyi et terrestri domini totam foeni provisionem supposito igne concremarunt, sed nec huius facti autores hucusque detegi et resciri poterant.

Exigua adhuc haec sunt, plura subsequo vere nobis restant expectanda, populus enim Valachicus utut per continuas armatae manus militaris vigiliis et rigorem hyemis ab ulteriori tumultu et depraedationibus deterreatur, adveniente tamen vere crescet

eorum insolentia, quae certe neque per adhortationes exmissorum episcoporum compescetur, sed maiores et maiora accipiet incrementa, adeo ut nos ipsi, inermes magistratuales, qui barbariam hanc ad explendam obligationem compellere excessuosus vero punire vi muneris nostri tenemur, de vita nostra securi esse non possimus, notum enim est crudeli huic populo qualiter iurisdictiones ipsae limitatae sint et ideo indiscriminatim grassantur, pacem publicam perturbant, disciplinam exeunt et quemque probum aut aliquid habentem e medio tollere conantur.

Ex his Excelsum Consilium Regium sapienter perspicere dignabitur, quod donec barbara haec gens et crudelitatem saltem spirans bonis moribus imbuta et ad frugem atque ad normam bene moratarum nationum reducta fuerit, pociores boni contribuentes et cives patriae aut in desolationem venient aut vero ut victima genus huius nefariae misere interire debebunt, exemplum enim trucidatorum nobilium et interfectorum magistratualium in Transylvania semper ipsis prae oculis erit et ad maiores ausus prolabentur, ad quos compescendos non superest aliud remedium, quae ut illi, qui seu ad nefarios tumultus erumpunt seu publicam pacem et tranquillitatem perturbant, severa mortis poena ad praescriptum legum puniantur et statutis exemplis caeteri crudelitate sua et criminibus deterreantur. Nec abstabit illa ratio, quod profugo Hora reductisque ad inhabitandas domos suas reliquis rebellibus pax Transylvania redditur, recrudescere enim haec omnia crudelius poterunt et misera nobilitas Hungara in patria terra, quam sanguine suo aquisivit, iterum opprimetur, dignatus ideo Excelsum Consilium Regium futuris etiam temporibus gratiosa sua interpositione prendere, teste enim diuturniori experientia, optimo etiam Valacho neque moribundo credendum est, nam si per se nocere amplius [non] poterit, filios suos ad expiandas quasvis crudelitates certe sustinuit. Et haec sunt Excelsum Consilium Regium quae in vim informationis ex patria hac vicinis calamitatibus affutura humillime perscribenda habeo. De statu vero Transylvaniae, cum narrata velut minus fidedigna, referre non possim, scripti in Transylvaniam, ut ex locis grassantis tumultus fidedigne relationes mihi submittantur, quas utprimum percepero Excelso Consilio Regio demisse referre non intermittam, qui interea etiam omni cum venerationi cultu persevero Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii

servus humillimus,

Sigismundus Lovász m. p., ordinarius vicecomes

Temesvarinum, 6-a Ianuarii 1785

Traducere:

Înalt Consiliu Locumtenențial Regal Ungar!

Deîndată ce am primit descrierea personală a lui Horea, conducătorul și fruntașul răsculaților transilvăneni și a tovarășului său Cloșca Ioan – expediată la [31 decembrie 1784] –, am trimis fără întârziere patru pretori cu misiunea ca aceștia să vegheze la râul Mureș, mai ales în calea celor doi răufăcători fugari, cu ajutorul unor oameni selecționați, pe a căror credință și iscusință se puteau bizui fără grijă. În afară de asta, au fost puși să stea de veghe și toți morarii, care sunt de altfel

supravegheați cu grijă încă de la începutul răscoalei, cu misiunea de a împiedica sub grea pedeapsă trecerea acelor oameni. Aceștia au datoria să-i observe așa cum se cuvine pe toți străinii și comportamentul acestora, să cerceteze și să ceară fiecărei persoane actele de legitimare, să le rețină pe persoanele suspecte și să nu le dea drumul până când nu vor fi fost examinate și cunoscute în amănunțime de funcționarul de comitat aflat cel mai în apropiere, ca nu cumva să poată găsi pe ascuns vreo cale de scăpare mai lesnicioasă prin teritoriul acestui comitat. Mai apoi, în toate localitățile se vor lua măsuri ca pe teritoriul acestora, dar mai ales prin zonele lor aflate mai departe sau prin cele acoperite de pădure, să nu se îngăduie vreunor suspecți și străini să rătăcească fără rost.

Iar fiindcă în aceeași notă milostivă onoratul Consiliu Regesc a binevoit să mă informeze, că cei doi fugari ar fi pornit la drum spre comitatul Bihor prin trecătoarea de la Negreni, m-am dus de îndată la Aradul Vechi, la domnul vicecomite obișnuit Forrai, și i-am adus la cunoștință măsurile dispuse de mine, ca Domnia Sa să ia măsuri la hotare, mai ales la cele spre comitatul Bihor. De asemenea, l-am rugat ca, dacă va afla ceva despre cei doi fugari, să-mi dea de veste pentru a putea porni îndată urmărirea lor cu forțele noastre reunite, sfătuindu-ne unul cu altul. Felul în care același domn vicecomite va proceda în conformitate cu dispozițiile care i-au fost trimise, anume măsurile pe care le-a luat pe loc, le va înfățișa Domnia Sa în mod concret onoratului Consiliu Regal.

Tocmai în aceste zile s-a răspândit zvonul că Horea, căpetenia de frunte a răsculaților, și-ar fi petrecut noaptea în târgul Șiria din comitatul Arad, în casa unui anumit român, iar a doua zi în zori ar fi plecat cu șase cai spre localitatea Cherechiu [în prezent Caporal Alexa – C.F.]. Pentru a se afla adevărul în legătură cu acest zvon, au fost deja trimiși funcționari ai comitatului spre a face o cercetare la fața locului, iar fiindcă din mărturia unei copile s-a aflat că în târgul amintit umbla deja zvonul despre fugarul Horea, datorită acestei anchete vor putea fi aflate mai multe.

De vreme ce în aceste părți [în comitatul Timiș – C.F.] au fost luate toate aceste măsuri, presupun că fugarul Horea s-ar putea îndrepta doar cu greu înapoi, ba mai mult se va depărta de ele, încercând mai degrabă să scape prin zona Maramureșului sau să se îndrepte spre Viena pentru a obține iertarea regală. În disperarea sa, el este cu siguranță în căutarea unui mijloc de a scăpa, dar toate acestea le las mai bine la aprecierea și decizia onoratului Consiliu Regal, care să ordone ca Horea și tovarășul său să fie prinși și de alte jurisdicții ale țării.

Până acum pacea și liniștea sunt respectate de poporul român aflat pe teritoriul acestui comitat. Nu s-a întâmplat nimic altceva decât că, pe moșia Jamul Mare, judele local și scribul de la Oficiul cameral din Vârșeț trimis să încaseze dările au fost atacați în miez de noapte de șase lotri înarmați. Judele, străpuns de un glonț, a fost omorât, în vreme ce scribul a fost grav rănit în piept de un foc de pistol și, după ce i-au smuls vergeaua [semnul autorității sale – C.F.]. Lotrii l-au lovit de mai multe ori după ceafă, încât cu greu se va mai face bine. După ce au terminat treaba asta plină de cruzime, lotrii au luat cu ei atât banii din dări, cât și banii camerali și cei care îi aparțineau judeului, cu totul 556 de florini. Nici după ce au

fost urmăriți cu stăruință de un funcționar trimis de comitat și după ce s-a efectuat o investigație, până acum nu s-a putut afla nimic sigur. După comiterea acestei fapte nelegiuite, lotrii s-au oprit în spatele casei, lângă grădină, au furat căruța și șase cai și au luat-o din loc, fugind în goana cailor de locuitorii care îi urmăreau.

Apoi, pe moșia Secaș, un foc care a fost pus a ars toate rezervele de fân ale nobilului și stăpânului de pământ Ioan Szebenyi János, dar nici autorii acestei fapte n-au putut fi descoperiți și prinși până acum.

Acestea sunt, pe scurt, cele întâmplate până acum, dar în cele ce urmează ne vor mai aștepta multe altele, deoarece dacă populația românească va fi ținută departe de o răscoală și de jafuri în urma veghei efectuate de soldații înarmați și de iarna aspră, odată cu venirea verii îndrăzneala ei va crește și nu va putea fi înfrânată nici prin îndemnurile celor trimiși de către episcopi, ci va spori mereu mai mult, încât noi, funcționarii neînarmați ai comitatului, care – pentru a ne face datoria – suntem obligați să-i ținem în frâu pe cei care comit excese și să-i pedepsim prin autoritatea funcției noastre, nu putem fi siguri de viața noastră, deoarece acestei populații crude îi este cunoscut cât de îngredite sunt tocmai aceste autorități, și tocmai de aceea va băntui fără a face vreo deosebire, va tulbura pacea publică, va da ocol disciplinei și va încerca să scoată din rândurile ei pe orice om cumsecade sau care posedă câte ceva.

Din toate acestea onoratul Consiliu Regal va binevoi să-și dea seama cât se poate de limpede că, până când acest neam barbar, de la care numai că nu simți cum răsuflă cruzimea, nu va fi deprins cu bunele rânduieli și roade și nu va fi readus la așezămintele unui popor cu bune moravuri, contribuabilii de treabă și mai valoroși, precum și cetățenii patriei vor ajunge să fie ori storși cu totul ori vor pieri în mod jalnic ca victime ale acestei specii ticăloase, după pilda nobililor și funcționarilor uciși în Transilvania, o pildă pe care acest neam o va avea mereu în fața ochilor, ba mai mult, acesta ar putea cuteza să făptuiască lucruri și mai grave, pentru a căror înfrânare nu mai rămâne altă soluție, decât ca aceia, care pornesc o răscoală nelegiuită sau tulbură pacea și liniștea publică, să fie pedepsiți conform cu legea la pedeapsa severă cu moartea și, ca urmare a pildei date în acest fel, ceilalți să se teamă și să se lepede de cruzimea și de nelegiuirile lor. De asemenea, va trebui luat în seamă și faptul că, deși Horea este fugar iar ceilalți răsculați s-au întors la casele lor și pacea a fost restabilită în Transilvania, totuși totul poate izbucni din nou cu și mai multă cruzime, iar biata nobilime ungurească va avea din nou de suferit pe pământul patriei dobândit cu sângele ei, așa că onoratul Consiliu Regesc să binevoiască a interveni cu milostivire și pe viitor, temei fiind experiența de zi cu zi, anume că nu trebuie să-i dai crezare nici celui mai de treabă român, chiar și atunci când e pe moarte, deoarece dacă el însuși nu va mai putea face vreun rău, cu siguranță îi va susține pe fiii săi să săvârșească orice fel de cruzimi. Acestea sunt cele pe care am dorit să le scriu cu tot respectul onoratului Consiliu Regal pe temeiul știrilor primite din această patrie expusă nenorocirilor din vecinătate. Despre starea de lucruri din Transilvania nu pot însă relata ceva, deoarece știrile sunt mai puțin vrednice de crezare. de îndată ce îmi vor parveni știri demne de crezare, scrise în Transilvania în locurile în care a băntuit răscoala, nu voi întârzia

să le aduc la cunoștința onoratului Consiliu imediat ce le primesc. Între timp rămân cu cel mai profund respect al onoratului Consiliu Locumtenențial Regal

preasupus slujitor,
Lovász Zsigmond m. p., vicecomite obișnuit

Timișoara, la 6 ianuarie 1785.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum publicum politicum*, 1785, 13 sz., 151 cs., f. 118–119; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 146, p. 169–171.

43.

1785 ianuarie 7, Timișoara

Hochgebohrner Graf, Euer Excellenz,

Vermög einer unter gestrigen Dato erhaltenen sicheren Nachricht ist Flore Hora, der gefährliche Anführer des Siebenbürger Bauren-Aufstandes, nebst seinem Capitain Gloczka durch kluge Veranstaltung und Commando des wallachisch-illyrischen Gränz-Regiments, Herrn Obristlieutenants Kray, glücklich betreten, ergrieffen [!] und unter einer aus 50 Mann Székelnern bestandenen Bedeckung nach Karlsburg eingelieferet worden.

Ich nehme an der Aufhebung dieser Bößwichter zu vielen Theil, als daß ich verweilen sollte Euer Excellenz hievon die schuldige Nachricht gehorsamst zu ertheilen und zugleich einen Abriss der Gestalt des besagten Hora, wie ich solchen aus Siebenbürgen erhalten habe, in dem Anschluss vorzulegen.

Dieser Erfolg, dann die von mir sowohl als von denen Gespannschaften allseitig getroffenen guten Fürkehrungen lassen uns hoffen, daß die Unruhen sich nunmehr gänzlich beylegen und daher auch die bis nun besorgte Einfälle in dieses Land schwerlich mehr zu befürchten seyn werden, besonders da die Gränzen allenthalben mit zahlreichen Militari besetzt sind.

Übrigens nehme mir bey dieser Gelegenheit die ehrerbietige Freyheit Euer Excellenz um die Erlaubnis einer 6-wochentlichen Entfernung von hier aus folgenden Ursachen gehorsamst zu bitten, weilen, erstens, wie es Euer Excellenz selbst bekannt ist, schon vor 2 Monathen mit einem Brechfieber behaftet worden, welches dermahlen in ein tägliches sich verwandelt und mir nebst meinem schmerzhaften Reumatismo auch eine neuere Geschwulst meiner rechten Hand dergestalten zugezogen hat, daß ich mit dieser fast gar nichts zu unternehmen vermag. Diese kränckliche Umstände sind sosehr versessen, daß die häufigsten Arzney-Mitteln hiergegen gar nichts verfangen und ich daher allerdings besorgen muß wienach das Übel ohne einer mir verordneten Luftveränderung sich noch mehr verbreiten oder gar unheilbahr werden dürfte. Wobey nicht unberührt belassen kann, daß die Herstellung meiner Gesundheit auch der Umstand zurückgesetzt haben mag, daß ich ohngehindert der anhaltenden Kranckheit den schuldigen Diensteifer nicht ausser Acht setzen

sondern zu denen Geschäften meine Kräfte so wie sonst unausgesetzt anstrengte, mithin die obhabende Pflichten der eigenen Gesundheit vorziehe.

Ausserdem ist auch meine theure Gattin ihrer ersten Entbindung sehr nahe und die Besorgnis, daß dieser ungesunde Ort für sie gefährliche Folgen bringen dürfte, bewegt mich dieselbe in eine gesündere Gegend und wenigstens nach Pest zu übersetzen, um ihr allda mehreren Beystand und Sicherheit als es hier geschehen kann verschaffen zu mögen.

Endlichen aber wird der neu angetragene Status für diesen District nächster Tagen zustande gebracht werden, wobey mir die Ehre wünschte, solchen Euer Excellenz persönlich vorlegen, dann auch die etwa weiters noch erforderliche Auskünfte zugleich an Hand geben zu können.

Ich schmeichle mir, daß Euer Excellenz diese meine Beweggründe für geltend anzusehen und mir in Rücksicht derselben die ansuchende 6-wochentliche Absentirung von hier gnädig zu gestatten geruhen werden. Womit mich zu beharrlichen hohen Gnade gehorsamst empfehle und mit ausnehmendster Verehrung beharre Euer Excellenz

Gehorsamster

Ladis (laus) Fr (anz) v. Orczy m. p.

Temesvar, den 7-ten Januar 1785

Traducere:

Mult stimatete conte, Excelența Voastră,

Potrivit unei știri sigure primite în data de ieri, Flore Horea, conducătorul primejdios al răscoalei țărănești din Transilvania, împreună cu căpitanul său Cloșca, au fost găsiți în chip fericit datorită măsurilor înțelepte luate sub comanda domnului locotenent-colonel Kray¹ din Regimentul de graniță româno iliric, au fost prinși și duși la Alba Iulia sub escorta a 50 de secuici.

Sunt prea emoționat de prinderea acestor răufăcători pentru a mai întârzia să-i comunic Excelenței Voastre preasupus informația datorată și pentru a-i trimite în același timp în anexă o schiță a înfățișării amintitului Horea, așa cum am primit-o din Transilvania.

Acest succes, precum și bunele măsuri luate pretudindenea atât de mine, cât și de comitate ne dau speranța, că tulburările se vor calma acum cu totul. De aceea e greu de crezut că va mai avea loc invazia temută în această țară [a Banatului], mai ales că hotarele sunt ocupate peste tot de trupe numeroase.

În altă ordine de idei, cu acest prilej îmi îngădui cu tot respectul să o rog supus pe Excelența Voastră a-mi permite să plec de aici pe șase săptămâni din motivele următoare. După cum îi este cunoscut chiar Excelenței Voastre, încă de acum două luni am suferit de febră cu vomituri, afecțiune care a devenit acum zilnică, la care m-am ales, pe lângă reumatismul dureros, cu o inflamație nouă la mâna dreaptă, așa că aproape nu sunt în stare să fac nimic cu ea. Această stare de boală este atât de neplăcută, încât cele mai multe medicamente nu-mi sunt de niciun folos. De aceea sunt îngrijorat că, dacă nu voi schimba aerul așa cum mi s-a prescris, răul

s-ar putea extinde mai mult sau ar putea deveni chiar de nevindecat. Nu doresc să las neamintit faptul că restabilirea sănătății mele pare să fi fost împiedicată și de împrejurarea că, în pofida bolii prelungite, nu mi-am neglijat îndatoririle de serviciu, ci m-am străduit să-mi dedic puterile fără preget activității, punând prin urmare obligațiile care îmi reveneau mai presus de propria-mi sănătate.

În afară de asta, scumpa mea soție se află înaintea primei nașteri, iar îngrijorarea că acest loc nesănătos ar putea avea urmări periculoase pentru ea mă îndeamnă să o mut într-o zonă mai sănătoasă, cel puțin la Pesta, pentru a-i putea asigura acolo îngrijiri și o siguranță mai bune decât le pot găsi aici.

În fine, zilele viitoare va fi definitivat noul stat de funcțiuni al acestui district [al Timișoarei], pe care doresc să am onoarea a-l prezenta personal Excelenței Voastre, având astfel posibilitatea de a vă putea oferi deslușirile necesare.

Îmi doresc ca Excelența Voastră să ia în seamă motivele expuse de mine și, ținând seama de acestea, să binevoiască a-mi aproba preamiosiv concediul pe care l-am solicitat, de șase săptămâni². Cu aceasta mă recomand supus statornicei înalte milsoțiviri și rămân cu cea mai deosebită considerațiune al Excelenței Voastre

*Preasupus
Ladislaus Franz von Orczy m.p*³

Timișoara, la 7 ianuarie 1785

Magyar Országos Levéltár Budapesta, Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamarai levéltár, *Magyar Kamara*, E. 46: *Banatica*, 37. csomó, 66. kutfő; original.

¹ Paul Kray von Krajowa și Topolya (1735–1804), liber-baron, a urmat cariera militară, devenind în 1783 locotenent-colonel în Regimentul II secuiesc de graniță; în 1784 a comandat unități militare care au intervenit împotriva românilor răsculați din Transilvania, ca răsplată pentru serviciile aduse fiind avansat la 12 februarie 1785 ca al doilea colonel al Regimentului II secuiesc de graniță, iar de la 31 decembrie 1785 ca prim-colonel și comandant al aceleiași unități; în 1788 a preluat comanda Regimentului I românesc de graniță din Transilvania (cu sediul la Orlat) și a participat la campania din Țara Românească împotriva trupelor turcești, în urma căreia a fost avansat „la excepțional” la gradul de general-maior (1790), apoi a devenit pe rând general-locotenent (1796) și general de artilerie (1799); a fost decorat cu ordinul militar Maria Tereza în grad de cavaler (1781) și apoi de comandor (1794). Prin urmare, Kray nu a făcut parte, așa cum afirmă Orczy în scrisoarea sa, din Regimentul de graniță româno-iliric din Banat.

² Cererea de concediu a fost aprobată la 12 ianuarie 1785; vezi doc. 61.

³ Baronul Ladislaus Franz von Orczy (1750–1807) a fost președintele Administrației Camerale din Timișoara.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum!

Benignam illam super factis ad supprimendum prohibendumque Valachorum Transylvaniae tumultum dispositionibus regiam complacentiam, quam Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale sub 22-a Novembris anno proximo [praeterito]

et numero 27.056 horsum intimare dignatum est, tum quod nostra nostrorumque fatigia clementissimam attentionem et reflexionem regiam emeruerint, tum vero quod pax in gremio nostro feliciter servata sit, summa et cum veneratione et vero peculiari cum solatii sensu accepimus. Ut proinde in consequentiam gratiosae eiusdem intimationis Excelso etiam Consilio Locumtenentiali Regio ii, qui hoc in genere peculiariter sese distinxerant cogniti sunt, demisse referimus eo statim momento quo fama seditionis ad nos delata est, ad tuendos periculo et irruptioni expositos limites e magistratualibus nostris sequentes fuisse exmissos, nempe:

Ad possessionem Lalasincz iuratum assessorem Georgium Kiss

Ad Birkis ordinarium iudicem nobilium Iosephum Valentovits

Ad Vallemare iuratum assessorem Iosephum Zimányi

Ad Szeltsova iuratum assessorem Joannem Szij

Ad oppidum Fatset ordinarium iudicem nobilium Nicolaum Piatsek

Ad Kossovicza viceiudicem nobilium Andream Szluka

Ad possessionem Dubest iuratum assessorem Ladislaum Kamenszky

Ad Zsidovar ordinarium iudicem nobilium Antonium Hamar

Ad Matsova iuratum assessorem Joannem Hamar

Ad Harmadia iuratum assessorem Andream Bokros

Hi proinde ad designatas sibi stationes mox dilapsi, omnes quidem eodem animo eademque solertia, seu per assiduas dehortationes seu vero indesinentem vigilantiam curas suas eo contulerant, ut licet periculum adeo iam propinquum fuerit, ut proximae limitibus nostris coloniae incendio per seditiosos evastarent, imo malum hoc nonnullos e gremialibus quoque nostris incolis, qui scilicet indole cogitandique ratione parum à Transylvanis discrepant, corripuerit, pax tamen domestica antequam etiam militares adessent suppetiae feliciter conservata, seditiosi vero à finibus nostri prohibiti fuerint.

Nihilominus, iuxta declarationem informationemque ordinarii nostri vicecomitis, cui nempe principalis tuendae conservandaeque hoc sub tumultu securitatis faciendarumque in omnem casum dispositionum cura dilabit erat, ex praeductis magistratualibus tum ab effectu suae vigilantiae, tum vero stationum quibus admonerant maiori periculo sequentes peculiariter notari meruerunt:

1-o Ordinarius iudex nobilium Iosephus Valentovits, qui in limitanea possessione Birkis constitutus, collocatus opportuna ratione vigilinus, commotionem seditiosorum vicinam iam comitatus Aradiensis possessionem Tot-Várad evastantium prohibuit.

2-o Viceiudex nobilium Andreas Szluka qui, in finitimam perinde gremii nostri possessionem Kossovicza collocatus, praeter vigilias strenue dispositas, motus seditiosorum partim ipse assumpta rustica veste sedulo observavit, partim vero per exmissos exploratores observari faciens, quo opportuna in obversum fieri possent dispositiones tempestivas, de eorum moliminibus praestit relationes ac denique duos boves, ab expilatis Transylvaniensibus abactos, sua in statione deprehendens recepit proprietarioque restituit.

3-o Juratus assessor Joannes Szij, in possessione Szeltsova excubans, qui nempe perinde omnem in motum vigilat, ex argenteria domini consiliarii et comitatus Aradiensis ordinarii vicecomitis occasione expilatae incinerataeque domus suae residentialis abrepta aliquot orbis argenteos exceptit proprietarioque pari rationem consignavit.

4-o Juratus assessor Josephus Zimányi, ad limitaneam itidem possessionem Kápolnás dispositus, qui nempe loci eiusdem incolas, vicino tumultuantium, in evastata domo Forraiana successu animatos adeoque existentem eadem in possessione assessoris nostri Georgii Sarlay domum pari ratione evertere et iamiam incinerare volentes sua assidua dehortatione et persuasione à temeritate hac retraxit prohibuitque.

Iuvat quidem horum omnium conatus et sollicitudines ea etiam dispositio, quod cum nulla propemodum vis ad manum fuerit, quae erupturae forte in gremio seditioni opponi potuisset, in praesentaneo hoc periculo ad continendum in pace populum mox per totius comitatus ambitum publicatum exstiterit, ut quilibet colonus de foeno, avena, stabulo et quarterio sollicitus esse velit, cum nempe propediem militia magno numero in gremium ventura sit, huius namque dispositionis duplex subinde se exhibuit utilitas, primo quippe populus praecipue vero limitaneus expectatione militiae suspensus, etiam si aliquid forte fovebat animo, à motu tamen se continuit, secundo vero, cum reipsa paulo post copiosa militia in Transylvaniam tendens per gremium nostri commeaverit, paratum ubique foenum et avenam habuimus. Iuvat inquam eorum conatus haec etiam dispositio, attamen conditio illorum eo quoque nomine gravior fuisse dici debet, quod ii salutem suam finiumque tuitionem, aliorum in defectu ipsis provinciae colonis, adeoque eius generis custodibus credere debuerint, quod fidei seu ob sanguinis nexum seu mutuam cum Transylvanis consuetudinem et familiaritatem, parum admodum tribui poterat, adeoque cum nostra omnium tam praecipue eorum capita discrimini maximo exposita fuerint.

Praeter magistratualium demum zelum, locumtenentis quoque comitatus huius Michaelis Tormássy conatus et fatigia aequorum mereri nobis videbantur reflexionem. Hic namque publicis cum servitoribus ad limites pro constituendis observandisque custodiis dimissus, usque dum tumultus de pleno componeretur rigidissimo tempore, ab uno limitum fine ad alterum, sine intermissione et quiete commeans ne in custodiis aliquis esset defectus aut remissio sollicitate observavit curavitque. Praeterea localis etiam notarius possessionis Kossava, Mathias Lobenstein, excubanti finitima possessione Kossovicza viceiudici nobilium Andreae Szluka, quemadmodum advolutae eiusdem testimoniales perhibent, tam per explorationes sub ipso tumultu susceptas, quam vero adiutorium in providenda debite transeunte militia praestitum, utilem fidelemque exhibuit operam, ut adeo digni nobis hi quoque visi fuerint, quorum perinde fidelitatem et solertiam Excelso Consilio Locumtenentiali Regio demisse remonstrarem.

Qui caeteroquin gratiis et favoribus omni in submissione commendati iugi cum venerationis cultu et obsequio perseveramus Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii

Humillimi

universitas comitatus Krassoviensis

Datum e generali congregatione nostra 10-a Januarii 1785 in oppido Lugoss celebrata.

Traducere:

Onorat Consilii Locumtenențial Regal Ungar!

Am primit cu toată considerațiunea și cu un deosebit sentiment de ușurare binevoitoarea comunicare regală în legătură cu înăbușira și oprirea răscoalei românilor

din Transilvania pe care onoratul Consiliu Locumtenențial Ungar a binevoit să ne-o comunice la 22 noiembrie anul trecut sub nr. 27.056 referitor atât la strădaniile noastre și alor noștri, care și-au dobândit aprecierea și stima regală, cât și la faptul că, din fericire, pacea a fost păstrată pe teritoriul comitatului nostru. Dând, prin urmare, curs acestei comunicări binevoitoare din dorința ca și onoratului Consiliu Locumtenențial Ungar să-i fie cunoscuți cei care s-au ilustrat în mod deosebit în aceste treburi, raportăm cu supunere că, încă din clipa în care ne-a parvenit zvonul despre răscoală, i-am trimis pe următorii noștri funcționari cu misiunea de a proteja hotarele expuse primejdiei și pătrunderii răsculaților, anume: pe asesorul-jurat Kiss György la moșia Lalașinț, pe pretorul obișnuit Valentovics József la moșia Birchiș, pe asesorul-jurat Zimányi József la moșia Valea Mare, pe asesorul-jurat Szij János la moșia Sălciua, pe pretorul obișnuit Piácsek Miklós în târgul Făget, pe vicepretorul Szluka András la moșia Coșevița, pe asesorul-jurat Kamenszky László la moșia Dubești, pe pretorul obișnuit al Hamar Antal la moșia Jdioara, pe asesorul-jurat Hamar János la moșia Maciova, pe asesorul-jurat Bokros András la moșia Harmadia. Aceștia au plecat, prin urmare, de îndată spre localitățile care le-au fost stabilite și cu toții au început cu aceeași pricepere activitatea care le fusese încredințată. Ei s-au străduit ca, fie prin îndemnuri stăruitoare, fie prin vigilență neîntreruptă să îndepărteze pericolului care se apropia deja, ba chiar și ticăloșia care începuse să-i cuprindă pe unii dintre locuitorii comitatului nostru, anume pe aceia care nu se deosebeau de transilvăneni prin însușiri și gândire, reușind astfel să păstreze nealterată pacea de acasă înainte de a primi ajutor odată cu venirea soldaților și interzicându-le răsculaților pătrunderea la hotarele noastre. De asemenea, potrivit cu declarația și informarea făcute de vicecomitele nostru obișnuit, căruia îi fusese încredințată în principal luarea tuturor măsurilor în vederea apărării și păstrării siguranței în împrejurările create de această răscoală, dintre funcționarii de comitat amintiți mai sus se cuvin menționați următorii atât în ceea ce privește rezultatele pe care le-au obținut prin vigilența lor cât și prin avertizarea localităților de a nu se expune unor pericole mai mari.

În primul rând: Pretorul Valentovics József, aflat în localitatea de hotar Birchiș, a luat cele mai nimerite măsuri de veghe și a împiedicat trecerea peste Mureș a răsculaților care devastaseră localitatea învecinată Vărădia de Mureș din comitatul Arad.

În al doilea rând: Vicepretorul Szluka András, aflat la Coșevița, localitatea cea mai îndepărtată de pe teritoriul comitatului nostru, a pus – în afară de străjile pe care le-a dispus cu toată grija – să fie supravegheate mișcările răsculaților, în parte făcând-o el însuși îmbrăcat în straie țărănești, în parte prin iscoadele trimise, astfel că au putut fi luate din timp măsurile necesare, a trimis rapoarte despre strădaniile sale, iar mai apoi a descoperit locul în care se aflau doi boi furați de la jefuitorii transilvăneni și i-a restituit proprietarului.

În al treilea rând: Asesorul-jurat Szij János, care a făcut de veghe pe moșia Sălciua aflându-se mereu în mișcare, a recuperat mai multe obiecte de argint din argintăria domnului consilier și vicecomite obișnuit al comitatului Arad [Forrai András – C.F.], furate cu ocazia jefuirii și incendierii casei sale de reședință [de la Săvârșin – C.F.], și le-a restituit apoi proprietarului.

În al patrulea rând: Asesorul-jurat Zimányi József, care s-a aflat în localitatea de hotar Căpâlnaș, în vecinătatea răsculaților încurajați de reușita jafului la casa lui

Forrai, care s-au îndreptat apoi cu același gând de jaf spre casa din aceeași localitate [Căpâlnaș] aparținându-i asesorului nostru Sarlay György, cu intenția de a-i da foc, au fost determinați să renunțe la această acțiune nechibzuită și opriți să facă așa ceva datorită îndemnurilor și a vorbelor convingătoare [ale acestui asesor Zimányi].

De altfel toate tentativele și temerea datorate răsculaților au determinat – deoarece nu era la îndemână aproape nicio forță care să se poată opune energic izbucnirii răscoalei în zona de acolo – ca, în fața acestui pericol populației din întreg comitatul să-i fie adresat de îndată un apel să păstreze pacea, iar atunci când vreunui țaran i s-ar cere fân, ovăs, adăpost în grajd și loc de încartuire pentru soldații care urmau să vină curând acolo în mare număr, această dispoziție avea să-și dovedească pe loc dubla ei importanță: în primul rând prin faptul că populația, mai ales cea de la hotar, care era în așteptarea armatei, chiar dacă ar fi susținut cumva în inima ei răscoala avea să se țină totuși de o parte, în al doilea rând pentru că, după ce pe teritoriul comitatului nostru urmau să treacă peste puțin timp spre Transilvania un număr mare de soldați, să fie pregătit peste tot fânul și ovăsul. Această măsură a fost luată ca urmare a strădaniilor funcționarilor de comitat, dar se cuvine spus că situația lor a fost mult mai gravă, deoarece, fiind lipsiți de alt ajutor, au fost nevoiți să-și încredințeze salvarea lor și deopotrivă apărarea hotarelor țaranilor din acele părți, adică tocmai acelei specii de paznici care, prin legături de sânge sau prin obiceiuri comune și apropierea lor de transilvăneni, puteau fi socotiți ai domnului acelora, astfel că atât viața noastră a tuturor cât mai cu seamă a acelor funcționari a fost expusă celui mai mare pericol.

Pe lângă zelul manifestat de funcționari, socotim că trebuie avute în vedere eforturile și strădaniile lui Tormássy Mihály, locotenent al acestui comitat. Acesta a fost trimis la hotar împreună cu slujitorii publici pentru a forma grupuri de strajă și veghe până când răscoala se va fi liniștit cu totul în urma vremii tot mai aspre, patrulând de la un capăt la celălalt al frontierei. A rămas acolo fără încetare și, cu calm, a vegheat și s-a îngrijit cu atenție ca activitatea de pază să nu sufere de vreun neajuns ori să slăbească. În afară de asta, socotim să-i menționăm cu supunere onoratului Consiliu Locumtenențial pentru credința și iscusința lor și pe Mathias Lobenstein, notarul localității Coșava și pe vicepretorul Andrei András, cel care a făcut de veghe în localitatea Coșevița de la hotar – așa cum reiese din scrisoarea de mărturie a acestuia anexată prezentului raport –, anume atât prin iscodiri întreprinse chiar în timpul răscoalei, cât și prin sprijinul dat la trebuincioasa aprovizionare a trupelor aflate în trecere, un ajutor folositor și credincios, astfel că îi socotim și pe aceștia vrednici de laudă.

În rest, ne recomandăm cu toată supunerea milostivirii și bunăvoinței onoratului Consiliu Locumtenențial Ungar, rămânând cu profundă considerațiune și respect,

preaascultătoarea
universitate a comitatului Caraș

Data în adunarea noastră generală ținută în târgul Lugoș la 10 ianuarie 1785.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum publicum politicum*, 1785, 13 sz., 152 cs., f. 22–24; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 153, p. 177–179.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-a Ianuarii 1785 celebratae

27-*mum* Eiusdem [Consilii Locumtenentialis Hungarici] de dato 31-ae X-bris a. p. et numero 474 ad dominum ordinarium vicecomitem expeditum intimatum, personalem descriptionem principalis tumultuantium Transylvanorum Hora nominati cum socio uno Klotska Joan profugi, ea cum dispositione advolvens, ut ei et socio eius non tantum in pontibus et traiectis verum etiam in sylvarum anfractibus sollicite invigilari curet. Praeterea praecipiens, ut gremialium quoque Valachorum omnes motus et actus sollicite (ne tamen in populo aliqua excitetur attentio) observentur, cum statu militari cointelligentia foveatur, super cunctis autem periodice praesentetur informationes. Hoc itaque in genere non aliud magis opportune disponendum esse videbatur, quam utsi aliquando nunc iterum severe republicetur, ut omnes ignoti cuiuscunque generis sollicite et cum summa attentione notentur passualibusque destituti comprehendantur, sicut proinde domini iudices nobilium hanc dispositionem mox publicari, ita personales eas descriptiones locorum notariis et iudicibus, quorum fidem perspectam habent, communicaturi sunt, generice vero disponent, ut in traiectionibus et capitalibus pontibus omnes generis ignoti observentur. Hae praeterea descriptiones cum Salis Officio Vallemariensi, quod in traiectione Birkisiensi inspectionem habet, item Oraviczensi medio domini ordinarii vicecomitis communicabuntur et denique de dispositionibus Confiniarium quoque Regimen Illyrico-Valachicum informabitur.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

27. Prin înștiințarea din data de 31 decembrie anul trecut nr. 474 a aceluiași [Consiliu Locumtenențial Ungar] adresată domnului vicecomite obișnuit [Ignatie Madarász], acestuia i se comunică descrierea lui Horea, căpetenia răsculaților transilvăneni și cea a tovarășului său Ioan Cloșca, cu ordinul de a se îngriji să-l supravegheze cu atenție atât pe acesta cât și pe ortacul său atât la poduri și trecerile peste apă cât și în desișul pădurilor. Mai apoi se poruncește ca toate mișcările și acțiunile românilor de pe teritoriul comitatului să fie observate cu atenție (dar fără să se stârmească vreo tensiune în rândul poporului), să întrețină comunicarea cu armata și să înainteze din timp în timp rapoarte despre totul. De asemenea, s-a socotit cu cale să se ordone mai ales aducerea din nou la cunoștința publică, cu toată seriozitatea, ca necunoscuții de orice fel să fie înregistrați cu toată grija și atenția, iar cei lipsiți de pașapoarte să fie reținuți, domnii juzi ai nobililor fiind datori să facă public de îndată acest ordin și să aducă la cunoștința notarilor și juzilor locali, a căror credință le este cunoscută, aceste descrieri personale și îndeobște să dea ordin ca la trecerile peste apă și la podurile principale să fie observați toți cei necunoscuți. În afară de

asta, Oficiului sării de la Valea Mare, care exercită controlul în zona Birchiș, i se va comunica prin domnul vicecomite obișnuit descrierea [căpeteniilor răscoalei], la fel și Oficiului minier Oravița, urmând ca toate aceste dispoziții să fie aduse și la cunoștința Regimentului de graniță româno-iliric.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 41v-42r; original.

46.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-a Ianuarii celebratae

60-a Eiusdem [Consilii Locumtenentialis Hungarici] de dato 22-ae 9-bris a. p. et numero 27.056 emanatum intimatum perhibens, Suam Maiestatem Sacratissimam datis benignis manualibus peculiarem suam complacentiam et plenam satisfactionem super factis ad supprimendum Valachorum Transylvaniae tumultum efficacibus dispositionibus clemeter significare dignatam fuisse idque disponens, ut nomina illorum individuorum, quae semet in sedando aut praecavendo hoc tumultu peculiariter se distinxissent, referantur et porro etiam omni vigilantia pax publica conservetur

Erga hanc igitur benignam regiam voluntatem, domini magistratuales qui e praeterita congregatione 9-na 9-bris pro tuendis finibus versus Transylvaniam protensis exmissi erant de nomine Excelso Consilio Locumtenentiali Regio repraesentabuntur, una vero interiecta de notario quoque Kossovensi, Mathia Lobenstein, quem dominus viceiudex nobilium Andreas Szluka suis providit testimonialibus, mentione, id quoque quod secus ad continendam plebem multum contulit, à parte comitatus huius dispositum fuisse insinuabitur, ut licet de militiae adventu nihil certo loquitum fuerit, populus foeno et avena ad rationem copiosae venturae militiae se provideat.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

60. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar] îi aduce la cunoștință [comitatului Caraș] prin înștiințarea sa din 22 noiembrie anul trecut nr. 27.056 că, printr-un milostiv document olograf Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să aducă cu bunăvoință la cunoștință mulțumirea sa deosebită și satisfacția sa deplină în legătură cu măsurile eficiente luate în vederea înăbușirii răscoalei românilor din Transilvania, ordonând în același timp ca numele acelor persoane, care s-au ilustrat în mod deosebit la calmarea sau prevenirea acestei răscoale, să fie raportate, iar pacea publică să fie menținută pe mai departe cu toată vigilența.

Dând curs acestui ordin regal preabinevoitor, înaltului Consiliu Locumtenențial Regal îi vor fi raportați nominal domnii funcționari trimiși de congregația precedentă a comitatului la 9 noiembrie [1784] pentru a apăra hotarele spre Transilvania,

adăugându-se mențiunea despre Mathias Lobenstein, notarul de la Coșava, căruia domnul viceprețor Szluka András i-a dat scrisoarea sa de mărturie, cum că s-a implicat mult la calmarea populației – lucru adus la cunoștința acestui comitat – pe când încă nu se știa nimic sigur de venirea armatei, ca poporul să adune fân și ovăs pentru soldații numeroși care urmau să vină.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 60 v–61 r; original.

47.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-a Ianuarii celebratae

70-mo Eiusdem [Consilii Locumtenentialis Hungarici] de dato 22-ae 9-bris a. p. et sine numero expeditum intimatum, significans Suam Maiestatem Sacratissimam pro eo, ut ad originem tumultus Transylvanici deveniri possit, inquisitionem commissioni ex statu politico et militari compositae deferre ac pro illa excellentissimum dominum comitem Antonium Jankovits tum ob animi integritatem quam iudicii praestantiam cum adiuncto domino generale Papilla denominare dignatam fuisse ac proinde praecipiens, ut comitatus hic eidem domino comiti commissario regio hoc in negotio processuro non tantum debitam partitionem exhibere, sed ei in operando etiam omnibus modis adesse et conservandae tranquillitati quoque omni studio incumbere velit. Quod ipsum pro notitia sicut et observantia deserviet.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

70. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar] îi aduce la cunoștință [comitatului Caraș] la 22 noiembrie anul trecut, fără număr, că Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să numească o comisie formată din politicieni și militari, care să cerceteze cauzele răscoalei din Transilvania, desemnându-l să facă parte din aceasta pe preainălțatul domn conte Anton Jankovics, vrednic atât prin integritatea ființei sale cât și prin judecata sa superioară, avându-l ca adjunct pe domnul general Papilla. De aceea [Consiliul Locumtenențial Ungar] a poruncit ca acest comitat să-i dea nu numai ascultarea cuvenită amintitului domn conte comisar regal la îndeplinirea misiunii sale, ci și să binevoiască a-i fi cu totul de ajutor la tot ceea ce ține de desfășurarea activității comisiei și la păstrarea liniștii. Ceea ce îi servește [acestui comitat] atât spre știință, cât și spre conformare.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 67 r-v; original.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-a Ianuarii 1785 celebratae

71-*mo* Eiusdem [Consilii Locumtenentialis Hungarici] de dato 6-ae X-bris a. p. numero 28.146 emanatum intimatum, quo mediante, cum in nonnullis Magni Principatus Transylvaniae partibus ob devastationes et incinerationes nobilitarium curiarum et frugum defectus et victualium penuria enascitura praevideatur, gremiales comitatus huius incolae ad promovendas eorum fruges et victualia cum securisatione viarum exstimulentur, cum nempe Maiestas Sua Sacratissima liberam invectionem admittere dignata sit.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

71. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar] îi aduce la cunoștință [comitatului Caraș] în data de 6 decembrie anul trecut cu nr. 28.146 că, deoarece în urma pustiirii și arderii curților nobiliare în mai multe părți din Marele Principat al Transilvaniei este de prevăzut că va surveni atât o lipsă de grâne, cât și o penurie de alimente, locuitorii din acest comitat [Caraș] să fie îndemnați să-și desfacă grânele și alimentele lor odată cu securizarea drumurilor, deoarece Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să aprobe importul liber al acestora.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 68 r-v; original.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii 1785 celebratae

72-*do* Eiusdem [Consilii Locumtenentialis Hungarici] de dato 13-ae X-bris a. p. et numero 28.439 emanatum intimatum tenore cuius ad impediendam seditiosorum Transylvaniae rusticorum irruptionem securisandamque tranquillitatem publicam res eo cum statu militari cointelligenter dirigenda praecipitur, ut rusticis arma convenienti ratione adimantur, omnis pulverum pyreorum et plumbi emptio ipsis interdicatur, vagabundae suspectae personae intercipientur omnisque cum Transylvanicis nondumque pacatis possessionibus praecaveatur.

Quod igitur armorum ademptionem concernit, ea alioquin hic loci semper observabatur et porro quoque observanda disponitur, quod vero pulveres pyreos respicit, dispositio superius ad numerum 65 facta huc etiam referenda est.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

72. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar] îi comunică [comitatului Caraș] la data de 13 decembrie anul trecut cu nr. 28.439 că, pentru a fi împiedicată pătrunderea țăranilor răsculați din Transilvania și pentru a fi păstrată liniștea publică, problema va trebui rezolvată în așa fel în înțelegere cu autoritățile militare, ca armele să le fie luate țăranilor sub un motiv potrivit, să le fie interzisă cumpărarea prafului de pușcă și a plumbului, să fie prinse persoanele suspecte care rătăcesc încoace și încolo și să fie împiedicată orice comunicare cu localitățile din Transilvania care nu sunt încă pacificate.

În ceea ce privește confiscarea armelor, aceasta a fost întotdeauna respectată, iar ducerea la îndeplinire a acestui ordin va fi dispusă pe mai departe, iar referitor la praful de pușcă ordinul amintit mai sus s-a raportat deja sub nr. 65.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 68 r-v; original.

50.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii celebratae

73-o Eiusdem [Consilii Locumtenentialis Hungarici] de dato 20-ae X-bris a.p. et numero 28.773 emanatum insinuatum praecipiens, ut cum militia in comitatibus Bihariensi et Aradiensi stativa tenens cum generalibus à Koppenzollern et barone Sturm in Magnum Principatum Transylvaniae pro suppressenda seditione proficisci debeant, magna vero huius regionis parte per tumultuantes devastata, ibidem militiae necessariis provisionibus prospici haud posse praevideatur, panis in quantum fieri potest in limitibus conficiatur et tamdiu quam etiam requisita pro equis avena medio praeiuncturarum militiae huic Transylvaniam pro sublevando ibidem defectu promoveatur.

Declaravit erga hoc dominus ordinarius vicecomes, sibi per dominem provincialem commissarium, velut litterae eiusdem inferius sub numero 169 exhibitae perhibent, ex Annonaria Temesiensi Domus 50 vasa farinae erga subsequendam restitutionem in omnem necessitatis casum submissa esse, se vero ex iis numero 16 pari ex reflexione Fatsetinum expedivisse. Si proinde necessitas eiusdem farinae hic habita non fuerit, ea vel cum viarum melioratione Temesvarinum remittenda

vel vero ad compendiandos praeiuncturae sumptus stativam pro futuro in gremio militiae praestanda et tantumidem Temesvarinum parato procurandum Annonariaeque restituendum erit, vasi caeteroquin transponi queuntibus.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

73. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar] îi comunică [comitatului Caraș] în data de 20 decembrie anul trecut sub nr. 28.773 că, deoarece trupele staționate în comitatele Bihor și Arad trebuie să pornească spre Marele Principat al Transilvaniei sub comanda generalilor von Koppenzoller și baron Sturm pentru a înăbuși răscoala, iar mare parte din această regiune a fost devastată de răsculați, se prevede că de acolo nu vor putea fi procurate proviziile necesare armatei, așa că trebuie avut de grijă ca [în comitatul Caraș], la hotare, să fie coaptă pâine cât se va mai mult cu puțință și, în același timp, să fie rechiziționat ovăs, produse care să le fie trimise de aici trupelor amintite din Transilvania pentru a le asigura nevoile.

Domnul vicecomite obișnuit a declarat că, în legătură cu această problemă, domnul comisar provincial i-a pus la dispoziție pentru orice nevoie – așa cum reiese din scrisoarea acestuia de mai jos sub nr. 169 – 50 de butoaie cu făină din depozitul de grâne de la Timișoara, urmând ca această cantitate să fie restituită. În acest scop [domnul vicecomite] a trimis la Făget 16 din aceste butoaie. Dacă făina pe care o avem aici nu va fi necesară, se va restitui la Timișoara pentru a scădea cheltuielile făcute cu trupele staționate sau va fi restituită, tot la Timișoara, autorităților militare, anume direct la depozitul de grâne, împreună cu butoaiele necesare.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 68 v–69 r; original.

51.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-mae Ianuarii celebratae

74-a Eiusdem [Consilii Locumtenentialis Hungarici] de dato 13-ae X-bris a. p. et numero 28.163 emanatum insinuatum praecipiens, ut cum relatum esset tumultuantes Transylvanos ad possessiones etiam Hungaricas Transylvaniae vicinas mandata mittere, comitatus hic id genus correspondentiis eorumque emissariis solerter invigilare, compertos mox incaptivare ac de tempore in tempus relationes praestare noverit.

Hoc in genere alioquin generalis iam dispositio facta est et ideo domini iudices nobilium sese porro etiam eidem conformando omnem clanculariam correspondentiam

publice concitationem et ne fors seductionem omni ratione vel ut hucdum ita porro etiam impedire adlaborabunt.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

74. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar] îi comunică [comitatului Caraș] la 13 decembrie anu trecut cu nr. 28.163 că, așa cum i s-a raportat, răsculații transilvăneni trimit ordine chiar și în localitățile din Ungaria învecinate cu Transilvania, prin urmare acest comitat trebuie să vegheze cu grijă la astfel de corespondență și la emisarii ei, iar pe cei descoperiți să-i rețină de îndată, având totodată datoria să trimită rapoarte din timp în timp.

De altfel s-a dat deja o dispoziție generală în acest sens, iar drept urmare, conformându-se acesteia, domnii pretori se străduiesc de pe acum să împiedice orice legătură ascunsă și incitare a populației, ca nu cumva dintr-un motiv oarecare să se producă vreo amăgire a acesteia.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 69 r-v; original.

52.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii celebratae

119-no Eiusdem [Excelsae Commissionis Regiae] de dato 9-ae 9-bris a. p. missae litterae, quibus eadem ad repraesentationem comitatus huius [Krassoviensis] sub 3-a 9-bris praestitam rescribit, famam tumultus Transylvanici iam antea ad se perlatam esse, adeoque domino ordinario vicecomiti à se in commissis datum haberi, ut ad praeventendum hoc malum quaevis possibles praecautiones adhibeantur, praefereuter autem in loca ad Marusium Transylvaniae vicina vigiliae noctu diuque excubitura constituentur horumque in consequentiam comitatus etiam curam et sollicitudinem imperius hoc in genere commendat.

Quod demum dominus viceiudex nobilium Emericus Legrady Fatsetinum fine proprius cognoscenda tum huius mali circumstantiarum dispositus fuerit, sicut proinde factum esse, Regia eadem Commissio innuit, ita praestandam per eum relationem sibi per expressum aut extraordinarium cursorem submitti desiderat.

Quantum denique petatum militare subsidium adtinet, eatenus parte à sua cum statu militari agi illudque prompte suppeditandum iri significando, interea etiam cum Lugosiensis militiae commendante cointelligentiam foveri, conscriptionem denique hoc ex incidenti haud suspendendam esse disponit.

Determinatio sub numero 128 huc etiam refertur.

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

119. Răspunsul dat în data de 9 noiembrie anul trecut de către aceeași [înaltă Comisie Regală] la raportul trimis de acest comitat, anume că i-a parvenit încă de mai înainte zvonul despre răscoala din Transilvania, iar acum trebuie să-i ordone domnului vicecomite obișnuit să ia toate măsurile posibile pentru a se preveni acest rău [și în comitatul Caraș], mai ales în localitățile de la Mureș învecinate cu Transilvania, unde trebuie să fie dispuse străji care să vegheze zi și noapte, așa că, în urma situației existente îi recomandă comitatului să aibă îndeobște o grijă și mai mare și să depună eforturi și mai mari.

Mai apoi, aceeași Comisie Regală ia la cunoștință faptul, că domnul vicepretor al Legrády Imre, a fost trimis la Făget pentru a se informa personal despre împrejurările în care se manifestă acest rău, ceea ce s-a și întâmplat de altfel, și dorește să-i fie trimis printr-un curier expres sau extraordinar raportul cu privire la acțiunea aceluia.

În ceea ce privește însă cererea de ajutor militar, îi face cunoscut [comitatului Caraș], că va acționa la rândul ei pe lângă autoritățile militare și va cere trimiterea imediată de ajutor, numai că până atunci [comitatul] să colaboreze cu comandantul soldaților din Lugoj. De asemenea, dispune că, în urma acestui eveniment [răscola – C.F.], conscripția nu trebuie suspendată.

Hotărârea figurează chiar aici [în acest proces-verbal] la numărul 128.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 112 r-v; original.

53.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Januarii celebratae

120-o Eiusdem excellentissimi comitis regii commissarii [Antonii Jankovics] de dato perinde 9-ae 9-bris a. p. ad dominum ordinarium vicecomitem, velut praemissum est, litterae tenore quarum, ne malum praemisse seditionis ultro serpere possit, omnes necessarias dispositiones eo certius (quod iam trans Marusium loca Varadia et Soborsin per tumultuantes succensa sint) et ita fieri praecipit, ut loca Transylvaniam versus sita continuas diu noctuque vigilias in ipsis etiam traiectionibus teneant, hae advenos observent examinentque suspectos intercipient et arcendos à finibus malo omni ratione intenti sint, clerus denique eo inviatur, ut in continuando populo fidelem operam praestare velit.

Denique per exmittendum ad fines Transylvaniae unum e magistratualibus informationem de eo capi, quantum grassantium sit numerus, cum quam potissimum partem intentio eorum dirigi videatur, quid moliantur ubi praecepit eorum sit statio eatenusque se informari desiderat.

Determinatio sub numero 128 facta huc quoque extenditur.

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

120. Scrisoarea – așa cum s-a amintit mai înainte – a preainălțatului domn conte [Anton Jankovics] comisar regal din data de 9 noiembrie anul trecut adresată domnului vicecomite obișnuit, prin care acesta a ordonat ca, pentru a se evita extinderea în continuare a răului reprezentat de răsccoală, să se ia măsuri mai numeroase și mai sigure (mai ales că răscuțații au incendiat localitățile Vărădia de Mureș și Săvârșin, aflate dincolo de Mureș), ca în localitățile [din comitatul Caraș] aflate înspre Transilvania străji neîntrerupte să țină sub observație zi și noapte toate drumurile, să-i supravegheze și cerceteze cu atenție pe cei care trec pe acolo, să-i rețină pe cei suspecți și, indiferent de motivele pe care le-ar avea, să îndepărteze răul de la hotare, apoi să trimită clerul pentru a îndemna poporul fără încetare să păstreze credința [autorităților].

Apoi comisarul regal [Jankovics] vrea, ca la hotarele cu Transilvania să fie trimis unul dintre funcționarii [comitatului Caraș] pentru a afla numărul răscuțaților și mai cu seamă în ce direcție intenționează să se îndrepte, ce pun la cale și care este locul lor principal de adunare, urmând să fie apoi informat despre toate acestea.

Hotărârea luată se află aici [în acest proces-verbal] la numărul 128.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 112 v-113 r; original.

54.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii 1785 celebratae

121-mo Eiusdem Commissionis Regiae de dato 10-a 9-bris a. p. erga ulteriorem sub eadem 3-a 9-bris comitatus huius de Transylvanica seditione iam in Aradiensem comitatum delapsa praestitam informationem expeditae litterae resignificantes, eas per dominum generalem à Koppenzollern apud dominum Würtembergicae legionis equitum magistrum casarmis Lugosiensibus illocatum factas esse dispositiones, ut is, assumptis gregariis, viam Lugosino versus Transylvaniam ducentem pervestriget, adiuncta quaevis observet et exposcente necessitate assistentiam praestet, una vero disponentes ut sicut à parte militari necessariae fiunt praecautiones, ita à parte etiam comitatus huius loca praecipue irruptioni obnoxia quo maiori armigerorum manu muniantur, viae obsideantur et transitu omni ratione intercluso, cum comitatu etiam Temesiensi perinde necessarias dispositiones ad Marusium faciente necessaria foveatur cointelligentia.

Praeprovocata sub numero 128 facta determinatio huc etiam pertinet.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

121. Scrisoarea aceleiași comisii regale [Jankovics] din data de 10 noiembrie anul trecut în urma informării trimise de acest comitat la 3 noiembrie în legătură cu răscoala din Transilvania care s-a extins deja în comitatul Arad, prin care comisia regală aduce la cunoștință că domnul general von Koppenzoller i-a dat ordin domnului căpitan de cavalerie din regimentul Württemberg staționat în cazarma de la Lugoj ca, adunându-și soldații, să înceapă să cerceteze drumul de la Lugoj spre Transilvania, să observe ceea ce îi va ieși în cale și să dea o mână de ajutor în caz de nevoie. Comisia a mai dispus ca, așa după cum armata va lua măsurile necesare, tot așa și acest comitat [Caraș] să înzestreze localitățile din această parte a comitatului, cele mai expuse unei pătrunderi, cu un număr cât mai mare de purtători de arme, iar drumurile să fie blocate, trecerea să fie interzisă în orice chip, fiind luate apoi, în înțelegere cu comitatul Timiș, măsurile necesare la Mureș.

Hotărârea care s-a luat și în acest caz se regăsește la numărul 128.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 113 r-v; original.

55.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Januarii 1785 celebratae

122-do Eiusdem excellentissimi comitis commissarii regii [Jankovics] de dato 11-ae 9-bris a.p. ad dominum ordinarium vicecomitem expeditae litterae, quibus erga binas eiusdem remonstraciones resignificat, mediam divisionem Württembergicae legionis Karansebesino moveri non posse, eo tamen ex incidenti quod dominus viceiudex nobilium Sztuka grassantes rusticos in Temesiensem hunc Districtum venire velle referat, duas centurias Lippam versus, duas vero Fatsetinum sub dato harum literarum pro obsidendo Marusii defluxu expediendas esse, commendando ne ex parte status provincialis aliquid negligatur.

Determinatio sub 128 facta huc etiam refertur.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

122. Scrisoarea aceluiiași preainălțat domn conte comisar regal [Jankovics] din data de 11 noiembrie anul trecut către domnul vicecomite obișnuit, prin care – ca răspuns la cele două scrisori ale acestuia – îi face cunoscut că nu poate deplasa

la Caransebeș jumătate de divizion din regimentul Württemberg, deoarece domnul viceprețor Szluka a raportat că țăranii răsculați au intenția să pătrundă în acest district Timiș, așa că, la data întocmirii celor două scrisori, a trebuit să fie trimise două companii spre Lipova și două spre Făget pentru a bloca linia Mureșului și poruncește ca autoritățile civile să nu neglijeze nici ele luarea unor măsuri.

Hotărârea luată se află aici la numărul 128.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 113 v–114 r; original.

56.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii celebratae

123-o Eiusdem [Commissionis Regiis] de dato 17-ae 9-bris a. p. ad dominum pariter ordinarium vicecomitem expeditae ad relationem eius sub 16-a praestitam proinde factum esse significantes, quod militia legionis Württembergicae et Gyulaianae ad limites Transylvaniae pro observandis motibus sit disposita.

Videatur determinatio sub numero 128.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

123. Scrisoarea aceeași [Comisii regale] din data de 17 noiembrie anul trecut, adresată tot domnului vicecomite obișnuit în urma raportului său din 16 [noiembrie], prin care se aduce la cunoștință că soldații din regimentele Württemberg și Gyulai au fost trimiși la hotarul cu Transilvania pentru a observa mișcările [răsculaților].

Vezi hotărârea sub numărul 128.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 114 r; original.

57.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii 1785

124-o Eiusdem [Commissionis Regiis] de dato 18-ae 9-bris a. p. perinde ad dominum ordinarium vicecomitem missae litterae quibus significat, iuxta relationem ex comitatus Temesiensis processu Lippensi novissime factam, in partibus Bultensis

districtus eorsum iam visos ignes metum generare, an non forte tumultuantes pertigerint. Et licet quidem securitati eiusdem districtus per expositos vigiles prospectum sit, cum tamen hi Valachi sint, quorum integritati ob mutuam amicitiam tuto credi non posset, eidem domino ordinario vicecomiti committit, ut Germanicos etiam Lugosino et Fatsetino incolas eorsum exmittat et praeterea cum sufficientibus comitatus armigeris aliquot adhuc ex Germanis incolis servitores conducantur ac pro servandis continuo vigiliis ad loca necessaria expediantur. Ad casum denique, quo aliquem e tumultuantibus comprehendi contigerit, puncta interrogatoria submitiendo, eos iuxta illa examinari seque eatenus informari disponit.

Pro tempore illo, pro quo puncta advoluta peculiariter pertinebant, nemo tumultuantium interceptus est.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

124 Scrisoarea aceleiași [Comisii Jankovics] din data de 18 noiembrie anul trecut prin care îi aduce la cunoștință domnului vicecomite obișnuit [al comitatului Caraș] că, potrivit raportului primit recent din cercul Lipova al comitatului Timiș, incendiile zărite în districtul Bulci trezesc teama, ca nu cumva răsculații să se fi îndreptat deja spre acele părți. Cu toate că securitatea acelu district este asigurată prin străjile dispuse acolo, deoarece acestea sunt însă formate din români în a căror cinste nu se poate avea deplină încredere datorită legăturilor cu cei din partea cealaltă, domnului vicecomite obișnuit i se ordonă prin urmare să-i trimită acolo de la Lugoj și Făget pe unii locuitori germani și, în afară de asta suficienții purtători de arme de-ai comitatului și câțiva dintre slujitorii germani să fie duși acolo pentru a face neîntrerupt de strajă în locurile unde este de trebuință. În cazul în care ar fi cumva prins vreun răsculat, domnul vicecomite obișnuit va dispune ca acesta să fie interogat potrivit cu întrebările care i-au fost trimise, iar până atunci să țină comisia la curent cu totul.

În răstimpul de când s-au primit întrebările anexate nu a fost prins niciun rascalat.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 114 v--115 r; original.

58.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii celebratae

125-to Eiusdem [Commissionis Regiis] de dato 19-ae 9-bris a. p. ad praedictum dominum ordinarium vicecomitem expeditae, quibus in continuationem praemissae

intimationis ultro disponitur, ut conducendi eiusmodi Germani armigeri à superiori et inferiori parte constitutarum vigiliarum ita circumeant, ut sibi invicem occurrant caeterosque vigiles, praesertim Valachos, observent, an suae obligationi satisfaciant anve forsan occultas aliquas correspondentias cum tumultuantibus non foveant, magistratuales denique cum vicini Lippensis processus magistratualibus et vigilibus ad curandam ibi securitatem dispositis accuratam cointelligentiam foveant, eos exigente necessitate in auxilium provocent et de omnibus crebras relationes praestent ita quidem, ut si in mora foret periculum eos ipsi magistratuales breviori via directe Temesvarinum excellentissimo commissario regio submittant.

Determinatio numero 128 facta huc etiam pertinet.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

125. Scrisoarea aceeași [Comisii Jankovics] din data de 19 noiembrie anul trecut adresată aminitului domn vicecomite obișnuit, prin care, în continuarea precedentei înștiințări, se ordonă ca acei germani înarmați, care vor forma străjile în partea de sus și de jos [din zona Lugoj – Făget] să patruleze în așa fel, încât să se întâlnească unele cu celelalte și să-i țină sub supraveghere pe ceilalți care fac de strajă, mai ales pe români, verificând dacă își îndeplinesc îndatoririle și dacă nu întrețin cumva în ascuns vreo legătură cu răsculații, apoi ca funcționarii [de la Lugoj și Făget] să mențină un contact neîntrerupt cu funcționarii și străjile din cercul învecinat al Lipovei care au fost trimiși acolo pentru a veghea la siguranță, iar dacă va fi necesar să le vină în ajutor și să raporteze cât de des despre totul. Atunci când primejdia ar deveni iminentă, acești funcționari îi vor raporta direct la Timișoara, pe calea cea mai scurtă, preainaltului comisar regal.

Hotărârea luată și în acest caz se regăsește sub numărul 128.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 115 r-v; original.

59.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Januarii 1785 celebratae

126-a Eiusdem Commissionis Regiae de dato Temesvarini, 20-a 9-bris a. p. expeditus intimatus disponens, ut cum Sua Maiestas Sacratissima perdurante plebis Transylvanice tumultu ad Camerales Cassas militares et provinciales vigiles pro securitate collocari praeceperit, comitatus hic circa statuendos id genus provinciales vigiles necessarios ordines acturum facere et eatenus informationem praestare velit.

Nullae per officia cameraalia vigiliae petitae esse referuntur.

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

126. Înștiințare trimisă de aceeași comisie regală [Jankovics] dată la Timișoara, la 20 noiembrie anul trecut, prin care se ordonă ca, deoarece Maiestatea Sa Preasacră a poruncit ca, atât timp cât durează răscoala poporului din Transilvania, la Casierile camerale militare și civile să fie puse străji pentru siguranță, acest comitat [Caraș] trebuie să dea ordinele necesare pentru așezarea unor astfel de paznici civili, iar până atunci să binevoiască să raporteze.

Se va răspunde că din partea oficiilor camerale nu au fost solicitate străji.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 115 v; original.

60.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregatio 10-ae Januarii 1785

127-mo Eiusdem Excelsae Commissionis Regiae de dato 21-ae 9-bris a. p. emanatum intimatum tenore cuius innuitur, Suam Maiestatem Sacratissimam ad reprimendos plebis in vicinis Transylvaniae comitatusque Aradiensis partibus tumultuantis conatus clementer disponere dignatam fuisse, ut primo quidem ex parte comitatus huius cointelligenter cum statu militari omnis ad reprimendum hanc seditionem sollertia adhibeatur, dein vero, cum in eiusmodi publicam tranquillitatem respicientibus casibus statarium iudicium maximum faceret impressionem, ex comitatensibus officialibus aliqui denominentur, hi cum ordinatis ad persecutionem tumultuantium militaribus copiis proficiscantur, eos nativo sermone ad implectenda saniora hortentur. in concitatores vero et qui à renitentia peculiariter notari meruerint, praemisso examine et summaria delicti cognitione, statarium celebratur iudicium, sententia feratur et per carnificem, quem una adesse oportebit, executio eius in loco peragatur. Hanc tamen ordinationem ita intelligendam esse, ut in maxime duntaxat nefarios hac ratione animadvertatur, adeoque huius activitatis non fiat abusus.

Porro eandem Suam Maiestatem illi vel illis, qui antesignanum tradiderit 300 aureorum remunerationem benigne resolvisse. Horumque in consequentiam disponitur, ut ad praecavendum eorum hunc in districtum irruptionem, mox e magistratualibus unum cum militia profecturum deligere ac ad eas quae periculo expositae sunt partes, undeve sibi et suis providere vicinis comitatibus auxilio esse possint, exmittere, de iustitiae executore providere, praemium denique 300 aureorum per gremium publicare, generaliter vero id stricte disponere velit, ut omne peregrini et ignoti solerter investigentur respective incarcerentur et de cunctis, non expectata congregatione, relatio medio domini vicecomitis praestetur.

Et quamadmodum à parte eiusdem Excelsae Commissionis domini graeci non-uniti ritus episcopi de benigna voluntate regia, ut sua ex parte omnia ad componendos motus et capacitandam plebem apud subordinatum sibi clerum agere satagant, ita comitatus hic cum iisdem dominis episcopis de eo tractare velit, ut nonnullos probatae fidei et activos de clero suo viros magistratualibus cum malitia profecturis adiungant.

Cum interim dispositio haec subsequa statim intimatione modificetur et respective revocetur, nonnisi 300 aureorum remuneratio per gremium publicari est.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

127. Prin înștiințarea din data de 21 noiembrie anul trecut a aceleiași înalte comisii regale [Jankovics] se aduce la cunoștință, că Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să poruncească preamilstiv ca, în scopul reprimării pornirilor poporului răscolat din Transilvania și din comitatul învecinat al Aradului, acest comitat [Caraș] trebuie să colaboreze cu toată abilitatea cu autoritățile militare la reprimarea acestei răscoale. Iar cum în astfel de situații care privesc liniștea publică justiția marțială face cea mai puternică impresie, din rândul funcționarilor comitatului vor fi numiți câțiva, care să plece împreună cu trupele trimise să-i urmărească pe răscolai. Acești funcționari îi vor îndemna pe răscolai în limba lor maternă să se îndrepte spre treburi mai rezonabile, iar pe instigatori și pe cei care trebuie luați în seamă în mod deosebit datorită împotrivirii lor îi vor cerceta mai întâi, apoi, după ce delictul comis va fi cunoscut în mod sumar, îi vor traduce în fața judecării marțiale care va pronunța sentința. După aceea, călăul, care trebuie să se aplece la îndemână, va împlini execuția la fața locului. Acest ordin trebuie însă înțeles astfel, anume ca doar cei mai ticăloși să fie vizați în această privință, astfel încât să nu se comită prin această acțiune vreun abuz.

Mai apoi Maiestatea Sa a hotărât preamilstiv ca aceleiași sau aceleia care îl vor preda pe conducătorul răscolaiilor să li se plătească o recompensă de 300 de galbeni. Drept urmare, se ordonă ca, pentru a fi prevenită pătrunderea răscolaiilor în acest district, dintre funcționarii comitatului să fie ales de îndată unul care să plece cu trupele, fiind trimis în părțile care sunt expuse pericolului, acolo unde lui și celor aflați cu el li se poate veni în ajutor din comitatele vecine. Acest funcționar va fi însoțit de un executor al sentințelor judecătorești, iar răsplata de 300 de galbeni va fi făcută publică pe teritoriul comitatului. De asemenea, funcționarul va mai porunci cât se poate de serios, ca toți cei care rătăcesc încoace și încolo și cei necunoscuți să fie cercetați cu atenție, respectiv să fie reținuți, iar despre toate acestea domnul vicecomite îi va raporta acestei Comisii fără să mai aștepte dezbateră în congregația comitatului.

Și, după cum din preabinevoitoarea voință regală aceeași înaltă Comisie le-a cerut domnilor episcopi de rit greco-neunit să facă la rândul lor efortul de a-și îndemna clerul din subordine să întreprindă totul pentru a liniști agitația și a calma

poporul, la fel și acest comitat [Caraș] va trebui să-i determine pe acești domni episcopi, să le dea alături funcționarilor care pornesc la combaterea răului mai mulți bărbați din rândul clerului lor, care și-au dovedit credința prin vorbă și faptă.

Chiar dacă între timp această dispoziție a fost modificată îndată prin înștiințarea care urmează, respectiv a fost revocată, totuși recompensa de 300 de galbeni se va face publică pe teritoriul comitatului [Caraș].

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 115 v–117 r; original.

61.

1785 ianuarie 10, Lugoj

Generalis congregationis 10-ae Ianuarii 1785 celebratae

Eiusdem excellentissimi comitis commissarii regii de dato Temesvarini, 24-ae 9-bris a. p. exaratae litterae, quibus innuitur, ut reflexe ad altissimam ordinationem regiam superius sub numero [127] publicatam, à dictandis iuxta praecedentem dispositionem interceptis vel intercipiendis tumultuantibus mortis aut corporalibus poenis consequenter statariis etiam iudiciis abstinenceatur et si aliqui intercepti fuerint, praevia investigationi Commissionis Regiae subjiciantur.

Ad has itaque et superius sub numeris 119, 120, 121, 122, 123 et 125 publicatas litteras reflexe ad plebis Transylvaniae tumultum necessaria cum respectivis iurisdictionibus cointelligentia habita et ii pro rerum circumstantiis ordines facti fierunt, ut malum à finibus prohibitum paxque et tranquillitas in gremio comitatus huius feliciter conservata fuerit, at vero, cum nonnulli possessionis Birkis incolae ea occasione, dum opposita comitatus Aradiensis possessio Tot-Varad flammis evastaretur, per Marusium transivisse, omnino ignem etiam tectis subiecisse praedasque abinde retulisse non obscuris iam probentur indiciis, hi quidem in *cohaerentia huius intimationis comprehendendi atque ad carceres magistratuales deducendi forent*, sed cum hi parte ab una captivis oppleti sint, parte vero ab altera hos et tales investigationi Commissionis Regiae subjiciendos esse praevia intimatio praecipiat, idipsum Excelsae Commissioni referendum et quid hoc in genere agere oporteat inviatio expetenda sit.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 10 ianuarie 1785

128. Prin scrisoarea aceluiași preafnalt conte [Jankovics], comisar regal, întocmită la Timișoara la 24 noiembrie anul trecut, se face cunoscut că, în legătură cu preafnaltul ordin regal făcut cunoscut mai sus la numărul [127], se va renunța ca –

potrivit cu ordinul precedent – să se mai pronunțe sentințe capitale sau pedepse corporale împotriva răsculaților prinși sau a celor care vor fi prinși, renunțându-se de asemenea la judecățile marțiale, iar în cazul că vor mai fi prinși și alți răsculați, aceștia vor fi cercetați mai întâi de către Comisia regală.

În legătură cu această scrisoare și cu cele publicate mai sus sub numerele 119, 120, 121, 122, 123 și 125 cu privire la cooperarea necesară cu jurisdicțiile respective în problema răscoalei poporului din Transilvania și a dispozițiilor care au fost date în circumstanțele existente, cu scopul de a se interzice trecerea râului dincolo de hotarele [comitatului Caraș] și pentru a fi păstrate pe mai departe pacea și liniștea pe teritoriul acestui comitat [Caraș], deoarece cu acest prilej mai mulți locuitori de pe moșia Birchiș au trecut Mureșul când moșia Vărădia de Mureș, aflată pe celălalt mal, căzuse complet pradă flăcărilor, au dus apoi cu sine – așa cum o dovedesc indicii deloc lipsite de însemnătate – prada luată acolo, aceștia trebuie prinși și duși în temnița magistratuală – în conformitate cu această înștiințare –, dar deoarece aceasta este, pe de o parte, plină cu arestați, iar pe de altă parte înștiințarea amintită mai înainte cere ca ei să fie supuși cercetării de către Comisia Regală, raportăm această situație înaltei Comisii, rugând-o să ne trimită instrucțiuni cu privire la modul de a acționa îndeobște în acest caz.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 1/1785, f. 117 r-v; original.

62.

1785 ianuarie 12, Buda

26-te Rathssitzung der königlich hungarischen Hof-Kammer, gehalten den 12-ten Jänner 1785 sub praesidio excellentissimi domini comitis Francisci Balássa, Camerae praesidis et thesaurarii regii, praesentibus consiliariis excellentissimo comite Zichy, comite Brunszvik, comite Révay, Kempelen, Bárcsak, Rudnyánszky, Hávor, Stettner, secretariis Takáts, Schönstein, Deschán, D'Ellevanz, Veisinger, Keöfjő, Hlaváth, Nimetz, Zerdahely, Orlandini, Majláth, Hatos.

R E L A T A

1° (66) Temescher Kameral-Administrator, Freyherr von Orczy, machet die Anzeige, daß sicheren Nachrichten zufolge der Anführer des Siebenbürger Bauern-Aufstandes, Hora, dann dessen Mitgespann Gloczka durch Veranstaltung des wallachisch-illyrischen Gränzregiments Obristlieutenants Kray ergriffen, aufgefangen und unter einer Begleitung von 50 Mann nach Karlsburg abgeschicket worden seye. Anbey machet er das Ansinnen, womit ihm zur Herstellung seiner Gesundheit und zur besseren Pflege derselben eine 6-wochentliche Absentirungs-Licenz ertheilet werden möchte. Endlich zeuget er an, daß der Status für den Temescher District nächstens zu Stande gebracht und dieser Hofstelle vorgelegt werde.

Ad I-um In Gemäßheit der erflossenen höchsten Resolution ist von der erhaltenen Nachricht der Gefangennehmung des siebenbürger Bauernaufstand-Anführers Hora und seines Mitgespanns Glozka die Anzeuge dem Statthalterey-Rathe und dem hierländigen General-Commando zu machen. In Betreff der gebetteten Absentirungs-Licenz aber wird Administrator rückbedeutet werden, daß man zwar nicht entgegen seye demselben die Erlaubnis von seinem Anstellungs-Orte sich zu entfernen zu ertheilen, da jedoch vermög allerhöchster Resolution eine Absentirungs-Erlaubnis auf die vorhin bestimmt geweste 6-wochentliche Zeitfrist zu ertheilen nicht mehr in der Macht des Praesidii stehet, sondern lediglich nach den erwiesenen Diensten und seiner eigenen Nothwendigkeit bestimmt werden kann, so könne zwar Bittwerber sich von seinem Bestimmungsorte zur Pflege seiner Gesundheit jedoch gegen deme entfernen, daß derselbe bei seiner Abreise solche Anstalten treffe, daß der höchste Herrendienst durch seine Abwesenheit nicht gehemmet.

Traducere:

A 26-a şedinţă de consiliu a Cămării Aulice Regale Ungare, ținută la 12 ianuarie 1785 sub preşedinţia preaînaltului domn conte Francisc Balásza, preşedinteşe Cămării şi tezaurar regal, fiind prezenţi preaînălţaţii consilieri conte Zichy, conte Brunszvik, conte Révay, Kempelen, Bárcsak, Rudnyánszky, Hávor, Stettner, secretarii Takács, Schönstein, Deschán, D'Ellevanz, Weisinger, Keöfejö, Hlaváth, Nimetz, Zerdahely, Orlandini, Majláth, Hatos.

RAPOARTE

I (66) Liberul-baron von Orczy, administratorul cameral al Timişului, raportează că, potrivit unor ştiri sigure, Horea, conducătorul răscoalei ţărăneşti din Transilvania, apoi tovarăşul său Cloşca, au fost urmăriţi şi prinşi datorită măsurilor luate de locotenent-colonelul Kray din Regimentul de graniţă româno-iliric¹, apoi, sub escorta a 50 de soldaţi, au fost duşi la Alba Iulia. Pe lângă asta, [Orczy] înaintează cererea ca, pentru a-şi restabili sănătatea şi pentru a putea să o îngrijească mai bine, să i se acorde îngăduinţa de a lipsi [de la serviciu] timp de şase săptămâni. În fine, raportează că a întocmit statul de funcţiuni pentru districtul Timiş, care va fi înaintat acestui for aulic.

Ad I În conformitate cu preaînalta hotărâre, ştirea primită despre prinderea lui Horea, conducătorul răscoalei ţărăneşti din Transilvania şi a tovarăşului său Cloşca va fi comunicată Consiliului Locumtenenţial şi Comandamentului General de aici. În ceea ce priveşte îngăduinţa solicitată de a lipsi, amintitului administrator i se va răspunde că, deşi nu ne împotrivim aprobării părăsirii locului în care îşi desfăşoară activitatea, totuşi, având în vedere că acordarea unei aprobări de plecare pe timp de şase săptămâni nu mai este – aşa cum s-a amintit, potrivit cu hotărârea preaînaltă – de competenţa Prezidiului [Cămării Regale Ungare] ci poate fi decisă doar în funcţie de serviciile prestate şi de nevoile lui proprii, solicitantul va putea părăsi postul său pentru a-şi îngriji sănătatea doar dacă, înainte de a pleca, va dispune astfel de măsuri, ca datorită absenţei sale serviciul preaînalt să nu aibă de suferit.

¹ Kray era în realitate ofițer superior în Regimentul II secuiesc de graniță din Transilvania.

63.

1785 ianuarie 17, Buda

Ex Consilio die 17-a Januarii celebrato et ad benigna mandatus 3-a Januarii 1785 numero 234. Comitatus Aradiensis, Krassoviensi, Temessiensi et Torontaliensi

Siquidem ex relatione Cameralis Administrationis Temessiensis altissimi loco repraesentata complures adhuc recentes praedociniorum casus in districtu eodem Temessiensi perpetratos fuisse Suae Maiestati Sacratissimae rursus innotuisset, hinc ad praecavendos quosvis ulteriores tumultus procurandamque publico plenam securitatem, reflexe ad fatos iam idcirco ordines, altefata Sua Maiestas clementer ultroquoque demandare dignata est, ut in quavis comitatus istius possessione eiusmodi malevoli homines summa studio detegantur, domus incolarum fugientium ab improvise visitentur et in iis reprimenda quaevis arma et instrumenta ad inferendam vim praeparata autoritate magistratuali adimantur, demum vigiliis possessionum committatur, ne ullum eiusmodi suspectum hominem e pagis exire permittant, attentates autem serio puniantur, denique convectae contra praedonum insultus obequitationes et explorationes porroque instituantur.

Hanc itaque benignam resolutionem caesaream-regiam inclytae huic universitati pro debita observantia et procurando eiusdem effectum de benigno iussu regio hisce intimat Consilium hoc Regium Locumtenentiale. Datum ut supra.

Concipit Tomka m. p.

22. Januarii percepit et vidit *Darvas m. p.*

Eiusdem vidit *Győry m. p.* 23. *Christophorus Nyiczky m. p.* Allatus 24. Januarii.

Traducere:

Din ședința de Consiliu ținută la 17 ianuarie și ca urmare a ordinului binevoitor din 3 ianuarie 1785 nr. 234. Comitatelor Arad, Caraș, Timiș și Torontal

Având în vedere că din rapoartele Administrației Camerale a Timișului înaintate celui mai înalt loc, la cunoștința Maiestății Sale Preasacre a ajuns informația că în acest district al Timișului au fost comise până de curând mai multe acte de tâlhărie, pentru a preveni pe viitor vreo răzvrătire și pentru a fi realizată deplina siguranță publică, înainte-pomenita Maiestate a Sa, pornind de la ordinele care s-au dat deja în această privință, a binevoit să dispună pe lângă acestea, ca în fiecare localitate din aceste comitate să fie dați la iveală cu tot efortul oamenii rău-intenționați, casele locuitorilor fugiți să fie inspectate pe neașteptate și să fie confiscată de

funcționarii de comitat orice armă sau unealtă găsită acolo și pregătită pentru comiterea vreunui atac, apoi să se poruncească străjilor din localități să nu îngăduie niciunei persoane suspecte de acest fel să plece și să-i pedepsească cu severitate pe cei care ar încerca să o facă, apoi să fie organizate cât mai curând putere călări și să se facă acțiuni de recunoaștere vizând atacurile tâlharilor.

Din binevoitor ordin regal, Consiliul Locumtenențial Regal comunică prin prezenta acest milostiv ordin cezaro-regesc onoratei universității a comitatului spre datorată punere în aplicare și pentru a-i fi cât mai de folos. Dată ca mai sus.

Conceput Tomka m. p.

Primită și văzută la 22 ianuarie, *Darvas m. p.*

Văzută în aceeași zi, *Győry m. p.* În 23, *Cristofor Niczki m. p.* Trimisă la 24 ianuarie.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum publicum politicum*, 1785, 13. sz., 151 cs., f. 148; concept.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 171, p. 198.

64.

1785 ianuarie 20, Făget

Infrascriptus, per praesentes attestor et fidem facio, quod occasione proximorum Transylvanicae plebis tumultum, dum in flagranti nulla provisus regularis militia ad tuendos limites nostros reprimendamque furentis imodi plebis seditionem praesto fuisset, egoque ex ordinatione inclytae universitatis comitatus Krassoviensis cum numerosioribus provincialibus vigilibus ad tuendam communem securitatem impediendosque rebellis turbae incursus in limitibus excubassem, notarius gremialis possessionis Kossava, Mathias Lobestein, suam in omnibus diligentem operam et solertiam adeo mihi praebuerit, ut praeter alia promptissima in tuitione publicae securitatis praestita servitia, insuper etiam periculosissimo tempore, maxime nempe furenti plebe, erga factam sui per me exmissionem speculatoris munus in se prompte assumenda, fine genuinae tragicorum facinorum relationis vel potius nesciendi circumstantialis omnium status semet, non sine manifesto vitae periculo, per medium furentium usque oppidum Deva contulerit abindeque genuinam informationem fine instituendarum opportunarum ad omnes casus praecautio num mihi retulerit. Qui quod subinde, dum numerosior militia ad reprimendam praefatam seditionem per passum Kossavensem properasset, commissariis comitatensibus alibi distantis circa provisionem promotionemque numerosioris imodi militiae solertem vigilemque operam suam tot tempore adeo mihi praebuerit, ut optimi commissarii partes vicesque cum explevisse fateri debeam, praesentibus attestari. Signatum Facsetini, 20-a Januarii 1785.

Andreas Szluca m. p.

inclyti comitatus Krassoviensis viceiudex nobilium

Pe verso: Recommendatorio testimoniales super eo, quod Mathias Lobenstein, notarius pagi Kossava inclyto comitatu Krassoviensi ingremiati, occasione nuperi

tumultus Transylvanici in publico servitio semet peculiariter meritaverit
distingueritque, generalis congregationis 10-mae Januarii 1785.

Traducere:

Subsemnatul, prin prezenta atest și mărturisesc pe credința mea, că în timpul
recentei răscoale a populației din Transilvania, când totul era în flăcări și nu se
aflau la îndemână niciun fel de trupe regulate pentru apărarea hotarelor noastre și
oprirea răzvrătirii pline de furie a gloatei neînfrânate, iar eu fusesem trimis din
ordinul onoratului comitat Caraș cu mai mulți paznici civili să apăr siguranța
publică și să împiedic pătrunderea dezordinilor provocate de răsculați la hotarul
nostru, Mathias Lobestein, notarul localității Coșava din acest comitat, mi-a oferit
în toate ocaziile ajutorul și susținerea sa ingenioasă, dar mai cu seamă în momentele
cele mai primejdioase, anume atunci când furia gloatei ajunsese la culme și când, la
cererea mea, și-a asumat pe dată misiunea de iscoadă cu scopul de a afla informații
autentice despre nelegiuirile tragice, neștiind aproape nimic despre întreaga stare
de lucruri, și s-a dus – nu fără un vădit pericol pentru viața sa –, trecând printre cei
care își ieșiseră din minți, până la târgul Deva, iar de acolo mi-a adus informații
reale pentru luarea unor măsuri de prevedere în orice situație. Mai apoi, tot acesta
[Mathias Lobestein] mi-a acordat neconținut – chiar și după ce trecuseră în grabă
mai multe trupe prin pasul de la Coșava pentru a reprimă răscoala amintită, timp în
care comisarii comitatului se aflau în altă parte – ajutorul său iscusit și atent la
aprovizionarea soldaților aflați în înaintare, îndeplinindu-și îndatoririle ca cel mai
bun dintre comisari împreună cu ajutoarele sale, ceea ce mă simt dator să
mărturisesc și să atest prin cele de față. Semnat la Făget, la 20 ianuarie 1785.

*Szluka András m. p.,
vicepretor din onoratul comitat Caraș*

Pe verso: Scrisoare testimonială de recomandare cu privire la faptul că Mathias
Lobestein, notar al satului Coșava din onoratul comitat Caraș, a binemeritat și
s-a distins în mod deosebit în serviciul public cu ocazia trecutei răscoale din
Transilvania. Congregației generale [a comitatului Caraș] din 10 ianuarie 1785.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum publicum
politicum*, 1785, 13 sz., 152 cs., f. 20; original.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 182, p. 207–208.

65.

1785 ianuarie 22, Szeged

Nagyméltóságú groff, kegyelmes uram 's patronussom!

Nem tudom ki jelentette méltóságos főispány úrunknak eő Excellentiajának
hogy az Erdélyi zenebonáskodo Oláhoknak himjei Szegeden aszszonyi öltözetekben

lăczatatták és hogy a vármegye népe amazoknak érkezését várja, morgolodik állattomban, tanácskozik és sem a nemes vármegye tisztjeinek, sem az úrasságoknak nem engedelmeskedik. Ezekre nézve, parancsolt velem eö Excellentiája hogy azonnal, félben hagyván commissionalis dolgaimat, visszatérjek és mind addig itt maradjak, méglen a már elkezdődött conscriptio véghez nem megyen és az Erdélyi Oláhok le nem csendesednek. Én azért vissza gyüttem és hála Istennek itt mindeneket csendességben találtam. Itt legkissebb okunk nem lehet a vármegye népétől félnünk.

A mi az Oláhok himjeiről főispány úrunknak eö Excellentiájának refferálatott, az is csak mese. Csudálkozom hogy eö Excellentiája mindeneket oly könnyen elhisz és magával el nem hiteti hogy ha ollyas dolgok történnének, én azokat hamarabb eö Excellentiájának megtudnám és orvoslássokra szaladva 's futva gyünnék a nemes vármegyében.

Hórát és ennek kapitányát Gloskát egy Oláh pappal 's 45 más közönséges Oláhokkal Erdélyben Kraj Oberstleidinand úram megfogatta, mellyekről szolló egy német Notát ide alázatossan rekesztek.

Erdélyben az zenebonáskodó Oláhok csendesednek, csak hogy földesúrainak dolgozni most sem akarnak.

Ennél egyéb újsággal Excellentiádnak mostanában nem udvarolhatok és azért tapasztalt kegyességében alázatossan ajánlott mély tisztelettel maradok, Excellentiádnak alázatos szolgálja

Kárász István m. pr.

Szeged, 22-ik Januariusban 1785

Pe verso: Excellentissimo ac illustrissimo domino comiti Antonio Károly de Nagy-Károly, inlyti comitatus Szatthmariensis supremi comiti, Sacrae Caesareae et Regiae Apostolicae Maiestatis actualis intimo status consiliario, Excelsae Tabulae Septemviralis coiudici, unius legionis pedestris ordinis Hungarici colonello, generalis campi mareschalli locumtenenti, necnon per inlytum regnum Hungariae dapiferorum regalium magistro, domino et patrono mihi gratiosissimo. *Pestini.*

Praes (entatae) 28-a Januarii 1785. Kárász viceispány.

Traducere:

Multstimat conte, milostive domn și patron al meu!

Nu știu cine i-a relatat Excelenței Sale stimatului domn comite suprem, că mai mulți bărbați dintre românii răsculați din Transilvania au fost zăriți la Szeged îmbrăcați în straie femeiești și că populația din comitat așteaptă și venirea altora, că mormăie ca vitele, ține sfat și nu vrea să dea ascultare nici funcționarilor nobilului comitat și nici stăpânilor de pământ. În legătură cu asta, Excelența Sa mi-a ordonat ca, lăsând de îndată deoparte lucrările comisiei, să mă întorc aici și să rămân atâta vreme până când se va încheia conscripția începută și se vor fi liniștit și românii din Transilvania. De aceea m-am întors și, har Domnului, am aflat că aici totul este liniștit. Nu avem nici cel mai mărunț motiv să ne temem de populația din comitat.

Ceea ce i s-a relatat Excelenței Sale domnului comite suprem despre bărbații români sunt simple povești. Mă mir că Excelența Sa dă crezare atât de ușor unor astfel de vești și nu își dă seama că, dacă s-ar întâmpla cu adevărat astfel de lucruri, eu aș afla mai repede decât Excelența Sa și aș veni în grabă la nobilulu comitat pentru a le rezolva.

Domnul locotenent-colonel Kray i-a prins în Transilvania pe Horea și pe căpitanul său Cloșca împreună cu un popă român și alți 45 de români de rând, lucru relatat într-o notă în limba germană, pe care am onoarea să o anexez prezentei scrisori.

În Transilvania, românii răsculați se liniștesc, numai că nici acum nu vor să le lucreze domnilor lor de pământ.

Pentru moment nu-i pot scrie Excelenței Voastre alte noutăți. De aceea, recomandându-mă supus milostivirii pe care mi-ați arătat-o, rămân cu profundă stimă al Excelenței Voastre supus slujitor,

Kárász István m. pr.

Szeged, la 22 ianuarie 1785

Pe verso: Preaînălțatului și preavestitului domn conte Károlyi Antal de Careii Mari, comite suprem al onoratului comitat Sătmar, consilier intim și secret al Sacrei Maiestăți Apostolice Imperiale și Regale, judecător la onorata Tablă Septemvirală, colonel al unui regiment unguresc de infanterie, feldmareșal-locotenent, precum și mare stolnic regal al onoratului regat al Ungariei, domnului și patronului mie preamilostiv. *La Pesta.*

Prezentată la 28 ianuarie 1785. Vicecomitele Kárász.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, P. 396: *Károlyi család levéltára*, Acta publica, 14. tétel, f. 368; original.

66.

1785 ianuarie 28, Petriș

Euer Excellence!

Insonders hochgebitendester Herr General-Feldmarschall-Leutnant
und gnädigster Herr
Regiments-Inhaber!

Diese mir so gnädigst ertheilte Antwoth vor meinen unterthänigsten Neuen-Jahrs-Wunsch habe allererst den 28-ten dieses erhalten. Da ich nun aus diesen ersehen, daß Euer Excellence meine Beschreibung gnädigst aufgenommen, so unterfange mich gantz unterthänigst zu berichten, wie daß der Hora bereits gefangen worden, und zwar auf folgende Arth: Ein Wallach von seinen Getreuen kam zu einen Officier von Toscana-Hussarn mit den Antrag, er wollte den Hora in die Hände liefern wenn man ihm schriftlich geben würde, daß ihm, Wallachen, Gnad widerfahren wollte, daß ihm, nachdem er auch ein Vertrauter des Hora und Ertzbösewicht sey, nichts

am Leben geschehen würde. Der Officier besinnte sich nicht lange und gab ihm schriftlich den Pardon. Darauf mußte das Commando ausrücken und 6 Hussaren gingen mit dem Wallachen, welcher sie durch lauter Irrewege zu den Gebürg führte, auf wessen äußersten Höhe der Hora in einen Loch bey dem Feuer saß; 8 Kerl bewachten ihn. Und da sie die 6 Toscanische Hussaren erblickten, so ließen sie den Hora ohne Widerstand leiden. Vermuthlich müssen sie ebenfalls den Willen gehabt haben ihn zu übergeben. Den andern Tag wurde auch der Gloczka, welcher der Haupt-Capitain von ihm war, ebenfalls gefangen, und wurden beede alsogleich nach Carlsburg geführt. Man fand bey dem Hora eine Müntz, welche er denen Walachen die ihm getreu waren ausgetheilt, und da ich die Abcopirung davon bekommen, so unterfange ich mich selbe Euer Excellence gantz unterthänigst vorzustellen. Zu Lupsa, wo der Hora sich aufhaltend die Kirchen ruiniert, sollen einige Verse in ein Stein geschrieben gefunden worden seyn, welche, nachdeme ich sie abgeschrieben bekommen, ich auch hiemit gantz unterthänigst beyschließe.

Was nun eigentlich mit dem Hora in seiner Gefangenschaft vorgehet kann man eigentlich nicht recht erfahren, als daß er 4 Tag nach seiner Gefangennehmung nichts gegessen und nur dieses gesagt, man solle ihn nur nicht martern, so wird er alles sagen indeme er weiß, daß er nicht allein sondern noch 3 andere große Herrn mit ihm auf den Galgen kommen müssen.

Seyne Excellence Graf Jankovits ist alldort und examinirt ihn mit seinen Dolmetscher allein. Darum kann man auch nichts mehr von ihm Hora erfahren. Sollte ich aber noch was mehreres erfahren, so werde nicht ermanglen Euer Excellence meine unterthänigste Schuldigkeit abzustatten.

Das Militair marschirt schon langsam in ihre Quartier. Auch ist die Leib-Division schon bis Radna zurückmarschirt. Nur ich allein bin auf der Gräntze mit 50 Köpf, worunter 1 Corporal und 12 Würtemberg Dragoner verstanden, detaschirt geblieben. Da ich derohalben in dieser wüsten, abgebrannten Gegend kein sauberes Papier, keine richtige Tinte nicht haben kann, so bitte Euer Excellence meiner schlechten Schrift wegen unterthänigst um Vergebung, der mich zur hohen Gnade und Protection gantz unterthänigst empfehle und mit submissesten Respect in aller Unterthänigkeit verharre Euer Excellence ganz unterthänigst gehorsamster Diener und Client,

Gr(af) Bubna, Fähnrich pr.

Petrics, den 28. Januar 1785

Pe verso: Praes (entatae) 9-a Februarii 1785, gr (óf) Bubna Antal.

Traducere:

ExceleŃa Voastră!

Mult stimate feldmareşal-locotenent şi preamilostive domn proprietar de regiment!

În 28 ale acestei luni am primit răspunsul dat mie preamilostiv la preasupusele mere urări de Anul Nou. Văzând din acest răspuns că ExceleŃa Voastră a primit cu

bunăvoință descrierea mea¹, îndrăznesc să raportez preasupus, că Horea a fost deja prins, anume în următorul mod. Un român dintre cei apropiați lui a venit la un ofițer din Regimentul de husari Toscana cu propunerea de a i-l preda pe Horea dacă i s-ar da în scris asigurarea că el, românul, se va bucura de îndurare și îi va fi cruțată viața ca unuia care a fost un confident al lui Horea și un răufăcător de frunte. Ofițerul n-a ezitat mult și i-a acordat iertarea în scris. Apoi detașamentul format din șase husari a pornit la drum împreună cu românul, care l-a purtat prin munți pe tot felul de căi ocolite. Acolo, pe un vârf de deal, într-o adâncitură, ședea Horea la foc împreună cu opt indivizi care îl păzeau. Când i-au zărit pe cei șase husari din Regimentul Toscana, aceștia l-au părăsit pe Horea fără să opună rezistență. Probabil că voiau și ei să-l predea. A doua zi a fost prins și Cloșca, căpitanul lui principal. Amândoi au fost duși de îndată la Alba Iulia. Asupra lui Horea s-a găsit o medalie pe care o dădea celor care îi erau credincioși. Deoarece am primit o copie a acesteia, îndrăznesc preasupus să o trimit Excelenței Voastre. La Lupșa, unde biserica fusese ruinată cât timp se aflase Horea acolo, s-au găsit niște versuri săpate în stâncă, pe care vi le trimit preasupus în anexă, după transcrierea pe care am primit-o.

Este greu de aflat ceea ce se întâmplă de fapt cu Horea în captivitate. Se știe doar că, timp de patru zile după ce fusese prins, n-a mâncat nimic, cerând numai să nu fie torturat, deoarece va spune totul, știind că alături de el vor mai ajunge la spânzurătoare încă alți trei domni mari.

Excelența Sa domnul conte Jankovics se află acolo și îl interoghează singur, avîndu-l alături doar pe tălmaci. De aceea nici nu se pot afla mai multe despre Horea. Dacă îmi va reuși să mai aflu câte ceva, nu voi întârzia să o încunostiințez preasupus pe Excelența Voastră.

Încetul cu încetul, trupele se retrag la locurile lor de iernare. Și divizionul de gardă s-a retras în marș până la Radna. Doar eu am rămas detașat la graniță cu 50 de soldați, între aceștia un caporal și 12 dragoni din Regimentul Württemberg. Deoarece în acest ținut pustiit și ars n-am putut găsi nici hârtie curată și nici cerneală ca lumea, o rog preasupus pe Excelența Voastră să-mi scuze scrisul defectuos.

Recomandându-mă preasupus spre înaltă milostivire și protecție, rămân cu cel mai profund respect, cu toată supușenia, al Excelenței Voastre supus servitor și client,

contele Bubna, stegar pr.

Petriș, la 28 ianuarie 1785

Pe verso: Prezentată la 9 februarie 1785. Contele Anton Bubna.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, P. 396: *Károlyi család levéltára*. Acta publica, 14. tétel, f. 366-367; original.

¹ Vezi doc. 34.

1785 ianuarie 31, Viena

An den löblichen k.k. Hofkriegsrath

N O T A

Aus dem hier mitfolgenden seiner Zeit sich wieder zurückerbittenden Berichte beliebe ein löblicher k.k. Hofkriegsrath des mehreren zu entnehmen, was für eine Besorgnis die Bannatische Berg-Direction bey den ausgebrochenen Mißvergnügen der Siebenbürger Wallachen auch nunmehr von dem zu allen Unternehmungen allerdings dreisten Banater National-Volk äußere, da letzteres durch die Zusammenrottung der Räuber-Banden schon mehrere Jahre vielle und immer ärgere Bosheiten ausübet und aus dieser Siebenbürgischen Rebellion ein noch ruchloseres Beyspiel genohmen haben dürfte und was für ein Gesuch die erwehnte Berg-Direction hierdurch veranlasset bey dieser Hofstelle angebracht habe.

Ob nun zwar die in Siebenbürgen ausgebrochene Aufruhr bereits gedämpft ist, so findet man doch überhaupt und für jeden Fall nützlich, wenn nach den Beyspiel der Niederhugarischen Häuerschaft auch jene im Bannat bewaffnet und exerciret werden. Und, in dessen Folge, giebet man sich die Ehre das Ansuchen der Bannatischen Berg-Direction wegen Verabfolgung der 440 Stück Musquetten samt Pajonetten, Patronentaschen und Pajonettkuppeln mit dem freundschaftlichen Beysatz zu unterstützen, daß weillen für diese Stücke doch immer das Aerarium von dem Aerario bezahlet wird, auch sämtliche diese Bedürfnisse von guter und brauchbarer Qualität angewiesen werden möchten. Wienn, den 31-ten Jänner 1785.

Gr(af) v. Stampfer pria.

Born m. p.

Gussmann m. pria.

Expedirt den 4-ten Februar

Traducere:

Onoratalui Consiliu Aulic de Război cezaro-crăiesc

N O T Ă

Din raportul anexat, a cărui restituire se solicită la timpul cuvenit, onoratul Consiliu Aulic de Război cezaro-crăiesc va binevoi să afle despre îngrijorarea Direcției Miniere Bănățene în legătură cu nemulțumirea izbucnită în Transilvania, deoarece aceasta se face simțită și la populația națională [români – C.F.] din Banat, acum în orice caz mai cutezătoare să întreprindă vreo acțiune, iar aceasta cu atât mai mult cu cât cei de aici, reuniți în bande de lotri, comit deja de mai mulți ani ticăloșii numeroase și tot mai grave, iar rebeliunea din Transilvania poate să le

fi oferit o pildă și mai scelerată, ceea ce a determinat cererea adresată de amintita Direcție Minieră acestui for aulic.

Chiar dacă răscoala izbucnită în Transilvania a fost deja înăbușită, totuși socotim necesar, pentru orice eventualitate, ca și minerii din Banat să fie înarmați și instruiți după pilda celor din Ungaria Inferioară¹. Drept urmare, avem onoarea să susținem cererea Direcției Miniere Bănățene de punere la dispoziție a 440 de muschete împreună cu baionetele, cartușierele și cuplele de baionetă aferente, menționând în același timp că prin plățirea acestor piese de Fisc tot către Fisc, toate acestea se cuvine să fie de bună calitate și în stare de funcționare. Viena, la 31 ianuarie 1785.

Contele von Stampfer pria.

Born m. p.

Gussmann m. pria.

Expediată la 4 februarie 1785

Hofammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. Rote Nr. 2195, nr. 607 ex 1785, f. 715; concept.

¹ Este vorba de Slovacia de astăzi, o regiune minieră importantă din monarhia habsburgică.

68.

1785 februarie 3, Viena

NOTA

Auf die mit gefälliger Nota vom 20-ten Jänner dies Jahres anher gemachte Erinnerung, daß die königlich hungarische Statthalterey den Plan welcher zu Temeswar unter der Leitung des königlichen Commissarii Grafen v.Jankovich zwischen dem Militari, Montanistico und den betreffenden Provincial-Jurisdictionen wegen Ausrottung der Räuber verabredet und einstimmig entworfen worden, *eingesendet habe, hat man die Ehre zu erwiedern, daß man von der Bannatischen Berg-Direction diesfalls keinen Bericht erhalten und dürfte dieselbe den Bericht hierwegen zu erstatten vielleicht von darumen unterlassen haben, weil man dieselbe schon mehrmalen angewiesen hat in allen die öffentliche Sicherheit betreffenden Gegenständen sich an die Landes- und Comitats-Verordnungen zu halten. Man ist also diesorts ausser Stand die anverlangte Wohlmeinung in dieser Angelegenheit zu äußern, doch kann man versichern, daß die Bannatische Berg-Direction sich in allen die Sicherheit betreffenden Gegenständen demjenigen fügen werde, was eine löbliche königlich Hungarische und Siebenbürgische Hof-Kanzley diesfalls zu veranlassen nothwendig und nützlich finden wird. Wienn, den 3-ten Hornung 1785.*

Born m. p.

Gussmann m. pria.

Einer löblich königlich Hungarischen und Siebenbürgischen Hof-Kanzley

NOTĂ

În urma înștiințării pe care ne-ați făcut-o prin amabila notă din 20 ianuarie anul curent, că planul discutat și elaborat de comun acord la Timișoara, sub conducerea comisarului regal contele von Jankovics, între armată, administrația minieră și respectivele administrații civile cu privire la stârpirea lotrilor, a fost trimis de Consiliul Regal Locumtenențial Ungar, avem onoarea să răspundem că n-am primit în acest caz niciun raport din partea Direcției Miniere Bănățene. Faptul că aceasta nu a înaintat vreun raport în această privință se datorează probabil împrejurării că a primit de mai multe ori instrucțiuni ca, în toate problemele care privesc siguranța publică, să respecte dispozițiile date de Administrația Camerală și de comitate. Prin urmare, nu suntem în măsură să formulăm în această chestiune punctul de vedere care ne-a fost solicitat, dar putem da asigurări că Direcția Minieră Bănățeană va respecta ceea ce onorata Cancelarie Aulică Ungaro-Transilvăneană va socoti necesar și folositor să dispună în legătură cu toate problemele care privesc siguranța. Viena, la 3 februarie 1785.

*Born m. p.
Gussmann m. pria.*

Onoratei Cancelarii Aulice Regale Ungaro-Transilvăneană

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. Rote Nr. 2107, nr. 614 ex 1785, f. 800; copie.

Ediție: Costin Feneșan, *Știri asupra ecoului răscoalei lui Horea în Banat*, în „Apulum”, vol. X (1972), p. 775.

69.

1785 februarie 12, Viena

NOTA

Wie es die einer löblichen kaiserlich-königlichen Hof-Kammer in Münz- und Bergwesen beliebte Äußerung vom 31-ten nuperi wegen der angetragenen Abgebung von 440 Feuergewöhren zur Bewaffnung der Bannatischen Häuerschaft gegen die Räuber vermuthen läßt, ist dieselbe noch nicht von den Anstalten verständiget, welche in Gemäßheit einer an die Hungarisch-Siebenbürgische Hof-Kanzley gelangten Allerhöchsten Resolution von ihr, der besagten Hof-Kanzley und vom Hofkriegsrath zur Sicherheit des Bannats gegen die Räuber bereits verordnet worden sind. Der Hofkriegsrath entstehet dahero nicht einer löblichen kaiserlich-königlichen Hof-Kammer in Münz- und Bergwesen den diesfalls von der Hungarisch-Siebenbürgischen Hof-Kanzley erstatteten Vortrag mit der darüber erflossenen Allerhöchsten Resolutiöln mittelst des abschriftlichen Anschlusses in Freundschaft mitzutheilen. Wien, den 12-ten Februarii 1785.

An eine löblich kaiserlich-königliche Hof-Kammer in Münz- und Bergwesen

Traducere:

NOTĂ

După cum se poate deduce din amabila notă a onoratei Camere Aulice pentru Monetării și Minerit din 31 ale lunii trecute în legătură cu punerea la dispoziție a 440 de arme de foc pentru înarmarea minerilor din Banat împotriva lotrilor, aceasta n-a fost încă pusă la curent cu măsurile care au fost deja dispuse, în conformitate cu preaînaltă rezoluție primară de Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană, de către amintita Cancelarie Aulică și Consiliul Aulic de Război în vederea punerii la adăpost a Banatului împotriva lotrilor. De aceea Consiliul Aulic de Război nu întârzie a-i trimite cu amabilitate onoratei Camere Aulice pentru Monetării și Minerit, într-o copie anexată, referatul întocmit în acest caz de Cancelaria Aulică Ungaro-Transilvăneană, odată cu preaînaltă rezoluție la acest document. Viena, la 12 februarie 1785.

Andreas conte von Hadik m. pr.

Către onorata Cameră Aulică pentru Monetării și Minerit

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. Rote Nr. 2195, nr. 948 ex 1785, f. 723; original.

70.

1785 februarie 14, Timișoara

40-o Excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum de dato Budae 22-ae 9-bris 1784 n-ro 27.056 significat, Suam Maiestatem Sacratissimam per benignas manuales declarasse, quod peculiarem complacentiam et plenam satisfactionem habeat in dispositionibus circa sopiendum Valachorum in Transylvania et comitatu Aradiensi tumultuantium furorem factis atque ut nomina individuorum in faciendis his dispositionibus peculiarem operam conferentium specificè referantur benigne iussisse.

Rescribendum Excelso Consilio Regio, quod praecipue se distinxerunt dominus ordinarius iudex nobilium Adamus Deseö, qui misso gregario milite inclytae legionis Würtembergicae pro quarteriis in Solymos designandis, tumultuantes repressit, ne ultro progrediantur, ipsemet travestitus in Valachico indumento exploravit, idoneas dispositiones fecit in toto Marusii tractu, ne tumultuantes transeant, de militia pane et necessariis providenda ad 5 milliarium distantiam prospexit. Dominus consiliarius et ordinarius vicecomes Sigismundus Lovasz et ordinarius iudex nobilium Ignatius Vörös traiecto Marusio usque possessionem Odvoss progressi explorarunt motus tumultuantium. Georgius Kaszor, commissarius exmissus, Devam usque cum periculo vitae ivit ut exploret facta dispositionesque tumultuantium et relationem faciat.

Caeterum, magistratuales quoque processuales ductis lineis armatorum Germanorum omni vigilantia praecavisse, ne in comitatum tumultus propagari possit, ne quid populus domesticus exempla tentet incitatus.

Traducere:

40. Înaltul Consiliu Regal Locumtenențial face cunoscut cu data Buda, 22 noiembrie 1785 nr. 27.056, că Maiestatea Sa Preasacră și-a manifestat printr-o scrisoare autografă cea mai înaltă apreciere și deplina satisfacție în legătură cu măsurile luate pentru potolirea furiei românilor răsculați din Transilvania și comitatul Arad și a poruncit cu bunăvoință să fie comunicat în mod deschis numele persoanelor care s-au ilustrat în mod deosebit la aplicarea acestor măsuri.

Înaltului Consiliu Regal i se va răspunde că s-au distins în mod deosebit domnul pretor obișnuit Deseö Ádám care, după ce l-a trimis pe un soldat din onoratul regiment Württemberg pentru a căuta un loc de încartiruire la Șoimuș, acesta i-a oprit pe răsculați să înainteze mai departe, iar el însuși, îmbrăcat ca un român, a întreprins o recunoaștere, a dat dispozițiile necesare în tot cercul Mureș [al comitatului Timiș], ca nu cumva răsculații să treacă pe acolo și s-a îngrijit ca armata să fie aprovizionată cu pâine și cu cele necesare aduse de la o depărtare de cinci mile. Domnul consilier și vicecomite obișnuit Lovasz Zsigmond și Vörös Ignác, pretorul obișnuit, după ce au trecut Mureșul au înaintat până la moșia Odvoș spionând mișcările răsculaților. Kaszor György, care a fost trimis în calitate de comisar la Deva, s-a dus acolo, punându-și viața în pericol, pentru a spiona acțiunile și deciziile răsculaților, întocmind apoi un raport cu privire la aceasta.

În rest, funcționarii din cercurile [comitatului Timiș], după ce au organizat o linie de apărare cu [locuitori] germani înarmați, au vegheat cu toată grija ca răscoala să nu poată pătrunde în comitat și ca nu cumva populația locală, stărnită de pilda răsculaților, să cuteze a întreprinde ceva.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Protocollum congregationum, broj 105, stranica 37: original.

71.

1785 februarie 14, Timișoara

72-o Idem [Consilium Locumtenentiale Hungaricum] de dato eodem [30-a Ianuarii 1785] n-ro 2411 et 2772 ordinario comitatus huius vicecomiti [Sigismundo Lovasz] intimat, ut ad conservandam pacem et tranquillitatem publicam omne id quod dissidentiam in plebem excitare posset sollicitae praecaveatur, pro occurrentibus autem circumstantiis necessariae semper e vestigio dispositiones cum praestandis desuper altioribus locis relationibus fiant, arma de benigno iussu regio à rusticis non quidem cum strepitu et festinatione sed ea quam locales circumstantiae postulaverint

praecautione et moderatione denuo adimantur, collecta ad publicas comitatum domos deferantur, inde vero legionibus in adnexa consignatione contentis resignentur.

Excelso Consilio demisse rescribendum, et comitatum et cameraia officia rusticis Valachis adhuc ex dispositione Commissionis incorporatoriae et postea etiam ademisse complura frustra inutilia in domo comitatus sine notitia possessorum deposita esse, sed plurimum securitati ob futuram, si omnia indiscriminatim arma adimantur, comitatum hunc, cum expertus esset praedones armis instructos in possessiones irrumpere et ideo homines metuere in auxilium occurrere disposuisse, ut apud iudicem pagi aliquot sclopi necessariaeque munitiones paratae asserventur, quae in defensionem adhibeantur. Dispositionem hanc per primam incorporatoriam et per modernam quoque Commissionem stabilitam nunc vix accurrere homines in auxilium multo minus facturos si nulla arma praesto fuerint. Igitur fieri non posse, nisi Sua Maiestas ad singulum pagum ad minus unam decuriam collocaverit, Germanicas possessiones plane pusillanimes futuras et consternandas, his enim non tantum in defensionem sed ut praesto sint ad reprimendum Valachicum populum arma relicta et porro relinquenda censi alias manifestae Valachorum praedae exponentur, praeterea differentiam quam Sua Maiestas praecaveri vult universaliter excitandum.

Traducere:

72. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar] cu numerele 2411 și 2772¹, îi ordonă la aceeași dată [31 ianuarie 1785] vicecomitelui obișnuit al acestui comitat [Sigismund Lovasz] ca, pentru a fi păstrată pacea și liniștea să se evite cu grijă orice ar putea provoca opoziția populației și, în funcție de împrejurări, să ia întotdeauna pe loc deciziile necesare, raportând apoi despre acestea autorităților superioare, așa că, dându-se curs binevoitorului ordin regal, de la țărani [din comitatul Timiș] să fie strânse din nou armele. dar fără zărvă și mare grabă, ci cu toată cumpătarea și grija, după cum o vor cere circumstanțele locale, iar armele strânse să fie duse la sediul comitatului, de unde vor fi predate regimentelor indicate în lista anexată.

Înaltului Consiliu [Locumtenențial Ungar] i se va răspunde cu toată deferența, că atât la comitat cât și la oficiile cameraie din dispoziția Comisiei de incorporare² – ba chiar și mai apoi – până acum au fost luate de la țărani români mai multe lucruri cu totul nefolositoare, care au fost depuse fără știrea proprietarilor la casa comitatului. Având însă în vedere în mod cu totul deosebit siguranța din viitor, dacă armele vor fi luate fără discernământ în acest comitat în care satele sunt expuse atacării de către lotrii înarmați, atunci oamenii se vor teme să vină în ajutor [poterelor], așa că la judele satului ar trebui să rămână în păstrare, gata de a fi folosite, câteva arme cu muniția necesară, pentru a putea fi folosite la apărare. Dacă măsura luată de prima comisie de incorporare, menținută și de cea din prezent, ar rămâne în vigoare, cu greu s-ar mai putea găsi vreun om care să sară în ajutor dacă nu se află nicio armă la îndemână. Prin urmare, treaba nu s-ar putea face decât dacă Maiestatea Sa ar trimite în fiecare sate cel puțin zece soldați. Oricum, satele germane nu se tem și nu sunt atât de mult înfricoșate în ceea ce privește apărarea

lor, cât mai mult de eventualitatea de a fi silite să-i oprească pe români cu armele rămase, așa că acestea trebuie să le și rămână, deoarece altfel satele ar fi expuse în mod vădit prădăciunii românilor, stârnind pe lângă asta zvonuri peste tot, ceea ce Maiestatea Sa vrea să se evite.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Protocollum congregationum, broj 105, stranica 51–52; original.

¹ Vezi ordinul Consiliului Locumtenențial Ungar adresat la 31 ianuarie 1785 comiților și vicecomiților din comitatele Ungariei aflate la hotarul cu Marele Principat al Transilvaniei, la Gorun-Kovács, *op. cit.*, doc. 201, p. 224–225.

² Este vorba de comisia însărcinată după 1778 cu procedurile de introducere a regimului de administrație comitatensă în comitatele Timiș, Caraș și Torontal după incorporarea fostului Banat imperial în regatul Ungariei.

72.

1785 februarie 14, Timișoara

Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium!

Sicut unice cura nobis est, non solum benigna Suae Maiestatis Sacratissimae mandata explere, sed ipsum quoque nutum obsequio antevertere, ita clementia illa, qua Sua Maiestas Sacratissima innuente gratioso intimato de dato 22-ae Novembris 1784 numero 27.056 dignata est, vigilantiam et dispositiones à nobis occasione Valachorum in vicino comitatu Aradiensi et Transilvania tumultuantium factas adprobare, maximi instar muneris nobis est tria tamen eodem gratioso intimato praecipitur, ut nomina eorum qui peculiarem operam navarunt demisse referentur, hos prae caeteris commemorandos censuimus:

Judex nobilium processus Lippensis, Adamus Deseö, velut maxime vicinus ad eam comitatus Aradiensis partem in quam continuo motu Transilvanicus tumultus progressus est, cum solo Marusio divideretur illico, vigilias ad Marusium collocavit, ne consensio quaedam inter colonos comitatus huius et tumultuantes Valachos intercederet et ne his transitus ad comitatum hunc quaqua ratione daretur. Ipsemet Valachico vestitu occultatus traiecto Marusio ad possessiones comitatus Aradiensis transivit et cum iam camerali possessioni Solymos imminere tumultuantes eamque succendere velle comperisset, quia incolas oppidi Lippa ad res suas defendendas atinctos persuadere non potuisset, ut suum praedatoribus occurrant, prudenti consilio vim eorum repressit, militem enim ex inclyta legione Würtembergica, qui pro 400 militibus iam adventiantibus stativa pararet, misit, quo audito et Solymosienses ab attentando aliquo motu deterriti sunt et tumultuantes, qui iam praemissis nuntiis pago Solymos immabantur, repressit. Postea, cum ad tractum Marusii militia disposita venisset, hanc ad 5 milliarium distantiam aliquot hebdomadibus pane providit.

Praeter hunc, dominus consiliarius et ordinarius vicecomes noster Sigismundus Lovasz, accepto adlatus suum ordinario iudice nobilium Ignatio Vörös, eques usque

possessionem Odvos in comitatu Aradiensis positam, quam tumultuantes succensis aedificiis dominalibus vastarunt, progressus et exploravit motus inquietorum et in comitatu hoc Temesiensi omni cum sollicitudine providas dispositiones fecit, ne seu per Marusium transeant huc inquieti sive domestici Valachi quidpiam adtentent, ideo quaquaversus ductas sunt lineae armatorum Germanorum colonorum, ut quid Valachi moliantur.

In primario statim auditi tumultus Transilvanici, Georgius Kaszor commissarius, cum ambigua ex Transilvania perferrentur, ex dispositione excellentissimi domini comitis commissarii regii cum adiuncto camerali individuo Devam usque cum vitae periculo profectus est, ut quid ageretur exploraret relationesque inde mitteret, iuxta quas idoneae cautela ex parte nostra adhiberentur.

Sed nec reliqui deerant partibus suis, nam iudices nobilium et per Marusii tractum et per limites comitatus huius, qua Krassoviensi vicinus est, Verscheczium usque Germanos colonos disposuerunt et quaqua versus omnem vigilantiam adhibuerunt, tum ne quod populus Valachus malo exemplo inductus inciperet, tum ut comitatu Krassoviensi, si ibi quidpiam enascetur, in auxilium ad opprimendum tumultum venirent.

Haec in obsequium gratiosi intimati demisse referenda censuimus, qui cum omni veneratione perseveramus,

humillimi Universitas incltyti comitatus Temesiensis

Datum e generale congregatione nostra Temesvarini, 14-a Februarii 1785 continuative celebrata.

Pe verso: 5840. Percepit 3-a Martii 1785. Comitatus Temesiensis e generale congregatione 14-ae Februarii 1785 relate ad gratioso intimato de dato 22-ae Novembris 1784 numero 27.056 nomina magistratualium demisse refert, qui peculiarem operam occasione Transilvanici tumultus impendereunt.

Traducere:

Onorat Consiliu Locumtenențial Regal!

Deoarece grija noastră nu este doar să ducem la îndeplinire ordinele binevoitoare ale Maiestății Sale Preasacre, ci și să venim în întâmpinarea voinței acesteia cu toată ascultarea, astfel, potrivit cu cele pe care Maiestatea Sa Preasacră a binevoit să le menționeze cu îndurare în milostiva comunicare sub nr. 27.056 din 22 noiembrie 1784 cu privire la vigilența și măsurile pe care le-am luat în legătură cu răsculații români din comitatul învecinat al Aradului și din Transilvania, este de cea mai mare importanță sarcina – așa cum se ordonă prin binevoitoarea comunicare – să raportăm cu supușenie numele celor care s-au remarcat în mod deosebit prin activitatea lor, iar dintre aceștia am socotit că următorii sunt vrednici de a fi amintiți:

Deseő Ádám, pretorul din cercul Lipova, adică vecinul cel mai apropiat înspre acea parte din comitatul Arad în care răscoala transilvăneană s-a aflat neconținut în

progres, fiind separat de acest comitat [Timiș] doar de Mureș, a pus posturi de veghe la Mureș, ca să nu aibă cumva loc vreo înțelegere între țărani din acest comitat [Timiș] și răsculații români și ca aceștia să nu poată cumva trece în acest comitat. El însuși [Deseö], îmbrăcat ca un român, a trecut Mureșul pe ascuns spre localitățile din comitatul Arad și, descoperind că răsculații sunt în apropiere de localitatea camerală Șoimuș voind să-i dea foc, deoarece nu i-a putut convinge pe locuitorii din târgul Lipova să-și apere bunurile amenințate ieșind în calea prădătorilor, a oprit prin sfaturi înțelepte pătrunderea acelor răsculați și l-a trimis pe un soldat din Regimentul Württemberg să pregătească poziția de campare pentru cei 400 de militari aflați deja în marș. Aflând asta, locuitorii [români] din Șoimuș au renunțat să se mai ridice, iar el i-a oprit pe răsculații care, trimițând înainte soli, amenințaseră satul Șoimuș [cu pustiirea]. După sosirea trupelor la Mureș, el [Deseö] le-a aprovizionat cu pâine adusă de la o depărtare de cinci mile timp de câteva săptămâni.

În afara de asta, domnul consilier și vicecomite obișnuit al nostru, Lovasz Zsigmond, după ce l-a luat alături de sine pe Vörös Ignác, pretorul obișnuit al nobililor din subordinea sa, a înaintat călare până la satul Odvoș din comitatul Arad, pe care răsculații îl pustiiseră prin incendierea clădirilor aparținând stăpânilor de pământ, a observat mișcările tulburătorilor și a luat cu toată grija măsuri de prevedere în acest comitat Timiș, ca acești tulburători să nu treacă Mureșul sau ca românii localnici să nu cuteze cumva să întreprindă ceva. De aceea în toate părțile au fost puse cordoane de țărani germani înarmați pentru a-i ține în frâu pe români.

Îndată ce s-a auzit de răscoala din Transilvania, chiar dacă de acolo veneau știri nesigure, comisarul Kaszor György, împreună cu un funcționar cameral care i-a fost alături, s-a dus din ordinul preînălțatului domn comisar regal [Jankovics] până la Deva punându-și viața în pericol, pentru a afla ce se întâmplă acolo și pentru a trimite rapoarte pe temeiul cărora să se poată lua de către noi măsurile de prevedere cele mai potrivite.

Nici ceilalți funcționari n-au fost însă pasivi în zona lor, deoarece juzii nobililor au pus de strajă țărani germani atât în lungul Mureșului și la hotarul acestui comitat cu cel vecin al Carașului până înspre Vârșeț și au vegheat cu toată atenția, ca nu cumva poporul român îndemnat de pilda cea rea să pornească oareceva, iar dacă în comitatul Caraș s-ar fi stârnit ceva, să-i poată sări în ajutor pentru înăbușirea răscoalei.

Acestea am socotit de cuviință să le raportăm cu respect, dând ascultare milostivei comunicări, cei care rămânem cu toată considerațiunea, preasupusa Universitate a onoratului comitat Timiș.

Data în congregația noastră generală ținută fără întrerupere la Timișoara, la 14 februarie 1785.

Pe verso: 5840. Primită la 3 martie 1785. Comitatul Timiș raportează cu supunere din congregația generală ținută la 14 februarie 1785, dând curs milostivei comunicări nr. 27.056 din data de 22 noiembrie 1784, numele funcționarilor care au desfășurat o activitate deosebită cu prilejul răscoalei din Transilvania.

73.

1785 februarie 14, Timișoara

Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium!

Excelsum Consilium Regium sub dato 24-ae Januarii anno currenti numero 1951 ex benigna resolutione regia disponere dignatur, ut quaecunque per nobilitatem occasionem Transilvanicorum tumultum contra benignas ordinationes à contribuentibus sive in pabulo sive aliis rebus exarata sunt illico bonificentur et super facta bonificatione quietantias submittantur. Sunt nulla; apud nos nobilitatis insurrectio non fuit, ita nullae factae sunt exactiones, neque contribuens populus alias praestationes habuit praeterquam in regularem militiam ad tumultus rusticorum comprimendos in Transilvaniam missam. Haec duplicis erant generis alias in naturalibus pro intertentione militiae suppeditis, aliae praeiuncturarum. Primi ordinis inducuntur alioquin in computu et veluti transennales, sed tamen erat quidpiam oneris in hac intertentione, quod contribuentibus bonifacium non est. Cum enim militia ad limites missa in pagis Valachicis, ubi panis haberi non potuit, collocata fuisset, in Lippa ad 5 milliarium distantiam administrabatur et vecturae hae nulla ratione contribuentibus bonifacitae sunt. Quod ad praeiuncturas attinet, ad celeriolem transpositionem auxiliumque ferendum pedestris militia curribus de statione in stationem vecta est, hac praeiuncturae neque solutae parato aeve, neque per militiam quietatae sunt. Ideo demisse instamus apud Excelsum Consilium, dignetur gratiose efficere, ut vecturae utriusque generis tam in panis administratione, tum in militiae contribuentibus bonificentur. In reliquo omni cum veneratione perseveramus

humillimi Universitas comitatus Temesvariensis

Datum e generali congregatione nostra, Temesvarini 14-a Februarii 1785 continuative celebrata.

Pe verso: 6520. Percepit 8-a Martii 1785. Comitatus Temesvariensis e generale congregatione 14-ae Februarii 1785 relate ad intimatum de dato 24-ae Januarii anno currentis numero 1951 demisse refert, per nobilitatem insurgentem, cum id penitus hic factum non sit, nullas exactiones à contribuentibus factas, una instat, ut vecturae in devectione panis et transpositione pedestris militiae praestitae bonificentur.

Traducere:

Onorat Consiliu Locumtenențial Regal!

Ca urmare a binevoitoarei decizii regale, onoratul Consiliu Regal a binevoit să dispună la 24 ianuarie anul curent sub numărul 1951, ca oriunde nobilimea –

contar cu binevoitoarele ordine – a strâns cu prilejul răscoalei transilvănenilor fie nutreț, fie alte lucruri de la contribuabili, acestea să le fie bonificate și să se trimită chitanțele cu privire la efectuarea plății. La noi [în comitatul Timiș] nu a avut loc niciun fel de insurecție nobiliară, deci nu s-au făcut niciun fel de colecte și populația contribuabilă n-a avut de prestat alte dări în afară de cele necesare armatei regulate trimise pentru reprimarea răscoalei țărănești din Transilvania. Aceste dări au fost de două feluri: unele în produse naturale livrate pentru întreținerea trupelor, altele pentru animalele de tracțiune. Cele dintâi au fost introduse de altfel în calcul și socotite ca dări de peste an, iar obligația prestării lor era în sarcina fiecăruia, așa că nu au fost bonificate contribuabililor. Dar, deoarece trupele au fost trimise la hotar, în satele românești, unde nu puteau găsi pâine, aceasta le-a fost adusă de la Lipova, cale de cinci mile, așa că transportul nu are cum să fie bonificat contribuabililor în vreun fel. În ceea ce privește furniturile pentru animalele de tracțiune necesare la mutarea mai rapidă și la aducerea de provizii pentru infanteriști, animalele au fost folosite la transportul dintr-un loc în altul, nefiind plătite pentru un timp anume și nici decontate în vreun fel de armată. De aceea ne rugăm cu supunere, ca onoratul Consiliu să binevoiască cu milostivire să aprobe ca transporturile de amândouă felurile – atât cele pentru livrarea pâinii, cât și cele pentru transportul soldaților – să le fie bonificate contribuabililor.

În rest, rămânem cu toată considerațiunea,
preasupusa Universitate a comitatului Timiș

Data în congregația noastră generală ținută fără întrerupere la Timișoara, la 14 februarie 1785.

Pe verso: 6520. Primită la 8 martie 1785. În legătură cu cele comunicate în data de 24 ianuarie a. c. sub numărul 1951, comitatul Timiș întrunit în congregație generală la 14 februarie 1785 raportează cu supunere că, deoarece aici nobilimea insurgentă n-a întreprins nimic, nu s-au făcut niciun fel de colecte, dar roagă să fie bonificate transporturile efectuate pentru aducerea pâinii și mutarea infanteriștilor.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helvartótanácsi levéltár*, C. 53; *Departamentum publicum politicum*, 1785, 13. sz., 152 cs., f. 181; original.

74.

1785 februarie 17, Timișoara

Normam de adeptis armis rusticanis, qualiter aestimandis et bonificandis observandam ac effectuantam transmittit [Consilium Locumtenentiale Hungaricum].

Rescribendum: Comitatum hunc iam e generali congregatione de dato 14-ae Februarii ad numerum 72 remonstrationem fecisse et tunc motiva adduxisse, cur non censeat ab omnibus indiscreti colonis arma adimenda esse, et una id insinuasse, se interea quoad resolutio super hac remonstratione venerit, ab universali armorum ademptione supersedere velle. Proinde, tum ex hac causa, tum vero quod referentibus processualibus iudicibus nobilium apud nullos propemodum Valachos velut metu

amissionis in abditis locis arma asservantes reperiri possint, ab eo tempore nulla adempta sunt. Sunt interim in Curia comitatus deposita, quae comitatus, priusquam hanc ordinationem accepisset, colligi fecit, sed circa illorum proprietarii velut eotum non conscripti ignorentur. Statim quidem militari erga depositionem aestimationis pretii resignari possunt, exolutio tamen individuus colonis facienda praemissa ex causa praticari nequit, sed comitatus existimat, pecuniam hoc nomine colligendam in subsidium Cassae domesticae applicandam esse, quae autem pro futuro adimentur, ut illorum proprietarios iudices nobilium accurate conscribant et singula arma nomine illius ad quem pertinebant signent, iisdem committitur.

Traducere:

[Consiliul Locumtenențial Ungar] trimite reglementarea în legătură cu armele luate de la țărani, cu privire la modul în care să fie respectată și efectuată estimarea și bonificarea acestora.

Se va răspunde: Acest comitat a atras atenția încă în congregația generală din data de 14 februarie sub numărul 72 și a expus tot atunci motivele pentru care nu socotește necesar ca armele să fie luate fără deosebire de la țărani și a adus totodată la cunoștință că, până când va primi o decizie cu privire la această sesizare, vrea să renunțe la strângerea generală a armelor. De aceea, atât din acest motiv cât și datorită faptului că – potrivit cu cele relatate de juzii nobililor din cercurile [comitatului Timiș] – n-au mai putut fi găsite la aproape niciun român arme ascunse de teama pierderii lor, de atunci n-a mai fost luată nicio armă. Între timp, armele care au fost luate înainte de acest ordin sunt depuse la Casa comitatului, dar proprietarii acestora nu sunt cunoscuți deoarece n-au fost înregistrați. Armata le poate însă restitui pe dată în urma realizării unei evaluări, dar plata care trebuie efectuată fiecărui țăran nu se poate realiza din cauza amintită mai sus, iar comitatul crede că banii adunați în acest scop trebuie puși la dispoziția Casieriei comitatense. În ceea ce privește armele aduse în viitor, juzilor nobililor li s-a ordonat să-i înregistreze cu toată grija pe proprietarii acestora și să însemne fiecare armă cu numele celui căruia îi aparține.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Protocollum congregationum, broj 105, stranica 155: original.

75.

1785 februarie 17, Viena

An den löblichen k.k. Hofkriegsrath

N O T A

Dieser Hof-Kammer in Münz- und Bergwesen ware zwar bisher die von einem löblichen k.k. Hofkriegsrath mit gefälliger Nota vom 12-ten und Empfang

15-ten dies anher mitgetheilte Allerhöchste Entschließung, welche die Bewaffnung einiger Bannatischer Dorfgemeinden gegen die Räuber untersaget, nicht bekannt gewesen und man erkennt daher die diesfällige freundschaftliche Mittheilung auf das danknehmigste. Indessen glaubt man aber, daß sich das diesfällige Verbot nicht auf die Bewaffnung der Bergleute im Bannat erstrecken dürfte, da diese meistens teutsche Leute sind, in allen übrigen Bergstädten bewaffnet, ordentlich exercirt und in jedem erforderlichen Falle zu Militair-Diensten in dem Gebürg oder bey anderen Gelegenheiten, zu Vertheidigung und Sicherheit der Werker gebraucht werden. Man überläßt es jedoch dem Gutbefinden eines löblichen k.k. Hofkriegsrathes, ob diese anverlangte Feuergewähr vielleicht demallen für die Bergleute nicht verabfolget werden könnten, obschon man diesorts nicht nur keine Bedenklichkeiten dagegen fürzuwalten siehet, sondern vielmehr bey den mit Militair nur schwach besetzten Werkern sehr wünschen muß, daß diese Leute, so wie es in anderen Bergstädten gewöhnlich ist, bewaffnet werden, um die Vertheidigung der Werker und des gewerkschaftlichen so wie Aerarialguts, ja selbst ihres eigenen Lebens, als eine gerechte und unvermeidliche Nothwehr in einer zudringenden äußersten Gefahr und nicht habend sonstiger Hilf übernehmen zu können. Wienn, den 17-ten Februar 1785.

Gr(af) v. Stampfer m. pr.

Born m. p.

Gussmann m. pria.

Expedirt den 21-ten Februar

Traducere:

Onoratalui Consiliu Aulic de Război

NOTĂ

Ce-i drept, Camerei Aulice pentru Monetării și Minerit nu i-a fost cunoscută Înalta Rezoluție comunicată de onoratul Consiliu Aulic de Război cezaro-crăiesc prin amabila notă din 12 [februarie] primită în 15 ale acestei luni, prin care se interzice înarmarea mai multor comunități sătești din Banat împotriva lotrilor și de aceea îi rămâne recunoscătoare pentru comunicarea prietenească. Cu toate acestea, credem că această interdicție nu ar trebui să fie extinsă la înarmarea minerilor din Banat, deoarece aceștia sunt mai ales germani, iar în toate celelalte centre miniere minerii sunt înarmați, fac instrucție ca lumea, fiind folosiți la serviciile militare necesare în munți sau cu alte ocazii, la apărarea și siguranța exploatărilor miniere. Lăsăm însă la aprecierea onoratalui Consiliu Aulic de Război cezaro-crăiesc să decidă, dacă armele solicitate nu ar putea fi cumva trimise minerilor, mai ales că din partea noastră nu există niciun fel de rețineră în a se proceda astfel, iar aceasta cu atât mai mult cu cât datorită acoperirii militare slabe a exploatărilor este foarte de dorit ca acești oameni să fie înarmați, la fel ca la alte exploatări, pentru a se putea ocupa de apărarea exploatărilor și deopotrivă a bunurilor concesionarilor minieri și ale Fiscului, ba chiar și a propriei vieți, ca o justificată și de neocolit

apărare legitimă în fața unui pericol extrem și fără posibilitatea de a primi vreun ajutor din altă parte. Viena, la 21 februarie 1785.

contele von Stampfer m. pr.
Born m. p.
Gussmann m. pria.

Expediată la 21 februarie

Hofkammerarchiv Wien, Münz- und Bergwesen, Fasz. Rote Nr. 2195, nr. 948 ex 1785, f. 718: concept.

76.

1785 februarie 17, Timișoara

87-o Idem [Consilium Locumtenentiale Hungaricum] de dato eodem, numero 15.449, Normam circa planum quoad extirpandos in Temesiensi Districtu et circumvicinis comitatibus praedones cointelligentes cum iurisdictionibus militari, politico, camerali ac montanistico elaboratum, qualiter modificandum, submittit.

Siquidem e gratiosa hac resolutione caetera inter et id pateret, quod Sua Maiestas clementer annuat, ut interea quoad securitas publica plene restituta fuerit talibus colonis, in quorum honestate et integritate fiducia collocari potest, arma habere permittatur, ideo processualibus iudicibus nobilium committitur, ne colonos, potissimum Germanos, exarment, sed et in Valachicis possessionibus, capta praevie à iudice locali caeteris primoribus genuina de indola et moribus gremialium colonorum informatione, eorum nonnullis, prudenti iudicio numerum determinando, usum armorum permittantur.

Traducere:

87. Același [Consiliu Locumtenențial Ungar], din aceeași dată, sub numărul 15.449. Îndrumare trimisă în legătură cu felul în care trebuie modificat planul referitor la stârpirea loturilor din districtul Timișoarei și din comitatele învecinate, elaborat în colaborare de autoritățile militare, cele politice, camerale și miniere.

Având în vedere că din această milostivă hotărâre rezultă printre altele, că Maiestatea Sa a încuviințat cu îndurare ca, până când siguranța publică va fi restabilită pe deplin, țăranilor, în a căror cinste și integritate se poate avea încredere, să li se îngăduie să dețină arme, pretorilor din cercurile [comitatului Timiș] li s-a pus în vedere să nu-i dezarmeze pe țărani, mai ales pe cei germani, ba chiar și în satele românești, după ce se vor fi informat mai întâi de la judele local și de la ceilalți fruntași în mod temeinic cu privire la însușirile și moravurile țăranilor de acolo, să le îngăduie mai multora dintre ei, într-un număr care va fi socotit rezonabil, folosirea armelor.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Protocollum congregationum, broj 105, stranica 156; original.

1785 martie 12, Oravița

Hochlöbliche kaiserlich-königliche Hofkammer
in Münz- und Bergweesen!

Eine hochlöbliche Hofkammer hat mittelst Rescript de dato 23. et praesentato 29-ten Julius 1784 sub numero 3881 nach vorherig mit dem hochlöblichen Hofkriegsrath gepflogener Correspondenz die Maaßnehmungen anher zu ertheilen geruhet, welchergestalten sich diese Berg-Direction mit dem Herrn General-Major v. Koppenzoller und mit dem Provinciali wegen wiederumiger Herstellung der durch häufig hierendige Räubereyen verletzten öffentlichen Sicherheit benehmen und von der Folge Bericht erstatten solle. Nicht minder hat eine hochlöbliche Hofkammer untern 3-ten et praesentato 20-ten September 1784 sub numero 4796 die Allerhöchste Entschlüßung anher eröffnet, wienach dem Herrn Hof-Commissario Grafen v. Jankovics Excellenz die Ausarbeitung eines eigenen Räuberausrottungsplans unter gemeinschaftliche Mitwirkung des Militarischen und übrig benachbarten und von dem Räuber-Gesinde beunruhigt werdenden Jurisdictionen aufgetragen worden seye. Obgedachter Herr Hof-Commissarius hat zu diesem gemeinschaftlichen Congress den 27-ten Octobris 1784 ausgeschrieben und darzu auch diese Berg-Direction vorgeladen, an welchem Tag dann auch solche unter dem Vorsitz mehrgedachten Herrn Grafens v. Jankovics Excellenz und in Beyseyn der Herren Generalen Grafen v. Soro und v. Koppenzoller, dann der Herren Deputirten von den zwey hierländigen Gräniz-Regimentern, von den löblichen Comitaten Torrontal, Temesvar, Krassova, Bihar, Hunyad und Zarand, wie nicht minder von der Cameral-Administration und dieser Berg-Direction angefangen und folgende Tage beendet worden. Der bey dieser gemeinschaftlichen Zusammentretung ausgearbeitete Ausrottungsplan wurde sodann nach seiner weiterendigen Verfassung bey der untern 10-ten Jänner und folgende Tage dies Jahrs zu Lugosch abgehaltenen Congregation des löblichen Kraschovaer Comitats publiciret und hievon eine Abschrift zur sämtlichen Wissenschaft mitgebracht, wornach also auch den hierländigen Berg- und Eisenämtern die nöthige Weisung zur thätigen *Mitwirkung und genauen Befolgung* alles dessen was denenselben diesfalls obzuliegen hat, zu ertheilen nöthig ware. Weill aber dieser Plan wegen seiner Weitschichtigkeit mit so villmahligen Abschreibungen vielle Zeit hinwegnehmen und jegleichwohlen das erwünschte Ziell dadurch nicht erreicht würde, weill dessen lateinische Fassung nicht jedem Beamten verständlich ist und auch nicht alles das was den Provincialbehörden obliegt und darinnen weitwendig beschrieben worden von denen Berg- und Eisenämtern geforderet werden kann, so hat man den Berg- und Eisenämtern von den mehrgedachten Räuberausrottungsplan indessen und bis etwa mit der Zeit das ganze Convolutum abgeschrieben und nachgetragen werden können und das Wesentliche verteutschter eröffnet, welches somit auch einer hohen Hofstelle in der Anlaage zur hohen Einsicht vorgeleget wird. Oraviza, den 12-ten März 1785.

Gegenwärtig: Herr Bergrath Falck
Assessor v. Lhotka
Assessor v. Brinken

Assessor Wierer
Assessor Bart
Carl Jos (ef) Falk m. pria.
Fiscal Rudolf

Pe verso: Hochlöbliche Hofkammer in Münz- und Bergwesen. Bericht der Bannatischen Berg-Direction de dato 12-ten März 1785, den bei einer in Temeswar abgehaltenen gemeinschaftlichen Congress entworfenen Räuberausrottungsplan und den hieraus sammentlichen Berg- und Eisenämtern mitgetheilten Auszug betreffend. Referente Fiscali Rudolff, concipiente secretario Schmidt.
Praesentirt den 15-ten April 1785

Traducere:

Preaonorată Camera Aulică cezaro-crăiască
pentru Monetării și Minerit!

Preaonorata Camera Aulică a binevoit ca, prin rescriptul din 23 [iulie 1784] prezentat la 29 iulie 1784 sub numărul 3881, să ne comunice după schimbul de note cu onoratul Consiliu Aulic de Război, modul în care Direcția Minieră să colaboreze cu domnul general-maior von Koppenzoller și cu autoritățile provinciale în vederea restabilirii ordinii publice tulburate aici de numeroasele acte de lotrie și să prezinte apoi un raport. De asemenea, la 3 [septembrie 1784], cu data de prezentare 20 septembrie 1784 sub numărul 4796, preaonorata Camera Aulică ne-a comunicat Preaînalta Hotărâre potrivit căreia domnul comisar aulic, Excelența Sa contele von Jankovics, a fost însărcinat cu elaborarea unui plan propriu de stârpire a lotrilor în colaborare cu armata și cu celelalte autorități din vecinătate, afectate de adunătura de lotri. Pentru această întrunire comună amintitul domn comisar aulic a stabilit data de 27 octombrie 1784, invitând să participe și această Direcție Minieră. Această întrunire a avut loc la acea dată și s-a încheiat a doua zi, la ea luând parte, sub președenția amintitei Sale Excelențe contele von Jankovics, domnii generali conte von Soro¹ și von Koppenzoller², domnii delegați ai celor două regimente de graniță de aici, delegați ai onoratelor comitate Torontal, Timiș, Caraș, Bihor, Hunedoara și Zărand, precum și ai Administrației Camerale și ai acestei Direcții Miniere. Planul de stârpire a lotriei elaborat cu prilejul acestei întruniri comune a fost făcut apoi public – după redactarea lui definitivă – cu ocazia congregației onoratului comitat Caraș, care a avut loc la Lugoj la 10 inouarie [1785] și în zilele următoare, iar o copie a acestuia a fost trimisă tuturor spre știință. Astfel, și oficiilor miniere și ale fierului de aici li s-au dat instrucțiunile necesare cu privire la participarea lor activă și la îndeplinirea cu exactitate a tot ceea ce le revine în acest caz. Dar, în urma faptului că planul este foarte cuprinzător, precum și a nevoii de a se face copii atât de numeroase, se pierde mult timp și în acest fel nu se obține rezultatul dorit, mai ales că, fiind redactat în limba latină, textul nu este înțeles de fiecare funcționar, iar în cuprinsul lui nu figurează și nici nu sunt detaliate toate obligațiile care le revin autorităților provinciale, precum și ceea ce se poate pretinde oficiilor miniere și ale fierului, așa că acestor officii li

s-a transmis într-o traducere în limba germană ceea ce este esențial în acest plan de stârpire a lotriei, asta până ce va putea fi copiat cu vremea și completat întregul dosar. Acest rezumat se comunică anexat spre înaltă examinare onoratului for aulic. Oravița, la 12 martie 1785.

Prezenți:

domnul consilier minier Falck
asesorul v. Lhotka
asesorul v. Brinken
asesorul Wierera
asesorul Bart
Carl Josef Falck m. pria.
fișcalul Rudolf

Pe verso: Preanoratei Camere Aulice pentru Monetării și Minerit. Raport al Direcției Miniere Bănățene din data de 12 martie 1785 cu privire la planul de stârpire a lotriei elaborat la o întrunire comună ținută la Timișoara și comunicarea extrasului din acesta care privește toate oficiile miniere și ale fierului. Referent fișcalul Rudolf, conceput de secretarul Schmidt.

Prezentat la 15 aprilie 1785.

Hofkammerarchiv Wien, *Münz- und Bergwesen*, Fasz. Rote Nr. 2195, nr. 2210 ex 1785, f. 737 și f. 754; original.

¹ Johann conte von Soro (1730–1809), general de artilerie, comandant al cetății Timișoara (1767–1791), general-comandant interimar al Banatului (1784–1785), apoi general-comandant cu titlu definitiv (1788–1805).

² Ignaz von Koppenzoller (? – 25 octombrie 1785), general-maior de la 21 aprilie 1783; a comandat o parte din trupele care au înăbușit răscoala românilor din Transilvania.

78.

1785 aprilie 16, Deva

Inclvtae universitati comitatus Temesiensis

Rustica illa tumultuatio, quae sub praeterito proximius anno in his partibus excitata fuerat, in eam egestatem ipsammet tumultuantem plebem coniecit, ut non solum militis interveniendi modus deest, sed nisi de subsistendi eiusdem plebis medio provideatur, eidem etiam disperendum sit. Cummulavit vero hanc eiusdem miseriam primum illa militum multitudo, quae ad reprimendum eiusdem audaciam diutius ex altioribus dispositionibus hic commorata fuerat, cuiusve adhuc altera pars hodieum in locis istis excubat, mox tamen gravius illam pressit ingruentis hyemis continuus rigor, qui etiam nunc aeris vehementia quo minus terra resolvi, sylvae et grammna efrondesare possint, aerem constrictum tenet. Cum stupenda quoque illa nivium copia, quae sub proximo elapso Martio deciderat, in agros resoluta spem futurae messis in spaciosis illis locis, quae prope flumina se extendunt, pene sustilisset quoad vivi Aerarii Regii emolumentum, ere nobis fuit ita prospicere ut praemetuendum

maius periculum dictae plebis praevertatur. Quocirca peramice inclytam universitatem requiritur, dignabitur in quibus eiusdem circuli partibus triticum leviori pretio comparari possit et item, que sit mensurae, quantitas de eo nos certos reddere, ut si cum adventantis aestatia ingressu pro exportando frumento illuc huiati plebi commigrandum sit de stationes sive loci certitudine instructio dari possit, id etiam singulariter recommendantes, ut tam huiates incolae fine adferendorum frugum ad eiates partes concessuri, quam vero eiates incolae commercii promovendi causa frumentum hac versus fors allaturi à taxa paseni itinerarii, telonii item immunes esse possint.

Caeterum decenti cultu mansimus inclytae universitatis obligantissimi servi,
Michael de Brukenenthal,
consiliarius gubernialis et administrator

E sessione politico-oeconomica officialium inclyti comitatus Hunyad cum Zarand uniti, Devae, die 16-ta mensis Aprilis 1785.

De altă mână: Lectam in particulari congregatione, die 19. Maii 1785 Temesvarini celebrata.

Traducere:

Onoratei universității a comitatului Timiș

Răscoala țărănească izbucnită în aceste părți în anul care tocmai s-a scurs a aruncat în cea mai mare foamete tocmai gloata de răsculați, așa că nu numai că lipsește orice cale pe care să intervină armata, dar nu se poate găsi nicio soluție pentru a se asigura subzistența acestei populații, încât este, fără îndoială, o situație disperată. Această foamete a sporit în primul rând datorită numărului mare de soldați aduși pentru a stăvili îndrăzneala acelei gloate, iar aceștia au fost lăsați apoi aici din ordine superioare; o parte dintre ei și-a făcut tabere în aceste locuri de îndată ce au fost loviți de asprimea fără limite a iernii, căutând să scape chiar și acum de aerul și de pământul deopotrivă de reci, adăpostindu-se așa cum pot prin păduri și șanțuri care să-i ferească de frig. Datorită zăpezii extrem de mari care a acoperit ogoarele în luna martie care tocmai s-a scurs, abia că mai există speranță în recolta viitoare pe aceste suprafețe întinse aflate în apropierea râurilor, iar în ceea ce privește câștigurile stimatului Fisc regal, le putem prognoza doar cu greu, așa că este de temut cea mai mare primejdie dacă nu o luăm înainte amintitei gloate. De aceea cerem cât se poate de amical ca onorata universitate [a comitatului Timiș] să binevoiască a înlesni ca, în anumite cercuri de pe teritoriul său, grâul să poată fi cumpărat la un preț mai mic și să ne ofere garanții cu privire la unitățile de măsură și la cantități și, odată cu venirea verii, să-i îngăduie poporului de aici să vină pentru a cumpăra grâne, să fixeze cu precizie locurile și localitățile destinate acestui scop, ba chiar să recomande în mod deosebit ca atât locuitorilor de acolo [din comitatul Timiș] să li se îngăduie să vină în părțile noastre, cât și locuitorilor de aici [din comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul] să li se permită aducerea grânelor, avându-se în vedere promovarea comerțului fără să se mai plătească taxa de drum și vama, obligații de care pot fi scutiți.

În rest rămânem cu cinstea cuvenită ai onoratei universități preaîndatorați slujitori,
Michael von Brukenthal
consilier gubernial și administrator

Din ședința politico-economică a funcționarilor onoratului comitat al Hunedoarei unit cu Zărandul, Deva, în ziua de 16 a lunii aprilie 1785.

De altă mână: Citită în congregația parțială ținută la Timișoara în ziua de 19 mai 1785.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Generalna kongregacija, broj 40; original.

Ediție: Slavko Gavrilović, *Documente din arhivele iugoslave referitoare la răscoala din 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. VI (1973), p. 375–376.

79.

1785 aprilie 21, Sibiu

3031 Inclytae comitatus Temessiensis universitati consignandum

Siquidem ad sublevenadam illam, quae in comitatu Hunyad cum Zarand unito per devastationem tumultuantis rusticanis plebis desolato sese exserere coepit, annonae penuriam, advectio frumenti ex advicinante Banatu Temesiensi opportunissimum visum fuerit medium, incolae autem huiates in hac per id se praepediri quaerantur, quod in itinere à pascuatione pecorum suorum iugalium arceantur. Cuius proinde intuitu inclytam universitatem perofficiose requirendam duxit Regium hocce Gubernium, ut non solum hanc difficultatem ab huiatibus vecturantibus removendam ipsisque pascuationem indulgendam disponere, verum etiam necessitate pressae sortis vicini huius comitatus incolarum in considerationem sumpta, ad vectionem frumenti in eundem e Banatu modis quibusvis facilitare et promovere ingravatim vellet.

In reliquo manemus inclytae universitatis ad officia paratissimi,

Baro Samuel de Brukenthal pr.

E Regio Principatus Transylvaniae Gubernio, Cibinii, die 21-a Aprilis anno 1785.

De altă mână: Lectam in particulari congregatione die 19-na Maii 1785 Temesvarini celebrata.

Traducere:

3031 Spre știință onoratei universități a comitatului Timiș

Având în vedere că, pentru a se ușura lipsa de alimente care a început să se manifeste în comitatul Hunedoarei unit cu Zărandul datorită pustiirii făcute prin jafurile țăranilor răsculați, drept cea mai potrivită soluție a fost luată în considerare aducerea de grâu din învecinatul Banat al Timișoarei, numai că locuitorii de aici [din Transilvania] s-au plâns că, în timp ce se află în drum [spre Banat], sunt împiedicați și îndepărtați să-și pască vitele lor de jug. De aceea, acest Guberniu Regal a hotărât să se

adreseze cât se poate de oficial în această problemă onoratei universități [a comitatului Timiș] cu rugămintea nu numai de a înlătura această piedică din calea respectivilor căruțași și de a dispune să li se permită pășunatul, ba chiar, luând seama la nevoile stringente ale locuitorilor din acest comitat vecin [al Hunedoarei unit cu Zărandul], să binevoiască a le ușura în orice fel povara transportării grâului din Banat.

În rest, rămânem ai onoratei universități gata a sluji,

baronul Samuel von Brukenthal pr.

De la Guvernul Regal al Principatului Transilvaniei, Sibiu, în ziua de 21 aprilie a anului 1785.

De altă mână: Citită în congregația particulară ținută la Timișoara în ziua de 19 mai 1785.

Istorijski Arhiv Autonomne Pokrajine Vojvodine Sremski Karlovci, *Tamiška županija*, Generalna kongregacija, broj 39; original.

Ediție: Slavko Gavrilović, *op. cit.*, p. 376.

80.

1785 iunie 27, Lugoj

Congregationis generalis 17-a Junii 1785 celebratae.

48-o. Lectae sunt magnifici domini consilarii gubernialis ac una inclyti comitatus Hunyad cum Zarand uniti administratoris, Michaelis de Brukenthal, de dato 17. Aprilis a. c. ad dominum ordinarium vicecomitem expeditae litterae, quibus significat, se de eo informatum esse, quod in districtu hocce Temessiensi et huius partibus quae circa peripheriam Portae Ferreae magis vicinae sunt, 30 praedones in unum nefarium manipulum congregati ad crudelis pessimi intenti sui facinora iam caeperint, ideo antequam malum hocce maius incrementum sumeret, quales item ratione persecutionis illorum à parte comitatus huius disponens factae habeantur, petit semet passu in hoc quo celerius informari.

Non absimiliter hic quoque declaravit dominus substitutus vicecome, quod in futurum detectorum praedonum post praevidiam investigationem domino consilario et administratori Brukenthal dominus ordinarius vicecomes rescripsisset, in gremio comitatus huius illorum vestigium nullibi esse, consequenter nec necessitatem instituendae illorum persecutionis adfuisse.

Traducere:

Din congregația generală ținută la 28 iunie 1785

48. A fost citită scrisoarea din data de 17 aprilie a. c. a măritului domn Michael von Brukenthal, consilier gubernial și în același timp administrator al onoratului comitat Hunedoara unit cu Zărandul, trimisă domnului vicecomite obișnuit [al comitatului Caraș], prin care îi aduce la cunoștință că a fost informat cu

privire la faptul că în acest district al Timișului și în aceste părți, anume cele care se învecinează nemijlocit cu hotarul de la Poarta de Fier [a Transilvaniei], s-ar fi adunat 30 de lotri într-o ceată nelegiuită, care a început deja să comită cele mai grave ticăloșii, așa că, până ce acest rău nu va spori și mai mult, acest comitat [al Hunedoarei unit cu Zărandul] a dispus măsurile necesare pentru urmărirea acestora.

Domnul vicecomite-substitut a declarat, în schimb, că domnul vicecomite obișnuit i-a răspuns domnului consilier și administrator Brukenthal că, după ce s-a făcut în prealabil o cercetare cu privire la descoperirea unor eventuali lotri, s-a constatat că pe teritoriul acestui comitat [Caraș] nu s-a găsit niciunde vreo urmă a acestora și, prin urmare, n-a fost necesară luarea vreunor măsuri de urmărire a acestora.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 5/1785, f. 26 r-v; original.

81.

1785 august 10, [Timișoara]

Preaosfințite¹!

Fiindcă s-au auzit niște glasuri, precum că rumânii până la scurtă vreme iară o să se rădice, încât aceasta, dreptu-i, încă nu să știe, ce numai după vorbele oamenilor celor bețivi și neînfrânați s-au auzit, iară fiindcă acest fel de zavriciune a oamenilor dezmeardați și lucrurile celea pacinice strică și altele prestă măsură întâmplări după sine trage urmând tot spre pagubă, tinerilor aceștia nu numai să se opriască, ce încă unde gode să vor întâmpla, tare să se pedepsească.

Pntru aceaia, pre Preaosfinția Voastră după îndreptarea celor mai înalte rânduieli cu aceasta rugăm, ca pre cei de supt mâna voastră îndreptați și supt grea pedeapsă poruncind, ca nimeni acesteia fără socoteală și îngrozitele vorbe să grăiască sau cineva, auzind pre cineva grăindu-le, să le asculte și apoi să le tăgăduiască, ce numaidecât pre acela grăitori de așa vorbe tuturor celor de obște dregători ai Maghistratului să-i arate și cu ștrafă mare pre unul ca acela să-l pedepsească.

Datu-s-au din congregația cea particularnică a noastră, zile 10 avgust în Temișvara neîncetat ținută.

Preaosfinției Voastre spre slujbă gătiți și plecați,

Varmeghia Temișoarului

Acestea preainalte intimataturi precum preoților așa și norodului celui prost a publițurii și după aceaia cu atestaturi întărind noauă înainte a le trimite să nu slăbiți. Datu-s-au din mărirea Conzistoriului, zile 5 septemvrie 1785, în Temișvar.

Arhivele Naționale Timișoara, *Parohia ortodoxă română Satchinez*. Condica circularilor episcopopești; original.

Ediție: I.D. Suciu, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, 1980, nr. 166, p. 450–451.

¹ Sofronie Chirilovici, episcopul ortodox al Timișoarei (1781–1785).

1785 august 12, Lugoj

Congregationis particularis 12-a Augusti 1785 celebratae

Anno 1785, die 12-a Augusti, in camerali oppido Lugoss inclyti comitatu Krassoviensi adiacente, sub praesidio spectabilis ac generosi domini Joannis Békássy, inclyti comitatus Krassoviensis substituti vicecomitis, praesentibus perillustribus ac generosis dominis Nicolao Piacsek, Ladislao Dongho, generalis Cassae utriusque perceptore, Josepho Márffy, ordinario fiscale magistratuali et Georgio Sarlay, omnibus praetitulati comitatus Tabulae iudiciariae assessoribus, Leopoldo Márffy, inclytum comitatum Veröczensis quidem Tabulae iudiciariae assessore huius vero primario iurato vicenotario, Josepho Valentovics, ordinario iudice nobilium celebrata est particularis inclyti comitatus Krassoviensis congregatio, occasione cuius

1-o. Lectum et publicatum est gratiosum Excelsi Consilii Locumtenentialis Regii de dato 3-ae Julii 1785 N-ro 20.705 emanatum intimatum, vigore cuius novos in partibus Trans-Marusianis tumultus metuendos esse, ac quod certus ignotus Valachus in Kellmak locique illius publico diversorio animosius declaravit, vix spatio octo dierum novum Hora surrecturum, sed et ad comparandam numerosam manum 12 homines usque Gyrok velut incentores exmissos esse, sibi via camerali innotuisse significat idem Excelsum Consilium unaque praecipit, ut dependenter à supremo comite in activitate sito ad restituendam partium harum tranquillitatem conatus et studia comitatum hunc conferantur, de effectu autem relatio praestetur.

Cuius in obsequium, dominus ordinarius iudex nobilium Andreas Szluka, velut iam praevis per Suam Excellentiam dominum supremum comitem et commissarium regium praemissum exmissus, de compertis relationem suam publico exhibuit, quam in vicem desideratae informationis Excelso Consilio submitti, una vero et id determinavit inclyta universitas, ut idem dominus ordinarius iudex nobilium in gremio districtus sui et potissimum in confinio Marusii in periculosas hasce circumstantias peculiari cura intendat ac ut primum vel minimum motum observaverit, immediate publico detegere, de omni eventu ab octiduo in octiduum circumstantialem relationem publico praestare non intermittat.

Traducere:

Din congregația parțială ținută la 12 august 1785

În anul 1785, în ziua de 12 august, în târgul cameral Lugoj aflat în onoratul comitat Caraș, s-a ținut congregația parțială a onoratului comitat Caraș sub președenția cinstitului și de bun neam domnului Békássy János, vicecomite-substitut al comitatului Caraș, fiind de față preavestiții și de bun neam domni Piácsek Miklós, Dongo László, perceptor general al celor două casierii, Márffy József, fișcal magistratual obișnuit și Sarlay György, cu toții asesori ai Tablei de judecată a amintitului comitat, Márffy Lipot, asesor al Tablei de judecată a onoratului comitat Veröcze și totodată

prim vicenotar-jurat al acestui comitat [Caraș] și Valentovics József, pretor obișnuit al nobililor. Cu acest prilej,

Întâi, s-a citit și făcut publică înștiințarea milostivă din data de 3 iulie 1785 nr. 20.705 a înaltului Consiliu Locumtenențial Ungar, potrivit căreia în părțile de dincolo de Mureș sunt de temut răscoale, că un român necunoscut a declarat cu îndrăzneală în public, într-o cârciumă din Chelmac, că peste numai opt zile se va ridica un nou Horea, la fel și că, pentru a aduna o mulțime numeroasă de oameni, ar fi fost trimiși până la Ghioroc 12 oameni ca instigatori, știri care – ne-a informat același onorat Consiliu – i-au fost aduse la cunoștință de autoritățile camerale, așa că ne-a ordonat în același timp ca, sub conducerea comitelui suprem aflat în funcție, să depunem tot efortul și strădania pentru a restabili liniștea în acea parte a comitatului și să-i raportăm despre rezultatul acțiunii.

Drept urmare, domnul Szluka Andrăa, pretor obișnuit al nobililor, care fusese trimis încă mai înainte de Excelența Sa domnul comite suprem și de comisarul regal [Jankovics], ne-a înfățișat public ceea ce aflase, raport pe care îl înaintăm la rândul nostru înaltului [Consiliu Locumtenențial] drept informare care ne-a fost solicitată. În același timp, onorata universitate [a comitatului Caraș] a hotărât ca, în aceste împrejurări primejdioase, același domn pretor obișnuit al nobililor să manifeste o atenție deosebită pe teritoriul districtului său, mai ales la granița de la Mureș, și, îndată ce va sesiza chiar și cea mai mărunță mișcare, să o aducă imediat la cunoștință și să nu omită a ne trimite la fiecare opt zile un raport amănunțit despre orice întâmplare.

Arhivele Naționale Timișoara, *Prefectura Județului Severin*, Registre I, nr. 8/1785, f. 1 r-v; original.

83.

1785 septembrie 9, Vârșeț

Bineîncuviințate protoprezvitere!

Locului celui preaînalt s-au înștiințat precum oarecare oameni netrebnici în loc de datorința lor, care ca niște oameni înțelepți (i) și creștini pravoslavnici ar avea a împlini, în lucruri care legi (i) lui Dumnezeu și milostivirilor împărăteștilor-crăeștilor porunci și înțelegeri protovnici sânt și altora spre sminteală pot fi, pre sine să slobod, care în duminici și în zile de praznice nu după porunca lui Dumnezeu, precum în bisărică așa și în casăle sale cu ai săi pre Dumnezeu să mărească și mântuirea sa să se câștige, iară în zilele de lucru după dreapta săntenție a lui Dumnezeu care au zis: „Întru sudoarea feții tale vei mânca pâinea ta”, pentru a sa și ai săi hrană cu trudă și cu sudoare să se câștige, ci precum duminicile, praznicile, așa și în zilele de lucru în lene le petrec, că și la beție adunându-să să sfădesc și pre alții suduie și ca nește oameni netrebnici, pentru faceri de rău și pentru faptele făcătorilor de rău și pentru oarecare noauă adunare de lotri în Ardeal să vorbește, care vorbe, fiindcă pre oamenii cei proști spre rău și spre mare pagubă lesne pot a-i întărâta, pentru aceia după înalta

poruncă bineîncuviințaniei voastre și preoților de supt mâna voastră vă încredințazi și vă poruncesc, ca pre parohialnicii voștri tare să-i sfătuiți precum de lene, de adunările la beții și de rău să să păzească, iară mai vârtos pentru adunarea lotrilor întră sine, supt gre (a) pedeapsă a vorbi să nu îndrăzniască, și de rău a auzi pre oarecineva de aciasta vorbind, pre acela stăpânirii ceii ce să cuvine îndată supt grea pedeapsă să le înștiințază, care înaltă poruncă bineîncuviințania voastră și preoților de supt mâna voastră spre îndreptare și cu prilej țânere înștiințându-vă, rămân și sânt al bineîncuviințaniei voastre de bine voitori

Vichentie Popovici

În Verșeț, în 9 septembrie 1785.

Arhiva Mitropoliei Banatului Timișoara, *Protocolul circularelor. Parohia Ilova*, inv. nr. 9069-A, f. 46-47; original.

84.

1786 aprilie 29, Viena

Die nach dem Bericht des General-Commando vom 15-ten dieses bewürkte Unterbringung der 137 in das Bannat übersiedelten siebenbürgischen Familien bey dem deutschen Gräniz-Regiment gereicht als eine Befolgung des Verordneten zur Nachricht und beschiehet hievon unter einem auch der Hungarisch-Siebenbürgischen Hofkanzley zur gleichmäßigen Wissenschaft die Eröffnung.

Im übrigen will man den für diese Uebersiedler zur Ankauffung der erforderlichen Zugs- und Würthschafts-Viehes antragenden Vorschuss in solcher Maaß bewilligen, daß denen Leuten nach dem Gutachten des General-Commando die Behandlung des Viehes selbst überlassen und nur, damit sie das empfangende Geld richtig zu dieser Arbeit und nicht etwa auf eine andere Arth verwenden, die behörige Obsicht bestellet, und das ihnen Vorschießende von selben wiederum nach und nach, wie es ihre Kräften und ihre sich verbesserende häusliche Wirthschafts-Unstände zulassen, hereinzubringen getrachtet werde.

Nicht mündler ist daran ganz recht beschehen, daß diese Leute auch nicht einzelweis nach Siebenbürgen zurückgelassen werden, maßen das Siebenbürgische General-Commando die von ihnen zurückgebliebenen Habseeligkeiten einverständlich mit dem dortigen Gubernio in das Bannat nachzuschicken ohnehin auf sich genommen hat, mit welchem sich auch das General-Commando in das behörige Einvernehmen hierwegen setzen und nur wenn diesfalls eine weitere Verfügung von hieraus nothwendig seyn sollte hierüber die Anzeige anher erstatten kann.

Hadik m. pr.

Ex Consilio Aulae Bellico, Wien den 29-ten Aprilis 1786

Hobt ppr.

Pe verso: An das Slavonisch und Banatische Gräniz-General-Commando, Peterwardein. Însemnări pe verso: Expedita Peterwardein, am 13-ten May 1786 / Sessio 38. de dato 13. May 1786.

Am luat la cunoștință că, dându-se curs ordinelor, a avut loc plasarea celor 137 de familii strămutate din Transilvania în Regimentul de graniță germano-bănățean, așa cum rezultă din raportul Comandamentului General [Slavono-Bănățean] din 15 ale acestei luni și, în același timp, comunicăm aceasta spre știință Cancelariei Aulice Ungaro-Transilvănene.

În rest, aprobăm pe seama celor mutați avansul bănesc propus pentru achiziționarea animalelor de tracțiune și a vitelor necesare în gospodărie, anume în așa fel, ca – ținând seama de avizul Comandamentului General – modul de a proceda cu vitele să fie lăsat pe seama oamenilor înșiși, doar că, pentru a folosi în mod corect banii pe care îi vor primi și a nu-i destina altor scopuri, se va exercita supravegherea necesară și se va avea în vedere ca avansurile bănești să fie acordate treptat, pentru a fi apoi restituite după cum o va permite forța lor de muncă și situația lor casnică și gospodărească în curs de îmbunătățire.

De asemenea, s-a procedat foarte bine interzicându-se întoarcerea, chiar și individuală, a acestor oameni în Transilvania, mai ales că, de comun acord cu Guberniul de acolo, Comandamentul General al Transilvaniei a luat asupra sa trimiterea în Banat a efectelor lăsate de aceștia în urmă. De altfel Comandamentul General [Slavono-Bănățean] trebuie să ajungă la un acord în această privință cu cel din Transilvania și să ni se mai adreseze doar dacă ar mai fi cumva necesară o altă dispoziție în acest sens.

Hadik m. pr.

De la Consiliul Aulic de Război. Viena, la 29 aprilie 1786

Hobt ppr.

Pe verso: Către Comandamentul General de Graniță Slavono-Bănățean. Petrovaradin.

Însemnări pe verso: Rezolvată. Petrovaradin, la 13 mai 1786, la sesiunea 38 din data de 13 mai 1786.

Arhivele Naționale Timișoara, *Comandamentul General Bănățean*, 48/13, f. 60–61; original.

85.

1786 mai 13, Petrovaradin

1. Deutsches Gränz-Regiments-Commando
2. Siebenbürgisches General-Commando

ad sessionem 38. de 13-tia Maii 1786
No. 817 Peterwardein, am 13-ten May 1786
expedirt G-ral Papilla

Pro lezione

1. Die nach dem Bericht vom 9-ten praeteriti bewürkte Unterbringung der 137 in dem dortigen Regimentsbezirk übersiedleten siebenbürgischen Familien

gereicht dem General-Commando und dem hohen Hofkriegsrath als eine Befolgung des Verordneten zur Nachricht.

Im übrigen hat diese hohe Hofstelle den für diese Übersiedler zu Ankauffung des erforderlichen Zug- und Wüthschafts-Viehes antragenden Vorschuss in solcher Maaß bewilliget, daß den Leuten nach dem diesortigen Gutachten die Behandlung des Viehes selbst überlassen und jedwedem nur so vieles Geld als sie zum wirklichen Ankauf nöthig haben erfolgt werde, allermaßen andurch der Ankaufpreis sehr und vielleicht von 50 auf 30 fr. für das Paar Zugochsen und von 15 auf 10 bis 8 fr. für eine Kuhe herabfallen und sich anmit das Vorschussquantum, welches das p. [Regiments-Commando] in dem Anfangs erwähnten Bericht diesfalls angetragen hat, merklich vermindern würde. Nur muß, damit diese Menschen das empfangene Geld richtig zu dieser Absicht und nicht etwa auf eine andere Art verwenden, die behörige Obsicht bestellet und das ihnen vorgeschossen werdende von selben wiederum nach und nach, wie es ihre Kräften und ihre sich verbesserende häusliche und Wüthschaftsumstände zulassen, hereinzubringen getrachtet werden.

Hingegen wird keineswegs bewilliget, daß diese Leute, auch nur einzelweise, nach Siebenbürgen zurückgelassen werden, maßen das Siebenbürgische General-Commando die von ihnen zurückgebliebenen Habseligkeiten, einverständlich mit dem dortigen Gubernio, in das Banat nachzuschicken ohnehin auf sich genohmen hat, mit welchem man sich auch in das behörige Einvernehmen hierwegen unter einem zu setzen nicht entstehet.

Ein und anderes wird also dem p. [Regiments-Commando] zur nachrichtigen Direction und weiteren Befolgung andurch erinnert.

2. *Siebenbürgisches General-Commando*

Aus Anlass der wiederholt anher zu machen beliebten Zusicherung, daß ein löbliches p. [General-Commando] die Habschaften der in das Banat übersetzten 137 siebenbürgischen Familien gelegentlich nachsenden machen werde, findet man ein löbliches p. [General-Commando], bey dem Umstand wo die jetztbesagten Familien solche äußerst benötigen, andurch in Freundschaft zu ersuchen, diesen Leuten ihr dort zurückgelassenes Vieh und sonstige Habseligkeiten bey nächster Gelegenheit unschwer zukommen machen zu wollen.

*Dickgruber m. pr.
Semionowitz m. pr.*

Traducere:

1. Comandamentul Regimentului de graniță german
2. Comandamentul General al Transilvaniei

la sesiunea 38 din 13 mai 1786
nr. 817 Petrovaradin, la 13 mai 1786
expediat general Papilla

Spre știință

1. Raportul din 9 al lunii trecute [aprilie] cu privire la adăpostirea celor 137 de familii din Transilvania strămutate pe teritoriul Regimentului [german de

graniță] de acolo [Banat] servește spre știință, ca dovadă că au fost duse la îndeplinire ordinele date de Comandamentul General [Slavono-Bănățean] și de înaltul Consiliu Aulic de Război.

În rest, înaltul for aulic a aprobat avansul bănesc pentru cumpărarea animalelor de tracțiune și a vitelor necesare gospodăriei pe seama acestor strămutați, cu adausul că, în conformitate cu aprecierile făcute la fața locului, acești oameni pot să-și folosească vitele cum vor crede, dar li se vor da numai atâția bani cât le sunt efectiv necesari pentru achiziție. În orice caz, prin aceasta prețul de cumpărare va scădea mult, poate de la 50 de florini la 30 de florini pentru perechea de boi de tracțiune și de la 15 florini până la 8–10 florini pentru o vacă, iar astfel se va reduce în mod simțitor suma care s-a propus a fi avansată de regiment în raportul amintit la început. Dar, pentru ca acești oameni să folosească în mod corect banii primiți și să nu-i destineze altor scopuri, trebuie instituită o supraveghere corespunzătoare, urmărindu-se ca treptat, pe măsură ce o vor permite puterile lor și situația lor casnică și economică, acești bani să fie recuperați.

În schimb nu se aprobă defel, ca acestor oameni să li se dea drumul înapoi în Transilvania, chiar și individual, deoarece Comandamentul General al Transilvaniei – de comun acord cu Guvernul de acolo – a luat asupra-și obligația să le trimită în Banat efectele lăsate în Transilvania, urmând ca în acest sens să se realizeze o înțelegere corespunzătoare.

Prin prezenta atât una cât și cealaltă [problemă] sunt aduse la cunoștința regimentului spre îndrumare și ducere la îndeplinire.

2. Comandamentul General al Transilvaniei

În legătură cu stimata asigurare dată în repetate rânduri, că onoratul Comandament General va trimite, atunci când se va ivi ocazia, efectele celor 137 de familii din Transilvania strămutate în Banat, dorim să rugăm onoratul Comandament în mod amical ca, în împrejurarea că familiile amintite au cea mai mare nevoie de aceste lucruri, să binevoiască a le trimite acestor oameni cu prima ocazie vitele și alte efecte lăsate în urmă.

Dickgruber m. pr.
Semionowitz m. pr.

Arhivele Naționale Timișoara, *Comandamentul General Bănățean*, 48/13. f. 59 și f. 62; concept.

III

„LUMEA LUI HOREA” LA SUD DE CARPAȚI

De cele mai multe ori reverberațiile „lumii lui Horea” la sud de arcul Carpaților și chiar mai departe sunt fie „exilate” de aproape toți istoricii în câteva fraze lipsite de substanță, fie expediate într-o notă de subsol sau ignorate cu totul. În cele ce urmează, pornind de la materialul documentar care ne-a stat la dispoziție, vom încerca să umplem acest gol de cunoaștere, conștiinți, pe de o parte, că acesta mai poate fi mult întregit, convinși, pe de altă parte, de inerentele scăpări, dincolo de orice intenție străină unei cercetări oneste.

Pentru claritatea și deopotrivă cursivitatea expunerii am optat în favoarea prezentării evenimentelor pe două planuri: cel al ajutorului pe care l-ar fi așteptat/primit răsculații transilvăneni din Țara Românească și chiar de mai departe, respectiv cel al implicării diplomației habsburgice de la București, Viena și Istanbul în influențarea oportună a Porții și, implicit, a directivelor date de aceasta domnitorului Țării Românești în legătură cu evenimentele care aveau loc în Transilvania.

Încă din primele zile ale răscoalei românești din Transilvania în rândul autorităților militare și civile și deopotrivă al nobilimii și „inteligenței” maghiare și săsești s-a strecurat îngrijorarea crescândă față de posibilitatea ca răsculații să primească ajutor de la frații lor de neam din Țara Românească și chiar din Moldova³⁴⁵. Nu mai puțin adevărat este faptul că, mai apoi, s-a născut temerea că românii răsculați, confrunțați cu forțele de represiune, s-ar putea refugia la sud de Carpați, cu posibilitatea de a-și relua de acolo acțiunile. În legătură cu aceste perspective îngrijorătoare au început să circule tot felul de zvonuri, cele mai multe de domeniul fantasticului, ca atâtea altele răspândite în cursul răscoalei. Furtuna socială și națională care se iscase în Transilvania, însoțită de teama celor vizați de aceasta, era însă un teren cât se poate de propice pentru proliferarea știrilor celor mai năstrușnice de acest fel, lipsite însă mai toate de orice sâmbure de adevăr. În cele ce urmează, le vom trece în revistă.

La 2 noiembrie 1784 locotenent-colonelul Kray, aflat în marș spre Sibiu cu unități din Regimentul II secuiesc de graniță, îi scria laconic fratelui său Alexander: „Abia aștept să primesc ordine la Sibiu. Noroc cu vremea asta de iarnă, deoarece altfel [răsculaților] li s-ar alătura în curând moldovenii și cei din Țara Românească.

³⁴⁵ Vezi în acest sens Ștefan Pascu, *Solidaritatea maselor populare din Țara Românească și Moldova cu revoluția condusă de Horea*, în „Arhivele Olteniei”, serie nouă, 3 (1984) p. 31–36.

Poate că toată adunătura asta [a răsculaților transilvăneni] va fugi la turci, ceea ce va duce la o mare depopulare (sic!) în Ungaria”³⁴⁶. De altfel perspectiva emigrării românilor din Transilvania – o preocupare care începuse să îngrijoreze în măsură crescândă autoritățile de la Viena și Sibiu mai cu seamă după mișcarea condusă de călugărul Sofronie din Cioara (1759–1761) și implicarea insidioasă a Rusiei ortodoxe – a reținut încă din primele zile ale răscoalei din 1784 atenția conducerii militare a monarhiei habsburgice. Astfel, la 12 noiembrie 1784 Comandamentul Militar al Ungariei i-a raportat alarmat Consiliului Aulic de Război, că la hotarele Transilvaniei cu Banatul și-ar fi făcut apariția o ceată de două-trei mii de țărani români, hotărâți să emigreze în Țara Românească după ce ar fi pustiit totul în calea lor³⁴⁷.

Captiv al zvonurilor care circulau într-o vreme plină de temeri și incertitudini, nobilul Rettegi György (1718–1786) avea să consemneze cu îngrijorare: „[Răsculaților] li s-a alăturat și din Moldova (recte, Bucovina – C.F.) multă româtime detestabilă, care s-a săturat de conducerea nemțească, deoarece, spun ei, sub stăpânirea turcească le-a mers mai bine. Se mai zice că în tabără ar fi treizeci de mii de turci, dar aceștia au ridicat-o numai din cauza răscoalei ticăloase din Transilvania, ca [răsculații] să nu pătrundă cumva și în Imperiul turcesc”³⁴⁸. Un alt contemporan al evenimentelor, preotul catolic Molay, căruia îi parvenise, la rândul său, zvonul despre concentrarea unor trupe turcești la hotarele spre Transilvania ale Țării Românești, îi atribuia acesteia o cu totul altă menire decât cea cunoscută lui Rettegi. Într-o scrisoare trimisă din Cluj, la 18 noiembrie 1784, unui alt preot catolic, Molay susținea că în metropola transilvană se răspândise zvonul potrivit căruia în jur de 25.000 de turci ar fi trecut prin pasul Turnu Roșu pentru a veni în ajutorul lui Horea³⁴⁹.

Pe de altă parte, se pare că chiar răsculații români din Transilvania ar fi nutrit speranța de a primi ajutor de la frații lor din Țara Românească, dacă e să dăm crezare altor zvonuri din acea vreme. Astfel, într-o scrisoare din 27 noiembrie 1784, nobilul Balya Ferenc din Dobra relatea următoarele: „Din anumite împrejurări și din cuvintele rebelilor am aflat că dânsii așteaptă ajutor ca să-și ducă la îndeplinire intențiile lor malițioase. Anume, cu ocazia unui praznic, așa cum îi zice poporul, popa românesc din Lăpușnic i-a șoptit unei unguroaice la ureche, că românii de aceea nu se lasă acum de luptă, fiindcă le vine ajutor, numai să se roage, ca Dumnezeu să-i țină în viață pe suveranii de legea lor. iar de aceea și ungurii să se roage pentru împăratul lor”³⁵⁰. În atmosfera tulbură din acea vreme, care a

³⁴⁶ *Briefe des Feldzeugmeisters Paul Freiherrn de Krajova et Topolya an seinen Bruder Alexander von Kray*, p. 13: „Ich bekomme einen Verhaltensbefehl erst in Hermannstadt. Das Glück ist der Winter, sonst gesellten sich bald Moldauer und Walachen dazu. Vielleicht flüchtet sich dieses Gesindel zu den Türken, was eine große Depopulation in Ungarn verursachte”.

³⁴⁷ D. Prodan, *op. cit.*, vol. I, p. 477.

³⁴⁸ I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. I, p. 421. Rettegi György *Emlékirata*: „Moldovából is sok fertelmes oláság adta magát hozzájok, akik is megunták a német directiót, mivel a török birodalma alatt jobban volt dolguk, ugy mondják. 30 ezer törököt is mondanak Loagerben lenni, de azok talán csak erdélyi tolvajos zenebonára nézve táboroznak, ne hogy a török birodalomban is becsapjanak”.

³⁴⁹ Ștefan Mețeu, *Lămuriri nouă privitoare la revoluția lui Horia*, Sibiu, 1933, p. 57 (lucrare apărută și în „Revista Teologică”, Sibiu, 23 (1933), p. 213–232, 261–268, 387–411).

³⁵⁰ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 493.

influențat fără îndoială cele relatate de Balya, socotim că toate cele relatate trebuie avute în vedere *cum grano salis*. Dimpotrivă, cert este însă interesul autorităților transilvănene de a fi informate despre orice ar fi primejduit granița Transilvaniei cu Țara Românească. La 23 noiembrie 1784 Guberniul Transilvaniei i-a cerut comisarului gubernial Michael von Brukenthal, aflat pe atunci la Sebeș, să strângă informații despre eventuale incursiuni ale răsculaților dincolo de frontiera Marelui Principat, în Țara Românească³⁵¹. La Guberniul Transilvaniei domnea însă și îngrijorarea, ca nu cumva răsculații români să primească, totuși, ajutor de la sud de Carpați. De altfel la Sibiu zvonuri circulau și pe această temă, așa cum îi scria la 2 decembrie 1784 Ludwig Siess, secretar al arhivarului prințului Eszterházy, lui Johann Michael Schenk, arhivar la Eisenstadt: „Pe aici se aude în schimb iarăși, că țărani se strâng în cete și în Țara Românească și există teama ca nu cumva aceia să vină în ajutorul celor de aici”³⁵². Mai mult, se răspândise și zvonul pe cât de fantezist pe atât de neplăcut și de îngrijorător pentru autorități, anume că era așteptată sosirea unor trupe rusești. Astfel, la 1 decembrie 1784 comisarul gubernial Michael von Brukenthal îl avertiza pe Kemény Simon, comitele Albei de Jos, că unul dintre răsculații prinși de curând ar fi declarat – potrivit pretorului care îl ancheta –, că în curând vor veni soldații ruși (*de adventu Moscoviticorum militum*)³⁵³. De altfel, o posibilă intervenție externă în Transilvania a fost evocată chiar de feldmareșalul Hadik, președintele Consiliului Aulic de Război, într-un raport pe care l-a adresat suveranului la 2 decembrie 1784. Hadik își exprima temerea, că răscoala românească ar putea trezi dorința unor țări vecine, în speță Țara Românească și Moldova, în care acționau numeroase bande de lotri, să intervină în Transilvania³⁵⁴.

Oricum, în planul gândit de Iosif al II-lea pentru înăbușirea răscoalei românești unul dintre obiective îl constituia tocmai împiedicarea oricărei posibilități de retragere a răsculaților în Țara Românească. La 13 decembrie 1784 suveranul i-a ordonat printr-o scrisoare autografă generalului-comandant Fabris să ocupe cu trupe întregul curs al Mureșului, împiedicându-i pe răsculați, dar mai cu seamă pe conducătorii acestora, să se retragă în Țara Românească, de unde ar fi putut produce apoi mult rău³⁵⁵. În aceeași zi Iosif al II-lea i-a cerut generalului-comandant din Ungaria, Ludwig von Schackmin, să-i ordone generalului Koppenzoller ocuparea cursului Mureșului și mai ales a podurilor pentru a le tăia astfel răsculaților orice posibilitate de a se refugia prin pasul Vulcan în Țara Românească, de unde „ar putea urzi și întreține instigări primejdioase”³⁵⁶.

³⁵¹ I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. I, p. 243.

³⁵² *Ibidem*, p. 284: „Entgegen höret man wiederum, daß die Bauern auch in der Wallachey sich zusammenrotten und man befürchtet, ob nicht etwann diese jenen zu Hilfe kommen werden”. Tot Siess, preluând un zvon pe care l-a înregistrat la Sibiu la 23 noiembrie 1784, îi scria mai apoi lui Schenk următoarele: „Căpetenia, care se numește Horia, pare să se fi refugiat în Țara Românească cu o pradă considerabilă” (*Der Anführer, Hora heißt er, soll [sich] mit einem beträchtlichen Raub in die Wallachey geflüchtet haben*”), vezi Merényi Lajos, *A Hóra-világ kismartoni krónikája*, în „Történelmi Tár”, 1901, p. 9.

³⁵³ D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 219–220.

³⁵⁴ Marczali Henrik, *Magyarország története II. József korában*, vol. III, Budapesta, 1888, p. 34–35.

³⁵⁵ O. Beu, *op. cit.*, p. 67–68.

³⁵⁶ Gheorghe Gorun, *Răscoala lui Horea în comitatul Bihor*, vol. I, doc. 198, p. 291.

Chiar și după ciocnirea decisivă de la Mihăileni (7 decembrie 1784) și retragerea răsculaților în munții de dincolo de Brad au persistat zvonurile fanteziste, că Horea și ai lui ar primi în continuare ajutor din Țara Românească. „Horea, acest răufăcător, primește încă fără încetare întăriri din Țara Românească”, îi scria la 17 decembrie 1784 stegarul conte Bubna generalului conte Károlyi³⁵⁷. Tot la 17 decembrie 1784 procurorul militar Johann Hiltischer relatează că, în urmă cu câteva zile, pe când se afla la el popa Gheorghe din Sibiușel, acesta îi declarase că armata avusese noroc cu ninsoarea abundentă din munți, deoarece altfel în ajutorul răsculaților ar fi venit numeroase cete de țărani din Țara Românească. Aceeași declarație fusese dată de popa Gheorghe și Magistratului orașului Sebeș, anume că „au avut noroc ardelenii că zăpada a căzut timpuriu și a blocat potecile, împiedicând venirea bucatelor din Țara Românească”³⁵⁸.

Nici după înăbușirea răscoalei românești și prinderea lui Horea și Cloșca nu s-au stins cu totul zvonurile referitoare la o ipotetică implicare a celor din Țara Românească în pregătirea unei noi ridicări sociale. La 5 ianuarie 1785, aflat încă la Deva, comisarul de investigație Jankovics i-a adus la cunoștință împăratului Iosif al II-lea că îi parvenise știrea potrivit căreia în părțile de munte ale Țării Românești un „corifeu” periculos ar pregăti o răscoală care va izbucni în primăvara viitoare. Jankovics socotea informația cu atât mai vrednică de luat în seamă, cu cât remarcase starea de tulburare a poporului de rând de ambele părți ale Carpaților³⁵⁹. De altfel, caruselul zvonurilor, unul mai fantezist decât celălalt, își continua rotirea la fel de implacabil ca și până atunci. La 14 ianuarie 1785 Szabó Sámuel, profesor la Academia de teologie reformată din Aiud, îi scria preotului reformat Nánassy István din Sighetul Marmației, că „și românii din Țara Românească, în jur de 8.000, au pornit spre Ardeal, dar domnitorul [Mihail Suțu], aflând de răzmeriță, i-a trecut prin ascuțișul sabiei”³⁶⁰. Un alt contemporan, nobilul Gyöngyösi János, aflase un zvon la fel de absurd, numai că de astă dată pericolul venea din cu totul altă parte. La 3 februarie 1785 el îi scria din Turda nobilului Gulácsi Gábor următoarele: „Românii s-au tot pregătit nu numai de acum un an, ci de mai multă vreme, încetul cu încetul, dar mai cu seamă în vara trecută. Ei vedeau în mod cu totul deosebit, că tâlharii de răsculați sunt în legătură cu țările vecine, Moldova și Țara Românească, de la care așteptau ajutor. Pot să-ți scriu cu certitudine că, pe la începutul acestui an [1785] vreo 30.000 de români din Moldova voiau să năvălească prin pasul Ghimeș în Trei Scaune. Vreo 400 de secui i-au respins și i-au bătut, [românii] fiind strănși între ei și turci. Din asta se vede, că pe acești oameni nu i-a trimis voievodul [Moldovei], fiindcă fără voia turcilor nu o putea face, ci șiăștia au fost o bandă de tâlhari, din care se găsesc mereu prin cele două țări vecine”³⁶¹.

³⁵⁷ Diplomatarium (II.2), doc. nr. 34.

³⁵⁸ C. Müller, Octavian Rotaru, Marcel Știrban, *Din protocoalele Magistratului orașului Sebeș din anii 1784–1785*, în „Revista Arhivelor”, s.n., 6 (1963), nr. 1, p. 169–188.

³⁵⁹ D. Prodan, *op. cit.*, vol. II, p. 239.

³⁶⁰ Gorun-Kovács, doc. 162, p. 161: „Az Oláhországi Oláhok is beindultak volt Erdély felé, mint egy 8000-en, de a vajda észrevén a tumultust lekaszáltatta őket”.

³⁶¹ Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 54–55; vezi Szilágyi István, *Adalékok a Hóra-támadás történetéhez. Gyöngyösi János levelei Gulácsi Gáborhoz*, în „Hazánk”, 7 (1887), nr. 2, p. 111–112.

Declarațiile făcute de Horea și Cloșca în fața Comisiei Jankovics, care instruia procesul lor, a înlăturat și ultimele speculații/zvonuri cu privire la ajutorul pe care răsculații români din Transilvania l-ar fi primit din Țara Românească. La interogatoriul care i-a fost luat în ședința din 22 februarie 1785, Horea a răspuns negativ la întrebarea, dacă în rândurile răsculaților s-ar fi aflat oameni străini, o referire străvezie la persoana atotprezentului Salis și, fără îndoială, și a lui Mihail Popescu³⁶². Întrebat fiind, dacă ar fi avut vreo „înțelegere” cu „iobagii” din Țara Românească, răspunsul lui Horea a fost sec, lipsit de orice echivoc, așa cum l-a înregistrat grefierul: „N-a avut nicicând vreo înțelegere cu iobagii din Țara Românească, nici n-a cunoscut pe vreunii din această țară”³⁶³. Cloșca, celălalt fruntaș al răsculaților, fiind întrebat, la rândul lui, dacă printre „tumultuanți” s-ar fi aflat cumva și străini în afară de locuitorii țării, a răspuns la fel de tranșant: „N-a văzut alți oameni decât români”³⁶⁴. Din acest punct de vedere, pentru contele Jankovics, președintele Comisiei de investigare a răscoalei³⁶⁵, situația se limpezise pe deplin. În raportul pe care l-a adresat lui Iosif al II-lea la 3 martie 1785, Jankovics a susținut cu toată convingerea, că răscoala românească nu fusese pornită și nici influențată de vreun străin sau de vreun localnic din Transilvania: „După cum s-a aflat cu mare iscusință, atenție și precauție de la toți [răsculații] prinși, dar și după cercetarea cu grijă a conducătorilor lor, anume dacă la instigarea și răspândirea acestei răscoale ar fi participat cumva vreun străin sau poate chiar un fiu al patriei, s-a aflat că nu a avut loc nicio influență străină sau internă”³⁶⁶.

* * *

Primele știri despre răscoala românească din Transilvania au ajuns în capitala Țării Românești – cel puțin în mod oficial – de abia în a doua jumătate a lunii noiembrie 1784. Din ceea ce ne este cunoscut până acum, prima reacție de la București a venit din partea consulului rus Ivan Ivanovici Severin, care a trimis conducerii Colegiului de Afaceri Străine de la Sankt Petersburg, la 9/20 noiembrie 1784, un raport surprinzător de bine documentat și în mare parte corect despre evenimentele din Transilvania³⁶⁷. Raportul atât de amănunțit al lui Severin este pe deplin explicabil dat fiind interesul deosebit al Rusiei țariste pentru ceea ce se întâmpla în monarhia habsburgică, pe de o parte pentru a-i proteja pe „frații” ortodocși de credință, pe de

³⁶² I. Fruma, *op. cit.*, p. 135.

³⁶³ *Ibidem*, p. 138.

³⁶⁴ *Ibidem*, p. 148.

³⁶⁵ Comisia Jankovics i-a înaintat lui Iosif al II-lea raportul final despre răscoala românească din Transilvania la 6 iulie 1785.

³⁶⁶ Szilágyi Ferencz, *A Hóra-világ Erdélyben*, Pesta, 1871, p. 251: „Utut cum omni solertia, attentione et circumspectione ex omnibus capitvis sed et ipsis coriphaeis sollicite indagatum fuerit, utrum aliquis ex extraneis aut fors etiam patriae filiis ad excitandum et propagandum hunc tumultum concurrerit, nullus tamen vel extraneus vel domesticus influxum habuisse compertus est”.

³⁶⁷ *Documente privind istoria României. Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki*, serie nouă, vol. I: *Rapoarte consulare ruse (1770–1796) din „Arhiva de politică externă a Rusiei” Moscova*, sub îngrijirea acad. Andrei Oțetea, București, Editura Academiei, 1962, doc. 137, p. 298–299. Nu reproducem textul original în limba rusă, ci doar traducerea în limba română pe care am făcut-o.

altă parte pentru a încuraja emigrarea acestora pe teritoriul său³⁶⁸. Știrile pe care le-a primit diplomatul rus – cu toate că se abține să precizeze sursa acestora – i-au îngăduit lui Severin să sesizeze miezul social al răscoalei românești din Transilvania: „Din Transilvania s-au primit știri că, în localitățile de acolo și în Ungaria, poporul se ridică împotriva nobilimii, dorind să scape de sub stăpânirea ei și să depindă în viitor numai de împărat, făgăduind să-i slujească doar la ceea ce va porunci, iar acum se înscrie cu plăcere în serviciul militar chiar dacă mai înainte a fugit de acesta cât îi fusese cu putință”. Potrivit lui Severin, „unii cred că numărul răzvrătiților se ridică la 18.000, alții la numai șase mii, iar pentru înfrângerea lor a fost scoasă armata din orașe și trimisă prin sate. Se relatează că mai multe căpetenii au fost deja prinse”. De la consulul rus mai aflăm în același timp, că autoritățile din Țara Românească luaseră deja măsuri pentru a împiedica o posibilă extindere a răscoalei la sud de Carpați: „Ispravnicii români de la granița [Țării Românești] trebuie să acționeze acolo în orice mod împotriva unei pătrunderi a răsculașilor care ar încerca să treacă hotarul aici și, pe cât e cu putință, să trimită acolo dregători care cunosc limbi străine (sic!) pentru a-i prelua pe aceștia cu toată blândețea și a-i convinge să plece [din Țara Românească]”. Un curier venit în momentul în care își încheia raportul i-a oferit lui Severin ocazia să aducă la cunoștința superiorilor săi de la Sankt Petersburg noi informații despre evenimentele din Transilvania: „Revolta amintită mai sus sporește cu fiecare oră și ... mai mult de o sută de case nobiliare sunt distruse. Aici, la graniță, a ajuns o femeie de văză și se spune că Preiss, generalul-comandant al Transilvaniei, ar fi părăsit Sibiul pentru a lua măsurile necesare prevenirii unor viitoare vărsări de sânge, deoarece se știe că, până acum, s-au pierdut deja douăzeci și cinci de vieți”.

Dacă preocuparea consulului rus Severin față de evenimentele din Transilvania este pe deplin explicabilă, în schimb ne surprinde întârzierea cu care Mihai Suțu, domnul Țării Românești, care se afla în vecinătatea imediată a Marelui Principat, și-a avertizat puterea suzerană, Poarta, în legătură cu ceea ce se petrecea la nord de Carpați. Avem convingerea, că domnitorul Suțu fusese informat încă mai devreme despre răscoala românească din Transilvania, numai că sursele documentare în acest sens mai rămân să fie date la iveală. Faptul că a zăbovit ceva vreme până să informeze Poarta în această privință credem că se datorește, pe de o parte informațiilor confuze și distorsionate care îi parveniseră până atunci domnitorului de la București, pe de altă parte, poate, unei subestimări a efectelor răscoalei asupra propriei țări ori, de ce nu, chiar indolenței aparatului birocratic domnesc. Astfel Mihai Suțu a trimis abia la 23 noiembrie 1784 un raport (*arz*) sultanului Abdul Hamid I despre evenimentele din Transilvania³⁶⁹. În mod cu totul surprinzător, acest prim raport abundă în informații cu totul eronate, de domeniul fantasticului, zugrăvind un adevărat scenariu de război civil. Potrivit lui Suțu, împăratul Iosif al II-lea ar fi decis ca 40% din toate produsele aparținând nobilimii (boierilor) să îi revină Fiscului imperial, iar supușii (raialele) să nu se mai afle, ca în alte părți din

³⁶⁸ Vezi cu privire la aceasta Carl Göllner, *Die österreichische Auswanderung nach Russland im XVIII. Jahrhundert*, în „Mélanges d'histoire générale”, sub red. Constantin Marinescu, vol. II, Cluj, 1938, p. 477–520.

³⁶⁹ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 4.

Imperiul habsburgic, sub ascultarea nobilimii. Mai mult, împăratul ar fi trimis delegați în toate comitatele (județele) pentru a asigura aplicarea acestor măsuri. Văzându-și încălcate „vechile condiții de slobozenie”, nobilimea s-ar fi opus, iar pe când împăratul se afla la Buda i-a înaintat o jalbă, pe care acesta a rupt-o. Profitând de opoziția nobilimii, supușii din Transilvania, care afirmaseră „noi nu știm de boieri, noi suntem raialele împăratului”, s-au năpustit asupra câtorva boieri și i-au căsăpît, iar când boierii au vrut, la rîndul lor, să pedepsească raialele pentru îndrăzneala lor, numărul acestora a sporit mereu și „s-a ridicat la câteva mii”. Potrivit raportului trimis de Suțu la Poartă, „în clipa de față e foarte mare revoltă în Ungaria și Transilvania ... și se omoară unii pe alții și dau foc locuințelor”.

Nici a doua zi (24 noiembrie 1784) Suțu Vodă nu a atenuat întrucâtva scenariul de război civil pe care îl descrieseră sultanului Abdul Hamid I. Într-un nou raport adresat suveranului otoman³⁷⁰, domnitorul de la București, care își întemeia acum expunerea – așa cum o afirma fără înconjur – pe „relatările oamenilor mei trimiși la hotare”, a înfățișat o situație încă foarte departe de realitate. Imaginea de război civil continua să prevaleze: după ce „boierii” s-ar fi împotrivit ordinului dat de împăratul Iosif al II-lea cu privire la îmbunătățirea situației „raialelor” din Transilvania și Ungaria, „câteva mii de țărani i-au atacat [pe boieri], i-au omorât pe 36 dintre ei și au început să le ardă casele și satele”. Suțu Vodă mai aflase de la informatorii săi că, pentru a liniști spiritele, împăratul avea de gând să trimită împotriva țăranilor răsculați regimentele de graniță din Transilvania și Ungaria. Mai mult, el ar fi poruncit „celor în jur de două mii de boieri care, în teama lor față de țărani, se închiseseră în cetatea Sibiului, ca de acum înainte să nu-i mai schingiuiască pe țăranii aflați pe pământurile lor și să nu-i mai pună să le slujească mai mult de două zile pe săptămână, iar plata pentru pâinea de care au nevoie în fiecare zi să o mărească doar cu două parale, așa că, siguranța fiind restabilită în acest fel, [boierii] să se ducă la casele lor”. În același timp, împăratul le-ar fi poruncit generalilor și ofițerilor din Transilvania și Ungaria „să evite ciocnirile armate” cu țăranii răsculați. După cum se poate lesne constata, și în cazul domnitorului Suțu, ca de altfel și în Transilvania, știrile/zvonurile care circulau nestingherit ajunseseră să dobândească statutul de adevăr. În acest caz însă efectul nociv al acestora avea să se vădească la Poartă.

La 10 decembrie 1784 internunțul (ambasadorul) imperial la Istanbul, baronul Peter Philipp Herbert von Rathkeal³⁷¹, i-a raportat prințului Wenzel Anton von Kaunitz-Rietberg, cancelar de stat și ministru de externe, că aflase dintr-o sursă confidențială despre raportul „exagerat” pe care domnitorul Mihai Suțu îl adresase sultanului. Totodată, trimisul diplomatic habsburgic a amintit că încercase stăruitor să-l convingă pe secretarul Cancelariei otomane (mektubçı effendi), că în Transilvania nu avea loc un război civil ci o răscoală țărănească. Mai mult, Herbert-Rathkeal i-a mărturisit ministrului său de externe, că aflase despre răscoala din Transilvania de la Iakov Ivanovici Bulgakov, ambasadorul rus la Poartă³⁷², precum și din scrisori

³⁷⁰ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 5.

³⁷¹ Peter Philipp Herbert von Rathkeal (1735–1802) a fost ambasador al Imperiului habsburgic la Poartă între 1780 și 1802.

³⁷² Iakov Ivanovici Bulgakov (1743–1809) a fost ambasador al Rusiei la Poartă între 1781 și 1787.

particulare pe care le primise de la Viena³⁷³. De altfel în lumea diplomatică de la Istanbul începuseră să circule tot felul de zvonuri fanteziste despre răscoala din Transilvania. Bunăoară, Heinrich Friedrich von Diez, ambasadorul Prusiei la Berlin³⁷⁴, îi comunica la 22 decembrie 1784 suveranului său Frederic al II-lea următoarea știre de-a dreptul halucinantă: „Pulberea și armele de care ziceți că Poarta le trimite în Bosnia, cred că sunt destinate rebelilor din Transilvania și Ungaria”³⁷⁵. Între aceleași coordonate delirante s-a situat ambasadorul prusian la Poartă, atunci când îi raporta suveranului său, la 26 ianuarie 1785, că la Istanbul „se afirmă că șeful acestor răsculați a fost stârnit și susținut de Franța, la fel ca faimosul Pugaciov”³⁷⁶ la vremea sa³⁷⁷.

La 5 ianuarie 1785 cancelarul de stat și ministrul de externe Kaunitz-Rietberg a reacționat la raportul trimis de internunțul Herbert-Rathkeal la 10 decembrie 1784³⁷⁸. Kaunitz a socotit necesar ca, mai ales în climatul de confuzie pe care îl sesizase în cercurile conducerii otomane, să-i precizeze ambasadorului său, că „răscoala din Transilvania, despre care se pare că din Țara Românească au ajuns la Constantinopol știri de-a dreptul ciudate, nu este îndreptată de gloata românilor adunați împotriva domului țării ci a nobililor, despre care susțin că i-ar fi încărcat peste măsură cu tot felul de dări”. Ministrul de externe a mai ținut să adauge că, din ordinul împăratului, fuseseră luate „măsuri energice” pentru a se pune capăt violențelor și a se restabili liniștea. Acestea erau informațiile oficiale pe care Herbert-Rathkeal era autorizat să le declare demnitarilor otomani. Kaunitz l-a mai instruit pe ambasadorul său, că putea adăuga cu titlu personal, că românii răsculați „sunt în prezent separați de românii din Imperiul otoman, așa că le-ar fi foarte greu să se refugieze de cealaltă parte [a frontierei] pentru a se sustrage pedepsei binemeritate”. De asemenea, Herbert-Rathkeal mai era instruit să invoce în fața demnitarilor otomani și să le ceară respectarea articolului 18 al Tratatului de pace de la Belgrad (1739), potrivit căruia era interzisă acordarea dreptului de azil unor „rebeli notorii”, comandanții militari de ambele părți ale frontierei, care ar fi înlesnit refugiarea unor astfel de indivizi, expunându-se celor mai severe sancțiuni³⁷⁹.

Herbert-Rathkeal a reacționat, la rândul său, la instrucțiunile primite de la Viena la 5 ianuarie 1785. Într-un raport din 26 ianuarie 1785³⁸⁰, el l-a asigurat pe ministrul de externe Kaunitz, că le înfățișase demnitarilor otomani realitatea despre răscoala românească din Transilvania, combătând exagerările și zvonurile fanteziste care ajunseseră la Poartă. Internunțul imperial mai afirma, că reușise să-l convingă pe ministrul otoman de externe (reis effendi) să le trimită domnitorilor din Țara Românească

³⁷³ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 6.

³⁷⁴ Heinrich Friedrich von Diez (1751–1817) a fost ambasador al Prusiei la Poartă între 1784 și 1790. A fost un orientalist cunoscut și colecționar de cărți și manuscrise orientale.

³⁷⁵ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. II, București, 1896, p. 187.

³⁷⁶ Emelian Pugaciov, conducătorul unei mari răscoale a iobagilor ruși, care a avut loc între 1773 și 1775.

³⁷⁷ N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 191.

³⁷⁸ Corespondența avea nevoie de circa 14 zile pentru a parcurge traseul Viena–Istanbul.

³⁷⁹ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 9.

³⁸⁰ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 14.

și Moldova o poruncă referitoare la respectarea strictă a prevederilor articolului 18 al Tratatului de pace de la Belgrad cu privire la trecerea frontierei de către „rebeli”. Reis effendi fusese întru totul de acord cu această cerere, promițând că îi va raporta totul marelui vizir Gürcei Hamid Halil pașa și exprimându-și convingerea, că cei doi domnitori vor respecta cu strictețe porunca sultanului. De altfel, la 25 februarie 1785 marele vizir le-a trimis atât lui Mihai Suțu, domnului Țării Românești, cât și lui Alexandru Constantin Mavrocordat, domnului Moldovei ordinul (buiurldu) de a respecta cu strictețe prevederile articolului 18 al Tratatului de pace de la Belgrad cu privire la acordarea de azil „supușilor nemulțumiți și rebelilor”³⁸¹.

La 10 martie 1785 Ignaz von Raicevich, agentul consular imperial în cele două principate române, i-a înmănat lui Mihai Suțu, domnitorul Țării Românești, scrisoarea autografă prin care împăratul Iosif al II-lea îi mulțumea pentru serviciile de bună vecinătate și pentru faptul că nu îngăduise trecerea țăranilor răsculați din Transilvania pe teritoriul de la sud de Carpați. La audiența solemnă acordată lui Raicevich la Curtea domnească din București au participat nu mai puțin de 90 dintre boierii mari și mici ai țării³⁸². Acest act fastuos și-a găsit de altfel ecoul și în paginile unui important ziar european. Preluând o știre din 8 aprilie primită de la Viena, „Journal politique de Bruxelles” scria următoarele în ediția sa din 23 aprilie 1785: „Împăratul a înmănat domnitorului prin consulul său general din Țara Românească o scrisoare prin care îi mulțumea pentru graba de a-i retrimite imediat pe acei rebeli din Transilvania, care se refugiaseră pe teritoriul său”³⁸³.

În cele din urmă și domnitorul Mihai Suțu al Țării Românești a ajuns să înțeleagă corect cele ce se petrecuseră în realitate în Transilvania. Într-un raport (telhis) din 12 martie 1785³⁸⁴ el îi scria următoarele sultanului Abdul Hamid I: „Prin urmare, la tulburarea care s-a întâmplat mai înainte de asta în Transilvania a ieșit la iveală o situație cunoscută tuturor, anume ea ea izbucnit datorită supușilor care, dincolo de părerea și de ordinul împăratului Austriei, au ridicat steagul răscoalei, năpustindu-se asupra nobililor din Transilvania”. Chiar dacă, între timp, va fi primit deja ordinul din 25 februarie 1785 al marelui vizir, domnitorul a socotit totuși oportun să primească din partea sultanului precizări în legătură cu nobilii transilvăneni care s-ar fi refugiat cumva în Țara Românească. În consecință, el s-a rugat ca, prin intermediul capuchehaiei sale, să-i fie trimise instrucțiuni referitoare la posibila atragere a acestora de partea Porții. În schimb față de răsculații care ar fi trecut pe teritoriul Țării Românești, Suțu și-a asigurat suzeranul că, „în cazul în

³⁸¹ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 22. La 10 martie 1785 internunțiuil Herbert-Rathkeal i-a trimis ministrului de externe Kaunitz-Rietberg, în traducere, textul ordinului viziral dat domnilor Țării Românești și Moldovei, vezi Diplomatarium (III.2), doc. nr. 25. Tot Herbert-Rathkeal i-a trimis apoi, la 12 martie 1785, traducerea acestui ordin viziral și lui Ignaz von Raicevich, agentul consular imperial în Țara Românească și Moldova, vezi Diplomatarium (III.2), doc. nr. 26.

³⁸² N. Densușianu, *op. cit.*, p. 481.

³⁸³ „Journal politique de Bruxelles”, nr. 17 din 23 aprilie 1785, p. 154, în I.R.H., seria B: Izvoare narrative, vol. III, p. 245: „L'Empereur a fait remettre par son consul général en Valachie une lettre à l'Hospodar, où il remercie le Prince de son empressement à renvoyer dans le tems ceux des rebelles de Transylvanie qui s'étoient réfugiés sur son territoire”.

³⁸⁴ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 27.

care cei ce vor fugi înspre partea de dincoace se află și supuși răzvrătiți din rândul plebei, atunci ... ei nu vor fi ocrotiți, ci se vor face eforturi și se va dovedi atenție pentru a li se aplica pedepsele cuvenite pe pământul pe care se găsec”. De acum însă totul era un simplu exercițiu verbal *post factum*.

Un ecou întârziat în Țara Românească al celor ce se petreceau în Transilvania după înăbușirea răscoalei țărănești a fost cel legat de promulgarea Patentei de abolire a iobăgiei (22 august 1785). La 17 octombrie 1785, Ignaz von Raicevich, agentul consular imperial de la București și Iași, l-a sondat printr-o scrisoare pe generalul Fabris, comandantul militar al Transilvaniei, cu privire la oportunitatea răspândirii textului Patentei în rândul românilor transilvăneni stabiliți în Țara Românească și Moldova³⁸⁵. Răspunsul de la Sibiu n-a întârziat să vină. La 25 octombrie 1785 generalul Fabris i-a exprimat lui Raicevich îngrijorarea, ca nu cumva publicitatea făcută Patentei să-i supere pe domnitorii Țării Românești și Moldovei³⁸⁶. Ca o soluție de compromis, Raicevich i-a propus apoi generalului Fabris, la 31 octombrie 1785, ca textul Patentei să fie afișat la punctele de trecere a frontierei imperiale, pentru a-i convinge și pe această cale pe românii transilvăneni emigrați în Țara Românească și Moldova să se întoarcă acasă³⁸⁷. Toate speranțele lui Raicevich legate de efectul benefic al publicării Patentei de abolire a iobăgiei s-au dovedit până la urmă a fi deșarte. La 14 noiembrie 1785 el s-a văzut nevoit să-i mărturisească generalului Fabris că, în pofida măsurilor luate, continua la fel de intens ca până atunci emigrarea românilor din Transilvania în Țara Românească și Moldova. Mai mult, în cele două principate dunărene reveneau chiar și românii transilvăneni care, la un moment dat, se întorseseră acasă³⁸⁸.

În fine, în 1795 s-a înregistrat la Istanbul un ultim ecou al răscoalei românești din 1784. După cum se va vedea, moara de zvonuri continuase să macine sânguincios. La 10 octombrie 1785 internunțul imperial Herbert-Rathkeal i-a raportat ministrului său de externe, baronul Franz von Thugut, că aflase „cu totul din întâmplare” că, în 1784, Horea ar fi trimis la Iași trei emisari (între aceștia un anume Ianăș sau Ionaș, purtătorul lor de cuvânt) pentru a obține prin intermediul domnului moldovean Alexandru Constantin Mavrocordat protecția și ajutorul Imperiului otoman. Aflând de acest demers în urma raportului primit de la Iași, Poarta i-ar fi interzis domnului moldovean acordarea oricărui sprijin, mai ales că demnitarilor otomani nu voiau să susțină niște rebeli care se ridicaseră împotriva suveranului lor: „Nu era deloc de demnitatea Sublimei Porți să susțină supuși rebeli împotriva suveranului lor legitim”. Potrivit celor aflate de Herbert-Rathkeal, emisarii lui Horea ar fi fost niște țărani, iar Ianăș/Ionaș avea cam 40 de ani, fiind robust, îndesat și purtând o mustață enormă³⁸⁹.

³⁸⁵ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 31.

³⁸⁶ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 32.

³⁸⁷ *Ibidem*.

³⁸⁸ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 33.

³⁸⁹ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 30; vezi și Nicolae Iorga, *Horea și moldovenii*, în „Revista Istorică”, 1 (1915), nr. 3, p. 57.

În cele ce urmează vom încerca să deslușim pe temeiul surselor documentare care ne-au stat la dispoziție rosturile și destinele în Țara Românească a unor așa-numiți emisari ai răsculaților români din Transilvania, popa Nicolae și Mihai Popescu. Așa cum am avut deja ocazia să amintim, odată cu izbucnirea răscoalei din Transilvania autoritățile militare și civile de acolo i-au suspectat pe Horea și ai lui, nu o dată, de legături tainice pe care le-ar fi întreținut cu românii de la sud de Carpați. Emisari ai răsculaților ar fi trecut munții atât pentru a recruta voluntari care să se alăture fraților de neam din Transilvania, cât și pentru a încerca obținerea unui sprijin chiar din partea unor puteri străine (Rusia sau Imperiul otoman). Ca mai mereu în cursul răscoalei românești, și în această privință a apărut nelipsita zvonistică, agrementată uneori cu elemente de-a dreptul neverosimile. Ne vom strădui, prin urmare, să separăm realitatea de rodul otrăvit al zvonurilor, așezând lucrurile pe făgașul credibilității.

Persoana popii Nicolae din Orăștie îi era cunoscută relativ bine încă primului monograf român al răscoalei, Nicolae Densușianu³⁹⁰. Potrivit acestuia, popa Nicolae ar fi trecut – așa cum se zvonea – în Țara Românească pentru a strânge un corp de 600 de voluntari cu care să vină în Transilvania în ajutorul răsculaților. Informat cu privire la acest plan, Guberniul Transilvaniei ar fi intervenit pe lângă autoritățile din Țara Românească, popa Nicolae fiind reținut la București. După ce Agenția consulară austriacă din Țara Românească i-a cerut domnitorului Mihai Suțu extrădarea popei Nicolae, Vodă a fost de acord doar dacă acesta n-ar fi fost condamnat la moarte. A urmat apoi predarea popei Nicolae către autoritățile transilvănene și judecarea lui.

Vom încerca acum să reconstituim, mai ales pe temeiul documentelor păstrate în arhiva Agenției consulare imperiale în Țara Românească, periplusul preotului transilvănean în primele trei luni ale anului 1785.

La 8 ianuarie 1785 cancelistul Spaun, care gira treburile Agenției consulare austriece de la București în absența agentului consular Raicevich³⁹¹, s-a adresat generalului Fabris, comandantul militar al Transilvaniei, în legătură cu persoana popii Nicolae, „născut la Bistra”. Încă la finele lunii decembrie 1784 Agenției consulare de la București îi fusese atrasă atenția de către Comandamentul Militar al Transilvaniei, că acest popă Nicolae fusese cel care, în timpul mișcării lui Sofronie (1759–1761), contribuise la trecerea mai multor mii de români ortodocși din Transilvania în Țara Românească. Revenit la București – așa cum afirmă Spaun – la începutul anului 1785, popa Nicolae s-a dus la unul din aderenții săi, cizmarul Ianăș Covaci, ardelean ca el. I-a mărturisit, că ar fi venit să adune cât mai repede 600 de oameni cu care să treacă în Transilvania și să atace Sibiul. Covaci nu s-a dovedit însă omul de încredere pe care îl crezuse popa Nicolae, ci s-a dus de îndată la Agenția consulară (aflată pe atunci în Colentina) și l-a denunțat. Drept urmare,

³⁹⁰ N. Densușianu, *op. cit.*, p. 492–493.

³⁹¹ Ignaz von Raicevich, care reprezenta interesele Imperiului habsburgic atât în Moldova cât și în Țara Românească, plecase la Iași, la 15 octombrie 1784, vezi Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul I, nr. 234.

a fost trimis imediat un subofițer aflat în slujba Agenției consulare pentru a-l aresta pe preotul „rebel”. Tentativa a eșuat însă, popa Nicolae reușind să scape cu fuga. În schimb caporalul imperial a reușit să pună mâna pe două documente care se aflaseră printre lucrurile preotului urmărit³⁹². În aceste documente – odată transcrise și traduse în limba germană³⁹³ – Spaun s-ar fi așteptat să găsească indicii „subversive”, care să justifice din plin urmărirea popii Nicolae. Așteptările nu i s-au confirmat decât în foarte mică măsură. Unul dintre aceste documente părea, totuși, să ofere unele temeuri de suspiciune pentru autoritățile imperiale. Era vorba de o suplică pe care un anumit Nicolae Popescu – Merkelius îl transcrie *Popertzky*, în traducerea germană – o adresase la 4/15 mai 1784 domnitorului Mihai Suțu³⁹⁴. Amintind domnului că era „fiul unui nemeș din Ardeal”, care „a suferit multe cazne și chinuri pentru credința adevărată”, Nicolae Popescu, în vârstă și – așa cum susținea – lipsit de mijloace de trai, îl ruga pe Suțu Vodă să-i asigure cele necesare vieții, deoarece îi făcuse țării servicii însemnate prin aducerea în Țara Românească a mai multor români transilvăneni, pe care i-a „stârmit împreună cu răposatul Sofronie Gherman” (să fie, oare vorba de călugărul Sofronie din Cioara? – C.F.). Să-l lăsăm însă pe Nicolae Popescu, care își semna suplica „Nicolae, fiul unui nemeș din Ardeal”, să-și pledeze demersul pe lângă domnitor cu propriile-i cuvinte: „Fiind un străin despuiat de toate, sărac, lipsit de avere și bătrân ..., eu sunt fiul unui nemeș din Ardeal și am suferit multe cazne și chinuri pentru credința adevărată și pentru Hristos. Am fost aruncat în temniță, am fost alungat din patria mea în țări străine ... Atunci când au fost aduși ungurenii (românii din Transilvania – C.F.) de la locurile lor, m-am numărat printre cei care i-au stârmit împreună cu răposatul Sofronie Gherman și i-am adus aici, în Țara Românească, spre câștigul și folosul Vistieriei domnești”. Oricum, chiar dacă popa Nicolae a fost implicat în acțiunea de emigrare a românilor transilvăneni, e destul de greu de crezut că poate fi cu certitudine identic cu „nemeșul” Nicolae Popescu, fiind mai curând un emisar al ortodocșilor din Transilvania trimis în Țara Românească pentru a obține ajutoare pe seama fraților săi de credință persecutați. De altfel al doilea document găsit printre lucrurile părăsite în graba fugii de popa Nicolae pare să confirme această ipoteză. Este vorba de o scrisoare pe care călugărul Ioanichie³⁹⁵ a adresat-o din București, la 14/25 aprilie 1784, protopopului Petru din Cărpiniș, protopopului Moise din Săliște, preotului Ioan și celorlalți protopopi și preoți ortodocși din Transilvania³⁹⁶. Pe de o parte, călugărul Ioanichie le dădea fraților săi întru credință asigurarea că, atunci când i se va cere, îi va înainta împăratului Iosif al II-lea scrisoarea pe care o semnaseră, dar

³⁹² Diplomatarium (III.2), doc. nr. 10.

³⁹³ Transcrierea textului româno-chirilic și traducerea în limba germană au fost realizate de cancelistul Michael Merkelius, originar din Brașov, care a fost apoi, între 1788 și 1806 (anul morții sale), agentul consular austriac în Țara Românească.

³⁹⁴ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 2.

³⁹⁵ Să fie, oare, vorba de popa Ioanichie din Veneția de Sus, cel care, alături de popa Sofronie de pe domeniul Zlatnei și de popa Ion din Săliște, semnau la Alba Iulia, la 3 martie 1761, protocolul problemelor dezbătute de sinodul românilor ortodocși, document înaintat apoi Guberniului Transilvaniei?, vezi Silviu Dragomir, *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920, doc. 149, p. 222–223.

³⁹⁶ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 1.

care încă nu fusese trimisă, nefiind un moment oportun, deoarece între timp suveranul luase unele măsuri în favoarea bisericii ortodoxe din Transilvania. Pe de altă parte, Ioanichie le reproșa protopopilor și preoților transilvăneni, că nu îi răspuseseră la scrisoarea din 3 martie 1783, plângându-li-se că, în urma călătoriilor pe care le făcuse timp de doi ani în interesul bisericii ortodoxe din Transilvania, ajunsese într-o situație materială precară. Mai mult, în aceste împrejurări de strâmtorare, mitropolitul Moldovei îi ceruse restituirea celor 50 de lei dați împrumut. De aceea, Ioanichie îi ruga pe frații săi transilvăneni întru credință, să strângă și să-i trimită acei bani prin Nicolae, aducătorul scrisorii, „care a suferit și el multe asupreli pentru adevărata credință”. Să fie, oare, vorba de Nicolae „fiul de nemeș din Ardeal” sau de popa Nicolae din Orăștie, cel urmărit de Agenția consulară austriacă de la București? În orice caz, cele două documente confiscate nu-l puteau incrimina nicidecum pe popa Nicolae drept emisar al răsculațiilor transilvăneni și cu atât mai puțin ca pe un recrutor de voluntari. Era însă suficientă bănuiala, de a se fi implicat în emigrarea românilor transilvăneni la sud de Carpați pentru a deveni o *persona non grata*.

Și în acest caz zvonistica și-a făcut din plin datoria, efectele ei răzbătând până în coloanele unor ziare din Europa centrală și apuseană. Astfel, preluând o știre din Viena publicată în nr. 6 din 21 ianuarie 1785, p. 1–2 al ziarului „Nouvelles extraordinaires des divers endroits”, care a apărut la Louvain, ziarul „Le Courier d’Avignon” publica la 8 februarie 1785 următoarea notă lipsită de orice suport real: „Cu toate că Poarta a dat ordinele cele mai severe, de a fi omorâți toți cei care se vor prezenta la frontierele Turciei (Imperiului otoman – C.F.), totuși nici mai mult, nici mai puțin decât un fost locotenent-colonel în slujba Austriei organizează în Valahia turcească un corp de câteva mii de vagabonzi pentru a-i susține pe rebeli”³⁹⁷. În nota apărută în „Brünner Zeitung” (care apărea la Brno) din 30 martie 1785, recrutorul voluntarilor din Țara Românească nu mai era un fost locotenent-colonel din armata imperială (poate miticul Salis? – C.F.), ci chiar tatăl lui Cloșca, cel care fusese deja executat. Acest om în vârstă ar fi voit să-i treacă pe cei 600 de români recrutați de el în Transilvania în Țara Românească, dar fusese predat de domnitor consulului imperial Raicevich: „Scrisori din Transilvania – pe care ziarul din Brno le preluase de la o sursă din Viena – relatează că un român în vârstă, care se dădea drept tatăl lui Cloșca, cel executat, i-ar fi propus domnului Țării Românești să treacă în țara acestuia în jur de 600 de oameni dintre conașionali săi, dar principele l-a predat pe acest trădător de îndată consulului cezaro-crăiesc Raicevich”³⁹⁸. După cum se va vedea, un dram de adevăr era totuși cuprins în această știre cu adevărat absurdă. La 27 martie 1785, când agentul consular Raicevich îi raporta internunțului

³⁹⁷ „Le Courier d’Avignon”, nr. 11 din 8 februarie 1785, p. 45, în I.R.H., seria B: Izvoare narrative, vol. III, p. 260: „Et quoique la Porte eut donné les ordres les plus sévères de tuer tous ceux qui se présenteroient aux frontières de la Turquie, il n’a pas moins qu’un ancien Lieutenant-Colonel du service d’Autriche qui, dans la Wallachie-Turque, lève un corps de quelques mille vagabonds pour renforcer les rebelles”.

³⁹⁸ „Brünner Zeitung”, nr. 26 din 30 martie 1785, p. 207, în I.R.H., seria B: Izvoare narrative, vol. III, p. 174: „Briefe aus Siebenbürgen melden, daß ein alter Wallache, der sich für den Vater des hingerichteten *Kloska* ausgegeben hatte, dem Hospodar der Wallachei den Antrag gemacht habe, nach dessen Gebiet gegen 600 Mann von seinen Landsleuten hinüberzuführen, allein der Fürst soll den Verräther auf der Stelle dem k. k. Consul, Herrn Raizewich, ausgeliefert haben”.

Herbert-Rathkeal arestarea popii Nicolae – despre care afirma că fusese duhovnicul lui Cloșca³⁹⁹ – se știa deja că preotul transilvănean nu era originar din Orăștie ci din Bistra, un sat din apropiere de Cărpinișul natal al martirului român. În schimb „Journal Historique et Politique” din Geneva (viitorul „Journal de Genève”) își informa cititorii la 14 aprilie 1785, că „preotul grec (adică ortodox – C.F.)” voise să treacă din Țara Românească în ajutorul românilor din Transilvania cu corpul de voluntari pe care îl adunase: „În ziua acestei execuții (28 februarie 1785, data executării lui Horea și Cloșca – C.F.), la Alba Iulia a fost adus un preot grec (ortodox – C.F.), care a vrut să treacă din Țara Românească propriu-zisă un corp auxiliar în ajutorul românilor din Transilvania, ducându-se în acest scop în acel principat. După ce domnitorul l-a înștiințat pe consulul imperial, acesta s-a ocupat mai întâi de prinderea lui și l-a predat apoi unui detașament al trupelor austriece”⁴⁰⁰.

În orice caz, atât autoritățile centrale de la Sibiu (Guberniul și Comandamentul Militar) cât și reprezentanța diplomatică imperială din Țara Românească își înțețiseră încă din prima lună a anului 1785 eforturile de a da de urma unor potențiali emisari ai răsculaților transilvăneni la sud de Carpați, de a-i prinde și de a obține apoi extrădarea lor. Astfel, la 18 ianuarie 1785 cancelistul Spaun, care gira afacerile de la București ale Agenției consulare austriece, îi raporta următoarele consulului Ignaz von Raicevich, aflat pe atunci la Iași: „Fiind vorba de a face aici cercetări cu privire la câțiva emisari ai rebelilor din Transilvania, veți binevoi să vedeți din corespondența purtată cu Comandamentul General [al Transilvaniei], cât de mult m-am străduit în această privință”⁴⁰¹. Tot la 18 ianuarie 1785 Fabris, generalul-comandant al Transilvaniei, îl ruga pe cancelistul Spaun să continue supravegherea popii Nicolae și să intervină pe lângă autoritățile din Țara Românească pentru arestarea acestuia⁴⁰². Până la urmă, norocul părea să-i fi surâs lui Spaun. La 26 ianuarie 1785 acesta îl anunța triumfător pe Franz Kainz, directorul Carantinei imperiale de la Turnu Roșu, că îl va trimite sub escorta unui arnăut domnesc pe popa Nicolae, „fiul unui nemeș transilvănean”, de „statură mijlocie, cu barbă cenușie”, în vârstă de circa 60 de ani, „îmbrăcat cu haine negre de mocan”. Spaun îl ruga pe Kainz să anunțe de îndată Comandamentul Militar al Transilvaniei despre extrădarea popii Nicolae, care fusese obținută în urma intervenției Agenției consulare pe lângă domnitorul Mihai Suțu⁴⁰³. Numai că bucuria lui Spaun avea să se dovedească iluzorie și efemeră. La 28 ianuarie 1785 el se vedea

³⁹⁹ Diplomatariu (III.2), doc. nr. 28.

⁴⁰⁰ „Journal Historique et Politique”, nr. 15 din 14 aprilie 1785, p. 64, în I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 255: „Le jour de cette exécution l'on conduisit à Carlsbourg un ecclésiastique Grec, qui avoit voulu amener de la Valachie proprement-dite un corps auxiliaire au secours des Valaques de la Transilvanie et qui s'étoit rendu à cet effet dans cette principauté. Le Hospodar en ayant donné avis au consul impérial, celui-ci a d'abord procuré sa saisie et sa remise à un détachement de troupes Autrichiennes”. Aceeași știre a apărut în „Journal politique ou Gazette des gazettes” din Bouillon, nr. 2, mai 1785 (partea I-a), p. 28 și în „Courier de l'Europe”, Londra-Boulogne, nr. 31 din 19 aprilie 1785, p. 243, vezi I.R.H., seria B: Izvoare narative, vol. III, p. 278 și p. 334.

⁴⁰¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul I, nr. 259: „Ayant été question de faire des recherches sur quelques emissaires des rebelles de Transilvanie, vous daignerez voir de la correspondance avec le Général-Commando combien je me suis employé à cet égard”.

⁴⁰² Diplomatariu (III.2), doc. nr. 11.

⁴⁰³ Diplomatariu (III.2), doc. nr. 13.

nevoit să-i înainteze domnitorului Suțu o notă energică de protest⁴⁰⁴ în care îi reproșă că, în pofida promisiunii de a-l preda pe popa Nicolae, acesta se plimba nestingherit prin București. Nemulțumirea lui Spaun era cu atât mai mare, cu cât popa Nicolae, un „emisar al rebelilor transilvăneni”, fusese încredințat în custodia Spătăriei. În consecință, invocând prevederile articolului 18 al Tratatului de pace de la Belgrad, reprezentantul diplomatic habsburgic i-a cerut ferm domnitorului să dispună arestarea popii Nicolae, escortarea acestuia de un arnăut domnesc până la Turnu Roșu și predarea către autoritățile imperiale. Demersul imperativ al lui Spaun s-a soldat până la urmă cu rezultatul dorit. La 30 ianuarie 1785 el îi putea anunța generalului Fabris cu mare satisfacție, că obținuse de la Suțu Vodă arestarea popii Nicolae, care urma să fie predat autorităților imperiale la Turnu Roșu. Spaun mai menționa rugămintea domnului Țării Românești, ca popa Nicolae să nu fie condamnat la moarte de către autoritățile din Transilvania⁴⁰⁵.

Într-un raport din 31 ianuarie 1785 Spaun i-a relatat superiorului său, consulului Raicevich, care se afla încă la Iași, amănunte despre reținerea popii Nicolae și trimiterea lui în Transilvania⁴⁰⁶. Aflând prin iscoadele sale locul din București în care se afla popa Nicolae, cancelistul imperial a cerut ca acesta să fie ridicat de garda Agiei (poliția domnească de atunci – C.F.). A doua zi s-a prezentat la domnitorul Mihai Suțu și l-a rugat să-l trimită pe popa Nicolae la frontiera Transilvaniei, „deoarece era un emisar care putea tulbura buna înțelegere între vecini”. În urma poruncii date de Suțu Vodă, popa Nicolae a fost încredințat Spătăriei (un precursor al Ministerului de Interne – C.F.), iar lui Spaun i s-a cerut redactarea unei scrisori de însoțire pentru uzul directorului Carantinei imperiale de la Turnu Roșu. Cu toate acestea, Spaun avea să constate cu stupoare după câteva zile, că popa Nicolae fusese eliberat din custodia Spătăriei și umbla liber prin București. După nota de protest pe care Spaun i-a înaintat-o domnitorului la 28 ianuarie 1785, acesta poruncise să se caute în arhivă textul Tratatului de pace de la Belgrad. După consultarea acestuia, văzând prevederile articolului 18, Mihai Suțu a ordonat reținerea imediată a popii Nicolae și trimiterea acestuia la Turnu Roșu sub escorta unui arnăut domnesc. În fine, la 11 februarie 1785, Franz Kainz, directorul Carantinei imperiale de la Turnu Roșu, l-a informat pe Spaun că, la 9 februarie 1785, plăieșii de la Câineni i l-au predat pe popa Nicolae. A mai menționat că, la predare, popa Nicolae declarase în mod surprinzător că s-ar numi Constantin Nicolae⁴⁰⁷. Mulțumit, la rândul său, de încheierea cu succes a acestei acțiuni, generalul-comandant Fabris l-a rugat la 4 martie 1785 pe agentul consular Raicevich să-i exprime domnitorului Mihai Suțu grațitudinea pentru predarea popii Nicolae, care fusese între timp transferat la Alba Iulia în vederea procesului⁴⁰⁸. Tot atunci comisarul de investigare Jankovics l-a rugat pe baronul Kemény Simon, comitele Albei de Jos, să i-l trimită pe popa Nicolae în vederea audierii⁴⁰⁹. Agentul

⁴⁰⁴ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 15.

⁴⁰⁵ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 16. La 8 februarie 1785 generalul-comandant Fabris a adus această știre la cunoștința comisarului de investigare Jankovics, vezi N. Densușianu, *op. cit.*, p. 492, nota 1 și I. Fruma, *op. cit.*, p. 190.

⁴⁰⁶ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 17.

⁴⁰⁷ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 19.

⁴⁰⁸ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 24.

⁴⁰⁹ I. Fruma, *op. cit.*, p. 190.

consular Raicevich aflat încă la Iași l-a informat, la rândul său, pe internunțitul Herbert-Rathkeal, la 27 martie 1785, despre arestarea popii Nicolae și extrădarea lui în Transilvania⁴¹⁰.

La interogatoriul care i-a fost luat, popa Nicolae a declarat anchetatorului său Szotyori Ferenc, că numele său real ar fi Nicolae Cârste(a), că ar fi din Orăștie, că nu ar ști nimic de cei 600 de oameni pe care ar fi vrut să-i strângă în Țara Românească și că nu l-ar fi cunoscut pe Horea⁴¹¹. Tot în cursul interogatoriului, popa Nicolae a afirmat că, după izbucnirea răscoalei românești din Transilvania, ar fi trecut munții la Câmpulung-Muscel, unde ar fi luat parte la culesul viilor aparținându-i mitropolitului Țării Românești. După un drum pe care l-a făcut la București, s-ar fi dus la Râmnicu Vâlcea, la episcopul locului, revenind apoi în capitala Țării Românești, unde a fost arestat și trimis în Transilvania⁴¹². Rămâne ca, în urma unor viitoare cercetări de arhivă, să se poată lămuri mai multe în legătură cu acest personaj încă atât de enigmatic.

* * *

Mihai Popescu este un alt personaj care a constituit și constituie încă obiectul unor divergențe de opinii cu privire la ipotetica dar nicidecum dovedita sa implicare în răscoala românească din Transilvania⁴¹³. Nicolae Iorga a negat fără ezitare orice amestec al lui Mihai Popescu – asociat și de această dată cu Salis, un alt personaj controversat – în răscoala transilvăneană din 1784⁴¹⁴. În schimb Carol Göllner, fără a nega o posibilă implicare a lui Mihai Popescu și Salis în evenimentele din Transilvania, i-a socotit pe aceștia mai ales „exponenții cercurilor politice rusești”⁴¹⁵, interesate mai cu seamă în determinarea românilor la emigrare în Rusia ortodoxă⁴¹⁶. Mihai Popescu era considerat drept omul domnitorului moldovean Alexandru Constantin Mavrocordat, un intermediar al intereselor de această natură ale Rusiei. Mai mult, Göllner a presupus că, prin intermediul lui Mihai Popescu, domnitorul de la Iași ar fi căutat să intre în legătură cu românii răsculați din Transilvania, numai că, în acest caz, îl confundă pe Mavrocordat cu omologul său din scaunul de la București. În fine, în cercetările recente datorate lui Gheorghe Gorun poate fi sesizată o abordare prudentă a rosturilor lui Mihai Popescu în evenimentele

⁴¹⁰ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 28.

⁴¹¹ I. Fruma, *op. cit.*, p. 190.

⁴¹² N. Densușianu, *op. cit.*, p. 492–493.

⁴¹³ Vezi în acest sens Carol Göllner, *Participarea emisarilor Mihail Popescu și Salis în revoluția lui Horia*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, VI (1931–1935), Cluj, 1936, p. 504–513; Gheorghe Gorun, *Contribuții documentare despre raporturile lui Mihai Popescu cu revoluția lui Horea*, în „Crisia”, 19 (1989), p. 205–212; Idem, *Reformismul austriac și violențele sociale din Europa Centrală 1750–1800*, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 1998, p. 272–274; Idem, *Contribuții documentare la raporturile lui Mihai Popescu cu răscoala lui Horea*, în vol. Gheorghe Gorun, *Sub semnul schimbării. Studii de istorie a românilor din Partium*, Oradea, Editura Logos '94, 2002, p. 85–96.

⁴¹⁴ Nicolae Iorga, *Horia, Cloșca și Crișan. O simplă conferință*, în „Revista Istorică”, 23 (1937), nr. 1–2, p. 58–59.

⁴¹⁵ C. Göllner, *op. cit.*, p. 503.

⁴¹⁶ Vezi în acest sens C. Göllner, *Die österreichische Auswanderung*, p. 513–514.

din 1784–1785. Admițând că, datorită acțiunilor sale oculte, presupuse a fi în beneficiul Rusiei, Mihai Popescu își atrăsese urmărirea autorităților habsburgice, Gorun susține că acesta „nu a putut fi dovedit până în prezent, că ar fi avut vreun amestec concludent în desfășurarea răscoalei”⁴¹⁷. Cu altă ocazie, Gorun afirmă însă despre Mihai Popescu, că „după toate probabilitățile a știut [de răscoală] și, prin urmare, a avut tangențe cu activitatea de pregătire a ei, chiar dacă după izbucnirea acesteia în împrejurările cunoscute, nu a mai putut avea legături cu răsculații”⁴¹⁸. Din păcate, confratele Gorun nu ne oferă nicio dovadă cât de cât convingătoare, care să ateste „tangențele” lui Mihai Popescu legate de pregătirea răscoalei din Transilvania, dar mai ales cu privire la premoniția sa extraordinară a evenimentelor care urmau să aibă loc, declanșate însă fără nicio pregătire prealabilă. În fine, David Prodan, cunoscătorul cel mai avizat și mai profund al răscoalei românești din Transilvania, nu socotește că „instigatori” notorii de teapa lui Salis și Mihai Popescu ar fi contribuit, într-un fel sau altul – chiar tangențial și periferic, dar nicidecum esențial – la declanșarea și desfășurarea răscoalei. În cele ce urmează vom încerca, la rândul nostru, să deslușim și să explicăm rosturile lui Mihai Popescu în contextul răscoalei din 1784, ca pretins instigator și emisar al acesteia.

Înainte de toate, se cuvine reținut faptul că Mihai Popescu sau *Popersky*, cum este menționat în documentele austriece ale vremii, s-a aflat în atenția Poliției secrete⁴¹⁹ încă din primăvara și vara anului 1784, pe când se afla la Viena⁴²⁰. Potrivit lui Biró Mihály, originar din Ghimeș (scaunul Ciuc), care îl servise un timp pe Mihai Popescu în timpul șederii acestuia în capitala imperială, el îl întâlnise pe acesta la Iași și îl însoțise apoi pe traseul Căminenița–Suceava–Lvov–Cracovia până la Viena. Lui Biró îi era cunoscut faptul, că Mihai Popescu se dusese la Viena după ce obținuse un concediu din armata rusă în care servea ca ofițer. Biró îl cunoștea pe Mihai Popescu, care „era fiu de grec (adică aromân – C.F.) din Brașov”, oraș în care ar fi fost colegi de școală. Tot Biró mai afirma în interogatoriul care îi fusese luat la Debrecen, la 22 și 23 decembrie 1784, după reținea sa, că Popescu, cel în serviciul căruia se aflase la Viena, cunoștea mai multe limbi: româna, germana, italiana și rusa. Avea în jur de 30 de ani. Mama lui era soția unui negustor „grec” (adică din Compania grecească de comerț) din Brașov. În cursul interogatoriului, Biró le-a dat anchetatorilor și o descriere personală amănunțită a lui Mihai Popescu: era de înălțime mijlocie, avea ten măsliniu, își purta părul legat în coadă; era un bărbat frumos, cu sprâncene stufoase; își rădea mustața. Îmbrăcămintea sa consta dintr-un mundur albastru de ofițer rus, cu revere roșii și gulere din blană de veveriță. Mai avea o manta albă, precum și o manta de culoare albastru închis⁴²¹. Întrebat de anchetatori, Biró a declarat că Mihai Popescu, pe care îl întâlnise la Iași, ar fi venit în capitala Moldovei în societatea unor ofițeri polonezi, care doreau să-l salute pe domnitorul moldovean

⁴¹⁷ Gheorghe Gorun, *Reformismul austriac*, p. 272.

⁴¹⁸ Idem, *Contribuții documentare despre raporturile lui Mihai Popescu*, în „Crisia”, 19 (1989), p. 212.

⁴¹⁹ Aceasta fusese înființată în 1781–1782 de către contele Johann Anton von Perggen, un colaborator apropiat al împăratului Iosif al II-lea.

⁴²⁰ *Diplomatarium* (III.2), doc. nr. 8.

⁴²¹ *Ibidem*.

Alexandru Constantin Mavrocordat⁴²². Popescu a părăsit Iași cu diligența „cam la două săptămâni după Paști” (11 aprilie 1784), plecând împreună cu Biró spre Viena. În capitala imperială cei doi au locuit mai întâi la hanul Pava, apoi Mihai Popescu s-a mutat într-o locuință pe Donaustraße, plătind o chirie de doi taleri pe lună. Întrebat de anchetatori cu privire la comportamentul lui Mihai Popescu în timpul drumului, dar și în legătură cu ceea ce vorbea cu oamenii la Viena ori dacă l-ar fi auzit încercând să ademenească pe cinva cu ceva, Biró – care răspunsese sec, „îi eram ucenic”, la întrebarea privind serviciile pe care i le adusese – n-a putut oferi informațiile la care sperau, poate, anchetatorii săi: „N-am observat nimic deosebit în legătură cu el, doar că este un om care călătorește cu diligența. Unde era găzduit mânca pe săturate și pornea apoi mai departe”. După două luni de serviciu și un diferend cu Mihai Popescu, conflict rezolvat pe calea justiției, Biró s-a despărțit de Mihai Popescu și a primit de la acesta un pașaport „scris în limba muscălească (sic!)”⁴²³.

Din câte ne putem da seama, încă de pe când se afla în capitala imperială persoana lui Mihai Popescu a ajuns să intereseze Poliția secretă din Viena. Fiind vorba de un ofițer rus, informațiile referitoare la acesta i-au fost înaintate chiar suveranului. Iosif al II-lea i-a cerut de îndată Consiliului Aulic de Război să dea ordin autorităților militare pentru supravegherea strictă a lui Mihai Popescu și arestarea lui în cazul în care ar fi încercat să recruteze persoane pentru serviciul militar într-o armată străină (vizată era, desigur, Rusia). La 23 octombrie 1784 Consiliul Aulic de Război a trimis acest ordin Comandamentelor Militare ale Ungariei, Transilvaniei și celui Slavono-Bănățean, atașându-i descrierea personală a lui Mihai Popescu⁴²⁴.

În aceeași zi de 23 octombrie 1784 părăsea Viena, cu un pașaport eliberat de Magistratul orașului, chiar Mihai Popescu, însoțit fiind de contele Gyulai József, cunoscut ca membru al lojii francmasonice „Zu den drei Adlern”. Destinația călătoriei declarată de Popescu fusese București, capitala Țării Românești⁴²⁵. Călătorind pe Dunăre, Popescu și Gyulai au ajuns la Pesta la 27 octombrie 1784. Au părăsit orașul la 2 noiembrie 1784 cu destinația Cluj⁴²⁶. Autoritățile vegheau și de această dată. Chiar la 2 noiembrie 1784 Consiliul Locumtenențial Ungar avertiza conducerea comitatului Bihor – pe unde aveau să treacă cei doi călători – despre plecarea lui Mihai Popescu. Autorităților comitatense le-a fost trimisă descrierea personală a lui Popescu și li s-a cerut supravegherea lui atentă și arestarea în cazul în care ar fi *întrreprins ceva dăunător intereselor statului*. Descrierea lui Mihai Popescu, pusă la dispoziție de Poliția secretă din Viena – o circulară tipărită – corespundea uimitor de bine cu aceea furnizată de Biró Mihály mai târziu, la finele lui decembrie 1784: „Popescu Mihai este în vârstă de circa 38 de ani, de statură mijlocie, îndesat, are o

⁴²² Alexandru Constantin Mavrocordat, poreclit *Deli bei* (Printul nebun) a domnit în Moldova între 28 mai 1782 și 1 ianuarie 1785.

⁴²³ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 8.

⁴²⁴ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VIII, doc. 119, p. 259.

⁴²⁵ C. Göllner, *Participarea emisarilor*, p. 505. Göllner crede că destinația București n-a fost decât o ficțiune acreditată de Mihai Popescu pentru a scăpa de supravegherea Poliției austriece, aceasta mai ales după ce îi era cunoscut că anterior fusese la Iași.

⁴²⁶ La 2 noiembrie 1784 Comandamentul Militar al Ungariei i-a raportat Consiliului Aulic de Război, că Mihai Popescu ajunsese singur la Pesta, la 27 octombrie 1784, pornind la 2 noiembrie spre Cluj, de această dată împreună cu contele Gyulai, vezi I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VII, doc. 119, p. 259.

față de culoare măsliniu intens, păr castaniu și barbă; părul îl poartă legat într-o coadă scurtă, dar îl piaptână rareori. Pe lângă mai multe haine civile, are o uniformă rusească cu guler roșu și revere roșii; poartă, de obicei, o manta albă; atunci când e îmbrăcat cu uniforma are de obicei însemne militare onorifice rusești la sabie și pălărie. Între alte limbi, vorbește nemțește și italienește. Pretinde că este ofițer rus”⁴²⁷.

Un avertisment similar celui adresat de Consiliul Locumtenențial Ungar a fost cel trimis la 4 noiembrie 1784, atunci când rășcoala românească lua amploare cu trecerea fiecărei zile, de Guvernul Transilvaniei – care fusese avertizat, la rândul său, la 25 octombrie – Tabulei continue a comitatului Hunedoara. Acestea i se cerea imperios să ia măsuri de supraveghere strictă a lui Mihai Popescu și să-l aresteze, „dacă s-ar descoperi din partea lui vreo amăgire în sensul acceptării de slujbe militare în afara țării”⁴²⁸. Despre vreo posibilă implicare a lui Popescu în desfășurarea rășcoalei românești, ordinul Guvernului nu suflă niciun cuvânt.

Despre drumul urmat de Mihai Popescu prin Transilvania după plecarea din Pesta aflăm din raportul pe care contele Kornis Zsigmond, comitele suprem al comitatului Solnocul de Mijloc unit cu Crasna și Chioar, l-a adresat la 19 noiembrie 1784 Guvernului Transilvaniei⁴²⁹. Cu câteva zile mai înainte – nu ni se spune dacă Mihai Popescu trecuse cumva prin Cluj – suspectul urmărit de autorități sosise la Cehu Silvaniei, trăgând la casa nobiliară a tovarășului său de călătorie, contele Gyulai. La venire, prezentase autorităților un pașaport eliberat în septembrie 1782 de împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei, în care era atestat ca locotenent în armata rusă, trimis în misiune în Olanda. Potrivit vizelor din pașaport, Popescu fusese apoi la Berlin, Paris, Dresda, Praga, Viena „și alte locuri vestite” din Prusia, Germania și Franța. În cele din urmă trecuse în Ungaria, la Pesta, de unde, cu o recomandatie primită de la colonelul conte Sztáray către contele Gyulai József, călătorise împreună cu fiul acestuia, Francisc, până la Cehu Silvaniei. După sosire, Mihai Popescu se dusesse mai întâi la Viișoara, lângă Marghita, unde a stat timp de o săptămână. Apoi a petrecut patru zile la Cehu Silvaniei, fără a se putea afla ceva despre intențiile sale, decât că dorea să ajungă la București, locul său de naștere⁴³⁰, în care scop

⁴²⁷ Gheorghe Gorun, *Rășcoala lui Horea în comitatul Bihor. Izvoare diplomatice*, vol. I, doc. 105, p. 160: „Popersky Michael ist bey 38 Jahr alt, mittelmäßiger untersetzter Statur, hat ein braunes gutgefärbtes Gesicht, braune Haare und Bart, die Haare trägt er in einen kurzen Zopf, ist selten frisirt; nebst mehrern Civil-Kleidern hat er auch eine russische Uniforme mit rothem Kragen und rothen Aufschlägen und ist gemeinlich mit einem weißen Mantel versehen; wenn er die Uniform trägt, so pflegt er auch die russischen Militär-Ehrenzeichen an Degen und Hut zu haben; spricht unter andern Sprachen auch Deutsch und Wälsch und giebt sich für einen russischen Officier aus”.

⁴²⁸ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. V, doc. 123, p. 322–323.

⁴²⁹ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VII, doc. 111, p. 246–247. La 21 noiembrie 1784 Consiliul Aulic de Război i-a atras atenția Comandamentului Militar al Transilvaniei că, potrivit unui raport al generalului Koppenzoller parvenit prin intermediul Comandamentului Militar al Ungariei, s-ar fi aflat că printre conducătorii rășcoalei românești din Transilvania s-ar afla, alături de Horea și de eternul Salis, „un om necunoscut, care se folosește de cele mai diferite uniforme, numit Popescu” (*ein unbekannter Mensch, welcher zerschiedener Art Uniformes sich bedienet, Namens Popersky*), vezi I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VII, doc. 119, p. 258–259. Informația a ajuns la Sibiu la 28 noiembrie 1784, când Mihai Popescu se afla în drum spre sau era deja la Năsăud. Zvonistica funcționase din nou impecabil.

⁴³⁰ Despre București ca loc de naștere al lui Mihai Popescu scrie și Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac din Țara Românească, în raportul pe care l-a adresat internunțului imperial la Poartă, Herbert-Rathkeal, la 27 februarie 1785, vezi *Diplomatarium* (III.2), doc. nr. 23.

solicitate un mijloc de transport. Conteul Kornis i-a mai raportat Guberniului Transilvaniei, că socotise mai oportun (*tutum minus existimassem*) ca, în împrejurările existente, să nu-l aresteze pe Mihai Popescu, ci să-l supravegheze îndeaproape. Până la Dej i-a dat ca însoțitor un nobil de încredere, care l-a supravegheat atent la trecerea prin fiecare sat. După ce a aflat de răscoala românească, Popescu n-a mai vrut să o ia spre Sibiu, ci s-a îndreptat spre Năsăud, urmând ca de acolo să încerce să ajungă la București.

Pus la curent de Guberniu cu planul lui Mihai Popescu, Comandamentul Militar al Transilvaniei a reacționat cu promptitudine. La 30 noiembrie 1784 i-a ordonat Regimentului II românesc de graniță (cu sediul la Năsăud) să-l supravegheze pe Mihai Popescu cu atenție maximă. Dacă acesta nu ar fi întreprins ceva potrivit intereselor de stat, urma să i se permită trecerea nestingherită spre Țara Românească, în caz contrar trebuind să fie arestat⁴³¹. Motivul real al supravegheții stricte a lui Mihai Popescu ne este dezvăluit de o notă pe care generalul Preiss, pe atunci încă în funcția de general-comandant al Transilvaniei, a adresat-o la începutul lunii decembrie 1784 lui Ignaz von Raicevich, agentul consular imperial în Țara Românească⁴³². Potrivit lui Preiss, Mihai Popescu era suspectat că plănuia trecerea peste hotar a unui număr cât mai mare de supuși imperiali. Despre o eventuală implicare a lui Popescu în răscoala ajunsă acum la apogeu nu se suflă, din nou, niciun cuvânt. După ce l-a informat pe Raicevich că, la finele lunii noiembrie 1784, după ce trecuse pe teritoriul Regimentului II românesc de graniță, Popescu a intrat în Bucovina cu intenția de a se îndrepta de acolo spre București, generalul Preiss a cerut supravegherea atentă a acestuia și aducerea grabnică la cunoștință a oricărei informații, „pentru a putea zădărnici acțiunile pe care le-ar putea plănuși în detrimentul statului nostru”. Scopul în care Mihai Popescu ar fi dorit să ajungă la București pare să fi fost intuit apoi de Comandamentul Militar al Transilvaniei. Într-un raport pe care generalul Fabris, noul general-comandant, l-a adresat la începutul lunii ianuarie 1785 Consiliului Aulic de Război, acesta afirmă că „Mihai Popescu ... ar fi fost trimis și acum de domnul Țării Românești într-o misiune secretă la Viena”. Deoarece „Popescu, care avusese însărcinări secrete din partea domnitorului mazilit ... și n-a primit recompensa de 3.000 de florini, el caută acum protecția rusească”⁴³³. O confirmare a faptului că

⁴³¹ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VII, doc. 163, p. 317.

⁴³² Diplomatarium (III.2), doc. nr. 7.

⁴³³ C. Göllner, *Participarea emisarilor*, p. 508, nota 5: „Michael Popersky ... auch dormalen von dem Fürsten der Wallachey in einer geheimen Expedition nach Wien abgeschickt worden sey”; „Poperskul hatte geheime Aufträge des abgesetzten Fürsten ... da er den Lohn von 3.000 fl. nicht erhalten, sucht er russische Protektion”. Göllner este de părere că domnitorul în cauză, cel mazilit, ar fi Alexandru Constantin Mavrocordat (*Deli bei*) al Moldovei, depus din domnie la 1 ianuarie 1785. Or, în document este vorba de *domnitorul Țării Românești (Fürst der Wallachey)*, pe atunci Mihai Suțu. După cum se va vedea (Diplomatarium (II.2), doc. nr. 22), este vorba, într-adevăr, de Mihai Suțu. De asemenea, se va putea constata că urma lui Mihai Popescu „nu se pierde în Moldova, de unde s-ar fi refugiat în Rusia” (vezi Gheorghe Gorun, *Reformismul austriac*, p. 274), ci în capitala Țării Românești, la București. Nu este deloc exclus ca, în drumul său spre București, Mihai Popescu să fi trecut mai întâi pe la Iași. Căpitanul Beddeus, trimis în capitala Moldovei în problema extrădării dezertorilor din armata imperială, afirmă că, la finele anului 1784 sau începutul lui 1785, îl cunoscutese pe Mihai Popescu, pe care îl caracterizează drept „un intrigant și om predispus la tot felul de întreprinderi” (*ein Intrigant und zu allen Unternehmungen aufgelegter Mensch*), vezi Göllner, *op. cit.*, p. 508.

destinația finală a lui Mihai Popescu era Bucureștiul o constituie nota pe care cancelistul Spaun, girantul afacerilor Agenției consulare imperiale din Țara Românească, a adresat-o, la 8 ianuarie 1785, generalului Fabris, comandantului militar al Transilvaniei. Diplomatul imperial îi aducea la cunoștință faptul că, potrivit cu solicitarea primită încă la începutul lunii decembrie 1784, luase măsurile necesare în vederea urmăririi lui Mihai Popescu, dacă prezența acestuia ar fi fost constatată la București⁴³⁴. De altfel problema urmăririi și arestării lui Mihai Popescu ajunsese să preocupe cele mai înalte sfere de conducere ale monarhiei habsburgice. La 14 ianuarie 1785 însuși împăratul Iosif al II-lea îi cerea imperativ, printr-o scrisoare autografă, cancelarului aulic transilvănean, contelui Pálffy, următoarele: „Potrivit unor știri sigure, un anume Popescu, menționat Cancelariei [Aulice Transilvănene] încă prin biletul meu [autograf] din 23 octombrie anul trecut, un om periculos care se află în prezent în Moldova și Țara Românească, ar avea intenția să vină din nou în țările de aici [ale noastre]. De aceea Domnia Voastră veți lua, prin urmare, măsuri ca toate comitatele, atât cele din Ungaria, cât și cele din Transilvania, nu numai să-l supravegheze pretutindeni cu atenție maximă pe acest Popescu, ci acesta să fie arestat de îndată ce este descoperit, să fie predat unității militare aflate cel mai aproape și trimis încoace”⁴³⁵. Aceleași instrucțiuni au fost date de Iosif al II-lea, tot printr-o scrisoare autografă din 14 ianuarie 1785, contelui Johann Anton von Pergen, șeful Poliției din Viena și din Imperiu (*Polizeihofstelle*)⁴³⁶: „Potrivit unor știri sigure, va veni din nou încoace [pe teritoriul nostru] acel Popescu, care îi este cunoscut Domniei Voastre. De aceea, Domnia Voastră veți dispune tot ceea ce este necesar, ca, la venire, acesta să nu fie doar supravegheat cu atenție ci și arestat de îndată”⁴³⁷.

Fabris, generalul-comandant al Transilvaniei, l-a rugat pe cancelistul Spaun de la Agenția consulară imperială la București, la 25 ianuarie 1785, ca Mihai Popescu să fie supravegheat cu atenție sporită, iar comandamentele imperiale de graniță de la Turnu Roșu și Timiș să fie înștiințate de îndată în legătură cu orice tentativă a acestuia de a trece din Țara Românească în Transilvania⁴³⁸. Pe de altă parte, unele autorități imperiale își păstrasera convingerea că Mihai Popescu se afla în Moldova, de unde ar fi trebuit supravegheată plecarea sa spre Transilvania.

⁴³⁴ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 10.

⁴³⁵ O. Beu, *op. cit.*, p. 83: „Dem sicheren Vernehmen nach soll ein gewisser der Kanzley bereits durch mein Billet vom 23-ten 8ber v. J. bekannte Popersky, so ein gefährlicher Mensch ist und sich jetzt in der Moldau und Wallachey aufhält, des Vorhabens seyn, wieder in die diesseitigen Lande zu kommen. Sie werden also bei allen Komitaten sowohl in Hungarn als Siebenbürgen die Anordnung treffen, womit auf diesen Popersky aller Orten nicht allein ein besonders wachsames Auge getragen, sondern er auch, da wo er betreten wird, gleich arretiret, dem nächstgelegenen Militari übergeben und anhero geliefert werde”.

⁴³⁶ Contele Johann Anton von Pergen (1725–1814), consilier aulic și ministru de stat; unul dintre cei mai influenți oameni politici și colaboratori ai lui Iosif al II-lea la reformarea sistemului administrativ; a organizat Poliția generală și Poliția secretă; din 1781 până în 1790 a fost șeful *Polizeihofstelle* (Departamentul aulic al Poliției).

⁴³⁷ *Ibidem*, p. 82: „Dem sicheren Vernehmen nach soll der Ihnen bekannte Popersky wieder hierher kommen. Sie haben also das Nöthige vorzukehren, damit auf solchen bey seiner Ankunft nicht allein ein obachtsames Auge getragen, sondern er auch gleich arretiret werde”.

⁴³⁸ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 12.

Astfel, la 31 ianuarie 1785 Consiliul Locumtenențial Ungar îi cerea comitatului Bihor ca, îndată ce ar trece din Moldova în Țara Românească, Mihai Popescu să fie arestat și trimis sub pază sigură la Viena⁴³⁹. Dând curs ordinului din 3 februarie 1785 al Guberniului Transilvaniei, comisarul gubernial Michael von Brukenthal i-a cerut imperativ conducerii comitatului Hunedoara, la 7 februarie 1785, să-l urmărească și aresteze de îndată pe Mihai Popescu în cazul în care ar fi trecut din Moldova în Transilvania⁴⁴⁰.

La 11 februarie 1785 cancelistul Spaun de la Agenția consulară din București l-a rugat pe generalul-comandant Fabris să-i trimită o descriere personală cât mai exactă a lui Mihai Popescu în vederea urmăririi lui cât mai eficiente dacă s-ar afla cumva în Țara Românească⁴⁴¹. Fabris s-a grăbit să dea curs acestei rugăminți încă la 22 februarie 1785⁴⁴². Și de această dată descrierea lui Mihai Popescu se aseamăna întrutotul cu cele realizate până atunci: era vorba de un bărbat de circa 38 de ani, care se dădea drept ofițer rus; era de statură mijlocie și îndesat; avea un ten măsliniu pronunțat; părul său castaniu era legat într-o coadă scurtă, dar îl pieptăna rareori; purta barbă; dispunea de mai multe haine civile și de o uniformă rusească cu guler și revere roșii; de obicei, purta o manta albă; când îmbrăca uniforma, purta la sabie și la pălărie însemne militare onorifice rusești; vorbea germana și italiana⁴⁴³.

Revenit de la Iași la București, Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac în Țara Românească și Moldova, l-a informat, la 27 februarie 1785, pe internunțul Herbert-Rathkeal cu privire la Mihai Popescu⁴⁴⁴. Potrivit celor cunoscute lui Raicevich, Mihai Popescu s-ar fi născut la București. Dându-se drept ofițer rus, Popescu ar fi fost trimis de Mihai Suțu, domnitorul Țării Românești, ca spion în Imperiul habsburgic, dar – așa cum pretindea Raicevich – „se pare că purtarea sa a fost prea bătătoare la ochi, deoarece după puțin timp a fugit pentru a nu fi arestat în Transilvania”. „Revenit [Mihai Popescu] la București – continuă Raicevich –, se zice că domnitorul [Mihai Suțu] n-a vrut să-i plătească banii în privința cărora se înțeleșeră”. Este vorba, desigur, de recompensa de 3.000 de florini amintită de generalul Fabris în raportul pe care îl trimisese Consiliului Aulic de Război la începutul lunii ianuarie 1785. Raicevich a mai aflat că, văzându-se înșelat de Suțu, Mihai Popescu s-ar fi prezentat la viceconsulul rus (recte, secretarul consulului rus) de la București, căruia i-a cerut protecția, după ce i-ar fi prezentat în scris misiunea sa. În opinia lui Raicevich, raportul lui Mihai Popescu urma să-i fie trimis pe o cale discretă consulului Ivan Ivanovici Severin, care nu se afla pe atunci la București.

În fine, din data de 28 martie 1785 dispunem – cel puțin deocamdată – de ultima informație din sursă austriacă cu privire la soarta lui Mihai Popescu. În informarea pe care cancelistul Spaun de la Agenția consulară din București i-a trimis-o generalului-comandant Fabris, el îi oferă noi informații în legătură cu

⁴³⁹ Gheorghe Gorun, *Răscoala lui Horea în comitatul Bihor*, vol. II, doc. 281, p. 56.

⁴⁴⁰ I.R.H., seria A: Diplomataria, vol. VI, doc. 144, p. 313.

⁴⁴¹ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 18.

⁴⁴² Diplomatarium (III.2), doc. nr. 20.

⁴⁴³ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 21.

⁴⁴⁴ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 23.

Mihai Popescu. Potrivit lui Spaun, la București se afla de ceva vreme un așa-zis ofițer rus, care purta o uniformă albastră cu revere roșii. Din câte aflase cancelistul imperial, acest ofițer ar fi avut rudenii atât la București, cât și în Imperiul otoman, neamuri pe care ar fi venit să le moștenească. Spaun nu reușise să-i afle numele real, dar la București ofițerul rus își zicea locotenentul Gheorghe. Semnalmentele acestuia furnizate de Spaun ne îndeamnă să credem că este vorba de Mihai Popescu: un bărbat de circa 40 de ani, de statură mijlocie, îndesat, bine proporționat, având tenul și părul de culoare castanie și purtând însemne militare onorifice la sabie și pălărie. Spaun mai afirma cu privire la această persoană, că „este o fire neliniștită”. Isoadele din București ale cancelistului imperial fuseseră martore când, la ceas de noapte, individul trăsesse sabia într-o cârciumă împotriva arnăuților domnești, iar în altă ocazie îi rănise de moarte pe alți arnăuți. Potrivit lui Spaun, persoana în cauză – cu mare probabilitate Mihai Popescu – reușise să se prezinte până la urmă la consulul rus I. I. Severin, dar acesta „i-a acordat doar puțină atenție, iar de când [Severin] lipsește de aici [de la București] s-a prezentat de mai multe ori la secretarul acestuia”. Nu ni se mai spune, cu ce rezultat. Cu aceasta nu mai dispunem – o repetăm, cel puțin deocamdată – de nicio informație în legătură cu porucicul (locotenentul) Mihai Popescu. Urmează ca viitoare cercetări de arhivă să ne aducă noi întregiri și lămuriri.

În continuare, ne mai rămâne să deslușim rosturile pe care l-a avut salvconductul pe care „Mihail de Popescul, lieutenant de l’armée de Russie”, l-a dat la Viena, la 14 august 1784, *în limba română*, lui Biró Mihály⁴⁴⁵, cel care se aflase în serviciul său timp de două luni. În temeiul acestui document adresat „tuturor cei ce li s-or cădea”, porucicul Popescu dorea să-i înlesnească fostului său „ucenic” Biró Mihály deplasarea nestingherită spre localitatea sa natală pentru a-și vizita rudele⁴⁴⁶. Gheorghe Gorun, cel care a descoperit acest document, susține că salvconductul în limba română „nu era destinat răsculaților din Transilvania, ci autorităților din Moldova”, fără a ne oferi însă vreun argument cât de cât credibil în acest sens⁴⁴⁷. De altfel, nici Consiliul Locumtenențial Ungar, sesizat cu privire la existența acestui document, nu i-a dat vreo importanță. Cu un alt prilej, confratele Gorun revine de-a dreptul abrupt asupra supoziției formulate anterior, susținând că salvconductul n-ar fi fost destinat prezentării în fața autorităților comitatense, „deoarece nu putea fi luat în considerare decât într-un mediu românesc, întrucât în oricare alt mediu ar fi stârnit adversități”. Potrivit lui Gorun, actul „s-a adresat autorităților românești (sic!) instaurate în timpul răscoalei lui Horea ... A fost un act de liberă trecere numai prin ținuturile răscolate”⁴⁴⁸. Numai că documentul chirilic românesc este redactat la 14 august 1784, prin urmare cu două luni și jumătate

⁴⁴⁵ Diplomatarium (III.2), doc. nr. 3.

⁴⁴⁶ De menționat că tatăl lui Biró era controlor vamal (*Überreiter*), deținând după soție moșii la Viișoara și Boisova în scaunul Ciuc și o moșie proprie la Spálnaca, lângă Aiud. În calitate de controlor vamal, Biró senior efectuase de mai multe ori călătorii în Moldova, fiind însoțit de fiul său Mihály, vezi Diplomatarium (III.2), doc. nr. 8.

⁴⁴⁷ Gheorghe Gorun, *Reformismul austriac*, p. 273, nota 234.

⁴⁴⁸ Idem, *Contribuții documentare la raporturile lui Mihai Popescu cu răscoala lui Horea*, p. 212.

înainte de izbucnirea războaielor românești din Transilvania. Să fi avut porucicul Popescu o premoniție cu adevărat miraculoasă în legătură cu ceea ce se va întâmpla?

În ceea ce ne privește, credem că întocmirea salvconductului pe seama lui Biró Mihály a fost mai mult un act de complezență din partea lui Mihai Popescu, pe care instanța vieneză de judecată îl obligase la anumite compensații față de fostul său „ucenic”. Faptul că a redactat salvconductul, un fel de act de liberă trecere, cu caractere chirilice, în limba română, socotim că se explică prin aceea, că lui Mihai Popescu îi erau cunoscute călătoriile ocazionale întreprinse de Biró în Moldova. Semnătura cu caractere latine, în limba franceză și cu menționarea gradului deținut în armata rusă, la fel și aplicarea sigiliului, credem că aveau rostul să-i confere documentului un plus de credibilitate într-un teritoriu în care influența/implicarea Rusiei se făcea tot mai simțită.

Cumpănind cele ce ne sunt cunoscute până în prezent despre Mihai Popescu, credem că acest aventurier, deloc lipsit de inteligență și iscusință, s-a pus în slujba Rusiei țariste ca iscoadă și agent de influență. În Imperiul habsburgic, Popescu va fi avut, pe de o parte, misiunea să strângă diferite informații de interes pentru Cabinetul de la Sankt Petersburg, pe de altă parte să testeze terenul în legătură cu posibilitatea unor acțiuni de emigrare spre Imperiul țărilor. Faptul că Mihai Popescu purta uniforma rusească avea, în anumite circumstanțe, rostul să-i ofere acoperire sau protecție, în alte împrejurări având menirea să-i confere credibilitate. Credem că, dincolo de mandatul primit din partea comanditarilor săi ruși, Mihai Popescu n-a ezitat să încerce rotunjirea veniturilor sale prin asumarea unor misiuni informative colaterale (vezi cea îndeplinită pentru domnitorul Mihai Suțu), toate însă, credem, cu binecuvântare rusească. În aceste circumstanțe – o repetăm din nou – doar cercetări viitoare în arhivele austriece și rusești ne vor putea lămuri mai mult rosturile acestui personaj straniu, care nu poate fi pus nicidecum în legătură cu războaielor românilor transilvăneni din 1784.

III.1

REGESTE

1. 1784 aprilie 14, [București]. Călugărul Ioanichie, trimisul preoților ortodocși din Transilvania în Țara Românească și Moldova, către Petru, protopopul din Cărpiniș, Moise, protopopul din Săliște, preotul Ioan și ceilalți protopopi și preoți ortodocși din Transilvania: le dă asigurări că, atunci când i se va cere, va înainta împăratului Iosif al II-lea scrisoarea pe care au semnat-o și i-au transmis-o, dar crede că încă n-a venit momentul prezentării acesteia datorită măsurilor luate între timp de suveran în favoarea bisericii ortodoxe din Transilvania; le reproșează că nu i-au răspuns la scrisoarea din 9 martie 1783 și se plânge de situația sa bănească precară în urma călătoriilor făcute timp de doi ani în interesul bisericii ortodoxe transilvănene, aceasta cu atât mai mult cu cât mitropolitul Moldovei îi cerea restituirea celor 50 de lei pe care îi dăduse, așa că roagă strângerea acestei sume și trimiterea ei pentru a-și putea plăti datoria, bani care să-i fie trimiși prin Nicolae, aducătorul scrisorii, „care a suferit și el multe asuprelor pentru adevărata credință”.

2. 1784 aprilie 14, [București]. Nicolae Popescu (Popetsky) către Mihai Suțu, domnul Țării Românești: susținând că este „fiul unui nemeș din Ardeal” care „a suferit multe cazne și chinuri pentru credința adevărată”, fiind în vârstă și lipsit de mijloace de trai, îl roagă să-i asigure cele necesare vieții, reamintind serviciile pe care le făcuse prin aducerea în Țara Românească a mai multor români din Transilvania, pe care i-a „stârnit împreună cu răposatul Sofronie Gherman”.

3. 1784 august 14, Viena. Mihai Popescu, „porucic” (locotenent) în armata rusă, îi dă salvconduct lui Mihai Biró pentru a se putea deplasa netulburat spre a-și vedea locul de naștere și a-și vizita rudeniile.

4. 1784 noiembrie 23 / 1199 H. muharrem 10, [București]. Raport (arz) prin care Mihai Suțu, domnul Țării Românești, îi raportează sultanului Abdul Hamid I despre cauzele și desfășurarea răscoalei țărănești din Transilvania și Ungaria.

5. 1784 noiembrie 24 / 1199 H. muharrem 13, [București]. Mihai Suțu, domnul Țării Românești, către sultanul Abdul Hamid I: îl informează despre izbucnirea răscoalei țărănești din Transilvania, în cursul căreia fuseseră deja uciși 36 de nobili, dar și cu privire la faptul că împăratul Iosif al II-lea urma să trimită împotriva răsculaților regimentele de graniță din Transilvania și Ungaria; relatează despre diferite măsuri pe care împăratul le-ar fi dispus pentru calmarea situației.

6. 1784 decembrie 10, Pera. Baronul Herbert Rathkeal, internunțial imperial la Poartă, către prințul Kaunitz-Rietberg, cancelar de stat și ministru de externe: îi raportează că, aflând de raportul exagerat făcut Porții de Mihai Suțu, domnul Țării

Românești, cu privire la evenimentele din Transilvania, a încercat să-i explice secretarului Cancelariei otomane că e vorba de o răscoală țărănească și nicidecum de un război civil.

7. [1784 începutul lui decembrie], Sibiu. Generalul baron Preiss, comandantul militar al Transilvaniei, către Ignaz von Raicevich, agentul consular imperial în Țara Românească și Moldova: îl roagă să-l supravegheze cu atenție maximă pe Mihai Popescu, suspectat că plănuiește trecerea peste hotar a unui număr mare de supuși imperiali, și să comunice orice informație va putea afla în legătură cu prezența și activitatea acestuia la București.

8. 1784 decembrie 24, Debrecen. Interogatoriul luat în zilele de 22 și 23 decembrie 1784 de autoritățile din orașul Debrecen lui Mihai Biró din Ghimeș (Ciuc), care s-a aflat în primăvara și vara anului 1784 în serviciul ofițerului rus Mihai Popescu, însoțindu-l pe acesta la Iași și Viena.

9. 1785 ianuarie 5, Viena. Cancelarul de stat și ministrul de externe prințul von Kaunitz-Rietberg către baronul Herbert Rathkeal, internunțitul imperial de la Poartă: îi dă instrucțiuni cu privire la explicațiile pe care să le dea demnitarilor otomani în legătură cu răscoala românilor din Transilvania și îi cere să insiste asupra respectării de către Poartă a articolului 18 al Tratatului de pace de la Belgrad în legătură cu refugiul care nu poate fi acordat unor „rebeli notorii”.

10. 1785 ianuarie 8, București. Spaun, cancelist la Agenția consulară austriacă din Țara Românească, către generalul Fabris, comandantul militar al Transilvaniei: îi relatează despre urmărirea lui Mihai Popescu și a popii Nicolae originar din Bistra, suspectat de legături cu răsculații români din Transilvania, precum și despre confiscarea a două scrisori românești găsite asupra acestuia și trimiterea lor în original și traducere germană.

11. 1785 ianuarie 18, [Sibiu]. Generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei, către cancelistul Spaun de la Agenția consulară austriacă în Țara Românească: îl roagă să continue supravegherea atentă a popei Nicolae și să intervină ca acesta să fie arestat.

12. 1785 ianuarie 25, Sibiu. Generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei, către cancelistul Spaun de la Agenția consulară austriacă în Țara Românească: îl roagă să-l supravegheze pe mai departe cu cea mai mare atenție pe Mihai Popersky alias Popescu și să facă de îndată cunoscută Comandamentului Militar General al Transilvaniei și comandamentelor imperiale de graniță orice știre referitoare la tentativa acestuia de a părăsi Țara Românească și de a trece în Transilvania.

13. 1785 ianuarie 26, București. Cancelistul Spaun de la Agenția consulară austriacă în Țara Românească, către Franz Kainz, directorul Carantinei imperiale de la Turnu Roșu: îi trimite sub escorta unui arnăut domnesc pe popa Nicolae și îl roagă să anunțe sosirea acestuia Comandamentului Militar General al Transilvaniei, trimițând Agenției consulare o recipisă de preluare.

14. 1785 ianuarie 26, Pera. Baronul Herbert Rathkeal, internunțitul imperial la Poartă, către cancelarul de stat și ministrul de externe prințul von Kaunitz-Rietberg: îi raportează că le-a înfățișat demnitarilor otomani realitatea despre răscoala românească din Transilvania, combătând exagerările și zvonurile fanteziste ajunse

la Poartă; îl informează că l-a convins pe ministrul de externe otoman de necesitatea trimiterii către domnia Țării Românești și Moldovei a unei porunci referitoare la respectarea strictă a articolului 18 al tratatului de pace de la Belgrad în legătură cu „rebelii” care trec granița.

15. 1785 ianuarie 28, București. Spaun, cancelist la Agenția consulară austriacă din Țara Românească, către Mihai Suțu, domnul țării Românești: îi reproșează că, în pofida promisiunii de a-l preda pe popa Nicolae, unul din emisarii răsculaților din Transilvania, acesta se plimbă liber prin București; îi cere să respecte întru totul prevederile articolului 18 al tratatului de pace de la Belgrad și, în consecință, să-l aresteze pe popa Nicolae și să-l predea autorităților imperiale de la Turnu Roșu.

16. 1785 ianuarie 30, București. Spaun, cancelist la Agenția consulară austriacă din Țara Românească, către generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei: îl anunță că a obținut, în fine, de la Mihai Suțu, domnitorul Țării Românești, reținerea popii Nicolae, care va fi extrădat la Carantina Turnu Roșu; îi trimite raportul cancelistului Merkelius despre situația epidemiei de ciumă în Balta Dunării.

17. 1785 ianuarie 31, București. Cancelistul Spaun de la Agenția consulară austriacă din Țara Românească, către agentul consular Ignaz von Raicevich: îi raportează în amănunțime desfășurarea evenimentelor încheiate cu trimiterea popii Nicolae spre Carantina imperială de la Turnu Roșu; îl informează despre venirea la București a intendentului turc pus să supravegheze construirea mai multor poduri peste Dunăre.

18. 1785 februarie 11, [București]. Cancelistul Spaun de la Agenția consulară austriacă din Țara Românească, către generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei: îl roagă să-i trimită o descriere personală cât mai exactă a lui Mihai Popersky alias Popescu pentru a-i putea da de urmă în cazul în care se mai află în Țara Românească.

19. 1785 februarie 11, Turnu Roșu. Franz Kainz, directorul Carantinei Turnu Roșu, către Spaun, cancelist la Agenția consulară austriacă din Țara Românească: îl informează că, la 9 februarie 1785, plăieșii de la Căineni i l-au predat pe popa Nicolae.

20. 1785 februarie 22, Sibiu. Generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei, către cancelistul Spaun de la Agenția consulară austriacă din Țara Românească: îi trimite descrierea personală a lui Mihai Popersky, cu scopul ca acesta să poată fi urmărit în mod mai eficient în Țara Românească.

21. [1785 februarie 22, Sibiu]. Descrierea personală a lui Mihai Popersky.

22. 1785 februarie 25 / 1199 H. rebi-ül-ahir, [Istanbul]. Ordin (buiuruldu) al marelui vizir Gürce Halil Hamid pașa către Mihai Suțu, domnul Țării Românești și către Alexandru Mavrocordat Firaris, domnul Moldovei: în urma notificării internunțului imperial la Poartă, le cere să respecte cu strictețe prevederile articolului 18 al tratatului de pace de la Belgrad cu privire la acordarea de azil „supușilor nemulțumiți și rebelilor”.

23. 1785 februarie 27, [București]. Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac în Țara Românească și Moldova, către baronul Herbert Rathkeal, internunțul imperial la Poartă: îl informează că Mihai Popescu, trimis cu câteva luni în urmă ca spion în Imperiul habsburgic a revenit din Transilvania la București, dar n-a primit

baniilor promiși de la domnitorul Mihai Suțu și s-a pus sub protecția viceconsulului rus, căruia i-ar fi relatat în scris despre misiunea sa.

24. 1785 martie 4, [Sibiu]. Generalul conte Fabris, generalul-comandant al Transilvaniei, către Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac în Țara Românească și Moldova: îl roagă să-i exprime lui Mihai Suțu, domnitorului Țării Românești, mulțumiri pentru predarea popii Nicolae, care între timp a fost transferat la Alba Iulia în vederea procesului.

25. 1785 martie 10, Pera. Baronul Herbert Rathkeal, internunțiu imperial la Poartă, către prințul von Kaunitz-Rietberg, cancelar de stat și ministru de externe: îi trimite, în traducere, ordinul (buiuruldi) dat de marele vizir domnilor din Țara Românească și Moldova de a respecta articolul 18 al tratatului de pace de la Belgrad, o altă traducere a acestui document fiindu-i trimisă agentului consular Ignaz von Raicevich.

26. 1785 martie 12, Pera. Baronul Herbert Rathkeal, internunțiu imperial la Poartă, către Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac din Țara Românească și Moldova: îl informează că, în urma discuției cu guvernul otoman, a obținut trimiterea unei porunci vizirale către domniile Țării Românești și Moldovei cu privire la obligația lor de a respecta prevederile articolului 18 al tratatului de pace de la Belgrad, avându-se în vedere mai ales posibilitatea refugierii unor răsculați din Transilvania pe teritoriul otoman; îi trimite, în traducere, textul poruncii vizirale

27. 1785 martie 12, [București] / 1199 H. gurre-i cemazi-ül-evvel. Scrisoarea lui Mihai Suțu, domnul Țării Românești, către Poartă, prin care cere lămuriri cu privire la atitudinea pe care să o adopte față de nobilii refugiați din Transilvania și Ungaria în urma tulburărilor izbucnite acolo, cu mențiunea că împotriva țăranilor va lua măsuri de pedepsire potrivit cu prevederile tratatului de pace în vigoare între Poartă și Imperiul habsburgic; raport (telhis) către sultanul Abdul Hamid I, în care este prezentată rezumativ scrisoarea lui Mihai Suțu și sugestia ca acestuia să i se transmită prin capuchehaiele sale sau printr-un mesaj anume instrucțiunea de a încerca atragerea de partea Porții a nobililor transilvăneni eventual refugiați în Țara Românească.

28. 1785 martie 27, [Iași]. Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac din Țara Românească și Moldova, către baronul Herbert Rathkeal, internunțiu imperial la Poartă: îl informează despre arestarea la București a unui preot român din Transilvania, care se spune că ar fi părintele-duhovnic al lui Cloșca și unul dintre fruntașii răsculaților, extrădat între timp autorităților transilvănene.

29. 1785 martie 28, București. Spaun, cancelist la Agenția consulară austriacă din Țara Românească, către generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei: îl informează cu privire la ceea ce a aflat despre Mihai Popersky și relația acestuia cu secretarul consulului rus; transmite asigurările date de Mihai Suțu, domnitorul Țării Românești, de a colabora în viitor la prinderea celor care ar încerca să fugă din Transilvania în Țara Românească.

30. 1795 octombrie 10, Büyükdere. Baronul Herbert Rathkeal, internunțiu imperial la Poartă, către baronul Thugut, ministrul de externe al Imperiului habsburgic: îl informează că, în 1784, Horea trimisese la Iași trei emisari pentru a obține prin

intermediul domnitorului moldovean Alexandru Mavrocordat protecția și ajutorul Imperiului otoman, iar Poarta, aflând de acest demers, i-a interzis domnului să acorde orice sprijin, mai ales că demnitarii otomani nu voiau să susțină defel niște supuși rebeli împotriva suveranului lor; este descris Ianăș sau Ionaș, purtătorul de cuvânt al celor trei emisari transilvăneni.

31. 1785 octombrie 17, București. Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac în Țara Românească și Moldova, către generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei: îi sugerează oportunitatea răspândirii textului tipărit în limba română al Patentei imperiale de abolire a iobăgiei în rândul românilor transilvăneni refugiați în Țara Românească și Moldova.

32. 1785 octombrie 31, București. Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac în Țara Românească și Moldova, către generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei: îi propune afișarea și publicarea la frontiera imperială a Patentei imperiale de abolire a iobăgiei, pentru a-i convinge pe această cale pe românii transilvăneni emigrați în Țara Românească și Moldova să revină în Transilvania.

33. 1785 noiembrie 14, București. Ignaz Raicevich, agentul consular austriac în Țara Românească și Moldova, către generalul conte Fabris, comandantul militar al Transilvaniei: îi atrage atenția că, în pofida măsurilor luate, emigrarea românilor transilvăneni în Țara Românească și Moldova continuă, aici revenind chiar și aceia care, la un moment dat, se întorseseră în Transilvania.

III.2

DIPLOMATARIUM

1.

1784 aprilie 14, [București]

Uebersetzung eines Briefes welchen Joanitche Deputirter an die Protopoppe und Poppe, auch an die gesegnete Christen, 1784 den 14-ten April, abgeschickt hat, zu erst und vor allem dem Protopopp Petre in Kerpinis, in Sziliste und an alle übrige Protopoppe.

Geehrteste und gottliebende im gesegneten Glauben und Söhne des Glaubens, welche in stetem Jurament des geheiligten und der ganzen Welt erluchtet und der großen Kirche (i.e. Jerusalems) gelobte Palastiny (i.e. der ganze Umkreis von der Kirche zu Jerusalem).

Meine in Christo geliebte und geehrte brüderliche Pfarrherrn (oder Perinte) Petre, Protopoppe und Pfarrherrn, Motsche Protopoppe, Perinte Johann und allen Pfarrherrn Protopoppi, wie auch allen geistlicher Seite und Pfarrherrn und Gebrüder in Christo der großen Confession Nichtuniten, wünsche Euch vom gnädigen Gott, damit Er Euch gesegnete Gesundheit schenke, aber von uns beichtväterliche Empfehlung: „Freuet Euch miteinander insgesamt im Heiligen Geist!“

Mit vielem Vergnügen und heißen Tränen, Euch allen insgesamt, heiligen Pfarrherrn und Kirchenkindern, von unserer Seite. Ich habe wegen der Trennung und Entfernung, aber dennoch nicht vergessenen langer Zeit gehabtten Freundschaft, welche wir alle insgesamt zusammengehabt haben, aber ich nochmahlen in großer Freude von Seiten der Seele wie auch von Seiten des Körpers, weil sich die heiligen Kirchen alle von den Winden und harten Wehen der blasenden Kälte und des kühlen Winters, welche sich erkränkt haben.

Wegen der grentzlosen und unumschränkten, wie auch wegen Besorgung des allergnädigsten geheiligsten Gottes der Dreieinigkeit sind itzo in guter Ruhe (NB die Kirchen) und fröhlig gegen den angenehmen Frühling welcher itzt hervorbricht. Die reiche erluchtete Befehle und Gnade des hocherhabendsten heiligen Kaisers, ein Herkommen des hocherhabendsten Chesars (oder Kaisers) Hofe von Oesterreich, Gott gebe Ihm viele Jahre die Kraft der Ueberwündung ohne ueberwunden zu werden von jemanden, über alle sehende oder zu hoffende Gegner.

2-tens: Auch als ich, als der kleinste wie auch ein guter Unterthan, zugleich mit meinen Mitarbeitern und ohnermüdeten durch die Hülfe Gottes und Eure brüderliche Vorbitte und aller derer welche sich in diesem Vaterland befinden in

Eurer Versammlung, absonderlich der Gesegneten und in guter Glückseligkeit des gesegneten Volkes, das Verlangen was ihr begehret habt vom gesegneten Kaiser durch Eure Schriften und eigne Unterschreibung, was Ihr uns behündigt habt, welche auch noch in unsern Händen ist zu mehrerer Glaubwürdigung, zu was für einer Zeit Ihr es verlangen werdet, so bin ich bereitwillig es zu liefern. Weil es sich aber in guter Verwahrung befindet, was wir durch vielen Fleiß und unsere Mühsamkeit wie auch durch Bittschriften doch itzt einen gesegneten und glücklichen Ausgang gewonnen hat, und die verlangte Freude habt ihr erhalten: die heiligen Kirchen sind in Ruhe gebracht, der Glauben hat sich bestätigt, der Kaiser ist frömmer (oder gnädiger) worden, die unterworfenen Christenheit hat sich erfreuet, absonderlich alles geschwächte durch das Blasen des kühlen Windes hat sich wieder sehr gut befestigt (oder verstärkt) durch die beichtväterliche Kraft.

Nur ist Eure letzte Schuldigkeit, von ganzen Herzen ein großes Lob und Dank dem gesegneten in der Dreifaltigkeit, da Er Gott erlehet, Gott schenke dem allerhöchsten unserm gnädigsten Kaiser in seinem ganzen Reiche wie auch seinem Hofe und seiner allerhöchsten Kriegs-Armee viele Jahre.

Sehet aber, Brüder und Pfarrherrn, Ihr, die Ihr die kleinsten seyd als Kinder, ich weiß gut, Ihr habt die Nachricht erhalten aus dem Brief welchen ich vormahlen Euch geschrieben habe 1783 den 9-ten Merz durch einen sichern und glaubwürdigen Menschen, und Ihr habt mich nicht einer Antwort gewürdiget. Ich weiß, daß dieses wegen meiner Unwürdigkeit geschehen ist, aber sehet auch itzt, meine Brüder, wegen Unermüdung unterfange mich Euch auch itzt zu berichten wegen der Noth und Mangel welchem ich itzt nöthigen, wie ich Euch auch im andern Brief vorstellig gemacht habe, wegen meinen 2-jährigen gehabten Reisen habe ich Euch nichts verlangt und habt mir auch mit keinem Pfennig Unkosten geholfen.

Ich habe Allmosen gesammelt und Euch Eure Sachen ausgeführt, aber die 50 Lee, so ich vom Metropolitzen aus Yassy auf genommen habe, hat mir 10 Jahre lang damit nachgewartet, es wäre können geschehen daß Er mir selbige auch nicht mehr hätte verlangt, aber in diesem Jahr 1784 den 8-ten Jänner ist er auf den Befehl Gottes in den Schoß der Erden versenket worden. Da sich also auf seinen Stuhl der erwürdige Pfarrherr Leon als Metropolit gesezt hat, schreibt Er mir mit harten Drohungen und Afurisenie (Verfluchungen), daß ich Ihm das Geld schicken sollte. Da ich aber das Geld nebst noch andern mehereren verthan habe wegen Euren gemeinschaftlichen Angelegenheiten, dieserwegen bemühet Euch, Brüder, und sammlet dieses Geld im geheim, so wie Ihr am besten denket, damit ich auch von der Schuld befreuet werde und der ganze Pöbel vom Fluch. So werde ich dankbar seyn und Eure wahre glaubwürdige Liebe und Seelengerechtigkeit erkennen. Lasset mich ja nicht einfallen diese Schuld ferner zurückzuhalten, und wenn Ihr es nicht vor gut erkennt selbige mir zu überschicken, so schicket einen Mann zu mir, welcher mit meinem Attestat das Geld zugleich nach Yassy abgeben kann. Aber wenn Ihr etwa zweifelhaft und Euch nicht einhellig miteinander oder entgegen seyn werdet soviel zu thun, Gott ist mein Zeuge und die reinste Mutter Seiner Heiligkeit. In Zorn Gottes und Strafe des Kaisers, in welche Ihr von beyden verfallen werdet, ich soll keine Schuld haben weder bey Gott, noch bey andern. Aber wenn Ihr Euch hinlänglich überzeugt befindet, werdet Ihr dem das Geld

geben, welcher diesen Brief überbringt, welcher auch viele Verfolgung wegen dem wahren Glauben erlitten hat, nemlich der Nicolaj.

Mit alle diesem geharre ich ein ergebener und gutmeinender und zu Gott flehender und viel bemügender, Euer Bruderschaft und des ganzen Pöbels

Joanitchie, Deputat

1784, den 14-ten April

Alles nach Möglichkeit von Wort zu Wort durch mich übersetzt aus dem Wallachischen.

Merkelius ppria.

1785, den 8-ten Jänner

Traducere:

Traducerea unei scrisori expediate de trimisul Ioanichie protopopilor și popilor și binecuvântaților creștini la 14 aprilie 1784, mai înainte de toate protopopului Petru din Cărpiniș, la Săliște și tuturor celorlalți protopopi.

Preavrednici și iubitori de Domnul întru credința binecuvântată și credincioși fii păstrători ai Sfințelor Taine și ai învățăturii luminate și ai mării biserici (adică a celei din Ierusalim) din laudata Palestină (adică de pe întregul cuprins al bisericii Ierusalimului).

Iubiților întru Hristos și vrednicilor frați părinți, ție protoपोape Petru și preoților [tăi], ție protoपोape Moise, ție părinte Ioan și tuturor părinților protopopi, precum și întregului cler și tuturor părinților și fraților întru Hristos de credința cea mare neunită, vouă vă doresc de la Dumnezeu cel milostiv să vă dăruiască binecuvântată sănătate, iar din partea noastră duhovnicească închinare: „Bucurați-vă cu toții împreună, uniți întru Duhul Sfânt!”.

Cu multă bucurie și cu lacrimi fierbinți vă dau de știre din partea noastră vouă, tuturora laolaltă sfinți părinți și fii ai bisericii. În urma despărțirii și depărtării și deopotrivă a prieteniei păstrate de multă vreme încoace și nicidecum uitate, aceea care ne-a ținut cu toții laolaltă, am avut iarăși marea bucurie a sufletului dar și a trupului să pot vedea că acum, când toate sfințele biserici sunt bătute de vânt și lovite năprasnic de frigul patrunzător al iernii reci care te bagă în boală, prin grija cea fără de margini și de necuprins a preamilostivei și preasfinte Treimi a Domnului, bisericile sunt în bună pace și pline de bucurie în așteptarea primăverii care va să vină cu poruncile pline de înțelepciune și cu milostivirea prealuminatului sfânt împărat, urmașul prealuminatului chesar de la Curtea Austriei, Domnul Dumnezeu să-i dăruiască întru mulți ani puterea de a-i birui fără să fie biruit pe toți dușmanii cei văzuți și pe cei doar bănuți.

În al doilea rând: Eu, cel de tot mărunț, sunt gata ca un bun supus, laolaltă cu toți cei care ostenesc împreună cu mine, ca având ajutorul lui Dumnezeu și luând seama la rugămintea voastră frățescă și deopotrivă a tuturor acelora din această patrie împreună cu voi, având în vedere mai cu seamă binecuvântata și buna înaintemergere a poporului binecuvântat de Domnul și cererea pe care ați îndreptat-o către milostivul împărat prin scrisoarea voastră, punându-vă propriile voastre iscălituri, scrisoare

pe care ne-ați trimis-o și care se află încă în mâinile noastre spre mai mare credință, pe aceasta eu o voi înfățișa atunci când îmi veți cere. Acum însă, aflându-se în bună păstrare, vă spunem că, prin multă destoinicie și prin strădaniile noastre dar și prin jalbe, am reușit să obținem un binecuvântat și fericit rezultat, iar voi ați dobândit ceea ce v-ați dorit: sfintele biserici au fost aduse în rânduală, credința s-a întărit, împăratul s-a arătat mai milostiv, iar creștinii împilați s-au bucurat, mai cu seamă însă toți cei slăbiți de suflul vântului celui de gheață s-au întărit iarăși prin puterea duhovnicească.

Este însă cea mai mare datorie a voastră să-i înălțați din străfundurile sufletului mare laudă și mulțumire celui binecuvântat întru Sfânta Treime, că l-a implorat pe Domnul, ca Dumnezeu să-i dăruiască preainălțatului și preamilstivului nostru împărat ani mulți de domnie, la fel și Curții sale și preainaltelor sale oști.

Luați însă seama, fraților și părinților, ba chiar și voi care sunteți cei mai mărunți, deoarece – o știu bine, fiilor – că ați primit veste prin scrisoarea pe care v-am scris-o mai înainte, la 9 martie 1783, trimitându-vă-o printr-un om sigur și vrednic de crezare. Voi însă nu m-ați învrednicit cu niciun răspuns. Știu, că este urmarea nevredniciei mele, dar acum, frați ai mei, cutez ca, datorită necazurilor, să mă adresez vouă, fiindcă nevoile și lipsurile mă copleșesc – după cum v-am înfățișat totul și în cealaltă scrisoare –, asta și pentru că nu v-am cerut nimic pentru călătoriile pe care le-am făcut vreme de doi ani, iar voi nici nu m-ați ajutat cu vreun ban.

Am strâns bani din pomeni și v-am rezolvat treburile, dar cei 50 de lei primiți de la mitropolitul din Iași, după acești bani am așteptat vreme de zece ani, ca nu cumva să mi-i ceară îndărăt, însă în acest an 1784, la 8 ianuarie, cu voia Domnului, [mitropolitul] s-a întors în brațele pământului¹. În scaunul său a fost ridicat ca mitropolit vrednicul de cinste părinte Leon², iar acesta mi-a scris sub grea amenințare și afurisenie, să-i trimit banii. Dar fiindcă îi cheltuisem, la fel ca și multe altele, pentru treburile voastre de obște, străduiți-vă, fraților, și adunați acești bani în taină, după cum veți crede mai bine, ca eu să mă pot slobozi de datorie, iar întregul norod de afurisanie. Așa vă voi rămâne recunoscător și voi putea cunoaște adevărata și nesticata voastră dragoste și curățenie sufletească. Să nu faceți cumva să fiu silit a duce pe mai departe povara acestei datorii. Dacă nu veți socoti însă nimerit să-mi dați banii mie, trimiteți un om la mine, care îi va duce la Iași împreună cu o scrisoare de mărturie a mea. Iar dacă vă veți îndoi cumva și nu vă veți înțelege între voi ori vă veți împotrivi, martori îmi sunt Domnul Dumnezeu și precurata Sa Maică de faptul că eu nu voi avea nicio vină, nici înaintea lui Dumnezeu și nici în fața altcuiva pentru mânia lui Dumnezeu și pedeapsa împăratului care se vor îndrepta asupra voastră. Dacă veți fi însă îndestul de convinși, atunci dați-i banii aducătorului acestei scrisori, anume lui Nicolae, un om care a suferit și el multe asupra lui pentru dreapta credință.

După toate acestea, rămân al Frației Voastre și al întregului popor supus și de binevoitor și rugător la Domnul și mult ostenitor

Ioanichie, trimisul [vostru]

1784, la 14 aprilie

Totul a fost tradus din românește după puțină, cuvânt cu cuvânt, de către mine.

Merkelius ppria.

1785, la 8 ianuarie

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCXCIV, nr. 12; original.

¹ În aprilie 1784, în scaunul mitropolitan de la Iași se afla Gavriil Callimachi (însăunat la 15 aprilie 1760). Înaltul ierarh a trecut la cele veșnice abia la *20 ianuarie 1786*, astfel că decesul indicat de călugărul Ioanichie în ziua de *8 ianuarie 1784* este o eroare.

² Este vorba de Leon Gheucă, fost episcop al Romanului (1769–1786), devenit mitropolit al Moldovei la 2 martie 1786 (decedat la sfârșitul lunii decembrie 1788). Și în acest caz, informația călugărului Ioanichie este eronată.

2.

1784 mai 4, [București]

Uebersetzung einer Bittschrift eines gewissen Nicolaj oder Popetsky, Siebenbürger, so er den 4-ten Maj 1784 dem Fürsten der Wallachei überreicht.

Mit heißen Thränen klage ich und falle bittender E (uer) F (ürstlichen) D (urchlaucht) Gnade und Güthe, damit Sie sich meiner erbarmen nebst denen andern welche Gnade haben von E (uer) F (ürstlichen) D (urchlaucht), auch mich armen, ja ärmern als alle andern, begnädigen, wie der Philosoph sagt: „Es ist kein anderes Guth und gnädiges Werk in der Welt nichts, als wenn jemand einen andern Alten begnädigt“, wie ich auch bin, Euer Durchlaucht, welcher das tägliche Brod nicht habe, auch nicht wo ich das Haupt hinlege, weder weiß wo ich den elenden Körper befriedigen soll, und bin von der Kälte erfrohren, geschlagen von den Winden der Kälte. Und ich bin ein (es) Edelmanns Sohn aus Transilvanien und habe wegen der wahren Religion und Glauben an Christ (t)um viele Marter und Qual erduldet, Schläge, gefangen im Kerker, verjagt aus meinem Vaterlande in fremde Länder, welches bewußt ist auch Seiner Heiligkeit dem Metropoliten und von den vornehmsten oder größten Bujeren.

Nebst diesem auch bey Hereinführung der fremden Ungurän von ihrem Grund war ich ein Anstifter, zugleich mit dem verstorbenen Sofroni German, und haben selbige hieher in die Wallachei gebracht zum Vortheil und Nutzen der fürstlichen Visterie, wovon auch E (uer) F (ürstliche) G (naden) Kenntnis haben.

Ich habe schon 2 Supliquen bis diesen Tag gegeben, bin aber nicht würdig gewesen eine gnädige Antwort zu erhalten und bitte wieder, erbarmen sich, erbarmen sich E (uer) F (ürstliche) G (naden) damit ich nicht Mangel leide am täglichen Brot, damit ich selbiges auch in E (uer) F (ürstlichen) G (naden) Tagen habe.

O! Gott gebe, daß ich mein Verlangen erhalte, aber E (uer) F (ürstlichen) G (naden) haben die Vergeltung vom gnädigen Gott zu erwarten, nach dem Wort

des heiligen Ewangelii, wo gesagt wird: „Kommt, ihr gesegneten meines Vaters, ich bin hungrig gewesen und ihr habt mir Brot gegeben etc.”.

Weil ich also auch ein Fremder bin, nackend, arm, unvernünftig, alt, so erwarte was E (uer) F (ürstliche) D (urchlaucht) Gnaden seyn werden.

Nicolaj, ein (es) Edelmanns Sohn in Siebenbürgen

Alles von Wort zu Wort aus dem Wallachischen nach Möglichkeit durch mich übersetzt

Merkelius ppr.

1785, den 8-ten Jänner

Traducere:

Traducerea petiției unui anumit Nicolae sau Popetsky, un transilvănean, pe care acesta a înaintat-o la 4 mai 1784 domnitorului Țării Românești.

Cu lacrimi fierbinți mă jeluiesc și cad în genunchi rugându-mă ca, din milostivirea și bunătatea Luminăției Tale Domnești, să Te înduri de mine pe lângă ceilalți care se bucură de mila Luminăției Tale Domnești și să Te milostivești de mine păcătosul, ba chiar mai nenorocit decât ceilalți, așa cum zice filosoful: „Nu este bine mai mare și faptă mai milostivă în lume decât să te milostivești de un biet bătrân”, așa cum sunt eu, Luminăția Ta, căci nu am pâinea de fiecare zi, nici loc unde să-mi pun capul și nici nu știu cum să-mi îndeestulez bietul meu trup, am înghețat de frig și am fost bătut de vântul rece. Eu sunt însă fiul unui nemeș din Ardeal și am suferit multe cazne și chinuri pentru credința adevărată și pentru Hristos. Am fost aruncat în temniță, am fost alungat din patria mea în țări străine, ceea ce îi este cunoscut și Sfinției Sale Mitropolitului¹ dar și boierilor de frunte sau mari.

Altfel, atunci când au fost aduși ungurenii de la locurile lor, m-am numărat printre cei care i-am stârnit împreună cu răposatul Sofronie Gherman și i-am adus aici, în Țara Românească, spre câștigul și folosul Vistieriei domnești, lucru știut și de Luminăția Ta.

Până în ziua de azi am mai înaintat două jalbe, dar n-am fost vrednic de vreun răspuns milostiv, așa că iarăși mă rog de Luminăția Ta Domnească, îndură-te și încă o dată îndură-te ca să nu mai sufer lipsă de pâinea de cea de toate zilele, ca să o pot avea și în zilele Luminăției Tale Domnești.

O! Să dea Domnul să-mi văd împlinită rugămintea, iar Luminăția Ta Domnească să se bucure de răsplătă de la Dumnezeu cel milostiv, așa cum scrie în Sfânta Evanghelie: „Veniți, cei binecuvântați de Tatăl meu, căci am fost flămând, iar voi mi-ați dat pâine etc.”.

În chipul acesta, fiind un străin despuiat de toate, sărac, lipsit de avere și bătrân, aștept mila Luminăției Tale Domnești,

Nicolae, fiul unui nemeș din Ardeal

Totul a fost tradus din românește, cuvânt cu cuvânt, după puțină, de către mine

Merkelius ppr.

1785, la 8 ianuarie.

¹ Este vorba de mitropolitul Grigorie (1760–1787) al Ungrovlahiei.

3.

1784 august 14, Viena

Eu, Mihai Popescul, porucinic de la armia preînălțatii Împărății muscălești, dau de știre tuturor cei ce li s-or cădea, că acesta pă nume Mihai Biro au venit la mine, cum că cartea carea de multă vreme umblată pă țări străine și nevăzându-și părinții și rudele, s-au rugat de mine ca să-l sloboz să-și vadă pământul și rudele. Într-acest chip l-am lăsat, pentru care pe toți îi poftesc pă numitul Mihai Biro să-i dați cuvenită slobozire a trece și să arătați o creștinească ajutorință. Aceasta și iscălindu-mă întăresc cu pecetea mea. Dată în orașul austriac, în Beci, la 1784 avgust 14 zile.

L. S.
Lieutenant de l'armée de Russie
Mihail de Popescul

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum publicum-politicum*, 1784, 13. sz., 151 cs., f. 98; original; pecete în ceară roșie.

Ediție: Gorun-Kovács Blanka, *Az 1784. évi erdélyi parasztlázadás Magyarországi iratai*, Debrecen, 2006, doc. 1, p. 12.

4.

1784 noiembrie 23 / 1199 H. muharrem 10, [București]

Arzul umilului supus este următorul:

Deși din zilele de altă dată și până acum raialele din Ungaria și din Transilvania (*Erdel*) erau ca și robii (*esir*) boierilor din țările amintite și cu toate că cițlicurile numite moșie (*moșya*) ale boierilor erau scutite și libere în toate privințele, totuși împăratul Austriei hotărând ca, în primul rând, 40% din toate produsele boierilor să fie repartizate pentru vistieria împăratului iar, în al doilea rând, raialele amintite mai sus să nu mai fie dependente de boieri, ca și raialele celorlalte ținuturi ale sale, și să se apuce de treaba pe care o doresc, trimisese oameni speciali prin toate județele (*kaza*) Ungariei și Transilvaniei pentru punerea în orânduială (*nizam*) a acestei chestiuni. Astfel, se dăduse de știre, că starea pomenită mai sus, fiind împotriva vechilor condiții de slobozenie a boierilor, aceasta le-a venit greu. Așa cum se îndrăznise să se scrie cu câteva zile mai înainte la picioarele persoanei voastre fericite, pe când sus-numitul împărat se afla la Buda din Ungaria, el rupsesse chiar jalba (*arzuhal*) dată de boieri, cuprinzând cererea lor în legătură cu articolul amintit mai sus, și ceruse cu tărie îndeplinirea nizamului respectiv.

S-au dat vești sigure că, de astă dată, când boierii pomeniți mai sus au vrut – contrar nizamului nou – să le folosească întocmai ca mai înainte pe unele raiale și să le necăjească, atunci ele zicând, „Noi nu știm de boieri, noi suntem raialele împăratului”, s-au năpustit asupra câtorva boieri și i-au nimicit, iar când boierii, la rândul lor, au vrut să le pedepsească pe raiale pentru îndrăzneala lor, raialele s-au înmulțit mereu și numărul lor s-a ridicat la câteva mii și că, în felul acesta, în clipa de față e foarte mare revoltă (*ihtilâl*) în Ungaria și în Transilvania și că se omoară unii pe alții și dau foc locuințelor.

Îndrăzneala mea de a le face cunoscute la picioarele persoanei voastre fericite a prilejuit prezentarea supunerii mele. În această privință, ca și în toate împrejurările, porunca și firmanul depind de Măria Sa care poruncește.

La 10 M (uharrem) anul [1]199.

Sigiliu: Mihail, treburile să-i fie ușoare!

Ediție: Mustafa A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. II (1774–1791), București, 1983, doc. 34, p. 54.

5.

1784 noiembrie 24 / 1199 H. muharrem 13, [București]

Alázatos jelentésem a következö:

A német császár által a magyar és erdélyi parasztek helyzetének javítása végett kiadott rendelkezéssel szemben a bojárok ellenkezést tanusítottak s emiat néhány ezer paraszt megrohanta öket s közülök harminchatot megöltek, falvaikat, házaikat felégetni kezdték. Ez ügyre vonatkozólag én, igénytelen szolgája, elővigyázatom és körültekintésemnek megfelelően, minden változást már előbb is részletesen bătorkodtam Felségednek bejelenteni. Mivel még nem tudni lehet, hogy a német császár a filemenkek ellen vállalt háborúnak lesz-e, nem lesz-e elágazása, azzal a szándékkal, hogy már létező balesethez újabb szerencsétlenség ne járuljon, a magyar és erdélyi bojárok iránt mindenféle kedvezést mutat és a parasztokkal tudatta, hogy a magyar és erdélyi parasztek csoportusulása és mozgalma nem szükséges. Azt is tudatta velük, hogy ha a parasztek nem engedelmesskednek, akkor a magyar és erdélyi ör-katonaságot rájuk fogja zudítani. Annak a közel kétezer főnyi bojárok is, kik a parasztoktól félelmükben Szeben várában zárkoztak, megparancsolta hogy ezentúl a földjeiken levő parasztokat ne gyötörjék s hetenkint csak két napon tétessenek szolgálatot maguknak s napi költségükre egy-egy kenyér árát csak két parával emeljék s ilyen módon biztonságot hozva létre, haza menjenek. A magyar és erdélyi tábormoknak és tiszteknek ez alkalommal parancsoló levelet küldött s illyen módon elsimulnak összeütközések.

Mind ezekről a határookra küldött embereim jelentéseiből értesültem s midön ezeket bejelenteni bătorkodom, szolgálatkészégem kimutatása végett teszem. Kelt az 1199. évi Moharrem 13-án.

Raportul meu supus este următorul:

Față de ordinul dat de împăratul german pentru îmbunătățirea situației țăranilor din Ungaria și din Transilvania, boierii au manifestat împotrivire și de aceea câteva mii de țărani i-au atacat, i-au omorât pe 36 dintre ei și au început să le ardă satele și casele. Cu privire la această problemă, eu, sluga ta neînsemnată, am îndrăznit – potrivit cu circumspecțiunea și cu prudența mea – să-i raportez Înălțimii Tale în amănunțime chiar și anterior orice schimbare. Acum însă, neștiindu-se încă dacă războiul dus de împăratul german în Flandra se va amplifica sau nu, avându-se în vedere ca necazului existent să nu i se adauge o altă nenorocire, împăratul a acordat tot felul de înlesniri boierilor din Ungaria și Transilvania și i-a vestit pe țărani că adunarea și ridicarea țăranilor din Ungaria și Transilvania nu este necesară. De asemenea, mi s-a adus la cunoștință, că dacă țăranii nu se vor liniști, atunci îi va trimite împotriva lor pe soldații din regimentele de graniță din Ungaria și Transilvania. În același timp, împăratul a poruncit celor în jur de două mii de boieri care, în teama lor față de țărani, se închiseseră în cetatea Sibiului, ca de acum înainte să nu-i mai schingiuiască pe țăranii aflați pe pământurile lor și să nu-i mai pună să le slujească mai mult de două zile pe săptămână, iar plata pentru pâinea de care au nevoie în fiecare zi să o mărească doar cu două parale, așa că, siguranța fiind restabilită în acest fel, să se ducă la casele lor. Cu acest prilej împăratul a mai trimis o scrisoare de poruncă generalilor și ofițerilor din Ungaria și Transilvania, cerându-le să evite ciocnirile armate.

Despre toate acestea am aflat din relatările oamenilor mei trimiși la hotare, iar dacă îndrăznesc să raportez toate acestea, o fac pentru a-mi dovedi strădania de a sluji. Întocmită la 13 muharrem în anul 1199.

Ediție: Karácson Imre, Török-magyar oklevéltár a konstantinápolyi levéltárból 1533-1789, Budapest, 1914, doc. 388, p. 355-356.

6.

1784 decembrie 10, Pera

[...] Le meme confident secrétissime, dont il est question dans mon très humble P.S. litt.D du 25 Novembre au § d, vient de m'insinuer, que le Prince de Valachie avoit rendu une compte exagéré à la Porte de la revolte en Transilvanie, et assure que par ses relations il y pourroit attiser et entretenir le feu de la discorde. Comme j'étois informé déjà par Mr. de Bulhakow, ainsi que par des lettres particulières de Vienne, qu'il existoit en effet des troubles dans cette province, il m'a paru convenable d'en toucher quelque chose au Mektoubgi Effendi, afin qu'on n'aille pas transformer une émeute de paysans en guerre civile. [...].

[...] Același confident de cea mai mare taină, despre care este vorba în umilul meu post-scriptum sub litera D din 25 noiembrie [1784] la paragraful 8, mi-a adus tocmai la cunoștință că domnitorul Țării Românești a făcut un raport exagerat la Poartă despre revolta din Transilvania¹ și dă asigurări că, prin relațiile sale, ar putea ațâța și întreține focul vrăjbei. Fiind deja informat de către domnul Bulgakov², precum și prin scrisori particulare primite de la Viena, că în această provincie au loc cu adevărat tulburări, am socotit necesar să mă refer întrucâtva la ele pe lângă mektubçi effendi³, ca nu cumva o răscoală a țăranilor să fie transformată în război civil. [...].

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, *Staatskanzlei Türkei II*, Karton 85: Berichte – Dezember 1784, f. 36; original.

¹ Este vorba de raportul lui Mihai Suțu, domnul Țării Românești, adresat sultanului Abdul Hamid I la 24 noiembrie 1784; vezi doc. 4 și doc. 5.

² Iakov Ivanovici Bulgakov (1743–1809), ambasadorul Rusiei la Poartă între 1781 și 1787.

³ Secretarul Cancelariei otomane.

7.

[1784 începutul lui decembrie], Sibiu

Hochwohlgebohrner!

Ein sicherer Michael Poperzky oder Popeskul, wegen welchen der Allerhöchste Befehl ergangen ist, daß auf ihn, weil er das Vorhaben die Unterthanen in fremde Lande zu führen gefaßt haben soll, eine genaue Aufsicht bestellt werden solle, ist gegen Ende des verwichenen Monaths 9-bre durch den 2-ten Wallachischen Regiments-District in die Buccowina abgegangen, um durch solche nach Bukarest, wo er zu Hause seyn vorgiebt, zu gelangen. Es trägt selber einen weißen Mantel und russische Uniforme. Da bei gegenwärtigen diesländigen Unruhen immer daran gelegen ist, von dem jenseitigen Thun und Lassen dieses Popersky Kännnüss zu erlangen, so hat man Euer Hochwohlgebohrnen zu ersuchen, auf denselben ein obachtames Auge bestellen und dessen Benehmen beobachten zu lassen, auch was davon in Erfahrung gebracht würde hieher gefällig anzuzeigen, um seine etwa vorhabende dem diesseitigen Staate nachtheilige Unternehmungen vereiteln zu können. Ich beharre in vollkommenster Hochachtung, Euer Hochwohlgebohrnen gehorsamster Diener

Fr. v. Preiss m. pria.

Hermannstadt, den ...¹

An Herrn Hof-Agenten von Raicevich.

Multstimata Voastră Domnie!

Un anume Mihai Popertzky sau Popescu, în privința căruia s-a dat preaînaltul ordin de a fi ținut sub strictă supraveghere, deoarece pare să fi plănuit ducerea supușilor [imperiali] în țări străine, a trecut pe la finele lunii trecute noiembrie, prin teritoriul Regimentului II românesc [de graniță], în Bucovina, spre a ajunge de acolo la București, de unde pretinde că este. Acesta poartă o mantie albă și uniformă rusească. Deoarece, în condițiile tulburărilor de acum din această țară [Transilvania], este necesar să primim fără încetare informații despre ceea ce face și întreprinde acolo acest Popescu, avem onoarea să o rugăm pe multstimata Voastră Domnie să vegheze cu atenție asupra acestuia și să dispună observarea comportamentului său, iar când va afla ceva în această privință să fie atât de amabilă să ne aducă lucrul la cunoștință, pentru a putea zădărnici acțiunile pe care le-ar putea plănuși în detrimentul statului nostru. Rămân cu cea mai deplină considerațiune al multstimăteii Voastre Domnii preasupus servitor,

Fr. v. Preiss m. pria.

Sibiu, la ...¹

Domnului agent aulic von Raicevich

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCLXXXIV, nr. 191; original.

¹ Data nu a mai fost scrisă.

8.

1784 decembrie 24, Debrecen

Examen benevolom

Kinek hivnak etc.?

Biró Mihálynak Erdélyből, Csikból, Gyimes nevű faluból, Három Székből való vagyok, a harmincados überrejte nek Biró Mihálynak fia, circiter 20 eszetendős.

Most honnan jöttél ide?

Bétsből.

Mit kerestél Bétsben?

En a múlt nyáron Moldvában mentem Csikból egy kapitány ingeniourel, ott egy Popeszkoj nevű muszka tiszttel öszvetalálkoztam és annak szolgálattýába állottam s vele Moldvából Szutsávai passuson által Kaminiczbe mentem. Onnan Lengyelországon által Lemberg, Crackó felé Bétsbe utaztam vele.

Mikor mentél Moldvába?

Húsvét hetibe mentem.

Minek ment Bétsbe az a tisz?

Gondolom szabadsággal jött el a muszka szolgálattjából, hadnagy volt a muszkáknál. Én ötet még Betsben hagytam, mert ő francziául akart tanulni és egyéb nyelveket is.

Hogy tudtál ahhoz a tiszthez állani?

Én ötet Brassóban esmértem meg, oskolában, mert én ott tanúltam, ő is ott tanúlt, mert ő brassai görög fi, de tud szászúl, taliánúl, muszkaúl és oláhúl. Idősebb ember mint én, circiter 30 esztendős ember, él az annya, kalmáraszony Brassóban.

Micsodás köntösben jár?

Szederjes színű, veres hajtókájú muszka tiszt ruhában jár, kard evet is visel, de van egyéb köntöse is, vagyon fejr és szederjes köpenyegje is, barna szőrű, vagyis igazán sem szöke, sem barna ábrázatú, közepszerű ember, rövid czapfba a haja, gesztenye szín, borotvált bajuszú, szép ábrázatú, nagy szemöldökű, Popeszko Mihálynak hívják.

Hát ezzel az utitársaddal, Imre Józseffel, hol akadtál öszve?

Bécsbe ő instantiára volt és ott mulatott, én pedig egy erdélyi gárdista tiszthez menvén, ott akadtam hozzá. Ott sántán akadott hozzám, mert betegeskedett Bétsben, amint mondotta, és mivel a társai elhagyták, úgy adtuk magunkat társaságba és úgy utaztam véle hazafelé.

Mikor indultál Bétsből?

Oktobernek a vége felé indultunk el, de én Györbe megbetegedtem és ott kellett vagy három hétig mulatanom; az társam, Imre József, addig Nagy-Szombatba járt valami pap úrhoz, gróf Keményhez.

Mikor indultál el Moldvából azzal a tiszttel?

Hamar Húsvét után circiter 2 héttel Jászvásárról, valami lengyel tisztekkel jött Jászi vásárra; voltak közöttök oberst-lieutenant, kapitányok és egyéb tisztek, kik a vajda köszöntésére jöttek volt, azokkal jött ki Popeszkoj.

Mimódon mentél Jásziba?

Csak által mentem mikor akartam, sokszor voltam én ott, hiszen az atyám überrejter lévén sokat jár oda lóháton. Nem kellett passus mikor contumáciát nem tartanak, csak a nagy kereskedők jártak passussal.

Bétsben hol voltatok szállva?

Elsőben a Páva vendégfogadóban, azután a Duna utzában szállást fogadott az a tiszt, két tallérban egy holnapra. Mikor én eljöttem tőlle, akkoris azon a szálláson hagytam ötet. Diligencén mentünk mindenütt, éjjel, nappal az utazásban Bétsig Jászszitól fogva.

Ki adta ezt a muszka passust?

Ez a Popeszkoj hadnagy adta Bétsben.

Datum Debreczini in senatu, die 21-a Decembris 1784 per Michaelem Hatvani, senatorem m. p.

Die 23-a Decembris 1784 continuative examinatus.

Minekélötte a múlt nyáron, amint mondottad, Moldvába Jásziba kimentél és ott ahhoz a Popeszkoj nevű muszka tiszthez akadtál, micsoda ember voltál, mivel keresed élelmedet?

Az atyám házánál éltem, semmi hivatalom, sem szolgálatom vagy mesterségem nem volt, az atyám jószágából éltem.

Ha otthon vólt miből élned, miért mentél akkor ki Moldvába és miért állottál ott szolgának?

Azért, hogy országokat láthassak, nyelveket tanulhassak; azelőtt is jártam már én országokat.

Hol jártál azelőtt?

Kivül Erdélyen nem jártam, hanem annak minden nevezetes várossait megjártam.

Popeszko Mihálynak micsoda szolgálatot tettél?

Inassa voltam.

Vólt é neki több cselédje?

Nem volt, azt mondotta, hogy Bétsben fog fogadni reitknechtet és szakátsnét, de mig akkor nem fogadott hogy én eljöttem.

Az útban, mit vettél észre ahhoz a Popeszkoikhoz, mint viselte magát ahol meg szállott, mit beszélt az embereknek, nem hallottad é, hogy valamivel csábitotta volna?

En egyebet semmit körülötte észre nem vettem, hanem mint olyan ember, aki diligencén jár; ahol megszállott, frissen evett, azután odébbment.

Hol adta neked azt a muszka nyelven irott passust?

Bétsben adta. Az pedig így esett, hogy én vele Bétsbe érkezvén, jobb szolgálatot kaptam mint az övé s ott akartam hagyni, ő pedig nem akart ereszteni, melyért a törvény eleibe is kerültünk, de az lett a törvény hogy engem ereszsen el, s mikor eleresztett, akkor adta azt a levelet.

Azután hogy az ő szolgáltyából kiállottál, meddig mulattál Bétsben?

Valami három hétig. Akkor a Magistrátustól passust vettem; még ezután is mulattam két vagy három hétig, azért mert Imre Józsefet vártam, még az ő instantiájára resolutiót kapott, hogy osztán vele együtt utazhassak hazafelé.

Mikor indultál meg Bétsből?

Oktobernek utolsó napjaiban indultam.

Mikor tájban érkeztetek Bétsbe Popeszkoikkal?

Bizonyosan a napjat nem tudom, hanem Húsvét után valami két héttel indultunk Jásziból, Szent György napkor Lembergbe voltunk, onnan circiter egy holnap tölt belé mig Bétsbe érkezünk.

Mikor Bétsbe érkeztetek, meddig maradtál még azután Popeszko szolgáltyában?

Valami két hónapig.

Ezzel az Imre Józseffel merre jöttetek Bétsből?

Jöttünk Pozsonyba, onnan Győrbe, onnan Komáromba, Budára, Pestre, Pestről a Szlávi Pál úr szekérével jöttünk Derecskére.

Derecskéről kerülő volt erre jönni, minnek jöttetek hát ide?

Imre Józseffnek dolga volt itt. Nem akartam elhagyni, azért jöttem én is erre. Azt mondta, hogy a bíró uram vejét, Halmágyi László uramat, akarja meglátogatni, minthogy a bátya azon vármegyének a főispánnya, amelybe ő lakik.

Hogy tudta meg Imre József, hogy itt a bíró uram veje?

Itt tudta meg, nem tudom kitől.

Ha itt tudta meg, nem azért jött hát erre?

Azt monda, más dolga is van. Jancsó uramatis akarta meg keresni és professzor Varjas uramat, mert annak a vejénél is volt Komáromba.

Tik talán mindenütt kéregetve jöttetek au úton?

Én nem kéregettem, Imre József sem kéregetett tudtomra. In authenticas dicit. Budán láttam nálla két aranyot; azt mondta, Nagy Ignátz úr adta neki.

Azt mondád oda felyébb, hogy circiter 4 hétig tölt attól fogva az utazásotokba, hogy hogy lehetett az, ha csak nem mulattatok?

Nem mulattunk sehol, csak amint a diligence szokott mulatni, ha nem olyan helyet, ahól változott a diligence, mulattunk néha egy-két napot is.

Micsoda vallású ember vagy?

Pápista vagyok.

Nemes ember vagy é?

Nemes ember vagyok, magyar. Az atyámnak Csikba van két helységbe jószága Vacsárcsiba és Boisovába, ez az anyám részéről való, a magáé, az apámé, Enyed mellett Ispánlakán van, de most árendába adta a testvérbátyának.

Datum Debreczinum, die 23-a Decembris 1784, per iuratum vicenotarium Emericus Domokos m. p.

Anno 1784, die 24-a Decembris, Debreczini, in senatu fassionem suam ratificat. Signatum per Ignatium Petroczy, senatorem m. p.

Collatum cum originale, Debreczini, die 24-a Decembris 1784, per Samuelem Simonffy m. p.

Pe verso: Benevolum examen Michaelis Biro Transylvaniensis per civitatem Debrecziensem de dato 24-ae Decembris 1784 humillime acclusum.

Traducere:

Examinare benevolă

Cum te cheamă?

Sunt Biró Mihály din Transilvania, din Ciuc, din satul Ghimeș, în Trei Scaune, fiul lui Biró Mihály, Überreiter [controlor – C.F.] vamal; am în jur de 20 de ani.

De unde ai venit încoace?

De la Viena.

Ce ai căutat la Viena?

Vara trecută, împreună cu un căpitan-inginer, am mers din Ciuc în Moldova, iar acolo m-am întâlnit cu un ofițer muscălesc numit Popescu și am intrat în slujba lui. Împreună cu el m-am dus din Moldova la Camenița prin trecătoarea de la Suceava. De acolo, din Polonia, am călătorit împreună prin Lemberg [Lvov – C.F.] și Cracovia la Viena.

Când te-ai dus în Moldova?

M-am dus în săptămâna Paștilor¹.

De ce s-a dus acel ofițer la Viena?

Cred că a venit în concediu din slujba lui la muscali. Era locotenent la muscali. Eu l-am părăsit încă la Viena, deoarece el voia să învețe franceza, dar și alte limbi.

Cum de ai ajuns în legătură cu acest ofițer?

Eu l-am cunoscut la Brașov, la școală, deoarece am învățat acolo, iar el a învățat tot acolo, fiind fiu de grec² din Brașov. Știe săsește, italienește, muscălește și românește. Este mai în vârstă ca mine; are în jur de 30 de ani. Mama îi trăiește; este soție de negustor din Brașov.

Ce haine poartă?

Poartă o haină de ofițer muscălesc, de culoare albastru închis, cu revere roșii. Poartă și guler din blană de veveriță, dar are și alte haine: o manta albă și albastru închis. Pielea îi este măslinie, adică nici prea albă, nici prea întunecată la înfățișare. Este un bărbat de înălțime mijlocie. Părul de culoare castanie îl poartă împletit într-o coadă. Își rade mustața. Are o înfățișare frumoasă. Sprâncenele îi sunt stufoase. Se numește Mihai Popescu.

Iar cu acest tovarăș al tău de drum de acum, cu Imre József, cum te-ai cunoscut?

La Viena, unde se afla cu o cerere a lui, petrecându-și timpul acolo, atunci când l-am vizitat pe un ofițer de gardă din Transilvania, am dat de el acolo. S-a lipit de mine, deoarece – așa cum mi-a spus – se îmbolnăvise la Viena, iar ortacii lui îl părăsiseră. Prin urmare, ne-am alăturat unul altuia și în felul ăsta am pornit cu el în călătoria spre casă.

Când ai plecat din Viena?

Am pornit pe la sfârșitul lui octombrie, numai că eu m-am îmbolnăvit la Győr și am fost nevoit să zăbovesc acolo cam trei săptămâni, timp în care ortacul meu, Imre József, s-a dus la Nagyszombat [Trnava – C.F.], la un oarecare domn preot de la contele Kemény.

Când ai plecat din Moldova cu acel ofițer?

De la Iași am plecat cam la două săptămâni după Paști. El a venit la Iași cu mai mulți ofițeri polonezi, între care un locotenent-colonel, căpitani și alți ofițeri, care veniseră să-l salute pe domnitor³. Cu aceștia a venit și Popescu.

Cum de te-ai dus la Iași?

Am trecut doar așa, că puteam să o fac când doream. Am fost de mai multe ori acolo, deoarece tatăl meu fiind Überreiter [controlor vamal – C.F.] se duce acolo deseori călare. Atunci când nu e carantină, nu e nevoie de pașaport. Doar marii negustori merg cu pașaport.

La Viena unde ați locuit?

Mai întâi la hanul Pava, apoi ofițerul s-a cazat pe Donaustraße, cu doi taleri pe lună. Când am plecat de la el, l-am lăsat în acea locuință. Ne-am dus peste tot cu diligența, ziua și noaptea, tot drumul de la Iași la Viena.

Cine ți-a dat acest pașaport muscălesc?

Locotenentul Popescu mi l-a dat la Viena.

Data la Debrecen, în senat, în ziua de 21 decembrie 1784 prin Mihail Hatvani, senator m. p.

În ziua de 23 decembrie 1784 a fost interogat în continuare.

Înainte de a te fi dus vara trecută în Moldova – așa cum ai spus – și l-ai întâlnit acolo pe ofițerul muscălesc numit Popescu, ce fel de viață ai dus, cu ce ți-ai câștigat traiul?

Am trăit la casa tatălui meu. N-am avut nicio funcție și n-am nicio meserie. Am trăit din venitul tatălui meu.

Dacă acasă ai avut din ce trăi, de ce ai plecat în Moldova și te-ai angajat acolo ca slugă?

Ca să pot vedea țări, să pot învăța limbi străine. Chiar și înainte de asta, am fost prin alte părți.

Pe unde ai fost mai înainte?

N-am ieșit din Transilvania, dar am trecut prin fiecare din orașele mai importante de acolo.

Lui Mihai Popescu ce fel de servicii îi făceai?

Îi eram ucenic.

Avea mai mulți servitori?

N-a avut. A zis că la Viena va ține o slugă la cai și o bucătăreasă, dar cât timp m-am aflat eu la el n-a avut așa ceva.

Ce ai observat în timpul drumului la acest Popescu? Cum s-a comportat acolo unde era găzduit? Ce vorbea cu oamenii? Ai auzit cumva, că ar fi ademenit pe cineva cu ceva?

N-am observat nimic deosebit în legătură cu el, doar că este un om care călătorește cu diligența. Unde era găzduit mânca pe săturate și pornea apoi mai departe.

Unde ți-a dat pașaportul scris în limba muscălească?

Mi l-a dat la Viena, iar lucrurile s-au petrecut astfel: când am ajuns cu el la Viena, mi s-au oferit slujbe mai bune decât la el și am vrut să-l părăsesc. El n-a voit însă să-mi dea drumul, așa că am ajuns să ne judecăm. Sentința a fost să-mi dea drumul. Atunci când am plecat mi-a dat acea scrisoare¹.

După ce ai ieșit din serviciul lui, cât ai mai stat la Viena?

În jur de trei săptămâni. Mi-am luat atunci pașaport de la Magistrat, iar după asta am mai rămas două sau trei săptămâni, deoarece l-am așteptat pe Imre József cât a așteptat un răspuns la cererea lui, ca să pornim apoi împreună în călătoria spre casă.

Când ai plecat de la Viena?

Am plecat în ultimele zile din octombrie.

Cam pe când ai ajuns la Viena cu Popescu?

Nu știu cu precizie ziua, dar din Iași am plecat cam la două săptămâni după Paști, de Sfântul Gheorghe am fost la Lemberg, iar de acolo a trecut cam o lună până am ajuns la Viena.

După ce ați ajuns la Viena, cât ai mai rămas în slujba lui Popescu?

În jur de două luni.

Cu acest Imre József, pe unde ați călătorit de la Viena încoace?

Ne-am dus la Bratislava, de acolo la Győr, de acolo la Komárom, Buda și Pesta. De la Pesta ne-am dus la Derecske, cu căruța domnului Szlávi Pál.

De la Derecske a trebuit să faceți un ocol încoace. De ce l-ați făcut?

Imre József avea ceva treburi pe aici și n-am vrut să-l părăsesc. De aceea am venit și eu încoace. Mi-a spus că vrea să-l viziteze pe ginerele domnului jude, pe domnul Halmagyi László, deoarece fratele său mai mare este comitele suprem al comitatului în care locuieste el.

Cum de a știut Imre József că ginerele domnului jude se află aici?

A aflat, dar nu știu de la cine.

Dacă a aflat aici, înseamnă că nu din acest motiv a venit încoace?

Mi-a spus că are și altă treabă pe aici. A vrut să-l caute și pe domnul Jancsó și pe domnul profesor Varjas, deoarece la Komárom fusese și la ginerele acestuia.

Văd că voi ați venit pe drum cerșind peste tot?

Eu n-am cerșit și, după câte știu, nici Imre József n-a cerșit. În *authenticas* dicit. La Buda am văzut de altfel că are doi galbeni. Mi-a spus că i-au fost dați de domnul Nagy Ignác.

Spuneai mai sus, că de atunci s-au scurs cam patru săptămâni cu călătoria voastră. Cum de a fost posibil că nu ați rămas pe niciunde mai mult?

Nu am rămas niciunde, ci am folosit doar ceea ce îți oferă diligența în mod obișnuit. Numai în locurile în care se schimbă diligența am rămas o zi sau două.

Cărei confesiuni îi aparții?

Sunt romano-catolic.

Ești nobil sau nu?

Sunt nobil, maghiar. Tatăl meu are în Ciuc, dinspre partea mamei mele, moșii în două localități: la Văcărești și la Boisova, iar moșia care îi aparține tatălui meu se află la Șpálnaca de lângă Aiud, numai că în prezent a dat-o în arendă fratelui său mai mare.

Data la Debrețin, în ziua de 23 decembrie 1784 prin vicenotarul jurat Emeric Domokos m. p.

În ziua de 24 decembrie a anului 1784 mărturia aceasta este ratificată în senat la Debrecen. Semnat de Petroczy Ignác, senator m. p.

Colaționat cu originalul, la Debrecen, la 24 decembrie 1784 de către Simonffy Sámuel m. p.

Pe verso: Examinarea benevolă a lui Mihai Biró din Transilvania, alăturată preamiliostiv de orașul Debrecen la data de 24 decembrie 1784.

Magyar Országos Levéltár Budapesta, *Helytartótanácsi levéltár*, C. 53: *Departamentum publicum-politicum*, 1785, 13. sz., 151 cs., f. 100–102.

Ediție: Gorun-Kovács, doc. 119, p. 139–143.

¹ În anul 1784 Paștele romano-catolic a fost sărbătorit la 11 aprilie, iar săptămâna Paștilor a ținut până la 17 aprilie inclusiv.

² Este vorba de un negustor aromân din așa-numita Companie grecească de comerț din Brașov.

³ Este vorba de Alexandru Constantin Mavorcordat, domnul Moldovei (28 mai 1782 – 1/12 ianuarie 1785), cunoscut și ca *Deli-bei* (Prințul nebun).

⁴ Vezi doc. 3. Documentul nu este în limba „muscălească”, ci în română.

1785 ianuarie 5, Viena

[...] Der Aufstand in Siebenbürgen, worüber aus der Wallachey, und zwar auf eine auffallende Art, Nachrichten nach Konstantinopel an die Pforte gekommen seyn sollen, ist eigentlich durch eine zusammengerottete Truppe Wallachen nicht gegen den Landesfürsten selbst sondern gegen einige Edelleute gerichtet, von denselben vorgeben, daß sie mit zu vielen Abgaben seyen belästigt worden. Nachdem aber dieses Volk sich bey dieser Gelegenheit die grausamste Gewaltthätigkeiten und Vergreiffungen gegen ihre Grundherrn erlaubet hat und S^c Mayestät jedwedem aus landesväterlicher Sorgfalt Schutz und Sicherheit zu verschaffen besorget sind, als hat man in Folge dessen bereits solche Veranstaltungen getroffen, damit all weiteren Ausschweifungen auf ein thätige Art Einhalt geschehe und auf das baldigste die Ruhe und Ordnung wieder hergestellt werde.

Dieses ist was Euer Excellenz, wenn bey ein oder anderem türkischen Minister gelegenheitlich die Rede vorkommen sollte, durch Herrn Rath von Testa können erwiederen und allenfalls als eine ihrige Bemerkung deme beyrücken lassen, daß zwar, soweit es ihnen bekannt ist, diese siebenbürgischen Wallachen also von der türkischen Wallachey dermalen abgesondert seyen, daß sie schwerlich auf die andere Seite in der Hoffnung werden fliehen können, um sich der gerechten Strafe zu entziehen. Sollte aber auch solches ein oder anderen gelingen, so seye bekanntlich bereits in dem 18-ten Artikel des Belgrader Traktats dahin vorgesehen worden, daß nemlich den offenkundigen Rebellen kein Aufenthalt sollte gestattet werden und daß auch die Befehlshaber selbst des gegenseitigen Landes, wenn solche oder unmittelbar oder durch Verschaffung einiges Ausweges mittelbar für derley Flüchtlinge dem Artikel entgegen handeln sollten, der schärfesten Strafe unangesehen unterliegen würden müssen, daß man sich also bey dem vorwaltenden guten Einvernehmen zwischen beyden hohen Reichen zum voraus der genauen Erfüllung dieser Verbindlichkeit gewärtige, gleichwie dann die betreffende Befehlshaber von dieser ihrer Obliegenheit ohnehin von dem türkischen Ministerium werden wohl unterrichtet seyn. [...].

Traducere:

Răscoala din Transilvania, despre care se pare că din Țara Românească au ajuns la Constantinopol știri de-a dreptul ciudate, nu este îndreptată de gloata românilor adunați împotriva domnului țării ci a nobililor, despre care susțin că i-ar fi încărcat peste măsură cu tot felul de dări. Iar fiindcă poporul acesta a comis cu această ocazia cele mai cumplite acte de violență și omoruri împotriva stăpânilor lui de pământ, Maiestatea Sa – prin datorita care îi revine ca domn al țării – s-a străduit să-i asigure fiecăruia protecția și securitatea, așa că au fost deja luate măsuri energice pentru a se pune capăt desfășurării pe mai departe a unor astfel de manifestări și pentru restabilirea cât mai grabnică a liniștii și ordinii.

Asta este ceea ce Excelența Voastră va putea da ca răspuns prin domnul consilier Testa în cazul în care va discuta despre toate acestea cu vreunul sau altul dintre demnitarii turci. De asemenea, Domnia Voastră veți mai putea adăuga ca o observație personală că – după câte vă este cunoscut – acești români [răsculați] din Transilvania sunt în prezent separați de românii din Imperiul otoman, așa că le-ar fi foarte greu să se refugieze de cealaltă parte [a frontierei] pentru a se sustrage pedepsei binemeritate. Dacă unuia sau altuia dintre ei i-ar reuși cu toate acestea să treacă, atunci – așa cum se știe – prin articolul 18 al Tratatului de pace de la Belgrad¹ se stipulează să nu se acorde drept de ședere unor rebeli notorii, iar comandantii militari din cele două părți [ale frontierei] urmează a fi pedepsiți cât se poate de sever dacă – fie în mod nemijlocit, fie prin înlesnirea unor căi de scăpare pentru astfel de refugiați – ar acționa împotriva prevederilor acestui articol, așa că, în condițiile bune înțelegeri existente între cele două înalte Imperii, este de așteptat ca această obligație să fie dusă întocmai la îndeplinire, lucru despre care comandantii turci din zonă vor fi fost oricum deja bine instruiți de către guvernul turc. [...].

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, *Staatskanzlei Türkei II*, Karton 88: Weisungen 1785 Januar–Dezember, f. 14–15; concept.

¹ Tratatul de pace de la Belgrad (18 septembrie 1739) a pus capăt războiului austro-turc din 1737–1739.

10.

1785 ianuarie 8, București

Bucoreste, den 8-ten Januar 1785

An S (eine) E (xzellenz) Graf Fabris, Commandierenden in Siebenbürgen

Infolge eines von S (einer) F (xzellenz) Baron von Preiss in Anbetracht der Nachspührung eines mit den siebenbürgischen Rebellierten einverstandenen und nun sich in Bukarest aufhalten sollenden Michael Popeskul erlassenen Schreibens, habe mir pflichtmäßigst angelegen seyn lassen allen mir diesfalls hierorts verdächtigen Personen nachzuforschen. Es wurde mir auch gegen Ende Decembris gehörig hinterbracht, wie daß ein gewisser Popa Nicolay, aus Bistra gebürtig, so schon zu Zeiten Sofrony zur Entführung mehrerer Tausenden in die Wallachey vieles beygetragen hatte, nun schon höheren Alters, als Bettler herumstreicht und erst seit etwelchen Tagen wieder herübergekommen war, sich zu einem seiner vormals gewesenen Anhänger nun aber in Bukarest wohnhafften Tschismenmacher Kovas Janos begeben und ihme unter vielen Versprechen und Verheißungen zu wissen gethan habe, als wie er nun gekommen wäre hier in Eile 600 Mann zusammenzubringen, welche sich dann mit seinen jenseitigen Glaubensgenossen

vereinigen und dann Hermannstadt überfallen sollten. Welches alles gedachter Kovas Janos in hiesiger Agentie in meiner Gegenwart gesagt hat.

Sobald ich dieses in Erfahrung gebracht, so schickte ich alsogleich den hierorts beorderten Corporal, denselben Popa Nicolay ohne einiges Aufsehen oder Tumult, wann möglich, aufzufangen. Es gelangte insoweit, daß er ihme seine aufhabende Schriften abnahme, jedoch der Mann selber entwischte. Obschon ich mir seither alle nur erdenkliche Mühe gegeben habe, so konnte dennoch diesen Emissarien nicht weiter mehr ausfindig machen.

Zur höheren Einsicht E (urer) E (xzellenz) und Weiterforschung der Mitverstandenen nehme mir die Freyheit mit heutiger Gelegenheit die zwey erheblichsten Schriften¹ in originali, da der Rest nur Bettelbriefe waren, mit der wörtlichen deutschen Uebersetzung zu übermachen. Der ich in vollkommener Hochachtung und Veneration etc.

Traducere:

Bucureşti, la 8 ianuarie 1785

Excelenței Sale contelui Fabris, generalul-comandant al Transilvaniei

Ca urmare a scrisorii trimise de Excelența Sa baronul von Preiss cu privire la urmărirea unui anumit Mihai Popescu, care este de conivență cu răsculații din Transilvania și s-ar afla în prezent la București, am pus – așa cum îmi impune datoria de serviciu – să fie investigate toate persoanele de aici pe care le-am socotit suspecte. Spre sfârșitul lunii decembrie [1784] mi s-a adus la cunoștință în mod întemeiat, că un anume popă Nicolae, născut la Bistra, care contribuisese mult încă pe vremea lui Sofronie² la trecerea mai multor mii [de români transilvăneni] în Țara Românească, dar fiind acum în vârstă înaintată hoinărește ca un cerșetor, că acesta revenise iarăși de dincolo [din Transilvania] abia de câteva zile, că se dusesese la unul din foștii lui aderenți, cizmarul Covaci Ianăș, care locuiește în prezent la București și că, făcându-i promisiuni și numeroase făgăduințe, i-a adus la cunoștință că venise pentru a aduna aici în toată graba 600 de oameni, care urmau să se unească apoi cu frații săi de credință de dincolo și să atace mai apoi Sibiul. Toate acestea au fost declarate la Agenția [consulară] de aici, în prezența mea, de amintitul Covaci Ianăș.

Decum am aflat acestea, l-am trimis de îndată pe caporalul detașat pe lângă Agenția de aici, pentru a-l prinde pe acest popă Nicolae, pe cât se poate fără vâlvă sau zarvă. Ce-i drept, a reușit să-i ia scrisorile pe care le avea, dar omul a reușit să scape. Chiar dacă m-am străduit de atunci cât se poate de mult, totuși n-am mai reușit să dau de acest emisar.

Cu poșta de astăzi am onoarea să-i trimit Excelenței Voastre – cu scopul de a fi continuată căutarea complicilor – două din scrisorile cele mai importante – în original și cu traducerea lor în limba germană –, deoarece restul nu sunt decât scrisori prin care se cer milostenii³.

Rămân cu profundă stimă și venerație etc.

¹ Este vorba de documentele din 14 aprilie 1784 (doc. 1) și din 4 mai 1784 (doc. 2).

² Este vorba de mișcarea condusă de călugărul Sofronie din Cioara (1759–1761), care a reprezentat un protest violent față de apăsarea cultului ortodox în Transilvania. După înăbușirea mișcării, Sofronie s-a refugiat în Țara Românească.

³ Este vorba de documentele din 14 aprilie 1784 (doc. 1) și 4 mai 1784 (doc. 2).

11.

1785 ianuarie 18, [Sibiu]

Copia eines von S (einer) E (xzellenz) Graf Fabris den 18-ten Januar 1785 an Canzellisten Spaun erlassenen Schreibens.

Für die untern 8-ten dieses anhero ertheilte Nachricht von dem Popa Nicolay dankt man Euer Hochwohledelgebohren ebenso verbindlich als man Sie des allerhöchsten Herren-Dienstes wegen angelegentlichst anmit ersucht, auf eben diesen Popa ferners alle ersinnliche Aufmerksamkeit richten und womöglich solchen in Verhaft bringen lassen zu wollen. Ich beharre allstets etc.

Traducere:

Copia unei scrisori din 18 ianuarie 1785 trimisă cancelistului Spaun de Exceleța Sa contele Fabris.

Adresez mulțumiri cât se poate de îndatoritoare Domniei Voastre preastimate pentru informarea trimisă în 8 ale acestei luni cu privire la popa Nicolae. În același timp, Domnia Voastră este rugată cât se poate de stăruitor ca, în interesul preînaltului serviciu, să-și îndrepte pe mai departe toată atenția posibilă asupra acestui popă și, pe cât va fi cu putință, să determine arestarea lui. Rămân neconținut etc.

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCXCXVII, nr. 28; copie.

12.

1785 ianuarie 25, Sibiu

Wohledelgebohrner!

Von dem Hofkriegsrath ist dem General-Commando intimiret worden, daß S^{er} Mayestät zu befehlen befunden haben, den Michael Popersky alias Popeskul, wenn er unter diesen oder unter einen andern Namen über die diesseitige Gränzte in Siebenbürgen käme, zu arretiren und nach Wienn zu liefern.

Man bestellet zwar hierlandes in Folge dieses allerhöchsten Befehls unter einem auf der Gräntze sowohl als im Lande die genaue Aufsicht auf selben, um aber solchen desto sicherer vollziehen zu können ersuche ich Euer Wohlgebohrn auf den ersagten Popersky eine genaue Aufsicht unter der in derley Fällen gewöhnlichen Behutsamkeit bestellen und wenn er etwa von dannen in die diesseitige Lande abgehen sollte, davon alsogleich die Nachricht beliebigst ertheilen, auch die betreffende diesseitige Gräntz-Commanden davon unschwer avisiren zu wollen.

Beharre allstets Euer Wohledelebohren ergebener Diener

Fabris m. pria.

F (eld) M (arschall) Lieut (enant)

Hermannstadt, den 25-ten Januar 1785

An Herrn Hof-Kanzlisten von Spaun

Traducere:

Mult stimate domn!

Consiliul Aulic de Război i-a făcut cunoscut Comandamentului General [al Transilvaniei], că Maiestatea Sa a binevoit să ordone arestarea și trimiterea la Viena a lui Mihai Popersky alias Popescu în cazul în care, sub acest nume sau sub un altul, ar trece granița de aici [din Țara Românească] în Transilvania.

În urma acestui ordin preafinalt, de aici s-au dat de îndată dispoziții de supraveghere strictă atât la frontieră cât și în țară, dar pentru a putea duce acest ordin cât mai bine la îndeplinire, o rog pe Domnia Voastră preastimată să dispună o supraveghere atentă necesară în astfel de situații și, dacă acesta [Mihai Popescu] ar părăsi cumva țara de aici [Țara Românească], să binevoiască a ne da de îndată de știre și să notifice în același timp comandamentele de graniță de aici [din Transilvania].

Rămân neconținut al Domniei Voastre preastimate supus slujitor,

Fabris m. pria.

feldmareșal-locotenent

Sibiu, la 25 ianuarie 1785

Domnului cancelist aulic von Spaun

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCLXXXIV, nr. 112; original.

13.

1785 ianuarie 26, București

Bucoreste, 26-n Januar 1785

An Herrn Kainz, Contumaz-Director in Rothenturm

Mit gegenwärtiger Gelegenheit wird durch einen fürstlichen Arnauten Euer Hochedelgebohren ein siebenbürgischer Edelmannssohn Namens Popa Nicolay

signifieret werden. Es ist selber mittlerer Statur, weißgrauen Bart, ungefähr 60 Jahre alt, in schwarzen Moccaner-Habit gekleidet. Nachdem übrigens auf Anverlangen S (einer) E (xzellenz) Graf Fabris, commandierenden General, sich die k.k. Hof-Agentie um die Auslieferung gedachten Subjectes bey dem hiesigen Herrn Fürsten amtswegen verwendet hat, so werden E (euer) Hochedelgebohren hierdurch pflichtmäßigst ersuchet, nach Empfangnehmung gedachten Popa Nicolay das löbliche Siebenbürgische General-Commando von seiner Eintreffung zu benachrichtigen und hierorts auch gefällig einen Empfangsschein zu überschicken. Verharrend etc.

Traducere:

București, la 26 ianuarie 1785

Domnului Kainz, directorul Carantinei de la Turmu Roșu

Odată cu prezenta, un amăut domnesc îl va preda Domniei Voastre preastimate pe fiul unui nemeș transilvănean, al cărui nume este popa Nicolae. Acesta este de statură mijlocie, are barbă cenușie, e în vârstă de circa 60 de ani, fiind îmbrăcat cu haine negre de mocan. Deoarece – la cererea Excelenței Sale contele Fabris, generalul-comandant [al Transilvaniei] – Agenția consulară cezaro-crăiască s-a adresat oficial domnitorului de aici [Mihai Suțu] pentru predarea acestei persoane, o rugăm pe Domnia Voastră preastimată ca, în conformitate cu datoria care îi revine, să-i anunțe după luarea în primire a amintitului popa Nicolae onoratului Comandament General al Transilvaniei venirea acestuia și să binevoiască a ne trimite o recipisă de preluare. Rămân etc.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul I, nr. 261; copie.

14.

1785 ianuarie 26, Pera

[...] Euer Hochfürstliche Gnaden sind bereits von meiner in Ansehung der siebenbürgischen Unruhen, so man allhier übertrieben und für eine wirkliche Rebellion ansehen machen wollte, geführten Sprache sowohl als den von mir den türkischen Ministern hierüber beygebrachten echten Begriffen pflichtschuldigstermaßen verständiget worden. Und habe ich Ihnen auch zufolge des letzten verehrlichsten Auftrages neuerdings von mir aus insinuiren lassen, daß zu Vermeidung aller unangenehmen Beschwerden bei gegenwärtigem Umstande, wo irgend einige Uebelgesinnte Mittel finden dürften sich auf türkischen Grund zu flüchten, allerdings rathsam wäre den beyden Fürsten die genaue Beobachtung des 18-ten Artikels des Belgrader Traktats einzuschärfen. Der Reis effendi fand diese vorsichtige Maßnehmung allerdings wohl angebracht und versprach, dem Großwesier hierüber Rechenschaft abzulegen. Er zweifelt auch – wie er beyfügte – nicht im geringsten,

daß den beyden Fürsten die diesfalls erforderlichen Aufträge ohne weiterem ertheilet werden dürften. [...].

Traducere:

[...] Preastimata Voastră Milostivie princiară va fi fost desigur informată – așa cum o cer îndatoririle de serviciu – despre modul în care le-am prezentat demnitarilor turci, în mod corect, evenimentele legate de tulburările din Transilvania, care au fost privite aici, peste tot, în mod exagerat, ca o adevărată rebeliune. Dând curs ultimei instrucțiuni preaonorate primite din partea Domniei Voastre, le-am comunicat din nou demnitarilor turci din partea mea că, pentru a evita în circumstanțele actuale orice plângeri neplăcute în cazul în care vreunul dintre cei nemulțumiți ar reuși să se refugieze pe teritoriul turcesc, ar fi cât se poate de necesar ca celor doi domni [ai Țării Românești și Moldovei] să li se recomande cu insistență respectarea cu strictețe a articolului 18 al Tratatului [de pace] de la Belgrad. Reis effendi¹ a socotit cât se poate de nimerită luarea acestei măsuri de precauție și a promis că îi va raporta despre asta marelui vizir². Așa cum a adăugat, el nu se îndoiește deloc de faptul că cei doi domnitori vor da fără ezitare dispozițiile necesare în acest [sens].

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien. *Staatskanzlei Türkei II*, Karton 86: Berichte 1785 Januar–Februar, f. 94–95; original.

¹ Ministrul de externe.

² Gürce Halil Hamid paşa, mare vizir între 31 octombrie 1782 și 31 martie 1785.

15.

1785 ianuarie 28, București

Bucoreste, 28 Gennaro 1785

Nota à S (ua) A (Itezza) il Signor Principe regnante di Valachia

Sta molto sorpreso il sostituto del agente imperiale e reale, che Vostra Altezza presta si pochi riguardi alle rapresentazioni fatte in nome del eccellentissimo General-Commando di Transilvania. Il personaggio popa Nicolay, emissario dei ribelli transilvani, per loquale Vostra Altezza mi aveva solennemente promesso di estradirlo sulli confini, il quale è stato per conseguenza consegnato al signor Spatar, è data ancora dal Agenzia Imperiale e Reale una lettera d'accompagnamento, e che credevo spedito da due giorni, è stato visto da persone degni di fede andare libero pe la città.

Se Vostra Altezza stima cosi poco la buona armonia coi paesi limitrofi del mio augustissimo sovrano e la sua parola data, posso dimostrare per l'articolo XVIII

del'ultimo trattato din pace, che è del suo obbligo di far arrestare un tal sogetto e trovar li altri mezzi necessari.

Spera il sostituto del agente imperiale e reale, che Vostra Altezza non vorra dar occasione à doglianza in un punto cosi delicato, e che lo spedira subito con un arnauto al passo din Rotenthurno.

Traducere:

București, 28 ianuarie 1785

Notă către Alteța Sa principele domnitor al Țării Românești

Locțiitorul agentului consular și regal este foarte surprins că Alteța Voastră acordă atât de puțină atenție celor aduse la cunoștință în numele prealuminatului Comandament General al Transilvaniei. Persoana popei Nicolae, emisar al rebelilor transilvăneni, a cărei predare la frontieră mi-a fost promisă în mod solemn de către Alteța Voastră, fiind prin urmare încredințată [în paza] domnului spătar împreună cu o scrisoare de însoțire din partea Agenției imperiale și regale, această persoană, pe care o credeam trimisă la frontieră încă de acum două zile, a fost văzută umblând liberă prin oraș de mai muți oameni vrednici de crezare.

Dacă Alteța Voastră prețuiește atât de puțin buna înțelegere cu țările vecine care îi aparțin preaugustului meu suveran și cuvântul pe care și l-a dat, pot să-i demonstrez prin articolul 18 al ultimului tratat de pace că este obligația sa de a ordona să fie arestat un astfel de supus și de a folosi și alte mijloace necesare.

Locțiitorul agentului imperial și regal speră că Alteța Voastră nu dorește să dea prilej unor plângeri într-o problemă atât de delicată și că îl va trimite îndată [pe popa Nicolae] cu un arnăut la trecătoarea Turnu Roșu.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul I, nr. 262; copie. O altă copie se păstrează la Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCXCVII, nr. 29.

16.

1785 ianuarie 30, București

Bucureste, 30-ten Januar 1785

An S (eine) E (xzellenz) Graf Fabris, commandierenden General in Siebenbürgen

Nach Erhalten Euer Excellence verehrtesten Zuschrift vom 18-ten currentis habe mir höchst angelegen seyn lassen den Aufenthalt des Popa Nicolay, so Euer Excellence zu reclamieren geruhen, auszuforschen und ihn bey den hiesigen Herrn Spatar festsetzen zu lassen. Nach vieler Bemühung erholte endlich vom Herrn Fürsten die Versicherung, daß er ihn alsbald nach der Rothenturmer Contumaz abschicken und allda extradieren wolle, welches – wie ich hoffe – allbereits geschehen mag.

Der Herr Fürst thut übrigens das Ansuchen, daß obgedachter am Leben nicht möge gestraffet werde.

Da unlängst ein sicherer Herr Merkelius in Angelegenheit nach denen in der Wallachey nach Pest beruffenen Gegenden von der Balta abgeschicket wurde, so machte ihm, in Folge Euer Excellence gnädig unter den 7-ten currentis hierwerts erlassenen Schreibens, beynebst den Auftrag sich genau in allen was die beruffene Krankheit betrifft zu erkundigen und nehme mir vor diesmahl die Ehre seinen hierüber abgestatteten Rapport gehorsam beyzuschließen. In Bukarest selber wird gar nichts mehr von einer solchen Krankheit verspühret. Der ich übrigens in vollkommener Hochachtung und Veneration zu verharren die Ehre habe etc. etc.

Traducere:

București, la 30 ianuarie 1785

Exceleței Sale contelui Fabris, generalul-comandant al Transilvaniei

După primirea preonoratei note a Excelenței Voastre din 18 ale lunii curente, m-am străduit cât mi-a fost cu putință să aflu locul în care se găsește popa Nicolae, pe care Excelența Voastră binevoiește a-l cere, încercând să obțin reținerea lui de către domnul spătar de aici. În fine, după multe insistențe am primit asigurarea din partea domnului principe, că îl va trimite [pe popa Nicolae] cât de curând la Carantina Turnu Roșu și îl va extrăda acolo. În rest, domnul principe adresează rugămintea, ca sus-amintitul să nu fie condamnat la pierderea vieții.

Deoarece de curând un anume domn Merkelius a fost trimis cu niște treburi în zona Bălții [Dunării], într-o zonă din Țara Românească afectată de ciumă, i-am cerut ca – dând curs notei trimise preamiliostiv de Excelența Voastră în 7 ale lunii curente – să se informeze cu exactitate în legătură cu tot ceea ce privește cumplita boală, iar acum am onoarea să vă trimit în anexă raportul pe care l-a întocmit în acest sens. La București nu mai este urmă a unei astfel de molime. Am onoarea să rămân cu desăvârșită considerație și venerație etc. etc.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, Agenția consulară austriacă din Țara Românească, pachetul I, nr. 263; copie. O altă copie se păstrează la Biblioteca Academiei Române București, Documente Istorice, pachetul MDCCCXCVII, nr. 30.

17.

1785 ianuarie 31, București

N-rum 8, lit. C

P. S^{um} 2um

Ayant obtenu du General-Comando de Transilvanie la lettre ci-accluse, où il est fait requisition de faire arreter un tel popa Nicolay, dont j'ai fait mention

dans mon dernier rapport, et sachant actuellement où il se trouvoit, je l'ai fait d'abord lever par les gardes de l'Aga, commandant de la ville. Le jour d'après je me rendis chez le Prince, en lui exposant que c'étoit un homme suspect et le priant de le faire rendre sur les confins, comme un emissaire qui pourroit troubler la bonne harmonie du voisinage. Le Prince me donna sa parole, popa Nicolay fut consigné au Spatar, commandant des confins, et on me demanda une lettre d'accompagnement pour le directeur du lazaret de Rotenthurm. Je fus fort étonné d'entendre après quelques jours, que le dit personnage étoit relâché et se promenoit libre meme par la ville, et présentai d'abord au Prince la note dont j'envoye copie, qui fit chercher longtems dans les archives pour trouver le traité de Belgrade. Et, ayant trouvé dans l'article 18, que c'étoit réellement de son devoir, il expédia à l'heure meme avec un arnaut pour les confins, comme je le marque aussi à S (on) E (xcellence) le Général par lettre ci-copie, tout avec le rapport de Sr Markelius sur la maladie regnante en Valachie.

Le nazir, intendant sur la fabrique des ponts sur le Danube, dont il s'en fera meme un – comme on assure – à Ghiurghioff, este arrivé le 26 du courant à Boucoreste avec une suite considérable. Le Prince le comble de présens qui montent à plus de 70 bourses, afin qu'il ne lui fasse pas des véxations pour la livraison du kérésté, bois de construction.

Ut in litteris

Boucoreste, ce 31 Janvier 1785

Votre très humble et très obéissant serviteur,

Spaun

A Monsieur de Raicewich, secr (etaire) aul (ique) act (uel) de S (a) M (ajesté) I (mpériale) et R (oyale) et son agent en Moldavie et Valachie.

Pe verso: Le chancelliste Spaun, Boucoreste ce 31 Janvier 1785

Traducere:

Nr. 8, lit. C

P. S. 2

Primind din partea Comandamentului General al Transilvaniei scrisoarea anexată prezentei, prin care mi se cere intervenția pentru a fi arestat un anume popă Nicolae, despre care am amintit în ultimul meu raport, și știind unde se găsește acesta în prezent, am pus mai întâi să fie ridicat de garda Agăi, comandantul orașului. A doua zi m-am dus la domnitor, spunându-i că acela era un om suspect și l-am rugat să-l trimită la frontieră, deoarece era un emisar care putea tulbura buna înțelegere între vecini. Domnitorul mi-a dat cuvântul său, iar popa Nicolae a fost încredințat spătarului, comandantul granițelor; mi s-a cerut și o scrisoare de însoțire pentru directorul Carantinei de la Turnu Roșu. Am fost foarte mirat să aud după câteva zile, că zisa persoană fusese eliberată și se plimba liberă prin oraș. Mai întâi

i-am prezentat domnitorului nota a cărei copie o trimit. Domnitorul a pus să se caute mai mult timp prin arhive, pentru a se găsi tratatul de la Belgrad. Apoi, văzând din articolul 18 că era cu adevărat obligația sa, l-a trimis pe dată la frontieră [pe popa Nicolae] însoțit de un arnăut, așa cum am informat-o pe Excelența Sa generalul printr-o scrisoare anexată aici în copie împreună cu raportul domnului Merkelius despre molima care bântuie prin Țara Românească.

Nazirul, intendentul la construirea podurilor peste Dunăre, dintre care unul – se zice cu certitudine – va fi ridicat la Giurgiu, a sosit la București în 26 ale lunii curente cu o suită considerabilă. Domnitorul îl copleșește cu daruri care fac mai mult de 70 de pungi, ca să nu-i facă greutate la livrarea cherestelei, adică a lemnului de construcție.

La fel ca în scrisoare

București, la 31 ianuarie 1785

Al Domniei Voastre prea umil și prea ascultător slujitor,

Spaun

Domnului von Raicevich, secretar aulic intim al Maiestății Sale Imperiale și Regale și agentul acesteia în Moldova și Țara Românească

Pe verso: Cancelistul Spaun. București, 31 ianuarie 1785.

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCXC VII, nr. 21; original. O copie se păstrează la Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul I, nr. 264.

18.

1785 februarie 11, [București]

[...] Infolge Euer Excellence gnädigen Zuschreiben vom 25. Jenner ann. curr. in Abetracht des Michael Popersky alias Popeskul, werde mir alle erdenkliche Mühe geben denselben auszufinden, wenn er sich ja noch in der Wallachey befindet, nur wollte unmaßgeblichst gebeten haben eine persönliche genaue Beschreibung gefällig zuzuschicken, indem ich in Ermanglung dessen zunichte zu Verlässlichen schreiten kann. [...].

Traducere:

[...] Ca urmare a onoratei note din 25 ianuarie a.c. a Excelenței Voastre cu privire la Mihai Popersky alias Popescu, îmi voi da toată silința posibilă să dau de acesta în cazul în care se mai află în Țara Românească, doar mă rog preasupus să binevoiați a-mi trimite o descriere exactă a persoanei, deoarece în lipsa acesteia nu pot întreprinde nimic temeinic. [...].

19.

1785 februarie 11, Turnu Roșu

Wohlgebohrner Herr!

Nebst Euer Wohlgebohrn hochschätzbarhesten Zuschrüfft de dato 26-ten Januarii a. c. ist der benandte und abgescilderte siebenbürgische Edelmannssohn Poppa Nicolaj (welcher hier seinen Nahmen Constantin Nicolaj angegeben) durch jenseitig Kynener Plajaschen den 9-ten Februar richtig zur hiesigen Contumaz überbracht und mir übergeben worden, über welche Empfangnehmung den erforderlichen Schein denen Plajaschen gleich ausgestellt und behändiget, somit diese richtige Einlieferung dem hiesig Siebenbürgischen Hochlöblichen General-Militar-Commando die befolgte Nachricht gleich einberichtet worden, vom Amts wegen pflichtschuldigst anmit bestättige, mich ganz ergebenst empfehle und in aller Hochachtung beharre, Euer Wohlgebohrn gehorsamster Diener,

Franz Kainz m. ppria.

Cont (umaz)-Director

Signatum Rothenthurmer Contumaz-Amt, den 11ten Februar 1785

Traducere:

Multstimate domn!

Odată cu prețuita notă a Domniei Voastre preastimate din data de 26 ianuarie a. c., la Carantina de aici a fost adus și mi-a fost predat în bune condiții, la 9 februarie, de către plăieșii de dincolo, de la Căineni, numitul și descrisul fiu de nemeș transilvănean Popa Nicolae (care aici și-a dat numele de Constantin Nicolae). Îndată după luarea sa în primire am întocmit biletul necesar și l-am înmănat plăieșilor. Totodată i-am raportat imediat preanonoratului Comandament Militar General al Transilvaniei despre efectuarea predării în bune condițiuni, iar prin prezenta – urmând îndatoririle de serviciu – vă confirm și Domniei Voastre aceasta, recomandându-mă cu tot respectul și rămânând cu deosebită considerațiune al preanonoratei Voastre Domnii preasupus slujitor

Franz Kainz m. ppria.

director al Carantinei

Semnat la Oficiul de carantină Turnu Roșu, la 11 februarie 1785.

1785 februarie 22, Sibiu

Wohleldegebohrner!

Damit Euer Wohleldegebohren zur Ausfindung des in der Wallachei sich aufhaltenden Michael Popersky desto werkhätiger schreiten können in Stand gesetzt werden, so entstehet das General-Commando nicht Euer Wohleldegebohren nach dem untern 11-ten dieses anher gemachten beliebigen Ansinnen die Person-Beschreibung des vorerwehnten Popersky nebenliegend in Abschrift mitzutheilen. Und beharren allstätts Euer Wohleldegebohren ergebener Diener

Fabris m. pria.

F (eld) M (arschall) Lieut (enant)

Hermannstadt, den 22-ten Februarii 1785

An Herrn Hofkancellisten von Spaun

Traducere:

Mult stimate domnule!

Pentru ca Domnia Voastră preastimată să poată fi în măsură să acționeze cât mai eficient la găsierea lui Mihai Popersky care se află în Țara Românească, Comandamentul General nu întârzie ca, în urma notei amabile care i-a fost trimisă în ziua de 11 a lunii curent, să-i trimită Domniei Voastre preastimate în copia anexată prezentei descrierea personală a sus-amintitului Popersky. Rămân neconținut al Domniei Voastre preastimate supus servitor

Fabris m. pria.

feldmareșal-locotenent

Sibiu, la 22 februarie 1785

Domnului cancelist aulic von Spaun

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCLXXXIV, nr. 120; original. O copie tot acolo, în pachetul MDCCCXCVII, nr. 35.

[1785 februarie 22, Sibiu]

Popersky Michael ist bey 38 Jahr alt, mittelmäßiger untersetzter Natur, hat ein braunes gut gefärbtes Gesicht, braune Haare und Bart, die Haare trägt er in einen kurzen Zopf, ist selten frisirt, nebst mehreren Civil-Kleidern hat er auch eine russische Uniform mit rothen Kragel und rothen Aufschlägen und ist gemeinlich mit einen weißen Mantel versehen; wenn er die Uniform trägt, so pflegt er auch die russische

Militär-Ehrenzeichen am Degen und Hut zu haben, spricht unter anderen Sprachen auch Deutsch und Welsch und giebet sich für einen russischen Officier aus.

Traducere:

Popersky Mihai este în vârstă de circa 38 de ani, de statură mijlocie, îndesat, are un ten măsliniu pronunțat, păr castaniu și barbă. Părul îl poartă legat într-o coadă scurtă; se piaptână rareori. Pe lângă mai multe haine civile are și o uniformă rusească cu guler roșu și petlițe roșii și poartă de obicei o mantie albă. Când poartă uniforma, obișnuiește să aibă la sabie și la pălărie însemnele onorifice militare ruse. Între alte limbi, vorbește germana și italiana și se dă drept ofițer rus.

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCLXXXIV, nr. 121; original. O copie tot acolo, în pachetul MDCCCXCVII, nr. 35.

22.

1785 februarie 25 / 1199 H. rebi-ül-ahir, [Istanbul]

Traduction d'une lettre vézirale expédiée au Prince de Valachie qu'à celui de Moldavie, en date 15 Rebi-ül-achyr 1199 (c'est-à dire le 25 Février 1785).

P (raemissis) P (raemittendis)

L'Internonce Impérial et Royal résident auprès de la Sublime Porte, ayant en vertu des engagements de paix et d'amitié qui subsistent inviolablement entre l'Empire Ottoman et la Cour Impériale et qui défendent de donner asyle aux sujets mécontents et rebelles de l'un ou de l'autre coté, demande que dans les circonstances présentes des troubles en Hongire et Transylvanie il ne soit accordé aucune retraite à ceux qui, s'élevant contre la Cour Impériale demanderoient refuge à la Sublime Porte. L'on a consulté en consequence de cette demande les conventions gardées au Divan Impérial et y ayant trouvé expressement stipulé et nommément par l'article XVIII du traité de paix de Belgrade: « Il sera défendu de donner asyle aux sujets rebelles et mécontents, mais chacune des Parties Contractantes sera obligée de punir ces sortes de gens ainsi que tous les voleurs et brigands, quand-meme ils seroient sujets de l'autre Partie, si elle les surprend dans les terres de son obéissance, que si on ne peut pas les saisir ou indiquer aux capitaines et gouverneurs des lieux où ils se cachent et on leur donnera ordre de les punir, que si ces officiers négligent de punir ces sortes de scélérats, ils encourront l'indignation de Leur Empereur, ils seront depouillés de leur emploi ou ils seront punis pour les coupables. Et afin qu'il y ait plus de sureté contre l'insolence des ces méchants, il ne sera permis à aucune des Parties Contractantes d'entretenir ce qu'on appelle des Haydous, espèce de brigands qui, n'étant à la solde de personne, vivent de rapine. Ces sortes de gens,

ainsi que ceux qui les nourriront, seront punis, et quoiqu'ils promettent de s'amender, on ne le croira point, on les éloignera des confins et on les transférera dans les lieux les plus reculés.» Il a été écrite et envoyée en conformité de ceci la présente lettre; afin que les traités soient strictement et fidèlement observées.

Traduit ce 7 Mars 1785 par Wallenbourg.

Traducere:

Traducerea unei scrisori vizirale trimise atât domnului Țării Românești, cât și celui al Moldovei din data de 15 rebi-ül-ahir 1199 (adică 25 februarie 1785).

După menționarea celor care se cuvin menționate

În virtutea angajamentelor de pace și prietenie care există în mod inviolabil între Imperiul Otoman și Curtea Imperială, care interzic să se acorde azil supușilor nemulțumiți și rebeli dintr-o parte sau din cealaltă și având în vedere împrejurarea prezentelor tulburări din Ungaria și Transilvania, internunțul imperial și regal rezident pe lângă Sublima Poartă a cerut să nu se acorde refugiu celor care, ridicându-se împotriva Curții Imperiale, vor cere adăpost Sublimei Porți. Ca urmare a acestei cereri, au fost cercetate convențiile păstrate la Divanul Imperial, iar în tratatul de pace de la Belgrad, anume în articolul 18, s-a găsit stipulat în mod expres: „Va fi interzis să se dea azil supușilor rebeli și nemulțumiți, iar fiecare dintre Părțile Contractante va fi obligată să-i pedepsească pe astfel de oameni, precum și pe toți hoții și tâlharii, chiar dacă ar fi supușii celeilalte Părți, atunci când îi surprind pe teritoriul aflat sub autoritatea lor, iar dacă nu vor putea fi prinși sau nu vor putea fi indicate căpitanilor și guvernatorilor locurile unde se ascund unii ca aceia și li se va da ordin să-i pedepsească, însă dacă acești dregători vor neglija să-i pedepsească pe astfel de scelerați, ei își vor atrage supărarea împăraților lor, vor fi scoși din slujbe sau vor fi pedepsiți la fel ca acei vinovați. Iar pentru a avea mai multă siguranță față de nerușinarea acestor răufăcători, niciuneia dintre Părțile Contractante nu-i va fi îngăduit să întrețină ceea ce se cheamă haiduci, o speță de tâlhari care, nefiind în solda cuiva, se susțin din jafuri. Astfel de oameni, la fel ca și aceia care îi vor ajuta, vor fi pedepsiți și, chiar dacă vor promite că se vor îndrepta, nu li se va da deloc crezare, ci vor fi îndepărtați de la hotare și mutați în locuri cât mai îndepărtate”. În conformitate cu acestea a fost scrisă și trimisă scrisoarea de față, cu scopul ca tratatele să fie respectate cu strictete și exactitate.

Tradusă la 7 martie 1785 de Wallenbourg.

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, *Staatskanzlei Türkei II*, Karton 87: Berichte 1785 März–April, f. 61 r-v; original. Un alt original se păstrează la Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MCMXII, nr. 13.

Ediție: Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. VII, București, 1876, doc. CCLXXVII, p. 439 (este reprodus textul păstrat la Viena, fără a fi însă indicată cota de arhivă).

1785 februarie 27, [București]

N-ro 3, P.S. 2-do

Un certo Popesculo, nativo di Bucureste, che si spacia per officiale russo, è stato spedito, mesi sono, da questo Principe nei stati di S (ua) M (aestà) in qualità di spione. Pare che la sua condotta è stata troppo indiscrete, perche ha fuggito per poco di non essere arrestato in Transilvania. Ora, essendo qui di ritorno, si dice che il Principe non ha voluto pagarli il convenuto. Comunque ciò sia, mi viene riferito che costui è stato dal maggiore viciconsolo di Russia, domandando la sua protezione, e che li abbia dato in iscritto tutta la sua commissione. Siccome io non ho potuto sapere il contenuto, e mi imagino che sara trasmesso à cottoerto signor Inviato, cosi gliene do parte per la sua informazione. [...].

Traducere:

Nr. 3, P.S. 2

Un anumit Popescu, născut la București, care se dă drept ofițer rus, a fost trimis acum câteva luni de domnitorul de aici [Mihai Suțu] ca spion în statele Maiestății Sale. Se pare că purtarea sa a fost prea indiscretă, deoarece după puțin timp a fugit pentru a nu fi arestat în Transilvania. Acum, că s-a întors aici, se zice că domnitorul n-a vrut să-i plătească banii asupra cărora se înțeleseseră. Oricum ar sta lucrurile, am fost informat că respectivul s-a prezentat la prim-viceconsulul Rusiei și i-a cerut protecția și i-a înfățișat în scris misiunea sa. Deoarece n-am putut afla conținutul și cred că documentul îi va fi trimis pe altă cale domnului ambasador, toate acestea vor servi Domniei Voastre măcar spre informarea parțială. [...].

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MCMXII, nr. 71 a; copie.

1785 martie 4, [Sibiu]

Copia eines von S (einer) Excellenz Graf Fabris, commandirenden General in Transilvanien, den 4-ten März 1785 erlassenen Schreibens.

Da der ausgelieferte Popa Nicolay nicht allein in der Rothenthurmer Contumaz gehörig eingetroffen, sondern auch von da nach der ausgestandenen Contumaz-Frist bereits zur Processirung nach Carlsbourg abgeföhret worden ist, so siehet sich

das General-Commando veranlasset Euer Wohlgebohren angelegentlich zu ersuchen, dem Herrn Fürsten der Wallachey die diesortige Danknehmigkeit für die beliebig veranlasste Auslieferung dieses Popen in verbündlichen Ausdrücken zu erkennen geben zu wollen. Ich beharre allstätt etc.

Traducere:

Copia unei note din 4 martie 1785 a Excelenței Sale contele Fabris, general-comandant al Transilvaniei

Deoarece popa Nicolae, care ne-a fost predat, nu numai că a ajuns cu bine la Carantina de la Turnu Roșu, petrecând acolo convenita perioadă de carantină, ci a fost deja transferat la Alba Iulia în vederea procesului său, Comandamentul General socotește potrivit să o roage prin prezenta în mod stăruitor pe Domnia Voastră preastimată, să-i exprime în termeni plini de recunoștință domnitorului Țării Românești mulțumirile noastre pentru predarea plină de bunăvoință a acestui popă. Rămân neconținut etc.

Biblioteca Academiei Române, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCXCVII, nr. 40; copie.

25.

1785 martie 10, Pera

[...] Ich habe die Ehre Euer Hochfürstlichen Gnaden die Uebersetzung eines an die Fürsten von der Moldau und Wallachey abegangenen und die Befolgung des 18. Artikels des Belgrader Traktats, falls einige siebenbürgische Rebellen auf ottomanischen Boden übergehen wollten, anbefehlenden Bujuruldin in die Anlage gehorsamst beyzubiegen. Auch werde ich selbe dem k.k. Herr Agenten Raizewich zu seiner Richtschnur und etwa nöthigen Gebrauch mitzuthemen nicht ermangeln. [...].

Traducere:

[...] Am onoarea să-i înaintez preasupus Milostiviei Voastre princiare în anexă traducerea unui buiurului prin care domnitorilor din Moldova și Țara Românească li se poruncește respectarea articolului 18 al tratatului de la Belgrad în cazul în care vreunul dintre rebelii din Transilvania ar voi să treacă pe teritoriul otoman. De asemenea, nu voi întârzia a trimite acest document și domnului agent cezaro-crăiesc Raicevich spre orientare și eventuală folosire. [...].

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, *Staatskanzlei Türkei II*, Karton 87: Berichte 1785 März–April, f. 58 r-v; original.

1785 martie 12, Pera

[...] Les troubles de la Transilvanie nous ayant présenté la possibilité de l'évasion de l'un ou de l'autre des coupables pour se réfugier sur le territoire ottoman, j'ai communiqué ce cas au Ministère de la Porte, en lui remarquant que, pour aller au-devant de tout grief et plainte désagréable de notre part, il conviendrait de rappeler d'avance aux Princes [de Valachie et Moldavie – C.F.] les dispositions de l'article XVIII du Traité de Belgrade et de leur en inculquer l'observation dans la conjoncture présente. C'est ce qui nous a valu l'expédition d'une lettre visirale, dont je vous transmets ci-joint la traduction pour pouvoir vous appuyer sur son contenu dans l'occasion. [...].

Traducere:

[...] Deoarece tulburările din Transilvania au oferit unuia sau altuia dintre cei vinovați posibilitatea de a se refugia pe teritoriul otoman, i-am înfățișat această situație guvernului Porții, atrăgându-i atenția că, pentru a preveni orice supărare și plângere din partea noastră, ar fi bine ca domnitorilor [din Țara Românească și Moldova – C.F.] să le fie reamintite încă de pe acum dispozițiile articolului 18 al tratatului de la Belgrad și să li se recomande respectarea acestuia în circumstanțele prezente. Acest demers a avut drept rezultat trimiterea unei scrisori vizirale, a cărei traducere v-o trimit în anexă, pentru a vă putea folosi de aceasta în caz de nevoie. [...].

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MCMXII, nr. 18; original.

1785 martie 12, [București] / 1199 H. gurre-i cemazi-ül-evvel

Ceea ce prezintă preaumilul rob este că:

Având în vedere că într-una din clauzele ahidname-lei împărătești¹, potrivit celor impuse de relațiile de pace și prietenie întărite între Înaltul devlet sortit veșniciei și nemți, [se prevede ca] răufăcătorii și răzvrățiții care sunt dintre supușii ambelor părți să nu fie primiți nicidecum de către cele două părți, elciul [ambasadorul – C.F.] Austriei rezident la Înalta Poartă a făcut înștiințare către pământul de sub picioare² unde se adresează rugăminți ca, în cazul în care nemții [supușii imperiali – C.F.] din părțile Ungariei și Transilvaniei, care fug în această parte [în Țara Românească – C.F.] din pricina rășcoalei, dat fiind că în

acest moment părțile Ungariei și Transilvaniei sunt cuprinse de tulburare, [ei] să nu fie primiți [în Țara Românească], de aceea s-a emis cu onoare o scrisoare cu înaltul firman, împodobit cu liniște, care cuprinde unele clauze cunoscute, înscrise în menționata ahidname împărătească, și care conține [recomandarea ca] eu să acționez în conformitate cu ele. Astfel [firmanul menționat] a sosit, iar sublimul său cuprins a ajuns la cunoștința [mea, a] robului credincios. În această privință și în orice caz, ordinul și firmanul îi aparțin Măriei Sale, stăpânul îndreptățit să poruncească.

Prin urmare, tulburarea care s-a întâmplat mai înainte de aceasta în Transilvania a ieșit la iveală într-o situație cunoscută tuturor, anume că ea a izbucnit datorită supușilor plebei care, în afara părerii și ordinului împăratului Austriei, au ridicat steagul răscoalei, năpustindu-se asupra nobililor din Transilvania. Cu acest prilej, în cazul în care cei ce vor fugi înspre partea de dincoace [Țara Românească – C.F.] sunt dintre supușii răzvrățiți ai plebei, atunci, potrivit cu ahidnameul împărătesc, ei nu vor fi ocrotiți, ci se vor face eforturi și se va dovedi atenție pentru a li se aplica pedepsele convenite pe pământul unde ei se găesc.

A fost doar [un] pretext de a-mi arăta supunerea faptul că m-am încumetat să fac înștiințare, că m-am încumetat să adresez rugămintea de a se emite cu onoare un ilustru firman prin care să se comunice în ce chip trebuie să acționez [eu], slujitorul, în privința acestui fel [de supuși nobili] în cazul în care se întâmplă ca fugarii înspre partea de dincoace [Țara Românească – C.F.] să fie din clasa nobililor – ale căror averi au fost jefuite și care, fiind ei înșiși iertați cu prilejul tulburării, se retrag în umbra plină de dreptate a Măriei Sale, stăpânul lumii, cu speranța că vor scăpa cu viață –, precum și în cazul în care se insistă întru cererea acestui fel [de supuși] de către agentul³ sau alți comandanți nemți, chipurile pentru că – potrivit cuvintelor cuprinse în ahidnameul împărătesc – [nobilii menționați] sunt răufăcători și cetași răzvrățiți și jefuitori și răuvoitori. În acea privință și în orice caz ordinul și firmanul aparțin Măriei Sale, cel îndreptățit să poruncească. În prima zi a [lunii] C [em]a [zi], anul [1]199.

L. S.

Telhis:

Depeșa slujitorului voievod al Țării Românești. La cererea elciului Austriei⁴ s-au scris în mod separat scrisori către voievozii Țării Românești și Moldovei pentru ca, în cazul în care cineva dintre locuitorii Transilvaniei și Ungariei sosește în Țara Românească și Moldova, ca urmare a tulburării întâmplăte mai înainte de aceasta în Transilvania și Ungaria, atunci să fie pedepsit și alungat potrivit clauzelor ahidnamelei.

Scrisoarea slugii⁵ către voievodul Țării Românești i-a parvenit [acestuia], care scrie că va dovedi atenție pentru aplicarea tratatelor în privința supușilor plebei. De asemenea, solicită să se emită un distins ordin prin care să se comunice în ce chip vor trebui tratați [supușii imperiali] din această categorie, în cazul în care ei sunt dintre fruntași și nobili.

[Este evident că], prin atragerea de partea Sublimului Sultanat a nobililor din acea categorie din principatul [Transilvaniei], ca și prin buna lor primire, cu timpul se vor obține posibile foloase. De aceea capuchehaiele sale din această parte [de la Istanbul – C.F.] vor fi sfătuite sau lui însuși [Mihai Suțu – C.F.] i se vor da explicații [prin scrisoarea slugii] ⁵ în ceea ce privește încercarea de a-i trata cu bunăvoință și a-i primi bine [pe nobilii menționați], așa cum [în mod clar] e mai nimerit pentru a nu se împiedica acționarea într-o manieră înțeleaptă, ținându-se cont de cerințele tratatului [de pace] și avându-se în vedere aceste subtilități. Când [acestea] vor ajunge la înalta cunoștință, ordinul și firmanul aparțin Măriei Sale, cel îndreptățit să poruncească.

Ediție: Valeriu Veliman, Relațiile româno-otomane (1711–1821). Documente turcești, Direcția generală a Arhivelor Statului, București, 1984, doc. 192, p. 552–555.

¹ *Ahid-nâme-i hümâyun*, aici cu sensul de act de ratificare al tratatului de pace de la Belgrad (1739).

² *Hâk-i pâ*, referire probabilă la cancelaria ministrului de externe al Porții (*reis-ül-küttab*).

³ Este vorba de Ignaz von Raicevich, agentul consular austriac din Țara Românească și Moldova.

⁴ Este vorba de baronul Herbert-Rathkeal, internunțiu (ambasadorul) imperial la Poartă.

⁵ Este vorba, probabil, de marele vizir Gürçi Halil Hamid pașa.

28.

1785 martie 27, [Iași]

[...] Presentemente ne qui [in Moldavia – C.F.], ne in Valachia si passa cosa che meriti ad essere rapportata, e tutto sembra sommamente quieto. Si trova solo, che un Popa Valaco di Transilvania, fatto arrestare in Bucoreste, rclamato e spedito in Hermannstadt, era il patre del Kloska ed uno dei ribelli. [...].

Traducere:

[...] În prezent nici aici [în Moldova – C.F.] și nici în Țara Românească nu se întâmplă ceva care să merite a fi raportat și totul pare cât se poate de liniștit. S-a întâmplat doar, ca un popă român din Transilvania să fie arestat la București, cerut [de ai noștri] și trimis la Sibiu¹, să fi fost părintele [duhovnicul – C.F.] lui Cloșca și unul dintre rebeli. [...].

Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MCMXII, nr. 74; copie.

¹ Este vorba cu mare probabilitate de popa Nicolae, originar din Bistra, localitate apropiată de Cărpiniș, cea natală a lui Cloșca.

1785 martie 28, București

Bucoreste, den 28-ten Martius 1785

An S (eine) Exc (ellence) Graf Fabris, commandirenden General in Siebenbürgen

Nach Erhalten Euer Excellence gnädigen Zuschreiben über die Ausfindung eines sich in der Wallachey aufhaltenden Michael Popersky habe ich insoweit zu berichten die Ehre, daß sich wirklich seit einer geraumen Zeit ein seyn sollender russischer Officier mit blauer Uniform und rothen Aufschlägen hier in Boucoreste aufhaltet, so hier sowohl als in der angränzenden Turkey Befreundte haben soll, und gekommen ist von dieselben zu erben.

Obschon mir Mühe gegeben, so konnt dennoch seinen wahren Namen nicht erfahren; hier nennet er sich Georgy Leutenant. Er mag bey 40 Jahren alt seyn, ist mittelmäßig, unersetzter wohlbehagender Statur, braunen Teint und Haaren, trägt auch die Militar-Ehrenzeichen zu Degen und Huth. Uebrigens ein unruhiger Kopf; er hat schon in zweyen Gelegenheiten, wo man ihn nachts in Schenkhäusern angetroffen, den Degen wider die fürstliche Wachen und einmal auch mehrere derselben tödlich verwundet.

Der russische Herr Consul (I. I. Sewerin – C.F.) würdigte ihn wenig seines Umganges. Seit seiner Abwesenheit jedoch findet er sich mehrmalen bey dessen Secretaire.

Den mir gnädig von Euer Excellence gemachten Auftrag in Ansehung des dem hiesigen Fürsten abzustattenden Dankes von den an die Gränze ausgelieferten Constantin Nicolay habe ich pünktlich befolget. Der Fürst versicherte mich, daß ihn Euer Excellence immer in dergleichen Fällen bereitwillig finden werden. Obwohlen zwar die Auslieferung des obgedachten nicht von Beträchtlichkeit seyn mochte, so scheinete es mir demnach bey damaligen Umständen nothwendig zu seyn, ein solches Beyspiel zu statuiren, um ferneren Ausreissem den Muth zu benehmen. Der ich in tiefester Ehrfurcht und Hochachtung zu verharren etc.

Traducere:

București, la 28 martie 1785

Exceleței Sale contelui Fabris, generalul-comandant al Transilvaniei

După ce am primit onorata notă a Excelenței Voastre cu privire la căutarea unui anume Mihai Popersky care s-ar afla în Țara Românească, am onoarea să raportez în această privință, că la București se află într-adevăr de ceva vreme un așa-zis ofițer rus cu uniformă albastră și petlițe roșii, acesta având se pare rudeniile atât aici cât și în Turcia învecinată, venind aici pentru a le moșteni.

Cu toate că m-am străduit, totuși n-am reușit să-i aflu numele adevărat; aici își zice locotenentul Gheorghe. Are în jur de 40 de ani, este de statură mijlocie,

îndesată, bine proporționată, tenul și părul sunt de culoare castanie, la sabia și pălărie poartă însemne onorifice militare. Altfel este o fire neliniștită. În două situații, când se afla în timpul nopții la cărciumă, a tras sabia împotriva gardienilor domnești, iar odată i-a și rănit mortal pe câțiva dintre aceștia.

Domnul consul rus (I.I. Severin – C.F.) i-a acordat doar puțină atenție, dar de când acesta lipsește de aici [Popersky] s-a prezentat de mai multe ori la secretarul acestuia.

Am îndeplinit întocmai însărcinarea pe care Excelența Voastră a binevoit să mi-o încredințeze, mulțumindu-i domnitorului de aici pentru predarea la graniță a lui Constantin Nicolae¹. Domnitorul mi-a dat asigurări că este gata întotdeauna să o ajute pe Excelența Voastră în astfel de situații. Chiar dacă predarea persoanei amintite mai sus nu pare să aibă vreo importanță deosebită, totuși cred că în împrejurările de acum este necesară oferirea unei astfel de pilde, pentru a le lua curajul altor fugari. Rămân cu cea mai profundă stimă și considerațiune etc.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul I, nr. 278; copie. O altă copie se păstrează la Biblioteca Academiei Române București, *Documente Istorice*, pachetul MDCCCXCVII, nr. 52.

¹ Popa Nicolae.

30.

1795 octombrie 10, Büükdere

No. 32 P. S^{tum} 10^{mum}

Je viens d'apprendre de la manière la plus authentique une anecdote qui fait honneur à la loyauté et à la délicatesse des sentimens de la Porte. Pendant les troubles de la Transylvanie, le chef des rebelles, Hora, envoya trois hommes à Jassy pour solliciter par le canal du Prince Maurocordato, prédécesseur du transfuge, la protection et les secours de l'Empire Ottoman. Le Prince rendit aussitôt compte de cette démarche à la Porte et en reçut une dépêche responsive qui contenoit en substance, „que la Sublime Porte, ferme dans ses principes de conserver la bonne harmonie et le bon voisinage avec les puissances limitrophes, se refusoit à toute demande des Transylvains et défendoit serieusement au Prince de ne leur accorder aucune sorte d'assistance, parcequ'y étoit dit, il convenoit point à la dignité de la Sublime Porte de soutenir des sujets rebelles contre leur souverain légitime”.

Telle étoit la résolution de la Porte dans un tems où l'Empereur Joseph II lui inspiroit des inquiétudes réelles, sans mettre aucun prix à sa fidélité, sans-meme pour autant que je me rappelle, la faire connoitre, et ce n'est qu'après dix ans revolus, qu'un hazard m'a mis à portée de constater ce fait.

Ayant voulu rassembler quelques notices sur les trois députés de Hora, j'ai sçu que c'étoient des paysans, dont celui qui portoit la parole en Latin, Janos ou

Janos, homme alors d'environ 40 ans, robuste carré, étoit remarquable par une énorme moustache.

J'ai l'honneur d'être respectueusement, ut in litteris

le Bⁿ d'Herbert Rathkeal

Bujukdéré sur le canal de la Mer Noire, le 10 Octobre 1795

A S (on) E (xcellence) M (onsieur) le Baron de Thugut

Pe verso: No. 32, P. S^{um} 10um. Le Baron d'Herbert Rathkeal, Bujukdéré, le 10 Octobre 1795. Particularité sur la conduite de la Porte dans les troubles de Hora en Transylvanie.

Traducere:

Nr. 32, P. S. 10

Tocmai am aflat într-un mod cât se poate de original o poveste care face cinste loialității și sentimentelor delicate ale Porții. În timpul tulburărilor din Transilvania, Horea, căpetenia rebelilor, a trimis la Iași trei oameni pentru a cere prin intermediul domnitorului Mavrocordat¹, predecesorul transfugului², protecție și ajutor din partea Imperiului otoman. Domnitorul a raportat acest demers de îndată la Poartă și a primit de acolo un răspuns al cărui miez se referea la faptul că „Sublima Poartă, neclintită în principiile ei de a păstra buna înțelegere și buna vecinătate cu puterile limitrofe, respinge orice cerere a transilvănenilor și îi interzice domnitorului în mod serios să le acorde orice fel de ajutor, deoarece – se scria în acea scrisoare – nu era deloc de demnitatea Sublimei Porți să susțină supuși rebeli împotriva suveranului lor legitim”.

Aceasta fusese decizia Porții în vremea în care împăratul Iosif al II-lea îi producea acesteia o îngrijorare reală, fără a-i pune însă vreun preț credinței sale și fără a face – atât cât îmi amintesc – acest lucru cunoscut, încât eu am reușit să-l aflu abia după zece ani și cu totul din întâmplare.

Voind să adun unele informații despre cei trei delegați ai lui Horea, am aflat că erau niște țărani, iar purtătorul lor de cuvânt în latină era Ianăș sau Ionaș. Acesta avea pe atunci cam 40 de ani, era un bărbat robust, îndesat, care se remarcă printr-o mustață enormă.

Am onoarea să rămân cu respect, la fel ca în scrisoare,

Baronul d'Herbert Rathkeal

Büiükdere pe canalul Mării Negre, la 10 octombrie 1795

Excelenței Sale domnului baron von Thugut

Pe verso: Nr. 32 P. S. 10. Baronul d'Herbert Rathkeal, Büiükdere, la 10 octombrie 1795. Particularitate în legătură cu conduita Porții față de tulburările lui Horea din Transilvania.

Haus-, Hof- und Staatskanzlei, *Staatskanzlei Türkei II*, Karton 110: Berichte 1795 Oktober–Dezember, f. 44–45; original.

Ediție: Nicolae Iorga, Documente privitoare la familia Callimachi, vol.II, București, 1903, doc. 164, p. 513–514 (cu indicarea greșită a locului de emitere [Constantinopol] și a destinatarului [Kaunitz], fără menționarea cotei de arhivă) Textul este publicat de la Je viens d'apprendre până la remarquable par une énorme moustache.

¹ Alexandru Mavrocordat (*Delî bei*), domnul Moldovei (mai 1782– 1/12 ianuarie 1785).

² Constantin Moruzi, domnul Moldovei (octombrie 1777–mai 1782).

31.

1785 octombrie 17, București

A S (ua) E (ccellenza) conte de Fabris, commandante generale della Transilvania.

[...] Essendomi capitato in mano una copia valacca stampata dell'imortale diploma di Sua Maestà, col quale abbolisce la schiavità, credo mio dovere esporre à V (ostra) E (ccellenza), che sarebbe molto vantaggioso farne spargere qualche copia tanto in Moldavia che in Valachia tra li nostri emigranti per mezzo de' loro stessi amici e parenti di costi. [...].

Traducere:

Excelenței Sale contelui Fabris, comandantului general al Transilvaniei

[...] Ajungându-mi în mână un exemplar românesc tipărit al nemuritoarei diplome a Maiestății Sale prin care se abolește iobăgia¹, socotesc de datoria mea să-i atrag atenția Excelenței Voastre, că ar fi de mare folos ca atât în Moldova cât și în Țara Românească să fie răspândite câteva exemplare ale acesteia în rândul emigranților noștri prin intermediul prietenilor lor și a rudeniilor acestora. [...].

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul II. nr. 22: copie.

¹ Este vorba de Patenta imperială din 22 august 1785 de abolire a iobăgiei.

32.

1785 octombrie 31, București

Bucoreste, 31 Ottobre [1785]

S (ua) E (ccellenza) conte de Fabris

Mi do l'onore di rispondere subito al foglio di V (ostra) E (ccellenza) de' 25 corrente per spiegarmi meglio intorno alle proposizione di fare noto ai nostri

emigranti Valachi l'editto di Sua Maestà, col quale sono dichiarati liberi dalla servitù.

Il suo riguardo di non dare gelosia à questi Principi è troppo giusto. Per altro, essi non possono mai offendersi con ragione fondata, se la Transilvania cerca riavere la sua gente, sopra tutto in un modo tanto semplice come quelli di farli conoscere che è levata la causa che l'ha obbligato à spatriarsi. Del resto, come in molte affari, interessa e conduce al buon più l'ordine ed il modo di prendersi che altro, così io credo che bastara per fare noto l'editto alli emigranti affiggerlo e pubblicarlo con qualche solennità alli nostri confini, particolarmente ne' giorni che vi è concorso di gente da queste parti.

Del morbo contagioso, si trà uomini che bruti, nulla più si parla.

Quando il signor Pürckher mi fara tenere li fl. 69, non mancaro avvisare V (ostra) E (ccellenza).

Traducere:

București, 31 octombrie [1785]

Excelenței Sale contelui Fabris

Am onoarea să răspund numaidecât scrisorii Excelenței Voastre din 25 ale lunii curente pentru a-i explica și mai bine propunerea pe care am făcut-o, anume de a se aduce la cunoștința emigranților noștri români edictul Maiestății Sale prin care sunt declarați liberi de iobăgie.

Opinia Domniei Voastre, de a nu-i supăra pe domnitorii [din Țara Românească și Moldova] este cât se poate de justificată. Pe de altă parte, aceștia nu se vor putea socoti lezați în chip întemeiat, dacă Transilvania încearcă să-și recapete oamenii, mai ales pe o cale atât de simplă ca aceea de a li se aduce la cunoștință, că a fost îndepărtată cauza care i-a obligat să se expatrieze. În rest, la fel ca în multe alte treburi, e de importanță, ducând la bine și la mai multă ordine decât orice, felul în care procedezi. Astfel, cred că va fi suficient pentru a le face cunoscut emigranților edictul amintit, ca acesta să fie afișat și făcut public cu oarecare solemnitate la frontiera noastră, mai ales în zilele în care acolo se adună mai mulți oameni din acele părți [din Țara Românească și Moldova – C.F.].

Despre boala contagioasă care a bântuit atât printre oameni cât și printre animale nu se mai vorbește nimic.

Atunci când domnul Pürckher¹ îmi va da cei 69 de florini, nu voi întârzia să o încunoștințez pe Excelența Voastră.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agenția consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul II, nr. 26; copie.

¹ Ignaz Pürckher a fost un mare negustor din Sibiu, care a desfășurat operațiuni comerciale pe Dunăre și Marea Neagră, exportând produse din Imperiul habsburgic și importând mărfuri din Imperiul otoman.

1785 noiembrie 14, București

Bucureste, 14 9-bre 1785

Hermanstat, S (ua) E (ccellenza) il signor conte de Fabris, commandante generale
P. S. Secondo

Malgrado gli ordini che V. Ecc^a mi ha fatto l'onore dire in particolare, di avere dato per impedire l'emigrazione, vedo con mio dispiacere che giornalmente si permette à Cronstat à uscire à tutti quelli che vogliono e particolarmente à certi che io avevo fatto partire di qui, come si degnara rillevare dai biglietti che ho potuto avere. Ho creduto mio dovere fargliene parte. E trattanto etc.

Traducere:

București, 14 noiembrie 1785

La Sibiu Excelenței Sale domnului conte Fabris, comandant general
Al doilea post-scriptum

În pofida ordinelor pe care Excelența Voastră mi-a făcut onoarea să mi le aducă la cunoștință în particular, ordine date pentru a împiedica emigrarea, văd cu mare neplăcere cum la Brașov li se îngăduie zilnic să iasă [din Transilvania] tuturor celor care o doresc și mai ales celor pe care eu însumi i-am făcut să plece de aici [din Țara Românească], așa cum veți binevoi să aflați din biletele [de trecere a frontierei] care mi-au parvenit. Am crezut de datoria mea să vă fac cunoscute acestea. Între timp etc.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Agencia consulară austriacă din Țara Românească*, pachetul II, nr. 31; copie.

Gloska
ein Gehülfe des Rebellen Hora, welcher mit ihm gefangen worden.

Abbildung des Rechtschaffenen Wallachijchen Bauern Romony, so sich
angebracht mit seinen 4 mit Lameraton, den Storja, und Gloska auf-
zusuchen und mit hülfe des Militare einzubringen.
Wiosbragery malezyskeho Wallackeho Sedlaka, gornjo se obielornal s swyma
Chtyma Kamarady Storja a Gloska wyhledat a s Kamary wogsta
Ruky Chybit.

Das unten 28. Jahr 1767 zu Carlsburg Vollbrachten Criminal Execution an dem 2. Schwedischen Königlichen Major und General
 1. Major 2. Major haben beide eine Strafe erlitten. 3. Walschickow wurde für die Disziplin 4. für die zu ausgeführte Militäre Gede von
 jedem Reiterorden der zur Execution hergeführt 5. trauert 7. Ordnungen wie der Kopf und werden ausgeführt werden.

Y. King by G. P. King

Ein Panduren Fühndrich aus dem Temeswarer Banat.
 Mein Aufzug muß fürwahr in Deutschland seltsam scheinen,
 Doch gebe ich an Dreu und Muth niemanden nach.
 Ich laße Leib und Blut, und rechne mir zur Schmach,
 Wan ich die Fahne soll salvirn auf Haafen Zeinen.

Mart. Engelbräut excud. A. V.

CUPRINS

I.	BANATUL DE LA ADMINISTRAȚIA IMPERIALĂ LA CEA COMITATENSĂ	5
II.	„LUMEA LUI HOREA” ÎN BANAT	37
	II.1. REGESTE	104
	II.2. DOCUMENTARIUM (nr. 1–85)	115
III.	„LUMEA LUI HOREA” LA SUD DE CARPAȚI	271
	III.1. REGESTE	295
	III.2. DOCUMENTARIUM (nr. 1–33)	300

